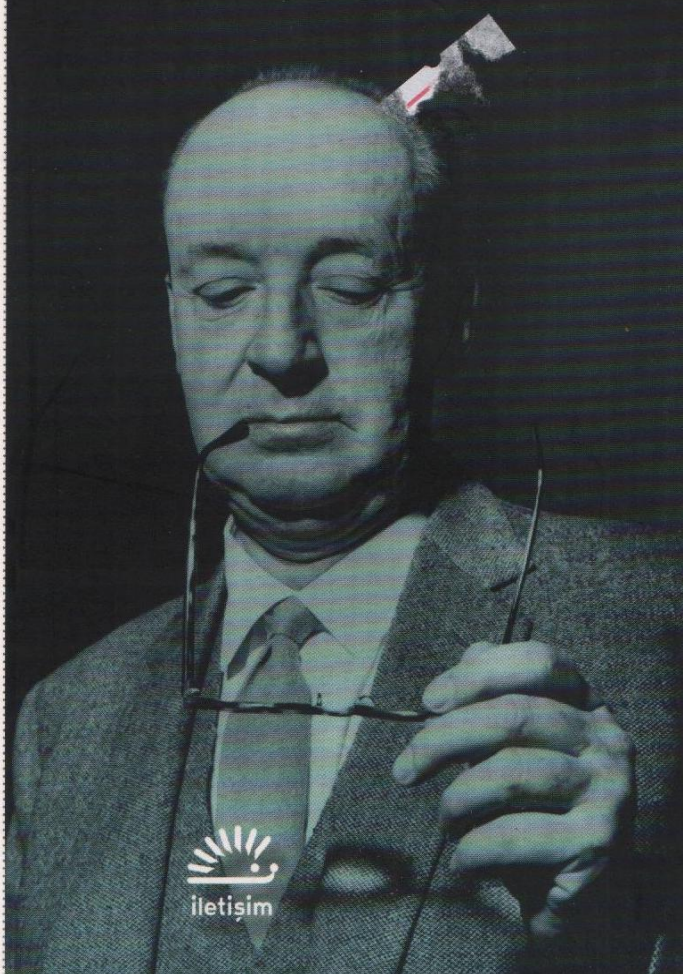
İnsanın hayal gücünün kudretini, karakterlerinin sürekli kötü hallere düştüğü dünyalar yaratarak onurlandırıyordu.
ANDREA PITZER

Andrea Pitzer

VLADIMIR NABOKOV

Yazarın Gizli Tarihi

ÇEVİREN
Yiğit Yavuz

iletişim

ANDREA PITZER Georgetown Üniversitesi'nden mezun oldu. 2009 yılında Modern Dil Derneği'nde Nabokov'un kurmacası üzerine sunum yaptı. Yazıları *USA Today*, *Slate* ve *Poet Lore* gibi gazete ve dergilerde yayımlandı. Hikâye anlatımıyla gazeteciliği birleştiren yazar, Harvard Üniversitesi'nin gazetecilik bölümüne bağlı olan Nieman Storyboard'u kurdu. *Vladimir Nabokov: Yazarın Gizli Tarihi*, çalışmalarına Washington DC'de devam eden yazarın ilk kitabı.

The Secret History of Vladimir Nabokov
© 2013 Andrea Pitzer
Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Agency aracılığıyla
Pegasus Elliot Mackenzie Publishers Ltd.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2059 • Biyografi Dizisi 23
ISBN-13: 978-975-05-1645-0
© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2014, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Ümran Küçükislamoğlu
DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI 1 Ocak 1960, Roma (Keystone/Getty Images)
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DİZİN Ayla Karadağ
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ANDREA PITZER

Vladimir Nabokov

Yazarın Gizli Tarihi

The Secret History of Vladimir Nabokov

ÇEVİREN *Yiğit Yavuz*

iletişim

Ölülere ve kayıp bir asrın hayallerine...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER 9

GİRİŞ 15

BİRİNCİ BÖLÜM
Soljenitsin'i Beklerken 23

İKİNCİ BÖLÜM
Çocukluk 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Savaş 81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Sürgün 109

BEŞİNCİ BÖLÜM
Sonrası 131

ALTINCI BÖLÜM
Çöküş 165

YEDİNCİ BÖLÜM
Araf 191

SEKİZİNCİ BÖLÜM
Amerika 231

DOKUZUNCU BÖLÜM
Savaştan Sonra ... 277

ONUNCU BÖLÜM
Lolita ... 307

ON BİRİNCİ BÖLÜM
Şöhret ... 335

ON İKİNCİ BÖLÜM
Solgun Ateş ... 363

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Konuş, Hafıza ... 399

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Soljenitsin'i Beklerken ... 431

BİTİRİRKEN ... 479

DİZİN ... 483

TEŞEKKÜRLER

Kitap yazarları, yazma sürecini münzevice olarak niteler ama benim bu kitap için harcadığım süre boyunca, zekâlarına ve öngörülerine çok kıymet verdiğim birçok insan, sanal ortamda veya yakınımda bana eşlik etti. Bu kitabı tamamlamanın verdiği en büyük zevklerden biri, onlara buradan teşekkür etme imkânına kavuşmak.

Nabokov araştırmacıları topluluğu, dönütler, uyarıcı anlatılar, teşvikler bakımından son derece cömertti. St. Petersburg'daki Nabokov Müzesi'nin yöneticisi Tatyana Ponomareva'ya, Nabokov hakkındaki fikirleri ve Rus tarihine dair tartışmaları için bilhassa teşekkür etmek isterim. Soğuk Savaş edebiyatı üzerine çalışan Steven Belletto ve özel ilgi alanı *Solgun Ateş* olan Matthew Roth, neredeyse araştırmamın başından itibaren bana tavsiye ve yardımlarda bulundular. Maxim Shrayer de bu süre boyunca, Nabokov ve Yahudi meselesine dair sohbetlerde düşünceli, açık yürekli davrandı.

Yıllarca Vladimir ve Sergey Nabokov'un ilişkilerine kafa yoran Susan Elizabeth Sweeney, 2009'da beni Modern Dil Derneği'nin paneline dahil etme nezaketini gösterdi ve bu panelin sonunda ortaya çıkan makale hakkında bana dönüt sağladı. Söz konusu makale bir dergiye gönderildi; Zoran Kuzmano-

viç ve ismini bilmediğim okurlar, metni kabul edilmeden önce okuyup çok mühim düzeltmeler yaptılar. Modern Dil Derneği'nde kısa süreliğine karşılaştığım Gavriel Shapiro, Nabokov'un eserleriyle ilgili yeni yaklaşımlar hususunda muhteşem bir açık fikirliliğe sahipti. Sonradan araştırmamın bir kısmını görerek bana makul tavsiyelerde bulundu; ayrıca basılmak üzere olan, Nabokov'un babasıyla ilişkisini anlattığı kitabında yer alan önemli bir ayrıntıyı, cömertçe benimle paylaştı.

Leland de la Durantaye 2008'in başında, Nieman Gazetecilik Vakfı'nın üyesi olarak Harvard'da geçirdiğim yılın ortasında, verdiği Nabokov seminerine katılmama izin vermek nezaketini gösterdi. Brian Boyd da, araştırmamın ilk aylarında yönelttiğim, Nabokov ve Gulag'a ilişkin bir sürü soruyu cevaplandırmaktan geri durmadı. Leona Toker'la temas kurmamı o sağladı; Toker'ın bu iki alandaki uzmanlığı ve taslağını hazırladığım *Solgun Ateş* makalesi hakkındaki etraflı yazışmalarımız, beni söz konusu tarihin derinliklerine dalmaya yöneltti.

Akademik bir çalışma, genel okura hitap eden bir kitaba dönüşürken, Stacy Schiff, gizliliği ortadan kalkmış belgelerin tehlikelerine dikkatimi çekti; Véra Nabokov'un ailesi hakkında da benimle uzun uzun tartıştı. Michael Maar anlatmayı umduğum hikâyeyi derhal anlayarak, kitabı daha iyi hale getiren zekice tavsiyelerde bulundu.

Gulag ve Yahudi soykırımı uzmanlarının dünyasında, Michael Scammell bana danışmanlığını sunarak Nabokov'la, Soljenitsin'le karşılaşmaları ve Sovyet dönemi siyasetine dair sorularımı nezaketle yanıtladı; daha sonra müsveddenin bir bölümüyle ilgili paha biçilmez dönütler sağladı. Neuengamme Toplama Kampı Müzesi'nin arşivcisi olan Reimer Möller benimle uzun saatler geçirdi; bu saatler zarfında, Sergey Nabokov'un tutuklu olduğu dönemde Neuengamme mahkûmlarının geçirdiği tipik bir günü yeniden canlandırdı.

Anne Applebaum, Gulag tarihini barındıran zihin deposunu telefon aracılığıyla talan etmeme izin vermek cömertliğini gösterdi ve bu kitapta yararlandığım birkaç paha biçilmez kaynağı önerdi. Steven Barnes, birlikte yediğimiz yemeklerde Lenin,

Stalin ve Gulag'da tutulan defterlerden bahsetti. Adam Hochschild, Rus İç Savaşı dönemindeki Kırım hakkında yararlı değerlendirmelerde bulundu. Guillaume de Syon, İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa ve Almanya'da Yahudi pasaportu taşıyanların yüzleştiği karmaşık kısıtlamaları anlamama yardımcı oldu.

Nabokov'un kız kardeşi Olga'nın torunu Vladimir Petkevič benimle Prag'da konuştu ve daha sonra uzaktan, bu projeyi ilerletmeme yardımcı oldu; zamanı, sabrı ve bazı aile fotoğraflarını kullanmama izin vermesi dolayısıyla ona müteşekkirim. Lev Grosmann, Sergey Nabokov'un hayatına ilişkin arşiv malzemelerini benimle paylaşma inceliğini gösterdi.

Çevirmenler araştırmamda çok önemli bir rol oynadı. Bunların şahı olan, araştırma asistanım Azat Oganesian, Berlin'deki Rus gazetesi *Rul*'dan aldığım bir sürü makaleyi tarayıp çevirdi; ayrıca bu projeye destek olmak için, kendi başına çeşitli kütüphanelere gitti. Christine Keck ve Valia Lestou Almanca makaleleri ve mektupları cömertçe tercüme etti. Ted Whang benim için Çekçe mektuplar hazırladı. Totaliter Rejimlerin İncelenmesi Enstitüsü'nden Adam Hradilek, Gulag'dan sağ çıkan biriyle bağlantı kurmamı sağladı ve Gulag'la ilgili, sonradan çok işime yarayacak Çek kayıtlarını çevirdi. Bir grup insan gerekli anlarda bana çeviriler yaptı, tavsiyelerle bulundu: Maria Balinska (Lehçe), Anna Badkhen (Rusça), David Hertzel (Almanca) ve Chris König (Almanca); onlara minnettarım.

Çevirmen ve rehberler seyahatlerimin belli noktalarında vazgeçilmezdi; bilhassa St. Petersburg'daki Fedor Timofeev ile Çek Cumhuriyeti'ndeki Helena Šípkova-Safari. Helena'nın zekâsı ve heveskârlığı olmasa, taşranın iç bölgelerine kadar girmek budalaca bir serüven haline gelecekti.

Birçok kütüphaneci ve arşiv görevlisi bu kitaba destek oldu oldu: Kongre Kütüphanesi'nden Peter Armenti ve Travis Westly; New York Halk Kütüphanesi Berg Koleksiyonu'ndan Isaac Gewirtz, Anne Garner ve Rebecca Filner; Maryland Üniversitesi'ndeki Hornbake Kütüphanesi Özel Koleksiyonlar görevlisi Ann L. Hudak; Berlin'deki Bundesarchiv-Filmarchiv'den

M. Kiel; Wellesley College Arşivleri'nden Jane A. Callahan; Kanada Ulusal Savunma Karargâhı Tarih ve Miras Müdürlüğü'nden Charles Rhéaume; ABD Vatandaşlık ve Göçmenlik Bürosu'nun soy kütüğü araştırmaları bölümünden Demetrius Marshall; Neuengamme Toplama Kampı Müzesi, St. Petersburg'daki Nabokov Müzesi, Memory of Nations, Vassar Vollege Kütüphanesi, Rusya Memoryal Derneği, Hoover Institution, ABD Ulusal Arşivi, Harvard Widener Kütüphanesi, Harvard Ernst Mayr Karşılaştırmalı Zoooji Müzesi Kütüphanesi, George Manson Üniversitesi Fenwick Kütüphanesi, Virginia'daki Arlington County ve Fairfax County kütüphanelerinin çeşitli bölümleri ve İsviçre'deki Montreux belediye kütüphanesinin çalışanları. Ayrıca Montreux Palace Oteli personeline nazik yardımlarından ötürü teşekkür ederim.

Başka yazarların eserlerine gelince: Véra ve Vladimir Nabokov'un biyografları Stacy Schiff, Brian Boyd, Andrew Field'a; uzun yıllar boyunca Nabokov'un eserlerinde Yahudi izleğinin önemini araştıran Maxim Shrayer'a; yine, Aleksandr Soljenitsin'in biyografı ve Nabokov'un iki Rusça romanının çevirmeni olan Michael Scammell'e şükran borçluyum. Dieter Zimmer'e, dünya olayları bağlamında Nabokov'un yaşam kronolojisini oluşturduğum sırada bana çok zaman kazandıran, Nabokov ve ailesinin ikâmetgâhlarını ve soyağaçlarını gösterir çevrimiçi liste ve tablolar için teşekkür ederim.

Elektronik araştırmalar çağında yaşıyor olmama ne kadar şükretsem azdır. Rus tarihinin ve insan hakları örgütü Memoryal'in dijital koleksiyonları, Yad Vashem Merkezi'nin Shoah kurbanlarına dair merkezî veri tabanı, *The New York Times*'ın araştırmaya açık arşivleri, paha biçilmez bilgiler sağladı. Binlerce kez eriştiğim elektronik veri tabanları, yararlı sonuçlar verdi. Dijital kaynaklar olmadan, bu kitabı yazmak on yıllar alırdı.

Mike Adler'ın paylaştığı araştırmalar, bilhassa bazı toplama kampı haritaları da çok faydalı oldu. Peter Davis, Justin Kaplan, Anne Bernays, Rose Moss, Thorne Anderson, Marcela Valdes, Alicia Anstead ve Vasil Derd'uk bana çeşitli biçimlerde teşvik, dönüt ve yardım sağladılar.

Müsveddemi okuyan samimi ve cömert kişiler olmadan, bu kitap çok şey kaybederdi. Halihazırda andığım kişiler dışında, Brian Snyder, Paul Lombardo, Mark Johnson, Christopher Goffard, Mary Newsom, John Ptak ve Beth Filiano'ya teşekkür etmek isterim.

2008'de bu projeyi başlatmamı mümkün kılan Harvard'daki Nieman Gazetecilik Vakfı'nın mevcut ve sabık çalışanlarına şükranım çok büyük. 2011 senesinde vakfın müdürlüğünü yürüten Bob Giles, başından itibaren bu projeyi destekledi.

Bağımsız bir araştırmacı olarak önümde bir yol açan Adrienne Mayor, beni Veritas Kitap Ajansı'ndan Katherine Boyle ile tanıştırarak, bu kitabın gün yüzüne çıkmasına yardımcı oldu. Katie bu projeyi hiç yorulmadan el üstünde tuttu, zorlu denizlerde ilerlememi sağladı, engin bir destek kaynağı oldu bana.

Çalışmama gösterdikleri inançla beni mahcup eden, Pegasus Books'tan Clairborne Hancock, Jessica Case ve Maia Larson'a müteşekkirim. Editörüm Jessica, bu kitaba güzellik, incelik katan birçok akıllıca öneride bulundu. Maria Fernandez tasarım sihrini ortaya koyarken, Phil Gaskill müsveddeyi redakte ederek şekillendirdi.

Kişisel düzeyde, bu proje hayatımda büyük iz bıraktı. Arkadaşlarımın ve ailemin desteği olmaksızın, yazılamazdı. Gecenin geç saatlerindeki sohbetlerimiz, geçici olarak işgal ettiğim konuk odaları, tedarik ettikleri yemekler, çocuklara göz kulak olmaları ve yaptıkları tezahüratlardan ötürü Peter ve Kathy Vergano, Bob ve Patricia Pitzer, Sharon ve Frank Mauzey, Rob Pitzer, Cecile Pratt, Gwynn Dujardin, Tom Schumacher, Karen Aldana, Matt Olson, Danielle Tezcan, Gaiutra Bahadur, Lisa Noone, Beth Macy, Kelly King, Kristina Cartwright ve Patricia Ricapa'ya şükranlarımı ifade etmek isterim.

Son olarak, çalışmama herkesten fazla katkıda bulunanlara teşekkürler: çocuklarım David ve Kate'e; dünyayı dolaşıp araştırma yapabilmem, yazabilmem için maddi-manevi birçok şeyden feragat eden eşim Dan'e. Son beş yılda bilhassa Dan, bu hikâyenin anlatılması gerektiğine inanmaktan hiç vazgeçmeyerek, bana şahane bir armağan sundu.

* * *

Dünya yüzünde birçok kurum ve birey harika işler yapıyor olsa da, geçmişin ayrıntılarını korumak ve o geçmişin günümüzde oynadığı rolü değerlendirmek için, yapılması gereken daha birçok şey var. Yazarın bu kitaptan elde edecekleri, ilgili hayır kuruluşlarına bağışlanacak, Nabokov'la bağlantılı örgütlerle Yahudi soykırımı ve Gulag odaklı anma toplulukları arasında eşit olarak bölünecektir. Ayrıntıları öğrenmek ya da nasıl bağışta bulunacağınızı öğrenmek için, lütfen *www.nabokovsecrethistory.com* adresini ziyaret ediniz.

GİRİŞ

Neva Irmağı, geniş bir kanal boyunca doğudan batıya doğru akarak, imparatorluk döneminde Rusya'ya başkentlik etmiş olan St. Petersburg'un kanallarına karışır. Kresti Hapishanesi'ne varmadan hemen önce bir U dönüşü yapan akarsu, Mars Alanı'nı ve Kışlık Saray'ı geçtikten sonra, daha zarif bir kıvrımla Petro ve Pavel Kalesi'nin duvarlarına doğru ilerler; kalenin öte tarafından, Vladimir Nabokov'un çocukluğunu geçirdiği eve bir kilometreden daha az mesafedeki kıyının önünden dolanıp geçer.

Nabokov'un doğduğu ve şimdi müze olan ev, köleler eliyle kurulmuş, barok tarzı bir ihtişamla bezeli mühendislik ürünü şehrin merkezinde, yine mühendislik ürünü bir adanın orta yerinde, ıslah edilmiş bataklık arazide yer alıyor. Evin bu konumu, Nabokov'un eserlerine çok yaraşıyor.

2011'de, yani bu kitap için araştırma yaptığım senelerin dördüncüsünde, öğrenebileceğim şeyleri görmek üzere Nabokov'un doğduğu şehre gittim. Son yıllarda çok sayıda bina restore edilmiş; 21. yüzyılın St. Petersburg'unda, uzayıp giden Saray Meydanı'nı gece vakti çerçeveleyen ışıklardan tutun, Yeniden Diriliş Kilisesi'nin gökkuşağı misali rengârenk kubbelerine değin bir sürü manzara karşısında afallamaksızın, iki bina boyunca ilerlemenin imkânı yoktur.

Bunun şimdiye kadar gördüğüm en güzel şehir olduğunu düşündüm hemen. Lakin St. Petersburg hâlâ bir imparatorluk şehri havasındaydı; bu ölçekte bir şehir, nice canı ve serveti umursamazca harcamaya gönüllü bir hanedan tarafından inşa edilebilirdi ancak.

Nabokov Müzesi'nin yöneticisi Tatyana Ponomarevna, gezimin iki gününde bana rehberlik etme nezaketini gösterdi. Beni, Nabokov'un babasının görev yaptığı Birinci Duma'nın toplanma yeri olan Tavrida Sarayı'na götürdü; Birinci Duma, sadece üç ay içinde Çar tarafından nihayetlendirilen bir anayasal monarşi denemesiydi. Tenişev Okulu'nun eski yerine gittik; burada yeniyetme Nabokov, Rus siyasetine olan ilgi yoksunluğundan ötürü, bir yabancı gözüyle bakılıp alaylara maruz kalmıştı. Yazarın, daha sonra *Maşenka* romanında ölümsüzleştirdiği ilk aşkı Lyusa ile kışın yürüdüğü parkı gördük. Sürgünlük yıllarında Berlin'de Nabokov'la tanışıp, sonradan onunla evlenen Véra Slonim'in çocukluk apartmanının önünden geçtik.

Diğer ülkelere yaptığım seyahatlerde, Nabokov'un yaşam ve aile hikâyesinin hem doğduğu şehirdeki siyasi kargaşalarla, hem de kırk bir yaşına dek hayatını sürdürdüğü her ülkede demokrasinin çöküşüyle, tekrar tekrar nasıl kesiştiğini hatırladım. Bu bilgiye zaten sahip olsam da, St. Petersburg'dan, Berlin'den, Paris'ten ayrılmak ve Vladimir Nabokov'un Avrupa'nın en muhteşem şehirlerini birbiri ardına terk edişini, bir veba gibi peşinden gelen istikrarsızlıktan kaçışını tasavvur etmek çok farklı bir şeydi.

* * *

Nabokov'u üniversite öğrencisiyken okumaya başladığımda onun, "kürek mahkûmları"* olarak nitelediği karakterlerine nasıl hor davrandığını görmekten büyük rahatsızlık duymuştum. Şiddeti, seksi ya da *hoş* olmayan roman kahramanlarını kafaya takmamıştım –ıslah olmalarını bile beklememiştim– ama kitaplarındaki olayların ve insanların bir ehemmiyet taşımasını istemiştim. Nabokov'dan yarattıklarını sevdiğini belli etmesini, daha yakından bakınca da, karakterlerinin, onun bi-

çemsel maharetlerine kayıtsız şartsız boyun eğmenin ötesinde bir şeyler sunmasını istemiştim.

Nabokov'a bir yetişkin olarak döndüğüm zaman, tarzını kendi içinde daha ikna edici bulmuştum. Üslubu önemseyen bir insan, ülkesinden ayrı düşmüş genç Martin'in Sonya'ya duyduğu karşılıksız aşkı anlatan *Glory* (Şan) romanından alınmış şu bölüm karşısında nasıl şaşkınlığa düşmesin?

> Martin kendine engel olamıyordu. Koridora çıkınca Sonya'nın flamingo renkli bir elbise içinde, elinde tüylü bir yelpazeyle, siyah saçlarını parlak bir şeyle sarmış halde sekerek basamaklardan indiğini gördü. Oda kapısını açık, ışığı yanık bırakmıştı. Odasında, patlayan bir tabancanın çıkardığı dumana benzer bir pudra bulutçuğu kalmıştı; oracıkta öldürülen çorap, sandalyenin altında yatıyordu; gardrobun rengârenk bağırsakları halının üzerine saçılmıştı."

Ben dahil birçok yazar, Nabokov'un en az bilinen kitaplarından öylesine alınıvermiş böylesi dört cümleyi, bu yarım paragrafı yazmayı başarabilse, şükran içinde gözyaşları döker. Bir yetişkin olarak Nabokov'u okumayı sürdürdükçe, on sekiz yaşındayken özlemini çektiğim şeyin oralarda bir yerde, fakat saklı olarak durduğundan şüphelenmeye başladım. Sonraları, Nabokov'un eserlerini tarihsel bir bağlama oturtma fikriyle içim içimi yerken, aslında onun romanlarında birçok şeyin –hayal edebileceğimden çok daha fazlasının– saklı durduğu ortaya çıktı.

Artık Nabokov'un, sırf kendi zevki için devamlı surette karakterlerine korkunç şeyler yaşattığına inanmamakla beraber, onun şefkatli bir yüreği olduğuna da inanmıyorum. Ama Nabokov'un eserlerinde öfke ve şefkat çoğu zaman kendini belli etmeden, yan yana durur. Yazar, ömrünün –hem dünyanın hem de kendisinin– tüm acılarını romanlarında muhafaza etmek için emsali görülmemiş bir yaklaşım benimsemiştir.

Zarif biyografisi *Konuş, Hafıza*'yı okumuş olanlar, Nabokov'un Bolşevik Rusya'dan, Yahudi soykırımından ve işgal altındaki Fransa'dan kılpayı kaçtığını bilirler zaten; dostlarının, aile bireylerinin nasıl korkunç bir politik şiddete maruz kaldık-

larını, nasıl susturulduklarını da. O şiddetin, o tarihin nitelikleri kaybolursa, söz konusu olayların Nabokov'un hikâyelerine nüfuz etme biçimleri de kaybolur. O zaman yazarın eserlerinin bir katmanı olduğu gibi silinip gider.

Bu kayıp, unutulmuş ve bazen gizli kalmış tarih, Nabokov'un kırk yıllık kariyeri boyunca, hem besleyip hem reddettiği "sanat için sanat" görüntüsünün ardında, hep kendi çağının dehşetini ayrıntılandırdığını, Gulag'ın* ve Yahudi soykırımının yıkıcı gücüne dikkatini verdiğini gösteriyor.

Bu yerel düzeyde, hukuk davalarının, FBI dosyalarının ve Nazi propagandasının, *Lolita*'daki ince göndermelere ışık tuttuğu anlamına gelir. Kızıl Haç kayıtları, *Cinnet*'te saklı devrim travmasını akla getirir. *New York Times* makaleleri, *Solgun Ateş'in* baştan sona farklı şekilde okunabileceğine işaret eder. Küresel düzeydeyse, herhangi bir siyasi topluluğa bağlanmak hususunda çok ikircikli olan Nabokov'un tanık olduğu ya da hatırladığı olaylara tepki verdiği, yahut unutulup gitmeden önce bunları muhafaza etmek istercesine söz konusu olayları eserlerinde işlediği, aşikâr hale gelir.

Lakin okurlar Nabokov'un sarsıcı mevzularına ve bir havai fişek gösterisini andıran dil kullanımına odaklandığı için, andığım ayrıntılar *unutulmuştur*. Bu kitap, o unutulmuş ayrıntıları bulup çıkarmak için bir girişimdir.

Ya *Lolita*, Humbert Humbert'ın on iki yaşındaki bir kıza yönelik cinsel tacizinin yanı sıra, küresel Yahudi düşmanlığının da hikâyesi ise? Ya *Solgun Ateş*, Rus Gulag'ının ölülerine yazılmış bir aşk mektubuysa? Ya Nabokov'un kırk yıl boyunca yazdığı eserlerde, onun dünyasını mahveden hapishanelere ve kamplara direnenler için düzülmüş bir ağıt varsa?

Nabokov farklı insanlara farklı yüzlerini gösterir; bu kitap da belirli bir hikâyenin peşinden gidiyor. Vladimir ve Véra Nabokov'un biyografisini yazanların ulaştığı muazzam, aşılması zor başarıyı tekrarlamaya çalışmıyor. Kelebeklere ya da Nabokov'un ahiret hakkındaki düşüncelerine dair bir çalışma değil; her iki başlığın da hiç şüphesiz Nabokov için çok önemli olmasına rağmen. Bu hem yazarın kendisine, hem de onun çevresin-

deki dünyaya dair bir hikâye; destansı olayların ve aile tarihinin, kendilerini hiç göstermeden, olağanüstü bir edebiyata nasıl sızdıklarına bir bakış.

Bu kitap biyografiden tarihe, eleştiriye kadar uzanan geniş bir alanı kapsıyor. İlk bölümden sonra, Nabokov'un hayatı doğumdan ölüme kadar gözler önüne seriliyor. Başlangıçta yeni yüzyılın fırtınalı hadiseleri, Nabokov'un gençliğinin hikâyesini gölgelemiş gibiydi. Irksal nefret ve toplama kampları, Avrupa'yı istila ederken, onun dünyasına –ve eserlerine– de adım adım yaklaşıyordu. İlk bölümlerde nakledilen birçok olayın önemi, ancak Nabokov İngilizce olarak yazmaya başlayıp da geçmişi ve kaybolan her şeyi harikulade bir yaratıcılıkla kaynaştırarak, sihirle ve tozla, dehşetli masallar yaratınca açığa çıktı.

Sevdiği herkes kaçıp kurtulmayı başaramamıştır; dolayısıyla Nabokov'un tarihten faydalanması hiç şaşırtıcı değildir. En muhteşem romanlarını oluştururken, kişisel ve politik trajediler iç içe geçer.

Bu tarih içinde Nabokov'un, edebiyatta okurun yerini tekrar keşfettiğini, içine *bambaşka* hikâyelerin saklandığı zekice anlatılar içeren kitaplar yarattığını görürüz. Bu içsel Nabokov, mazi karşısında, dünyaya yansıttığından çok daha hassastır; ama içimizi rahatlatmaya niyeti yoktur. Saklı hikâyeleri, bize insan olmaya ve sanatla etkileşim biçimimize dair çok derinlikli şeyler öğretir.

Burada Nabokov'un hayat hikâyesinin çoğu, çağdaşlarıyla yan yanalık içinde sunuluyor. İvan Bunin, Nabokov onun yerini alıp da Rusya hakkında başkaları gibi değil, sadece kendi bildiği gibi yazmaya karar verinceye dek, göçmen Rus edebiyatı üzerinde hâkimiyet sahibiydi. Nabokov'un kuzeni Nicholas da Rusya ve Batı Avrupa'dan Amerika'ya geçti ve benzer şekilde, 1937 yılında bir hayat kriziyle yüzleşti; ama bu krizin ardından çok farklı seçimlerde bulundu. Walter Duranty'nin yeni palazlanan Sovyet devletinden geçtiği haberler, eğitimli Amerikalıların görüşlerini derinden etkilemiş, SSCB'ye yönelik, Nabokov'u yeise sürükleyen bir körlüğün temellerini atmıştı. Ede-

biyata gönülden bağlı olmakla birlikte, onu çok farklı şekilde yorumlayan –esasen tarihi de farklı şekilde anlayan– eleştirmen Edmund Wilson, Nabokov'u kendini açık seçik tanımlamaya zorlamıştı.

Nabokov'un diğer çağdaşları arasında, bazen şerefli bazen de bencilce sebeplerle, maharetlerini tamamen siyasetin hizmetine sunmuş sinemacılar ve yazarlar vardı. Bu mukayeselerin tümüyle dışında kalan isim, Aleksandr Soljenitsin'di; kitaplarıyla 20. yüzyılın okurlarını dehşete düşürüp keyfini kaçıran diğer Rus sürgünü. Vladimir Nabokov'la, tasavvur edilemeyecek kadar çok ortak noktası bulunan bir adam.

* * *

2011 senesinde, St. Petersburg'daki ilk günümde bana, St. Petersburg Devlet Üniversitesi'ndeki bir profesörün oğlu eşlik etti. Beni belli başlı mekânlara götürdü; dilek listemin en tepesinde hapishaneler vardı.

Vladimir Nabokov'un evinde buluşup, Neva boyunca ilerlemeye koyularak, vaktiyle pek çok yazarın, devrimcinin hapsedildiği Petro ve Pavel Kalesi'ne gittik. Nabokov sülalesinden biri, eskiden buranın komutanıymış. Zifiri karanlık bir hücrede dikildiğimiz sırada, Fedor cebinde çakmağını aramaya ve tarihteki olaylardan bahsetmeye başladı. Sovyetler Birliği'ndeki hayatı anımsamayacak denli gençti.

Tekrar gün ışığına çıkıp, ırmak boyunca yürümeye devam ettik. El kitabım ayrıca, Nabokov'un babasının, 1908 yılında Çar İkinci Nikolay tarafından hücre hapsine konulduğu Kresti Hapishanesi'nde bir müze bulunduğunu belirtiyordu.

Fedor önce, gidip gitmemek hususunda tereddüt etti –orada bir müze bulunduğunu hiç duymamıştı– ama sonunda rıza gösterdi. Yolda konuştuğumuz esnada onun, Kresti'nin hâlâ bir hapishane, fiilen bir hapishane olduğunu, dolayısıyla çoğu insanın oraya gitmemeyi tercih edeceğini açıklamaya çalıştığını anladım.

Yine de gitmeye hevesliydi; Kresti'nin kırmızı tuğlalı dış duvarlarına ve binalarına gelinceye değin yürüdük. Nabokov'un

babası burada cezasını çekerken, tesisin yenilikçi tasarımı, hapishaneciliğe getirdiği modern yaklaşımdan dolayı övülüyordu; ama 2010 yılı itibarıyla bu binalar, herhangi bir orta boy Amerikan şehrinin merkezindeki fabrikalar ya da konutların görünümündeydi; fazladan birkaç süslü tuğla eklenmişti sadece. Kresti bugün, Avrupa'nın faal durumdaki en büyük hapishanesi.

Ana kapıyı bulmakta zorlandık ama sonunda, binanın yan tarafındaki kilitlenmemiş bir kapıdan içeri girebildik. Kapı, alçısındaki eksikleri grafitilerle kapatılmış bir döner merdiven boşluğuna açılıyordu. Merdivenden çıktık. Bir-iki kat sonra, pişen yemeklerin kokusu geldi burnumuza. Bina tuhaf şekilde sessizdi. Tehlikede olduğumuz söylenemezdi ama aslında gelmememiz icap eden bir yerde bulunduğumuz, buraya izinsiz girdiğimiz hissine kapılmıştım.

Dışarıda, saatlerin yazılı olduğu tabelanın önünden geçen yolda, birkaç kişi duruyordu; bunların arasındaki yetişkin bir adamla bir çocuk, sanki müzeye değil de mahpuslardan birini ziyarete gelmiş gibiydiler. Tesiste mahkûmların bulunduğunu anlamıştım; fakat içeri girmek için bekleşen arkadaşların ve ailelerin görüntüsü bir şekilde, şimdiki zamanı geçmişle çakıştırmıştı. Ayrılmaya karar verdik.

O gün müzeyi görmem mümkün olmadı ve bir daha da Kresti'ye gitmedim. Tarihle bağları böyle sıkı olan bir yerde şehir manzarası, geçmişi yeterince muhafaza ediyor; şehir başlı başına bir müze zaten.

Rusya'daki son günümde, görmeden ayrılmaya katlanamayacağım tüm mekânlara uğramak gayretiyle, yirmi kilometreden fazla yol yürüdüm. Bilhassa, St. Petersburg'un ilk toplama kamplarından birinin kurulduğu yerin yanıbaşındaki, şekerlemeler gibi pembe ve beyaz çizgili kiliseyi ziyaret etmek istiyordum. Şehrin kanlı tarihi, anıtsal güzelliğiyle tezat içinde değildi; ikisi yan yana, aynı şeyin ayrılmaz parçaları olarak duruyorlardı.[1]

---

1 Çesminskaya Sarayı'ndaki Gaziler Hastanesi, St. Petersburg'un güney kısmındaki Çesminskaya Kilisesi'nin hemen yanındadır.

O gün öğleden sonra, bu kez su toplamış ayaklarla yine yağmura yakalanmışken, bana öyle geldi ki, Nabokov bilerek ya da bilmeyerek, doğduğu şehrin mimari yapısını benzersiz bir edebiyat modeli kurmak için kullanmıştır; bu şehir öyle bir yer ki, müzeye gidiyorum derken, bir hapishane gardiyanının kapı eşiğine varabilirsiniz.[2] Tüm bu enfes biçimler ve şatafatlı buluşlar, saklamak zorunda oldukları tarihe birebir denk düşmektedir.

2 Müze ziyaretine giderken yolu bir Rus polis devletine düşen kişinin anlatısı için, "A Visit to a Museum" (Müze Ziyareti) hikâyesine bakınız.

BİRİNCİ BÖLÜM

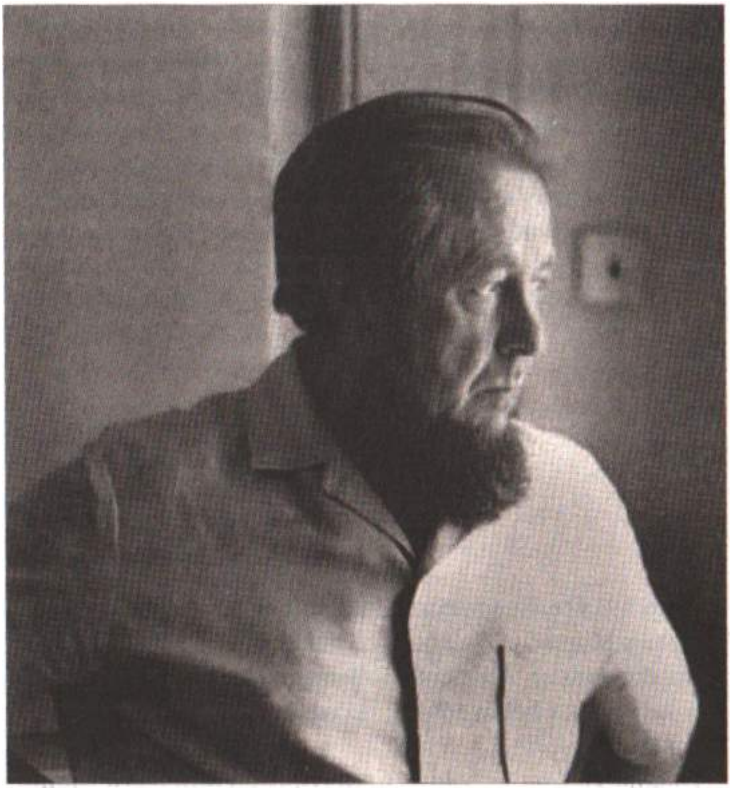
Soljenitsin'i Beklerken

1

6 Ekim 1974'te, Rus romancı Vladimir Nabokov'la eşi Véra, İsviçre'nin Montreux Palace Oteli'ndeki hususi bir yemek odasında oturmuşlar, Aleksandr Soljenitsin'in öğle yemeği için onlara katılmasını bekliyorlardı. İki adam daha önce hiç karşılaşmamıştı.

Nabokovlar on üç yıldır, Cenevre Gölü'nün doğu sahilindeki gösterişli Palace Oteli'nde yaşamaktaydılar. Bütün bu yıllar boyunca nice kişi, ustayla görüşebilmek umuduyla edebiyatın hac yollarına düşerek Montreux'ye gelmişti. Nabokov, onunla tanışma şansını yakalayanların sorularını dinleyip, iğneleyici, latifeli yanıtlar vermişti. Öğle yemeği vaktinde dünyanın en ünlü söz ustalarından biriyle kahve, çay ya da *grappa* içen ziyaretçiler, onun örtük yanıtlarındaki gizli manayı çözmeye çalışmışlardı. Nabokov kelebeklerin, onlar Nabokov'un peşine düşmüşler, otelin arka tarafındaki dağ yamaçlarına tırmanmışlardı.

Yetmiş beş yaşındaki Nabokov, kendini Rus ve Amerikalı olarak kabul etse de, başka bir ülkede tuttuğu otel odasında yaşamayı seçmiş, nefes kesici bir hızla yeni kitaplar ve çeviriler

Aleksandr Soljenitsin 1973'te, sınırdışı edilerek Batı'ya gidişinden önceki sene.

üzerinde çalışmaya devam etmişti; aslında on yılı aşkın zaman önce *Lolita*'nın kazandığı başarı, mali açıdan bu çalışmayı gereksiz kılıyordu. Kendisine kur yapılmasına, varlığıyla konuklarına haz vermeye alışmıştı. Ama Soljenitsin'in ziyareti, farklı bir durumdu.

6 Ekim sabahının yağmurlu olacağı önceden belliydi; fakat Zürih'in güneyindeki yolda havanın nasıl olacağı, Soljenitsin için ehemmiyet taşımıyordu belki de. Soljenitsin daha sekiz ay öncesine kadar, Sovyetler Birliği'ne ihanet ettiği suçlamasıyla, Moskova'daki Lefortovo Hapishanesi'ndeki bir hücrede tu-

tulmaktaydı. Tutukluluğunu takiben ülkeden çıkarılması can yakıcıydı, ama Soljenitsin, sürgünden daha kalıcı cezaların da mevcut olduğunu biliyordu.

Soljenitsin Sovyet liderleriyle yüz yüze gelebilmeyi hayal etmiş, doğru zamanda doğru kişi tarafından uygulanacak kuvvetin tüm baskı sistemini devirebileceğine, en azından bu sistemin yıkımını başlatabileceğine inanmıştı. Lakin sınır dışı edilerek Almanya'nın Frankfurt şehrine gitmek, nereye varacağı belli olmayan bir hayata başlamak zorunda kaldı. Hapisten çıkmıştı; artık Politbüro'ya meydan okuyamaz, Sovyet lideri Leonid Brejnev'le baş başa görüşemezdi. Bu yeni dünyada yolunu bulmaya çalışarak geçirdiği bir bahar ve yaz mevsiminden sonra, eşi Natalya'yla İsviçre'nin kırlarına doğru seyahate çıktı. Montreux'de, zarif Grand Rue üzerindeydi şimdi; dünyanın en ünlü yazarlarından birini görmeye gidiyordu; daha iki sene önce bizzat kendisini kendisinin Nobel Ödülü'ne aday gösterdiği kişiyi. Ancak gergindi Soljenitsin.

O sırada, *Gulag Takımadaları*'nı yazan adamla *Lolita*'nın yazarından daha büyük edebiyat yıldızları bulmak pek zordu. İkisi de Rustu, fakat on dokuz yıl arayla doğdukları için, ayrı ayrı evrenlerde yaşamaya yazgılıydılar. Nabokov, Çar'ın ve imparatorluğun son günlerinde reşit olmuştu; Rusya'yı Bolşeviklere bırakarak, makineli tüfek ateşi altında denize açılıp gitmişlerdi. O günlerde, küçük Soljenitsin yürümeyi bile öğrenmemişti daha. Sovyet devletinde büyüyen Soljenitsin, bir korku imparatorluğunu ifşa etmek ve onu ebediyen yok etmek misyonuyla Demir Perde'nin ötesine geçinceye dek, yıllarca toplama kamplarında, hapishanelerde kalmıştı.

İki adamın kişisel tarihleri kadar, dış görünüşleri de birbirinden farklıydı. Nabokov kara kuru bir göçmen iken, pekmezli şekerler ve modern protezler sayesinde tombul, yumuşak havalı bir profesöre dönüşmüştü; Soljenitsin ise yaralı alnı, başına buyruk saçları ve peygamberlere yaraşır sakalıyla, daha ele avuca sığmaz bir görünüşe sahipti. Eserlerindeki ses de birbirinden çok ayrıydı: Nabokov'un zarif diline ve şatafatlı deney-

ciliğine karşın, Soljenitsin'in dili açık bir öfke içeriyor ve doğrudan duygulara sesleniyordu.

En ünlü kitaplarının niteliği bile birbirine karşıt gibiydi. *Gulag Takımadaları* Sovyet toplama kampları sisteminin tüm tarihini izliyor, sahip olunan gücün nasıl istismar edildiğini destansı bir ölçekte, apaçık biçimde sergiliyordu; Nabokov'un *Lolita* romanı ise daha bireysel bir dehşetin, bir insanın başka bir insana, bile isteye uyguladığı gaddarlığın haritasını çıkarıyordu. Orta yaşlı bir adamın genç bir kızla ilgili cinsel saplantısının mikroskobik düzeyde teferruatlı anlatımı olan *Lolita*, farklı kişilerce "komik", "yüzyılımızın tek inandırıcı aşk hikâyesi" ve "okuduğum en müstehcen kitap" diye nitelendirildi. Humbert Humbert'ın iki yıl boyunca üvey kızını cinsel yönden istismar edişini konu edinen kitap, iki karakterin ilişkisini, kızın başka bir adamla kaçışını ve Humbert'ın rakibinden intikam alışını amansız, canlı bir dille anlatıyordu. Anlatıcının bir çocuğa duyduğu arzuyu ve onunla yaşadıklarını betimleyişindeki açıklık, kitabı skandalların arasından ölümsüzlüğe doğru taşımıştı.[1]

Lolita'nın, Amerika'daki çok satanlar listesindeki uzun hükümranlığı 1958 yılında başladı; o zamana kadar Nabokov zaten, Atlantik'in her iki yakasındaki eleştirmenlerin ilgisini çekmişti. Ama adını önce kötüye çıkaran, sonra da ona şöhret kazandıran, çekici bir genç kızla ilgili bu romanı –ve Stanley Kubrick'in romandan uyarladığı riskli film– oldu. Avustralya'da, Buenos Aires'te ve Cincinnati Halk Kütüphanesi'nde yasaklanan kitap, Amerika'da ilk üç hafta içinde, *Rüzgâr Gibi Geçti*'den bu yana basılmış tüm kitaplardan daha fazla satıldı.

Soljenitsin, *Gulag Takımadaları*'nda tamamen Sovyetler'e özgü bir coğrafyanın haritasını çıkarıyor, Nabokov ise *Lolita*'da savaş sonrası Amerika'nın manzarasını gözler önüne seriyordu. Onun takımadaları, tamamıyla farklıydı; bunlarda yol üzerindeki moteller, sanatoryumlar, otel kongreleri, popüler psikolo-

1 *Lolita*'yla ilgili değerlendirmeler: "komik", William Styron; "yüzyılımızın tek inandırıcı aşk hikâyesi", *Vanity Fair*; "okuduğum en müstehcen kitap", *Sunday Express*'in editörü John Gordon.

ji, avare göçmenler, Kansaslı bir berber, tek kollu bir gazi, Safeway süpermarketleri ve eczaneler, kaba sofu kitap kulüpleri ve bezdirici bir dindarlık vardı. Bu anlı şanlı, görkemli, müsamahasız, zihin boşluğu yaratan arka plan, tıpkı Soljenitsin'in konu edindiği ülke gibi, bir ihanet ve çürüme hikâyesine kusursuz biçimde uygun düşüyordu.

Lolita'nın muazzam başarısından sonra Nabokov, kitabın hem sinemaya uyarlama hem de basım haklarının her birini altı haneli rakamlara sattı. Hollywood'a giderek, John Wayne ve Marilyn Monroe'yla vakit geçirdi; John Wayne'i filmlerinden hatırlayamamış, Monroe'yu ise hatırlamıştı. Amerika'daki üniversite profesörlüğü kariyerini bıraktı, *New Yorker* karikatürlerine ve televizyondaki komedi programlarına konu oldu. Uluslararası seyahatlerinde basının ilgisi üzerinden eksik olmadı ve kıtanın her yerinde, hakkında beş-altı dilde yazılar çıktı.[2]

Nabokov'un maneviyatı sorgulanır olmuştu (*New York Times*'daki bir eleştiride, "yoz biri olduğu apaçık" deniyordu onun için) ama zaman içinde, aleyhinde konuşanlar bağnaz ve sıkıcı insanlar olarak algılanmaya, böyleleriyle dalga geçilmeye başlandı. *Lolita*'nın yaratılışını takip eden hareketli cinsellik dönemi Nabokov'un eseri olmasa da, bu dönemin getirileri sonraki yıllarda kitapla ilgili algıyı etkiledi. Soljenitsin Almanya'ya vardığı sırada *Lolita*, hafifmeşrep küçük kızlara düşkün yaşlı adamlara dair sürüyle hikâyenin ayrılmaz parçası haline gelmişti. Nabokov'un gözde sözlüğü Webster, sonunda Lolita'nın ismine, biraz eğreti duran, "erken gelişmiş baştan çıkarıcı kız" tanımıyla yer verdi.[3]

Kitabın dilsel zenginliği ve gücü, onu yaratıcısından bağımsız anlamlar kazandığı bir varoluşa sürükledi. Nabokov bu küçük kızın, yarattığı kürek mahkûmu karakterlerin en saf ve masumlarından biri olduğunu ne kadar anlatmaya çalışsa boş-

2 "John Wayne ve Marilyn Monroe": Boyd, Brian, *Vladimir Nabokov: The American Years*, s. 407-8.

3 "sürüyle hikâye": Lolita'yla bağlantılı dönem filmlerinin tahlili için bkz. Graham Vicker, *Chasing Lolita: How Popular Culture Corrupted Nobokov's Little Girl All Over Again* (2008), 76-83.

tu; Véra'nın gazetecilere, üvey babası tarafından kaçırılmış *Lolita*'nın her gece ağlaya ağlaya uykuya daldığını hatırlatması da işe yaramıyordu.[4]

Lolita'yı bir rahatsızlık unsuru, Nabokov'u da sanatsal dille kirli kitaplar yazan biri olarak görenler olsa da, edebiyat çevresinde Nabokov'un çok sayıda hayranı vardı. Ama kendine has bir hayranlar kulübüydü bu. En ünlü hayranları, *Lolita*'ya hürmetle yaklaşmalarına karşın, yazarını zalimlikle niteleme eğilimindeydiler. Popüler yazarlardan Joyce Carol Oates, onun "şaşırtıcı bir nefret kapasitesine sahip" ve "insanlıktan çıkarma konusunda deha sahibi" olduğunu düşünüyordu; üstelik bu sözler, kitabı *seven* birine aitti.[5]

Oates'un 1973 tarihli yorumu, ilk ihtar ateşi değildi. Ondan önce ve sonra birçokları aynı şeyleri söylemeyi sürdürdü; Nabokov'un karakterlerinin duyarsızlığıyla, yazarın "bozulmuşluğunu ve acıyı betimlemekten aldığı zevk"i birbirinden ayırmanın zor olduğunu düşünen John Updike'dan tutun, on yıllar sonra fikirlerini daha dolaysızca ifade eden Martin Amis'e kadar: "*Lolita*, zalimliği konu edinen zalimce bir kitaptır." İster övmek, ister lanetlemek amaçlı olsun, uzun bir geçmişi vardı böylesi yorumların. Oates'un *Lolita*'yı konu edinen makalesinden önce, kırk yıl boyunca Nabokov'un meslektaşları, onun eserlerini gayri insani ya da insanlıktan çıkarıcı olarak nitelemişlerdi.[6]

---

4 "her gece ağlaya ağlaya uykuya daldığını": Humbert, Lolita'nın her gece döktüğü gözyaşlarından bahseder (176).

5 Oates, Joyce Carol, "A Personal View of Nabokov", *Saturday Rewiev*, 6 Ocak, 1973, 36-7. Oates'un özgün metni ve sonradan metne yaptığı ekleme için bkz. Phyllis Roth, *Critical Essays on Vladimir Nabokov* ["Vladimir Nabokov Hakkında Eleştirel Denemeler"] (1984).

6 Updike'ın sözleri şuradan alınmıştır: "Van Loves Ada; Ada Loves Van", *The New Yorker*, 2 Ağustos 1969, 70; Amis'in nitelemesi "Martin Amis on Lolita" başlıklı, Nabokov'un doğumunun 100. yılı şerefine Random House tarafından yayımlanan bir yazıdan alıntıdır; *kırk yıl boyunca*: Karlinski, "Nabokov and Chekhov: the lesser Russian tradition", *Triaquarterly*, Kış 1970, 7-16. Bu tarih ayrıca şurada tartışılmıştır: Leland de la Durantaye, "The Pattern of Cruelty and the Cruelty of Pattern in Vladimir Nabokov, *The Cambridge Quarterly* (Ekim 2006), 301-326.

2

Lolita'nın getirdiği şöhretin ardından Nabokov Avrupa'ya taşındıysa da, Amerika'nın hayal gücünü ateşlemeye devam etti. Sıradaki eseri *Solgun Ateş*'ti; bu roman, yine ıstırap içindeki bir pedofil olan Charles Kinbote ile John Shade adındaki ölmüş şairin başrollerini üstlendiği, akademik bir hicivdi. Mary McCarthy *New Republic*'in sayfalarında bu romanı, "asrın en büyük sanat eserlerinden biri" olarak selamladı. *LIFE* ve *Esquire* dergilerinde boy gösteren Nabokov ("Dünyayı Şaşkına Çeviren Adam") artık o kadar popülerdi ki, on beşinci romanı olan ve iki kardeş arasındaki ensesti anlatan, çok unsurlu, çok karmaşık yapılı *Ada*, onu *Time* dergisinin kapağına taşıdı: yazarın bir muamma olarak portresi. Kitap daha basılmadığı halde, Hollywood kodamanları art arda İsviçre'ye uçuyorlar, birkaç saatliğine müsveddelere göz atmak için müsaade istiyorlardı.

Zaman geçtikçe dünya artan surette Nabokov'a gelmeyi sürdürdü, Nabokov ise daha az karışır oldu dünyaya. Ara sıra başka yere taşınmayı düşünse de, sonuna kadar Véra ile Montreux'deki korunaklı hayatını sürdürdü. Mülakat adını verdiği ziyaretçi kabullerine devam etti, kendisine önceden sunulmuş soruları yazılı olarak yanıtladı, ağzından çıkmış kelimeleri kullanmayı tercih eden dikbaşlı gazetecileri dizginlemeye çalıştı.

Televizyon konuşmalarının neredeyse tamamını metin üzerinden yapmaya çalışır, not kâğıtlarını stüdyodaki çiçek saksılarının, çay fincanlarının arkasına saklardı. *New York Times*, BBC ve diğer kuruluşlara verdiği mülakatları gönlüne göre yeniden gözden geçirip, ayrı bir kitapta, kendi onayından geçmiş haliyle yayımladı. Kamu önündeki imajını neredeyse mükemmel biçimde denetleyen bir adamdı; sanatının hem ustası hem de tutkunu olan, ağzı sıkı, neşeli bir dâhi imajı yaratmıştı.

Bu noktada Nabokov'un dehası hakkında hüküm vermek mümkün olmayabilir ama Nabokov'un kendisi, böyle hükümler vermeye gayet hevesliydi. Ömrü boyunca, diğer yazarlarla alay etmekten vazgeçmemişti: T.S. Eliot'a "dolandırıcı ve sahtekâr" demişti; "karakterleri günah işleyerek İsa'yı bulan" Dos-

toyevski'nin, "alabildiğine basmakalıp ifadeler"le, "İncil'e dair laf ebelikleriyle" dolu metinler yazan Faulkner'ın ve "melodramatik, berbat bir tarzı olan" Pasternak'ın ahlâki vaazlarını küçümsemişti. Aynı şekilde Hemingway, Henry James, Balzac, Ezra Pound, Stendhal, D. H. Lawrence, Thomas Mann, André Gide, André Malraux, Jean-Paul Sartre ve bir grup olarak kadın yazarları ciddiye almıyordu. Nabokov, kendisi bazen itiraz etse de, sanat için sanatı simgeleyen bir insan haline gelmişti: Hikâyenin biçimsel ihtiyaçlarını her tür ahlâki kaygının önünde tutan müstehzi bir deneyci.[7]

Gururu, en yüksek insani erdemler sıralamasında iyilikle korkusuzluk arasında bir yere koyar, edebiyat sohbetlerinde ve alaycı hazırcevaplığında, bu gururu bir cerrahın bıçağı misali kullanırdı. Gençliğinde, bu tutumu ona en azından bir kez, kanayan bir burna mal olmuştu. Ancak çoğunlukla, kendisine arzu ettiğince yaklaşılmışsa, yumuşaklıkla karşılık verirdi Nabokov. Zaten *Lolita*'nın başarısından sonra, insanları istediği yaklaşıma zorlaması giderek kolaylaşmıştı.[8]

Politik etkinliklerin doruğa çıktığı dönemde, Nabokov çekingen kalma eğilimi gösterdi. Sovyet sisteminden nefret ettiğini hiç saklamadı; bu hususu, Freud'u nasıl hor gördüğünden bile daha sık şekilde dile getirdi. Ama hiç oy kullanmadı, hiçbir adayı açıkça desteklemedi, hiçbir ortak dilekçeye imza atmadı. Bununla birlikte 1965'te Başkan Lyndon Johnson'a mahcubane bir telgraf yollayarak, "hayranlık verici" çalışmalarından ötürü onu tebrik etti. Bu tebrik komünizm musibetiyle savaşmak

---

7 *Eliot*: Karlinsky, Simon, der. *Dear Bunny, Dear Volodya: The Nabokov – Wilson Letters, 1940-1971* (2001), 263; *Dostoyevski*: *Rus Edebiyatı Dersleri*, 104; *Faulkner*: *Dear Bunny, Dear Volodya: The Nabokov – Wilson Letters Strong Opinions*, 239; Pasternak: *Strong Opinions*, 57. Pasternak göndermesi, Nabokov'un hor gördüğü *Doktor Jivago* romanınadır; aslında kendisi, Pasternak'ın ilk şiirlerini dikkate değer bulmuştu. Kadın romancılara gelince, Nabokov, Jane Austin'in *Mansfield Park*ı romanını müstesna tutardı; keza Mary McCarthy'nin bazı eserlerini övmüştü. Nabokov *Konuş, Hafıza*'da (177), Stendhal, Balzac ve Zola'dan hoşlanmadığını belirtir. Malraux ve James'i ise *Dear Bunny, Dear Volodya: The Nabokov – Wilson Letters Strong Opinios*'de (19) yerer.

8 "en yüksek insani erdemler": "En iyisi hangisidir?" "İyi olmak, gururlu olmak, korkusuz olmak." (SD, 152); "kanayan bir burna": *The Russian Years*, 267.

üzere Vietnam'a asker gönderdiği için miydi, yoksa 1964 tarihli Medeni Haklar Yasası için mi? Muhtemelen ikisi için de. Yine mahcubane şekilde, Joseph McCarthy'nin taktiklerini eleştirmekten kaçınarak, bunların asla Stalin'in taktikleriyle kıyaslanamayacağını söyledi. Aday olmamak, mevcut adayları desteklememek, herhangi bir şekilde siyasi mücadelelere girmemek alışkanlığı vardı. Bütünüyle tarafsız, paragözlükle ve kayıtsızlıkla suçlanan bir ülkeye yerleşmişti; bu ülke Nabokov'un oraya vardığı tarihe kadar, yüz kırk altı sene boyunca hiç kimseyle savaşmamıştı.[9]

Palace Otel'in altıncı katta tuttuğu odalar, saraylardan ziyade profesörlere yaraşır nitelikteydi. Otelden ödünç aldığı, personelin söylediğine göre vaktiyle Flaubert –Nabokov'un hayranlık duyduğu bir yazar– tarafından kullanılmış bir rahlesi vardı. Çalışırken, kısaltılmamış Webster sözlüğü önünde açık dururdu. Şortları, gündelik ayakkabıları, kitapları ve kelebek kepçeleri otelin hususi bir köşesine yığılıydı. Geçici barınağı artık kalıcı hale gelmişti; buradaki uzun ikameti, kendine uyguladığı sürgünün kesin kanıtıydı.

Sürgün, çocukluğundan beri Nabokov'un izleklerinden biri olmuştu. Devrimin hemen ardından ailesiyle birlikte Rusya'dan ayrılmıştı. Daha sonra Hitler'in Berlin'inden ve işgal altındaki Fransa'dan kaçmıştı; sevdiği insanların kaçmamasına rağmen. Savaş sırasında Avrupa'daki birçok insan gibi o da açlık çekmişti, ama bunu eziyet olarak adlandırmazdı. Tarih onun direncini kıramamıştı; hatta o, birçok bakımdan tarihe meydan okumuştu. Yahudi olan karısı ve Nazi Almanyası'nın kaynayan kazanında yaşama başlayan oğlu, halen hayattaydılar. Üstelik, iki savaş ve bir devrim görmüş olması yetmiyormuş gibi, bir şekilde kendini yeni bir lisanda tekrar keşfetmeyi başarmıştı; şakacılığıyla, tekinsiz anlatılarıyla, karşılıklılık ile tesadüfilik arasındaki dar aralıkta gezinmesiyle dünyayı şaşkınlığa sevk etmişti. Hem bir sanatçı, hem de sanatçı olmanın simgesi haline

9 "hayranlık verici çalışmalar": Dmitri Nabokov ve Matthew bruccdi, der., *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977* (1991), s. 378; "asla Stalin'in taktikleriyle kıyaslanamayacağını": *Strong Opinions*, 50.

gelmişti. Tam da yazmak istediği türden kitaplar yazarak, ikonik bir şöhret seviyesine ulaşmıştı; bu şöhret, bir Cadılar Bayramı gecesinde kapısını, *Lolita* kostümüne bürünmüş küçük bir kızın çalmasıyla tasdik olunacaktı.

3

Soljenitsin'in şöhreti farklı türdendi: Calut'la dövüşen Davut'unkine benzer bir şöhret. 1962 tarihli, Sovyet toplama kamplarının çıplak gerçeğini anlatan *İvan Denisoviç'in Bir Günü*, Batı'yı şaşkına çevirirken beklenmedik kaynaklardan da övgü almıştı. Örneğin Sovyet Başbakanı Nikita Kruşçev, Josef Stalin'in elindeki gücü nasıl istismar ettiğini göstermek için bu kitabı kullanarak, şöyle demişti: "Çalıştığımız sürece birçok şeyi açığa çıkarabiliriz ve çıkarmak, hakikati dile getirmek zorundayız. [...] Böyle şeyler tekrar yaşanmasın diye, bunu yapmak zorundayız."[10]

Lakin Kruşçev, Soljenitsin'in romanını göklere çıkarmasından iki yıl sonra iktidarı bırakmak zorunda kaldı; yerini, geçmişin suçlarından bahsetmeye o kadar hevesli olmayan kişiler aldı. Parti tutum değiştirerek Soljenitsin'in eserlerini sansürlemeye, toplatmaya başladı. Gizli arşivi yağmalandı. Toplantılarda ona iftiralar atılmaya başlandı. Nabokov'un hikâyelerine yaraşacak bir komployla, Soljenitsin'in onu taklit eden sahtekâr bir ikizi ortaya çıktı; ortalık yerde içki içip kadınları taciz etmeye başladı. Sonunda yazarın arkadaşları bu düzenbazı yakalayıp yetkililere teslim ettiler, yetkililerse adamı serbest bıraktılar.

Soljenitsin Rus tarihi hakkında yazmayı sürdürmekte ısrar ettikçe –istediği yegâne şey buydu– resmî makamlarla sıkıntı yaşaması kaçınılmaz oluyordu. 1968'de eserleri yasaklandı. Kruşçev'le birlikte onu selamlayan ve öven Sovyet Yazarlar Birliği, sinirliydi. Davranışları önceden kestirilemeyen bu zor adamla ne yapacaklardı? Soljenitsin'i her zaman sertçe eleştiren Nobel ödüllü Sovyet yazarı Mihail Şolohov, onun eserleri-

10 Kruşçev'in konuşmasından alınmış bu bölüme, Aleksandr Tvardovski *İvan Denisoviç'in Bir Günü* kitabına yazdığı önsözde yer vermiş (2008), vii.

nin yasaklanmasını desteklediği gibi, yazmaktan tamamen elini çekmesinin sağlanması gerektiğini savunuyordu. Zaten bir yıl sonra Soljenitsin, Sovyet Yazarlar Birliği'nden çıkarıldı. Bu ihraçtan sonra, Sovyetler Birliği'nde kitap yayımlatması ya da ona işlerinde yardımcı olacak birini tutması imkânsız hale geldi. Yasal bir meşguliyeti olmadığından, SSCB'deki hayatı tekinsizin de tekinsizi bir hale gelmişti. Her an tutuklanabilirdi.[11]

Soljenitsin protesto amacıyla, Rusya'da ve yurtdışında dağıtılmak üzere açık mektuplar yazdı. Arkadaşları ve destekçileriyle buluşarak, onlardan yardım istedi. Müsveddelerinden çekilmiş mikrofilmlerin Batı'ya kaçırılması işini idare etti; yurdunda bastıramadığı yazılar, orada basılmak için hazır dursun diye.

Dünya vaziyete muazzam bir tepki gösterdi. Arthur Miller, John Updike, Jean-Paul Sartre, Muriel Spark, Graham Greene, Kurt Vonnegut ve yüzlerce başka yazar Soljenitsin'den yana çıkarak, Yazarlar Birliği'nin kararını kınadılar. Bu haykırış, Soljenitsin'in eserlerine ve içinde bulunduğu kötü duruma dikkatleri çekti.

Ertesi yıl, Soljenitsin Nobel Eebiyat Ödülü'nü kazandı. Daha önceki ödül sahipleri, İsviçre Akademisi'ne onun lehinde mektuplar göndermişti. O yıl edebiyat eleştirmenleri arasında bir yoklama yapılmış, Jorge Luis Borges ve Soljenitsin'in, büyük olasılıkla başa baş güreşeceği ortaya çıkmıştı; Vladimir Nabokov ise sadece iki oy almıştı. Ödül komitesi Soljenitsin'i seçmekle, "edebiyatın etik gücünü" kamuya ilan etmişti; bu seçimin pek çok siyasi sonucunun olacağı anlaşılıyordu (muhtemelen aynı sebeple, Soljenitsin'in ödül başvurusunun CIA tarafından hazırlandığı söylentisi, yıllar boyunca sürüp gitti).[12]

Ödülün duyurulmasından sonra, Soljenitsin Stockholm'e telgraf çekerek teşekkürlerini iletti ve Aralık ayında yapılacak ödül törenine katılacağını bildirdi. Ama Sovyetler Birliği derhal, ödülün "acınası nitelikte" olduğunu beyan etti ve birkaç

11 "Mihail Şolohov'un Soljenitsin'le ilgili sözleri için": bkz. Grose, Peter, "Moscow Unrelenting in Blackout for Solzhenitsyn", *The New York Times*, 12 Aralık 1968, 4.

12 "Vladimir Nabokov ise sadece iki oy almıştı": Slonim, Marc, *European Notebook*, *The New York Times*, 8 Kasım 1970, 316.

hafta sonra Soljenitsin, ülkeden ayrılma izni talep etmeyeceğini duyurdu. Sovyetler Birliği'nden çıktığı takdirde geri dönmesine izin verilmeyeceğinden, kendini sürgün edilmiş halde bulacağından korkuyordu.[13]

Komite sekreteri törene katılamayacak olan Soljenitsin'in güvenliğini düşünerek, ödül töreninde sadece Sovyet gazetesi Pravda'nın, 1962 tarihinde *İvan Denisoviç'in Bir Günü* hakkında yazdıklarını okudu: "Bu olağanüstü hikâyeyi okuduğumuz sırada niçin, yüreğimiz acıyla burkulurken ruhumuzun göklere yükseldiğini hissediyoruz? Bunun açıklaması, içindeki yoğun insaniyette, bir alçalmışlık saatinde bile niteliğini muhafaza eden insanlıkta saklı."[14]

Soljenitsin'in o gece yapmayı planladığı konuşma, sanatçının kendisi için mi yoksa topluma hizmet için mi yaşamak yükümlülüğünde olduğuna dair şiddetli tartışmaların, tarih boyunca bitmediğini açıklıyordu. "Benim için," diyordu Soljenitsin, "bir ikilem söz konusu değil." Sanat için sanat fikrini açık bir dille reddederek, söylevinin başlığını "İnsan İçin Sanat" koymuştu. Bu söylevde şöyle diyordu: "Biz mahkûmlar ceza kamplarında, buz gibi gecelerin kasveti içinde, iflahımız kesilerek tek sıra halinde yürürdük; dizi dizi kamp fenerlerinin ışığı parıldardı karanlığın içinde. Göğsümüzden yukarı, bütün dünyaya haykırmak istediğimiz sözlerin yükseldiğini hissederdik; dünya bizi duyabilecek olsaydı keşke."[15]

Soljenitsin'in Nobel dramı, sonradan olacakların habercisiydi aslında. Soljenitsin 1974'e kadar uzun süre, yetkilileri, kamplarda ölenlerin, polis devleti tarafından harap edilen mahkûmların ve onların mirası olan kötürümleşmiş toplumun hesabını vermeye çağıran büyük bir plan uygulamıştı. Fakat Nobel ödülünü kazanmasından sonra, bu planın işleyişi bozuldu. Kazandığı ödül, yeniden yazmasına izin verilmesini sağlayacak

13 Gwertzman, Bernard, "Solzhenitsyn Shuns Nobel Trip", *The New York Times*, 28 Kasım 1970, 1.

14 Lewis, Anthony, "Solhenitsyn Hailed Despite Absence at Presentation of 1970 Nobel Awards", *The New York Times*, 11 Aralık 1970, 3.

15 Solzhenitsyn, Alexander, "Excerpts from Nobel Lecture by Solzhenitsyn", *The New York Times*, 11 Aralık 1970, 3.

mıydı acaba? Dünyadan gelen politik baskılar, tarihi özgürce ele alabileceği bir konumu garanti edecek miydi? *Gulag Takımadaları*'nı bitireli epey olmuştu ama belki de oyunu tamamen değiştireceğini bildiği bir hamle yapmaktan çekindiği için, kitabı bastırmaktan geri duruyordu. "Hafifletilemeyecek", açık kanallardan sızdırılmaya uygun hale getirilemeyecek bir kitaptı bu. İçeriği –hükümetin adaletsizliğinin kırk yıllık tarihi– Sovyet devletine yönelik bir suçlamaydı. Cin bir kere serbest kaldı mı artık lambaya girmezdi. Doğru anı bekliyordu Soljenitsin.

Ama KGB'nin beklemesi gerekmiyordu. Metni Elizaveta Voroyanskaya isimli, altmış yaşlarında bir kadın daktilo etmişti; ajanlar onu beş gün beş gece boyunca sorgulayarak, müsveddenin saklandığı yeri buldular. Ev hapsinde tutulmak üzere serbest bırakılan ve Soljenitsin'i uyarma imkânı bulamayan Voroyanskaya, iki hafta sonra öldü. Fakat müsveddenin bir diğer kopyası ülke dışına çıkmıştı bile; Voroyanskaya'nın ölümünden üç hafta sonra, *Gulag Takımadaları* Paris'te yayımlandı.

KGB ajanları sonunda Soljenitsin için de geldiler. Yazarın tutuklanışı Amerika'da duyulunca, CBS televizyonu akşam haberlerinde bu habere dört dakikalık yer ayırdı. Sonra, tam olarak ne olacağının bilinmediği, asap bozucu yirmi dört saat geçti. Lefortovo Hapishanesi'ndeki hücresinde, olası yüzleşmeleri ve konuşmaları zihninde defalarca canlandıran Soljenitsin, nihayetinde hücreden çıkarıldı, apar topar bir uçağa konulup sınır dışı edildi.[16]

Dramatik olayların eksik olmadığı bir tarihsel dilimde –Watergate skandalı patlak vermişti, görevden alınacaklar olduğu söyleniyordu ve fidyeciler tarafından kaçırılmış Patty Hearst adındaki varis için görüşmeler sürüyordu– Soljenitsin'in Sevgililer Günü'nde Frankfurt'a inişi, haberlerin baş köşesini işgal etti. Gazeteciler coşkuyla, Lev Troçki'nin 1929 yılında sürgün edilmesinden bu yana ilk kez, bir Sovyet vatandaşının sınır dışı edildiğini belirtiyorlardı.[17]

16 CBS Akşam Haberleri, "Soljenitsin Tutuklandı", 14 Şubat 1974 Salı.

17 Scammell, Michael, *Solzhenitsyn* (1984), 857; Shabad, Theodore, "Expulsion by Soviet Highly Unusual Step", *The New York Times*, 14 Şubat 1974, 16.

Sınır dışı edilen Rus hakkında, Sovyetler Birliği sonrası hayatının birinci haftasında, sadece *New York Times*'da düzinelerce makale çıktı. Bu makalelerde Soljenitsin'in eşiyle sohbetlerinden tutun, kendisine gelen çiçeklere varıncaya dek her şeyden bahsediliyordu. Üzerine giydikleri inceden inceye anlatılıyordu; her eylemiyle ilgili son derece ölçüsüz yorumlar yapılıyordu. Vatanında basın tarafından çok farklı şekilde taciz edilmeye alışmış sürgün, bu duruma uzun ve öfkeli söylevlerle tepki verdi.

Soljenitsin'in Almanya'daki varlığı, dikkatle oluşturulmuş ülkeler arası ilişkiler koreografisinde pürüzlere sebep oldu. Basında yer alan haberlere göre, Rusya'yla ilişkilerinde bir soğukluk hisseden Bonn, Soljenitsin'in topraklarından ayrılmasını memnuniyetle karşılamıştı. Diğer ülkeler, ona kapılarını açarken daha cüretkârdı: İsviçre Başbakanı Olof Palme –kimliği belirsiz bir suikastçının mermisiyle hayatını kaybetmesine daha on iki yıl vardı– Sovyetler'in Soljenitsin'e karşı tutumunu, "gaddarlığın ve zulmün korkutucu bir örneği" olarak niteledi. Aynı gün ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Amerikan-Sovyet ilişkilerinde hassas bir denge gözetmeye gayret ederek, kapılarının Soljenitsin'e açık olduğunu belirtti, fakat Amerika hiçbir şekilde Sovyet iç siyasetini kınamadı.[18]

Sonraki haftalarda Sovyet temsilcileri ihanet suçlamalarıyla ve alaycı, müstehcen şiirlerle Soljenitsin'i itibarsızlaştırmaya çalıştılar. Daha sonra, onun kamplarda muhbirlik yaptığını gösteren sahte belgeler ürettiler. Soljenitsin buna, geçmişte Sovyetler Birliği'nde kendisine yardımcı olmuş ya da güvenliğinden endişe ettiği kişileri sıralayarak yanıt verdi: Genç bir asistan, Sovyet akıl hastanelerine yatırılmış kişiler ve kendisiyle ilişkilerinden ötürü edebiyat kurumlarından atılmış başka insanlar. Rusya'daki siyasi mahkûmlara ve ailelerine yardım

---

Okurlar o dönemde sınırdışı edilmenin, Troçki'ye karşı kullanılan taktiklerden sadece ilki olduğunu gözden kaçırmamışlardı. İsmi Sovyet karşıtı sabotajlara karşı duyulan isteriyle özdeşleşmiş olan Troçki, Meksika'da uğradığı korkunç suikast sonucunda hayatını kaybetmişti.

18 "Olof Palme": "Three Nations Welcome Author, *The New York Times*, 14 Şubat 1974; "Kissinger": "U.S., Britain and Germany Offer to Welcome Author", *The New York Times*, 14 Şubat 1974, 85.

etmek için bir fon oluşturdu, kitaplarının satışından elde ettiği gelirin bir kısmını buraya aktardı.[19]

Soljenitsin'in tam da yeni kitabının basılmasından sonra Batı'ya gitmesi, küresel bir şok dalgası yarattı; insanlar artık *gulag* kelimesinin manasını öğrenmişlerdi. Nihayet o yaz kitabın çevirisi Amerika'da yayımlanınca, akıllara durgunluk veren angaryalarla, işkencelerle, idamlarla ve mahkûmların tabi tutulduğu inanılmaz derecede insanlık dışı muameleyle ilgili hikâyeler, dünyayı şaşkına çevirdi. Tarihe şaşırtıcı şekilde tanıklık eden roman, dehşetle dolu onlarca yılı birbiri ardına, haklı bir hiddet içinde betimliyordu. ABD'nin Soğuk Savaş politikalarının fiilî mimarı olan George Kennan, önemini derhal fark ettiği bu romanı, "modern zamanlarda bir siyasi rejime yöneltilen en güçlü suçlama" olarak nitelemişti. Kitabın dünya çapındaki etkisi, İtalyan Komünist Partisi'nin Sovyetler Birliği'yle açık şekilde uyuşmazlığa düşmesine yol açmış, Fransız siyasetinde de ateşli kamusal tartışmaları ateşlemişti.[20]

Soljenitsin'in son kitabının konusu hiç kimse için sürpriz olmamıştı. Projeyle –ve gizemli ismiyle– ilgili söylentiler, kitabın yayımlanmasından yıllar önce Avrupa'ya ve Amerika'ya ulaşmıştı. Ama yazarından başka hiç kimse, kitabın böyle bir patlamaya yol açacağını öngöremezdi.

Ortaya koyduğu olguların birçoğu yeni değildi; 1970'lere gelinceye kadar elli yıl boyunca Batı dünyası, Sovyet kamplarının

---

19 "kamplarda muhbirlik yaptığını gösteren": Scammel, *Solzhenitsyn*, 952.

20 Eski mahkûm Mihail Romanenko, Rus ceza sistemi hakkında yazdığı, 1948'lerde Batı'da kamuyla paylaşılan bir araştırmasında, Sovyet çalışma kampları idaresinin kısa ismi olan GULAG'dan bahsetmiş, *New York Times* da Soljenitsin'in *Gulag Takımadaları* romanının ismini 1969'un Kasım ayında anarak bu isimle ilgili açıklamalarda bulunmuştu. Ama angaryanın başlıca cezalandırma sistemi olarak kullanıldığı totaliter bir polis devletindeki tutuklu kampları anlamına gelen GULAG kelimesi, bu güncel anlamını, kitap basıldıktan sonra kazanmıştı. *Kennan*: "Speaking Truth To Power", *The Economist*, 7 Ağustos 2008; "Fransız siyasetinde de ateşli kamusal tartışmalar": İtalyan Komünist Partisi Moskova'yla ayrı düşmüş, fakat Fransız Komünist Partisi Soljenitsin'e saldırarak, uzun zamandır (başka sebeplerle) yaklaşan kötü akıbetini kesinleştirmişti. Kritzman, Lawrence vd., *The Columbia History of Twentieth Century French Thought* (2007), 193; Scott, Michael, vd., *French Intellectuals Against the Left* (2004), 89-94.

varlığını duyuran haykırışlar ya da fısıltılar duyagelmişti. Büyük Temizlik'in* en kötü yıllarında milyonlarca Sovyet vatandaşının hapse atıldığı, şaşırtıcı sayıda insanın idam edildiği yönünde genel bir kanı vardı. Fakat Soljenitsin'in anlatısı rakamları insana dönüştürüyordu. Hayat sürüp giderken, ülkenin dört bir yanında mühendisler, Ortodoks papazlar, çocuklar, eski Bolşevikler, sıradan suçlular, şakşakçılar, suçlanan Troçkistler, Ukraynalılar, Polonyalılar, fizikçiler, hırsızlar, kendini imparator sananlar, zimmetine para geçirenler, mahkûmların eşleri, münevverler ve Soljenitsin'in kendisi, koskoca bir yeraltı dünyasında hapsedilmişliğin dramını yaşıyordu. Korku coğrafyasına dair kapsamlı bir eğitim sunuyordu Soljenitsin; bu coğrafyada Moskova'nın orta yerine kondurulmuş Lubyanka Hapishanesi, kutup bölgesindeki Vorkuta ve Kolima'da bulunan çalışma kampları, insanları binlerce kilometre boyunca kurulmuş tesislere taşıyan tren, kamyon ve gemi şebekeleri, gizli araştırma *şaraşka*'larında** çekilen cezalar, tomrukçuluk kamplarındaki acımasız koşullar, amansız yeryüzü şartlarında kil, kömür, altın çıkarmak amacıyla açılmış madenler vardı. Yüzlerce kişiden bire bir dinlediği hikâyeleri mahkûm olarak geçirdiği yıllarla birleştiren Soljenitsin, bu sistemin devasa genişliğini ve paralel bir toplum olarak varoluşunu, diğer tüm kayıtları ve otoriteleri geride bırakacak şekilde kavramıştı.[21]

Soljenitsin bir peygamberi andırmakla kalmıyor, aynı zamanda siyasi savaşımına dayalı manevi kaygılarla, bu role uy-

(*) Büyük Temizlik (*Bolşaya çistka*) Josef Stalin'in 1936-1939 yılları arasında yürüttüğü siyasi tasfiye kampanyası – ç.n.

(**) Sovyet Gulag sisteminde yer alan gizli araştırma ve geliştirme laboratuarlarına verilen isim. Mahkûmlar arasındaki bilim adamları ve mühendisler, bu laboratuarlarda çalıştırılıyordu – ç.n.

21 "şaşırtıcı sayıda": Elde kesin bir rakam bulunmasa da, kayıtlara ulaşıldıktan sonra, Büyük Temizlik esnasında idam edilenlerin sayısını kabataslak belirlemek mümkün hale gelmişti. Robert Service, Stalin biyografisinde, temizliğin en kötü iki yılında yaklaşık olarak günde bin kişinin vurulduğu, haftalık olarak yine ortalama bin kişinin kamplarda hayatını kaybettiği tahmininde bulunuyor (356).

"diğer tüm kayıtları": Robert Conquest, *The Great Terror* (1968) adlı eserinde Stalin'in Büyük Temizlik harekâtını etraflıca belgelemeye çalışmış, ancak Soljenitsin'in gözden geçirme imkânı bulduğu birçok kişisel kayda erişememiştir.

gun hareket ediyordu. Gittiği her şehirde, kalabalıklar onu görmek için rıhtıma ya da havaalanına akın ediyordu. Paris'in kuzey banliyölerindeki bir sokağa, onun ismi verilmişti. Kendine kalıcı bir yuva ararken, fotoğrafçılar Almanya'da, Danimarka'da, Norveç'te ve İsviçre'de sinsice onu takip ediyorlardı. Sürgün edilmesi, dünya başbakanlarının, devlet başkanlarının ilgi alanındaydı. Walter Cronkite CBS News'da onunla özel bir mülakat yaptı. Soljenitsin, dünyanın vicdanı olmuştu.

4

Nabokov ve Soljenitsin'in birbirinden farklı şöhretleri, onların hayat hikâyelerinin yansımasıdır bir bakıma. Nabokov 1919'da, yirminci yaş gününün arifesinde bir gemiyle Rusya'yı terk etmiş, kendi deyişiyle "tasavvur edilebilecek en mutlu çocukluğu" geride bırakmıştı. Şatafat, evlatlarına düşkün bir anne-baba, elli hizmetçinin çalıştığı bir ev, çok sayıda özel öğretmen ve Fransız Riviera'sına gidişler vardı bu hayal gibi çocuklukta. Babası, İkinci Nikolay'ın maiyetindeydi. Büyükbabası, İkinci Aleksandr ve Üçüncü Aleksandr zamanında Adalet Bakanlığı yapmıştı. Bir kuzeninin söylediğine göre aile adları, 14. yüzyılda yaşamış bir Tatar prensinden geliyordu. Nabokov'un evcil hayvanlarının bile göz alıcı soy kütükleri vardı; ailenin köpeklerinden biri, Çehov'un *dakhund*'unun neslindendi.

Nabokov yükselmek üzere doğmuştu ve bundan çok hoşnuttu. Yeteneklerinin tamamıyla farkındaydı; pek de ironi gözlenmeyen bir üçleme kurarak, kendi ismini en sevdiği yazarlar olan Shakespeare ve Puşkin'le birlikte anardı. Lakin çevresini kuşatan letafetin bir gecede buharlaşıp gittiğini de görmüştü: Sevdiklerini kaybetmişti, mülkleri istimlak edilmişti; mensup olduğu topluluk, ülkeden ülkeye dolaşan, alay konusu küskün mülteciler durumuna düşmüştü. Her şeyi elinden alınsa bile hayal gücünün alınamayacağı bilgisi Nabokov'un kendi sanatına olan inancını güçlendiriyordu.[22]

22 "en sevdiği yazarlar": Nabokov'un *Wellesley College News*'da yer alan bir ifadesi, *Vladimir Nabokov: The American Years* içinde, 122.

Nabokov'un hayatı Cennet'ten acımasız bir gerçekliğin içine düşmüş, Soljenitsin'in çocukluğu ise, yaşadığı düşüşten ötürü hayal kırıklığına uğramasını önlemişti. Biyografisini kaleme alan Michael Scammell'in sözleriyle, "Soljenitsin ailesi, atalarının izini sürecek denli özel değildi." Küçük Aleksandr, onun doğumundan altı ay önce bir av kazasında yaralanarak hayatını kaybeden babasını hiç tanıyamamıştı. Şebeke suyu bulunmayan bir kulübede büyümüş, 1930'larda yaşanan kıtlığı, yıllarca üzerindekinden başka giyecek elbisesi olmaksızın atlatmıştı. Rus ordusu için ahırları temizlemiş, savaş zamanı muharebeye katılarak üsteğmenliğe kadar yükselmişti.[23]

Fakat daha sonra, hayatına her yönüyle zarar verecek bir musibetle karşılaştı. Son derece sudan bir sebeple –Stalin hakkında espriler yaptığı için– tutuklanarak içeri atıldı ve Gulag'da sekiz yıl ceza çekmeye mahkûm edildi. Daha o zamandan bir yazar olduğu için, kamptan kampa gezerken metinler oluşturmaktan hiç geri durmadı; o sırada hafızasından gayrı, sözlerini kaydedeceği yer yoktu. Ama bir gün kafasındaki tüm hikâyeleri anlatacağını biliyordu: Rusya'yı, halkı ve çekilen ıstırabı.

1962'de *İvan Denisoviç'in Bir Günü* reform ve Stalinizmin ortadan kaldırılması için vurucu bir güç gibi görülmeye başlamadan önce, Soljenitsin sadece bölgesel bir gazeteye, Sovyet postacılık sistemini tenkit eden bir makale yazmıştı. İlk kitabı dünyanın her yerinde ilgi görerek, onu bir anda Tolstoy, Dostoyevski ve Çehov'la kıyaslanma seviyesine taşıdı. Soljenitsin, sonraki eserlerinin değişimi iyiden iyiye tetikleyeceğine inanmıştı. Takip eden on yılını, Rus tarihi üzerine hafifçe örtük metinler yazarak geçirdi. Görünüşte kurmaca olan metinleri bile geçmişi, unutulmamış olsa da ancak uydurmacanın maskesi altında tartışılabilecek şeyleri ifşa ediyordu.[24]

Nabokov ile Soljenitsin, ayrı ayrı deneyimlerle, yeryüzünde çok farklı varoluş biçimlerine ulaşmışlardı. İkisi de durup dinlenmeksizin çalışmıştı; ama Nabokov lüks bir otelde rahat bir yaşam sürüyor, Soljenitsin ise uzaklardaki bir köy kulübesinin

23 "atalarının izini sürecek denli özel değildi": Scammell, *Solzhenitsyn*, 25.

24 "bölgesel bir gazeteye": Scammell, *Solzhenitsyn*, 381.

hasretini çekiyordu. Gurur Nabokov için esas değerlerden biriyken, Soljenitsin'i korkutuyordu. "Gurur," diye yazmıştı, "insanın kalbinde, domuzun sırtındaki yağ misali büyür."[25]

Yine de aralarındaki farklar bir şekilde Nabokov ile Soljenitsin'i, Rus tarihiyle ilgili benzer bir anlayışa, komünizmden eşit ölçüde nefret etmeye götürdü. Soljenitsin'in eserleri onun yavaş yavaş önce Stalin'den, sonra da Lenin'den yana hissettiği hayal kırıklığını dile getiriyor, nihayet Gulag'ın, devrimin ilk yıllarındaki işkencelere ve kitlesel cinayetlere uzanan köklerine işaret ediyordu. Dikkatli okurlar bir zamandır Joe Amca'nın* karanlık tarafının farkındaydılar, fakat Soljenitsin terör ve ölçüsüzlüğün Stalin'den önce başladığını, aslında Lenin döneminde, Sovyet devletinin doğuşu esnasında ortaya çıktığını savunuyordu.

Nabokov da Lenin'i hakir görüyordu ama onun Avrupa ve Amerika'daki edebiyat çevrelerinin bir kısmında nasıl itibar sahibi olduğuna da yakından tanık olmuştu. Bir zamanlar Nabokov'un Amerika'daki en yakın arkadaşı olan Edmund Wilson, Lenin'in 1917'de Rusya'ya dönmesiyle sonuçlanan devrim için, kitap boyutunda bir övgü kaleme almıştı. Neredeyse tanıştıkları günden itibaren, Wilson açık şekilde, Nabokov'un bir gün Lenin hakkındaki fikirlerini değiştireceği umudundan bahsetmişti. Demek belki, Soljenitsin Sovyet rejimine başlangıcından itibaren karşı çıkarken, Nabokov'un bundan neşe duyarak, yazarın "yaşlı Leninistlerin kendini beğenmişliğini ortadan kaldırmayı" başardığını söylemesi şaşırtıcı değildir.[26]

Fakat Nabokov'un, son Rus sürgünü hakkında çekinceleri vardı. Soljenitsin sınır dışı edilmeden önce, Nabokov bu eski mahkûmun bir şekilde KGB'nin amaçlarına hizmet ettiğinden emin olmuştu. Yoksa eserlerinin Rusya'da ortaya çıkarken Batı'ya da ulaşması ve Soljenitsin'in buna rağmen özgür kalması

---

25 Solzhenitsyn, Alexander, *The Gulag Archipelago: An Experiment in Literary Investigation: 1918-1956* (1974), 1. Cilt, 163.

(*) "Joe Amca" ("*Uncle Joe*"), Batı medyasının İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Josef Stalin'e takılan isimlerden biriydi – ç.n.

26 *Vladimir Nabokov: The American Years*, 648.

mümkün müydü? Nabokov ayrıca Soljenitsin'in edebi yeteneğini küçümsemiş, *New York Times*'a verdiği bir mülakatta onu düşük seviyeli bir yazar olarak nitelemişti; şahsi notlarında da, onun eserlerini "sansasyonel bir gazeteci ağzı"yla yazdığını ifade etmişti. Soljenitsin'in yazarlığıyla ilgili düşünceleri daha da olumsuz olan Véra ise bir arkadaşına, eserlerini "üçüncü sınıf" bulduğu yazarın, bir "ayakkabı imalatçısı" gibi yazdığını söylemişti.[27]

Soljenitsin Nobel ödülünü kazandıktan sonra, Nabokov yaz akşamlarını, Montreux Palace'daki odalarının küçük balkonunda onun *Ağustos 1914* adlı romanını Véra'ya okumakla geçirmişti. *New York Times* gazetesine göre Soljenitsin'in "erkeksi üslubu"na "kıkır kıkır gülmüşler", bu eski mahkümun, geri dönmesine izin verilmeyeceği korkusuyla Nobel ödülünü almak üzere Rusya'dan ayrılmamasını pek eğlenceli bulmuşlardı. Aklı başında bir insan Rusya'ya dönmeyi niçin istesindi ki? Bu makalenin yayımlanmasından sonra Véra "kıkır kıkır" sözüne itiraz ederek Soljenitsin'in cesaretine duyduğu hayranlığı vurgulamış, fakat Nabokovların Soljenitsin'i yazar olarak pek yetenekli bulmadıklarını kabul etmişti.[28]

Öte yandan Soljenitsin, Nabokov'un üslubuna büyük bir hayranlık duyuyordu. Nobel ödülü kazananlardan, gelecek yıllar için müstakbel adayları önermeleri isteniyordu; Soljenitsin de 1972 senesinde, henüz Sovyetler Birliği'ndeyken, akademiye bir not ileterek eserleri Rusya'da yasaklı olan Nabokov'un ismini tavsiye etmişti. Ayrıca Nabokov'a yazarak, tavsiye mektubunun bir kopyasını ona da iletmişti.

Soljenitsin'le ilgili kuşkularından ötürü mü, yoksa bir muhalife zarar vermekten çekindiğinden mi bilinmez, Nabokov bu mektuba yanıt vermedi. Ama Soljenitsin'in sürgündeki ilk gü-

---

27 "New York Times'a verdiği bir mülakatta": Shenker, "The Old Magician at Home", BR2; "sansasyonel bir gazeteci ağzı": *Vladimir Nabokov: The American Years*, 648; *Véra'nın Soljenitsin'le ilgili görüşleri*: Schiff, 343 ve 428.

28 "kıkır kıkır gülmüşler" ve "erkeksi üslubu": Levy, Alan, "Understanding Vladimir Nabokov: A Red Autumn Leaf Is a Red Autumn Leaf, Not a Deflowered Nymphet", *The New York Times Magazine*, 31 Ekim 1971. 20; "Bir mektupta": *Vladimir Nabokov*, Selected Letters 1940-1977 496.

nünde, Gulag tarihçisine bir hoş geldin notu yazmaktan da geri durmadı. Soljenitsin'in mücadelesine destek veren Nabokov, "Lenin'in rezil iktidar döneminden beri, Sovyetleştirilmiş Rusya'nın *philistinizm*'iyle* alay etmekten, yazılarınızda bahsettiğiniz kirli mezalime öfke kusmaktan hiç vazgeçmedim."[29]

Soljenitsin, Nabokov'un yeteneğine duyduğu hayranlığa rağmen ikna olmamıştı. Onun, iddia ettiği gibi, Sovyet devletine durmaksızın öfke kustuğu kanısında değildi anlaşılan. *Gulag Takımadaları*'nın ilk cildinde –Nabokov bu kitabı o yaz okuyacaktı– Nabokov ve diğer göçmen yazarların niçin "Rusya'nın yaralarından akan kanları" görmezden geldiğini, niçin "sanki Rusya'da devrim gerçekleşmemiş ya da bütün bunlar açıklanamayacak denli karmaşıkmış gibi yazdıklarını" merak eden bir Rus subayının sözlerine yer vermişti.

Devrimin travmasına değinmek hususundaki açık başarısızlığa ek olarak, *Lolita* da Soljenitsin'in edebiyat anlayışına uymuyordu. Nabokov deneyler yaparak okurlarını kışkırtmakla, şaşırtmakla, onların kafasını karıştırmakla meşgulken, Soljenitsin 20. yüzyıl Rusya'sının *Savaş ve Barış*'ını yazmayı hayal ediyordu. Kendisinin de kabul ettiği üzere, özünde gelenekçi bir yazardı.[30]

Nabokov Rusça ve İngilizce romanlarında okurun karşısına, sübyancıların cinsel arayışları ve neşe dolu fesatlıklarının yanı sıra, işkence edilip yanlışlıkla öldürülen bir çocuğa dair grotesk komediyle de çıkmıştı. İnsanın hayal gücünün kudretini, karakterlerinin sürekli kötü hallere düştüğü dünyalar yaratarak onurlandırıyordu: Her gün Humbert Humbert'ın cinsel istismarına uğrayan Lolita; *Solgun Ateş'in*, kâinata olan inancını ifade ettikten hemen sonra vurulup öldürülen şairi John Sha-

(*) *Philistinism*, Nabokov'un sık sık üzerinde durduğu bir kavramdır. Bilhassa estetik hususlardaki ve sanat eserleri konusundaki zevksizliği, cehaleti vurgular. *Philistine*, Nabokov'un ifadesiyle, "maddi ve sıradan şeylere ilgi duyan, zihniyeti kendi topluluğunun ve döneminin harcıâlem fikirleri, basmakalıp idealleriyle şekillenmiş yetişkin bir insandır." – ç.n.

29 *Vladimir Nabokov, Selected Letters*, 528.

30 Kramer, Hilton, "A Talk With Solzhenitsyn", *NT Book Review*, 11 Mayıs 1980, BR1.

de. Otobiyografisinde de, bir karakterin yaşamından ya da ölümünden ziyade, tematik zarafetle ilgilendiğini söylemişti – o karakter otobiyografisinde yer alan gerçek bir kişi olsa bile.[31]

Soljenitsin de dil konusunda acı çekiyor, kökleri gelenekte bulunan fakat yenilikçi bir yazı dili yaratmaya çalışıyor, Sovyet girişiminin gaddarlığını başlangıcından sonuna kadar ifşa etmeyi, vatanseverce bir yükümlülük olarak görüyordu. Gönüllü olarak Rusya'dan ayrılanları –mahkûmiyetten kaçmak için gidenleri bile– yerecek kadar ileri gidiyor, sınır dışı edilmenin kendi seçimi olmadığını tekrar tekrar dile getiriyordu. Sanatçı sorumluluğunun, ana vatanın ideallerini savunmak için gitmeyip kalmayı gerektirdiğine inanıyordu.

Soljenitsin aynı meselelere değinmek hususunda Nabokov'un "dehasına" özlem duyuyordu; bir mülakatta söylediğine göre bu Rus göçmeni, "devasa yeteneğini vatanının hizmetine" sunabilirdi, "devrimimiz hakkında muhteşem şeyler yazabilirdi. Ama yapmadı."[32]

Soljenitsin'in –ve dünyanın– fark etmediği şey, Nabokov'un on yıllar boyunca, tarihteki en karanlık anları kendi kurmacalarının içine saklamış olmasıydı. En ünlü kitaplarını yazmasından önce yaşanmış olaylar, eserlerini yönlendirmiş ve şekillendirmişti; maziyi kendi müşkülpesent edebi tasavvuruyla kaynaştırmanın bir yolunu bulmuştu. Fakat andığı hadiseler kamu hafızasında öylesine silikleşmişti ki, fark edilmeden geçip gittiler. Çoğunlukla sadece edebi denemeler, parodiler olarak kabul edilen metinleri, onun sanatsal tutumuyla özdeş görülmeye başladı; okurlar en ünlü romanlarına sinmiş dehşet verici tarihi gözden kaçırdılar. Soljenitsin'in bu edebiyat devine saygılarını sunmak için Montreux'ye doğru yola çıktığı zamana değin, Nabokov on yıllarca söz konusu tarihin muammalı ipuçlarını okurlara sunmuş, fakat bir sonuç alamamıştı.

Bu yüzden belki de 1974'te, Nabokov'un Batı'ya gelip özgürlüğe kavuşmuş meslektaşını karşılamak istemesi, onu açıkça yanına davet etmesi şaşırtıcı sayılmamalı. Soljenitsin bu da-

31 Bkz *Konuş, Hafıza*, 27.

32 Scammell, *Solzhenitsyn*, 906.

vete alışılmadık bir tevazuyla yanıt vermiş, Nabokov'a kaderin ikisini de İsviçre'ye getirdiğini, nihayet tanışabileceklerini söylemişti.

Lakin Soljenitsin ailesi o sonbahar, 6 Ekim'de Palace Oteli'ne geleceklerini bildiren mektuplarına yanıt alamadılar. Nabokovlara defalarca telefon ve mektup yoluyla ulaşmayı denediler, ama hiç ses çıkmadı.

Bu sessizliğe karşın, şanslarını denemeye karar verip Montreux'ye doğru yola düştüler. Varacakları yer, müzik festivallerinin düzenlendiği bu kozmopolit şehirdeki yedi katlı, *Belle Époque** tarzında inşa edilmiş oteldi; ünlü oyuncular, yazarlar kalıyordu orada. Nabokov taşındığında, çalışanlar onu ağırlamak için ellerinden geleni yapmışlar, buradaki misafirliğini hayatının sonuna kadar sürdürecek denli rahat etmesini sağlamışlardı. Ama çok kısa zaman önce sürgün edilmiş, basının izini sürdüğü, yabancı bir kültür karşısında afallamış haldeki Soljenitsin, kapıdan içeri göz atan biri konumundaydı. Gelmesini bekliyorlar mıydı acaba? İyi karşılanacak mıydı? Otelin yoluna yaklaşırken, bunları düşünüyordu.

Vladimir ve Véra Nabokov bir taş atımı mesafede, otelin söz konusu buluşma için rezerve edilmiş müzik salonunda oturmuş, bekliyorlardı. Bir yerlerde çalan duvar saati vakti duyurdu. Öğle olmamıştı daha. Her biri ortalama bir adamın boyunun üç katı yükseklikteki –Nabokov'un boyu ortalamanın biraz üzerindeydi– üç kanatlı balkon kapısının camından gökyüzü görülebiliyordu. Havanın kapalı olmasına rağmen içeri dolmaya devam eden gün ışığı, zikzaklı parkenin üzerinde, güneşi yansıtan üç havuzun görüntüsünü oluşturuyordu. Her bir pencerenin üzerindeki çubuğa asılı duran, yarım ay şeklinde toplanmış perdeler, kristal boncuklu avizenin salınımlarını yansıtıyordu. "Montreux" kelimesini simgeleyen sekiz adet altın rengi *M* harfi, tavanın köşelerinde aristokrat melekler gibi sü-

(*) *Belle Époque* ("Güzel Devir"): Fransa ve Belçika tarihinde 1871'den, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'e kadar süren, barışın, iyimserliğin hüküm sürdüğü, yeni teknolojilerin ortaya çıktığı dönem ve bu döneme ait estetik anlayış – ç.n.

zülüyor, defne yapraklı taçların, canavarların, çelenkler taşıyan kanatlı bakirelerin arasında geziniyordu.

Dört kişilik bir masa hazırlanmıştı. Palace, Soljenitsin'e hiç şüphesiz hayatında yediği en güzel yemekleri sunabilecek lüks bir oteldi. Ev sahipleri misafirlerini beklerken, kabarık beyaz saçlı, mavi gözlü Véra'nın üzerinde, alışkanlığı olduğu üzere sade bir elbise vardı herhalde. Nabokov da davete uygun şekilde giyinmiş, en azından, kelebek avlamak için yamaçlara tırmanırken (ve halen yarı yaşındaki gazetecilere nal toplatırken) giydiği uzun şortlara, diz boyu çoraplara nazaran biraz daha resmî giysilere bürünmüş olmalıydı.

Nabokov, konuğuyla ne konuşmayı hayal ediyordu acaba; bu iki adamdan birinin Rusya'daki hayatı devrimle doğmuş, diğerininki devrimle ölmüştü. Nabokov yaşamdaki ve edebiyattaki direnişini anlatacaktı belki: Devletin konuğu olarak davet edilişini, vatanını görmeyi özlediği halde bu daveti reddedişini; Sovyet iktidarına yakınlık duydukları için azarladığı ya da görüşmeyi kestiği arkadaşlarını, bazı dostlarının keyfini kaçıran ama Soljenitsin'in sempatiyle yaklaşabileceği, Vietnam savaşı hakkındaki sohbetleri.

Sürgünlüğü yeni başlamış yazarın ziyareti, Nabokov için, şekli değişmiş ikiziyle tanışma şansıydı. Kendisi de belli bir şöhrete ulaşmış, Sovyet devletinin çürümüşlüğünü Lenin'in yarattığı dehşetten itibaren kavramış, devrimin romantizmini reddetmiş biriydi Soljenitsin. Sistemi gözler önüne sermeyi, suçlarını kaydetmeyi başarmış ve bu hikâyeyi anlatmak üzere hayatta kalabilmişti.

Ama Nabokov yarım asır boyunca –yani Soljenitsin'in ömrü süresince– bu direnişi sınırın ötesinde sürdürmüştü. Soljenitsin geri dönmeyi hayal edebilirken, hatta *arzu ederken*, Nabokov'un Rusya'sı silinip gitmişti; sadece kitaplarda ve kalbinin saklı köşelerinde sürdürebiliyordu varlığını. 1962'de şöyle demişti: "İhtiyaç duyduğum Rusya hep yanımda: edebiyat, dil ve Rusya'daki çocukluğum. Asla geri dönmeyeceğim. Asla teslim olmayacağım."[33]

33 BBC'nin *Bookstand* programındaki mülakat, 1962.

Soljenitsin, Nabokov'un hayatını istediğince sürdürebilmek için, Rusya'ya ve oradaki insanların çektiği ıstıraplara sırtını döndüğü kanısındaydı. Ama oturup Soljenitsin'i bekleyen Nabokov, hikâyelerinde hiç farkına varılmayan şeyler yapmıştı. O da tarihe tanıklığını enfes şekilde ortaya koymuş, fakat bunu yaparken uyguladığı havai fişek gösterileri ve dilsel akrobatlıklar, kendisinin de aslında Soljenitsin'le aynı misyonu üstlendiğini gizlemişti.

Nabokov, kendisine *zalim* yaftasının vurulmasına sebep olan hikâyelerin içine, tahammülsüzlüğün ve barbarlığın hiç saptanamadan geçip giden anlatılarını yerleştirmişti. On yıllar boyunca şiir, piyes ve hikâyelerindeki isimlerle, tarihlerle, yerlerle kişisel haritasını yaratmış, hayatındaki en büyük kayıpları ve çağının unutulmuş travmalarını açığa vurmuştu. Ailesinin hikâyesi sadece St. Petersburg'un veya Rusya'nın değil, aynı zamanda 20. yüzyıl Avrupa'sının ve Amerika'sının hikâyesi haline geldikçe, Nabokov bütün bunlara ait güzellikleri ve dehşetleri, sanatının içinde bir araya toplamıştı. Nabokov'un hikâyelerinde otuz yıl boyunca, unutulmuşların ve ölülerin kaydı incelikli bir güzellikle tutulmuştu – *Lolita*'da bile. Okurlar bunu neredeyse hiç fark etmemişlerdi.

Hikâyelerin içindeki kayıp tarih, bunca zaman öylece oturup bekledi; Soljenitsin'in değindiği Rus trajedisi buna dahildi. Soljenitsin, Nabokov'un maskesinin ardında adaletsizliğin açığa vurulduğunu, eserlerindeki hassasiyeti görmüş müydü; bu adamın kamuya açık yüzünde her zaman belli olmayan hassasiyeti? Nabokov'un hayatının, kaçış ve sürgün izleğinin ötesindeki öyküsünü biliyor muydu? Ne söylerdi acaba biri diğerine? Soljenitsin'in arabasıyla yaklaştığı caddenin bir kat yukarısında, oturmuş bekliyordu Nabokov.

İKİNCİ BÖLÜM

Çocukluk

1

Vladimir Vladimiroviç Nabokov 22 Nisan 1899 günü, ölmekte olan bir asrın gördüğü son bahar mevsiminde, Rusya'nın St. Petersburg şehrinde dünyaya geldi. Bu tarih sonraları, Sibirya'ya sürgün edilen ve üç yıl sonra Lenin adıyla ölümsüzleşecek olan, yirmi dokuz yaşındaki radikal Vladimir İlyiç Ulyanov'un doğum günü olarak da anılacaktı.

Nabokov'un annesinin bir çocuğu ölü doğmuştu; ikinci hamileliği hiç kuşkusuz kendisini endişelendiriyordu; kolay evhamlanan, hassas bir kadındı Elena İvanovna. Ama doğmamış çocuğuna göstermek üzere hazır tuttuğu ihtimam bir şeyleri değiştirebilseydi, o çocuk gezegendeki en talihli insanlardan biri olurdu.[1]

Sevginin yanı sıra, para ve kültür de mebzul miktardaydı. Bolşaya Morskaya Caddesi'ndeki 47 numaralı ev Elena'nın drahomasıydı. Nabokov'un babası Vladimir Dmitriyeviç de, on yıllarca Çar'a hizmet etmiş bir aileden geliyordu. Operaya ve edebiyata düşkün bir hukuk âlimi olan V. D. Nabokov'un muhteşem bir kütüphanesi ve bu kütüphaneyle ilgilenen bir kütüpha-

1 "hassas bir kadındı": Boyd, Brian, *Vladimir Nabokov: The Russian Years*, 32.

necisi mevcuttu. En büyük oğlunu başından itibaren "putlaştıran" babanın lükse olan tutkusu, kelebeklere duyduğu hayranlık ve isyankâr damarı çok belirgindi.[2]

Dünyada her zaman olduğu gibi, umutla umutsuzluğun habercileri yan yanaydı o sırada. Tarih kesin kopuşlarla ilerlemez; geride bırakılan asrın en iyi ve en kötü tarafları yeni asırda da devam ediyordu. Rusya'da Çar İkinci Nikolay, dünyanın en geniş ülkesindeki iktidarının beşinci yılındaydı. Uluslararası ihtilafları çözmek ve hava bombardımanlarının önüne geçmek amacıyla toplanan 1899 tarihli Lahey Konvansiyonu için yaptığı çalışmalar, yakın zaman sonra onun ilk Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmesine yol açacaktı. Lahey Konferansı, Nikolay'ın az sayıdaki başarılarından biri olarak hatırlanacaktı.

Paris'te, yıllar önce Alman casusu olmakla itham edilerek, hastalıklardan geçilmeyen Şeytan Adası'nda* toplumdan yalıtılmış bir hapisliğe mahkûm edilen Alfred Dreyfus isimli Fransız Yahudisi, tekrar mahkemeye çıkarılmak üzere, yaşayanların ülkesine geri getirilmişti. O bahar, bu mahkûmiyetten Yahudi aleyhtarlığının sorumlu olduğunu açığa çıkaran yeni kanıtlar sunulmuştu. Ama kanıtlar ve kamusal hiddet Yahudi karşıtlığını alt etmek için yeterli olmayacak, Dreyfus bir kez daha suçlu bulunduktan sonra sıra dışı biçimde affa uğrayacaktı.

Küba'da, İspanyol ordusu tarafından kurulmuş bir grup "yeniden toplama kampı",** dehşet verici koşullarla ilgili feryatlar ayyuka çıkınca –bu koşullar, kampların yaratıcısına "Ka-

2 V. D. Nabokov'un en yakın arkadaşlarından olan Joseph Hessen: "V. D. Nabokov çocukları hakkında, bilhassa en büyük oğlu hakkında konuşmaya bayılırdı. Tekrar edeyim, oğlunu putlaştırmıştı; eşiyle anne-babası, aynı şeyi daha bile fazla yapıyordu..." Field, Andrew, *Vladimir Nabokov: It is*, s. 92.

(*) Şeytan Adası (*Devil's Island*; *Île du Diable*) Fransız Guyanası'ndaki cezalandırma adası. Önceleri bir cüzamlılar kolonisi olarak kullanılan adaya, daha sonra ağır suçlardan mahkûm olmuş kişiler gönderilmeye başlanmıştı. Dreyfus, adanın en ünlü mahkûmuydu – ç.n.

(**) 1800'lerin sonunda, sömürgeleri Küba'nın denetimini kaybetmekte olan İspanyollar, kırlık alanlardaki gerilla savaşına karşı mevzi kazanmak için, buralarda yaşayan Kübalıları "yeniden toplama kamplarına" (*reconcentration camps*) taşıdılar. Böylece onları dahi iyi koruyabileceklerini iddia ediyorlardı. Ancak dünya gazeteleri, kamplardaki koşulların dehşet verici olduğunu sayfalarında duyurmuştu – ç.n.

Vladimir Nabokov'un doğduğu ev; Bolşhaya Morskaya Caddesi 47 Numara, St. Petersburg.

sap" lakabını kazandıracaktı– yakın zaman önce kapatılmıştı. Bu kamplarda çekilen acılara dair yaygın haberlere karşın, toplama kampı kavramı çok benimsenmişti. Nabokov sürünerek, yürüyerek, koşarak yeni asra girerken, Batı ülkeleri birbiri ardına sömürge bölgelerinde toplama kampları açacaktı: ABD Filipinler'de, İngilizler Güney Afrika'da ve Almanlar Güneybatı Avrupa'da.[3]

Zaman içinde Vladimir Nabokov'un, Lenin, çarlar, kötücül Yahudi aleyhtarlığı ve toplama kampları hakkında kafa yormak için iyi sebepleri olacaktı. Fakat pembe granitten yapılma zarif bir evin ikinci katında gün doğumunu gören talihli bebek, şimdilik sadece, Elena Nabokov'un yaşayan ilk çocuğuydu. Henüz farkında olmasa da bu durumun çok faydasını görecekti.

Çocuk birkaç haftalıkken yakın yerdeki kiliseye götürüldü; burada az kalsın yanlışlıkla Viktor ismiyle vaftiz ediliyor-

3 "Kasap": General Valeriano Weyler. Bkz. Stuart Creighton Miller, *Benevolent Assimilation: The American Conquest of the Philippines 1898-1903*, 3.

du. Rus Ortodoks başpapazı ayini geleneklere tamamen uygun şekilde yaptıysa, yeni isim konulmuş Vladimir, saçından dört perçem (haç şeklinde) kesilerek kutsal suyla dolu tekneye çırılçıplak daldırılmış ve ebediyete kadar kötülüklerden kolayca sıyrılsın diye tüm vücuduna yağ sürülmüş olmalı. Yaşayacağı hayatta, alabileceği her türlü desteğe ihtiyacı olacaktı.[4]

Nabokov ailesinin evi, Aziz İshak Katedrali'nin hemen yakınındaki zarif bir sokak olan Bolşaya Morskaya'nın batı kısmındaydı. Bir Rus çarı tarafından inşa emri verilen, bir Fransız mimar tarafından tasarlanan şehrin bu en büyük Ortodoks katedrali, Yunan, Bizans ve Rus bileşenleri de içeriyordu. Aziz İshak öyle farklı üslupları barındırıyordu ki, kaçmasını sağlayacak bir sihir olsa, başarıyla Paris'e, Berlin'e yahut daha ötelere göç edebilirdi.

Gelgelelim Aziz İshak'ın kökleri St. Petersburg'un, yani iki asır önce Büyük Petro tarafından kurulmuş şehrin toprağının derinlerindeydi. Bir kanallar şebekesiyle sarılı bu güzel şehrin birçok eski binası gibi Aziz İshak da, ıslah edilmiş bir bataklığın üzerine inşa edilmişti. Arazi granit sütunların ve alınlıkların ağırlığını taşıyacak denli sağlam olmadığı için, inşaat başlamadan evvel, bir orman oluşturacak kadar çok sayıda ağacın kerestesi zemine yerleştirilmişti. Bu arazi ıslahının bir bedeli vardı: Modern bir Avrupa başkenti yaratma çabası on binlerce serfin ölmesine yol açmış ve bu şehir, Petro'nun mutsuz karısının bedduasındaki gibi* "kemikler üzerine inşa edilmiş", nice ailelerin paramparça olup gidişine sahne olmuştu.[5]

Katedral, Neva Irmağı'nı gören bir yerde, Petro ve Pavel Kalesi'nin sekiz yüz metre kuzeybatısında yükseliyordu. Petro'nun şehirde inşa ettiği ilk bina olan kale, o zamanlar bir sı-

---

4 "az kalsın yanlışlıkla Viktor ismiyle vaftiz ediliyordu": *Konuş, Hafıza*, 21; "Rus Ortodoks başpapazı": Peder Konstantin Vetvenitski. *Konuş, Hafıza*, 21. Boyd'un *The Russian Years*'daki vaftiz hikâyesiyle ilgili düzeltmeleri için bkz. "New Light on Nabokov's Russian Years"; *Cycnos*, Cilt 10, No. 1.

(*) Petro'nun daha sonra boşandığı ilk karısı Evdokiya Feodorovna Lopukhina kastediliyor. Bir manastıra kapatılan Çariçe, Petro'ya olan öfkesi içinde, "Bomboş kalsın Petersburg!" demişti – ç.n.

5 Monas, Silas, "Across the Treshold: *The Idiot* as a Petersburg tale," *New Essays on Dostoyevsky*'den (2010), 68.

nır kasabası olan bu yeri koruma amacını taşıyordu ama kısa zamanda bir siyasi hapishaneye dönüştü. 1718'de Petro'nun kendi oğlu,* ülkeden kaçmaya çalışmanın bedelini ödeyerek, bu hapishaneye konulan ilk kişilerden oldu. Babasının emriyle işkence görerek, yirmi sekiz yaşında bu hapishanede öldü.[6]

Bu kale Petro'nun başkentini korudu, Petro'nun kurduğu şehir de Nabokov'un ailesinin yükselişini sağladı. Yüz yıldan fazla zaman sonra, Nabokov'un büyük-büyük amcalarından biri hapishanenin komutanlığına getirildi. Orada görev yaparken, devrimci komplolar hazırlamakla ve yasaklı edebiyat eserlerini okumakla itham edilen mahkûm Fyodor Dostoyevski'ye kitaplar ödünç verdi.[7]

2

Nabokov'un ailesi yüzyıllar boyunca Rus İmparatorluğu'nun politikalarıyla içli dışlı olmuştu; ama Nabokov başından itibaren hem Rusya'nın, hem de dünyanın insanı oldu. İlk anıları, evdeki çocuk yatağını destekleyen kabarık pamuklu yastıklara ve dayısının Güney Fransa'daki şatosuna gittikleri sırada gördüğü, çatıya düşen yağmura dairdi. Hiç uyumadığından yakınan bir sütninesi vardı. Her gün banyo yapardı. Hiç dayak yememişti. Rusçada *kakao* ve *mama* dışında hiçbir kelimeyi yazamazken, İngilizce olarak okuyup yazmayı öğrenmişti. İngiliz mürebbiyesi Miss Norcott, başka bir kadına âşık olmuştu. Rus öğretmeni Ordintsev ise, Nabokov'un annesine sevdalanmıştı. Nabokov yastıkları düzenleyerek, divanın arkasında yaşayacağı maceralar için karanlık bir tünel hazırlardı.

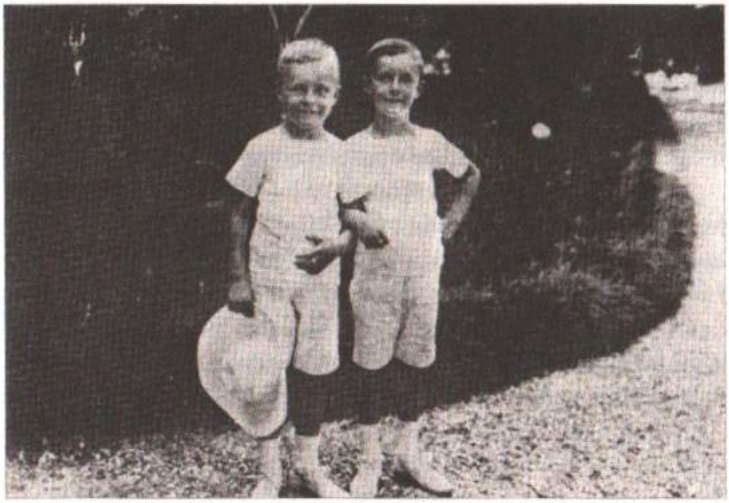
Küçükken annesi, şövalyelerle genç kızların, düğme gözlü kara yüzlü Golliwogg bebeğinin** hikâyelerini okurdu ona.

(*) Çareviç Aleksey.

6 Kaledeki mahkûmlardan biri de Lenin'in ağabeyi Aleksandr Ulyanov'du; Çar Üçüncü Aleksandr'a suikast girişiminde bomba yapımcılığı işini üstlendiği için yargılanarak hapse atılmıştı.

7 *Konuş, Hafıza*, 53.

(**) Florence K. Upton'ın çocuk kitapları serisinden söz ediliyor. "*Golliwogg*" terimi, çirkin ve grotesk bir kişiyi ifade eder – ç.n.

Sergey ve Vladimir Nabokov Vyra'da, 1906. Kardeşler bir yıldan kısa aralıkla dünyaya gelmişlerdi.

Sonraları kendi başına Dickens ve Daudet'yi, *Punch* dergisini, H.G. Wells'i okudu. Bir çocuk olarak bile son derece bilgiliydi. Sherlock Holmes, Conrad ve Kipling'den bir dönem boyunca hep hoşlandı.

Vladimir'le, doğumlarının arasında bir yıldan az zaman bulunan kardeşi Sergey, ikiz gibi, arkadaşlık ederek büyüdüler. Aile hayatının ortaya çıkışından beri yaşça küçük birçok çocuğun başına geldiği üzere, sonradan doğan evlada daha az vakit ayrıldı, daha az ilgi gösterildi. Sonradan gelen tüm çocuklar –1903'te Olga, 1906'da Elena ve 1911'de Kirill– muhteşem imkânlar içinde büyüdü. Ama en büyük ağabeylerinden farklı olarak, daha ziyade mürebbiyelerle yaşamayı öğreneceklerdi.[8]

Göz kamaştırıcı Vladimir'in en yakınında bulunan Sergey, çoğunlukla gölgede kalıyordu. İki kardeşin ortak yönü çok az-

8 *Vladimir Nabokov: His Life in Part*, 92. St. Petersburg'daki günlerinde Olga, sürgünde Ayn Ran adıyla ünlenecek olan Alyssa Rosenbaum'la iyi arkadaştı. Rand ve Nabokov hakkında daha fazla bilgi için bkz. D. Barton Johnson, "Nabokov, Ayn Rand, and Russian-American Literature or, the Odd Couple", *Cycnos*, cilt 12, sayı 2. 1995: 100-108.

dı. Vladimir babasının boks ve kelebek avcılığı merakını miras almıştı, Sergey ise opera sevgisini. Vladimir karizmatik ve dışadönüktü, Sergey ise ağır şekilde kekemeydi ve fiziksel zarafetten yoksundu. Bununla birlikte iki çocuk birbirleriyle oyun arkadaşı olmak zorundaydılar ve Vladimir'in önderliğinde, birkaç defa gardiyanlarının elinden kurtulmayı başardılar. Biri dört diğeri beş yaşındayken, Almanya seyahatleri esnasında mürebbiyelerini atlatıp, Wiesbaden'den demir alarak Rhine nehri boyunca yol alan bir buharlı gemiye bindiler. İki yıl sonra, yine Fransız öğretmenlerinin rahatsız edici iktidarından kurtulmak için, anne-babalarının yokluğunda Turka* adlı danua köpekleriyle birlikte kır evlerinden dışarı fırlayıp, yaya olarak kaçtılar. Vladimir önde Sergey arkada, karların içinden ana yola çıktılar. Sergey yorulup üşüyünce, köpeğin sırtına çıktı. Ay ışıklı gecede ilerledikleri sırada, Sergey arada bir Turka'nın üstünden düşüyordu. Evdekiler onları bulup geri getirene kadar, kilometrelerce uzaklaştılar.

Vladimir'le Sergey hayatlarının ilk on yılında aynı odada kaldılar; yataklarının arasında Japon tarzı bir paravan vardı. İki çocuk da babalarının devasa kitaplığını karıştırma hakkına sahiptiler. İnce yapılı fakat bedenine güvenen Vladimir, buz pateni pistinde kardeşinin etrafında dolanmayı ya da saldırılara açık halde piyano çalışan Sergey'in arkasından sinsice yaklaşıp onu dürtmeyi severdi. Sergey Napolyon'a yakınlık hissetmeye başlamıştı; bu yabancı imparatorun küçük bronz büstüne sarılarak uyuyordu. Çoğu ilkokul öğrencisinin aksine, sonraları kekemeliğinden kurtulamadı ve gözleri iyi görmediği için, iyice gurur kırıcı gözlükler de takmak zorunda kaldı. İki çocuk asla dost olamadılar. Vladimir'in zekâsıyla yarışamadığı gibi sataşmalarına da maruz kalan Sergey, onunla kıyaslandığında parlak güneşin karşısındaki ay gibiydi.[9]

(*) "Türk" anlamına gelir – ç.n.

9 "İki çocuk da babalarının devasa kitaplığını karıştırma hakkına sahiptiler": Buna karşılık kızlar, kendileri için seçilmiş kitaplara razı olmak zorundaydılar. *Vladimir Nabokov: His Life in Part*, 94; "asla dost olamadılar": "Asla dost olamadılar," diyor Sikorski. "Her zaman bir hoşlanmama hali vardı." Bkz. Lev Grossman, "The Gay Nabokov", *Salon*, 17 Mayıs 2001. Nabokov'un çocukluk

3

Vladimir anne-babasının gözdesi olarak kaldı, fakat aynı zamanda kolay hastalanan bir çocuktu. Sırasıyla bademcik iltihabına, kızıla ve zatürreeye yakalandı. Kışın hastalandığında, annesi Elena kızaklarına binip Neva Bulvarı'ndaki işlek uluslararası mağazalara giderek, yataktan kalkamayan oğluna her gün başka bir oyuncak getiriyordu. Vladimir uykudan önce, Paskalya'dan kalma koyu kırmızı kristal yumurtalarla, güvenle oynayabileceği, annesine ait taçlarla, gerdanlıklarla vakit geçirirdi.

Nabokovların serveti Elena'nın ailesinden geliyordu; milyoner babası, madencilikle uğraşan bir aileye mensuptu. Tiyatroyu çok severdi ve hayırsever projelere adamıştı kendini. Fakat öte yandan, dillere destan öfke nöbetlerine kapılarak kızını yıldırır, oğlunu dehşete düşürürdü. Nabokov daha yürümeyi öğrenmişken öldü; miras olarak St. Petersburg'da bir evle, şehrin yetmiş kilometre güneyindeki Vyra'da bir kır malikânesi bıraktı.[10]

Kır evlerine gittikleri zaman, Elena Nabokov suluboyayla manzara resimleri yapar ve mantar toplardı. Şehirdeyken, sabahın üçüne kadar dışarıda poker oynardı. Çocuklarıyla ilişkisinde duygulu ve konuşkandı; ama aile çevresinin dışındayken, mesafeli ve zor arkadaşlık kuran bir hali vardı. Hayatı boyunca sinirli, kırılgan bir kadın oldu. Kiliseye *Lent* ve Paskalya yortusunda gider, işaretlerin, alametlerin hikmetine inanırdı. Kişisel inanç sisteminde esrarlı seslerin, görüntülerin yeri çok büyüktü; dindar olmamakla birlikte ruhlar alemine inanıyordu. Tıpkı oğlu Vladimir gibi harfleri ve rakamları renkli olarak görür, gaipten haber alınabileceğini düşünürdü.[11]

---

döneminde Sergey'le olan ilişkisine dair diğer betimlemelerin çoğu, *Konuş, Hafıza*'dan alınmıştır.

10 "oğlunu dehşete düşürürdü": *Konuş, Hafıza*, 72; *The Russian Years*, 30.

11 "sinirli, kırılgan bir kadın": Nabokov, Nicolas, *Bagazh: Memoirs of a Russian Cosmopolitan* (1975), 108; "harfleri ve rakamları renkli olarak": Nabokov, annesiyle kendisinde ortak olan sinestezi özelliğini, *Konuş, Hafıza*'da ayrıntılı olarak anlatır.

Vladimir Nabokov'un anne-babası Vladimir ve Elena, Vyra'da, 1900.

Öte yandan Elena, Nabokov'un daha sonra oluşacak edebi tarzının belirleyici öğesi olan kandırmaca hususunda, onun eğitmeniydi. Nabokov ileride onun kurnazlıklarını övgüyle anmıştır; otobiyografisinde çocukluğuna ait iki olaydan bahseder.

Bunlardan ilkinde, Nabokov annesinin uzun zamandır evlerinde çalışan bir hizmetkârla ilgili kaygılarını anlatır. Mensup olduğu sınıftaki çoğu kadın gibi, Elena Nabokov da çalışmıyordu. Evi idare etmekle de pek ilgilenmiyordu; bu işi çocukluğunda dadısı olan, serf olarak doğmuş yetmiş yaşlarında bir kadına bırakmıştı. Artık bunamaya başlayan kadın, süprüntüleri biriktirmeye ve ailenin yiyeceklerini kıskançça korumaya, aile bireylerine bile çekinerek üleştirmeye başlamıştı.

Görevlerini elinden alarak kadını küçük düşürmek istemeyen Elena, eski dadısında kileri yönettiği zannının uyanmasını sağlamıştı; oysa dadı, "küflenmiş uzak krallığını" yönetmeye devam ederek, bir hezeyan içinde yaşıyordu sadece. Diğer herkes neler olup bittiğini bilerek, kadının arkasından onunla alay ediyordu – dadının kendisi de zaman zaman, bir tertipten şüpheleniyordu. Ama Nabokov'un annesi, kadına merhametinden, gerçeği ona açıklamıyordu. Yazar annesinin açıkgözlülüğünü on yıllar boyunca unutmayacak ve *Konuş Hafıza*'da eski dadının hikâyesinin yanı sıra, daha karmaşık bir hileye de yer verecekti.[12]

Nabokov dört yaşındayken, baba tarafından dedesi Dmitri Nikolayeviç Nabokov muhakemesini kaybetmeye başladı. Çarlık hükümetinde bakanlık yapmış bu adam, ağzına çakıl taşları alıyordu. Dikkat çekmek için bastonuyla yere vuruyordu. Küfrediyordu. Uşağını bir soyluyla karıştırıyor, Belçika kraliçesini sorun çıkaran biri sanıyordu. Ancak Fransız Rivierası'nda, Nice'de bulunan evinde güven içinde olacağına inanmıştı. Nabokov'un annesinin varlığı onu yatıştırsa da, durumu ağırlaşınca, doktorlar daha kuzeydeki bir iklime taşınmasını tavsiye ettiler.

Bir bilinç kaybı anında, ihtiyarı St. Petersburg'a taşıdılar; Elena Nabokov burada, Nice'deki odayı yeniden yaratmıştı. Birisi onun apartmanındakine benzer mobilyalar bulmuş, bazı eşya-

12 "küflenmiş uzak krallığını": *Konuş, Hafıza*, 45.

lar da özel ulakla getirtilmişti. Odası için Akdeniz çiçekleri temin edilmişti.

Hadise, ihtiyarı rahat ettirmekten ibaret değildi; Elena Nabokov onun, Nice'den hiç ayrılmadığını düşünmesini sağlamıştı. Pencereden görülebilen evin yan cephesini Riviera beyazıyla boyatmıştı. Dmitri Nikolayeviç son günlerini, kısa zaman önce Japonya'yla yıkıcı çatışmalar yaşamaya başlamış olan Rusya'dan uzakta, Nice'deki evinde güven içinde yaşadığı yanılsamasıyla geçirdi.[13]

O kış Nabokov, aile dostları olan General Kuropatkin'in, oturma odasında kibritlerle yaptığı bir numarayı izlemişti; o sırada generale bir savaş çağrısı gelmiş, gösteri yarım kalmıştı. Dört yıl sonra da çocukların Ukraynalı öğretmeni, gözlerinin önünde bir metal parayı yok edivermişti. Bir başka özel öğretmen, henüz yeniyetmeliğe adım atmamış Nabokov'a, büyülüfener slaytları göstermişti: Uzun hikâyeleri birkaç resme indirgeyen, küçük anlardan bir menkıbe oluşturan cam plakalar. Fakat Nabokov'un hayatı boyunca eserlerinde uyguladığı onca kelime oyununa, el çabukluğuna ve hileye karşın, gerçekle yanılsamayı ilk kez harmanlayan, katı gerçekleri fantezilerle maskeleyen, güç ve merhametten doğmuş bir kandırmacayla teselli edici yalanlar sunan ilk kişi, annesi olmuştu.

4

Nabokov ailesi tarafından tarihin şiddetinden öylesine korunmuştu ki, doğumundan itibaren ailesini kuşatan politik travmalara bakarken, bunların aile ortamında hiç var olmadığını belirtmek, Nabokov'un hayatının ilk yirmi yılını bir şekilde, kültürel girdapların dışında kalarak yaşadığını kayda geçmek gerekiyor.

Aynı anda hem sosyal kargaşanın içine girmek hem de bu kargaşadan uzak kalmak, nihayetinde Nabokov'un eserlerinde yansımasını bulacaktı. Tıpkı ailesi gibi Nabokov'un karakterleri de tarih tarafından biçimlendirilecekti; kurmaca geçmişleri

13 *Konuş, Hafıza*, 58-9.

genellikle Nabokov'un kendi geçmişi kadar şatafatlı olmasa da. St. Petersburg'da ölürken kendini Riviera'da sanan büyükbaba, bir zamanlar 390 insan evladının sahibiydi. En etkili zamanlarında, İkinci Aleksandr ve Üçüncü Alensandr hükümetlerinde Adalet Bakanı olarak görev yapmıştı. Bunlardan ilki reformcu zihniyete sahipti; serfleri özgürleştirmiş ve bağımsız mahkemeler kurmuştu; ikincisiyse, selefinin bağışladığı özgürlükleri geri almaya girişen bir hükümdar oldu.

Nabokov'un babası Vladimir Dmitriyeviç Nabokov, bu siyaset kariyerinin bir sonucu olarak, çarın taşra mülkü olan Tsarske Selo'da* doğmuştu. Kışlık Saray'ın arı kovanı gibi işlek ortamında büyümüştü. V. D. Nabokov çocukken, İkinci Aleksandr'ın suikasta kurban gidişini, ülkede sarsıntılar yaşanmasına yol açan Yahudi kıyımlarını görmüştü. Kendi babasının, Rusya'daki reformların en azından bir kısmını muhafaza etme yönündeki mücadelesine şahit olmuştu.[14]

Politik karmaşaların kuşattığı Nabokov'un babası, bu karmaşaların içinde kendine bir yer açmaya karar vermişti. Genç yaştan itibaren liberal görüşü benimseyen V. D. Nabokov, tutuklanmayı göze alan protestocu bir öğrenci olmuş, babasının nüfuzundan yararlanmaktansa, tutuklanan arkadaşlarının yanında kalmayı tercih etmişti. Zamanla, adalet duygusu kuvvetli bir hukuk âlimi olmuştu.[15]

Lakin demokratik eğilimleri, maddiyata düşkünlüğünün önüne geçmiyordu: Doğduğu günden itibaren süslü püslü ortamlarda bulunmuştu, zarif şeylere düşkündü. İki otomobili vardı: Benz marka bir sedan ve siyah bir limuzin. Gardrobu, eşinin gardrobundan daha fazla dikkat çekerdi. Evi İngilte-

(*) Kelime anlamı "Çar'ın Köyü"dür. St. Petersburg'un 24 kilometre güneyinde yer alan, imparatorluk ailesinin ve ziyarete gelen soyluların konutlarını barındıran yerleşim yeriydi – ç.n.

14 O dönemde, Yahudilerin iktisadi gücünde bir yükseliş görüldüğü kanısı vardı; Nabokov'un büyükbabası bu konuda gereken tedbirlerin alınması gerektiğini onaylarken, bu amaçla hazırlanmış ve yeni Yahudi aleyhtarı hükümler içeren Mayıs Yasaları'nın uygulanmasına karşı çıkıyordu. Bkz. Klier, John, *Russians, Jews, and the Pogroms of 1881-82* (2011), 216.

15 "tutuklanan arkadaşlarının yanında kalmayı tercih etmişti": *The Russian Years*, 27.

re'den ithal edilmiş sabunlar ve kitaplarla, zihni de ithal etmeyi umduğu İngiliz parlamenter sistemine dair hayallerle doluydu. Son derece müşkülpesentti, keskin zekâlıydı ve kendini herkesin medeni haklardan yararlanması için çalışmaya adamıştı.[16]

Babası, öldüğü güne kadar, Nabokov üzerinde biçimlendirici etkiye sahip olacaktı. Vladimir, namı diğer Volodya dört yaşına basarken –yataklı vagonlarda Riviera'ya doğru seyahat etmekten hoşlanan, sahilde renkli camlar arayan küçük bir çocuktu daha– V. D. Nabokov mirasını belirleyecek bir seçim yaptı.

1903'te Kişinev'de, Rus İmparatorluğu'nun güneybatı köşesinde, yerel bir gazete, asırlardır Yahudilere atılan iftiralar çerçevesinde haberler yapmaktaydı. Yahudilerin, dinî törenlerinde kanlarını kullanmak için, Hıristiyanları öldürdükleri iddia ediliyordu. Gazete, "içinde İsa aşkı olan" ve Çar'ı seven Hıristiyanları, "bu aşağılık Yahudileri katletmek üzere" bir araya gelmeye çağırıyordu. Paskalya yortusu haftasının sonunda eyleme geçen bir çete, yakıp yıkmalara başladı. Kıyım bir kez başladıktan sonra, önü alınamaz bir hale geldi. Üç gün boyunca imha faaliyeti devam etti. Her şey olup bittiğinde kırk dokuz Yahudi öldürülmüş, yüzlercesi yaralanmış, iş yerlerine girilmiş, binden fazla insan evsiz kalmış durumdaydı.[17]

Çarın maiyetindekilerin onay almaksızın kamusal meseleler hakkında görüş bildirmelerinin yasak olduğu bir dönemde, Nabokov'un babası doğrudan söz konusu kıyım hakkında, izin istemeksizin yazı yazmıştı. "Kişinev'deki Kan Banyosu" adlı yazısında Yahudi aleyhtarlığına saldırmış, bu delice düşmanlığın sadece kurban seçtiği Yahudilere değil, nefretin kör ettiği topluma da zarar verdiğini belirtmişti. Hükümeti olup bitenlere üstü kapalı olarak izin verdiği, polisi de kıyımı durdurmadığı için kınamıştı.

Yahudi karşıtlığı, ulusal kültürün dokusuna derinden sinmişti; neredeyse ülkedeki bütün devrimci eğilimlerden ve her tür iktisadi yoksunluktan, Rusya'nın Yahudileri sorumlu tutu-

16 "eşinin gardrobundan daha fazla dikkat çekerdi": *Vladimir Nabokov: His Life in Part*, 87.

17 "bu aşağılık Yahudileri katletmek": *The Bessarabetz*; bu gazetedeki yazıların çevirileri için bkz. James Harvey Robinson ve Charles Beard, *Readings in Modern European History*, vol. 2 (1909), 371-372.

luyordu.[18] Yahudilerin dertlerine sempatiyle yaklaşan kişiler, gerici gruplar tarafından hainlikle itham ediliyordu. Elena Nabokov, eşine politik tutumundan ötürü saldıran karikatürleri biriktirirdi; Nabokov'un hatırladığına göre bu karikatürlerin birinde babası, "Aziz Rusya'yı bir tabağın içinde dünya Yahudilerine sunuyordu."[19]

Yahudiler yüzyıllar boyunca aralıklarla kıyıma uğradı; fakat telgraf kulanımının yaygınlaşması, Kişinev'deki katliama dair haberlerin günler değil saatler içinde yayılmasını sağlamıştı. Rusların gaddarlığı dünyanın her yerindeki gazetelere manşet oldu. Varşova'dan Londra'ya, Texas'a kadar çeşitli yerlerdeki toplum örgütleri ve gazeteler, saldırıları kınadı. Bu saldırılar uluslararası düzeyde öyle büyük bir öfkeye yol açtı ki, New York'taki Çinli göçmenler, Kişinev katliamı kurbanları için para toplamak üzere bir araya geldiler.[20]

O sırada, sonraki on yıllar boyunca milyonların hayatını derinden etkileyecek başka yazılar, daha az dikkat çekti. Nabokov'un doğduğu şehirde dağıtılan bir gazetenin duyurduğuna göre, Yahudilerin dünyayı geçirmek için gizli bir plan hazırladığı keşfedilmişti. Gazetenin kullandığı kurmaca malzeme yüzyıllar boyunca yazılmış alakasız kaynaklardan toparlanarak, Almanya ve Prusya'ya ithal edilmiş, büyük ihtimalle çarın gizli polis teşkilatı tarafından bir araya getirilerek son şeklini bulmuştu. Bu plan önce, Kişinev'deki kıyım için çağrıda bulunan gazetenin yayıncısı tarafından basılan hikâyeler içinde yer almıştı. Mevcut önyargıları, korkuları hedefleyen, *Siyon Liderlerinin Protokolleri* adlı kalpazanlıktan ibaret kitap, Rusya'nın her yerinde okunmaya başlamıştı.[21]

18 İkinci Aleksandr'ın suikasta kurban gittiği yıl olan 1881 ile 1914 arasında, bir tahammülsüzlük dalgasının yükseldiğini ve hukuki konumlarının yıldan yıla kötüleştiğini gören iki milyondan fazla Yahudi, Rusya'yı terk etmişti. Obolensky-Ossinski'nin 1928 tarihiyle ilgili çalışması için bkz. *Demography: Analysis and Synthesis* (426).

19 *Konuş, Hafıza*, 188.

20 "Chinese for Jews: Benefits for Kishineff Sufferers in Doyers Street Theater", *The New York Times*, 12 Mayıs 1903, 3.

21 "gazetenin yayıncısı tarafından": Pavel Kruşevan daha sonra İkinci Duma'da Kişinev'i temsil etti; "kalpazanlıktan ibaret": yüz yılda bir dünyayı ele geçirme

Yahudi karşıtlığı yeni maskeler takarken, bağnazlığın her biçimini reddetmek V. D. Nabokov'un siyasetinin ana veçhelerinden biri haline gelmiş, oğlu da yetişkinliğe erdiğinde bu tutumu aynı şevkle benimsemişti. Nabokov'un babası bilhassa, eğitimsiz köylüleri yönlendirerek önyargıları besleyen hükümet stratejisine karşı çıkıyordu. Ama onu Çar rejimini protesto etmeye yönlendiren, sadece hükümetin Yahudi karşıtlığını beslemesi değildi. Ölüm cezasına şiddetle karşı çıkıyor ve eşcinselliğin anormal olduğuna inandığı halde, fiili livatayla ilgili yasayı tenkit ediyordu.

Nabokov'un babası bir anayasa, bir yasama organı ve kalıcı vatandaşlık hakları talep eden St. Petersburg kongresinde etkindi. Yalnız değildi üstelik; 19. yüzyılda liberal ve sosyalist fikirler, Leo Tolstoy gibi anarşist pasifistlerden tutun, daha şiddete eğilimli kişilere varıncaya değin, Rus yazarları ve düşünürleri topluluğunun tümü tarafından etkin şekilde takip ediliyordu.

Bu etkinlik karşısında, Japonya'yla savaş sürerken, baskıcı yasalar ve vatanseverlik çağrıları arzu edilen etkiyi yapmadı. 19. yüzyılda kabul gören vatandaşlık hakları sayesinde sağlanmış devinim, 20. yüzyılda sınırsızca kısıtlanamazdı. 1905'e girilirken, St. Petersburg'un her tarafında protesto gösterileri patlak verdi. Ocak ayında reform taleplerini içeren dilekçeyi çara vermek için Kışlık Saray'a giden protestocular, kılıçları çekmiş süvarileri karşılarında buldular. Kalabalık dağılmayı reddedince, üzerlerine ateş açıldı.

Yaylım ateşten kaçan göstericilerin peşine düşüldü. İnsanlar kendilerini alçak köprülerden, aşağıdaki buzun üzerine attılar. Toplu haldeki yağmacılar, camekânları kırıp Neva Bulvarı'nda-

---

planları yapmak üzere toplanan hahamlarla ilgili bir kitap olma iddiasındaki *Siyon Liderlerinin Protokolleri*, mevcut Avrupa romanları ve hikâyelerinden Ruslar tarafından derlenmişti. Özgün halinde Yahudilerle hiç alakası bulunmayan hikâyeler, Masonlarla ilgili atıp tutmalardan, Üçüncü Napolyon'un politik ithamlarından ve *Gezgin Yahudi* kitabının Fransız yazarı Eugene Sue'nun kurgusal melodramlarından devşirilmişti; Vladimir Nabokov'a göre Eugene Sue'nun edebi günahları pek fazlaydı ve Fyodor Dostoyevski üzerinde yersiz bir etkisinin bulunması da bu günahlar arasındaydı.

ki zarif dükkânlardan meyve çalıyorlardı. Beş yaşındaki Vladimir Nabokov'un evinin köşe başında, saklanacak yer ararken Aziz İshak Katedrali'nin önündeki ağaçlara tırmanan çocuklar, askerler tarafından vurulup indiriliyordu.[22]

Gazeteciler ve Şairler Komitesi'nin üyeleri –bunların arasında V. D. Nabokov'un arkadaşı Joseph Hessen de vardı– Petro ve Pavel Kalesi'ne hapsedildi. Gazeteler kapatıldı. Kamuya açık alanlarda toplanmak yasaklandı. Şehir sakinleri, silahsız sivillere ateş etmeyi Japon denizcileriyle savaşmaktan daha kolay bulduğu anlaşılan askerlerin tutumu karşısında, korku ve öfkeye kapılmışlardı.[23]

Nabokov'un babası derhal bu katliamı kınayarak, ölenlerin ailelerine tazminat ödenmesini teklif etti. Birkaç gün sonra saraydaki görevine son verildi. V. D. Nabokov'un liberalizmi, parlak bir hukuk âliminin hoşgörülebilir ayrıksılığı olmaktan çıkıvermişti. Ailesi bile suçluyordu onu: V. D. Nabokov'un annesi, oğlunun yakında kariyerini ve servetini bitirecek "karanlık güçler"e karşı savunmasız kaldığına hayıflanıyordu.[24]

Yıl boyunca gösteriler devam etti; milyonlarca işçi toplanarak ulaşımı felç ettiler. Askerî ayaklanmalar baş gösterdi ve şiddetle bastırıldı. Ölenlerin sayısı yüzlerden, binlere yükseldi. Çar nihayet siyasi baskıya boyun eğerek, sınırlı güce sahip parlamenter tarzda bir Duma'nın kurulmasına izin verdiğinde, Anayasal Demokratik Parti ("Kadetler") ortaya çıktı; V. D. Nabokov da partinin merkez komitesindeydi. Nabokov'un babası, neslindeki herkes çara hizmet ettiği halde, açık şekilde, asırlar-

---

22 "alçak köprülerden": "Russian Tells Story of Sunday's Massacre", *The New York Times*, 25 Ocak 1905, 1; "camekânları kırıp Neva Bulvarı'ndaki zarif dükkânlardan meyve çalıyorlardı": "Civil War Threatened", *The New York Times*, 23 Ocak 1905,1; "askerler tarafından vurulup indiriliyordu": *Konuş, Hafıza*, 184. O sırada Nabokov St. Petersburg'da değildi. *The Russian Years*, 54.

23 "Petro ve Pavel Kalesi": Devrimci yazar Maksim Gorki de o sırada tutuklanıp hapsedilenler arasındaydı. Bkz. Simon Oscar Pollock, *The Russian Bastille* (1908), 12.

"Japon denizcileriyle savaşmaktan": "Russian Tells Story of Sunday's Massacre", *The New York Times*, 25 Ocak 1905, 1.

24 "saraydaki görevine son verildi": *The Russian Years*, 57; "karanlık güçler": *Konuş, Hafıza*, 155.

dır Rusya'da hüküm süren otokratik sistemi ortadan kaldıracak değişimleri savunuyordu.

5

O kış Vladimir ve Sergey Nabokov, aşırı hassas İsviçreli öğretmenleri Matmazel Cécile Miauton'dan Fransızca dersleri almaya başladılar. V. D. Nabokov çocuklarını hükümetteki çalkantılardan uzak tutmayı umuyor idiyse, Matmazel'i işe almaktan daha iyisini yapamazdı. Matmazel Rusça ve Rusya'yla hiç ilgilenmiyor, bu yabancı ülkedeki hayatını abartılı bir metanetle, müzmin bir yeisle sürdürüyordu. Geçmişi kafasında çok güzel bir yanılsama olarak kurmuştu; günlük aşağılamalardan edebiyata sığınarak kaçmayı seçtiği dünyasında, şimdiki zaman, kurduğu geçmişle kıyaslandığında her daim kusurlu bulunabilecek nitelikteydi. Nabokov daha sonra *Konuş, Hafıza*'nın bir bölümünü tamamıyla onun zayıflıklarına ve melodramına ayıracaktı.

Matmazel'in gelişinden kısa zaman sonra, yedi yaşındaki Volodya da onunkine paralel bir sığınak buldu; geçmiş değil, tabiattı onun sığınağı. Kelebeklere kafayı takmıştı. Vyra'daki nadir kuyruklu kelebekleri, çok rastlanan benekli kelebekleri kovalamayı ve onları eterle öldürüp gövdelerine bir iğne batırarak, sergilenme ve sınıflandırma amacıyla damarlı kanatlarını yaymayı öğrendi. Topladığı örnekler, çocukların St. Petersburg'dan uzak tutulmasını gerektiren istikrarsızla doğru orantılı şekilde çoğaldı.

Aynı günlerde, ilk Duma'nın seçimleri yapıldı. Devrimci partiler seçimi resmen boykot ederek, Kadetler'in bir köylü emekçi partisiyle koalisyon kurarak seçimlerde baskın çıkmasına izin verdiler. V. D. Nabokov'un yaptığı etkili bir konuşma, ölüm cezasını kaldıran bir düzenlemenin oy birliğiyle kabul edilmesini sağladı. Savaş sırasında gerçekleşen ürün zayiatlarının yol açtığı kıtlık koşullarını hafifletecek adımlar önerildi. Kadetler bakanları seçme yetkisini, bazı mülklerin yeniden dağıtılmak üzere teslim edilmesini ve siyasi mahkümların salıverilmesini talep

Vladimir Nabokov ve babası 1906'da, V. D. Nabokov'un Birinci Duma'ya seçildiği sene.

eden bir dilekçe hazırladılar; bu mahkûmların arasında, terörist sıfatıyla hüküm giyenler de vardı. Parlamento üyeleri üstün konuma geçtiklerine inanıyorlardı. İkinci Nikolay Duma'dan önce konuşmasını yaparken, V. D. Nabokov "ön sırada elleri cebinde yayılarak, açık açık sırıtırken" görülmüştü.[25]

Lakin Duma, taleplerinin dikkate bile alınmayacağını öğrendi. Bunun üzerine hükümete güven oyu vermediler. Çarın bakanlarının, kendilerine karşı sorumlu olmasında ısrarlıydılar. Çar ise aynı fikirde değildi; Duma'yı feshetti.

Ertesi gün V. D. Nabokov'la birlikte neredeyse iki yüz parlamento üyesi, Finlandiya sınırının ötesindeki Vyborg'a geçtiler. Bir dilekçe imzalayarak, Rus halkını askere gitmemeye, vergi vermemeye çağırdılar; bütçesi budanmış, ordusuz kalmış bir hükümetin yönetimi sürdürmesi mümkün olmayacaktı.[26]

Hüsrandan kaynaklanan hayret verici bir cüretkârlıktı bu; ancak Vyborg dilekçesini imzalayanların dramatik tavrı, kendi amaçlarına zarar vermekten başka bir işe yaramadı. Rusya'ya döndüklerinde siyasi haklarını kaybettiler. Yeni seçimler yapılacaktı ama Nabokov'un babasının ve diğer imzacıların aday olmaları yasaklanmıştı.

Siyasi yelpazenin her iki tarafında şiddet patlak verdi. Önde gelen Kadetlerden biri, Yahudi aleyhtarı bir siyasi karikatürde kendisinin suçlandığını gördü. Epey zaman önce Hıristiyanlığı seçmişti fakat gericilerin gözünde, Rusya'yı yıkmaya yönelik Yahudi komplosunun bir parçasıydı. O yılın Temmuz ayında öldürüldü. V. D. Nabokov aynı grubun suikast listesinde bir sonraki ismin kendisi olduğunu öğrendi. Dostları onu, yurtdışına çıkmasının akıllıca olacağına ikna ettiler.[27]

---

25 "oy birliğiyle kabul": *The Russian Years*, 3: *The Russian Years*, 34; "bir dilekçe hazırladılar": Pipes, Richard, *A Concise History of the Russian Revolution* (1996), 47; "yayılarak, açık açık sırıtırken": Morrison, John, "The State Duma: A Political Experiment", *Russia Under the Last Tsar* içinde, Anna Geifman, haz. (1999), 146.

26 Stockdale, Melissa, *Paul Miliukov and the Quest for a Liberal Russia* (1996), 162.

27 "önde gelen Kadetlerden biri": Mihail Gertsenştayn – bkz. Hoffman, Stefani ve Ezra Mendelsohn, *The Revolution of 1905 and Russia's Jews* (2008), 63; "yurtdışına çıkmasının akıllıca olacağına ikna ettiler": *The Russian Years*, 67.

Vladimir Lenin'in polis fotoğrafı, 1895.

Solda da stratejik şiddet arttı. Sosyalist Devrimci Parti, kitlesel zayiat vermeye odaklı bir terörist birim oluşturdu. Yol kesmeli soygunlar, hırsızlıklar, toprak sahiplerine ve küçük işletmelere saldırılar yaygınlaştı. Bolşevikler de benzer ekonomik fırsatlara sarıldılar. Vladimir Lenin 1905 itibariyle taktik ve örgütlenme konusundaki atılgan yaklaşımıyla, üç Bolşevik fon tedarikçisinden biri hale gelmişti. Lenin banka soygunlarını yönetiyor, düzmece evliliklerle kadın mirasyedileri dolandırsınlar diye Bolşevik ajanlarını görevlendiriyor, silah kaçakçılığı deneyimi olan profesyonel suçluları örgüte katıyordu. Bu çalışmalarında kendisine yardımcı olanlar arasında, Josef Stalin de vardı.[28]

28 "yol kesmeli soygunlar, hırsızlıklar": Sosyalist Devrimci Parti üyeleri, aşırı uçtaki üyelerini ve onlarla ilişkili kişileri reddetmekle birlikte, sık sık yerel düzeyde şiddet eylemlerine rıza gösteriyorlar ve kendileri de hırsızlığa, gaspa başvuruyorlardı. Rusya'nın bazı bölümlerinde gangsterlerin anarşisi hüküm sürerken, ekonomik terörizm çarın özgürlükleri daha da kısıtlamasına ve sıkıyönetim ilan etmesine bahane olmuştu. Bkz. Geifman, Anna, *Thou Shalt Kill* (1995), 75-77.

"Lenin": V. D. Nabokov'un Lenin'den ilk kez *Lenin* ismiyle ne zaman haberdar olduğunu belirlemek pek mümkün değil. Onun aile ismi olan Ulyanov'la ne zaman karşılaştığına bakarak tahminde bulunulabilir. Lenin'in ağabeyi Aleksandr başkente 1883'te, St. Petersburg Üniversitesi'nde okumak üzere gelmiş ve devrimci bir grubun terörist kanadına katılmıştı. Neva Bulvarı'nda çara suikast düzenlemek üzere bomba yerleştirme hazırlığında olan iki kişi tutuklandığında, izler Aleksandr'ı işaret etmişti. Aleksandr suçunu itiraf ederek, komplonun hazırlanışı, bombanın yapımı ve diğer her şey için sorumluluğu üstlenmişti. Büyük ihtimalle, gerçek sorumluluğu bundan daha azdı. Ama pişmanlık duyduğunu söylemeyi reddetti ve 8 Mayıs 1887'de asılarak idam edildi.

Lenin o sırada tarihin hafızasında bir fısıltı bile olmadığından, güney Rusya'nın Simbirsk şehrindeki *evinde* kız kardeşi Olga'yla oturup, *gymnasium* sınavlarının son günleri için ders çalışan on altı yaşındaki Vladimir Ulyanov'a

Partiler para ve taraftar toplamak için mücadele ederken, 1907 başında ikinci bir Duma için seçimler yapıldı. Nabokov'un siyasi yasaklı olan babası, aday olamıyordu; fakat Kadet Partisi'nin gazetesinde yazarak liberalleşme için ısrarını sürdürüyor, gerici aşırılıkla devrimcilik arasında bir orta yol bulmaya çalışıyordu.

Lenin de Duma'da yer alma çekişmesinin dışında kalmıştı; Rusya'ya dönerek kendisini riskli bir duruma sokmayacaktı. İtidal çağrılarına karşı çıkıp, V. D. Nabokov ve müttefiklerine isimlerini de anarak hakaret eden, Kadetlere savaş açan ve onların köylü müttefiklerini kınayan bir broşür yayımladı. Kanlı Pazar'da verilen kurbanların ardından, insanlar V. D. Nabokov'un partisinin Duma'ya girmesine yardımcı olsun diye yürütülen "kirli işler" hakkında yazdı. Lenin, devrimci yoldaşlarının davalarına ihanet etmesinin mümkün olduğunu kabul ediyor, fakat neyle karşı karşıya bulunduğunu çok iyi bildiğini söylüyordu. "Son gülen iyi güler," diye de ekliyordu.[29]

Lenin'in broşürü toplatıldı, çoğu nüshası imha edildi; fakat tarih kendi yolunu çizmişti bile. Kadetler seçimlerde başarı kazanamadı. İkinci Duma, ilkinden de radikal bir tertibe sahip oldu. Çar dört ay sonra bu Duma'yı da feshetti. Birinci Duma'nın kendisine karşı koyan üyelerini de unutmamıştı Çar; yılın sonraki günlerinde, Nabokov'un babası dahil olmak üzere Vyborg Bildirgesi'ne imza atan eski parlamento temsilcileri mahkemeye sevk edildi ve hükümetin devrilmesini savunmak suçundan mahkûm edildiler. V. D. Nabokov üç ay hücre hapsi cezasına çarptırıldı.[30]

---

büyük bir sempati duymak mümkündür. Ağabeylerinin ölüm haberi, bir ay süren sınav döneminin ilk günlerinde gelmişti. Gerek Vladimir gerekse Olga, eğitimlerinin, zekâlarının ya da azimlerinin ispatı olarak, on dersten de tam not almışlardı. Öğretmenleri olan okul müdürü Fyodor Kerenski, merhametle yazdığı mektupta genç Vladimir'i üniversite eğitimi için tavsiye ediyor, zekâsıyla ilgili açıklamalarda bulunuyor ve son derece asosyal olduğunu belirtmeden önce, onu ahlaki gelişimi açısından savunuyordu. Bkz. Robert Service, *Lenin: A Biography* (2002), 59-62.

29 Lenin, Vladimir, "When You Hear the Judgement of a Fool" ["Bir Budalanın Yargısını Duyduğunuzda"], Ocak 1907 tarihli broşür.

30 Parlamento üyeleri, "isyanı teşvik etmek, 'sınıflar ya da belli nüfus grupları arasına düşmanlık tohumları ekmek' ya da 'devletin mevcut yapısının devrilmesini savunmak' suçlarını düzenleyen 129 maddeden yargılanmışlardı. Lennoe, Matthew Edward, *The Kirov Murder and Soviet History* (2010).

Temyize başvurup sonuç alamayınca, Neva Nehri boyunca evinden birkaç dakika mesafedeki Kresti Hapishanesi'ne, cezasını çekmeye gitti. Hapisteyken, tuvalet kâğıdına karısı Elena için teskin edici notlar yazdı, birkaç hukuki metin hazırladı, Dante'yi okumaya geçmeden önce İtalyanca çalıştı. Hapishane koşullarının çok kötü olduğu söylenemezdi; katlanabilir banyo küvetini yanında götürmüştü. Fakat niyeti, mahpusluğunun her veçhesini önemsiz göstererek, mahkûmiyetinin rahatsızlık verici bir durumdan öteye geçmediğini ispatlamaktı.[31]

Mahpusluğu esnasında V. D. Nabokov'un oğluyla olan yakın ilişkisine, kelebeklere olan ortak tutkuları damgasını vurmuştu. İlk oğluna kendisinin çocukken yakaladığı kıymetli bir kelebeği vermişti zaten; Vladimir de karşılık olarak, hapishanedeki babasına bir kelebek gönderdi.[32]

Nabokov'un babası salıverildiğinde taşradaki çocuklarını görmek için yola çıkmış, indiği tren istasyonundan evine doğru giderken, yakınlardaki köyde bir hoş geldin partisiyle karşılanmıştı. V. D. Nabokov'un annesi topraklarında ikamet edenleri, onun hapisten çıkışını kutlamaktan men etmişti; fakat Vyra yakınında bulunan köy öğretmeni şenlikler planlamış, ortalığı kırmızı flamalar, mavi peygamberçiçekleri ve çam dallarıyla donatmıştı.[33]

V. D. Nabokov, on iki aylık bir dönem boyunca Vladimir Lenin'in suçlamalarına maruz kalmış ve babasının Adalet Bakanı olarak denetlediği mahkemeler eliyle hüküm giymişti. Kendi annesi bile yürüttüğü siyaseti reddetmişti. Kır evine doğru yol alan at arabası, nehrin, ağaçların, kilisenin, anıt mezarın, yeni okul binasının ve eski kulübelerin yanından geçti. Volodya babasını karşılamak üzere köyde bekliyordu.

V. D. Nabokov eve döndüğü güne kadar, oğlu vaktini kitaplara, kelebeklere büyük bir sevgi besleyerek, anne-babasına hayranlık duyarak geçirmiş ve o zamana kadar, çok yaşlılar ha-

---

31 *Konuş, Hafıza*, 29; *The Russian Years*, 76.

32 "kendisinin çocukken yakaladığı kıymetli bir kelebeği": *Konuş, Hafıza*, 75: "Vladimir de karşılık olarak, hapishanedeki babasına bir kelebek gönderdi", 76.

33 "hapisten çıkışını kutlamaktan men etmişti": *The Russian Years*, 77.

ricinde kimse hayatını kaybetmemişti. Şimdiden bir kez politik kargaşalardan kaçmış, sonradan eserlerinde tekrar tekrar işleyeceği izlekler –kaçış, devrim, politik zorbalık, Yahudi karşıtlığı ve mahpusluk– onuncu doğum gününden önce hayatının sınırlarından içeri sızmıştı.

6

Anne-babasıyla şefkatli ilişkisi, Sergey'le ve mürebbiyeleriyle zorunlu birlikteliği, Nabokov'un hayatının daimi öğeleriydi. Lakin büyüdükçe, başka karakterler önem kazanmaya başladı.

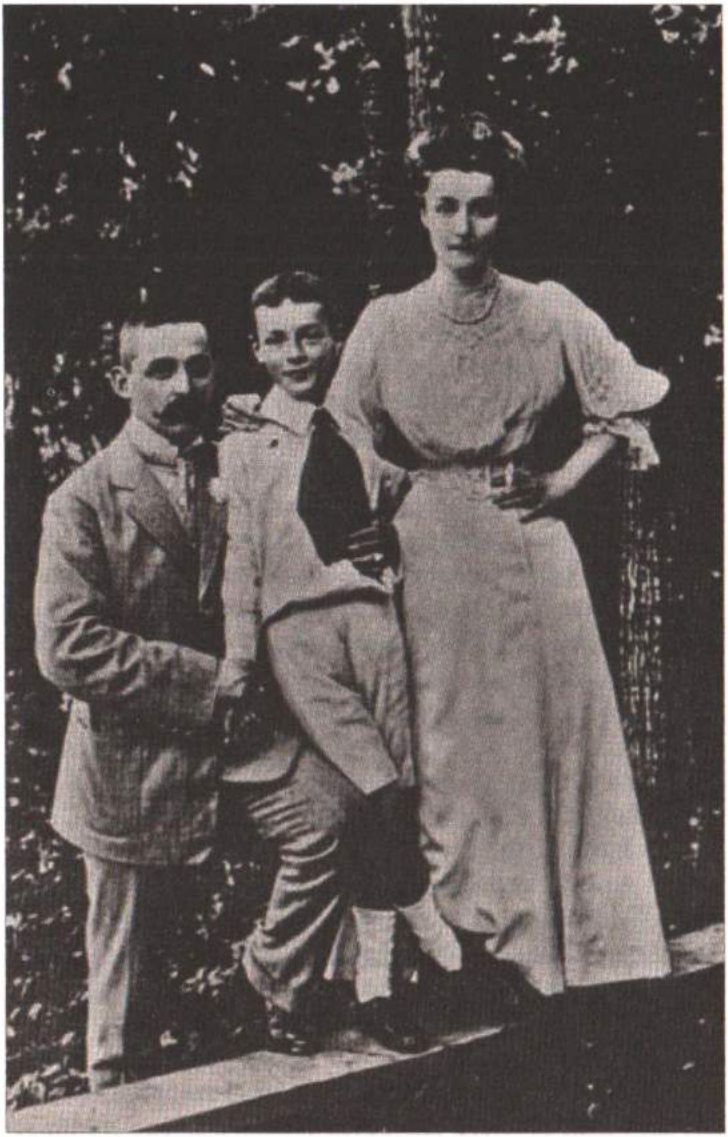
Elena Nabokov'un kardeşi Ruka Dayı, genç Volodya'ya hayranlık duyuyor ve onu çok önemsiyordu. Nabokov on yıllarca, kendisini kucağına oturtup okşayan, ona özel isimlerle, tatlı sözlerle seslenen dayısını anımsayacaktı. *Okşamak*, Nabokov'un tabiridir; aralarındaki etkileşime dair anlatısı, neler olup bittiğini son derece belirsiz kılacak denli inceliklidir; yine de bu anlatı ısrarlı şekilde, bir rahatsızlığı imler.[34]

Beş dil bilen ve şifrelenmiş mesajları çözmedeki ustalığıyla övünen Ruka Dayı'nın, bir tür diplomatik kariyeri vardı. Opera pelerinleri, kürkler giyer, tazılı avlara katılır, romantik müzik eserleri bestelerdi. En az bir uçak kazasından sağ çıkmışlığı vardı. Dayısının en güzel bestesini ezbere bilen Sergey'di, ama Ruka Vladimir'e yakınlık duyuyordu.

Nabokov'un babası, oğlunu Ruka'yla bırakmaya gönüllüydü, en azından başkaları da onlara eşlik ederken. Ancak kayınbiraderine sert sözler söyler, hizmetkârlara kaba davrandığı için onu (daha sonra Nabokov'a yapacağı gibi) azarlardı. Ruka aşırı duygusallaşıp, yemeğin ortasında yere uzanarak, tedavisi mümkün olmayan bir kalp rahatsızlığından yakınınca, ona ayıplayan gözlerle bakardı.

V. D. Nabokov yemeğin ortasında yere uzanmazdı. Nabokov'un babası liberaldi, fakat aynı zamanda geleneksel bir şeref anlayışı vardı. Yazılarında, miadı dolmuş düello yapma âdetini tenkit etmişti; ama gazetede karısıyla serveti için ev-

34 *Konuş, Hafıza*, 68.

Vladimir Nabokov, annesi Elena ve dayısı Ruka'yla, 1907.

lendiğine dair bir haber çıkınca, gazetenin editöründen haberdeki ifadeleri geri almasını ya da kendisiyle dövüşmesini talep etmişti.[35]

Bir rol modelleri galerisi olsaydı eğer, V. D. Nabokov kahraman babayı, ülkesine hizmet için şeref ve görev bilinciyle güdülenmiş bir Rusu temsil ederdi. Ruka Dayı farklıydı; hüzünlü, eşcinsel, sanatsal eğilimleri olan biriydi. Dayısının tuhaflıklarına karşın Nabokov, sevenlerinin bile ona yukarıdan bakmasına hep dertlenecekti. Adeta buna bir tepki olarak, Nabokov daha sonra, alay edilip yanlış anlaşılan, fakat öte yandan gizli bir hayat süren karakterler yaratacaktı.[36]

Nabokov'un ailesi bir empati –en azından merhamet– örneği olmanın yanı sıra, ona en yakın çocukluk arkadaşı olan Baron Yuri Rausch von Traunberg'i de kazandıracaktı. V. D. Nabokov'un kız kardeşinin oğlu olan Yuri, o çocukluk çağında ehemmiyet arz edecek şekilde, Volodya'dan bir buçuk yaş büyüktü ve daha ufak olan Sergey'den çok daha serüvenci bir oyun arkadaşıydı.

Nabokov en çok, kuzeninin olağandışı korkusuzluğuna gıpta ediyordu. Nabokov kelebeklere meftunken, Yuri'nin tutkusu ateşli silahlardı. Bir araya geldiklerinde, büyük çocuğun ilgi alanları baskın çıkardı; Western romanlarını okuyup canlandırıyorlar, birbirlerine giderek düzeyi yükselen silahlarla ateş ediyorlardı. Oyuncak tabancalardan, ok fırlatan tabancalara ve havalı silahlara geçtiler; sonra gerçek bir altıpatlarla sağlam sinir isteyen atışlar yapmaya başladılar. Bu ölümcül silahların ellerinden alınmasından kısa zaman sonra, Yuri gerçek bir savaş için eğitim alabilecek yaşa gelecekti.

Nabokov Yuri'yi sık sık göremediği için, kendi ilgi alanındaki şeylerle meşgul oluyordu. Yakalamayı başaramadığı kelebeklerin ardından gözyaşı dökerdi. Yuri kadar heyecan verici olmayan oyun arkadaşlarını bırakıp, kendi münzevice uğraşlarına yönelirdi. Ama zamanını sadece oyun oynayarak geçirmiyordu; birbiri ardına mürebbiyeler, ardından özel öğretmenler

35 *Konu, Hafıza*, 188; *The Russian Years*, 98.

36 "sevenlerinin bile": *Konuş, Hafıza*, 74.

gelip gitmiş, Nabokov on iki yaşına kadar, onlarla birlikte evde ders çalışmıştı.

Sonradan belirttiğine göre özel öğretmenleri, sanki babası imparatorluğun kültürel ve dinî karşıtlıklarından bir liste oluşturmuş gibi, şu ya da bu noktada, Nabokov'un neredeyse her tür Rus karakterini görmesini sağlamışlardı. Vyra'da kendisine ders veren savaş karşıtı bir devrimci olan köy okulu müdürünü, Ortodoks bir marangozun oğlu takip etmişti. Ukraynalı bir matematikçiden sonra bir Letonyalı, ardından katolik bir Polonyalı ve Yahudi asıllı bir Lutheryan gelmişti.

Bunca çeşitlilik, evdeki herkesin hoşuna gitmiyordu. Nabokov'un halaları tıpkı büyükannesi gibi davranarak, onun son öğretmeni Filip Zelenski'nin Yahudi kökeni hakkında tartışıyorlar, Nabokov'un anne-babası ortalarda yokken göze görülür şekilde konuklarının canını sıkıyorlardı. Nabokov o sırada evinin duvarları içindeki kültürel ve politik ayrımların sonuçlarını anlayacak yaşta değilse de, Zelenski onun kendini özdeşleştirdiği, korunmaya ihtiyaç duyduğunu anladığı ve o çocuk haliyle savunmak istediği ilk dışarlıklı insan oldu.[37]

Ancak Zelenski'ye karşı takındığı korumacı tavır, Nabokov'un tüm özel öğretmenleriyle –ve bazı aile üyeleriyle– bir hasımlık ilişkisi kurmaktan hoşlanmasını engellememişti. Akrabalarından, ne olursa olsun kurtulması mümkün değildi, fakat özel öğretmenlerini en kısa yoldan yıpratıp kaçırmak için elinden geleni yaptı.

Gelgelelim özel okullar dönemi bitip kurumsal eğitim başladığı zaman, Volodya eskiden sahip olduğu özgürlüğü nostaljik duygularla anmış olabilir. 1911'de anne-babası, onu ilerici ruhu ve demokratik tertibiyle bilinen Tenişev Okulu'na yazdırdılar. Gelecekte bir edebiyat devi haline gelen Osip Mandelstam da Tenişev'dendi. Ancak Nabokov burayı tipik bir okul olarak hatırlar; Tenişev'in esasen, farklı sınıf, ırk ve inançlardan

37 *Konuş, Hafıza*, 160. Yahudi Zelenski'nin ailesi bir noktada din değiştirip Lutheryan olmuştu. Maxim D. Shrayer'in belirttiği gibi bu, 1880'lerde konan kısıtlama ve kotalardan kurtulmak isteyen birçok Rus Yahudisinin seçtiği bir yoldu. Bkz. Shrayer, "Jewish question in Nabokov's art and life", *Nabokov and His Fiction: New Parspectives* (1999) içinde.

öğrencileri kabul eden, ayrımcılıktan uzak bir okul olmasıyla ayırt edildiğini belirtir.[38]

Nabokov parlak bir öğrenciydi; ayrıca ince yapılı olsa da, güvenli bir atletti. Okul her şeye rağmen önünde yeni, cesaret kırıcı bir evren açmıştı. İlk kez kendisiyle kan ya da arkadaşlık bağı bulunmayan insanlarla devamlı bir yakınlık içinde olmaya zorlanmıştı. Tuvaletteki pis el havlularını kullanmak istemiyordu ve ilk uzun okul gezisi –Finlandiya'ya üç günlük bir yolculuk– gayet nahoş bir deneyimdi. Kelebeklere duyduğu ilgiyi öğretmenlerin acayip bulduğunu hissettiği gibi, bu gezi sırasında ilk kez olmak üzere, yirmi dört saat boyunca banyo yapmadığını söylemiştir.[39]

Tenişev, Vladimir Nabokov'u pek tatmin etmiyordu; öğrencilerin de aynı şekilde kendisinden memnun olmadıklarını hissediyordu. Tenişev gelecekteki Rus demokrasisi için aktif, eğitimli vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir okuldu; V. D. Nabokov'un büyük oğlu, eğitimcilerin bu noktada kendisine kabadayılık ettikleri kanısındaydı – normalde nazik olanların bile. Nabokov okulun edebiyat dergisinin yayına hazırlanmasına yardımcı oluyordu da, niçin bir tartışma grubuna katılmıyordu? V. D. Nabokov'un oğlu okula gelmeden birkaç bina önce arabadan inmek yerine, niçin emrindeki şoförü diğer öğrencilerin gözüne sokuyordu? Vladimir, Tenişev'deki futbol maçlarında kaleci olmayı seçmesinin bile şüphe uyandırdığını, normal çocuklarla koşup kaynaşmama isteğinden dolayı bu seçimi yaptığının düşünüldüğünü hissediyordu.[40]

Vladimir'in durumundan ötürü kafası karışık olan öğretmenler, onun arkasında yeni ergenlik dramları yaşar gibi görünen Sergey konusunda, çok daha fazla rahatsızdılar. Vladimir bu dramların niteliğinden haberdardı belki; değilse de, yakında olacaktı: İlk gençlik yıllarında kardeşinin günlüğünü karıştırınca, Sergey'in eşcinselliğini açığa çıkaran bölümler buldu. Keşfi karşısında şaşkına dönerek, günlüğü öğretmenine verdi,

38 *Konuş, Hafıza*, 185.

39 *Vladimir Nabokov: His Life in Part*, 123.

40 "yayına hazırlanmasına yardımcı oluyordu": *The Russian Years*, 118.

öğretmen de Nabokovlara iletti günlüğü; böylece bir kardeş, diğerinin sırrını anne-babalarına duyurmuş oluyordu. Sergey başka bir okula geçirilmeden önce, Tenişev'deki oğlanlarla birkaç üzüntü verici aşk macerası yaşayacaktı.[41]

Aynı okulda eğitimini sürdüren Vladimir, hâlâ Tenişev'in yordamlarına uyması yönünde bir baskı hissediyordu. Aslında belki öğretmenleri, onun kadar endişeli değildi; okul öğretmeni kayıtlarda onu düzgün ahlâklı, alçakgönüllü ve herkesin saygı duyduğu bir öğrenci olarak niteliyordu. Ama Nabokov'un genç zihninde, V. D. Nabokov'un oğlu olmak tek başına, erişilmez standartlar yaratmaya yeter görünüyordu herhalde.[42]

Nabokov, toplumsal değişimi ya da demokrasiyi destekleyen herhangi bir etkinlikte yer almama tavrını sürdürdü. Toplantılara, tarih gruplarına ya da siyasi tartışmalara katılmadı; iyi kötü hayal edilebilen (yine de neredeyse tamamlanmış, hakiki, belki handiyse gerçekleşecek) demokratik bir Rusya'da kendisini lider, en azından üretken bir âzâ yapabilecek her şeyden uzak durdu. Babası bu konuda fevkalade bir örnek teşkil etmesine karşın, Nabokov katılımcı biri değildi.

O zaman diliminde, katılımcılık Rusya'nın tek umudu olarak görülüyordu. Tarihin akışı krallardan, imparatorlardan yana değildi; asırlarca beklemek gerekmeksizin yıllar içinde, ortaya başka bir şeyin çıkacağı fark edilmişti. Fakat 1911'de Çarlık Rusyası'ndan bir imparatorluk sonrası devlete nasıl geçileceği, acıtıcı bir soru olarak duruyordu. Bir zamanlar etkin siyasi muhalefetle gerçekleşeceği düşünülen değişim, ona doğru ilerlendikçe geri çekiliyordu.

Bu arada Nabokov, düşüncelerini başkalarıyla uyum içinde şekillendirmenin sadece meraklı yapısının özgür niteliğiyle karşıtlık teşkil etmekle kalmayıp, gerçek riskler da barındırdığını anlamaya başladığını, öğretmenlerine nasıl açıklayacağını bilemiyordu. Evlerinin güvenli ortamında babasının sıklıkla düzenlediği toplantılar, fikir tartışmalarının ötesine geçer-

41 "Sergey'in eşcinselliğini açığa çıkaran bölümler": *Konuş, Hafıza*, 257-8; "*birkaç üzüntü verici aşk macerası*": *The Russian Years*, 106.

42 "okul öğretmeni kayıtlarda onu": Boyd, "New Light on Nabokov's Russian Years".

di. Nabokov, gece vakti yapılan ve insanların notlar aldığı toplantıların öncesinde, kalemtıraşın sesini duyardı; misafirlerin çıkardığı paltoları, şosonları görürdü. Toplantı, babasının ilgi alanlarından herhangi birinin kapsamında olabilirdi; krimonolojiden tutun, hayırseverlik faaliyetlerine kadar. Elbette hepsinden tamamıyla farklı bir tür toplantı vardı, bir çocuğun aradaki farkı anlaması mümkün değildi. Bazı toplantılar tutuklanmaya, hapse atılmaya götürebilirdi insanı. Bazı aktiviteler, hizmetkârların efendilerine ihanet etmesine yol açabilirdi: Nihayetinde Nabokovlara ihanet eden, Bolşevikleri mücevherlerle dolu duvar kasasına götüren hizmetkârları Ustin gibi. Siyasi faaliyetler içinde olmanın bedeli, Nabokov'un çocukluk evine bir gizli polis ajanının girmesi olmuştu. Evin gardroplarına, arka odalarına saklanan, böylece tutuklama sebebi olabilecek hükümet karşıtı komplolara kulak kabartmayı umut eden ajan, kütüphane görevlisi kadın tarafından bulununca, dizlerinin üzerine çöküp sesini çıkarmaması için kadına yalvarmıştı. Bir harekete katılmanın bedeli, her yerde düşmanların bulunabilmesiydi. Ev bile güvenli değildi ve koruyuculuk görevi üstlenenler, aslında muhbirlik yapma zamanını kollayanlardı.[43]

Nabokov Tenişev'deki derslerine devam edip, politik aktivizme direnme konusunda uzun bir yolculuğa başlarken, diğer Ruslar faaliyet içindeydiler, fakat çok ihtiyatlı davranıyorlardı. Yasaklanan partiler gizlice toplanıyor, bir sürü broşür ve gazete üretiyordu. Sosyalist partiler yeraltına inmeye zorlanmış, belli başlı sendikalar yasadışı ilan edilmişti. Sosyalist Devrimci Parti'nin terörist kanadı çökertilmişti. Lenin ve Bolşevikler, Lev Troçki'nin Menşevikleriyle çekişmeyi sürdürüyordu, karşılıklı olarak parti konferansları veriyorlar, Doğu'daki Marksizmi kontrol etmek için manevralar yapıyorlardı. Rusya, süreğen bir bastırılmış istikrarsızlık hali içine girmişti.[44]

Altı yıl önce bir devrim gözüyle bakılmış hadiselerin ardından bir araya gelen insanlar, ancak bu kadarını başarabilmişti. Kadetlerin idealizmi kutuplaşan uç noktalar arasında salınma-

43 "dizlerinin üzerine çöküp": *Konuş, Hafıza*, 188.

44 Geifman, Anna, haz. *Russia Under the Last Tsar* (1999).

ya başlamıştı; bu salınım içinde V. D. Nabokov'un siyaseti gibisine yer yoktu. Kadetler daha geniş destek sağlamak için tabanlarını değiştirmeyi sürdürdüler, ama yaygın bir koalisyon geliştirme çabaları, onları iyice etkisizleştirdi. Kadınların oy hakkı mücadelesini desteklemekle, müslüman Tatarları kızdırdılar; Yahudileri ve diğer azınlıkları açıkça destekleyerek, sağ cenahtaki birçok kişiyi kendilerinden uzaklaştırdılar.[45]

Ancak, kanlı törenler iftirası yine ortaya atılmaya başlandığında, V. D. Nabokov Yahudi karşıtlığına boyun eğmedi. Güneybatı Rusya'da on üç yaşındaki bir Hıristiyan çocuğun gaddarca öldürülmesinin ardından, otuz yedi yaşında bir Yahudi olan Mendel Beilis tutuklanmıştı. Bir Hıristiyan çocuğunu, dinî amaçlarla kanını kullanmak üzere törensel biçimde öldürmekle suçlanan Beilis, mahkemeye çıkarılana kadar iki yıl hapishanede kalmıştı. V. D. Nabokov bu dava hakkında yazmış, tutanaklarla ilgili değerlendirmelerini iletmek üzere Kiev'den St. Petersburg'a telgraflar çekmişti. Davadaki şüpheli savlar ve deliller hakkında yazdıkları, *Manchester Guardian* ve *The New York Times*'da yer bulmuş, hükümetten bir para cezası gelmesine sebep olmuştu.[46]

Daha sonra Vladimir Nabokov'un eserlerinde izlenen, yazarın Yahudi karşıtlığından duyduğu tiksintinin kaynağı, babasının bu konuda yazdıklarıdır. V. D. Nabokov, eğitimli insanların yaşadığı bir şehirde neredeyse okuma yazma bilmeyenlerden kurulu bir jüri bulmaktan (daha sonra, jürinin çok önceden ayarlanmış olduğu ortaya çıkacaktı), Beilis'e yönelik suçlamalarla bir dinin bütününe ilişkin ithamların bir araya gelmesinden, mahkemedeki hukuk ihlallerinden, bilimsel otorite kisvesine bürünmüş ve delil olarak kabul görmüş bu "bayağının bayağısı Yahudi aleyhtarlığı zırvalıklardan" duyduğu şaşkınlığı anlatmıştı. Rusya'da adalet sisteminin bozukluğuna dikkat çekerek, on yıl önce, Beilis davasının görülmesinin "imkânsız olduğunu" yazmıştı.[47]

---

45 Geifman, *Russia Under the Last Tsar*, 161-3.

46 "Russians Anxious over Beiliss Jury", *The New York Times*, 2 Kasım 1913, C4.

47 Samuel, Maurice. *Blood Accusation: The Strange History of the Beiliss Case* (1996), 230.

İşçiler Beilis'i desteklemek için greve gidiyorlar, yardım kampanyaları düzenliyorlardı. Ama savcılar, jüri üyelerinin korkularından ve önyargılarından faydalandılar. Yahudilerin uygulamalarını anlatmak üzere getirilen rahip, birbirinden farklı o kadar çok amaç için Hıristiyan kanı gerektiğinden bahsetmişti ki, *Times of London* gazetesinden bir muhabir şaka yollu, Yahudilerin ihtiyaçlarını karşılayacak sayıda Hıristiyanı nereden bulduklarını merak ettiğini söylemişti. Amerikalı George Kennan (aynı isimli yeğeni bir gün Soljenitsin'in Batı'ya varışını kutlayacaktı) Duma'nın ciddi ciddi, Hıristiyanları dinsel amaçlarla öldüren bir Yahudi mezhebinin varlığını tartıştığından söz ediyordu. Öne sürülenler pek kötücüldü; parlamento üyelerinden biri, Hıristiyan çocuklarını öldüren Yahudilerin yargılanması Rus liberalleri tarafından imkânsız kılındığı takdirde, koruyacak Yahudi kalmayacağı, çünkü hepsinin çeteler eliyle öldürüleceği uyarısında bulunmuştu.[48]

Rusya'nın dışında, Batı kamuoyunun tepkisi büyük bir tiksinti dalgası oluşturmuştu. Ama belli noktalardan, daha nitelikli itirazlar geldi. Davayı takip edenlerden biri daha sonra, açıkça Beilis'in mahkûm edilmesini savunanlarla, Ortaçağ zihniyetinde sıkışıp kalmış bir Rusya için kederlenenler arasında, kaypak bir üçüncü grup bulunduğunu belirtecekti. Bu üçüncü gruba mensup birçok makul insan, ülkenin Yahudilerini "Rusya'ya karşı kan davası gütmekten" vazgeçmeleri için uyarıyordu, öç alma sürecinin tam tersi biçimde işlediği bir sırada hem de. Toplumsal protestolara karşı tavsiyelerde bulunan *The Oxford and Cambridge Review*'a göre, genel olarak Musevilik, hatta Ortodoks Musevilik Beilis'e yüklenen suçlardan sorumlu tutulamazsa da, bir Yahudi mezhebinin bir yerlerde törensel cinayetler *işliyor olması* gayet mümkündü.[49]

Bazı gözlemcilerin savcıları kınamaya gönüllü olmamasına

48 "ihtiyaçlarını karşılayacak sayıda Hıristiyanı": Samuel, 213; "koruyacak Yahudi kalmayacağı": Samuel, 27.

49 "davayı takip edenlerden biri": Maurice Samuel, 213; "açıkça Beilis'in mahkûm edilmesini savunanlar": bir Fransız gazeteci mahkûmiyete yardımcı olmak için, Yahudilerin geçmiş sekiz asırda işlediği törensel cinayetlerin bir dökümünü derlemişti; "törensel cinayetler işliyor olması": Samuel, 239.

karşın, uydurulan söylencesel korku hikâyesinin iler tutar yanı yoktu. Ülkenin en iyi avukatlarından birçoğu Beilis'i savunan takıma katıldılar ve yalanları birbiri ardına çürüttüler. Hıristiyan Ruslardan oluşan jüri, yaklaşık iki saat süren müzakerelerin ardından, sanığın suçsuz olduğu kanaatine vararak Beilis'i serbest bıraktı.[50]

1903'te Rusya, Kişinev'de meydana gelen Yahudi kıyımlarıyla dünyayı şaşkına çevirmiş, bunun ardından vatanperverlik duygularını ve ulusal birliği fazlasıyla zorlayan yıkıcı bir savaş gelmişti. On yıl sonra, öğretmenler ilk gençlik çağındaki Nabokov'u ülkesinin geleceği için siyasete girmeye yönlendirirken, tarihin sarmalı dönüp dolaşıp başladığı noktaya geldi. Beilis davası kan iftirasını tekrar gündeme getirmişti ve bir yıl sonra aynı kabiliyetsiz hükümet, kendisini tekrar savaş tehditiyle karşı karşıya buldu.

Bu yeni savaşın doğurduğu zorluklar, yine çarın melekelerini köreltecekti. Lakin bu kez Nikolay yalnız değildi: Bilinen dünyanın çoğu, Rusya'yla birlikte deliliğe kapılıp gidecekti. Beilis davasından sonra, bir Rus gazetesinin yorumcusu, Yahudilerin "suça son derece yatkın bir tür" olduğunu söylemiş, "Rusya, düşmanlarının ateşinden, kılıcından, hatta açıkça işgale uğramaktan bile fazla olmak üzere, Yahudilerin eşitliğinden korunmalıdır," demişti.[51] Anlaşıldığına göre arzusuna kavuşacaktı ve bu arzunun yerine gelmesi, Nabokov'un çocukluğunun bitişinin başlangıcını belirleyecekti.

---

50 "iler tutar yanı yoktu": Çapraz sorgular sonucunda, Talmud'un karanlık törenleri hakkında yazan rahibin, aslında Talmud hakkında pek bir şey bilmediği ortaya çıkmıştı. Cinayeti soruşturan polis memuru bu uyduruk mahkemeye katılmayı reddetmiş ve işinden kovulduktan sonra, çocuğun gerçek katillerinin kim olduğunu açık açık söylemeye devam etmişti. Beilis'e yüzlerce tebrik telgrafı geldi; Rusya'daki santral görevlileri arayanlara hangi numarayı çevireceklerini sormaksızın, "Beraat etti!" diyorlardı. Yahudilere yönelik protesto amaçlı kıyımlar yaşanmadı, fakat kalabalıklar dağılana kadar Beilis'in tekrar hücresine götürülmesi gerekti. Beilis ertesi yıl Filistin'e gitti. Samuel, 249-254.

51 Samuel, 26 (Alexander Tager'in *Decal of Tsarism* eserinden alınmıştır.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Savaş

1

1914 yazında dünya savaşa girdi, Vladimir Nabokov ise şair oldu. Zaten yıllardır şiir yazıyordu ama Arşidük Franz Ferdinand'ın öldürüldüğü günlerde içine düşen ateş, onu bir daha hiç terk etmedi. Bu dönüşümü daha sonra zihninde, ailesinin yazlık mülkündeki küçük bir köprünün üzerine kurulmuş kameriyeyle ilişkilendirecekti. Kameriyenin mücevher gibi renkli pencere camlarının bazıları kırılmıştı; kapıdaki "Kahrolsun Avusturya!" yazısı, sonradan yaşanacakları haber verir gibiydi.[1]

Ancak gerçekte, on beş yaşındaki Nabokov, onu tarihin akışından uzak tutacak bir kozanın içindeydi; böylece Birinci Dünya Savaşı'nın gerçeklerinin çoğundan haberdar olmadı. Çatışmalarda ölen İngiliz savaş şairi Wilfrid Owen'la Vladimir Nabokov'un doğum tarihleri arasındaki altı sene, kuşak farkına bağlı olarak yazgılarını da değiştirmişti. Nabokov birkaç sene sonra, savaşta hayatı dağılanları edebiyatında konu edinmeye başlayacak, ama asla bir savaş yazarı olmayacaktı.

Romantik şiirler yazacaktı Nabokov; ilk kez yaradılış ve ilham anında yakalanan, kaçıp gitme tehlikesi içinde, fakat ba-

1 "yıllardır şiir yazıyordu": *The Russian Years*, 108.

zen kurtarılabilen şiirlerdi bunlar. İlk *gerçek* şiirini zihninde tekrar tekrar kurduğunu, iyice cilalayıp hazır hale getirdikten sonra annesine okuduğunu, umduğu (ve tahmin ettiği) üzere, annesinin şiiri dinlerken ağladığını hatırlıyordu.

On altı yaşındaki Kuzen Yuri o Haziran ziyarete geldi, evli bir kontesle ve bir generalin karısıyla düşüp kalktığından bahsetti. Ertesi yaz Nabokov da kendi aşk macerasını taşrada, Lyusiya Şulgin'le yaşadı. Lyusiya, yazı ailesinin köydeki daçasında geçiren, on beş yaşındaki Petrogradlı bir kızdı. Renkli pencereleri olan kameriyede buluşuyorlardı ve Nabokov 1915'in Ağustos'unu bu kaçamak buluşmaların esrikliği içinde geçirdi, gece geç vakit eve döndüğünde annesinin kapı önüne bıraktırdığı meyveleri yedi. Annesi oğlunun kendisine okuduğu aşk şiirlerini özel bir albümde topladı, fakat belki onun ya da kendisinin yanılsaması bozulmasın diye, başka soru sormadı. Daha pratik kafalı ve kuşkucu olan babası ise, ilk gençlik çağındaki oğlunun erkenden baba olmasını önlemeye yönelik can sıkıcı sorgulamalarda bulundu.[2]

Nabokov romantik şiirler yazmakla ve ilk aşkının tutkusuyla meşgulken, Avrupa'da savaş patlak verdi. Ülkeler birbiri ardına savaşa girerken, V. D. Nabokov bir piyade alayıyla seferber oldu. Elena Nabokov askerler için özel bir hastane örgütleyerek orada gönüllü olarak çalıştı, ama sunduğu hizmetlerin, karşısına çıkan gazilerin ihtiyaçları için üzücü derecede yetersiz kaldığını gördü. Üstelik, çabalarının karşılığını göremediğini hissediyordu: Onun iyiliği, yardım etmeyi umduğu yaralı köylülerin, kökü çok derinlerde olan itaatkârlığını aşamıyordu.[3]

Çatışmaların başında Rusya önce, İkinci Nikolay'ın on yıllardır hayalini kurduğu vatanperverlikle tepki verdi. St. Petersburg'un adı, Almancayı daha az andırsın diye Petrograd olarak değiştirildi. Çatışmalar başlayınca, V. D. Nabokov siyasi faaliyetlerini askıya aldı.

Bütün Avrupa, paranoyaklaşmıştı. İngiliz Parlamentosu, ol-

2 *Konuş, Hafıza*, 232.

3 "V. D. Nabokov bir piyade alayıyla seferber oldu": *The Russian Years*, 111; "kökü çok derinlerde olan itaatkârlığını aşamıyordu": *Konuş, Hafıza*, 47.

mayacak sayıda Alman casusluk şebekesinin ve sabotajcının varlığını tartışıyordu. Almanlar, Rusların sınır dışı ettiği yurttaşlarının, anavatanlarına karşı casusluk edeceğinden korkuyorlardı. Bu kuşkular kıta boyunca, uzak sömürgelerdeki toplama kamplarının Avrupa'nın içine aktarılmasına yol açtı. Londra'dan Petrograd'a kadar birçok yere ve Kanada'dan Avustralya'ya değin dünyanın başka ülkelerine, böyle tesisler kuruldu.

V. D. Nabokov üniformalı olarak.

Kadınlı erkekli yüz binlerce masum sivil, "düşman yabancılar" olarak yaftalanıp tutuklandı, hapsedildi. Savaşın ilk yılında İngiltere, askerlik yaşına gelmiş 32 binden fazla Alman, Macar ve Avusturyalı sivili içeri atmıştı. Alman tesislerinde 100 binden fazla Fransız, İngiliz ve Rus mahkûm vardı. Keza Rusya'da 1917 itibariyle, Almanya'dan ve diğer İttifak Devletleri'nden 300 bin kişi kamplara yerleştirilmiş durumdaydı. Siviller ayrıca Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Macaristan, Romanya, Mısır, Togoland, Kamerun, Singapur, Hindistan, Filistin, Habsburg toprakları, Bulgaristan, Siyam, Brezilya, Panama, Haiti, Hong Kong, Avustralya, Yeni Zelanda ve başka yerlerdeki hapishanelerde, toplama kamplarında tutuluyordu. Nabokov'un doğumundan önce Küba'da bir avuç kamp bulunurken, şimdi toplama kampları dünyanın her yerine yayılmıştı.[4]

Bu kamplara ilişkin ilk strateji, göz altına alınanların tutuklanıp haklarında tahkikat yapılması, masum olduğu anlaşılanların serbest bırakılması şeklindeydi. Ara sıra serbest bırakma

4 Stibbe, Matthew, "The Internment of Civilians by Belligerent States during the First World War", *Journal of Contemporary History*, cilt 41, no. 1, Ocak 2006.

dalgaları görüldü gerçekten; fakat planlandığının tersine, insanlar sürekli ya da yaygın şekilde aklanamadılar. Sınır bölgelerinde yerleşik ailelerin birçoğu, akrabalarının nerede olduğunu bilmiyorlar, dolayısıyla onlarla bağlantı kuramıyorlardı. Bazı ülkelerde sivil mahkûmlar –ki bunların birçoğu, kendilerini hapse gönderen memlekete bağlı insanlardı– yıllarca açlıktan kıvranarak çürüyüp gittiler.[5]

Gözaltına alınanların belirlenmesinde, askerlik çağında bulunmak ve düşman bir ülkenin uyruğu ya da vatandaşı olmak temel belirleyicilerdi, fakat tutuklanma kriterleri keyfî ve tutarsız olabiliyordu. V. D. Nabokov Rus bir baba ve Alman bir anne yerine, Rus bir anne ve Alman bir babadan dünyaya gelmiş olsa, toplama kamplarına gönderilecekler arasına katılabilirdi.[6]

Birinci Dünya Savaşı'nın toplama kampları, Nabokov ailesini doğrudan etkileyecek daha karanlık oluşumlara doğru bir basamaktı, ancak hapishane kampları Rusya için yeni bir kavram değildi. Ülkede siyasi aktivistlere karşı alınan cezai tedbirlerin uzun bir geçmişi vardı; Sibirya sürgünü ve ağır işler, yüz-

5 "sürekli ya da yaygın şekilde aklanamadılar": Buna ilaveten, sivil mahkûmlar çoğu zaman, savaşta ele geçirilen askerler ya da denizcilerle aynı yerde tutuluyordu. Siviller aslında savaş tutsağı olmadıklarından (onlarla aynı kampta tutulsalar bile), hapishanedeyken sahip oldukları haklar genellikle, ele geçirilmiş askerlerin haklarından daha azdı.

"neredeyse açlıktan kıvranarak çürüyüp gittiler": Tiepolo, Serena, haz., *"Reports of the delegates of the Embassy of the United States of America in St. Petersburg on the situation of the German prisoners of war and civil person in Russia"* (1916), alıntılar şeklinde toplanmış olarak *DEP* içinde, no. 4 (2006), 2-3. Savaş sırasında "dikenli tel sendromu" diplomasi sözlüğüne girerek, sivillerin gözaltına alınmasının bedeli nihayet politik bir isimle anılmaya başladı (bkz. Stibbe). Bu sendrom, ortaya çıktığı ilk yıllardan itibaren, depresyonun takip ettiği isterik bir psikoz olarak anlaşılıyordu; edebiyattaki örnekleri gerçek hayattan alınmıştı: Napolyon'un St. Helena'daki mahpusluğu, Dostoyevski'nin Sibirya'daki mahkûmlarla ilgili hikâyeleri ve kutup kâşiflerinin tuttuğu günlükler. Bkz. "Military Medicine", *Medical Record* içinde, 30 Kasım 1918, 944. Sivil ve askerlerin uzun süreli tutuklulukları da, gerek İngiltere'nin, gerekse Almanya'nın nazarında, mahkûmların tarafsız bir ülkeye taşınması için geçerli sebep olarak kabul gören yeni bir tür savaş zayiatına yol açmıştı. Lakin gerek Kızıl Haç gerekse diğer aracılar, bu taşımaları icap ettiği gibi kitlesel düzeyde yapmakta büyük zorluk çekmişlerdi.

6 Soydan asil olanlar genellikle böyle yapılırmlardan kurtuluyordu; fakat söylemin dozu arttıkça, yüksek makamlı sivillerin de tutuklanıp kamplara gönderildiği dramatik vakalar ortaya çıktı (Stibbe, 10).

yıllarca imparatorluğun adalet mekanizmasının parçası olmuştu. Fakat insanların sırf bir tehdit oluşturmaları *ihtimaline* karşı tutuklanıp, mahkemeye çıkarılmaksızın, mektuplaşma hakkı verilmeksizin ve çoğu zaman hiçbir yargı denetimine tabi olmaksızın yıllarca mahpus tutulduğu toplama kampları olgusu, yeni bir şeydi.[7]

Gözü ilk aşkından başka bir şey görmese ve anne-babası tarafından savaştan korunuyor olsa da, Nabokov Rusya'nın ilk toplama kamplarının gelişini fark etmişti. Daha sonra bir romanında toplama kamplarından bahsedecekti ama o zaman bile, tarihe yaptığı atıf büyük ölçüde boşa gidecekti. Anlatıcının geçmişi okur açısından gizem olarak kalacaktı, çünkü yaratılmalarının üzerinden daha yirmi yıl geçmemişken, Birinci Dünya Savaşı'nın toplama kampları neredeyse unutulmuştu.

2

Nabokov'un Lyusa'yla ilişkisi, 1915-16 yıllarının acı kışını da atlatarak, âşıkların pek bir mahremiyete sahip olmadığı kaçamak buluşmalarla devam etti. Nabokov, aralarındaki tutkuya övgü için şiirler yazdı yine; bahar geldiğinde Lyusa bir futbol maçında, onun için tezahürat yaptı. Ertesi yaz taşranın daha pastoral, daha müsamahakâr ortamında tekrar bir araya geldiklerinde, romantizm yeniden başladı.

Nabokov ilk aşkını, onun hakkında yazdığı şiirlerden müteşekkil bir kitap yayımlayarak ölümsüzleştirdi. Savaşın ikinci yılında basılan kitap, dünya üzerinde bir kimlik oluşturma yönünde korkusuzca bir hamleydi. Nabokov kitabı kendi parasıyla bastırmıştı. Birçok genç yeni bir Aleksandr Puşkin olma hayalleri kurabilirdi, ama çok azının bu hayali daha öteye taşımak için bir yayıncıya verecek parası vardı.

Bu haddini bilmezlik Tenişev'dekilere hiç demokratik gel-

7 "yüzyıllarca imparatorluğun adalet mekanizmasının parçası olmuştu": Stalin, Troçki ve Lenin sürgün cezasına çarptırılmış kişilerdi; Troçki ve Stalin kaçmayı başarmışlardı gerçi. Bkz. Robert Service, *Stalin: a biography* (67-69). Ayrıca bkz. Troçki'nin otobiyografisi *My Life*'ın (1930) 15. bölümü.

medi. Kendine güveni en gelişkin çocuklar için bile kâbus olacak şekilde, Nabokov'un edebiyat profesörü Vladimir Hippius (kendisi de bir şairdi), kitabın bir nüshasını edinip yanında getirdi, Vladimir ve sınıf arkadaşlarının önünde şiirlerin en samimi mısralarını okuyarak dalga geçti. Daha sonra, küçük gazetelerde kitabının hırpalandığından da bahsedecekti Nabokov. Yazılı eleştirilere ek olarak, V. D. Nabokov'un arkadaşı Joseph Hessen da, kitapla ilgili umutsuzluğunu dile getirmişti. Hippius'un kuzeni olan saygın bir şair, Vladimir'in babasına, onun asla yazarlıkta başarı kazanamayacağını söylemişti.[8]

O yaz Vyra'da Nabokov sadece Lyusa'yı değil, kuzeniyle bir hafta zaman geçirmek üzere subay okulundan izin alan Yuri'yi de gördü. İki genç, bahçede ipli salıncakla bir oyun oynadılar. Biri salıncağın tahtasına çıkıyor, diğeri yere uzanıyordu; salıncak en alçak noktaya indiğinde, yerde yatanın birazcık üzerinden geçiyordu. Salıncak giderek daha yüksekten, daha büyük bir hızla inerken, bir felaket yaşanması ihtimaline karşın, hiç kıpırdamıyorlardı.[9]

Her zamanki gibi köyde dolaşıyorlardı. İki genç bu kez, eğlence olsun diye, yola çıkmadan önce giysilerini değiş tokuş etmişti: Yuri beyaz flanel bir elbise giymiş, çizgili bir kravat bağlamıştı; Vladimir ise kuzeninin koyu renk pantolonlu, gri ceketli, beyaz deri kemerli askerî üniformasını üzerine geçirmişti. Köye gidip döndükten sonra şair çocuk ve asker çocuk, elbiselerini tekrar değiş tokuş ettiler, ikisi de kendi eşsiz kaderinin peşinden giden ve farklı türden bir görkemin hayalini kuran, dünyanın en kozmopolit kültürlerinden birinin korunup esirgenen evlatlarıydı.

3

Savaş üçüncü yılındayken, Ruka Dayı Paris'te öldü. Kalp sorunlarına dair yakınmaları (ki bunların boşuna olmadığı an-

8 "küçük gazetelerde de kitabının hırpalandığından": *Konuş, Hafıza*, 238; "kitapla ilgili umutsuzluğunu": *The Russian Years*, 118; "hiçbir koşulda": *Konuş, Hafıza*, 238.

9 *Konuş, Hafıza*, 199-200.

laşılmıştı), züppe işi bastonları, kekemeliği, yüksek topuklu ayakkabıları, V. D. Nabokov'un ona karşı olan dillere destan zalimliği ve yeğenine olan ilgisi, hep mazide kalmıştı artık. Ruka'nın Rojdestveno'daki evi ve iki bin dönümlük arazisi, genç Nabokov'a miras kalmıştı; onu milyoner yapan bir servet de cabasıydı. Bu miras Olga'nın aile efradı tarafından, Sergey ve Olga için ayrılmış başka mülklerle birlikte epey önceden planlanmıştı ama V. D. Nabokov, arsız oğlunun bu yeni, kendine ait servetinden ziyadesiyle memnundu.[10]

Romantizmin kurallarına hiç uymayacak biçimde, bu para eline geçene kadar, Nabokov sevgilisini kaybetmişti. Yaz mevsiminin bitişi, Vladimir'le Lyusa'nın arasına mesafe koymaya başlamıştı zaten. Nabokov o mevsim Vyra'daki son karşılaşmalarını hatırlamayacaktı ama görünüşe bakılırsa onları birbirinden farklı, uzlaşması mümkün olmayan istikballer bekliyordu. Lyusa annesine, o sonbaharda iş aramaya başlayacağı sözünü vermişti; Nabokov ise Tenişev'e döndü. Lyusa'nın muhtemelen Vladimir kadar inanmadığı evlilik vaadi, hiçbir zaman gerçekleşmedi. Nabokov tek gecelik maceralardan tutun, daha ağırbaşlı yakınlaşmalara kadar bir dizi ilişki yaşayacak, bazen bu iki tür ilişki üst üste binecekti.[11]

Bu arada birçok Rus için hayat, Nabokov'un efsunlu yükselişi kadar hızlı bir çöküşe girmişti. On iki milyondan fazla askeri seferber ederek savaşın en büyük ordusunu kuran Rusya, bununla orantılı bir bedel ödemişti. Savaş toplamda iki milyon Rus'un hayatına mal olacak, sadece Almanya'nın kayıpları bu rakamın üzerine çıkacaktı. Böyle afallatıcı kayıplar karşısında, savaşın ilk aylarında bir refleks olarak ortaya çıkmış vatanperverlik, sönüp gitmişti.

1916'nın sonuna gelindiğinde, siyasi hoşnutsuzluk hâlâ kısmî olmakla birlikte, çarpıcı biçimde artıyordu. Yeni yılla birlikte, gösteriler üst üste gelmeye başladı. Şubat ortasında, Petrog-

---

10 "onu milyoner yapan": *Konuş, Hafıza*, 71; "ziyadesiyle memnundu": *The Russian Years*, 121.

11 *Konuş, Hafıza*, 240.

rad'daki tekstil işçisi kadınlar, savaşın getirdiği yoklukları protesto ederek, ekmek istihkaklarının artırılmasını istediler. Askerî levazım fabrikalarındaki işçiler de, tıpkı 1905'teki gibi, gösterilere destek verdi. Polis düzeni sağlamayı başaramayınca, muhafız birlikleri göreve çağrıldı ama bu çağrı bir işe yaramadı. Evvela göstericilere ateş etme emrini uygulayan askerler, sonra isyan etmeye başladılar.

Protestocular Neva Bulvarı'nı işgal ettiler. Troçki'nin St. Petersburg Sovyeti'nin lideri olarak tutuklanmasından on iki yıl sonra, Menşevikler bu yasaklı örgütü yeniden diriltmişler ve bir cumhuriyetin kurulması için faaliyet göstermeye başlamışlardı.[12]

Vladimir Nabokov için savaş, sahne arkasında kalan bir hadiseydi; Devrim'i ise daha yakından hissetti. 1905'ta Aziz İshak katedralinin önündeki ağaçlara tırmanan çocuklara ateş edilmişti; 1917 Mart'ındaysa onların yerini yetişkin insanlar almıştı. Bu insanlar on iki yıl önce elden kaçırılmış ödülü elde etmek için, Aziz İshak Meydanı'nda eskisinden daha fazla kan dökmeye hazırdılar.

Nabokov'un yaşadığı –katedralin, Savaş Bürosu'nun, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın ve Askeri Otel'in bulunduğu– semt, devrimci güçlere karşı son direniş noktasıydı. Mahsur kalmış subaylar telaş içinde cepheye mesajlar göndererek, Aziz İshak'ın çevresinde sıkışmış durumdaki, hâlâ Çar'a bağlılığından vazgeçmemiş son birliklerden daha kuvvetli bir askerî destek arıyorlardı.

Lakin hiç yardım gelmedi. Bolşaya Morskaya caddesinde silahlı çatışmalar başladı. Rus subayları Aziz İshak Katedrali'nin önünde toplanıp idam edildi; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın önündeki direğe kızıl bayrak çekildi. Devrim'in o senesinde, sokaktaki bağırışların ve şiddetin ortasında Nabokov, Morskaya Caddesi'ndeki evlerinde oturmuş, bir adamı sedyeyle taşıyan iki askeri, annesinin cumbasından izliyordu. Askerler bir yandan da, ölü adamın ayağından çizmelerini çekmeye çalışan bir adamı itip kakıyorlardı. Rusya, savaşın üçüncü yı-

12 Service, *Lenin*, 253.

lındaydı ama Nabokov sedyedeki adamı, gördüğü ilk ceset olarak anımsayacaktı.[13]

O savaşın sebep olduğu yiyecek kıtlığı ve baskılarla, on yıldan fazla zaman önce engellemiş şeyin yolu açılmıştı. Petrograd isyanlarla ayağa kalkarken Çar uzaklardaydı ama hükümranlığının sona erdiği anlaşılmıştı. Tüm Rusyaların İmparator ve Hâkimi* İkinci Nikolay, tahtı önce oğluna, sonra fikrini değiştirerek kardeşi Büyük Dük Mihail'e bıraktı.[14]

Fakat Mihail imparatorluk tacını reddetti. Hukuki başarısı herkesçe kabul görmüş olan V. D. Nabokov, seçimler yapılacak ortam oluşuncaya dek iktidarı geçici bir organa devreden bir tahttan feragat mektubunun yazılmasına yardımcı oldu. 16 Mart 1917'de, Romanovların iki yüzyıldan uzun süren iktidarı sona erdi.

Muhalefet partileri geçici bir hükümetin kurulması için müzakerelere otururken, Petrograd Sovyeti emirlerini duyurmaya başladı. Devrimin ardından, Josef Stalin kutup bölgesindeki sürgününden –yedinci sürgünüydü bu– Petrograd'a döndü. *Pravda*'nın yönetimine geçerek, Rusya'nın geçiş dönemi liderliğine koşullu destek verdi.[15]

Lenin devrimin haberini Zürih'teyken almış ve başlangıçta doğruluğuna inanmamıştı. Sibirya sürgününden beri Rusya'da neredeyse hiç zaman geçirmemişti ama bir an önce geri dönmeyi ümit ediyordu. Telgraflar göndererek, devrimcilerin hiçbir şeye rıza göstermemesi konusunda ısrarcı oldu; hiçbir şart altında, savaşın devam etmesi yönündeki kararları desteklememeliydiler.

Ancak o sırada savaş, Lenin'in ihtiraslarına engel olan, inkâr edilemez bir gerçekti. Rusya'ya dönmek için, düşman kabul

---

13 "kızıl bayrak çekildi": "Revolution in Russia, Czar Abdicates", NYT, 16 Mart 1917; "gördüğü ilk ceset": *Konuş, Hafıza*, 89.

(*) Rus çarlarının tam unvanı buydu (*"Imperator i Samoderjats Serassiyskiy"*) – ç.n.

14 Muhtemelen sürgüne gönderileceğini anlayan Nikolay, çökmekte olan devleti, çocukluk çağındaki hemofili hastası oğlunun idaresine bırakmak istememişti.

15 Montefiore, Simon Sebag, *Young Stalin* (2008), 309.

edileceği topraklardan geçmesi gerekecekti; o zaman da tutuklanıp toplama kampına yerleştirilirdi. 1914'teki gözaltı deneyimini bir daha yaşamak istemiyordu. Bir tutuklu değişiminin parçası olmayı teklif etti; Geçici Hükümet onun güvenli geçişinin sağlanmasını talep edecek, karşılık olarak, Rusya'da tutulan Alman uyruklu kişileri serbest bırakacaktı. Ancak V. D. Nabokov'un arkadaşı Dışişleri Bakanı Pavel Milyukov, Lenin'e dönüş çağrısında bulunmaya yanaşmadı.[16]

Lenin başka kanallardan yardım aradı ve Almanların (kuşkusuz Lenin'in çökmekte olan imparatorluğa yapacağı etkiyi tahmin ederek), ona ve diğer politik göçmenlere güvenli geçiş imkânı sunmaktan memnuniyet duyacaklarını öğrendi. Böylece Lenin, normal şartlarda yakalanıp toplama kampına gönderileceği Alman topraklarından rahatça, o günlerde haberdar olamadığı her şeyi Alman gazetelerinden okuyarak geçti. V. D. Nabokov'un idari sekreterliğini yaptığı Geçici Hükümet, Lenin'in Alman ajanı olarak görülüp saygınlığını yitireceğinden emindi; dolayısıyla onun geri dönüşünü engelleme girişiminde bulunmadı.[17]

Lenin'in treni St. Petersburg'daki Finlandiya Garı'nda, tezahürat yapan binlerce devrimci tarafından karşılandı. Kendi partisine öfke duyuyordu Lenin. Onu önce, kendisinden tebrik bekleyen denizcilerin merasim kıtası selamladı. Lenin ise denizcilere, aldatıldıklarını söyledi. Garın platformundan sokağa doğru yürürken, işbirliği ricasında bulunan sosyalist arkadaşlarına soğuk davrandı. Gardan ayrılınca bir zırhlı aracın üstüne çıkarak kalabalığa seslenen Lenin, yapılacak ilk işin Geçici Hükümet'e verilen destekten vazgeçilmesi olduğunu söyledi.

On yılı aşkın süreyle karşı saflarda yer alan Lenin ve V. D. Nabokov, uzlaşma noktasına yaklaşmış değillerdi. Ama çarlık dönemi tarihe gömülmüştü, Rusya'nın geleceği ise belirsizdi.

---

16 Service, *Lenin*, 256.

17 Medlin, Virgin ve Steven Parsons, *V. D. Nabokov and the Russian Provisional Government* (2006), 119.

Rusya'nın devrim sonrasındaki yazgısının bulutları Petrograd'ta toplanmaktayken, Lev Troçki henüz Kuzey Amerika'dan ayrılmamıştı. Romanov hanedanı tahttan feragat ettiği sırada Troçki, New York'ta gazetecilik yapıyordu. Hemen yurda dönme planı yapıp, iki haftaya kalmadan New York limanından demir alacak bir gemide yer ayırttı.

Gemi belirlenen tarihte demir almakla beraber, Kanada'nın Nova Scotia bölgesinde durduruldu; Troçki, eşi ve oğulları tutuklandı. Troçki ve diğer erkek devrimciler gemiden alınıp, Boer savaşı gazisi bir İngiliz albayın idaresindeki toplama kampına yerleştirildiler. Troçki, "İngiliz demokrasisi bu kadar işte," diye yazmıştı.[18]

Troçki kendini, tutsak edilmiş sekiz yüzden fazla Alman denizci ve yabancı düşmanlar sıfatıyla yakalanmış bir grup siville birlikte, dikenli tellerin ardındaki bir dökümhanenin eski barakalarında buldu. İçeri alınmasını acı bir dille protesto etti. Neyle suçlanmaktaydı? Sivildi, yabancı bir düşman değildi; hiçbir suç işlememişti. Montreal'deki Rus konsolosluğu aracılığıyla Geçici Hükümet'e telgraf çekmeyi denedi; İngiliz başbakanına mektup yazdı. Bunlar hiçbir işe yaramadı. Rusya Dışişleri Bakanı Pavel Milyukov önce Troçki'nin salıverilmesini talep ettiyse de, sonradan fikrini değiştirerek talebini geri çekti.[19]

Troçki'nin tutuklanışıyla ilgili haberler dışarı sızınca, serbest bırakılması için uluslararası çağrılar gelmeye başladı. Bu tutuklamanın duyulduğu Petrograd'da İngiliz büyükelçisi, Troçki'nin Almanya'dan para alan bir ajan olduğunu beyan etti. Geçici Hükümet bir açmazla karşı karşıyaydı: Troçki'nin bu kırılgan hükümete karşı çıktığını ve onu yok etmeye çalışacağını bile bile, serbest bırakılmasını isteyerek, daha radikal müttefiklerin taleplerine karşılık vermeleri doğru olacak mıydı?

Savaş olanca şiddetiyle sürüyor, Geçici Hükümet Rusya'nın

18 Troçki'nin toplama kampında geçen günlerinin anlatımı için, otobiyografisinin 23. bölümüne bakınız.

19 Buchanan, George, *My Mission to Russia* (1923), 120-1.

Lev Troçki, polis fotoğrafı, yaklaşık 1896.

çarpışmaya devam etmesini planlıyordu. Elbette Troçki bu planı baltalamaya çalışacak, zorlu bir tehdit oluşturacaktı. Fakat serbest bırakılması yönündeki kamuoyu baskısı fazlasıyla güçlüydü. Troçki, New York rıhtımından ayrılmasının bir ay sonrasında serbest bırakıldı. Mayıs ayında tekrar Petrograd'a döndü.

Dönüşünün ilk günlerinde, bir *kontslager*'de (*Konzentrationslager*, toplama kampı) geçirdiği haftalar hakkında bir kitapçık yazacak ve Vladimir Nabokov gibi o da, Birinci Dünya Savaşı'nın kamplarını unutmayacaktı. Lakin Troçki hatırladığı şeylerden çok daha erken ve son derece dolaysız şekilde yararlanacaktı.[20]

Krizler birbirini izledi. Geçici Hükümet, eratın desteğini alacak güçlü bir tabana sahip olmadığı halde savaşa devam etmekten yanaydı. Lakin birçok Rus, sadece çarsız değil, aynı zamanda savaşsız bir özgürlüğün hayalini kuruyordu. Hükümet ülke içinde taraftar bulmayan bir çatışmayı destekleyerek destekçi kaybetti.

Ülke idare edilemez hale gelmişti. V. D. Nabokov'un da aralarında bulunduğu Kadetler, Temmuz ayında dramatik şekilde istifalarını vererek hükümetten ayrıldılar. Bunu takip eden Bol-

20 Anne Applebaum "*kontslager* teriminin Rusçada ilk kez İngilizceden çevrilmiş bir kelime olarak, muhtemelen Troçki'nin Boer Savaşı tarihine aşinalığıyla bağlantılı olarak kullanıldığını" belirtiyor (*Gulag*, xxxiv). Troçki'nin bir İngiliz toplama kampındaki tecrübeleri, Applebaum'un andığı İngilizce bağlantısına uygun daha da dolaysız bir hat önermektedir.

şevik isyanı, son dakikada, Geçici Hükümet'e sadık bir süvari birliğinin müdahalesiyle bastırılabildi. Lenin'in tutuklanacağı konuşuluyordu. Troçki gerçekten tutuklanarak, yıllar önce V. D. Nabokov'un da tutuklu kaldığı Kresti Hapishanesi'ne konuldu. Ama Nabokov'un babasının ifadesiyle, "Lenin ve arkadaşlarını bertaraf etmemek" için, maksatlı bir seçim yapılmıştı.[21]

İsyan sonucunda, sosyalistlere tavizler verildi ve Aleksandr Kerenski yeni başbakan olarak seçildi. Bu saçları ve görüş alanı kısa, kolay heyecanlanan adam, kamuoyu karşısındaki dramatik konumundan ve o yılın sonbaharında yapılacak seçimlere kadar hükümetin ayakta kalmasını sağlayacak güveni oluşturma çabalarının aksamasından ötürü zor durumdaydı.

Nabokov'un babası başından itibaren, Geçici Hükümet'in başarılı olacağına dair pek az umut besliyordu; bu azıcık umut da, giderek azaldı. Hükümet her gün, yönetiminin yetersiz ve kötücül olduğunu düşünen ya da istikrar arayışını, statükoya yapılmış naif bir yatırım olarak görenlerin saldırılarına maruz kalıyordu.

Rusya'da demokratik bir gelecek beklentisi o kadar azalmıştı ki, V. D. Nabokov hayatı boyunca karşı çıktığı ölüm cezası hususunda tereddüte düşerek, kışkırtıcı devrimcilerle dolduğunu düşündüğü ordu içinde, idamların gerçekleştirilmesini desteklemişti. O yılın Eylül ayında, hükümet üyelerinin resmî elbiselerindeki imparatorluk kartallı düğmelerin yasaklanıp yasaklanmamasının liderler tarafından hararetle tartışıldığını duyup, şaşkına döndü. Çarlar Rusya'yı yönetmeyi başaramamıştı; şimdi Geçici Hükümet de aynı başarısızlığın içindeydi. Genel seçimler yine gecikmiş, fakat Kasım ayında yapılması kararlaştırılmıştı.[22]

Vladimir Nabokov, içeriden çökmekte olan bir imparatorluğun merkezinde, o yıl on sekizine bastı. Bu yıkımın ortasın-

21 Medlin ve Parsons, *V. D. Nabokov*, 149.

22 "idamların gerçekleştirilmesini desteklemişti": Gavriel Shapiro bu olaydan, yakında çıkacak olan *The Tender Friendship and the Charm of Perfect Accord: Nabokov and his Father* adlı kitabında bahsediyor. Kaynağı: Ariadna Trykova, "V. D. Nabokov i pervaia duma", *Russkaia mys* 6-7 (1922): 272-83.
"düğmelerin yasaklanıp yasaklanmamasının": Medlin ve Parsons, 134.

da Rusya'nın geleceği şekilleniyordu ve yeni türden toplama kamplarının kurulmasına sadece bir yıl vardı.

Yine de Nabokov'un dünyası hâlâ, çevresindeki büyük siyasi değişimlere ancak teğet geçiyordu. Sonradan hatırlayacağı üzere, ortak hareketlere katılmayı reddetmesi yüzünden, Tenişev'deki öğretmenleri ve okul arkadaşları tarafından yabancı gözüyle bakılıp kınanmıştı. Bunun dışında, hayatını sıradan olaylar dolduruyordu. Mayıs ayında Petrograd'da apandisit ameliyatı oldu; yazın her zamanki gibi Vyra'ya gitti. Gün geçtikçe yeni yeni şiirler yazdı. Petrograd'a okuldan bir arkadaşıyla döndü; yeni aşkına, Finlandiya'da tanıştığı kendisinden yaşça büyük, sofistike bir Yahudi kızına övgüler kaleme aldı.[23]

Nabokov'dan daha politik zihniyette olanlar, seçimlerin ne getireceğini hep birlikte soluklarını tutmuş beklerken, tarihin ve Bolşeviklerin o kadar beklemesi gerekmeyecekti. Geçici Hükümet'e olan güven giderek azaldı ve Kasım ayının ilk haftasında, Bolşevik kuvvetleri şehirdeki stratejik noktaları ele geçirerek, bir kez daha iktidarı almayı denediler. Kerenski'nin –böyle bir isyanı durduracak sadık kuvvetler bulundurduğu teminatını vermişti– hiç desteklenmediği ortaya çıkmıştı.

V. D. Nabokov, hükümetin nasıl bir karşılık vereceğini görmek üzere Kışlık Saray'a gitti. Hiçbir şey yapmayacaklarını anlayınca, oradan ayrıldı. Dakikalar içinde, Bolşevik kuvvetleri saraya girerek konseyi dağıttılar, üyelerini Petro ve Pavel Kalesi'ne götürdüler. O sırada şehrin ya da Rusya'nın denetim altına alınması için büyük çatışmalar yaşanmıyordu. Hükümet ya da lideri adına sesini yükselten olmamıştı. Aleksandr Kerenski üstü açık bir arabada görülmüştü; Petrograd'ın güneyine doğru kaçtığı söyleniyordu. Bolşevikler iktidarı ele geçirmişlerdi.

Nabokov'un babası seçim komisyonunun başkanı olarak sarayda kaldı. Bolşeviklerin iktidarını reddediyordu; geriye kalan tüm umudunu, seçmenlerin iradesine bağlamıştı. Çok sayıda insanın bunca zamandır beklediği seçimler, öyle kolayca ezilip geçilemeyecekti.

---

23 "kendisinden yaşça büyük, sofistike bir Yahudi kızı": Eva Lubrzynska. *The Russian Years*, 123.

Rusya'nın değişik yerlerinde yağma ve mülklere el koyma faaliyetleri devam ediyordu. Nabokov gece vakti yazı yazarken, sokaktan makineli tüfek seslerinin geldiğini duydu. Kargaşa günlerinde bir öğle üzeri, silahlı sokak savaşçıları zemin kattaki kütüphanenin penceresinden, Nabokovların evine daldılar. Babasının yumruk topuna vuran Vladimir'in, kendilerine ateş ettiğini sanmışlardı. Bir hizmetkâr, tacize uğradıkları vehmine kapılmış bu adamları misilleme yapmaktan vazgeçirdi; Nabokov hayatında ilk kez bu kadar yakın bir tehlikeyle karşılaşmıştı.[24]

Nabokov, sınavlarına haftalar öncesinden girerek okulunu bitirdi. Aile Vladimir'le Sergey'in İngiliz üniversitelerine kaydolmalarını planlamıştı ama bu birkaç aydan önce mümkün olamayacaktı. O süre boyunca çocuklar hem Petrograd'da kalıp hem de devrimin neticelerinden sonsuza dek esirgenemezlerdi. Yakın zaman sonra Kızıl Ordu'ya yazılmaları için çağrı geleceği anlaşılmıştı; askerliğe gönüllü olmayanlar, bu hizmeti reddetmelerinin mümkün olmadığını görmekteydiler.[25]

Seçimden on gün önce, Vladimir Nabokov'la kardeşi Sergey Petrograd tren garında babaların karşısında durdular; babaları ikisinin de üzerinde haç çıkararak, belki onları bir daha göremeyeceğini açıkladı. Güney yönünde giden bir trenle o gece şehirden ayrıldılar. Cepheden evlerine dönen askerler trenin tepesinde seyahat ediyorlar, koridorlarda uyuyorlardı; çocukların bulunduğu birinci mevki kompartımanının kilitli kapısını zorlamaya başladılar. Çatıdaki adamlar vagonun vantilatör deliğinden içeri tuvaletlerini yaparken, sonunda içeri girmeyi başaran diğer askerler, karşılarında ölümcül bir tifüs vakasının sancılarını taklit eden Sergey'i buldular. İşte bu kandırmaca, Nabokov kardeşlerin her ikisini de korudu.[26]

Serbest seçimler planlandığı üzere Kasım sonunda yapıldı ve otuz üç milyon seçmen seslerini duyurdu. Nihai sonuçların be-

24 "sokaktan makineli tüfek sesleri": *The Russian Years*, 133; "silahlı sokak savaşçıları": *Konuş, Hafıza*, 181-2.

25 "sınavlarına haftalar öncesinden girerek": *The Russian Years*, 133; *Vladimir Nabokov, His Life in Part*, 137. Nabokov'un sınavlardan aldığı notlar, Lenin'in yirmi yıl önceki mükemmel sınav notlarına çok yakındı.

26 *Konuş, Hafıza*, 243.

lirlenmesi haftalar aldı fakat rakamlar açıklandığında, Sosyalist Devrimciler açık şekilde baskın gelmiş, en önemli rakipleri olan Bolşevikler ise ancak oyların dörtte birini alabilmişti. V. D. Nabokov'un partisi Kadetler, kendilerine verilen desteğin çok küçük bir yüzdesini kaybetmişlerdi. Bu sonuçlar Bolşevik iktidarına bir azar niteliğindeydi ama Bolşevikler seçim sonuçlarının anlamsız olduğunu, çünkü iktidarın devrimci konseylere – sovyetlere– verilmesi gerektiğini savundular; onların iddiasına göre halkın iradesinin gerçek temsilcileri, sovyetlerdi.

Seçimlerden sonraki hafta Nabokov'un babası, seçim komisyonunun diğer üyeleriyle birlikte tutuklandı. Ama hapiste geçen beş günün ve gözlerini korkutmak için yapılan birçok denemenin ardından, komisyon üyeleri anlaşılmayan bir sebeple salıverildiler. V. D. Nabokov, başkentte kalırsa yine hapse gireceğini anladı. Eşi ve üç küçük çocukları zaten Vladimir'le Sergey'in ardından Kırım'a gitmişlerdi. Artık kendisi için de Petrograd'ı terk etme zamanı gelmişti.[27]

Rusya'daki ilk genel seçimin sonucu olan Kurucu Meclis, çok geçmeden ilk kez toplanacaktı. Kadet Partisi yasaklı olsa da, seçimlerin tümüyle beyhude olmaması ihtimali halen mevcuttu. Halk genel anlamda, hem Nabokov'un babasının partisini hem de Lenin'in partisini reddetmişti; Sosyalist Devrimciler'i seçmiş, yönetim yetkisini onlara vermişti. O noktada, seçilmiş temsilcilerin imparatorluk sonrası Rusya'ya doğru ilerlemenin bir yolunu bulacaklarını hayal etmek hâlâ mümkündü.

Fakat Kurucu Meclis'in ilk kez toplandığı 18 Ocak 1918'de, Bolşevikler çoğunluk olarak kabul görmeyi talep ettiler. Meclis bunu onaylamadı. Bolşevikler ve Sosyalist Devrimcilerin onlarla ittifak kurmuş bir grubu, salonu terk etti. Ertesi gün, Tavrida Sarayı'nın girişi kilitlendi; Meclis'in toplanmasına müsaade edilmedi. Rus demokrasisine sessizce son verilmişti.[28]

27 "başkentte kalırsa yine hapse gireceğini anladı": Medlin ve Parsons, *V. D. Nabokov*, 173-77.

28 "Bolşevikler çoğunluk olarak kabul görmeyi talep ettiler": Onların savunusu, Sosyalist Devrimci Parti'de Kasım ayında gerçekleşen bölünmenin, seçim sonuçlarını geçersiz kıldığıydı. Şimdi Bolşeviklerle müttefik olan Sosyalist Devrimci hizbin, Bolşevik Partisi'ni çoğunluk haline getirdiğini iddia ediyorlardı.

5

Eski imparatorluğun güneybatı köşesinde, Kadetler ve monarşistler yarı gizli bir hayat sürdürdüler. Çar Nikolay'ın annesi dul imparatoriçe, maiyetinden birkaç kişiyle birlikte ihtiyatlı şekilde Yalta yakınlarında kamp kurmuştu.

Kırım görünüşte devrimcilerin kontrolündeydi ve Bolşevik sempatizanı birlikler, yeni düzeni muhaliflere karşı savunmak için neler yapabileceklerini vurguluyorlardı. Düşman olduğundan şüphelendikleri kişilerin ellerini ayaklarını bağlıyorlar, tutsaklarını mavnalara bindirip Karadeniz'in açıklarında denize atıyorlardı.[29]

İmparatorluk Rusyası'nın bu uzak karakoluna varan Vladimir ile Sergey, farklı bir dünyayla karşılaştılar. Nabokov Riviera'da, St. Petersburg'da, Vyra'nın çimenlikleri ve ormanlarında kendini rahat hissederdi; ama şimdi kendini yabancı bir ortamda, anıran eşeklerin, ezan seslerinin, badem ve zakkum ağaçlarının, denize dimdik inen dağların arasında, kafası karışık halde bulmuştu. Lyusa'dan gelip bu güney topraklarına ulaşan ağlamaklı bir mektup, sürgününü iyice ağırlaştırmıştı.

Vladimir'le Sergey'in güneye gelişini, çok geçmeden Olga, Elena ve altı yaşındaki Kirill'le birlikte anneleri izledi; Aralık ayında da babaları geldi. Aile kış boyunca, mesire şehri Yalta'nın sekiz kilometre dışında, Tolstoy'un da seneler önce ziyaret etttiği bir mülkteki konuk evinde kaldı. Bolşeviklerin gözünde bir şüpheli konumundaki V. D. Nabokov, ismini değiştirmese de kimliğini gizleyerek, Dr. Nabokov adlı bir akciğer hastalıkları uzmanıymış gibi davranıyor ve göze batmamaya çalışıyordu.[30]

Haziran ayında, Bolşeviklerin idam ettiği bazı insanların be-

29 "Bolsheviki Drowned Victims in Masses", *The New York Times*, 4 Haziran 1918, 5.

30 "Tolstoy'un da seneler önce ziyaret etttiği": Kontes Sofya Panin'in evinde kalmışlardı (*The Russian Years*, 136). Panin o sırada Petrograd'da, hapisteydi. On yıllarca işçiler için tesisler kurmakla, finanse etmekle uğraşan Panin, Bolşevik Devrimci mahkemelerinin yargılayıp mahkûm ettiği ilk kişi olacaktı. "Farcical Trial of Countess Panin", *The New York Times*, 26 Aralık 1917, 2.

Vladimir, Kirill, Olga, Sergey ve Elena Nabokov 1918'de Yalta'da, ailenin Rusya'yı terk etmesinden birkaç ay önce.

denleri kıyıya vurdu; fakat hepsi değil. Bahar günlerinde Almanlar Kırım'ı işgal etmiş, Kaiser Wilhelm'in dalgıçları rıhtımı temizlerken, boğulan insanların suyun altında sıkışıp kalmış, dik vaziyetteki cesetlerine rastlandığı bilgisi gelmişti. Nabokov vücutların denizin tabanına çöküşünü, kemiklerin görünmeye başlayışını, kollarının gökyüzüne doğru uzanışını, sesleri çıkmıyor olmasına rağmen, bir araya gelmiş de konuşuyorlarmış gibi görünmelerini hayal etmişti. Temmuz ayında o bedenlerle ilgili bir şiir yazmış, şiirinde suyun altındaki o dünyaya daldığından, Yalta'nın hiçbir şeyi unutmamaya ant içmiş ölüleri arasında yüzdüğünden bahsetmişti.[31]

Dünyadaki şiddet, Nabokov'un eserlerine girmişti. Kırım'da geçirdiği zaman boyunca, eserlerinde Serafim'den ve koruyucu meleklerden de yararlanacaktı; ama şehrinden uzakta sürgün-

31 "Kaiser Wilhelm'in dalgıçları rıhtımı temizlerken": Brian Boyd, önce Kont Obolenski'nin hatıratına ve Nabokov'un o yaz kaleme aldığı "Yalta Rıhtımı" adlı şiire değinir (*The Russian Years*, 148). Almanya ve hatta Amerika'daki gazetelerde, idamlardan aylar sonra toplu halde kıyıya vurmuş bedenlerle ilgili başka haberler de çıkmıştır.

deyken, Rusya'yı allak bullak eden değişimleri görmezden gelemiyordu artık. Çevresindeki gaddarlığı yansıtan şiirler yazmaya devam edecekti. Rus şairi Aleksandr Blok'un, Petrograd'daki bir grup Bolşevik devrimciye İsa'nın önderlik edişiyle biten "On İki Kişi" adlı devrim övgüsüne tepki olarak, Nabokov da "İki Kişi" adlı bir şiir yazdı; bu şiirde eğitimli bir genç adamla karısının, on iki köylünün şiddetine maruz kalarak, mecburen bir kar fırtınasının içine kaçışları ve orada ölüp gidişleri anlatılıyordu.[32]

Çar, karısı ve çocukları o senenin Temmuz ayında Yekaterinburg'da öldürüldüler. Böylece potansiyel rakiplerinden birini ortadan kaldırmış olan Bolşevikler, yine de birtakım tehditlerle yüz yüzeydiler. Diğer sosyalistler Bolşevik diktatoryasına karşı çıkıyorlardı. Dünya çapında bir işçi devrimi (Lenin'in bu hareketin Avrupa'da derhal başlamasını bekliyordu) gerçekleşmemişti. Lenin'in tasavvur ettiği, tam anlamıyla devrimci bir Rusya'ya çıkan pürüzsüz yol, bulunamıyordu. Doğuda ve güneyde, Bolşevik karşıtı bir Beyaz Ordu oluşturulmaya başlanmıştı.

V. D. Nabokov kısa ömürlü Rus Geçici Hükümeti'ne dair hatıratı üzerinde çalışmaya başlarken, ülkenin bu uzak köşesindeki sürgünlüğe özgü bir hayat tarzı benimseyen Vladimir'le Sergey, komşu villalardan birinde yeni arkadaşlarıyla vakit geçiriyorlardı. Arkadaşları arasında, yakında savaşa gidecek Beyaz Ordu subaylarının yanı sıra ünlü bir sanatçı, bir balet ve bazı genç kadınlar vardı. Şenlik ateşleri yakılan sahil partilerinde, iki çocuk, yörenin şaraplarından mebzul miktarda içerek teskin oluyorlardı. Nabokov aşk maceraları yaşama fırsatlarından hazla karışık bir suçluluk duygusu içinde faydalanırken, Lyusa'ya dair anılarına sadık kalmış bir yüreğin tasavvuruyla, şiir üstüne şiir yazıyordu. Pek de uzak olmayan bir yerde, İttifak Devletleri'nin Kaiser'le savaşı hız kazanmış, yön değiştirerek bir Rus iç savaşına dönüşmüştü.

Bu, ikiden fazla tarafı olan bir savaştı. Sadakati yön değiştiren eski imparatorluk birlikleri, liberaller, monarşistler, her kanattan Sosyalist Devrimciler, bağımsız Kazak birlikleri ve İtti-

32 *The Russian Years*, 157.

fak güçlerinin zaman zaman gerçekleştirdiği mühimmat sevkiyatları, sivil halka büyük zararlar veriyordu. Yahudi aleyhtarı yasalar yüzünden tarih içinde çoğu Yahudi, Ukrayna, Litvanya ve Polonya'daki bir yerleşim bölgesinin sınırları içine sıkıştırılmıştı. Geçici Hükümet bu kısıtlamaları kaldırmış olsa da, iç savaşın cephe sınırları, ağırlıklı olarak Yahudi nüfusun bulunduğu bu bölgeye defalarca taşmıştı.

Bu noktada, birçok Rus ve Avrupalının –bağnazlığa eğilimli olmayanların bile– zihninde Yahudilik öylesine devrimi simgeler hale gelmişti ki, son derece göz önünde olan ve her yerde bulunan Yahudi topluluklarını korumak kolay değildi. Fakat en azından, Gönüllüler Ordusu* için propaganda yapanlardan bazıları böyle şeyleri umursamıyorlardı. Yahudi Troçki'yi, hakiki Rusların idam emrini veren kanca burunlu insansı bir canavar olarak betimleyen, "Yahudilere Vurup Rusya'yı Kurtarın!" gibisinden Beyaz Ordu sloganlarının yer aldığı afişler hazırlanmıştı. Beyaz Ordu kuvvetleri, Rus İç Savaşı sırasında yüzlerce Yahudi kıyımı gerçekleştirdi.[33] İngiliz Başbakanı Lloyd George tarafından bu zulüm konusunda uyarılan Mühimmat Bakanı** Winston Churchill, sözümona müttefiklerine defalarca, Yahudilere yönelik katliamları denetlemekte başarısız olmaları yüzünden, onlara verilen silah ve desteğin kesileceğini söylemişti.[34]

(*) Gönüllüler Ordusu (*The Volunteer Army / Dobrovolçeskaya armiya*); Rus iç savaşında, Güney Rusya'da Bolşeviklere karşı kurulan ordu – ç.n.

33 "Yahudilere Vurun": Fishman, Lala ve Steve Weingartner, *Lala's Story: a memoir of the Holoçaust* (1998), 28; "yüzlerce Yahudi kıyımı": Pipes, *A Concise History*, 262.

(**) Mühimmat Bakanı (*Minister of Munitions*); Birinci Dünya Savaşı sırasında, dünyanın değişik yerlerine askerî mühimmatın gönderilme işinin sevk ve idaresi için İngiliz hükümetinde böyle bir pozisyon oluşturulmuştu – ç.n.

34 Gilbert, *Churchill and the Jews* (2008), 32. Ne yazık ki, önyargıları körükleyen Protokoller savaş sırasında yine ortaya çıkmış, İngilizce çevirileri bunlara inanan Avrupalı ve Amerikalı yetkililere ulaşmış, çeşitli savaş bölgelerinde görev yapan piyadelerin sırt çantalarına girmişti.

Lakin Churchill'in kendisi de Yahudiliği sık sık, faydalı tartışmaları engelleyecek çerçevede ele almış, 1920'de Yahudi aleyhtarlığıyla bilinen bir tarihçiden alıntı yaparak, onun fikirlerini desteklemişti. Bu tarihçiye göre, dünyayı bir asırdan fazla süredir tehdit eden, "dünya çapındaki Yahudiler"den ku-

Ukraynalı ayrılıkçılar da aynı şekilde gaddardılar. Simon Petliura liderliğinde bağımsızlık peşinde koşarken, on binlerce Yahudiyi katlettiler. Yahudilere açıkça sahip çıkan ve Beyaz Kuvvetler'in gaddarlığını kınayan, Bolşeviklerin müttefiği Kızıl Ordu bile, böyle yüzden fazla kıyım gerçekleştirmişti. Sonuç olarak, birleşik bir yönetim oluşturma yönündeki yenilikçi çabalara ve meşru müdafaa amacıyla oluşturulmuş Yahudi milis güçlerine rağmen, İç Savaş sırasında Ukrayna'da tahminen elli bin ila yüz bin Yahudi katledildi.[35]

Söz konusu yer ve zamanda Devrim'in Yahudilikle özdeşleştirilmesi, V. D. Nabokov'un metinlerinde bile izlenebilir. Kendisi Kerenski'yle ve Geçici Hükümet'teki diğer aktörlerle ilgili son derece eleştirel fakat adilane bir değerlendirme yapmaya hazırlanırken, yazdıkları içinde tuhaf bir not durmaksızın gözümüze çarpar. Devrimden sonra Duma binasına girişi, "Yahudi görünümlü delikanlılar" engellemiştir. Nedendir bilinmez, söylediğine göre Rusya'nın 1917'de kurulan İhtiyar Heyeti'nde o kadar çok sayıda Yahudi vardı ki, bu heyete "Sanhedrulu "meşum bir ittifak" vardı ve Yahudilerin buna karşı çıkması gerekiyordu ("Zionism versus Bolshevism", *Illustrated Sunday Herald*, 8 Şubat 1920, 5).

35 "on binlerce Yahudiyi katlettiler": Petliura'nın şahsen bu cinayetleri ne ölçüde savunduğu, teşvik ettiği, bunlara ne ölçüde izin verdiği, bir asır sonra hâlâ yaygın ve hararetli şekilde tartışılmaktadır. Petliura'nın kuvvetleri Ukrayna'nın bağımsızlık mücadelesinde hem Bolşeviklerle, hem de Beyaz Ordu'yla savaşmıştı.

"yüzden fazla kıyım": Bu canavarlıklar hakkında daha fazla şey öğrenmek için, Isaac Babel'in *Red Cavalry* kitabını okuyunuz. Babel 1920'de, gazeteci olarak bir süvari bölüğüyle birlikte seyahat ederken, bölgedeki şiddete şahsen tanık olmuştu.

"elli bin ila yüz bin Yahudinin": Pipes, *A Concise History*, 264. Nasıl ki Beyaz Ordu'nun V. D. Nabokov gibi, Yahudilerin hedef alınmasından ve sivillere yönelik saldırılardan ötürü dehşete düşen destekçileri varsa, tarafların tümünde, itidal çağrısı yapan bir kısım aktör mevcuttu. Bazı bölgelerde, farklı dinlere mensup ve farklı kültürel kimlikler taşıyan aktivistler, yerel düzeyde demokratik bir düzen örgütlemek için bir araya gelmeyi denediler. Hatta bağımsız Ukrayna devleti bir Yahudi İşleri Bakanlığı kurdu. Lakin bu çabalar, V. D. Nabokov'un idealizmiyle aynı kaderi paylaştı. Ayrıca Yahudilerin sivil savunma cemiyetleri birleşerek bazen yağmacı kuvvetleri püskürttü; fakat başarıları, onlara yönelik militan Yahudi aleyhtarlığının gölgesinde kaldı. Bölgenin karmaşıklığıyla ilgili daha detaylı bir inceleme için, bkz. Henry Abramson, *A Prayer for the Government, Ukranians and Jews in Revolutionary Times, 1917-1920* (1999).

rin* denilebilir"di. Yahudiler, ağzı sıkı ya da "sefil" davranışlarıyla ayırt ediliyordu; V. D. Nabokov'un ardından belgeler yazıyorlar yahut daha şık bir isim alıp, Yahudi kimliklerini bu ismin ardında saklıyorlardı. V. D. Nabokov başka bir yerde de, bir Bolşevik devrimcinin "iğrenç vücudu"na ait "küstah Yahudi çehresi"ni betimler.[36]

V. D. Nabokov'un en yakın arkadaşları arasında Yahudiler de vardı. Resmî Yahudi aleyhtarlığına karşı çıkarak kariyerini tehlikeye atmış, Beilis davasındaki adaletsizliği ortaya çıkarmaya kendini adamıştı. Fakat Rusya'da öyle bir Yahudi karşıtı iklim hüküm sürmekteydi ki, o bile Yahudilere çirkin klişeler atfetmekten ve bir ölçüde, düşmanlarını devrimin tatsız gerçeğinden sadece Bolşevikler olarak değil, Yahudiler olarak da sorumlu tutmaktan geri duramamaktaydı.[37]

Nabokov'un Tenişev Okulu'ndaki en yakın arkadaşlarından Samuil Rosov da Yahudiydi. Rosov sonraları, arkadaşının ırk ve inanç ayrımı gözetmediğini anımsayacaktı. Lakin 1919'da, devrimle ilgili tartışmaların her seviyesine, hakiki Rus olarak görülenlerle Yahudiler arasındaki genel karşıtlık duygusu sinmişti. Genç Nabokov çok geçmeden kendisini, nefret dolu ve bağnaz olarak nitelenen –gerçekten de çoğunlukla öyle olan– bir Rus göçmenleri dalgasına katılmış olarak bulacaktı.

(*) Sanhedrin, antik Yahudi yüksek mahkeme sistemine verilen isimdi. 71 Yahudi bilgininden oluştuğu söylenir – ç.n.

36 "Yahudi görünümlü delikanlılar": Medlin ve Parsons, 43; *"Sanhedrin denilebilir"di*: Medlin ve Parsons, 151. İkinci ifadenin, formel bir siyasi metinde yer alması tuhaftır; Nabokov'un babası derhal, bunu ilkin yanında oturan Yahudi Konseyi üyesinin fark ettiğini belirtir. (*Sanhedrin*, antik Yahudi yüksek mahkeme sistemine verilen isimdi. *Sanhedrin*'in 71 Yahudi bilgininden oluştuğu söylenir – ç.n.)

"sefil": Medlin ve Parsons, 128; "iğrenç vücudu" ve "küstah Yahudi çehresi": Medlin ve Parsons, 177. Bahsedilen çehre Moysey Urutski'ye aittir (Bolşevik Yahudi politikacı – ç.n).

37 V. D. Nabokov'un hatıratının çevirmenleri Virgil Medlin ve Stephen Parsons, "Yahudi aleyhtarlığının belirgin göstergelerini" sorunlu bularak, bu hususu doğrudan Vladimir Nabokov'a sormuşlardı. Nabokov babasının, birilerinin kendisini Yahudi aleyhtarlığıyla suçlayabileceğine hiç inanmadığını söylemişti; o kadar ki babası, "tıpkı Yahudi meslektaşları hakkında olduğu gibi, Yahudiler ve diğer insanlar hakkında açık sözlü olmaya –ve bunun için özel gayret sarfetmeye– önem veriyordu..." (10).

6

Ukrayna'da Yahudi kıyımları patlak verirken, eş zamanlı olarak, Rusya'da yeni bir zalimlik filizlenmeye başladı. 1917'de toplama kampında geçirdiği zaman Troçki'nin içinde "İngilizlere karşı alev alev bir nefret" uyandırmıştı ama bu nefret, onların nizamını benimsemesini engellemedi. Kızıl Ordu kuvvetlerinin komutasını üstlenmesinin üçüncü ayında, sorun yaratan bir grup savaş tutsağının toplama kampına gönderilmesini uygun gördü.[38]

Bu mahkümlar 1914'ten beri İngiltere, Almanya ve Rusya tarafından toplama kamplarına gönderilen insanlarla aynı tipteydi. Ama aradan sadece günler geçmişken, Troçki burjuvazinin de benzer toplama kamplarına yerleştirilebileceğini, buralarda "en alt seviyedeki işleri (barakaların, kampların, sokakları temizlemek, hendek kazmak vs.)" yapabileceklerini not etmişti. Önerilen projeler Kanada'daki kamplarda bulunan mahkümların yapması gerekenlerle benzerlik gösteriyordu – gerek İttifak, gerekse İtilaf Devletleri'nin kendi sivil ve asker mahkümlarından talep ettiği işler. Troçki'nin başka bir yerde yazdığına göre, kendisinin Amherst'deki görevleri "yerleri süpürmek, patates soymak, çanak çömleği yıkamak ve umumi tuvaleti temizlemekti."[39]

---

38 "İngilizlere karşı alev alev bir nefret": Zeman, Zbyněk A. B., *Germany and the Revolution in Russia: documents from the archives of the German Foreign Ministery* (1958), 82. Troçki Nova Scotia üzerinden yaptığı seyahati, birçok yere dağılan Kızıl Ordu gezgin kütüphane koleksiyonundaki ilk belgelerden birinde ölümsüzleştirmişti. Troçki'nin bu mahpusluk hakkındaki kitapçığı, cephe hattındaki kütüphanelerde yer alma önceliği bulunan belgeler listesinde, Karl Marx'ın *Komünist Manifesto*'sundan yukarıda yer alıyordu.

toplama kampına: Applebaum, *Gulag*, 8.

39 "insanların tipi": Rusya açısından savaşı sonlandıran Brest-Litovsk Antlaşması'nın ardından, bazı savaş tutsakları ve düşman yabancılar salıverildi; fakat güneydekilerin birçoğu paraları, yiyecekleri olmadığı, eve dönecekleri güvenli bir yol da bulunmadığı için, iç savaşın çalkantıları ortasında, sığındıkları yerde kaldılar.

"Troçki ... not etmişti": Applebaum, *Gulag*, 8.

"yerleri süpürmek," vs.: Troçki, Leon, "A Prisoner of the English", 17 Mayıs 1917 tarihli bir Kızıl Ordu kitapçığı.

Lenin de o yaz aynı şekilde, bir devrimci araç olarak toplama kamplarına odaklandı. Bir Bolşevik ayaklanmasının çıktığı yere gönderdiği telgrafta, muhaliflere karşı kitlesel terör uygulanması ve şüpheli bireylerin "şehrin dışındaki bir toplama kampına tıkılması" çağrısında bulundu.[40]

Rusya'nın savaştan çıkmasının ardından, birçok savaş tutsağı ve düşman yabancı, salıverilme aşamasındaydı. Toplama kampı tesisleri, toplu yaşam biçimleriyle, hukuk dışı konumlarıyla ve zorunlu çalışma sistemleriyle, yeni kurulan gizli polis Çeka'ya devredildi. Çeka'ya memleketin her yerine korku tohumları ekme görevi verilmişti.[41]

Gaddar bir nizam şimdiden kurulmaya başlanmış, fakat huzursuzlukları bastırmakta yetersiz kaldığı görülmüştü. O sonbahar Lenin, stratejik Kızıl Terör'ün ilk dalgalarını serbest bıraktı. "Hususi Kamplar" olarak bilinen toplama kamplarında yaygınlaşan idam ve tutuklamaların önemi büyüktü.

Toplama kampları imparatorluk güçlerinin sömürgelerinde bulunduğu zaman, hedef nüfus bu ileri karakolların yerli halkıydı. Kamplar Avrupa'nın içine gelince, buralara yerleştirilenler, birkaç istisna haricinde hep yabancı siviller ve savaş tutsakları olmuştu. Şimdi Rusya, toplama kampları tarihinde yeni bir sayfa açıyordu; iktidarın kendi vatandaşları, öncelikli olarak hapsedilmesi gereken hedef nüfus haline gelmişti.[42]

Nabokov yetişkinliğinde, Bolşeviklerin iktidara gelmesinden hemen sonra oluşan "katliamların, toplama kamplarının ve tutsaklığın rejimi"ne göndermelerde bulunacaktı. Devrim sonrasında kurulan ilk kampların sorumluluğunu sürekli olarak Lenin'e yükleyecekti ve bu kamplar sonraki elli yıl boyunca, şu ya da bu şekilde yazdıklarına musallat olacaktı.[43]

---

40 Applebaum, *Gulag*, 8.

41 *A.g.e.*

42 Nabokov'un kendisi de bu ayrımı *Bend Sinister*'da yapacaktı: "İnsanları tutsak alma sistemi en eski savaş kadar eski olmakla birlikte, zalim bir devlet kendi vatandaşlarıyla savaşa tutuşur, edimini denetleyecek hiçbir yasa olmaksızın onu tutsak ederse, işin rengi değişmiş demektir" (xiii).

43 "katliamların, toplama kamplarının ve tutsaklığın rejimi": *Conclusive Evidence*, 176.

7

İç savaş Rusya'yı tüketmeden, Bolşevikler Rusya'nın savaş zamanı kamp sistemini farklı şekilde tekrar tasarlamadan önce, zamanın küçük penceresinde Vladimir Nabokov, kelebek yakalamak üzere Karadeniz'e bakan tepelere tırmanıyordu. Çalıların arasında yürüyüp değerli numuneler ararken, bir Bolşevik nöbetçi, onun güzellik avının aslında siyasi bir amacı maskelediğinden şüphelendi; kelebek kepçesiyle İngilizlere sinyal gönderiyor olmalıydı. Neyse ki bir kafayla bacaklardan ibaret cılız oğlan, kendisini ve kelebek kepçesini askerlerin elinden kurtarmayı başarabilmiş, Yalta'nın ölüleriyle aynı kaderi paylaşmamıştı.[44]

Nabokov arada bir gönül maceralarından başını kaldırıp, çevresinde akan tarihe bakarken, şiirleri yerel gazetelerde basılmaya başladı. Fakat memleketin değişik yerlerinden kara haberler gelse de, yaşamın içinde hâlâ, gelişen en kötü olaylara karşı sığınacak yerler bulunuyordu. Nabokov bir sürü aşk hikâyesinin ve dikkatini dağıtan sayısız şeyin ortasında, hareketli bir bölgesel tiyatroda ilk kez sahneye çıkma fırsatını da yakaladı.[45] Bir asır önce Kırım'a sürgün edilmiş Aleksandr Puşkin'le, ruhsal bir paylaşım içinde olduğunu tasavvur ediyordu. Lyusa'ya mektuplar gönderdi Nabokov; onun Petrograd'dan ayrıldığını bilmiyordu. Lyusa da ona mektuplar yazıyor, niçin cevap alamadığını merak ediyordu. Mektuplar yavaş yavaş eline ulaştıkça, şimdi Ukrayna'da bir yerde yaşayan Lyusa'nın yanına gitmek için Beyaz Ordu'ya katılma düşüncesi geçiyordu Nabokov'un aklından.

V. D. Nabokov Kırım'da kaldıkları mevkiyi tanrının unuttuğu bir yer olarak nitelemişti, ama koşullar daha da kötü olabilirdi. 1919'un sonbaharında, aile şehre daha yakın yerdeki, daha önce çarlığa ait olan bir villaya taşındı; böylece çocuklar okula gidebilecek, Nabokov da evdeki ve Yalta'daki kütüphanelerden yararlanabilecekti.[46]

---

44 Herhalde Nabokov yeterince ikna ediciydi. Boyd nihayetinde askerlerin ona kelebekler getirdiğini belirtiyor (*The Russian Years*, 142).

45 "ilk kez sahneye çıkma": *His Life in Part*, 131.

46 "tanrının unuttuğu": *His Life in Part*, 131; Medlin ve Parsons, 35; "kütüphanelerden yararlanabilecekti": *The Russian Years*, 149-150.

Alman işgali ya da işgal tehditi Kızıl Ordu'yu Yalta'dan uzak tutmuş, bu da Vladimir Nabokov'un masumiyetini bir yıl daha uzatmıştı. Ama 1918'in Kasım ayında Birinci Dünya Savaşı bitince, Almanya geri çekildi ve bir bölgesel hükümet kuruldu; Nabokov'un babası Adalet Bakanı olarak yine siyasi sorumluluk altına girdi. Dış müdahalelerin yarattığı gerilim, şevki kırılmış bir ordu ve demokrasinin olgunlaşmamışlığı yüzünden birkaç ay sonra, Geçici Hükümet'in yaşadığı çöküş, daha küçük ölçekte olmak üzere bu devlet yapısının da başına geldi.[47]

Bulunduğu arazi Nabokov'un nazarında, Binbir Gece Masalları'nın olanca güzelliğine ve süslerine sahipti; fakat bu romantizm, istikbalin geniş uçurumunun üzerine öyle ince şekilde yayılmıştı ki, bazen şeffaflaşıp görünmez oluyordu. Ailesinin onu koruma imkânı azalıyordu; dünyadaki şiddet ve ondan kaçış arayışı, yakında Nabokov'un hayatının bir izleği ve eserlerinin baskın bir niteliği haline gelecekti.

Kırım'daki tiyatrolar, kafeler, giderek küçülen Beyaz Ordu kuvvetlerinin sığınakları olmuştu. Dalga dalga ilerleyen Kızıl Ordu çok geçmeden mültecileri, eğreti durdukları bu yabancı toprak parçasından bile çıkarmaya başlayacak, onlar da Çin'den Amerika'ya kadar dünyanın her yanına dağılacaklardı.

Daha bahtsız olanlar hiçbir yere gidemeyecekti. Kışın sonuna doğru Kırım'ın kuzeyinde, Nabokov'un kuzeni Yuri Traunberg, bir süvari taarruzunun ön safında Bolşeviklerin makineli tüfek yuvasına saldırarak, kısa yaşamını sonlandırdı. Sava-

47 On dokuz yaşındaki Vladimir Nabokov, babasının kendi unvanını "en az düzeyde adalet" bakanı olarak andığını hatırlayacaktı ve gerçekten de, güvenliği için Gönüllüler Ordusu'ndan medet uman bölgesel hükümet idaresinde, güney topraklarında adalet gereğince sağlanamıyordu. V. D. Nabokov askerî suistimallerin kovuşturmasını yapamayacak bir konumdaydı ve hem Yahudilerin hem de Tatarların yönetiği bir hükümetin parçası olarak, güven uyandırmıyordu. Yerel yargıyı dönüştürmeyi başardı ama bunun ötesinde fazla bir şey yapamadı (*The Russian Years*, 155 ve 158; *Konuş, Hafıza*, 177). Dana Dragunoiu, ismi bilinen Bolşeviklerin Gönüllüler Ordusu subaylarını öldürdüğü bir vakadan söz eder. Ordu subayları idam cezası talep ediyordu, fakat bölgesel hükümet idam cezasını kaldırmıştı. Yargılamanın daha istikrarlı bir mevkide sürdürülmesi kararlaştırıldı, fakat seyahat esnasında sanıklar, onların nakledilmesinden sorumlu askerler tarafından vuruldu. *Vladimir Nabokov and the Poetics of Liberalism* (2011, 123.

Nabokov'un kuzeni Yuri Rausch von Traubenberg 1917'de, ölümünden iki yıl önce.

şın ucu nihayet on dokuz yaşındaki Nabokov'a da dokunmuştu. Yalta'nın yabancı topraklarına gömülen en yakın arkadaşının tabutuna omuz verdi Nabokov.[48]

Nabokov askere yazılayım mı yazılmayayım mı diye düşünürken, Kırım Beyaz Ordu'nun kontrolünden çıktı. Beyaz kuvvetlerin tamamen ezilmeden önce kazanacağı birkaç inanılması zor zafer ve uğrayacağı dramatik yenilgiler vardı; ama o şiddet dolu kış mevsiminde doğan çocuklar –bunlar arasında Aleksandr Soljenitsin de vardı– Çarlık Rusyası'na dair hiçbir hatıraları olmadan büyüyecekti.

Her şey birden darmadağın olunca, Nabokov ailesinin tümü,

48 *Konuş, Hafıza*, 200; *His Life in Part*, 134; *The Russian Years*, 158.

bir arabaya binip dağ yamaçlarının inişli çıkışlı yollarında batı istikametinde, Sivastopol'a doğru yola çıktılar; arabanın bir yanında Sergey, diğer yanında Elena, kusup duruyorlardı. Bu liman şehrinde iki gün geçirdikten sonra, geçici hükümetin diğer bakanlarıyla beraber bir gemiye binmeyi başardılar; ancak hükümet fonlarını zimmetlerine geçirdiklerine dair (doğru olmayan) şüpheler üzerine bu gemiden atıldılar. Aile nihayet *Nadejda* (*"Umut"*) adlı kargo gemisiyle yola çıkmayı başardığında, Bolşevikler rıhtımı tekrar ele geçirmişlerdi bile. Ama Nabokovlar hep birlikte kaçmışlardı: V. D. ve Elena Nabokov, Vladimir ile Sergey, Olga, Elena, Kirill, ayrıca 1914'ten itibaren evlerindeki işleri çekip çeviren, hizmetkârları ve arkadaşları Yevgenya Hofeld.[49]

Hizmetçilerinden birinin aile Petrograd'dan kaçarken şifoniyerin çekmecesinden kapıp getirdiği, bir avuç mücevherden gayrı pek bir şeyleri yoktu. Volodya'nın küçükken oyuncak niyetine oynadığı bu mücevherler, o ana kadar bir talk pudrası şişesinde, toprağa gömülü olarak durmuştu. Şimdiyse, Elena'nın çeyizinin bir parçası olan domuz derisi valizin içine tıkılmış haldeydiler.

Nadejda Karadeniz'e açılırken, Bolşeviklerin makineli tüfekleri geminin dümen suyunu tarıyordu; Nabokov ise o sırada babasıyla satranç oyununa oturmuştu. Bir idealle o idealin gerçekleştiriliş şekli arasındaki uçurumun sebep olduğu hayal kırıklığını ve siyasi eyleme çoğu zaman eşlik eden, kötüyle daha kötü arasında yapılmış seçimleri bizzat görmüş bulunuyordu. Ama gelecek hâlâ belirsizdi.

Nabokov, yirminci doğum gününe azıcık zaman kalmışken, vatanını, kendisiyle birlikte o asra doğan kederlere teslim etmişti: Lenin'in hiddeti, toplama kamplarının yarattığı felaketler, tüm evreni harap edebilecek azgın Yahudi aleyhtarlığı. Ama bütün bunlar –ve ölülere dair hatıralar– dünyasını şekillendirmeye daha yeni başlamıştı.

---

49 "batı istikametinde, Sivastopol'a doğru ve hükümet fonlarını zimmetlerine geçirdiklerine": *The Russian Years*, 159.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sürgün

1

Karadeniz üzerinden yaptığı kısa yolculuk, Vladimir Nabokov'u bir sürgün haline getirmeye yetmişti. Her tür seyahat Bolşeviklerin Sivastopol'da hazırladıkları karşılamadan yeğ olsa da, *Nadejna*'daki yolcular, yiyecek ve su dahil, gemiye taşıyabildikleri ne varsa onunla idare etmek zorundaydılar. Bir anda yatak-döşek bir lükse dönüşmüştü. Nabokov bir banka uzanmış, on üç yaşındaki kız kardeşi Elena ise menteşeleri sökülmüş bir kapının üzerine yerleşmişti. Bitlerin cirit attığı yerlerde uyuyorlar, köpek bisküvisi yiyorlardı. Nabokov'la babası, on bir yıl önce V. D. Nabokov'un hapishanede kullandığına benzer katlanabilen bir banyo küvetini sırayla kullanıyorlardı. Daha da titiz olan Sergey, kendisi için ikinci bir küvet getirmişti; bir bardak suyla banyo yapabileceğine dair iddiaya girip kazandı.[1]

İstanbul şimdiden mültecilerle dolmuş, artık daha fazla Rus istenmez olmuştu. İki gün boyunca karaya çıkmak için izin

1 "bitlerin cirit attığı yerlerde": *His Life in Part*, 135. Bitler nahoş olmakla kalmıyordu; tifüs hastalığını da taşıyorlardı ki, bu hastalık iç savaş sırasında Rusya'da, savaşarak ölenlerden daha fazla kişinin ölümüne sebep olmuştu. Bkz. Evan Mawdley, *The Russian Civil War* (2007), 287.
"bir bardak suyla": *His Life in Part*, 135.

bekleyen *Nadejda*'daki yolcuların, şehre giriş talebi reddedildi. Atina'ya doğru yollarına devam ettiler. Geminin Pire limanında iki gün daha karantinada bekletilmesinin ardından, Nabokov yirminci doğum gününde nihayet yabancı bir sahile ayak bastı.[2]

Aile Atina'da yeniden bir araya geldi; Nabokov burada geçirdiği haftalara üç aşk macerası sığdırdı. Sonra Paris istikametinde kuzeye giden bir trene binip, Marsilya'ya doğru yola çıktılar. Vardıklarında, şehre girmeleri engellenmedi ama tıpkı İstanbul'da olduğu gibi, Nabokov birden kendini makbul olmayan bir sınıfın üyesi olarak buldu. Kendisinden önce de buraya Bolşevizm karşıtı Ruslar gelmişti, bunların birçoğu vatanlarını bir yıl önce yahut daha erken bir tarihte terk etmişlerdi. Evvelden gelen Ruslar, bu insanların epey bir zaman burada kalacağından korkan yerli halkta, pek de iyi bir izlenim bırakmamışlardı.

Nabokov, aile hizmetkârları Yevgenya Hofeld'le birlikte Rue de la Paix'deki Cartier mağazasına gittiğinde, yeni konumunun iyice farkına vardı. Ailenin yaşamını sürdürebilmesi için nakit temin etmek üzere, annesinin mücevherlerini satmaya niyetlenmişti. Ama 1919'un Mayıs ayında Rus mülteciler şüphe edilen bir sınıftı, o yüzden Cartier çalışanları polisi aradılar. Belki bunun sebebi, Elena Nabokov'un incileri böylesine muhteşemken, Nabokov'un "inanılmaz" bir kılık kıyafet içinde olmasıydı; fakat neyse ki polisler oraya ulaşmadan, Nabokov'la Hofeld kendilerini serbest bırakmaları için mağaza çalışanlarını ikna etmeyi başardılar.[3] Nihayetinde bu inciler, Nabokov'un üniversite eğitiminin masraflarını karşılayacaktı.

Kanal'ı* geçerek İngiltere'ye giden V. D. Nabokov, Lenin ve Troçki'nin başarısı karşısında ne yapacağını ve İttifak Devletleri'ni Rusya'daki duruma müdahale etmeye nasıl ikna edeceğini

---

2 *The Russian Years*, 163.

3 *A.g.e.*, 164.

(*) "*The English Channel*"; Atlantik Okyanusu'nun güney İngiltere'yi kuzey Fransa'dan ayıran ve Kuzey Denizi'ni Atlantik'e bağlayan kolu; genellikle sadece "*The Channel*" ("Kanal") olarak anılır – ç.n.

değerlendirmeye başladı. Güney Rusya'daki Yahudi kıyımları hakkında bir makale yazarak, bu kıyımların Gönüllüler Ordusu'nun elinden geleni yapmasına karşın gerçekleştiğini belirtti, belki durumun böyle olmasını temenni ediyordu. Metnin geri kalanı, kendi hatıratına da gizliden gizliye sızan, Bolşevikliğin Yahudilikle eşdeğer olduğu düşüncesine karşı çıkmak üzere tasarlanmıştı. Söz konusu hareket içinde Yahudi liderler bulunduğunu kabul etmekle birlikte, Bolşeviklerin tüm Yahudileri temsil ettiği fikrini kesin olarak reddediyor, Rusya'daki Yahudilerin çoğunluğunu, Rus demokrasisi için savaşmaya çağırıyordu.[4]

V. D. Nabokov ayrıca, Kadet partisinden arkadaşı olan ve Londra'da bulunan Pavel Milyukov'la birlikte, *New Russia* adlı İngilizce bir gazete için çalışmaya başladı. Kirayı karşılamak için daha fazla mücevher satıldı ve Nabokov'un anne-babası Londra'ya yerleşti.[5]

O sonbahar Nabokov, Trinity College'e girdi; değerlendirme sınavlarını atlamak için yöneticilere, Tenişev'deki sınıf arkadaşı Samuil Rosov'un not dökümünü göstermişti. Sergey ise Oxford'a başladı ama çok geçmeden orada mutsuz olarak, o da ağabeyinin yanına, Cambridge'e geldi. Evvela Nabokov tabiat bilimleri, Sergey de Fransız edebiyatı eğitimine başlamıştı; fakat Sergey Oxford'dan Cambridge'e geçerken, kendini iyiden iyiye yazar olarak görmeye başlayan Nabokov da edebiyata geçiş yaptı.[6]

İki erkek kardeşin Cambridge'de geçirdikleri yıllar, birlikte daha çok zaman geçirmelerini ve daha samimi bir ilişki kurmalarını sağladı. Sık sık tenis oynuyorlardı. Nabokov daha ye-

---

4 Nabokov, V. D. "A Distressing Problem", 7 Şubat 1920, *Struggling Russia*, Cilt 2, Arcady Joseph Sack, haz., 737. Bu çalışmayı ilettiği için Matthew Roth'a çok teşekkürler.

5 "*New Russia*": V. D. Nabokov'un *Rul*'daki yazıları, Mart ve Nisan 1922, LC; *mücevher satıldı*: *The Russian Years*, 165.

6 "Samuil Rosov'un not dökümünü": Belli ki Nabokov, kendisinin Rosov'la aşağı yukarı aynı notları aldığını açıklamak için onlara bu not dökümünü göstermişti; fakat görüldüğü kadarıyla üniversite kabul bürosunun çalışanları, ellerindekini Nabokov'un kendi not dökümü sanmışlardı. *His Life in Part*, 137.

tenekli bir atletti, fakat solak olan Sergey, servislerinin zayıflığına ve *backhand* vuruş yapamıyor olmasına karşın, topu karşılamakta amansızca başarılıydı. O yılllardan bir arkadaşları, iki genç adamın birbirinden farklılığından bahisle, Vladimir'i "sesinin gerisinde fesatlık bulunan" bir ayartıcı, Sergey'i ise gözünün üstünde perçemi, "arkasında uçuşan siyah bir pelerini ve topuzlu bastonu"yla Diaghilyev *Ballets Russes* temsillerine giden açık sarı saçlı bir züppe olarak betimliyor.[7]

Nabokov boks çalışıyor ve Trinity'nin erkekler futbol takımında kalecilik yapıyordu; bunlar onu İngiliz öğrencilerinin yörüngesine soktu. Fakat şiirlerine hâlâ kadınları ve Rusya'yı başlık olarak seçiyordu. En yakınındakiler de aristokrat Ruslardı; Sergey'in yanı sıra bir kont, sürgündeki bir prens ve oda arkadaşı Mihail Kalaşnikov vardı bunların arasında.[8]

Nabokov'un annesine yazdığı mektuplar ailesine, vatanına ve siyasete dair bolca değinmeyle doluydu; fakat uygunsuz davranışlara da vakit buluyordu. Kampüste çimlere bastığı için para cezasına çarptırılmakla tehdit edildi. Ruslar hakkında ileri geri konuşanlarla yumruk yumruğa kavga etti. Öğrencilerin asırlardır vazgeçmediği türden maskaralıklar ederken, ev sahibesinin iskemlelerinden ikisini kırdı, terzisinin parasını ödemeyi ihmal etti ve duvarlara yemek sıvadı.[9]

Nabokov hâlâ çocuk gibi davranmaktan haz duyuyorsa da, çocukluğunda hoş görülen şeylerin birer birer silinip gittiğini görüyordu. O ve Rus arkadaşları, ilerici İngiliz öğrencilerle anlaşamıyorlardı. Nabokov Cambridge'deyken, H.G. Wells –V. D. Nabokov 1914'te onu evinde ağırlamıştı– Lenin'i ziyaret ederek, Petrogad Sovyeti'nin huzurunda Bolşevik ideallerine övgüler düzdü. Wells'in oğlu George, öğrenci yurdunda Nabokov'la tartışmaya girdi. Her ikisi de kendi babalarının görüşlerini savunuyorlardı. Derken birbirlerine bağırıp çağırmaya başladı-

7 Lucie Leon'un hatıraları, *Triquarterly*, Kış 1970, 212.

8 *His Life in Part*, 139-40; *The Russian Years*, 168. Kont Robert de Calry'nin annesi Rustu, fakat kendisi Rusya'da büyümemişti.

9 "çimlere bastığı için para cezası": *The Russian Years*, 167; "yumruk yumruğa kavga etti": *The Russian Years*, 181; "duvarlara yemek sıvadı": *The Russian Years*, 175.

lar; Nabokov tüm sosyalistleri suçluyor, Kalaşnikov "Yahudilere ölüm!" deyip duruyordu.[10]

Annesine yazdığı bir mektupta Nabokov, oda arkadaşının ifadesini eğlenceli ve acıklı bulduğunu söylüyordu; ama yaşanan tartışma, iki taraf için de parlak bir an sayılamazdı. Kalaşnikov, Wells'in kafasındaki Beyaz Rus göçmenlere dair klişelerin en azından birini doğrulamıştı; haksız da sayılmazdı, çünkü Nabokov'un oda arkadaşı sıkı bir düşünür olarak tanınmıyordu. Birlikte geçirdikleri iki yıl esnasında Kalaşnikov, Nabokov'u kitaplarını yakmakla tehdit etmiş, Yahudi karşıtı *Siyon Liderlerinin Protokolleri*'ndeki gizemleri incelemişti.[11]

Nabokov Yahudi karşıtlığının Rusya'yla sınırlı olmadığını çok çabuk öğrenecekti; Kalaşnikov saldırganca Yahudilikle Bolşevizm'i aynı kaba koyarken, bu yaklaşım başkalarının yaptığı daha incelikli genellemelere de yansıyordu. Nabokov'un Cambridge yıllarında Anglo-Fransız yazar Hilaire Belloc –eski

---

10 "anlaşamıyorlardı": *Konuş, Hafıza*, 261; "V. D. Nabokov 1914'te onu evinde ağırlamıştı": *Konuş, Hafıza*, 104; "Bolşevik ideallerine övgüler düzdü": Wells Bolşeviklerin bazı yöntemlerini sorunlu fakat ne yazık ki lüzumlu bulduğunu belirtmişti. Verdiği genel destek karşısında, bu ince husus V. D. Nabokov'u da, oğlunu da etkilememiş olmalı. "H.G. Wells Lost in the Russian Shadow", *The New York Times*, 5 Aralık 1920, 102.

"Yahudilere ölüm!": *The Russian Years*, 179.

11 "eğlenceli ve acıklı": *The Russian Years*, 179; His Life in Part, 139.

"Siyon Liderlerinin Protokolleri": Bu *Protokoller* batıya Rus göçmenlerin bavullarında ya da ceplerinde girmiş, birdenbire yurtdışında rağbete binmişti. *Protokoller* kısa zaman içinde tercüme edilip basılarak, beş kıtaya dağıldı. Fakat Nabokov'un İngiltere'ye varışından bir yıl sonra Amerikalı yatırımcı Henry Ford tarafından, çok yaygın bir dağıtımı olan *Dearborn Independent*'da bir makaleler dizisi olarak yayımlanınca, gördükleri rağbet iyiden iyiye arttı. Ford aynı yıl, yazı dizisinin ilk bölümlerinden devşirilmiş *The International Jew: The World's Foremost Problem* [*Beynelmilel Yahudi: Dünyanın En Önde Gelen Sorunu*] adlı kitabı basmıştı. Kitap, Bolşevizm ile Yahudilerin dünyayı ele geçirme amaçlı komplosu arasında açık bir bağlantı kurmaya çalışıyordu. Sadece bu kitap bir düzine dile çevrilerek, kısa zaman sonra tekrar Rusya'ya girdi (bkz. USHMM internet sitesi, http://www.ushmm.org/wlc/en/articlephp?ModuleId=10007244).

1921'de *Times of London*'da *Protokoller*'in bir aldatmaca olduğu, bunların birtakım özgün hikâye ve romanlardan intihal edildiği (söz konusu hikâye ve romanların da Yahudiler'den değil, Napolyon ve Masonlar'dan bahsettiği) açıkça ortaya kondu. Buna rağmen, *Protokoller* dünyada yaygınlaşmaya devam edecekti.

bir parlamento üyesi ve zamanının önde gelen tarihçilerinden biriydi– *The Jews* [Yahudiler] adlı kitabında, "Yahudi Sorunu" olarak anılan meseleyi ele almaya çalışmıştı. Ortaya koyduğu fikirler, o dönemde dünya çapında yükselen Yahudi aleyhtarlığı konusunda İngiliz düşüncesinin durumunu ifşa etmektedir.

Belloc 1917 "Yahudi devrimi"nin sebep ve sonuçlarını açıklarken, önceki on yılda Güney Afrika'da gerçekleşen Boer Savaşı'nın, "Yahudi çıkarları doğrultusunda kışkırtılıp desteklendiği"ni söylemişti. Zaman içinde "uluslararası bir Yahudi haber ajansları tekeli"nin geliştiğine, ayrıca "Batı Avrupa'nın yönetsel kurumlarında" tüm oransal temsiller içinde Yahudi varlığının yüzde elli ila yüzde yüz arttığına inanıyordu.[12] Belloc Yahudilerin, karşılaştıkları husumetten kısmen sorumlu oldukları, çünkü kendilerini başkalarından üstün görerek gizli ve aldatıcı biçimde hareket ettikleri, Yahudi komplosunun delillerini kabul etmeye yanaşmadıkları sonucuna varıyordu.

Böylesi savunular daha ölçülü düşüncelerle karıştırılmıştı, fakat ülkede o sıralarda, Yahudilerin sıkıntılarına genel olarak sempatiyle yaklaşan görünüşte dikkatli bir düşünürden, en fazla bu kadarı beklenebiliyordu. Sonraki senelerde benzer fikirler, giderek daha incelikli, daha çıkarsamalı biçimde ifade edilecekti.

Fakat yirmi yaşındaki Cambridge öğrencisi Nabokov, Bolşeviklere sempati duyanlarla Kalaşnikov gibiler arasında bir seçim yapması gerektiğinde, Ruslardan yana duruyordu. Nabokov o yılın Haziran ayında Sergey ve Kalaşnikov'la birlikte Berlin'e döndü ve yazın, Kalaşnikov'un kuzini Svetlana'yla çıkmaya başladı.

Nabokov tıpkı Lyusa gibi Svetlana'ya da romantik şiirler yazıyordu ama en çok hasretini çektiği aşk çok daha uzaklardaydı. Kendi Rus coğrafyasına duyduğu nostaljinin etkisi altındaydı. St. Petersburg'dayken yabancı diyorlardı ona, Londra'da ise acı verecek derecede Rustu. Rus olan her şeye sarıldı. Ana dili-

12 "Yahudi devrimi": Belloc, Hilaire, *The Jews* (1922), 182; "Yahudi çıkarları doğrultusunda kışkırtılıp desteklendiği": Belloc, 50; "uluslararası bir Yahudi haber ajansları tekeli": Belloc, 48; "oransal temsiller": Belloc, 48.

ni kaybetmemek için Dahl'ın Rusça sözlüğünden bir nüsha bulup, onunla alıştırmalar yaptı. Sanki hatırlama eylemi bir dönüş yolu yaratacakmış gibi, annesine Vyra'nın ayrıntıları hakkında özlem dolu mektuplar yazdı; bununla birlikte o yolun hiç var olamayabileceğinden şüphelenmeye başlamıştı. Şiir üstüne şiir yazarak, "hiç kimsenin bilmediği bir dille, hiç kimsenin bilmediği uzak bir ülke"ye olan sadakatini ifade etti.[13]

2

Sürgünde geçen bir yılın ardından, Nabokov'un anne-babası Almanya'ya taşındı. Yeni evleri, Cambridge'den mezun olmasına daha iki yıl bulunan en büyük oğullarına çok uzaktaydı; fakat savaş sonrasında Berlin, geçinilmesi çok daha kolay bir şehirdi ve yayıncılık dünyasına yeniden girmek için de idealdi. V. D. Nabokov, yeni bir gazetenin kuruluş çalışmalarına el vermeyi tasarlıyordu. O sonbahar kısa zamanda Berlin'deki Rus sürgünleri topluluğunun kültürel lideri haline gelen V. D. Nabokov, çok geçmeden şehrin en büyük Rusça günlük gazetesi olacak *Rul*'un (*Gemi Dümeni*), yayın hayatına başlamasına yardım etti.

Rusya'daki olaylar Nabokov'u yeni bir istikamete yönlendirerek, ona hikâye yazmak için ilhamı verdi. 1921'in Ağustos ayında *Rul* onun bir hikâyesini bastı; bu hikâyede Rus efsanelerindeki masal ormanlarının ruhları, yeni Bolşevik hakikatinin kafası kesilmişlerle dolu arazileriyle, çürüyen cesetlerle, akıntının taşıdığı bedenlerle birleşir.[14] Bir orman cini, Rusya'nın tüm sihirli perilerinin sürgüne gönderildiğine yerinir. Bu hikâye çok derinlikli ve uzun olmasa da, Nabokov'un bir nesir yazarı olarak, kariyerinin ilk günlerinden itibaren efsaneleri ve fantezileri, çağının siyasi dehşetleriyle birleştirdiği gerçeğini ortaya koyar.

"Orman Cini" basıldığı sıralarda, Beyaz Ordu'dan geriye kalan güçlerin çoğu, Karadeniz boyunca geri çekilmişti. Çatışma-

13 "özlem dolu mektuplar": *The Russian Years*, 177; "şiir yazarak": *Konuş, Hafıza*, 167, 268.

14 *The Russian Years*, 180; *The Stories of Vladimir Nabokov*, 4-5.

larda yüz binlerce insan ölmüştü. Hastalanıp ölenlerin sayısı daha da fazlaydı; sadece tifüs sebebiyle hayatını kaybedenler, milyonlara ulaşıyordu. Savaş vuruşmalar ve isyanlarla devam edecekti ama 1921'e gelindiğinde, askerî çatışmalar Rusya'nın sorunlar listesinin en önemli maddesi değildi artık.

Yeni trajediler pusuda bekliyordu. Savaşta üç yıl boyunca uygulanan yaşam kaynaklarını ortadan kaldırma taktiklerinin üzerine, ekinler de verimsiz kalınca, ülkenin hububat alanlarında açlık baş gösterdi. 1921'de Rusya'nın tüm bölgelerinde şiddetli bir kıtlık hüküm sürmeye başladı, bu da ölümleri artırdı.

Devrimci Rus yazarı Maksim Gorki, Bolşeviklere yardım edilmesi için ülkelere çağrıda bulundu. Bolşevikler öylesine dara düşmüşlerdi ki, açlara yardım için bir komite* oluşturdular. Uluslararası Kızıl Haç birden kendini yine bölgede buldu; bu kez savaştakinin aksine, toplama kamplarını ziyaret için değil (Rus kampları artık onlara kapalıydı), yardım faaliyetlerini düzenlenmek için. Dünya çapında konuyla ilgili girişimler devam etti; Nabokov'un annesi de, dönemedikleri vatanlarında bulunan açlar için para topladı.[15]

Para yardımı talep eden tam sayfa ilanların İngiliz gazetelerinde yayımlanmasıyla, dış ülkelerden fonlar akmaya başladı; Herbert Hoover'ın** Amerikan Yardım İdaresi, devasa yardımlarda bulundu. Dış yardımlara rağmen, gerçekleşen felaket zaman içinde en az beş milyon kişinin ölümüne yol açtı.[16]

Nabokov öğrencilik yıllarını, ülkesindeki şiddete dair haberler hiç eksik olmaksızın, fakat yeni Rus devletini adil bulan ve bu devlete hayranlık duyan sosyalistlerle çevrili olarak geçirdi. Onları başka türlüsüne ikna etmeye çabalasa da, sözleri kulak arkası edildi veya etkisiz kaldı. Cambridge'deki ilk senesin-

---

(*) "*All-Russian Committee for Aid to the Hungry*" – ç.n.

15 *The Russian Years*, 189.

(**) Herbert Clark Hoover (1874-1964); ABD'nin 31. başkanı – ç.n.

16 "Herbert Hoover'ın Amerikan Yardım İdaresi": Hoover yardımlara başladıktan sonra Sovyetler kendi yardım komitelerini dağıtarak, üyelerinden birkaçını tutukladılar. Yedlin, Tova, *Maxim Gorky: A Political Biography* (1999), 135-6.

"beş milyon kişinin": Lynch, Allen, *How Russia is Not Ruled: Reflections on Russian Political Development* (2005), 67.

de Bolşevizm hakkında yürüttükleri bir tartışmada, hatırındaki babasına ait bir makaleden faydalanan Nabokov, kendi başına herhangi bir savunu ya da çürütme ortaya koyamamış ve kolayca yenilgiye uğramıştı.[17] Babasının fikirlerini tekrarlayabiliyordu ama anavatanında olup bitenleri yazılı veya sözlü olarak yansıtacak kendi sözlerini, henüz bulamamıştı.

1922 gelmişti; dünya, modernitenin kıyıcığında salınıyordu. Ülkelerin liderleri, yeni bir silahlanma yarışını ateşleyebilecek savaş gemilerinin yapımını sınırlandırmak için bir araya geldiler. Hindistan Milli Meclisi'nin başkanı Mohandas Gandhi, Hindistan'ın bağımsızlığı için yürüttüğü şiddet içermeyen mücadelesi sebebiyle hapse atıldı. Sinema endüstrisi çocukluk çağındaydı. *Kuzeyli Nanook*, ilk öykülü belgesel filmdi. İngiltere henüz James Joyce'un *Ulysses*'indeki açık cinsel içeriği yayımlamaya hazır değildi; ancak bu kitaptan bazı bölümler küçük bir Amerikan dergisinde gün ışığına çıkmış ve aynı yılın Şubat ayında Paris'teki Sylvia Beach, kitaba bir şans tanımaya karar vermişti. Böylece *Ulysses*, Shakespeare and Company şirketinin bastığı ilk başyapıt olmuştu.

Almanya'ya huzursuzluk hâkimdi. Rus devriminin ardından Almanya da kendi devrimini ve iç çatışmalarını yaşamış, 1200'den fazla insanın öldüğü kavgalarda Berlin sıkıntılı bir yer haline gelmişti.[18] Weimar Cumhuriyeti'nin kurulması demokrasiyi getirmişti ama Birinci Dünya Savaşı, Almanya açısından tatsız sonuçlarla bitmiş, ekonomik çöküntüyü ve siyasi yelpaze boyunca memnuniyetsizliği besleyerek, Adolf Hitler adlı genç konuşmacıya duyulan ilgiyi artırmıştı.

Hitler daha o zamandan açık açık, Bolşeviklerin Almanya'yı tehdit eden kokuşmuş Yahudi mütecavizler olduğunu söylüyordu. Lakin 1922'de Naziler, kıyıda köşede kalmış bir gruptan ibaretti; Avrupa'ya musallat olan asıl dert, suikastçılığın hayaletiydi. Hedef seçerek işlenen cinayetler –bu cinayetlerin faili Sosyalist Devrimciler, İrlanda Cumhuriyet Ordusu, sağ cenahtan gerici Almanlar ya da sol cenahtan anarşistlerdi– popü-

17 *Konuş, Hafıza*, 179.

18 Lutz, Ralph Haswell, *The German Revolution*, Cilt 1 (1922), 129.

ler bir siyasi araçtı hâlâ. Almanya'daki aşırı sağcılar o yaz, makineli tüfekler ve bir el bombasıyla Yahudi politikacı ve işadamı Walter Rathenau'yu öldürerek, siyasi şiddeti körüklediler, muazzam bir ekonomik istikrarsızlığın da başlatıcısı oldular.*

Her yeri casuslar sarmıştı. Frank Foley gündüzleri İngiliz Pasaport Kontrol Memuru olarak çalışıyordu, geceleriyse İngiliz istihrarat teşkilatı MI6'in Berlin istasyonunun şefiydi. Willi Lehmann, Berlin emniyet kuvvetleri için karşı-casusluk faaliyeti yürütmekle görevliyken, Sovyet gizli polisinin paralı muhbiri haline gelmişti. O döneme ait bir Rus istihbarat servisi notu, Berlin'den Sovyetlerin "yurtdışı casusluk merkezi" olarak bahsediyordu; şehirde yer alan çok sayıdaki anti-Bolşevik örgütün sızma çalışmaları, eski Çarlık yetkililerinin örgütlere kazandırılması ve göçmenlerin ayartılıp doğuya döndürülmesi, bu merkezin öncelikleri arasında sayılıyordu.[19] Tehlike çoğu zaman örtük ya da belli belirsiz şekilde hissedilirken, ara ara işlenen cinayetler siyasi ayak oyunlarının bedelini ortaya koyuyordu.

Benzer şekilde, gazeteler ve propaganda da her yerdeydi; ikisi arasındaki farkı ayırt etmek her zaman kolay değildi. Her örgütün, her mücadelenin ve her partinin kendi gazetesi var gibiydi; bunların siyasi içerikleri, yumuşak ideolojik reklamlardan tutun, keskin anarşi çağrılarına kadar uzanıyordu.

Kadet Pavel Milyukov, Paris'te başladığı editörlük görevinde, Rusya'yı Bolşeviklerin elinden kurtarmak yönünde en iyi stratejinin hangisi olduğu hususunda, Nabokov'un babasıyla açık açık atışıyordu. İki adam arasındaki tartışma aylarca sürdü, giderek de şiddetlendi.[20] Aralarındaki farklılık tarihi yorumlayış-

(*) Rathenau, öldürüldüğü günlerde Almanya Dışişleri Bakanı olarak görev yapmaktaydı – ç.n.

19 "Frank Foley": "Foley'nin hizmetlerinin anısına plaket sunulması esnasında verilen söylev", İngiliz Dışişleri ve İmparatorluk Ülkeleri Bürosu, 11 Şubat 2011; "Willi Lehmann": Siddiqi, Asif, *The Rockets' Red Glare* (2010), 171; "yurtdışı casusluk merkezi": Lukes, Igor, *Czechoslovakia between Stalin and Hitler: the diplomacy of Edvard Beneš in the 1930's* (1996), 20.

20 Milyunov, Sosyalist Devrimciler'i hayati bir bağlantı olarak görmeye devam etti; ancak V. D. Nabokov sınıfsal kaygılar üzerinden siyaset yapmayı ya da uluslararası bir devrimci cepheye katılmayı reddediyordu. V. D. Nabokov'un

larından kaynaklanıyordu; Milyukov Sosyalist Devrimcileri ve biraz da Marksizmi desteklerken, Nabokov'un babası hâlâ devrimin meziyetleri konusunda ikna olmuş değildi.

Bununla birlikte bazen, güçsüz ve uzak düşmüş halleriyle tüm sürgünler, dışarıdaki parti ya da hükümetlerle kurulacak olası ittifakları hayal etmek zorunda kalıyorlardı. Aslında, o sırada değişime etki etmek için yapabilecekleri açısından, Rusya'nın geleceği hakkındaki tartışmaları başka bir gezegende gerçekleşse de fark etmezdi.

Nabokov'un ailesinin içinde bulunduğu sürgünler topluluğu, Berlin'in ortamından manevi olarak uzak, fiziksel olarak da ayrıktı. Hayvanat bahçesi yakınlarındaki Wilmersdorf semti, Rus göçmenleri için bir sosyal merkez hizmeti görüyordu; Nabokov ailesinin burada kiraladığı odalarda, eskiden hali vakti yerinde asker aileleri kalmaktaydı. Fakat Ruslar daha çok kendi içlerine kapalı bir hayat sürüyorlar, asimile olmayı arzu etmiyorlardı. Gerçek arzuları buradan mümkün olduğunca çabuk ayrılmaktı. Berlin'deki Rus sürgünleri bir anti-Bolşevik direniş adası oluşturdular ama direnecekleri bir cephe yoktu. Dolayısıyla endişe içinde, onları yok edecek ya da vatana dönmelerini sağlayacak yeni bir değişim dalgasını beklediler. Yıldan yıla, geri dönme olasılıkları azaldı; ama bilinen evrenin gözleri önünde tepetaklak olmasını umdukları için onları kim suçlayabilirdi ki? Ne de olsa bu bir kez gerçekleşmişti.

---

müdahaleci stratejisi pek gerçekçi değilken, Milyunov'un yaklaşımını da hüsnükuruntu olarak görmek gerekir. 1921'in sonunda Sosyalist Devrimcilerin Kadetlerle ittifak kurma arzusu yoktu elbette. Çiftçilere ekinlerinin çoğu üzerinde denetim imkânı veren Lenin'in Yeni Ekonomi Politikası'yla, çiftçi ve köylülerin Sosyalist Devrimciler'e yakınlık duymasını sağlayan önemli bir kaynak kurumuştu. Milyukov'un aylarca süren köprü kurma çalışmalarının ardından, Rus Sosyalist Devrimci önderliği tarafından açıkça reddedildi. Bir kez daha, onun "Kadet partisinin acınası bir kırıntısı" olduğunu ve "hiç kimseyi temsil etmediğini" söylediler. Sosyalist Devrimciler kendilerini naza çekiyor değillerdi. Bolşeviklerin onları monarşistler ve karşı devrimci güçlerle bağlantılı göstermeye çalışmasından çok çekmişlerdi ve bu iddiayı haklı çıkaracak bir şey yapmak istemiyorlardı.

3

Vladimir Nabokov, Cambridge'deki son senesinde, sosyal aktiviteleriyle polisin dikkatini çekmeyi, üniversiteden azar işitmeyi sürdürdü; hocası, vaktini kütüphanede geçirse daha iyi olacağını söylüyordu ona. Nabokov ayrıca, bir bahis üzerine babası için Fransızca bir tercüme yapmaya başlamıştı. Babası da aynı şekilde, sonuç almak için Nabokov'u itelemek zorunda kalmıştı. Bütün bunlara rağmen, ilk sınav döneminde mezuniyet için gereken notu alarak, bir ödül kazanmayı başarmıştı.[21]

V. D. Nabokov, sorumluluk sahibi olsun diye oğlunu zorluyor fakat onunla arkadaşlık etmekten de hoşlanıyordu. Mizaha, satranca, tenise, boksa dair hararetli sohbetleri olurdu. V. D. Nabokov ayrıca Vladimir'in sanatsal yeteneklerini teşvik ediyor, onun hikâyelerini, şiirlerini *Rul*'da basmayı sürdürüyor, Berlin'de kurulmasına yardımcı olduğu Rusça kitaplar basan Slovo yayınevi için de ondan eser alıyordu.

Nabokov 1922'de bir aylık Paskalya tatili için Almanya'ya döndüğünde, baba ile oğul, Nabokov'un yeni şiirlerini Vladimir Sirin müstear ismiyle basmak üzere hazır etmişlerdi. Efsanevi Rus yaratığı *sirin*, ölümlüler için tehlike arz eden, azizler ve tanrılar için şakıyan bir cennet kuşuydu. Nabokov *sirin*'i, Rus sanatının cisimleşmiş hali olan bir ateş kuşu şeklinde tasavvur ediyordu.[22]

Mart ayının son Perşembe günü *Rul*'dan çıkan V. D. Nabokov, oğluyla akşam yemeği yemek üzere vakitlice eve vardı. Ardından iki adam şakadan yumruklaştılar, Nabokov babasına bir boks tekniği gösterdi. Yatağa girmek üzere üstlerini değiştirirken odalarından birbirlerine seslendiler; sonra bir araya gelip, *Boris Godunov* operasındaki akılda tutulması zor bir sahnenin ayrıntılarını hatırlamaya çalıştılar. Sergey'i ve onun eşcinsellikten kaynaklanan "anormal eğilimlerini" tartıştılar.[23] Nabokov'un babası ayakkabılarını temizledi, ardından oğlunun

21 *The Russian Years*, 189.

22 *A.g.e.*, 180-1.

23 *A.g.e.*, 192.

pantolonlarını ütülemesine yardım etti. Yatağa giderken, kapının hafifçe aralık iki kanadının arasından, oğluna birkaç gazete uzattı. Nabokov, o an babasının yüzünü de ellerini de göremenin verdiği tuhaf duyguyu, ileride hatırlayacaktı.

Ertesi akşam V. D. Nabokov, Pavel Milyukov'un bir toplantıda yapacağı konuşmayı dinlemek üzere, Berlin Filarmoni Salonu'na gitti. Milyukov'la ikisi neredeyse bir yıl boyunca tartışıp durmuşlar, hâlâ da barışmamışlardı. Nabokov'un babası o sabah gazetedeki yazısında Milyukov'un konuşmasını duyurmuş, geçmişte ikisini bir araya getiren ortak hedeflerin hatırlanması çağrısında bulunmuştu. Ama bu çağrısına bir yanıt alamamıştı.

Zarif senfoni salonunu dolduran bin beş yüzden fazla kişiye hitap eden Milyukov, Rusya'nın özgürleşmesinde Amerika'nın oynayabileceği role değindi. Bir saat sonra, kısa bir ara verildiğini duyurdu. Çıkışa doğru yöneldiği sırada, ortalık karıştı.

Ön sırada oturan adamlardan biri ayağa kalkarak bir tabanca çıkarıp, dışarı yönelmiş olan Milyukov'a doğru ateş etti. Kalabalığın içinden biri, "Çar'ın ailesi ve Rusya için!" diye bağırdı. Milyukov kendini yere attı ya da yanındakiler tarafından yatırıldı. V. D. Nabokov adama doğru koşup kolunu tuttu. Bir arkadaşıyla birlikte, saldırganı yere mıhladılar. Arkadaşı Milyukov'un durumuna bakmaya giderken, V. D. Nabokov saldırganı tutmaya devam ediyordu.

Başka bir adam kalabalığın arasından sıyrılarak sahneye atlayıp, Nabokov'un babasına üç kez ateş etti. İki mermi V. D. Nabokov'un omurgasına isabet etti, bir mermi de sol akciğeriyle kalbini deldi. Toplam on iki kez ateş edilmiş, sekiz kişi yaralanmış ya da ölmüştü. Bir gazete yanlış bilgi vererek, "Tuhaf ki," diyordu, "bu şahısların tümü dizlerinden ya da bileklerinden vurulmuş."[24] Bilincini kaybetmiş haldeki V. D. Nabokov'un bedeni, yakındaki bir odaya taşındı.

Salonda bulunan beş sivil polis, ilk saldırganı tutuklamaya çalıştı. Fakat onların da komplonun parçası olduğunu düşünen ve saldırganı teslim etmeye yanaşmayan kalabalık tarafından

24 "Czarist Officers Shot at Milukov", *The New York Times*, 30 Mart 1922, 3.

engellendiler. Sivil polisler üniformalı polisleri içeri çağırınca, Ruslar nihayet tutsaklarını teslim etmeye razı oldu.[25]

Her iki suikastçı da yakalandı, fakat sadece talihin yardımıyla. Kalabalık ilk saldırganı yakalamaya öylesine yoğunlaşmıştı ki, kaçmayı başarmak üzere olan ikinci saldırgan, tam çıkışa yaklaşmışken kalabalığın içindeki biri tarafından fark edildi. Gazetecilerin yakaladığı birinci saldırgana, Yahudi aleyhtarı ağır sözler sarf edildi.[26] Salondan çıkarılırken kalabalık tarafından kan revan içinde bırakılan adam, linç edilmekten kıl payı kurtuldu.

Aile bireylerini almak üzere hemen bir araba gönderildi ama yirmi iki yaşındaki Nabokov'la annesi gelinceye kadar, polis cerrahı, V. D. Nabokov'un öldüğünü duyurdu.

Berlin Emniyeti Cinayet Masası iki suikastçıyı salonda sorguladı; bunun tasarlanmış bir cinayet olduğuna karar vererek siyasi polisi çağırdılar. Petro Şabelski-Bork ve Sergey Taboritski adlı mahkûmların, Çar taraftarı süvari subayları oldukları anlaşıldı. Yoksulluk içinde yaşayan saldırganlar, Münih'teki bir yayınevinde tercüman olarak çalışıyorlardı. Berlin'e gelirken, yanlarındaki azıcık eşyanın arasına müteveffa Çariçe'nin fotoğrafını da eklemişler, mütevazı bir otelde konaklamışlardı.[27]

Ufak tefek, vahşi bakışlı bir adam olan Şabelski-Bork, Rusya'nın tüm dertlerinden ötürü Milyukov'u suçlamış ve yıllardır gizlice onu izlediğini kabul etmişti. Onun kanaatine göre Milyukov olmasa, Çar kesinlikle Almanya'yla barış tesis ederek devrimi engelleyebilirdi.[28]

Suikastın gerçekleştiği günün ertesinde, Anayasal Monarşistler Kongresi Berlin'de toplandı. Kongrenin açılışında V. D. Nabokov onuruna yapılan konuşmanın ardından, salonda bulu-

25 *A.g.e.*

26 "The Death of V. D. Nabokov", *Rul*, 30 Mart 1922, LC.

27 "Anti-Milukov Plot Under Munich Inquiry", *The New York Times*, 31 March 1922, 3.

28 Şabelski-Bork Rus ayrıca, göçmen topluluğunun çektiği sıkıntılardan Milyukov'u sorumlu tutarak, Milyukov'un elinde tuttuğu çariçeye ait mektupların iadesi için defalarca yazı yazdığını iddia ediyordu. Başlangıçta bu komplonun içinde bulunmadığını söyleyen Taboritski, daha sonra kumpastaki rolünü itiraf etmiş, ama kimseyi vurmadığını iddia etmişti. "Czarist Officers Shot at Milukov", *The New York Times*, 30 Mart 1922, 3.

nanlar, öldürülen Kadet'e saygılarını sunmak üzere ayağa kalktılar. Cinayet kınandı, Nabokov'un annesine taziyede bulunulması kararlaştırıldı ve o sırada polisler –muhtemelen gerici suikastçılarla ölenin yasını tutan demokratları birbirinden ayırt edemedikleri için– salona girerek, otuz Rusu şüpheli sıfatıyla tutukladı. Kongreye katılanlar içeri atılıp sorgulandı, fakat çabucak salıverildiler.[29]

30 Mart'ta Berlin'in Unter den Linden bulvarındaki eski Rus elçiliğinin şapelinde, yüzlerce kişinin katıldığı bir anma töreni düzenlendi. Kilise herkesi alacak büyüklükte olmadığından, elçiliğin avlusu insanlarla dolup taştı. Yirmi iki yaşındaki Vladimir Nabokov, annesi, Sergey ve diğer çocuklarla birlikte oradaydı. Törene katılanlar arasında Alman Dışişleri Bakanı, büyükelçiler, profesörler, doktorlar, gazeteciler, bunun yanı sıra Rus Kızıl Haçı'yla Alman Kızıl Haçı'nın ve Rus mültecilere yardım örgütünün üyeleri vardı; V. D. Nabokov'un başkanlık ettiği bu örgütün son mali raporu, kendisinin ölümünü takip eden sabah, *Rul*'da basılmıştı.[30]

Son tören 1 Nisan günü, şehrin dış mahallelerinde bulunan Aziz Konstantin ve Helena Rus Ortodoks Kilisesi'nde yapıldı. Taştan yapılma dar binanın, soğan şeklinde, üzerinde göğe uzanmış açık renkli haçlar bulunan üç adet kubbesi vardı. V. D. Nabokov bu binanın içinde, solgun renkli çiçeklerin yerleştirildiği bir tabutta yatıyordu; yüz hatları keskinleşmiş, garipleşmiş, bu yüzün çocuksu dolgunluğu ölüme teslim olmuştu.

Nabokov babasına son kez baktı. Trajedi, korkunç bir ironiyle iç içeydi: Vladimir Dmitriyeviç Nabokov, Bolşevikler tarafından tutuklanıp idam edilmekten kurtulmasının üç yıl sonrasında, başka bir ülkede, başkasını öldürmeyi amaçlamış bir suikastçı tarafından vurulmuştu.

---

29 Bununla birlikte polis, monarşistlerin güvenliğini garanti edemeyeceğini açıkça belirtmiş ve konferansın iptal edilmesini talep etmişti. Şehirden güney istikametine giden trenler, kaçmayı planlayan işbirlikçilere karşı gözlem altına alınmıştı. "Czarist Officers Shot at Milukov", *The New York Times*, 30 Mart 1922, 3.

30 "Anti-Milukov Plot Under Munich Inquiry", *The New York Times*, 31 March 1922, 3.

St. Petersburg kültürünün kıymetli şahsiyeti V. D. Nabokov'un büyük boy fotoğrafı, *Rul*'un 5 Mayıs tarihli sayısının birinci sayfasına basıldı ve otuzdan fazla ülkeye gönderildi.[31] Berlin, Paris ve Prag'dan, Nabokov'un babasını "özgürlüğün parlak şövalyesi" olarak niteleyen taziyeler yağdı. Rus Yahudiler Birliği, V. D. Nabokov'un anısına özel bir toplantı düzenleyerek, cenazeye delegelerini göndermek için talepte bulundu.

Rusya'nın dev edebiyatçısı İvan Bunin'den tutun, eski büyükelçilere ve Alman kabinesindeki bakanlara kadar herkes, neredeyse Berlin'de yaşayan Rus topluluğunun yarısı, Nabokov'un babasına ibadet yerlerinde ve basın organlarında methiyeler düzüyordu. Anton Çehov'un dul eşi, taziyelerini iletti.

V. D. Nabokov, öldürüldüğü gün Pavel Milyukov'a dostluk elini uzatmıştı. Onun ölümünden sonra da Milyukov, bütün gece bedeninin yanından ayrılmadı. Ertesi gün Milyukov, V. D. Nabokov'un ölümüne yazıklanarak, onu cömertçe övdü. Katillerin kandırılmış milliyetçiler olduğunu, "daracık ufuklarının sonsuzca ötesindeki bir Rus vatanseverini öldürdüklerini" yazdı.[32]

V. D. Nabokov'un ölümü, Milyukov'la aralarındaki çekişmeyi sonlandırmıştı. Tarih bir kez daha hayati meseleleri anlamsız kılacak, ikisinin Sosyalist Devrimci Parti hakkındaki kavgaları da geçersizleşecekti. Milyukov, Lenin'in yeni bir terör dalgasını ilan ettiğini, bu dalgayla Sosyalist Devrimciler'e verilen iç desteği ve "Milyukovcuları" da ezmeyi tasarladığını henüz bilmiyordu.[33]

Avrupa ve Amerika gazetelerinde, polis tarafından toplanan

31 *The Russian Years*, 198.

32 Milyukov'un V. D. Nabokov'a övgüsü, *Rul*, 30 Mart 1922, Kongre Kütüphanesi.

33 Lenin'in 19 Mart 1922'de Molotov'a yazdığı, Siyah Yüzler'in (*Black Hundreds* – Rusya'da 20. yüzyıl başında ortaya çıkmış, Romanov ailesinden yana, aşırı sağcı, milliyetçi ve Yahudi aleyhtarı hareket – ç.n.) din adamları karşıtı kampanyası hakkında yazdığı mektuptan. Bolşevikler, iç savaş sırasında onlara muhalefet eden Sosyalist Devrimciler için çıkarılmış genel affı zaten kaldırmışlardı. 1922'nin başında yeni tutuklama dalgaları başlatıldığında, hedef alınan gruplar arasında yeni Sosyalist Devrimci liderler, rahipler, akademikler ve entelektüeller de vardı.

Sosyalist Devrimciler'in gizlice idam edildiğine dair söylentiler yer alıyordu. Fakat V. D. Nabokov'un ölümünden sadece günler önce, uluslararası düzeyde bir iyi niyet gösterisi yapma baskısı altında bulunan Politbüro, Bolşeviklerin siyasi düşmanlarını halka açık duruşmalarda yargılayacağını duyurdu. Bu gelişme çeşitli ülkelerdeki Rus sürgünleri çok şaşırtacak, tüm dünyanın gözü Rusya'ya çevrilecekti. Sanıkların yazgısı kırk yıl boyunca, Nabokov'un zihnini meşgul edecekti.

4

Sosyalist Devrimciler'in mahkemesi, Moskova'da 8 Haziran'da başladı. Duruşmalar, Soylular Meclisi'nin eski balo salonu olan Büyük Sütunlu Salon'da yapılıyordu; burası bir asır önce Puşkin'in aşka düştüğü, Nabokov'un on yıllar sonra *Yevgeni Onegin* çevirisinin açıklamalar kısmında değineceği mekândı. Yüksek sütunlar, kristal avizeler, giderek artan bir hızla maziye gömülen kayıp bir dünyanın hatırlatıcılarıydı. Sahneye kırmızı halı serilmiş, üzerine bir masa yerleştirilmişti; karşıda yüzlerce sandalye dizili duruyordu ve masanın tepesine asılmış kırmızı bayraktaki altın sarısı harfler, halkın devriminin halkın mahkemesi tarafından korunduğunu belirtiyordu.[34]

Mahkeme sürekli olarak telgraf hizmetiyle ve Avrupalı muhabirlerce takip ediliyor, tüm bilgiler süzgeçten geçirilip özetlenerek, Berlin'deki göçmen gazetelerinin sayfalarında yerini alıyordu. Mahkeme salonunun kapısında duran askerler, önceden belirlenmiş binden fazla izleyiciyi içeri alıyordu. Dünyanın en tanınmış sosyalistlerinden bazıları, sanıkları müdafaa etmek üzere Moskova'ya gelmişlerdi.[35]

Mahkemenin neticesi bu sosyalistlerle birlikte ayarlanmış-

34 "Nabokov'un on yıllar sonra": *Eugene Onegin*, Açıklamalar, 2. Bölüm, 121-2; "masanın tepesine asılmış kırmızı bayraktaki": Eski film çekimlerinde mahkeme ve o günlerdeki resmî tatil/ölüm cezasına destek olayları yer almaktadır.

35 Yabancı avukatların en önemlisi Belçikalı Emile Vandervelde idi. Vandervelde, Lenin ve Troçki'nin de yaklaşık on yıl boyunca dahil bulunduğu bir sosyalist örgütler ve işçi örgütleri birliği olan İkinci Enternasyonal'in eski başkanıydı.

tı bile. Bolşeviklerin Avrupa'daki devrimciler arasında yarattığı husumetten azade bir bütünleşik cephe kurulması koşuluyla, on iki önemli sanığa kendi avukatlarını seçme hakkı tanınacak ve bu sanıklara ölüm cezası verilmeyecekti.

Fakat bu koşulları müzakere eden Almanya'daki Rus delegeleri, *Pravda*'nın sayfalarında temsilcileri açıkça azarlayan Lenin'le görüşerek, söz konusu koşulları netleştirmemişlerdi. Söz verildiği üzere Avrupalı avukatların sanıklara yardım için gelmelerine izin verilince, Lenin'in memnuniyetsizliği karşısında ortaya çıkan uluslararası panik dindi.

Mahkemenin ilk gününde sanıklardan biri ayağa kalkarak, bu yargılamanın meşru olmadığını duyurdu. Bir gazetecinin yorumuyla, bütün Rus devriminin yeniden yapılmasını icap ettirebilecek bir saatlik tartışmaların ardından, nihayet suçlamalar okundu.[36] Mahkeme heyetindekiler tarafsız davranamayacaklarını, ancak taraflılıkları "devrimin yararına" olduğu sürece, bu durumun sorun yaratmayacağını bildirmişlerdi. Sanıklar ve sanık avukatlarına mevcut hükümeti eleştirme imkânı tanındı, lakin tanık çağırmalarına izin verilmedi. Mahkeme heyeti onlara, kayıtlara geçirilmek üzere delil sunma izni vermeye bile yanaşmadı.

Mahkemedeki varlıklarının anlamsız olduğunu bir hafta içinde idrak eden yabancı avukatlar, artık orada bulunmak suretiyle bu sözümona adil yargılama sürecini desteklemeyeceklerini duyurdular. Duruşmalardan çekilerek, ertesi gün salonda boy göstermediler.[37]

Mahkeme salonuna giren örgütlü bir kalabalık içinden sekiz gösterici, sanıkların idam edilmesini savunan konuşmalar yaptı. Bir an sanıkların hemen oracıkta öldürüleceği izlenimi oluş-

36 Sanıklar üç gruba ayrılmıştı: daha hafif suçlar işlemiş olanlar, dava için tanık haline gelenler ve suçsuz olduğunu söyleyen on iki sanık. Bu on iki kişilik grup Rusya'da Sosyalist Devrimci Parti'nin merkezini temsil ediyordu. "Thirty-four Persons on Trial", *The New York Times*, 10 Haziran 1922, 5.

37 "desteklemeyeceklerini duyurdular": Shub, David, "The Trial of the SR's", *Russian Review*, Cilt 23, "No. 4 (Ekim 1964), 366. Vandervelde'nin öldürüldüğüne dair haberler çıksa da, gerçekte avukatlar sadece gözaltına alınmışlardı. Ülkeden çıkış vizesi alamayan avukatlar, Rusya'yı terk etmelerine müsaade edilinceye dek açlık grevi yapmak zorunda kalmışlardı.

tu. Duruşmalarda kalan savunma avukatı, salonda bu hakaretlere ve söylevlere izin verilmesinin mahkeme heyetini önyargılı konuma soktuğundan yakındığında, heyet "işçilerin herhangi bir hukuk okuluna gitmediklerini, adabımuaşeret kurallarından da habersiz olduklarını" beyan etti. Heyet başkanı yargıç Georgi Pyatakov bir kez daha, hedefin tarafsızlık olduğu fikrine karşı çıktı. Mahkemeye yanlı davrandığı için çıkışan bir savunma avukatı, sorun çıkardığı gerekçesiyle hapse atıldı. Dünyanın çeşitli yerlerindeki gazeteler, ölüm cezasının kaçınılmaz olduğunu duyurmaya başladılar.

Sosyalist Devrimciler, Avrupalı avukatlarını kaybetmişlerdi zaten; şimdi Rus avukatlarından da yoksun kalıyorlardı. Fakat meydan okumayı sürdürdüler. Çarlık iktidarında, savaşarak, hapse girerek rüştlerini ispat etmişlerdi. Birçoğu Geçici Hükümet'te yer aldığı ya da Bolşevik iktidarına karşı savaştığı gibi, yıllarca sebatlı radikaller olarak kalmışlardı ve gözleri korkutulamamıştı.

Açlık grevlerine önderlik etmişlerdi; aralarından öldürülenler olmuştu. Sanıklardan Abram Gotz 1907'de Çarlık mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırılmış, cezası hafifletilerek Sibirya'ya sürülmüş ve devrime kadar orada kalmıştı. Ancak bu mahkemenin öncekilerden çok önemli bir farkı vardı: bu kez yargıç konumundakiler, devrimci yoldaşlarıydı.

Yazar Maksim Gorki Sovyet liderlerine seslenerek, onlardan Troçki'ye şu mesajı iletmelerini istemişti: "Sosyalist Devrimciler'in davası cinayetle sonuçlanırsa, bu daha en başından alçakça bir cinayet olarak algılanacaktır. [...] Okumamış, kültürsüz ülkemizdeki entelektüellerin kökünü kazımanın nasıl bir suç ve aptallık olduğunu, defalarca belirttim."[38]

Değerlendirmelerin son günlerinde, merhametli davranmak için bir gerekçe yaratmak üzere, sanıklara son kez mahkemeden ricacı olmaları, partilerini reddederek hayatlarını kurtarmaları fırsatı teklif edildi. On iki kişiden hiçbiri merhamet dilemedi.

---

38 Sosyalist - Devrimci Parti Delegasyonu, *The Twelve Who Are To Die: The Trial of the Socialist - Revolutionists*, 22; Yedlin, *Maxim Gorky: A Political Biography*, 162.

Rus halkı gözlerinin önünde olup bitenlere üzülüyor muydu? *New York Times* muhabiri Walter Duranty'nin 1922 tarihli dava hakkında yazdıklarına inanırsak, hayır. Duranty'ye göre, Moskovalılar siyasetten bıkmışlardı ve sadece hayatlarını sürdürmenin derdindeydiler. Moskova'daki batılı gazetecilerin en saygın ve sözü dinleniri olma yolundaki Duranty, Moskova'dan geçtiği haberlerde, grupların ölüm cezasına destek için ayaklanmaya teşvik edilmesi mümkünken, kimsenin sanıklara ne olacağını umursamadığını söylüyordu: "Köylüler eskiden Sosyalist Devrimciler'in bayrağı altında yürümüşlerdi, çünkü Sosyalist Devrimciler onlara toprak vaat ediyordu. Şimdi topraklarını Bolşeviklerden aldıkları için, huzur ve refah içinde ellerindekinin tadını çıkarmak istiyorlar. Sovyetler bu barış ve huzuru onlara sağladığı sürece, bin devrimci lider vurulsa köylülerin umurunda olmaz."[39]

Ancak belki Duranty'nin gözden kaçırdığı bir şeyler vardı, zira mahkeme heyeti bile son anlarda çatışmalar yaşamışa benziyor. Hükmü kararlaştırma aşamasında yargıçlar, mahkûmlara bir kez daha, serbest bırakıldıkları takdirde hükümete dair tutumlarının değişip değişmeyeceğini sormak üzere durakladılar. Mahkûmlar yine boyun eğmedi.

Böylece, hükmün açıklandığı dramatik duruşmada, otuz dört sanıktan on ikisine ölüm cezası verildi. Hüküm son değerlendirmeyi yapması için Sovyet'e gönderildi. Troçki'yle Stalin, mahkûmların hükümete karşı direnmekten vazgeçip partiyle ilişkilerini kestiklerine dair yazılı bir yemin imzalamaları için ısrar ediyorlardı. Bu imzayı attıkları takdirde, cezalarında indirim yapılacaktı; aksi takdirde idam edilmeleri kaçınılmazdı.

Başkalarıysa idam cezasının ömür boyu sürgüne çevrilmesi için baskı yapıyorlardı. Ortaya bir uzlaşma çıktı: ölüm cezası kaldırılmayacak, fakat idamlar "ertelenecekti". Mahkûmlar ömür boyu tutuklu kalacaktı. Sosyalist Devrimci Parti hükümete karşı herhangi bir eyleme giriştiği takdirde, mahkûmların ölüm cezaları derhal yerine gekirilecekti: "Bir fabrikayı yakma-

39 Duranty, Walter, "Soviet Chiefs Stage Anti-Treason Show", *The New York Times*, 22 Haziran 1922, 3.

ya yahut bir cinayete teşebbüs etsinler hele; o zaman Sosyalist Devrimciler bunun cezasını çekecektir."[40]

10 Ağustos 1922'de, Moskova'daki Lubyanka Hapishanesi'nin yardımcı komutanı sanıkları yanlış şekilde yönlendirerek, onlara hükmün onaylandığını ve öldürüleceklerini söyledi. On saat boyunca, idam edilmek üzere götürülmeyi beklediler. Geceleyin hapishanenin yöneticisi gelip, onlara yeni mahkûmiyet durumlarını açıkladı. Çok geçmeden mahkûmlar gizli polise teslim edildi. Sonrasında, ortadan kayboldular.[41]

Bolşeviklerin 1917'de iktidarı ele geçirmesi devrimcileri bölmüş, dünya çapındaki devrimin sonraki yıllarda nasıl ilerleyeceğini tasavvur etmeyi zorlaştıran bir çatlak yaratmıştı. Nabokov tarafından parodisi yapılan, Aleksandr Blok'un "On İki Kişi" adlı şiiri, "Ölecek On İki Kişi" adlı başka bir kitaba ilham vermiş, söz konusu kitap o yılın sonbaharında Berlin'de basılıp, Avrupa ve Amerika'da dağıtılmıştı. Kitap yargılamanın arka planını ve yargılamada yaşananları ayrıntılı olarak anlatıyor, devrimci kardeşlerini katletmeyi planlayan Bolşevikleri yeriyordu.[42]

Rus devrimcilerini iktidar yolundaki uzun yürüyüşlerinde destekleyenler, radikal yoldaşların öldürülmesi fikrine karşı durdular. Amerika'dan ve Avrupa'dan kınamalar geldi, bir düzineden fazla ülkede sosyalist gruplar protesto gösterileri düzenledi. Geçici Hükümet'in liderliğini yapmış olan Aleksandr Kerenski, sanıkların yerine kendisinin alınmasına gönüllü oldu. Daha önce ilkesel olarak Bolşeviklere destek veren H.G. Wells, şimdi Sovyet hükümetini "insanlık ve evrensel uzlaşım adına, dünya halklarını bir öç alma eylemi gözüyle bakacağı bu

---

40 *The Twelve Who Are To Die*, 84.

41 "On saat boyunca": *The Twelve Who Are To Die*, 86.

42 Nabokov Blok'un şiirlerini genel olarak beğenmiş fakat bunların sonuna "kartondan bir İsa" gibi yapıştırıldığını düşündüğü "On İki Kişi"den nefret etmişti (Gold, Herbert, "The Art of Fiction, No. 40, Vladimir Nabokov", *The Paris Review*'daki mülakat, Yaz-Sonbahar 1967). *The Twelve Who Are To Die*'de, Lenin ve Troçki'yle arası bozulmuş bir Alman Marksisti olan Karl Kautsky, şöyle yazar: " 'Yasal' bir çarın iktidarıyla kazara iktidara gelmiş bir hizip arasında, maddeten gerçek bir fark yoktur. Sarayda yaşayan bir tiranla, Kremlin'e çıkmak amacıyla işçilerin ve köylülerin devrimini kötüye kullanan bir despot arasında hiçbir fark yoktur."

tutumundan vazgeçmeye" çağıran bir deklarasyona ortak oldu. O sırada Almanya'da bulunan Albert Einstein, aynı şekilde mahkeme kararına karşı çıktı.

Berlin'de çıkan *Rul* da, mahkemeyle ilgili haberler yayımlamaya devam ediyordu. Hüküm açıklandığı gün, binlerce insan Prag sokaklarını doldurdu. Cezanın ertelenmesinin, "yavaş, acılı bir ölüm"den başka bir şey olmadığı ifade edildi. *Rul*'un haberine göre, on iki kişiyi savunan avukatlar mahkeme heyetince gözaltına alınarak, toplama kamplarına gönderilmişti.[43]

Sosyalist Devrimciler, nerede bulunduklarına dair hiçbir açıklama yapılmaksızın, gözlerden ırak kaldılar. Yüzlerce entelektüel daha tutuklandı, sürgüne gönderildi yahut idam edildi. Sonraki günlerde telgrafla iletilen bir habere göre, Arhangelsk liman şehrindeki toplama kampından yakın zamanda firar edenler olduğu için, tutuklu entelektüeller ve Sosyalist Devrimciler'den bazıları, kaçmalarının daha zor olacağı Rus anakarasının kuzeyindeki kutup bölgesi adalarına taşınacaktı. Avrupa'da çıkan haberlere göre, mahkûmlar Nova Zembla'ya sürgün ediliyordu; öylesine ıssız ve barınmaya elverişsiz bir yerdi ki Nova Zembla, Çar bile buraya hiç mahkûm göndermemişti.

Sosyalist Devrimciler'in mahkemesiyle Beyaz Ordu'nun küçük düşürücü yenilgisi bir araya gelince, Bolşevik iktidarının her an çökebileceği düşüncesi ortadan kalkmıştı; aynı şekilde, çok yakında Rusya'ya demokrasinin geleceği fantezisi de. Üç ay sonra, 30 Aralık 1922'de Bolşevikler, Moskova'daki Bolşoy Tiyatrosu'nda Birleşik Sovyetler Kongresi'ni topladı. Rus, Ukraynalı, Transkafkasyalı ve Belaruslu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri, devrimci bir devlet yaratmak üzere bir araya gelerek, Sovyetler Birliği'ni resmî olarak kuran antlaşmaya imza koydular.

Vladimir Nabokov'un tatsız Berlin baharı, sonbahara ve ardından kışa döndü; değişen mevsimler hiçbir şeyi yerine koymadı. Nabokov, babasını kaybettiği yıl ülkesini de kaybetmişti.

---

43 "yavaş, acılı bir ölüm": *Rul*, 15 Ağustos 1922, Kongre Kütüphanesi; "toplama kamplarına gönderilmişti": *Rul*, 25 Ağustos 1922, Kongre Kütüphanesi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonrası

1

V. D. Nabokov'un ölümü, ailesinin dünyasını harap etmişti. Nabokov sadece üç hafta babasının yasını tuttuktan sonra, öğrenimini tamamlamak üzere Cambridge'e döndü. Sergey final döneminde, anneleriyle ilgilenmek üzere Berlin'de kaldı; Cambridge'e yalnızca sınavlarına girmek üzere gitti.[1]

Keder içindeki Nabokov, teselliyi sözcüklerde aradı. *Rul*'da yayımlanmak üzere, kaybettiği babası için "Paskalya" adlı bir şiir yazdı. Şiirin acı içindeki anlatıcısı, baharla birlikte her yerde hayatın yeniden yeşerdiğini görür. Ölüm –bir doğum mevsiminde olan tabiatla hiç uyuşmasa da– inkâr edilemez. Ama baharın güzelliği ve bu yeniden doğuş "göz kamaştırıcı yalanlardan ibaret değilse", diye yazar Nabokov, tabiatta ve yazarın bu şiirinde bir tekrar dünyaya gelme vaadi vardır; böylece sevgi ve hafıza, ölenleri hayata döndürmektedir.[2]

"Paskalya" şiiri umutla doludur ama gerçek dünyada, Nabokov babasını kaybetmekten ötürü afallamış haldedir. İngiltere'deki son haftalarında Vladimir yeis içinde annesine şöyle ya-

1 *The Russian Years*, 194.

2 *Selected Poems*, 7.

zar: "Bazen o kadar bunalıyorum ki, aklımı kaçıracak gibi oluyorum; fakat saklanmak zorundayım. Hiç kimsenin keşfedemeyeceği birtakım şeyler, birtakım duygular var."[3]

1922'nin ortasında Vladimir Nabokov Berlin'e döndü. Sonradan nefret edeceği bir şehirde yaşayan üniversite mezunu bir genç, elinde fazla şey kalmamış bir dulun en büyük oğluydu artık; vatanını ya da servetini tekrar elde etme beklentisi giderek azalıyordu. Yetişkinliğe adım atarken, geleceği hâlâ belirsizlik içindeydi. Annesi, savrulduğu boşluğun içinde elinden ne geliyorsa yapmaya çalışan, binlerce eğitimli aristokrattan biriydi. Yine de çocuklarından üçünün sorumluluğu ondaydı; o yaz Nabokov'un kız kardeşi Olga on dokuz, Elena on altı yaşındaydı, Kirill ise on bir yaşına basmıştı.

Nabokov babasının ardından kederlenip, ailesinin hayata nasıl devam edeceğini bilimezken, bu karmaşık zamanda on yedi yaşındaki kız arkadaşı Svetlana Siewert'e evlenme teklifinde bulundu. Kızın ailesi nişanlanmalarına karşı değilse de, bu evliliği karizmatik Vladimir'in düzenli bir iş bulması koşuluna bağlayacak denli kaygılıydılar. Taleplerinde belli bir haklılık payı görülebilirdi; Siewert ailesinin kaygılarını paylaşan başka insanlar da vardı. Anne-babalarını ve eşlerini geçindiren göçmen Rus kızları, sürgün hayatı yaşayanlar arasında tipik bir olguydu. Bu da, "Ortalama bir Rus erkeği, Rus kadınları denli iyi olsaydı, Bolşevizm asla başarıya ulaşamazdı," diyen gözlemciyi haklı çıkarıyordu.[4]

Avrupa ve Amerika'daki gazeteler, sefalet içine düşmüş Rus aristokratlarının hikâyeleriyle doluydu. Bir kont, New York şehrindeki bir otelde baş garson olarak çalışırken yanlışlıkla otel müşterisinin üzerine şarap dökmüş, müşteri de ona vurmuştu. Kont sakin bir tavırla ceketini çıkarıp, etkileyici bir zarafetle sandalyeye astıktan sonra, müşteriyi kan revan içinde bırakmıştı; rakibi ondan kurtulmak için birkaç polisin yardımına ihtiyaç duymuştu. Kontun, şerefine dokunan bir hakarete zarafetle kar-

3 *The Russian Years*, 194.

4 "düzenli bir iş bulması koşuluna": *The Russian Years*, 196; "Rus kadınları denli iyi olsaydı": "Wives of Russian Refugees", *The New York Times*, 8 Ocak 1922, 84.

şılık verişine tanıklık eden diğer müşteriler, aralarında topladıkları parayla onun cezasını ödemişler ve kontu, kendisine daha uygun bir iş bulacağını umdukları Paris'e göndermişlerdi.[5]

Çin'den New York'a kadar birçok yerde, bunun gibi sayısız hikâye anlatılıp duruyordu. Rusya'daki hizmetkârlarını ve sahip olduğu tiyatroyu kaybeden aktris, Broadway'deki bir kafede dans ediyor ve günde ancak bir öğün yemek yiyebiliyordu. Riga'da kâtibe olarak çalışan prensesler görülmüştü. Nabokov'un ailesi gibi doğuştan zengin bazı Ruslar, servetlerinin birazını olsun yanlarına alarak kaçmışlardı. Başkalarıysa, çok geçmeden geri döneceklerini sanarak o kadarını da yanlarına almamışlardı. Geride bıraktıkları gerdanlıklar ve taçlar yüzünden, Bolşevik iktidarının ilk yıllarında Rusya'yı, saklı mücevherleri bulma ateşi sarmıştı.[6]

Yıkık Rus aristokrasisinin zenginlikten sefalete düşme hikâyeleri, şimdiye kadar böyle bir düşüş yaşamamış olan ve kudretli insanların alçakgönüllülüğünü takdir edemeyen gazetecileri heyecanlandırıyordu. Fakat başkalarının kötü durumuna bakıp zevk almaya dayalı bu gülünç öyküler, söz konusu insanların çektiği sıkıntılara dair başka haberlerle dengeleniyordu. "Ölmekte Olan Mülteciler Brest-Litovsk'a Sürünerek Girdi" gibisinden manşetler de çokça görülüyordu.[7] Londra, Paris, Prag, Varşova, Harbin, Stockholm, Berlin ve ötesine dağılmış mülteciler, şimdi sürgünlerinin üçüncü ya da dördüncü yılındaydılar ve hiç paraları kalmamıştı; para kazanma imkânları da yoktu.

O sıralarda, İstanbul'daki bir barakada toplanmış eski Beyaz Ordu askerleri, Kızıl Haç'ın verdiği çay, çorba ve bazen ekmekten ibaret yetersiz öğünlerle yaşamaya çalışmaktaydılar. Çatı-

5 De Boghorie, Nathalie, "The New Russian Exile and the Old", *The New York Times*, 24 Nisan 1921, BRM4.

6 "günde ancak bir öğün yemek": "The New Russian Exile and the Old", *The New York Times*, 24 Nisan 1921, BRM4; "Princesses Work as Riga Typists", *The New York Times*, 3 Mayıs 1921, 8; "saklı mücevherleri bulma ateşi": Devrimden sonraki ilk senelerde, saklı hazineleri bulmak için işkence edilip öldürülen erkek ve kadınların hikâyeleri, Rusya'dan dışarı sızmıştı. Örneğin bkz. "Streams of Jewels Out of Russia", *The New York Times*, 11 Haziran 1922, 91.

7 "Dying Refugees Crawl into Brest-Litovsk", *The New York Times*, 9 Ağustos 1921, 3.

sı akan bir tavan arasına veremli hastalar yerleştirilmişti. Issız mahallelere sıra sıra yerleştirilmiş aileler, asılmış kilimler ya da battaniyelerle birbirlerinden ayrılmışlardı. Dışarıdan bakan biri, Beyaz Ruslar'ın ölmüş bir toplumdan kaçan ölmüş bir sınıfa mensup olduklarının, yeniden hayata dönmeyi ve ülkelerine gitmeyi hayal etseler de aslında sürgüne ve açlığa mahkûm edildiklerinin, tüm dünyaya malum olduğunu düşünürdü. Bir gazetecinin ifadesiyle, hayatta kalma imkânları bulunmasa da, hiç olmazsa "az rastlanır bir zarafet içinde yavaş yavaş ölme sanatına vâkıftılar."[8]

Svetlana'nın anne-babasının, kızlarını nişanladıkları adamın iş bulup bulamayacağını önemsemelerine şaşmamak gerekir. Vladimir Vladimiroviç de ister sevgilisini kaybetmemek, isterse tembel bir aristokrat gibi görünmemek yahut ailesinin geçimini sağlamak için olsun, işe girme vakti geldiğinde buna rıza gösterdi.

Kardeşi Sergey'le birlikte, bir Alman bankasında onlar için ayarlanmış görevlere başladılar. Nabokov ilk gün işe kazakla gitti. Uyuşuk Rus aristokratı algısını destekler şekilde, bu işi üç saat boyunca sürdürmeyi başardı. Nasıl giyindiğini bilmediğimiz Sergey ise, bankada bir hafta boyunca kaldı.[9]

Nabokov Almanya'nın Germen yüzünü de, ticari karakterini de umursamıyordu. Ama 1922'de Almanya'da, iş sahibi olmayan bir yazar ya da özel derslerle günü kurtaran biri için hayat ucuzdu. Çocuklara ve yetişkinlere, İngilizceden boksa kadar her konuda ders vererek durumu idare ediyordu Nabokov.

Nabokov'un tutkuyla yaptığı şey ise yazmaktı; önceki yıllarda harcadığı çabaların sonuçlarını birden almaya başladı. 1922'nin sonundan başlayarak, dört ay içinde, Sirin müstear ismiyle yazdığı dört kitabı ve *Alice Harikalar Diyarında* kitabının Rusça çevirisi yayımlandı.[10] Cambridge yıllarında başla-

8 "ıssız mahallelere": "Constantinople's Russians", *The New York Times*, 23 Nisan 1922, 105; "zarafet içinde yavaş yavaş ölme": "Wives of Russian Refugees", 84.

9 *His Life in Part*, 147.

10 Nabokov *Alice Harikalar Diyarında* kitabının kahramanını Anna'ya dönüştürmüş, eserin Rusça ismi *Anya v Strani Çudes* olmuştu.

dığı deneme niteliğindeki çalışmalarını devam ettirerek, azimle öyküler yazmaya başladı ve 1923'le 1924 arasında on beş öykü yayımlattı.

Bu hikâyelerin ilklerinden olan "Burada Rusça Konuşulur", Sosyalist Devrimciler davasının üzerinden fazla zaman geçmemişken yazılmıştı. Bir Beyaz Rus göçmenin oğlu, babasının Berlin'deki tütüncü dükkânına gelen Sovyet ziyaretçiyi yumruklayıp yere yıkar. Adamın ceplerini karıştırınca, onun yıllar önce babayı tutuklayan gizli polis örgütü Çeka'nın devamı niteliğindeki GPU için çalıştığını anlarlar. Babayla oğul uyduruk bir mahkeme kurarak, sanığa son sözlerini sorarlar. Adama ne ceza vereceklerini, gizli polisin tüm günahları için onu idam edip etmemeyi tartışırlar. Ölüm cezasına karşı çıkarak, mahkûm için dış dünyadan saklı bir hücre hazırlarlar. Ona yemek, kitaplar verir, günlük yürüyüşler yapma imkânı tanırlar; fakat Bolşevikler iktidardan düşene kadar, kapısı kilitli bir banyoda tutuklu kalacağını bildirirler. Hikâyenin anlatıcısıyla bu sırlarını paylaşırlarken, Bolşevik iktidarı sona ermeden babanın ölmesi halinde, mahkûmun oğula miras kalacağını açıklarlar. Dükkân sahibinin ifadesiyle, bu mahkûm ailenin bir mücevheri olmuştur artık.

Bir arzunun yerine getirilişini anlatanlar, en yalın türden hikâyelerdir; genç Nabokov da bir fantezisini açığa vurmuş, bin kilometre öteden GPU üzerinde tahakküm kurmak için, edebi kurgudan yararlanmıştır. Seri yumrukları olan bir evlat ve çok sevdiği –tıpkı V. D. Nabokov gibi, bir zamanlar Bolşeviklerin eline düşmekle birlikte hayatta kalan– babası, eksik kalan adaleti yerine getirirek, vatanlarına hizmette bulunurlar. Altı ay sonra, hâlâ mesut ve kesinlikle Sovyet tutsaklarından çok daha insaniyetlidirler. Hiçbir karmaşıklık ortaya çıkmaz; hiç açmaza düşmezler. Son satırda baba, mahkûmlarını ne kadar süreyle ellerinde tutacaklarını merak eder. Bu soru, yazarın ömrü boyunca yanıt bulamayacaktır.

Nabokov, bir gizli GPU üyesini beslemeyi bırakın, annesinin bile geçimini sağlayamıyordu. Svetlana'nın anne-babası, Vladimir'in istikbalinden kuşkuya düşünce nişanı bozdular. Nişan-

lısından böyle ani olarak ayrılışının üzerine Nabokov, bir dizi kederli şiir yazdı ama başka kadınlara yönelmesi çok uzun sürmedi. Yazın geçici bir iş bularak, Fransa'nın güneyindeki meyve bahçelerinde kiraz ve şeftali toplamak üzere yola çıkmadan evvel, en az iki kadınla aşk macerası oldu; kadınların ikisi de Yahudiydi. Üçüncü bir kadınla, gittiği maskeli baloda tanıştı.[11] Kurt maskesi takmış zarif bir Rus olan bu kadın, Sirin imzalı şiirlerden alıntılarla karşılık verdi yazara; fakat Nabokov balo salonunun dışına kadar peşinden geldiği halde, yüzünü göstermedi.

Sonradan öğreneceği üzere, kadının adı Véra'ydı. Birkaç hafta sonra Fransa'da Nabokov, onun "beklenen kişi" olabileceği fikriyle bir şiir yazdı. Soyadını öğrendiği zaman, babası Evsey Slonim'le tanış olduğunu anladı; potansiyel bir yayıncı olması sebebiyle, onunla görüşmüşlüğü vardı. Hukuk okulu mezunu Slonim, bu meslek alanı Yahudilere kapatıldıktan sonra, Rusya'da hukukçu olarak çalışma iznini kaybetmişti. Ormancılığa yönelmiş, iş adamı olarak büyük başarı kazanmıştı. Ama topraklarını da ülkesiyle birlikte terk ettikten sonra, şimdi Berlin'de kariyerini yeni baştan kurmaya çalışıyordu. Véra, birden fazla dil bilen üç kızından ikincisiydi. O da çoğu zaman Vladimir'in ziyaret ettiği büroda otururdu, fakat nedense hiç karşılaşmamışlardı.[12]

O yaz Vladimir'in aklında Véra vardı; fakat Svetlana'ya acılı bir mektup göndermekten de geri kalmadı. Yazılarının akışını ise hiç mi hiç dizginlemedi; kaldığı çiftlik odasında geceleri uyumayıp, şiirlerin, hikâyelerin üzerine, şimdi oyunlar da yazıyordu. *Kutup* adlı dramasında, Kaptan Robert Scott'un 1910 tarihli kutup keşfinin son saatlerinde yüzleştiği zihin karışıklıklarını ve ölümü kurgular.[13] Gerçeklikten iyice ayrılan bir di-

---

11 Nabokov, babasının Adalet Bakanı olarak görev yaptığı Kırım bölgesel hükümetinin başındaki Solomon Kırım'ın meyve bahçelerinde çalışmıştı.

12 "beklenen kişi": *The Russian Years*, 207; "çalışma iznini kaybetmişti": Maxim D. Shrayer'in "Jewish Question in Nabokov's Art and Life"da belirttiği gibi, Véra'nın babası başkalarının aksine, Hıristiyanlığı kabul ederek bu sorunu çözmeye yanaşmamıştı. (75). Ayrıca bkz. *His Life in Part*, 177.

13 Nabokov çocukluğunda kâşiflerin ve maceracıların hikâyelerini dinleyerek büyümüştü; olayların ana hatları ve seçtiği dil şaşırtıcı biçimde gerçek Scott'ın

ğer metinde, Fransız Devrimi'nden yıllar sonra, elinden kaçmış kurbanının peşine düşen kararlı bir celladın hikâyesini anlatır.

Nabokov o sonbahar Almanya'ya döndüğünde, Rus yurttaşlarının daha fazla aşina olduğu bir evrene kalemini daldırdı: meleklerle, İncil'den temalarla dolu bir evrene. Nabokov'un *Agasfer*'e, yani Gezgin Yahudi'ye dair anlatısı, bu evrene dahildi.

O dönemin dindar ya da okumuş Avrupalıları iyi bilirlerdi bu hikâyeyi. Hıristiyan söylencesinde, bir Yahudi ayakkabı tamircisi, çarmıha gerilmek üzere ilerleyen İsa'yı azarlar. Zalimliğinden ötürü, Mesih geri gelinceye dek pişmanlığı ve sevgiyi öğrenmek üzere dünyayı dolaşmaya mahkûm edilir. Nabokov dünyaya gelene dek, Puşkin, Shelley, Wordsworth, Goethe, Hans Christian Andersen ve niceleri bu hikâyeyi kendilerince anlattılar. Onların eserlerinden önce bile Hıristiyanlar, Yahudilerin dünyanın her yerinde düştükleri kötü hali açıklamak için çoğu zaman söz konusu hikâyeye başvururlardı. Bu düşünceye göre, Mesih'in ölümünden sorumlu olan Yahudiler Tanrı'ya karşı günah işlemişlerdi; onu reddettikleri için suçluydular, yahut iki bunların her ikisi de geçerliydi. Sonuç olarak bütün bir Yahudi ırkı eziyet çekmeye ve dünya üzerinde dolaşıp durmaya yazgılıydı.[14]

---

günlüğüne uyuyordu. Ama Nabokov aynı zamanda hikâyesini, kendi ihtiyaçlarına uydurmuştu. Keşif gezisinin hayatta kalan son üyelerinin isimlerini değiştirmişti ve daha da garibi, karakterler *Güney* Kutbu'ndan kilometrelerce uzakta hiçbir kurtuluş ya da geri dönüş umudu olmaksızın donarak ölürken, hikâyesindeki Scott, kuzey ışıklarını gördüğünü kaydetmişti (*The Man from the U.S.S.R*, Other Plays 280). Gerçek Scott'ın da günlüğünde ışıklardan bahsetmişti ama Nabokov *aurora* denen bu ışıkları, kuzeye özgü biçimine dönüştürmüştü. Bu hareket hikâyenin konumunu iyice değiştirmekte, karlarla kaplı ıssız bir coğrafyada açlıkla yüz yüze kalmaktan başka şeyleri akla getirmektedir: uzak kuzey topraklarına sürgün edilen Rusları.

14 Yahudilerin oradan oraya dolaşması 1890'larda Jean-Martin Charcot'nun Paris hastanesinde, "ırksal, patolojik bir rahatsızlık" olarak teşhis edilmişti. Bkz. Henry Meige, "*The Wandering Jew in the Clinic: a Study in Neurotic Pathology*", *Nouvelle Iconographie de la Salpêtrière, Hasan-Rokemand Dundes*, 190-194. Bu değerlendirme ayrıca ABD'de, *Popular Science*, Cilt 44 (Şubat 1894) içinde basılmıştı. Nabokov Charcot'nun bazı çalışmalarından haberdardı ve Gogol'le ilgili kitabında laf arasında, alaycı bir üslûp içinde bunlara değinmişti.

Bu hikâyenin din tabanlı şiddeti haklı çıkarmak için kullanılma derecesi önce artıp sonra azalırken, yedi asırdan fazla süreyle bir dinî mesel, iki asır boyunca da bir edebi mecaz olarak kalan Gezgin Yahudi izleği, revaçtan hiç düşmemişti. Hatta 1906'da aynı izlek, sahneye taşınmıştı. Fakat nihai senaryo, Nabokov'un Cambridge yıllarında İngiltere'deki birçok tiyatroda –hatta başrolünde Tyron Powell'ın oynadığı bir temsille Broadway'de– sahnelenen, Ernest Temple Thurston'ın *Gezgin Yahudi*'si olmuştu.[15]

1923'e kadar, Thurston'ın oyunu sinemaya uyarlanmıştı bile. Filmde, Gezgin Yahudi haline gelen adam aslında, ölmekte olan karısının zihnini bir tedavi fantezisiyle doldurduğu için çarmıha doğru yürüyen İsa'ya küfretmektedir. Karısını İsa'nın buyruğunu uygulamaktan men ederek, Mesih'e tükürür. Mesih'in onu dünyayı dolaşmaya mahkûm etmesinin ardından, adamın karısı ölür.

Bin yılı aşkın zaman geçtikten sonra, adam başka bir kadına tutulup dünyanın her yerinde onun peşinden gider; bir şekilde, hatta kadın istemese de ona sahip olmak istemektedir. Dünya yüzünde yaşadığı asırlar boyunca, farklı kimliklere bürünür (bir şövalye, bir mücevher taciri olur). Dünyadaki nefrete ve yaralara tanıklık ettikten sonra nihayet ıslah olmaya ve günahının ayırdına varmaya başlar; asırlardır onu kötüleyenlerden –nihai olarak, Engizisyon rahiplerinden de– daha mübarek bir insan haline gelir.

Gezgin Yahudi sinemalarda gösterime girdiği yıl, Nabokov bir iş arkadaşıyla görüşüp, hikâyeyle ilgili kendi varyantı üzerinde çalışmaya başladı. *Agasfer*, "sahne için düşünülmüş bir senfoni"ye eşlik edecek uzun bir monologla başlar. Nabokov, Thurston'ın oyunundaki şablonu akla getirecek şekilde, Gezgin Yahudi'ye tarih içinde farklı roller verir. Ancak Nabokov'un varyantında, bu kimlikler bazen gerçek tarihî şahsiyetlerdir: Oyunun girişinde, Gezgin Yahudi kendisinin İsa'ya ihanet eden Yahuda'nın kimliğinde ortaya çıktığını, sonradan cin-

15 *Gezgin Yahudi* 1920'nin Ağustos ayında Manchester'da ve bir ay sonra Londra'da sahnelenmiş, ertesi yıl New York'daki Knickerbocker Theater'a gitmişti.

sel maceralara düşkün, ensestle ve eşcinsellikle suçlanan Lord Byron olarak tekrar belirdiğini açıklar. Yunanistan'dan Medici dönemi Floransa'sına, Engizisyon'a kadar değişik dönemlerden bahis geçer. Yahudi son olarak, Fransız Devrimi'nin bir kahramanı olan ve Sovyetler'in çok sevdiği Marat'nın bedeninde ortaya çıkar. Nabokov'un dizelerinde Gezgin Yahudi, sevmeyi öğrendiğini ve bir gün bu sevginin ilahi göğü dolduracağını söyler; ama şu yaşadığımız dünyada, gökleri satıp günahlar almaktadır.[16]

Nabokov'un *Agasfer* için seçtiği kimliklerin kökeninde ihanet, cinayet, cinsel sapkınlık ve anarşi vardı. Daha geniş bir bakış açısı hedeflenerek yazıldığı belli olsa da, Nabokov'un Gezgin Yahudi'yi hasta fakat yozluğundan ötürü pişmanlık çeken bir tacir olarak resmetmesi, arzu edilen sonucu vermemişti; hele ki bir aşk hikâyesinin çerçevesinde.

Almanya'daki yeni siyasi eğilimlerin parçası olarak, Yahudilerle ilgili basmakalıp algıların daha yumuşak bir varyantı ortaya çıkmıştı ve Nabokov'un metni bu varyantla uyumluydu; aşırı uçtaki siyasi görüş sahipleri, Nabokov'un romantizmine sahip olmasalar da, halihazırda benzer sonuçlara ulaşmışlardı. Bununla birlikte, ucundan kıyısından insani sayılabilecek basmakalıp tiplemelerin bile modası geçiyordu. *Agasfer* sadece bir kez sahnelendi.

Bu oyun yazımı denemesi, geride pek iz bırakmadan yok oldu; gelecek nesillere sadece oyunun giriş kısmı kaldı. Fakat söz konusu oyun Nabokov'un eserlerini, hayatının önemli bir kısmında, birçok bakımdan etkiledi. Yarım asır sonra Nabokov geçmişteki bu acemice girişiminden esefle söz edecek, metnini *korkunç* olarak niteleyecek, bir nüshasına rast geldiği takdirde onu kendi elleriyle yok edeceğini söyleyecekti.[17]

---

16 "sahne için düşünülmüş bir senfoni": USSR, 28 – sadece *Agasfer*'in girişi elimizdedir; "Jean-Paul Marat": Marat, "halk düşmanı" sözünü uyduran kişiydi; bu söz devrim sonrası Rusya'da yeniden hayat bulmuştu. 1922'de Sovyetler Marat'yı o kadar el üstünde tutuyorlardı ki, birkaç gemiye onun ismini vermişlerdi.

17 *His Life in Part*, 163.

2

Vladimir'le yirmi bir yaşındaki Véra Slonim'in ilişkisi giderek ilerledi. Nabokov Ağustos ayında Berlin'e dönünceye kadar, ikisi birbirlerinin eserlerinin (kendi kurmaca metinleriyle Véra'nın çevirilerinin) eş zamanlı olarak *Rul*'da basıldığını görmüşler ve edebi üretimleri aracılığıyla birbirlerini tanımaya başlamışlardı bile.[18]

Nabokov'un daha neleri öğrenmesi gerekiyordu? Véra Evseyevna Slonim 1902'de St. Petersburg'da doğmuştu. Nabokov'unkine çok benzer bir ortamda, tıpkı onun gibi mürebbiyelerin elinde büyümüş, matematik derslerinin yanı sıra, sadece Rusça değil, Almanca, Fransızca ve İngilizce konuşmayı da öğrenmesini sağlayan dil dersleri almıştı. Babaları üç kızına da –Lena, Véra, Sonya– aristokrat ailelere yaraşır bir eğitim vermişti; fakat bir Yahudi olarak İkinci Nikolay zamanında mesleği ve ikamet yeri açısından büyük kısıtlamalarla karşılaştığı için, bu esnada Nabokovlara kıyasla çok daha fazla engeli aşmak zorunda kalmıştı.

Devrimden sonra Rusya'dan kaçma vakti gelince, üç kız babalarından ayrı olarak seyahat etmişlerdi; çünkü babaları, tutuklanmamak için daha önce yola çıkmıştı. O zaman Lena yirmi, Véra on yedi, Sonya ise sadece on yaşındaydı. Trenle güneye doğru gittikleri sırada, Ukrayna birliklerinin gemi azıya aldığı, birçok Yahudi kıyımının yaşandığı topraklardan geçmişlerdi. Tren kendileri gibi Bolşeviklerden kaçan, fakat Yahudilerden pek hoşlanmayan Ukraynalı ayrılıkçılarla doluydu. O gece trenin zemininde yatan Véra, başka bir yolcuyla – yolcu Yahudiydi– onu trenden atma tehditinde bulunan bir ayrılıkçı arasındaki kavgaya uyanmıştı. Véra yolcuyu müdafaa eder şekilde konuşunca, Ukraynalı geri adım atmıştı. Geri adım atmakla kalmamıştı üstelik; o ve arkadaşları Slonim ailesinin kızlarına hevesle eşlik etmeye başlamışlar, onları yakında savaşın patlak vereceği Kiev'de inmemeleri hususunda uyarmışlar, babalarına bir mesaj iletmişler ve Yahudi karşıt-

18 *Schiff, Stacy, Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, (2000), 8.

lığının hüküm sürdüğü bir bölgede, kızların güvenliğini sağlamışlardı.[19]

Şahane mavi gözleri olan Véra'nın nasıl baş eğmez bir kişiliğinin bulunduğu, her halinden belli oluyordu. Çocukluğu Nabokov'unkine benzeseydi, Rusya'nın siyasi çalkantılarına verdiği tepkiler daha öngörülü olabilirdi. Devrimin başında Véra, kendisini sosyalist kabul ediyordu. Nabokov intikam fantezileri kurarken, belli ki Véra kendi komplolarının peşindeydi. Berlin'de usta bir atıcıdan dersler alarak keskin nişancı olmuştu; çantasında tabanca taşıdığı bilinirdi. 1920'lerin başında Bolşevizm karşıtı bir suikast tertibinin içinde yer aldığını, birkaç kişiye söylemişliği vardı; Troçki'ye, bir ihtimal de Sovyet büyükelçisine yönelik bir suikast tertibiydi bu.[20]

Véra da babası gibi, Yahudiliğiyle gurur duyuyordu. Müthiş zekâsıyla, Sirin'in şiirlerini ona ezberden okumaktan fazlasını yapabileceğini ortaya koydu. Çok geçmeden Nabokov'un eserlerini kopya etmeye başladı ve onun en güvenilir savunucusu oldu.

Aşklarının mutlu sona ermesi için her şey uygundu; fakat o sonbahar hiper enflasyon Almanya'yı kasıp kavurmaya başladı ve bu da bilhassa, zaten zor durumda olan göçmen topluluğunu zor durumda bıraktı. Nazilerin başarısız hükümeti devirme girişimi olan Birahane Darbesi* de, Almanya'ya istikrar getirmeye yaramadı. Berlin aniden mülteciler için yaşaması en maliyetsiz merkez olmaktan çıkıp, mali karmaşa içine sürüklendi; bu durum birçok yayınevinin belini büktü, iflas eden Ruslar bir kez daha rüzgârın önünde savrulup gitmeye başladılar.

Noel zamanı geldiğinde, Nabokov'un annesi artık Almanya'da hayatını sürdürecek durumda değildi. Elena Nabokov küçük kızını alarak Çekoslovakya'ya gitti; Çekoslovak hükümeti, ona ve önde gelen diğer mültecilere kalacak yer temin

---

19 *A.g.e.*, 30.

20 "kendisini sosyalist kabul ediyordu": *His Life in Part*, 177; "Bolşevizm karşıtı bir suikast tertibinin": Véra (Mrs. Vladimir Nabokov), 55.

(*) Söz konusu ayaklanma, Münih'in en büyük birahanelerinden birinde başlatıldığı için bu adı almıştır – ç.n.

Nabokov'un annesi Elena. Prag, 1931.

edecekti. Sonra Olga onların yanına giti, çok geçmeden Yevgenya Hofeld, bir hizmetçi ve Kirill, Nabokov'un eşliğinde Prag'a gidip yerleştiler.[21]

Nabokov, herkes yerleştikten sonra tek başına Berlin'e dönmek niyetindeydi. O sırada Berlin'i çekici kılan tek şey Véra'nın varlığı değildi; Prag'daki apartman soğuktu, bakımsızdı, böcek kaynıyordu. Berlin'e döndükten sonra Nabokov annesine mektup yazarak, onun iki ay içinde yahut "mümkün olan en kısa zamanda" oraya gelmesini nasıl sağlayacağından bahsetti.[22]

Maddi koşullar yeterince kötüydü ama Elena Nabokov'u asıl yıpratan, kocasını kaybetmekti; parasızlıkları sanki bir rahatlıkmış gibi davranıyordu. Rusya'dayken uyandığı vakit elli adet şapkasından hangisini takacağına karar veremediği zamanlar olduğundan bahsediyordu; oysa şimdi tek bir şapkası bulunduğundan, yapması gereken sadece hangi elbiseyi giyeceğine karar vermekti.[23]

Almanya'da veya Prag'da işler ne kadar kötü olursa olsun, Rusya'dakilerin durumunun daha kötü olduğu anlaşılıyordu. Tifüs öylesine yayılmıştı ki, ülkeden gönderilen mektupların Estonya'daki posta çalışanlarına hastalık bulaştırdığı düşünülüyordu. Dezenfeksiyon önlemleri alınmasını isteyen Alman posta çalışanları, Rusya'dan gelen mektupları hiçbirine dokunmadan öylece bırakmışlardı. Berlin gazetelerinde kitlesel açlıktan, tamamıyla yenmiş kurt, köpek ve kedilerden, sakinlerinin

21 *The Russian Years*, 220; *Konuş, Hafıza*, 48.

22 "Buraya gelmeni sağlayacağım": *His Life in Part*, 174.

23 *His Life in Part*, 87.

üçte ikisi ölen şehirlerden, hayatta kalanlar giysiye ihtiyaç duyduğu için mezara çıplak gömülen ölülerden, derin kazılmamış mezarlara gömüldüğü için köpekler tarafından toprağın altından çıkarılan başka ölülerden, yiyecek hiçbir şey kalmayıncaya dek insanlar tarafından avlanan köpek ve kurtlardan söz ediliyordu.[24]

Geriye kalan Nabokovlar henüz açlık çekmemekle birlikte, bir araya gelemiyorlardı. Nabokov Berlin'de kalmış, Sergey Paris'e, Çekoslovakya'daki annesiyle küçük kardeşlerinden de uzağa gitmişti. Her iki erkek kardeş de, İngilizce ve Rusça dersleri vererek kıt kanaat geçiniyorlardı.[25]

Nabokov o yaz, annesini ziyaret edecek kadar para kazandı, fakat Elena ondan Berlin'e birlikte dönmeleri çağrısını bekliyor idiyse eğer, hayal kırıklığına uğramış olmalı. Nabokov'un bu seyahatinde yaptığı en önemli açıklama, çok farklı türdendi: Véra'yla nişanlanmışlardı. Elena hâlâ eşinin mezarını ziyaret etmenin hayalini kuruyordu ama bu noktada, kendini bile geçindirmekte zorlanan Nabokov'un durumu iyice belirsiz hale gelmişti. Nabokov bir diğer Prag seyahatinin ardından, evsahibesinin ceketine el koyduğunu gördü; kadın onun kira borcunu ödemeden kaçtığından şüphelenmişti.[26]

Annesini geri getirmek için daha fazla para kazanmaya ant içen Nabokov, ilave öğrenciler almayı, hatta beden gücüyle çalışıp taş kırmayı aklından geçirdi.[27] Ama çok kısa süren bankacılık işi gibi geleneksel bir iş bulma ihtimali, Alman ekonomisiyle birlikte silinip gitti. Böyle bir iş bulunsa bile, evvelden Nabokov için pek olası görünmeyen alışılmış tarzda bir kariyer, artık neredeyse tasavvur edilemez hale gelmişti.

Hâlâ yazmaya devam ediyordu. 1924'te *Mutluluk* adlı bir romana başladı. Hayat giderek pahalanıyor, Nabokov'u yeni öğrenciler bulmaya zorluyordu. Haftada birkaç gün boks, tenis, Fransızca ve İngilizce dersleri vererek şehirde öğrenciden öğ-

24 "Shun Russian Mail in Fear of Typhus", *The New York Times*, 18 Mart 1922, 2.

25 Lucie Leon, *Triquarterly* içinde, Kış 1970, 214.

26 *The Russian Years*, 234.

27 *A.g.e.*, 233.

renciye koşturuyor, yazabilmek için gece geç saatlere dek ayakta kalıyordu. Annesini Berlin'e getiremedi ama her ay ona para göndermeyi başarabilecek kadar kazanç elde edebildi.

Nabokov *Mutluluk*'u bitiremeyip, bir süreliğine bu romandan vazgeçti. Ama sürekli olarak öyküler yazmaya devam etti; bir yandan da bunların nasıl filme çekilebileceğini düşünüyordu. Bluebird Tiyatrosu'nun komedi skeci çalışmalarına katıldı, Berlin'deki film prodüksiyonları için dışarıdan işler yaptı. Ve 15 Nisan 1925'te Berlin belediye salonunda, yirmi üç yaşındaki Véra Slonim'le evlendi.[28]

Evlilik, romancı olma yönündeki çabalarına tekrar girişmesini sağladı. Bitirmeyi başaracağı ilk romanı *Maşenka* için çalışmaya başladığında, metinleri aracılığıyla Rusya'ya dönmesini sağlayan, Nabokov'un çocukluk aşkı Lyusa oldu. *Maşenka*'yı yazmakla, geçmişiyle bugününü, anavatanı hakkındaki bir aşk şarkısında bir araya getirmişti.

Romanın baş kahramanı Ganin, Kırım'da yaralanmış bir Beyaz Ordu askeridir ve şimdi, yakından aşina olduğumuz, Rus mültecileriyle dolu asık suratlı Berlin'de yaşamaktadır. Ganin'in etrafındaki ikincil karakterler de Rusya'dan göçmüş keder verici insanlardır. Çaresizce Paris'e gitmeye çalışan ölümün eşiğindeki şair, bir Alman bürosunda çalışarak hayatta kalmaya çalışan genç kadın, kıkır kıkır gülen iki balet, bu karakterlerden bazılarıdır.

Ganin, yıllardır görmediği çocukluk aşkı Maşenka'nın, Berlin'deki bir komşusuyla evli olduğunu öğrenir. Maşenka Sovyetler Birliği'nde kısılıp kalmıştır ama yakında Almanya'daki kocasının yanına gelecektir. Ganin'in hatırına birlikte geçirdikleri anlar, aile mülklerindeki kameriyede buluşmaları, o kameriyenin mücevher rengi camları gelir. Bir yaz sonunda ayrıldıkları vakit hissettiği keder, St. Petersburg'daki hüsran verici buluşmaları gelir aklına; başbaşa kalacak yer bulamamışlardır.

Maşenka'nın gelmesinden önceki gece, Ganin onun kocasının adamakıllı sarhoş olmasını sağlar ve çalar saati yanlış vakte ayarlayıp, adamı sızmış halde bırakır. Maşenka'yı tren ga-

28 *A.g.e.*, 239.

rında kendisi karşılamayı planlayıp, apartmanını temelli olarak terk eder.

Nabokov, hikâyesini sonuca ulaştırmasına yetecek kadar çok tesadüfü bir araya getirmiştir. Fakat genç roman kahramanı, Maşenka'yla buluşmadan hemen önce kaçıp gider; aşkını ve onunla ilgili hatıraları kalbinde sakladığını, bu hatıraların gerçekliğin yetersizliklerini kapatmaya yetip de arttığını fark etmiştir. Kitabın sonunda söylenmeden bırakılmış şey, Bolşevik iktidarı döneminde günlük hayatın ağır koşullarını –ve dehşetini– yaşamış Maşenka'nın garda bir başına kalacağı, onu karşılamaya gelen hiç kimsenin olmayacağıdır. Maşenka'nın hatırasını aziz tutan anlatıcının tasavvuruna göre, kendisi bu kadından alacağı şeylere zaten sahiptir, ona bir şey borçlu olmadığı da aşikârdır. Artık Maşenka sadece geçmişindeki bir hayaldir; orada canlı ve ellenmemiş olarak kalacaktır.

Ganin gibi Nabokov'u da belirleyen, ayrılışları olacaktı. Rusya'dan, Bolşeviklerden, Prag'daki annesinden ayrıldıktan sonra, metinleri özlemle gerçeklik arasındaki acı veren boşluğu yansıtıyordu artık. Nabokov hâlâ, okurlarını eski şiirlerindeki şefkat ve nostaljiyle baştan çıkarmaya çalışıyordu ama içliliğin cazibesine direnmeye başlamıştı. *Maşenka* Nabokov'un, kaybolan onca şeyin yerine konulup konulamayacağını merak ederek Doğu'ya bakışıydı; bunun ancak sanat ve hafıza içinde mümkün olabileceğini düşünüyordu; gerçek hayat içinde ise asla.

Nabokov ana karakterinin "pek sevilesi bir insan olmadığını" söylüyordu ama Lyusa'nın kendisine yazdığı beş aşk mektubunu kitaba sıkıştırabilmekten büyük haz almıştı.[29] Kendi hayatının ayrıntılarını bu hikâyeye Lyusa ve kendisinden (bir de belki Véra'dan) başka hiç kimsenin fark edemeyeceği biçimde yerleştirmiş, bir mektubunda bu sırrı annesiyle paylaşmıştı.

Nabokov'un bencil roman kahramanı, büyü için payanda vazifesi görmüştü. Nabokov Lyusa'nın sözlerini kendi kurgusunun içine yerleştirerek aslında, yaşanan zamanın, aşklarının ve ebediyen kaybolmuş memleketlerinin bir parçasını ölümsüzlüğe kavuşturmuştu.

29 *Konuş, Hafıza*, 249; *The Russian Years*, 146.

3

Nabokov, basılan ikinci romanı *Rua, Dam, Vale*'de, çok daha nahoş bir grup karakter yarattı. Toy, bencil yapılı Franz, Berlin şehir merkezine varır ve yengesiyle bir ilişki yaşamaya başlayarak, dayısını öldürmeye yönelik bir komploya dahil olur. Bu roman Nabokov'un ilk kez Alman uyruklu ana karakterler kullanışını imler ve metinde, *Maşenka*'daki sevecenliğin ancak gölgesi hissedilir; burada Almanya'ya yönelik belli belirsiz, dolaylı bir itham vardır ve bu itham zaman içinde çok daha belirgin hale gelecektir.

Zafiyet içinde, başarısız bir hayalci olan amca, birbirinden gerçekçi mankenler imal eden bir yatırımcıya mali destek önerir. Okurlarını nasıl şaşırtacağını keşfeden Nabokov, onların önüne, giderek daha canlı, kimisi de bozuk ahlâklı ve tiksindirici yaratıklar çıkarmaktadır.

Ancak Nabokov'un, edebiyat haricindeki olaylara verdiği tepkiler daha asilceydi. 1927'de Romanyalı bir kemancının karısı, adamın kötü davranışlarından yılarak intihar etmişti. Kemancı, Alman ceza sisteminden kurtulmuşsa da, karısına nasıl şiddet uyguladığı duyulmuştu. Hadiseyi duyan Nabokov ve bir arkadaşı, müzisyeni bulmak üzere bir lokantaya gittiler; ona ilk yumruğu atmak ayrıcalığının kime düşeceğini belirlemek üzere çöp çektiler. Nabokov kazandı ve ardından ortalık karıştı. Biraz sonra bütün orkestra kavgaya dahil oldu. Nabokov, suç ortağı ve kemancı hemen karakola götürüldüler.[30] Nabokov kurgularında düşkün karakterler yaratmaktan hoşlansa da, gerçek hayattaki zalimliklere karşı, tıpkı babası gibi adalet özlemiyle hareket ediyordu.

Rusya'ya hasreti hiç dinmedi. İlk iki romanı arasında yazdığı "Üniversite Şiiri", İngiltere'de lisans eğitimi gören bir Rus sürgününün uzun anlatısıdır. Yokluklara ve ayrılışlara uzun uzun değinilir bu şiirde: Rus baharına benzemeyen bir bahar, hatırlaması acı veren bir kuşkirazı ağacının kokusu; ayrılıp giden öğrencilerin her yıl onu terk etmesini bekleyen evde kalmış bir

30 *The Russian Years*, 271.

kız; kendi kendine bir gün vatanına dönmesinin mümkün olacağını söylese de, belki aslında buna inanmayan bir Rus anlatıcı.

Nabokov için gerçeğe daha yakın bir geri dönüş mümkündü elbet. SSCB sürekli olarak kültür insanlarını dönmeye ayartmaya çalışıyor, bu doğrultuda ağırlıklı olarak sürgünlerin vatan hasretinden ve Sovyet hükümetinin çökeceği yönündeki, birçoklarınca beslenen umutların boşa çıkmasından yararlanıyordu. Göçmenlerin belli başlıları bu çağrıya uymuşlardı. Nabokov'un deyişiyle "hayli yetenekli" olan şair Boris Pasternak, romancı Aleksi Tolstoy (Lev Tolstoy'un uzaktan akrabasıydı) ve Andrey Beli (Nabokov, onun *Petersburg* adlı romanının 20. yüzyılın en iyi kitaplarından biri olacağına inanıyordu) vatana, yahut en azından, o vatanın hayaletine daha yakın konumdaki bir yere dönmüşlerdi.[31] 1920'lerde Avrupa'da yaşayan Maksim Gorki, 1928'de vatanına görkemli bir dönüş yapmış, o sırada yazarın altmışıncı doğum günü için devasa bir kamusal kutlama düzenlenmişti. Gorki 1933'te vatanına temelli olarak dönecekti.

Fakat Nabokov'un istediği, Sovyetler Birliği'ne dönmek değildi. Hikâyeleri –o zamandan yeterince karanlık olduklarını söyleyelim– sıcaklıktan uzaklaşmıştı. 1929'da, deliliğin ıstırapları içindeki bir kahramana yer verdiği ilk romanını yazdı. *Lujin Savunması*, biçare Rus satranç ustası Lujin'in başından geçenleri anlatır; roman kahramanı nihayetinde hem satranç, hem de yaşam olan bir oyunun içerisinde sıkışır; asla bitiremeyeceği bir oyundur bu. Söz konusu anlatı, Nabokov'un önceden tanıdığı ve tıpkı Lujin gibi, şampiyonluk maçını terk ettikten sonra Berlin'deki banyosunun penceresinden aşağı atlayarak kendini öldüren bir satranç ustasının başından geçenlere benzemektedir.[32]

---

31 "hayli yetenekli": Nabokov bir sonraki cümlesinde Pasternak'ın şiirlerini "dışbükey, fırlak ve patlak gözlü" olarak niteleyecek, fakat Pasternak'a romancı olarak değilse de, şair olarak hayranlık duymaya devam edecekti. Barnes, Christopher ve Boris Leonidovich Pasternak, *Boris Pasternak: 1928-1960, A Literary Biography* (1989), 308.

32 Klein, Sandy, "Nabokov's Inspiration for *The Defense*", NABOKOV-L, Nabokov Listserve'e dair not, 28 Mayıs 2011. Alman satranç ustası, Kont Kurt von

Kitapta birkaç bölüm ilerleyince görürüz ki, Lujin'in çocuk kitapları yazarı olan babası, oğlunun olağanüstü yeteneği sayesinde ün kazanışını melodramatik bir hikâye haline getirmeyi tasarlamaktadır. Fakat kurduğu yapı üzerine düşünürken, hikâyenin arka planında savaşın ve Devrim'in büyük bir yer tutmasından acı duyar. Nabokov gibi genç Lujin de, Rus ayaklanmasının içinde dolaysız şekilde bulunmamıştır. Nabokov'dan farklı olarak, Avrupa'da kariyer yapmayı başarmış bir Svengali'ye* teslim edilmiştir. Nabokov'un babasının hikâyesi –onun açlıkla, mahpuslukla, sürgünle ilgili hatıraları; anlatmak istemediği şeyler– araya girerek, yazarın izlenmesi kolay, basit, içli bir hikâye kurmasını engellemiştir.

Nabokov, tarihten yalıtılmış böylesi bir hikâyenin, yapmak istediği sanattan uzak olduğunu biliyordu zaten. İlk iki romanı Rusya geçmişini ve 1920'li yılların Berlin'ini geleneksel biçimde yansıtmaktaydı; tarih ve coğrafya, eserlerindeki olay örgüsünü yönlendiriyor ve karakterlerin çizilmesine yardımcı oluyordu. Ama *Lujin Savunması* ile Nabokov, dünya olaylarıyla sanatsal yaratının kesişimi ve bu ikisi arasındaki daha yenilikçi bir ilişki hakkında, stratejik şekilde düşünmeye başlamıştı.

Nabokov'un yazdığı ilk roman olan *Maşenka*'nın kahramanı, yaralı bir askerdi; fakat *Lujin Savunması*'yla Nabokov, karakterlerini tarihin destansı şiddetinin dış sınır çizgisine taşıyarak, kenarda durup seyirci kalmanın bile onları delilikten koruyamadığını, yahut geçmişin ayaklarına dolanmasına engel olamadığını göstermiştir. Lujin çocukken, St. Petersburg'daki Petro ve Pavel Kalesi'nden atılan topun, camları titreten bir sesle ateşleneceğinden korkar. 1917'deyse, Lujin ateş edilmeye başlanacağı korkusu içinde pencerelere bakarken, bu tehdit gerçek hale gelmiştir.

Bardeleben idi. Bkz. Daniel Johnson, *White King and Red Queen: How the Cold War was Fought on the Chessboard* (2008), 68.

(*) "*Svengali*", George du Maurier's 1895 tarihli *Trilby* romanındaki bir karakterdir. Bu karakter, genç bir kız olan Trilby'yi baştan çıkarıp, etkisi altına alır ve çıkarları doğrultusunda, onun ünlü bir şarkıcı olmasını sağlar. "*Svengali*" İngilizcede, yetenekli birini kötü amaçlarla etkisi altına alıp yönlendiren kişi anlamını kazanmıştır – ç.n.

Lujin'in bu iki an arasında tam olarak ne gördüğü, bir gizem olarak kalır; savaş zamanındaki görünen hayatı, on yıldan fazlasını ele alan tek bir paragrafla geçiştirilir. Bu tür edebi eksiltimler, Nabokov'un üslubunun başlıca dayanaklarından biri haline gelecektir. Aslında *Lujin Savunması*, sonraki birçok Nabokov romanında kullanılacak örüntüyü hazırlayacaktır. Nabokov, ana karakterin geçmişini ve kaderini belirsizleştirip hikâyeyi bir bilmeceye çevirmediği tek bir kitap yazmayacaktır.

Nabokov'un karanlık dünya görüşüne hücum eden birkaç eleştirmene karşın, *Lujin Savunması*'nın üslupsal başarısı edebiyat camiasını hayrete düşürmüş ve Nabokov'un göçmen toplumunun en önde gelen yazarı olduğunu tescillemişti. İvan Bunin de Nabokov için, "bir silah kapıp, ben de dahil olmak üzere eski neslin tümünün defterini dürdü," demişti. Rus yazarı Nina Berberova sonradan, romanın ilk bölümlerini okuduğunda içinde uyanan şaşkınlığı ve birden, sürgünlerin kaybettiği her şeyin Nabokov'un eserlerinde yaşadığına kanaat getirmesini hatırlamıştı; sürgünlerin varoluşunu, onun edebi mirası tekrar yerine koyacaktı.[33]

4

Nabokov, Berberova ve Bunin'in alkışlarını Fransa'dayken işitti; orada göçmen yazarlar için daha zengin imkânlar mevcuttu. Ailenin geçimini sağlayan Véra'nın yardımıyla kazandığı edebi şöhret sayesinde, Paris şehri, İlya Fondaminski'nin cisminde onunla cilveleşmeye başladı. Sosyalist Devrimci göçmen dergisi *Çağdaş Yıllıklar*'ın* editörlerinden olan Fondaminski, Rus göçmen edebiyatının destekçi azizlerinden biri olarak tanınmıştı; bulabildiği en iyi yazarlara, güzel ödemelerde bulunurdu. *Çağdaş Yıllıklar* daha önce de Nabokov'un hikâyelerini yayımlamıştı ama Fondaminski bundan fazlasını umuyordu. Nabokov,

33 "bir silah kapıp": *The Russian Years*, 343, Mart 1957'de *Novy Mir*'de Lev Lyubimov'den alıntıyla; "sürgünlerin varoluşunu, onun edebi mirası tekrar yerine koyacaktı": Berberova, Nina, *The Italics Are Mine* (1999), 315.

(*) İngilizce metinde "*Contemporary Annals*"; Rusça adıyla "*Savrimiyene zapiski*" – ç.n.

henüz bitmemiş olan bir sonraki –yakında *Şan* adını alacak– projesini, Fondaminski'nin tefrika etmek niyetiyle satın almayı kabul etmesinden büyük memnuniyet duydu.[34] Fondaminski ilk kez Nabokov'un dehasını böyle taşkınca takdir ediyordu, fakat bunun gerisi de gelecekti.

Nabokov aylar sonra, *Şan*'ın [özgün Rusça ismi *Podvig*'di] müsveddesini tamamladı. Bu roman Martin adlı, 1919'da tıpkı Nabokov gibi Rusya'dan kaçmış, babasını genç yaşta kaybetmiş, Cambridge'deki Trinity College'de kalecilik yapan bir delikanlının hikâyesiydi. Romanın genç kahramanı, araftaki, göçmen Rusların tarih bir karara varsın diye beklediği, oysa giderek gerilerde kaldıkları bir dünyada yaşamaktadır.

Martin, Rusya'nın işleri düzeltmek için bir diktatöre mi ihtiyaç duyduğunu merak eden aşırı duygusal İsviçreli amcasına kızgınlık duymaktadır. Martin'in eski öğretmeninin Bolşevikler tarafından idam edilmesine hayıflanan amcaya, kadının aslında sağ ve salim olduğu, Finlandiya'da yaşadığı söylenir. Cambridge'de Martin, Rusya'yla ilgili anlatısını farklı biçimde fetişleştiren, bu ülkeyi başkalarının Roma ve Babil için yaptığı gibi ağdalı nostaljik duygularla anan bir profesörle tanışır; ona göre antik, ölü bir kültürdür Rusya. Bu insanların Rusya'ya tamamıyla kaybolmuş bir yer gözüyle bakmalarından rahatsızlık duyan Martin, ülkesine yaşayan bir güç olarak yaklaşmayı arzular ama bunu gerçekleştirecek yaratıcı yeteneklerden yoksundur.[35]

Şan'daki kişiler birbiri ardına, yaşantıların özgüllüğünü ve insanların bireyselliğini kavramakta başarısız olur. Martin'in kahramanca sınır ötesi geçiş ve casusluk faaliyetlerine hayranlık duyduğu bir Sosyalist Devrimci bile, Rusya'nın mahvolduğundan, oradaki kıtlıklardan, idamlardan söz eder; fakat bütün bir akşamı Martin'le geçirdikten sonra, onu başka biriyle karıştırır.

---

34 *The Russian Years*, 355.

35 Nabokov daha sonra, Martin'i son derece yeteneksiz kıldığını bilhassa belirtmişti. Bunun sebebi hakkında daha fazlası için, bkz. Leona Toker, *Nabokov: The Mystery of Literary Structures* (1989).

Martin, bir Rus kızı olan Sonya'ya romantik bir bağlılık geliştirir; Sonya'nın İrina isminde, "yarım akıllı" bir kuzini vardır. Devrim ertesinde Rusya'dan kaçmış normal bir yeniyetme olan İrina, tacize uğramış, cepheden ayrılmış askerlerin ya da köylülerin babasını hareket halindeki bir trenin penceresinden attıklarına şahit olmuştur. İrina'nın hayatta kalması ve hasar görmüş hali, Rusya'nın gaddarlığını ve Martin'in kendi suskunluğunu yansıtır – karşılaştığı hadiselerin üstesinden gelememekte, bunları ifade edememektedir. Kısa süreliğine bir İsviçre pasaportunun arkasına saklanır, bir seyahat esnasında İsviçreliymiş gibi davranarak, üzerindeki tarihsel yükten kurtulmaya çalışır.

Martin, bir ara kendisiyle flört eden Sonya'yla birlikte, hayal ürünü Zoorland'ı keşfeder. Bu hayal ürünü ülkede yaşayanların tuhaf alışkanlıklarını tartışırlar, Sovyetler Birliği'ne absürt bir göndermeyle, bu ülkedeki kurallara ve adetlere değinirler. Yeteneksiz ve şanssız Martin, Sonya'nın aşkını kazanamaz; giriştiği tek gerçek yaratı denemesinin –sihirli Zoorland dünyasının– Sonya'dan bu yaratının ayrıntılarını öğrenen bir romantik rakibinin eliyle, bir novella haline getirildiğini görür.

Tanıdığı Sosyalist Devrimcilerden ilham alan Martin, nihayetinde, yirmi dört saatliğine Sovyetler Birliği'ne sızmak üzere tek başına yola çıkar; bununla birlikte bu kahramanca eyleminin kötü sonuçlanacağı kuşkusu içindedir. Romandaki anti-Bolşevik aktivistlerden birinin Sovyetler Birliği'nden kefen bezine sarılı halde kaçtığı söylenmiştir; Martin de hayatta kalmaya çalışırken ölümle oyun oynamaktadır.

Profesyonellerin aksine Martin, büyük davanın hizmetinde değildir. Seyahatini dışsal anlamlarla ağırlaştıracak hiçbir gerçek misyonu, gündemi yoktur. Hiç kimseyi incitmeyen, bir dünyaya kendisinden gayrısı için siyasi sonuçların ortaya çıkma ihtimali olmaksızın giren, katıksız bir casus, bağımsız bir mütecavizdir. Risklerin farkındadır; idamını hayalinde canlandırmıştır zaten. Nabokov gibi Martin de, içindeki hasreti kullanarak, tarihsel zorunluluklardan sanatsal bir deneyim yaratmayı dener; kendisinden başka hiç kimsenin hizmetine girmez,

yolundan gitmez. Kitabın sonundaki olaylar, Martin'in ortadan kayboluşunun ardından onun ailesi ve arkadaşları arasında vuku bulur; Martin'in akıbeti ebediyen meçhul kalacaktır.[36]

5

Maşenka'da Nabokov, Sovyetler Birliği'ndeki "korku yılları" boyunca tükenmeyen eski bir aşkı konu edinmişti. *Lujin Savunması*'nda ağır hapis cezalarına, işkencelere ve çalışma kamplarına değinmiş, fakat ayrıntılara girmemişti. *Şan*'da Martin kendini çalışma kamplarından kaçarken hayal ediyor, ancak bu hayal, söz arasında gelip geçiyordu. Nabokov'un yaşadığı asırda yayılmaya devam eden toplama kampları, onun romanlarına sirayet etmeye başlamıştı; fakat bu kampların gölgesi, yaşamına daha yeni yeni düşmekteydi.

Nabokov başlangıçta hiç şüphesiz, Rusya'nın en bahtsızca olaylarından kaçan kendisi gibi göçmenlerin bakış açısıyla yazmayı daha kolay bulmuştu. Fakat başlangıçtaki sessizliği, öncelerde toplama kampları hakkında çok az şey bilinmesinden kaynaklanıyor olabilirdi. Davalar vardı elbette; sadece Sosyalist Devrimciler'in değil, rahiplerin ve entelektüellerin de yargılandığı davalardı bunlar. Davaların ardından insanların toplu halde kuzeye gönderildiğine dair söylentiler ortaya çıkmış ama ondan sonra ne olduğu, bir süreliğine, büyük ölçüde gizem içinde kalmıştı.

Yine de bazı gerçekler biliniyordu. 1923'e gelindiğinde batıdaki Rus sürgünler, *katorga*'nın, yani evvela çarlık döneminde sürgün bölgelerinde kurulan çalışma kamplarının farklı bir

36 Nabokov gerçek yaşamda böylesi kahramanlıkların örneklerini görmüştü (kitabın özgün Rusça adı olan *Podvig*, cesurca davranış ya da kahramanlık olarak çevrilebilir). Maxim D. Shrayer'in belirttiği gibi *Şan*, Boris Savinkov'u akla getirir; Abram Gotz ve İlya Fondaminski'yle birlikte Sosyalist Devrimci Parti'nin politik suikast kanadına mensup olan ve ardından bir anti-Bolşevik kışkırtıcı haline gelen Savinkov, Sovyetler Birliği'ndeki komplocularla buluşmak için gizlice sınırı aşıyordu. 1924'te Sovyetler Birliği'nin içinde tuzağa düşürüldü, yakalanıp mahkemeye çıkarıldı, çok geçmeden hapis tutulduğu yerde öldü. Bkz. Shrayer, "The Perfect *Glory* of Nabokov's Exploit", *Russian Studies in Literature*, Sayı 35, no. 4, 29-41.

çehreyle ve farklı bir yerde ortaya çıktığını anlamıştı. Sovyet ceza sisteminin merkezi Solovyetski Adaları'na taşınmıştı; daha çok Solovki adıyla bilinen bir manastıra.

Rus anakarasının güneydoğusunda kalan Solovki, beş yüz yıl önce Rus Ortodoks Kilisesi'nin bir uç karakolu olarak kurulmuştu. 16. yüzyılda buraya çar tarafından ilk din adamı mahkûm gönderilmişti. Onu başkaları izlemiş ve Solovki, imparatorluktaki muhalif din adamlarının yollandığı bir hapishaneye dönüşmüştü.[37]

Lakin Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle Solovki'nin kimliği çabucak değişti. Başlangıçta, devrim sonrası Rus toplama kampları özel amaçlı olarak işletiliyordu; ama 1923'ün Haziran ayında, yüzden fazla mahkûm adalara gönderildi, bunu başkaları izledi. O sohbahar, Solovyetski manastırının arazisi resmî olarak gizli polise teslim edildi. Aynı yılın Kasım ayında, Lenin Solovki'yi, "hususi öneme sahip bir kuzey kampı" olarak anmıştı.[38]

Lenin sadece iki ay sonra öldü; fakat Nabokov'un nazarında Solovki, bir ülkenin çektiği acıları ve Lenin yönetimindeki Bolşeviklerin zalimliğini simgeler hale gelecekti. Çok geçmeden Solovki'den intihar ve idam haberleri dışarı sızıp, mahkûm ailelerinin umudunu kırdıkça, Avrupa ve hatta Amerika'daki gazeteler bu yerin ismini öğrendi. 1926'ya gelindiğinde, Solovki uluslararası düzeyde, "Sovyet Rusya'nın en çok korkulan hapishanesi" olarak biliniyordu artık.[39]

Lenin'in ölümünden sonra, bıraktığı yeri doldurma mücadelesini Josef Stalin kazandı; ama onun iktidarında kampla-

37 Burada inşa edilen güzel kale yapısı, yüzyıllar boyunca aralıklarla Rus tarihinde rol oynadı. Solovki keşişleri uzak karakollarını ilk üç yüzyılda Moskova'dan bağımsızmışcasına idare ettiler, sonraki iki yüzyılda ise St. Petersburg'dan, daha yakın şekilde gözlendiler. 16. yüzyılda Çar tarafından ilk kez buraya, tek başına bir din adamı mahkûm gönderildi. Adaların bütünlüklü tarihi için bkz. Roy Robson, *Solovki* (2004).

38 Applebaum, *Gulag*, 20.

39 "Bolşeviklerin zalimliğini simgeler hale gelecekti": *Conclusive Evidence*, 202; Dear Bunny Dear Volodya, 222; "intihar ve idam haberleri": "Emma Goldman Denounces *Rule* of Soviets", *The New York Times*, 5 Nisan 1925, XX4; "Russian Arrests Drop", *The New York Times*, 17 Şubat 1924, 56; "en çok korkulan hapishanesi": Emery, Steuart, "Soviet Sends Exiles to Jail by Airplane", *The New York Times*, 21 Mart 1926, XX24.

Josef Stalin, polis fotoğrafı, yaklaşık 1908.

rın rolünün azalacağını ümit edenler, hayal kırıklığına uğradılar. Solovki'de tutulan mahkûmların sayısı katlanarak arttı ve batıdaki gazetelerde, Sovyetler'in daha hızlı mahkûm yerleştirebilmek, mevsimsel buzlanmadan ve kış koşullarından etkilenmeksizin tutukluları taşıyabilmek için, liman şehri Kem ile Solovki arasında havayolu hizmeti başlattığına dair haberler yer aldı.[40]

Bu arada, Solovki'de koşullar kötüye gitmekteydi. Rusya dışındaki yayınlarda, kamplardaki sıradışı kötü muameleye dair fısıltılar yer alıyordu. Mahkûmların çırılçıplak soyularak, küme küme böceklerin ısırıklarına maruz bırakılmasını ifade eden "sivrisinek işkencesi" terimi, İngilizce yayımlanan gazetelerde ilk kez kullanılıyordu.[41]

Çok geçmeden, çektikleri işkenceden ve açlıktan bahseden tutuklular ortaya çıktı. Bazı mahkûmlar cezalarını tamamlayarak ya da sağlıkları iyice bozulduğu için salıverilerek anaka-

40 "Soviet Will Start Prisoners' Air Service To Take Exiles to Lonely Solovetsky Island", *The New York Times*, 24 Ocak 1926, E1.

41 Sivrisinek işkencesine dair Batı basınında bulduğum ilk yazı, 1925 tarihli olarak Emma Goldman'a aitti. Goldman Solovki'deki dehşeti tartışıyor ama sivrisinek işkencesinden diğer kamplarla bağlantılı olarak bahsediyordu. Çok geçmeden bu ikisi birbirine bağlanacaktı. Goldman, Emma. "Emma Goldman Denounces *Rule* of Soviets", *The New York Times*, 5 Nisan 1925, XX4.

raya dönmüşlerdi. Kaçmayı başaran bazıları sürgün hayatı yaşıyorlar, hikâyeleri Avrupa ve Amerika'daki gazetelerde basılıyordu. 1920'lerin ortasında, eski mahkûmların uzun ve bütünlüklü anlatıları gelmeye başladı; 1931'de bunlara birkaç tane daha eklendi.

Solovki'nin eski mahkûmları, oradaki işkenceleri ve idamları anlatmışlardı. Siyasi olmayan mahkûmlar, zor şartlarda kerestecilik yaptıklarını anlatmışlardı. Kereste ekibinden bir mahkûmun ifadesi, akşama kadar belli bir kotayı dolduramayanların muhafızlar tarafından dövülüp gecenin geç saatlerine kadar çalıştırıldığını ortaya koyuyordu. Bitmek bilmeyen bu angaryadan kurtulmak için ellerini, ayaklarını, parmaklarını kesip koparanlar oluyordu. Toplama kamplarındaki şartlar Amerikan kongresinde ve İngiliz parlamentosunda tartışıldı ve bu tartışmalar, kerestenin de dahil olduğu bazı Sovyet ihraç ürünlerinin uluslararası düzeyde boykot edilmesine yol açtı.[42]

Solovki'ye dair korku hikâyeleri ve tanıklıklar dünyanın her yerinde duyulmaya devam ederek, bir iç soruşturmanın açılmasını sağladı. Ama ortaya çıkan öfke, Sovyetler'in toplama kamplarının ıslah edici bir etkisi olabileceğine inancını sarsmadı. Çok geçmeden Solovki tarzı kamplar, siyasi muhaliflerin tutuklanıp ıslah edilmesinde ana şablon haline geldi. 1929'da Politbüro, Solovki modeline uygun olarak bir kamplar şebekesinin oluşturulmasını öngördü; tutukluların emeği, ülkenin doğal kaynaklarını geliştirmek için kullanılacaktı.[43]

Başlangıçta GULag kelimesi, "Kamplar Genel Müdürlüğü" anlamına gelen *Glavnoe Upravleniye Lageri*'nin baş harflerinden türetilmiş bir isimdi sadece. Mahkûmlar Bolşeviklere muhalefet etmekten vazgeçeceklerdi; aynı zamanda çalışarak Sovyet devletinin inşasına yardımcı olacaklardı.

---

42 "muhafızlar tarafından dövülüp": "British Tory Fights Reds' Forced Labor", *The New York Times*, 8 Şubat 1931, 15; "ellerini, ayaklarını, parmaklarını kesip koparanlar": "House Commmittee to Press Embargo on Soviet Products", *The New yok Times*, 1 Şubat 1931, 1; "uluslararası düzeyde boykot": Toker, Leona, *Return from the Archipelago* (2000), 16.

43 Gregory, Paul ve Valerii Lazarev, *The Economics of Forced Labor*, Hoover Press (2003), 45.

6

Yurtlarında bir hapishane kültürü filizlenen, Avrupa'dan pek bir ekonomik beklentisi bulunmayan umarsız göçmenlerin bazıları intiharla, alkolle ya da kokainin sağladığı unutuşla kendilerini kurban etmeyi seçiyordu.[44] Almanya'da kahverengi gömleklilerle* komünistler arasındaki sokak çatışmaları, göçmenlerin on yıldan fazla zaman önce yaşadığı, uçlar arası çatışmaları andırıyordu. Daha fazla sayıda Rus, Berlin'den ayrılarak Paris'e ya da Amerika'ya gitti. Diğerleri yollarına güç bela devam ettiler. Kimisi de Lujin'in akıbetini seçti.

Kalanlar için, daha az ölümcül bir kaçış, Almanya'da 1920'lerle 1930'lar arasında serpilip gelişen sinema aracılığıyla mümkün oldu. Savaş sonrası yıllarda dünyanın değişik yerlerinden sinemacılar, Berlin'e çalışmak üzere geldiler. Almanya da Nabokov gibi, *Doktor Caligari'nin Muayenehanesi*'nden tutun *Nosferatu*'ya kadar, delilerin ve canavarların asap bozucu hikâyelerini anlatan yapımlar üretmeye başlamıştı. Fakat düzenli olarak sinemaya giden Nabokovların seçim yapabileceği film yelpazesi genişti. Oradan oraya gezen Fransız, İngiliz, Amerikan filmleri arasında, Nabokov'un çok sevdiği Marx Kardeşler'le Buster Keaton'ın komedileri de vardı.[45]

Véra da kocası gibi, Berlin'deki yapımlarda küçük bir rol almıştı. Ancak Nabokov oyunculuktan ziyade, sinema yazarlığıyla ilgileniyordu – senaryo yazımı, şiirden ya da hikâyelerden daha fazla para vaat ediyordu. Bir ara Hollywood ona el uzatır gibi oldu; bir Rus-Amerikan yönetmen Nabokov'un, âşık olmuş bir cüceyle ilgili "Patates Cini" adlı hikâyesiyle ilgilenmişti. Nabokov'u California'ya getirmeye dair konuşmalar oldu; fa-

---

44 Nabokov'un "*A Matter of Chance*" ["Şans Meselesi"] adlı hikâyesinde, kokain kullanan bir karakter vardır; *Kokain Aşkı* (ya da *Kokainli Bir Roman*) adlı, ismi bilinmeyen bir göçmenin yazdığı Rusça romanda da aynı şey söz konusudur. Bazı kişiler bu yazarın Nabokov olduğuna inanır; aslında, öyle olmadığı sonradan ortaya çıkmıştır.

(*) Nazilerin paramiliter örgütü SA'nın mensuplarına, giydikleri gömleğin renginden ötürü böyle deniyordu – ç.n.

45 *The Russian Years*, 353.

kat yazar başka malzemeler gönderdikçe, kendisine yönelik bu ilgi azaldı.[46]

Véra'nın kız kardeşi Sonya da sinemayla ciddi olarak ilgileniyordu; oyuncu olmak ümidiyle Berlin'deki bir drama okulunda iki yıl boyunca eğitim almıştı. Nabokov ise oyunculuğa daha çok eğlence gözüyle bakar gibiydi; bir keresinde, sadece üzerindeki gece giysileri, o gün çekilecek sahneye uygun düştüğü için figürasyona seçilmişti.[47]

Belki yaratıcı karmaşadan, sanatsal yapım işinin girdisinden çıktısından haz alıyordu. Belki de filmlerin içerdiği kandırmacadan duyduğu bir tatmin vardı. Giyim kuşamı kendisini aslında olmadığı bir şeymiş gibi gösterdiği için, Cartier çalışanları polisi çağırmışlardı; smokini vasıtasıyla, artık var olmayan bir kimliğe hâlâ sahipmiş gibi davranamaz mıydı peki?

Berlin, büyük bütçeli Alman projelerinin ve daha küçük göçmen prodüksiyonlarının yanı sıra, geniş bir komünist sinemacılar grubunu da barındırıyordu. 1920'lerin başında Alman Marksist Clara Zetkin yeni bir devrimci sanat anlayışı için çağrıda bulunarak, "Burjuva sineması işçileri büyüleyip kandırmak için yalanlardan ve peri masallarından yararlanıyor; sinema, toplumsal gerçekliği yansıtmalıdır," demişti. Sanatsal bir ifade olarak bu, peri masallarını yeniden işlemeye, tarihin kalıntılarından yeni dünyalar yaratmaya başlayan Nabokov'un antiteziydi bir bakıma. Fakat yetenekli sinemacılar Zetkin'in çağrısına karşılık vererek, fakirliğin ve zulmün sert gerçekliğine odaklanmış filmler çekmeye başladılar.[48]

Rusya'da Sergey Ayzenştayn, *Grev* ve *Potemkin Zırhlısı* gibi filmlerle, devrim hakkında güçlü anlatılar yaratmıştı zaten.

---

46 *A.g.e.*, 376; *His Life in Part*, 160.

47 "bir drama okulunda iki yıl boyunca eğitim": Sonya Slonim şehrin meşhur okulu *Hoeflich-Gruening*'de eğitim almıştı (Slonim'in FBI dosyasındaki, Amerikan ordusuyla çalışmak için yaptığı başvuruya bakınız); "figürasyona seçilmişti": *His Life in Part*, 159.

48 "sinema, toplumsal gerçekliği yansıtmalıdır": Clara Zetkin, *Film und revolutionâre Arbeiterbewegung 1918-1932* içinde, Cilt 2, (1975), 55; "Zetkin'in çağrısına karşılık vererek": Bu arada Zetkin, Sosyalist Devrimciler'in davasında kovuşturma ekibine hizmet ederek, farklı türden bir politik tiyatronun ustası olduğunu ortaya koşmuştu.

Nefes kesici eserleri sanatla propaganda arasında bağlantı kurmuş, Berlin'deki komünist meslektaşlarını ciddi şekilde etkilemişti.[49] 1928 itibarıyla, Carl Junghans'ın çalışmaları gibi Alman belgeselleri, Lenin'i ve devrimi öven Sovyet filmlerinin montaj tekniğini açığa vurmaktaydı.

Lenin'in vefatı, Nabokov'un komünistlere olan bakışını iyileştirmedi; Véra'nın onlara bakış açısı, alabildiğine olumsuzdu zaten. Dolayısıyla, Véra'nın girgin kız kardeşi Sonya'nın, kendisinden on yaştan da fazla büyük, kayıtsız bir komünist sinemacı olan Junghans'la düşüp kalkmasını Nabokovların onaylaması mümkün görünmüyor.[50] Başkaları, moda düşkünü Sonya'yı Junghans'ın kız arkadaşı olarak tanıyordu ve bu ilişki 1930'larda herkes tarafından bilinir olmuştu; muhtemelen, Rus göçmenlerinin küçük dünyasında Véra için bir mahcubiyet kaynağıydı bu.

Nabokov'un hayatı yine sanatına sızacaktı; bir sonraki kitabının konusu, oyuncu olmayı hayal eden benmerkezci ve paragöz bir kadının, kendisinden yaşça büyük evli bir Almanın evliliğini ve hayatını mahvedişiydi. Sinemasal bir yapıdaki *Camera Obscura* Nabokov'un, güçlü cinselliği olan genç bir kadınla, kendisinden yaşça büyük ve saplantılarına söz geçiremeyen ayıplanası bir erkeği konu edinen ilk kitabıydı.

7

Ancak Véra'nın kız kardeşi Sonya, uzun süre Berlin'de kalamayacaktı. 1931'de sadece Junghans'tan değil, bir parfüm şirketindeki işinden de ayrılarak, yeni bir başlangıç yapmak için Paris'e gitti.[51]

---

49 Sonraki senelerde Nabokov Ayzenştayn'ın ismini eğip bükmekten, onu Eisenstadt diye anmaktan hoşlanır oldu. Yaptığı montaj deneylerinin, Sovyetler Birliği'nde sanatın gelişim göstermekte olduğu yönünde yanlış bir izlenim doğurduğu kanısındaydı. Nabokov, Edmund Wilson'a yazdığı mektuplarda ondan defalarca söz eder. *Dear Bunay, dear Volodya*, 222.

50 Junghans ile Sonya Slonim'in ortak bir arkadaşları, Slonim'le 1930 yılında Berlin'de, Junghans'ın kız arkadaşıyken tanıştığından bahsetmişti. (Carl Junghans'ın tutukluluk dosyası, United States National Archive.)

51 Sonya Slonim, Houbigant Cheramy Perfume'da çalışıyordu. Nabokov "SSCB'den Gelen Adam" adlı oyununda Houbigant'tan bahsedecekti, *The Man from the U.S.S.R Other Plays*, 70.

Onu bir yıl sonra, farklı bir hedef dolayısıyla Nabokov izledi. Bir edebiyat okuması yapmayı planlıyor, şöhretinin Paris'te yazarlıktan geçinebilmesini sağlayacak denli büyüdüğünü görmeyi umuyordu. Önce, bale için besteler yapmaya başlamış olan kuzeni Nicholas'la kalmaya başladı. Her gün İlya Fondaminski'nin evine giden Nabokov, orada tüm edebiyatçı ve politikacı göçmenleri görüyordu. Kasım ayının ortasında Nicholas'ın yanından ayrılarak Fondaminski'nin yanına taşındı; yeni ev sahipleri zekâsından hoşlanıyor, sigara alışkanlığına da tahammül gösteriyorlardı.

Paris'te ilk kez izleyici karşısına çıkacak olan Nabokov'u okuma gecesi için giydirmek üzere, gayri resmî bir komite bir araya geldi. Tenişev'deki bir okul arkadaşından emanet aldığı gömlekle smokini giyen, kolçağı Fondaminski'nin karısı tarafından hazırlanan, pantolon askısını da bir Sosyalist Devrimci'den (adam gece boyunca, ha düştü ha düşecek haldeki pantolonuyla gezmişti) ödünç alan Nabokov, aynı anda hem kendisi hem de Rus göçmenliğinin bir ürünüydü artık.[52] Birkaç şiir, bir öykü ve yakında yayımlanacak olan romanı *Cinnet*'ten iki bölüm okudu. Fondaminski tarafından hazırlanıp tanıtımı yapılan programda, salonu tamamen dolduran izleyicilerden coşkulu tepkiler aldı.

Nabokov Paris'e gitmekle, kardeşini görme şansını da bulmuştu. Sergey 1926'da Katolikliği kabul etmişti; Paris hâlâ, bir kutsama töreni yapmaya değiyordu anlaşılan.[53]* Fakat bu inanç değişikliği, tarzını hiç değiştirmemişti. Sergey'in boynundan hiç eksik olmayan papyonu, üniversite yıllarında kullandığı dramatik bastonu ve pelerinine, yüzündeki eksiksiz makyaj da eklenmişti; ayinlere bu makyajla katıldığı söyleniyordu. Halen tüm Rus göçmenleri gibi zor şartlarda yaşamakla birlikte, şehrin kültürel kalelerini fethetmişti. Kuzeni Nicholas'la bir-

52 *The Russian Years*, 395.

53 Schiff, 99.

(*) Fransız Kralı Dördüncü Henry'ye atfedilen bir söz; özgün haliyle: "*Paris vaut bien une messe.*" Protestan olan kral, tebası tarafından kabul görmek için, tereddütle de olsa Katolikliği seçmişti. Söz konusu cümle, başkent Paris'i elde etmenin böyle bir eylemde bulunmaya değeceğini anlatıyordu – ç.n.

likte, *Ballets Russes*'nin kurucusu Sergey Diaghiliyev, romancı ve başarılı film yapımcısı Jean Cocteau, Edith Sitwell, Gertrude Stein gibi seçkin sanatçıların ortamına girmişti. Ayrıca Hermann Thieme adlı Avusturyalı bir mirasyediyle düşüp kalkıyordu Sergey.

Kardeşlerin bir araya gelişi hoş olmadı. Sergey, kendine özgü yetenekleri bulunmakla birlikte, Paris'teki göçmenlerin yeni taç giymiş kralı Vladimir'le kıyaslandığında, hiçbir başarı göstermiş değildi. Önce çocukluklarının hesabını görmeleri gerekiyordu ve Nabokov hâlâ Sergey'in, artık toplumsal kimliğinin parçası haline gelmiş olan eşcinselliğinden yana tedirgindi. Sergey'in kekemeliği de, onunla konuşmayı meşakkatli kılıyordu; sözcükler ne kadar acil ve önemliyse, onları hemencecik söylemek o kadar zorlaşıyordu Sergey için.[54]

Sergey, kardeşiyle daha anlamlı bir ilişki kurabilmeyi çok istiyordu. Vladimir'in Paris ziyareti esnasında bir girişimde daha bulunarak, aralarındaki mesafe hakkında konuşmak istediğini söyledi. Bir lokantada öğle yemeği yemek üzere buluştular; Sergey, yakışıklı, karizmatik Hermann'ı da yanında getirmişti.[55]

Vladimir'le Sergey'in o gün konuştukları, çocukluklarından beri aralarında var olan uçurumu aşma olasılığının bulunduğunu gösteriyordu. Ama Nabokov hâlâ ne ise oydu: Buluşmalarından sonra Véra'ya yazdığı mektupta, Sergey'in "kocası"nın çok canayakın olduğunu, "oğlancıya hiç benzememesine" şaştığını söylemişti. Sohbet sırasında, bilhassa Sergey'in bir arkadaşı konuşmak üzere yanlarına geldiğinde kendini rahatsız hissettiğini de belirtmişti.[56]

Nabokov Paris'te beş hafta kaldıktan sonra Belçika'ya gitti, orada da başarılı bir okuma seansı gerçekleştirdi. Nabokov'un seyahati, edebiyat açısından müthiş bir başarı içinde geçmişti.

---

54 Bununla birlikte dört dilde akıcı biçimde şiir okuyabiliyordu. Bkz. Grossman, "The Gay Nabokov".

55 "aralarındaki mesafe hakkında konuşmak": *The Russian Years*, 396; "yakışıklı, karizmatik": Grossman, "The Gay Nabokov".

56 *The Russian Years*, 396.

Véra'ya mektup yazarak, yeni yılın başında Fransa'ya taşınmaları gerektiğine kâni olduğunu söyledi.

Aralık ayında, Nabokov Berlin'deydi artık. Yokluğunda yapılmış seçimlerde, o yıl ikinci kez olmak üzere Nazi Partisi Almanya'daki oyların üçte birini yahut daha fazlasını almıştı. Komünist paramiliter gruplar yasaklanmıştı; partinin de kapatılacağını öngörmek zor değildi. Véra'nın kız kardeşi Sonya tarafından terk edilmiş komünist sinemacı Carl Junghans, karısından boşanarak Moskova'ya kaçtı.[57]

8

1932'de, kaldığı pansiyondan ayrılarak, Berlin'deki Véra'nın kuzinine ait daireye taşınan Nabokov, yeni romanında çok farklı bir göçmenlik hikâyesi anlatıyordu. Üç aydan kısa zamanda yazılmış olan *Cinnet*'in ana karakteri yine deli bir adamdı; satranç ustası Lujin ne kadar zararsızsa, bu seferki karakter o kadar ölümcüldü. Lakin bu kez Nabokov hikâyeyi akıl hastası, vesveseli bir anlatıcıya teslim etmişti; böylece anlatıcı, söz konusu deliliği içeriden resmetmiş oluyordu.[58]

Cinnet, 1930'ların başında Berlin'de yaşayan bir çikolatacı olan Hermann tarafından anlatılır. Hermann, bir Prag seyahatinde Felix adında bir berduşla karşılaşır ve onun kendisine olan benzerliğinden ötürü şaşkına döner. Bir zaman sonra Hermann, Felix'i öldürerek sanki kendi ölmüş gibi yapabileceği fikrini geliştirir. Felix'i kendisi gibi giydirerek, ikizini öldürüp ortadan kaybolacak, sırrını hiç kimselere duyurmaksızın yeni bir hayata başlayacaktır. İşleyeceği cinayeti bir sanat eseri gibi

---

57 Sovyetler onu, Amerikan ırkçılığıyla ilgili bir filmde Langston Hughes'le işbirliği yapmaya davet etmişlerdi. Bkz. Arnold Rampersad, *The Life of Langston Hughes*, Cilt 1 (2002), 247/9.

58 "Anna Feigin": Feigin, Véra'nın kuziniydi; fakat onun annesinden ayrılan babasıyla birlikte yaşamaya başlamıştı (babasının Feigin'le kan bağı yoktu), *Véra*, (Mrs. Vladimir Nabakov) 42-3.

"hikâyeyi akıl hastası, vesveseli bir anlatıcıya teslim etmişti": Nabokov rahatsız edici birinci tekil şahıs anlatısını kullanmaya başlamıştı zaten. Tamamladığı "Göz" adlı kısa romanının anlatıcısı, kitabın başında hayatını kaybeden, dengesi bozulmuş bir Rus göçmeniydi.

tasavvur eder; üstesinden gelecekmiş gibi göründüğü karmaşık bir plan hazırlar. Ama cinayeti işledikten sonra, geride çok mühim bir kanıt bıraktığını anlar. Kendisi açısından asıl felaket, kimsenin Felix'le onun arasında benzerlik görmemesidir. Hermann Fransa'ya kaçar ama katil olduğu hemen anlaşılır.

Bir delinin ağzından anlatılan, gerçekleşen değişiklikle yeniden tanımlanan bir hikâye; söz konusu kavisli anlatım, 1920'lerdeki Alman filmleri için bir ön gereklilikti neredeyse. Nabokov ayrıca açık açık, Dostoyevski'nin ikizlik izleğine selam gönderir, bu izlekle eğlenir. Fakat Dostoyevski'nin kitaplarından farklı olarak, suçtan duyulan vicdan azabı ve bundan çıkarılacak bir ders yoktur romanda. Bazı eleştirmenler –Jean-Paul Sartre bunlardan biriydi– romanı vasat bulacaktır.[59]

Ama hiç kimse, Nabokov'un romana serpiştirdiği tarihin izini sürmemiştir. Şurada burada verilmiş tarihler, yerler ve olgular bir araya getirildiğinde, romanın başlangıcından evvel anlatıcının başına nelerin geldiğini açığa çıkarılabilir; yani onun, işleyeceği cinayetle her şeye yeniden başlayabileceğini tahayyül etmesinden evvel. Hermann'ın babasının Alman, annesinin Rus olduğunu öğreniriz; dolayısıyla, kanunlar gereğince Alman sayılmaktadır. Yeniyetmeliğinde, Rusya'daki St. Petersburg Üniversitesi'nde okumaya başlamıştır. 1914'de Birinci Dünya Savaşı patlak verince, Alman tabiyetinde olduğu için tutuklanarak, Rusya'nın güney bölgelerindeki bir toplama kampına gönderilir.

Astrahan şehrinin dışında bir yerde yaşarken, hayatta kalmasına yardımcı olan tek şey, okumaktır: Dört yıl süresince her üç günde ortalama iki kitap, toplamda bin on sekiz kitap okur. Sonraları, romanın akışı içinde –Rusya'dan uzaklarda ve hayal

---

59 "1920'lerdeki Alman filmleri": İnsanlar uzun zaman, Nabokov'un eseriyle *Dr. Caligari* arasında benzerlik gördüler – bkz. Norman Page, *Vladimir Nabokov* (1982), 21.

"ikizlik izleğine": Kitap İngilizceye çevrildiğinde, Dostoyevski göndermelerinin altı çizilecekti. Bkz. Dolinin, Alexander, "The Caning of Modernist Profaners: Parody in *Despair*", özgün olarak *Cynos* içinde, Cilt 12, no. 2, 1995, 43-54, genişletilmiş ve çevrim içi kılınmış olarak http://libraries.psu.edu/nabokov/doli1.htm.

ürünü ikizini öldürme planları yaparken– Hermann hâlâ toplama kampında bulunduğu hezeyanına kapılır; pencereden dışarı bakar, kafasında işlemeli takke bulunan bir adamla, yalınayak bir köylü kızını izler; o esnada rüzgâr, tozları savurmaktadır.[60]

Gerçek dünyadaki toplama kampları, Birinci Dünya Savaşı sırasında global bir olguydu, ama Astrahan yakınlarındaki mahkûmların vaziyeti bilhassa zordu. Siviller parasız olarak zor şartlar içinde tutuluyor, para kazanacakları bir iş ya da yiyecek bir şey bulamıyorlardı. 1915'te Rusya'dan gelen haberler, mahkûmların rahatsızlığından öte, hayatlarının tehlikede olduğunu duyuruyordu. Açlıktan ölmek üzereydiler.[61]

Hermann'ın Astrahan'daki tutukluluğunun 1919 senesinin ortalarına dek sürdüğü gerçeği, bu kadarını açığa vurur. Evvelki senenin Mart ayında Rusya savaştan çekilmişti ama tıpkı kurmaca Hermann gibi gerçek dünyadaki birçok tutuklu da, İç Savaş'ın içinde kısılı kalıp, kaçamamışlardı. 1919'un baharında, Nabokovların Rusya'dan kaçışlarının bir ay öncesinde, Astrahan Bolşevik kuvvetlerinin eline geçti. Korku tohumları ekmek ve halkı itaate zorlamak için, Astrahan'a toplu halde gizli polis birimleri gönderildi. Burada öldürülenlerin çoğu, açlık içindeki Sosyalist Devrimciler idi; azaltılan ekmek tayınlarının artırılması için grev yapıyorlardı. Bazıları sokakta vuruldu; bazıları da burjuvalarla birlikte mavnalara doldurulup Volga nehrinin akıntısına bırakıldılar. Tıpkı önceki yıl Nabokov'a musallat olan Yalta rıhtımının ölüleri gibi, elleri-ayakları bağlanmıştı; bazılarının ayaklarına bağlı taşlar vardı. Üç gün boyunca binlerce insan, ölü ya da diri, kaderine boyun eğmiş ya da yalvarır halde, nehrin dibindeki sessiz ebediyete yollandılar.[62]

---

60 *Cinnet* İngilizce olarak basıldığında Nabokov, Hermann'ın tutukluluk yıllarını hatırladığı kısımda, Hazar Gölü'ne bir göndermede bulunarak Astrahan yerleşimini özellikle vurgulayacaktı;

61 Tiepolo, *"Reports of the delegates of the Embassy of the United States of America in St. Petersburg on the situation of the German prisoners of war and civil person in Russia"*, 3.

62 Tarihî cinayetler *Cinnet*'in metninde yankısını bulur. "Ölü su" ve yansımaları çok sayıdadır. Romandaki bir iç öyküde, bir taşa bağlanmış kanıtlar suya gö-

Yıllarca çar tarafından açlık şartlarında hapis tutulan sivillerin, Bolşevikler tarafından kitle cinayetlerinin ortasında özgürleştirildiğini bilmek, Hermann'ın komünizme duyduğu inancı ve öldürme hevesini farklı bir çerçeveye oturtmaktadır. İncelenince, Nabokov'un gerçek anlamda tiksindirici nitelikteki ilk anlatıcısının, tutkunun verdiği pervasızlıktan bile yoksun bu katilin, aşağı yukarı beş yılını bir toplama kampında geçirdiği anlaşılmaktadır.[63] Hain bir adam olduğu su götürmez; fakat başından geçmiş yıkıcı olayları kavramaksızın onu kınarsak, hikâyenin yarısını gözden kaçırmış oluruz.

1931 itibarıyla, Sovyetler Birliği'ndeki hapishaneler ve çalışma kamplarında tutulan milyonlarca kişiyle ilgili haberler dünyanın her yanında duyulmuştu. Yine de Nabokov Sovyet kampları hakkında yazmayıp, tarihe bakmayı ve romanında devrimden önce çar tarafından kurulmuş bir kampı kullanmayı tercih etmişti. Belki mazide kalmış imparatorluk günlerini romantizm içinde anmaya başlamış Rus göçmeni okurlarına burun bükmek istemişti.[64] Belki de yakın tarihle uğraşmaya hazır değildi henüz. Her halükârda, işe daha yeni başlamıştı.

---

mülür (144). Cinayetten sonra bir çanta ve bir silah Ren nehrine atılır (174). Hermann da "taş gibi ağır ayakkabılar"la göl kenarındaki cinayet mahallinde dolaşır (172). Astrahan'daki idamlar hakkında bir bahis için, bkz. Thomas Remington, *Building Socialism in Socialist Russia* (1984), 109.

63 *Cinnet* İngilizceye çevrildiğinde, Nabokov Hermann'a, "ufukta yaklaşan birörnekliğimize" inandığını söyletmişti. Hermann'ın komünizme inancının mantıksal gerekçesini ifade eden bu söz onun politik görüşlerini, daha aleni olarak, cinayet planıyla ilişkilendiriyordu. *Cinnet*, 20.

Nabokov sadece ilk toplama kamplarını değil, Rus tarihinin tüm dokusunu *Cinnet*'e işlemişti. Stalin'in kolektif çiftlikler oluşturma çalışmalarının, toplu idamların ve Gulag'ın kuruluşunun tepe noktasında, Hermann'ın karısı Rus köylülerinin soyunun tükendiğini beyan eder (23). Hermann'la karısı Rusya'dan kaçtıktan hemen sonra, karısının kuzeni İnnokenti'nin kurşuna dizildiğini öğreniriz (47). Karısının diğer kuzeni Ardalion da, Beyaz Ordu'da bulunduğu günlerden kalma kocaman bir yara izi taşımaktadır (39).

64 Nabokov daha sonra İngilizce çeviriye yazdığı girişte, bu kitabın önceki romanlarına kıyasla daha az Beyaz Rus havası taşıdığını söylemiştir.

ALTINCI BÖLÜM

Çöküş

1

Nabokov Birinci Dünya Savaşı'ndaki bir kampı *Cinnet*'e dahil ederken, Sovyet ceza sistemi içinde, tutukluları ıslaha yönelik sapkın bir şebeke, gaddarca yöntemleri ve gerçekleşmesi mümkün olmayan hedefleri bulunan iktisadi bir modernizasyon makineleri şebekesi oluşturulmuştu. Ülkenin her köşesinde kurulan çalışma kampları, Rusya'nın uçsuz bucaksız topraklarında Finlandiya sınırından doğuya doğru, neredeyse Alaska'ya değin yayılmıştı. Kereste üretiminde ve harmanda mahkûmlardan yararlanmak, yüzyıllar öncesinden, çarlık döneminden ve hatta Roma döneminden kalma bir gelenekti. Ama mahkûmların emeğini stratejik amaçlarla kullanmak konusunda, Stalin'in Beş Yıllık Plan'ları, çarların en büyük hırslarını bile gölgede bırakıyordu.

Kamp mahkûmlarının emeğinin Sovyetler Birliği'nin altyapısını inşa etmekte kullanıldığı ilk büyük proje, Beyaz Deniz'le Baltık Denizi'ni birleştiren bir kanal yapımıydı. 1931'den 1933'e kadar yirmi ay boyunca, siyasi mahkûmlar buraya taşındı; mahkûmların birçoğu Solovki'dendi. Ellerine ilkel aletler – baltalar, testereler, çekiçler ve şaka yollu olarak "Ford" denen

uyduruk el arabaları– tutuşturularak, Rusya'nın kuzeybatı topraklarındaki bataklıklık arazilerde çalıştırıldılar.[1]

Projenin daha ilk kışında, Solovki'deki hastalık ve işkence ortamını bir kez daha yaratan Beyaz Deniz Kanalı inşaatında, yaklaşık 25 bin mahkûm hayatını kaybetti. O mevsim her tarafta o kadar çok ceset vardı ki, bazıları donarak öldükleri yerde kaldı; yaz geldiğinde kemikleri hâlâ açıkta duruyordu.[2]

Kanal şantiyesini ziyaret etmeyenler, bu girişime övgüler düzmeyi kolay buluyorlardı. *The New York Times*'dan Walter Duranty, Sovyetlerin açacağı kanalın Panama ve Süveyş kanallarından daha uzun olduğunu, ayrıca muhtemelen gemicilik sanayii açısından bu iki kanaldan daha fazla önem taşıyacağını söylemişti. Projenin zamanında tamamlanması üzerine hapistekilere af çıkarılmasından sonra, bir ilk sayfa haberinde "Sovyet iktidarının merhametsiz de merhametli de olabildiğini" yazmıştı Duranty. SSCB'nin zor bir dönemi atlattığından, bunun ardından polis reformlarının ve mahsulde bereketin geleceğinden emindi.[3]

On yıl önce Sosyalist Devrimciler'in mahkemesini takip eden Duranty, Rusya'dan geçtiği birinci Beş Yıllık Plan'la ilgili haberler dolayısıyla 1932'de Pulitzer Ödülü'nü kazanmıştı. Bu ödülün katkısıyla Duranty, Batı dünyasında Rusya'yı en iyi yorumlayan kişi olarak bilinir olmuştu.[4]

---

1 Bkz. Michael Morukov'un yazısı, Gregory ve Lazarev, *The Economics of Forced Labor* içinde, Hoover Press (2003), 160.

2 Figes, Orlando, *The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia* (2008), 114-115.

3 "Panama ve Süveyş kanallarından daha uzun": Duranty, Walter, "Soviet Hopes High as Industry Gains", *The New York Times*, 3 Temmuz 1933, 3; "merhametsiz de, merhametli de": Duranty, Walter, "Soviet Releases 12,484 in Record Amnesty", *The New York Times*, 5 Ağustos 1933, 1.

4 F. D. Roosevelt ilk başkanlık kampanyası öncesinde, kamuya açık biçimde Duranty'ye Rusya hakkında fikir sormuştu. Roosevelt seçimi kazandıktan sonra, ilişkileri normalleştirmek amacıyla Moskova'ya temsilciler gönderdi. İki ülke arasında formel diplomatik ilişkiler kurulunca, o yılın Kasım ayında Walter Duranty, Sovyet Dışişleri Bakanı Maksim Litvinov'la birlikte ABD'ye gitti. New York'taki Waldorf Astoria'da Litvinov'un onuruna verilen ziyafette, Duranty uzun uzun çoşkuyla alkışlandı. Duranty sonradan Litvinov'un ziyaretini, "dünyayı dinginleştiren on gün" olarak anacaktı. Bkz. S. J. Taylor, *Stalin's Apologist: Walter Duranty, The New York Times' Man in Moscow* (1990), 190-91.

Ancak Duranty'nin haberleri hakkında herkes çok iyimser değildi. Merhametli bir Sovyet devleti fikri, farklı kaynakları olan gazetecilere gülünç gelmişti. Duranty'nin 1933'de tarım mahsulünün bereketli olduğuna dair haberleri de, güney bölgelerde açlık çekildiğini duyuran haberlerle çelişiyordu. İki şey aşikâr hale gelmişti: Tarihî ölçüde bir kıtlık yaşanmak üzere olduğu gibi, yaşanacak felaketin sorumlusu büyük ölçüde hükümet yetkililerinin bile isteye aldığı kararlardı. Milyonlarca insan gereksiz yere ölüp giderken, Duranty kıtlık haberlerini "zırva" olarak niteliyor, haberlerini sorgulayan gazetecilere hırçınca tepkiler veriyordu.[5]

Duranty, Sovyet devletinin ilerleyişine dair çığırtkanlık yapan tek kişi değildi. Sosyalist Devrimciler'in yazgısı üzerinden Lenin'e meydan okumuş olan Maksim Gorki, Beyaz Deniz Kanalı projesinde çok farklı bir rol üstlenmiş, bu projeye övgü düzmekte başı çekmişti. Bazıları tıpkı onun gibi Rusya'ya dönmüş bulunan kimi yazarlar ve sanatçılar da Gorki'ye bu hususta destek vermişlerdi. Bir keresinde V. D. Nabokov'la birlikte İngiltere'ye seyahat eden ve Nabokov ailesinin Berlin'deki dairesinde el üstünde tutulan Aleksey Tolstoy, Stalin'in ilerleyişini inceleyen çağdaşı yazarlara katılmıştı. Berlin'in Hayvanat Bahçesi semtindeki Rus sürgünlerin ıstırabını yansıtmış olan Viktor Şklovski, kanal şantiyesine giderek, kardeşinin serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla bu projede yer almıştı. Söz konusu grubun propaganda kitabı olan *Stalin Beyaz Deniz-Baltık Kanalı*, sadece devlete değil; aynı zamanda bir uydurmacaya hizmet etmekteydi. Geçiş sağlayacağı gemilerin çoğuna hizmet veremeyecek denli gelişigüzel ve sığ şekilde inşa edilmiş bu su yolu için ölenlerin ödediği bedel, görmezden geliniyordu.[6]

Fakat SSCB'ye hizmetleri dolayısıyla, o sırada ülkede edebiyat Gorki'den soruluyordu. Anne-babalar, dedeler, ileride devletin onayladığı yazarlar olacağını umdukları evlatlarının edebi çalışmalarını mektupla Gorki'ye gönderiyorlardı. Yazmaya başlamış

5 Taylor, 208.

6 "Nabokov ailesinin Berlin'deki dairesinde el üstünde tutulan": *The Russian Years*, 117; "kardeşinin serbest bırakılmasını": Figes, *The Whisperers*, 194.

olan yeniyetme Aleksandr Soljenitsin'in yengesiyle dayısı da, Beyaz Deniz Kanalı'nın inşası esnasında ona böyle bir mektup yazmışlardı. Yeğenlerinin Genç Öncüler'le* çıktığı bir seyahatte tuttuğu notları da zarfa koymuşlardı. Gorki'nin sekreterlerinden birinin yolladığı yanıtta, çocuğun kesinlikle bir Sovyet yazarı olmak için gerekli niteliklere sahip bulunduğu belirtiliyordu.[7]

Sonraki yıllarda komünizmin meşalesini taşıyacak yazarlar aranması, sadece başarılı Sovyet gençlerinin teşvik edilmesine değil, önemli sürgünlerin yurda döndürülmesi için bir kez daha uğraşılmasına da yol açtı. Beyaz Kanal projesinin ilk haftalarında, Sovyet romancısı Aleksandr Tarasov-Rodyanov, Berlin'de Vladimir Nabokov'un sık sık uğradığı bir kitapçıya giderek onun için bir not bıraktı.

Nabokov'la bir kafede buluşan Tarasov-Rodyanov, Rusya'daki modern yaşam hakkında açıklamalarda bulunarak, onu geri dönmeye davet etti. Tarasov-Rodyanov, ününü *Çikolata* adlı bir romana borçluydu; masumiyetin aranmadığı devrimci bir diktatörlükteki şehitlerle ilgili romantik bir romandı bu. Nabokov sanatsal özgürlük meselesini açtı; Tarasov-Rodyanov'un bu hususta bir garanti vermesi tamamıyla olanaksızdı. Bir aralık Sovyet misafir, tuzağa düşürüldüğünden korkarak paniğe kapılmıştı. Anlaşılan Nabokov, teklifi hiç mi hiç ciddiye almamıştı. Karakterleri umutsuzca Rusya'yı düşleseler de, kendisi Sovyetler Birliği'ne gitmeyecekti.[8]

2

Tarihin sarmalı Nabokov'un Rusya'daki son senesini tekrar edecek şekilde ilerlerken, Almanya adım adım iç savaşa doğru gidiyordu. Nazi paramiliter gruplarını yasaklayan kanunlar çı-

(*) Genç Öncüler (*Young Pioneers*) 1922-1991 yılları arasında faaliyet göstermiş, izcilik benzeri bir gençlik örgütüydü – ç.n.

7 Scammell, *Solzhenitsyn*, 81-2.

8 "*Çikolata* adlı bir romana": Nabokov'un Tarasov-Rodyanov'la buluşmasından sonra yazdığı *Cinnet* romanı, çikolata imal eden fakat ahlâki ölçülerini tamamen kaybetmiş bir adamın ağzından anlatılmaktaydı; "paniğe kapılmıştı": *The Russian Years*, 375.

karılıp iptal ediliyordu; sokaktaki şiddet tırmanıyordu. Siyasi zeminini kaybeden Alman Komünistleri, uç noktadaki taktiklere başvurdular. Almanya'nın içinde ve dışında grev, dayak ve politik kavga haberlerinden geçilmiyordu. Anglo-Germen sürgünlerden biri, ülkesindeki "uğursuz ve tehlikeli" gelişmelerin dünya sahnesinde Rusya'nın durumunu bile gölgede bıraktığını söylemişti.[9]

Politik uzlaşmalar Hitler'in 1933'ün Ocak ayında Şansölye olmasına ve Alman polis kuvvetlerinin Nazi kontrolüne geçmesine yol açtı. Şubat ayındaki Reichstag yangını ve Mart ayında yapılan yeni seçimler, Nazi partisine verilen desteği müthiş şekilde artırdı. Ay içinde çıkarılan kanunlarla da, Hitler'in bir diktatör olarak rolü kesinleştirildi.

Naziler öncelikleri konusunda kuşkuya pek yer bırakmamışlardı; bu öncelikleri gerçekleştirmek için hiç beklemediler. Hitler'in Almanya'daki iktidarını güvenceye almasından iki gün önce, Heinrich Himmler yaptığı basın açıklamasıyla, Dachau'da bir toplama kampı kurulduğunu duyurdu. Kampın beş bin kişiyi barındırabileceği ve "devletin güvenliğini tehlikeye atan" sosyal demokratlarla "tüm komünistlerin" yerleştirilmesi için kurulduğu açıklandı. Aylar içinde Avrupa ve Amerika'da, Dachau gaddarlığı anlatan bir kelime, Almanya'daki masallara ve ninnilere musallat olan bir "öcü" haline geldi.[10]

---

9 Kessler, Harry ve Charles Kessler, *Berlin in Lights: The Diaries of Count Harry Kessler, 1918-1937* (2001), 428.

10 "devletin güvenliğini tehlikeye atan": "Ein Konzentrationslanger für politische Gefangene in der Nähe von Dachau" *Münchner Neueste Nachrichten* (The Holocaust History Project'ten), 21 Mart 1933: "Münih Emniyet Müdürü Himmler şu basın açıklamasını yapmıştı: 'Çarşamba günü, 5000 kişiyi barındıracak ilk toplama kampı Dachau'da açılıyor. Tüm komünistler ve –lüzumlu görüldüğünde– devletin güvenliğini tehlikeye atan Reichsbanner üyeleri (*"Reichsbanner Schwarz-Rot-Gold"*; parlamenter demokrasinin sol ve sağ akımların yıkıcılığından korunmasını, yeni cumhuriyete, bayrağına ve anayasasına saygı duyulmasını savunan bir siyasi parti – ç.n.) ve sosyal demokrat eylemciler burada toplanacaktır. Zira uzun vadede bu eylemcileri, devlet hapishanelerinin yükünü fazlasıyla artırmadan bu hapishanelerde tutmak mümkün değildir. Öte yandan bu insanlar serbest de bırakılamazlar; çünkü denemelerle sabit olduğu üzere, serbest kaldıkları anda tahrik ve örgütlenme çabaları içine girmektedirler."

"masallara ve ninnilere musallat olan": "Party Foes by Nazis Decline", *The*

Naziler solcu siyasi muhaliflerini tıkmak için yeni çalışma kampları ve hapishaneler inşa etmeye girişirken, gazeteler daha uzak mevkileri "Alman devriminin Sibiryaları" olarak yaftalamakta gecikmediler. Augsburg polisi, Sosyal Demokrat Parti'nin önde gelen üyelerini tutukladılar; hem de onlara yönelik hiçbir suçlamanın bulunmadığını kabul etmelerine rağmen. Yetkililer, radikallerin "tedbir amaçlı olarak tutuklandıklarını" açıklamıştı.[11]

Naziler silahlı politik muhaliflerini bertaraf etmeye yönelik tedbirler almaya hazırlanırken, dikkatlerini başka hedeflere yönelttiler. Yahudilerin evleri basıldı, istifaya zorlandılar, gelişigüzel dövüldüler, suçsuz yere saldırıya uğradılar. Şehrin kenar mahallelerinde bulunan cesetler, polis tarafından intihar vakaları olarak kayda geçirildi.[12]

Véra Nabokov o yılın Mayıs ayında işinden eve dönerken, Yahudiler ve öteki "çürümüş" yazarların kitaplarını yakmak için ülkenin her yanında tutuşturulan büyük ateşlerden, sadece birini gördü. O akşam Berlin'de yok edilen kitaplar arasında Karl Marx, Bertolt Brecht, Thomas ve Heinrich Mann'ın eserleriyle, eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılmasını savunan Yahudi Magnus Hirschfeld'in arşivi de vardı; V. D. Nabokov da bir keresinde bu arşive, söz konusu mesele hakkındaki makalesiyle katkıda bulunmuştu.[13]

Gey ve lezbiyen sosyal kulüplerinin, kültür örgütlerinin kapıtılmasına başlanmıştı bile; ortalık böylesi bir cehenneme döndüğü sırada Amerika'da bulunan Hirschfeld, bir daha Almanya'ya dönmedi. Bu şenlik ateşini nelerin izleyeceğini tah-

---

New York Times, 15 Nisan 1934, E2. Ayrıca Morris Janowitz'in belirttiğine göre, iyi olma arzusunun dile getirildiği geleneksel bir dua, (hayli tuhaf şekilde) şöyle çevrilebilecek bir hale getirilmişti: "Sevgili Tanrım, beni aptallaştır ki gelmeyeyim Dachau'ya." "German Reactions to Atrocities", *The American Journal of Sociology*, Cilt 52, no. 2 (Eylül 1946), 141-146.

11 "Alman devriminin Sibiryaları": "Party Foes by Nazis Decline", NYT, 15 Nisan 1934, E2; "tedbir amaçlı olarak tutuklandıklarını": "Anti-Nazi Feeling Grows in Bavaria," *The New York Times*, 11 Kasım 1933, 8.

12 "German Fugitives Tell of Atrocities at Hands of Nazis", *The New York Times*, 20 Mart 1933, 1.

13 Maar, Michael, *Speak, Nabokov* (2010), 24-5.

min eden Véra –şarkı söyleyen bir kalabalık, kutlama dansları, nefretle vecde gelmiş insanlar– yoluna devam etti.[14]

Nabokov da Nazilerin hâkimiyeti altındaki hayatla erkenden tanışmış, George Hessen'le boks maçı izlemek üzere gittikleri *Sportpalast*'ın* Nazi bayraklarıyla bezendiğini, flamalarla çevrelendiğini görmüştü. Aynı arenada Hitler en önemli konuşmalarını yapacak, Joseph Goebbels'ın galeyana getirdiği kalabalıklar selama durarak, tarihi kayda geçiren film kameralarının önünde "Heil!" diye bağıracaklardı.

Sportpalast'da boks maçı izledikleri gecenin ardından, Nabokov, Hessen (Hessen Yahudiydi) ve başka bir arkadaşları, tramvaya binip bir Nazi çiftin yanına oturdular. Hessen'in sonradan iddia ettiğine göre Nabokov kadının şapkasıyla alay etmiş, ona kasten rahatsızlık vererek, kadını endişelendirmekten haz almıştı. Nabokov bu eylemden sorumlu kişinin kendisi olmadığını söylese de, Hessen'in anlattıklarına itibar etmek çekici geliyor. Hessen ayrıca, siyasi radikallerin toplama kamplarına gönderilmeye başlandığı ve Kızıl Haç'ın oradaki gaddarlıkları rapor ettiği günlerde, Nabokov'un kendisine bir telefon şakası yaparak, komünist hücrenin ne zaman toplanacağını sorduğunu anlatır.[15] Nabokov'un espri anlayışı biraz kalpsizceydi; zira ortada gerçek bir tehlike vardı.

Nazilerin Yahudi karşıtlığı, daha gerici Rus göçmenleri arasında sempati uyandırıyordu. 1933'te İvan Bunin Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan ilk Rus olduğunda, aynı yılın Aralık ayında Rus Yazarlar Birliği tarafından, onun şerefine ziyafet verilmişti. O sıralarda Bunin, Fransa'nın güney bölgesindeki harap bir evde yaşamakla birlikte, rastlantı eseri, kutlamalara katılmak üzere Berlin'deydi. Ziyafetten önce işadamı ve yayıncı olan bir Rus, Joseph Hessen ve Nabokov'un –"Yahudi ile yarı-Yahudi"nin– yemekte konuşma yapmaması gerektiği kararına

14 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 67; Tim, Anette, *The Politics of Fertility in Twentieth-Century Berlin* (2010), 88.

(*) *"Berliner Sportpalast"*; 1910'da inşa edilip 1973'te yıkılan bina, Berlin'in Schöneberg semtindeki çok amaçlı bir kış sporları merkezi ve toplantı salonuydu – ç.n.

15 *Vladimir Nabokov, His Life in Part*, 199.

varıldığını bildirdi.[16] Nabokov ile Hessen bu tehdite aldırmayarak, yine de sunumlarını yaptılar.

Sirin'in çalışmalarını eleştirenler ise, sadece birazcık daha incelikli bir Yahudi karşıtı iğnelemeyle, *Çağdaş Yıllıklar*'ı çıkaran editörlerle birlikte çıkardığı tüm eserlerin, Nabokov'un şöhretini mahvettiğini yazdılar: "Maymunlar tarafından eğitilince, kendisi de onlardan biri olup çıktı." Véra'yla evliliğinin ardından Nabokov'a Yahudi kimliği atfedenler de sadece yabancılar değildi. Nabokov'un evlendikten sonra "tamamen Yahudileştiğini" söyleyen meslektaşlarının eleştirileri, on yıllarca sürüp gidecekti.[17]

Nabokov ise Yahudilere duyduğu yakınlıktan ötürü gururluydu. Rejimin dikkatini çekme olasılığının tatsız şekilde kendini göstermesine karşın, Nazilerin Yahudi işadamlarına yönelik bir boykot dayatmalarının ertesi günü, bir arkadaşıyla birlikte Yahudilerin yürüttüğü işlere girdi.[18]

Hitler daha önce, destekçilerinin sokakta şiddetten uzak durmasını ister gibi davranmıştı; fakat gönülsüzce verdiği mesajlar, resmî eylemleriyle çelişiyordu. Naziler kampanyalarını, savaşın kaybedilmesinden beni süren on beş yıllık utancın reddi üzerine inşa etmişlerdi; fakat *New York Times*'daki bir başyazıda belirtildiği üzere, bir hükümetin böylesine ırksal nefret yaratmasının örneği ancak Karanlık Çağ'da –ya da Çarlık Rusyası'nda– bulunabilirdi.[19]

---

16 "kutlamalara katılmak üzere Berlin'deydi": Johnston, Robert Harold, *New Mecca, New Babylon: Paris and the Russian Exiles 1920-1945* (1988), 110; "konuşma yapmaması gerektiği": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 68; *The Russian Years*, 403.

17 "Maymunlar tarafından eğitilince": *The Russian Years*, 400; "tamamen Yahudileştiğini": Shrayer, Maxim D., "Jewish questions in Nabokov's art and life", *Nabokov and His Fiction: New Perspectives*, 90n7.

18 *The Russian Years*, 400; "tatsız şekilde kendini göstermesine": Bunin Fransa'ya dönerken Gestapo tarafından çırılçıplak soyularak aranmış, hintyağı içmeye zorlanmış ve bu müshil işlevini yerine getirinceye kadar gözaltında tutulmuştu. Böylece, üzerinde kaçak mücevherler taşımadığını ispat etmiş oluyordu. *His Life in Part*, 195.

19 "Nazi Violence", *The New York Times*'daki başyazı, 12 Mart 1933, E4.

3

Gazetelerde gerek Rusya, gerekse Almanya'dan gelen hapishane, zorunlu çalışma, kamp ve idam haberleri giderek çoğalırken, Nabokov yeni romanı için kafa yoruyordu. *The Gift* (Yetenek), kitap içinde kitap olacaktı: Berlin'deki bir göçmen yazar, başka bir yazarın, devrimci Nikolay Çernişevski'nin biyografisini yazarak kendi dehasını açığa çıkarmaktaydı. Neredeyse bir asır boyunca sol siyasetin gerçek dünyadaki kahramanı olan Çernişevski, nesillerce insana ilham vermişti; sadece Lenin'e değil, Nabokov'un birçok eserini yayımlayan Paris'teki Sosyalist Devrimciler'e de.[20]

Bir yıldan fazla süreyle Çernişevski'nin hayatını araştıran Nabokov, romanının merkezindeki bir bölüme, kurmaca olmayan bir biyografi sıkıştırmayı tasarladı. Birinci Dünya Savaşı'nın toplama kamplarına göndermede bulunan *Cinnet*'ten sonra, Nabokov bu kez Rus tarihinin en efsanevi mahpusluk hikâyelerinden birini ele alıyordu.

Nabokov'un okurları zaten, Çernişevski'nin hayatına dair gerçekleri ana hatlarıyla biliyordu. Çar İkinci Aleksandr döneminde siyasi etkinlikleri dolayısıyla tutuklanan Çernişevski, 1862'de Petro ve Pavel Kalesi'ne gönderilmiş, orada *Ne Yapmalı?* adlı kitabını yazmıştı. Devrimci idealizme, devrimin gerçekleştiği güne kadar şablon olarak hizmet etmiş bir romandı bu. Bir yıl mahpus kalan ve idam edilecekmiş gibi sembolik olarak idam mangasının karşısına çıkarılan Çernişevski, ömrünün geri kalanını St. Petersburg'a 6500 kilometre uzaklıkta, Çin sınırındaki madenlerde çalışarak, sonra da Sibirya ve Astrahan'da sürgün hayatı yaşayarak geçirmişti.

Ancak Nabokov bilinen şeyleri yeniden anlatmıyor, okurlardan çoğunun unuttuğu ayrıntıları bir araya getiriyordu. Çernişevski'nin el yazmasının, bir doktor tarafından Petro ve Pavel

20 Lenin önemli bir incelemesinde, Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?* kitabının adını ödünç almıştı. Paris Sosyalist Devrimcileri de çıkardıkları dergiye, bir yanıyla Çernişevski'nin *Çağdaş* dergisine övgü amacıyla *Çağdaş Yıllıklar* ismini vermişlerdi.

Kalesi'nden kaçırıldıktan sonra, kızaktan düşüp karlara gömülüşünün, sonradan bir kâtip tarafından bulunuşunun hikâyesini takip ediyordu (o kâtip, gelecekten seslenerek el yazmasını yok etmesini söyleyen Nabokov'un cılız sesini duymamıştı).[21]

Nabokov bu efsanenin içinden Çernişevski'nin insani yanını süzüp çıkarmıştı: onun çillerini, miyopluğunu, *Ne Yapmalı*'dan sonra hatırda kalacak hiçbir şey ortaya koyamamışlığını. Konu edindiği kişiye güçlü bir devrimci değil de, tarihin bir kazası, "yıllar süren ağır hapis cezasının altında yarı yarıya ezilmiş" biri, hayatının son dilimini "bedensel düşüncelerinden ötürü kendini ayıplayamayacak halde" geçiren bir ihtiyar muamelesi yapmıştı. Çernişevski'nin kitabındaki, tutuklanıp hapse atıldığında çekeceği sıkıntılara kendini hazırlamak için çivili yatakta uyuyan devrimci karakterinin parodisini yapan Nabokov, tutuklanıp hapsedilen gerçek bir insanın zaaf ve acziyetlerine odaklanmıştı. Umutsuzluk ve çaresizlikle mücadele eden Çernişevski, karısına yazdığı mektupta, oluşturduğu harika hikâyelerden bahseder. Gardiyanların anlattıklarına göre, mahkûm "bazen şarkı söylemekte, bazen dans etmekte, bazen iç çekerek ağlamaktadır."[22]

Alaycılıkla sevecenliğin tuhaf bir karışımı olan *Yetenek*, hiç kimseyle kavgaya girmemiş bir karakterin sürgün ve mahpuslukla ezilişini anlatan yeni bir Nabokov hikâyesiydi. Modern toplama kamplarının yarattığı tehdit dünyaya yayılırken, Nabokov geçmişe uzanarak, bu kampların köklerini ve tarihî temellerini araştırmıştı.

4

Geçmişe dalmışlığına karşın, zorlayıcı meseleler Nabokov'u, bugüne de dikkatini vermeye zorlüyordu. O yılın Şubat ayında Prague'a gelen Joseph Hessen'dan, Elena Nabokov'un ciddi şe-

21 *The Gift*, 275.

22 "ağır hapis cezasının altında yarı yarıya ezilmiş": *The Gift*, 228; "çivili yatakta uyuyan": Chernyshevsky, Nikolai ve Michael Katz, *What Is To Be Done?* (1989), 288; "bazen iç çekerek ağlamaktadır": *The Gift*, 288.

kilde hasta olduğunu öğrendi.[23] Nabokov ıstırap içinde, durumu değerlendirdi; düşünmesi gereken tek kişi annesi değildi. Yevgenya Hofeld'in yanı sıra, Nabokov'un artık evlenmiş olan iki kız kardeşi de Prag'daydı. Olga'nın yürümeye yeni başlamış bir oğlu vardı. İsmi Rostislav'dı; V. D. Nabokov'un ilk torunu.

Nabokov, annesini Berlin'e getirmeye söz vermesinin üzerinden on yıldan fazla zaman geçmişken, bu imkândan iyice yoksunlaşmıştı. Véra'yla birlikte Almanya'dan ayrıldıkları takdirde, ki bunun kaçınılmaz olduğunu anlamaya başlamışlardı, annesiyle aralarındaki mesafe iyice açılacaktı. Önceki yaz, İsviçre'deki bir üniversitede okutman olarak çalışmayı düşünmüştü; bu bazı sorunlarını çözerdi ama kendisine hiç teklif gelmemişti.[24]

Yine de, annesinin hastalığına, şiddetlenen Nazi kâbusuna, parasızlığa rağmen –kazandığı para bazen daha çok bazen daha az oluyor, fakat asla yetmiyordu– sevinçli bir bahar mevsimiydi. Kaderin en cömertçe hareketi Nabokov'u Véra'yla tanıştırmak idiyse eğer, ona denk bir cömertlik de sıradaydı. Zorlukların ve nefretin giderek arttığı dünyada, bir armağan geldi: 10 Mayıs 1934'te, Berlin'deki özel kliniklerin birinde, sağlıklı bir oğlan çocuğu doğdu.[25] Nabokov sabahın beşinde doğum kliniğinden çıkarak yarı güneşli, yarı gölgeli yolda yürüdü; Hitler ve Hindenburg'un çiçeklerle çerçevelenmiş portreleri bulunan dükkân vitrinlerinin önünden geçerken, yeni bulduğu aşkını, bu aşka yöneltilmiş ölümcül tehditlere karşı ölçüp biçiyordu.

Véra, maharetinin yanı sıra içinde bulundukları yoksunluğa da bağlanabilecek bir kandırmacaya başvurmuş, hamileliğini başından sonuna dek gizli tutarak doğum haberiyle arkadaşlarını o kadar şaşırtmıştı ki, bu haberin sevimsiz bir şaka sanılması mümkündü.[26] Nabokovlar Paris, Londra ve Prag'daki arkadaşlarına, ailelerine mektup yazarak, oğulları Dmitri'nin doğumunu bildirdiler.

23 *The Russian Years*, 405.

24 *A.g.e.*, 403.

25 *A.g.e.*, 407.

26 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov*, 69; *The Russian Years*, 407.

Vladimir, Véra ve Dmitri Nabokov, Berlin, 1935, Hitler'in iktidara gelişinden iki yıl sonra.

Anne-babasının olanca sevincine karşın, Dmitri hiç de uygun bir zamanda dünyaya gelmemişti. Almanya'da Yahudiler kamusal hayatın dışına atılmaktaydı; bir Rus Yahudisi iki kat şüpheli konumundaydı. Véra gibi fikirlerini açıkça söyleme eğilimindeki yabancı bir Yahudiye, ilişki içinde bulunduğu insanlar da yardım edemezdi. Véra bir aralık, Albert Einstein'ın evinde çevirmen olarak çalışmıştı; Einstein'ın pasifizmi ve Naziler aleyhindeki ifadeleri vatandaşlıktan çıkarılmasına yol açmış, evine baskın yapılıp gizli silah araması yapılmıştı; evden silah çıkmaması, yetkilileri ziyadesiyle hayal kırıklığına uğratmıştı. Reich propagandası Véra'nın eski müşterisini Yahudiliğinden ötürü aşağılamış, onun soyut, zor kuramlarına, "liberal" Alman üniversite eğitiminin ahmaklıkları gözüyle bakılmıştı.[27]

Hitler'in müttefikleri bile tedirginlik hissediyordu. 1934'de

27 "çevirmen olarak çalışmışlı": *His Life in Part*, 199; "gizli silah": "Nazis Hunt Arms in Einstein's Home", *The New York Times*, 21 Mart 1933, 10; "liberal' Alman üniversite eğitiminin ahmaklıkları": "Herr Frank'e göre liberal dönemde, kavranması en zor kuramlara sahip profesörler önemli ve ünlü oluyordu. Dr. Albert Einstein'a adeta tapınılmasının sebebi ancak bu olabilir, diye ekliyordu." "Reich Professors Warned by Nazis", *The New York Times*, 6 Ekim 1934, 4.

Haziran ayının sonuyla Temmuz ayının başında, Uzun Bıçaklar Gecesi'nde Nazilerin potansiyel rakipleri toplanarak tutuklanmış ya da idam edilmişlerdi. O yaz gerçekleştirilen temizlikte seksenden fazla kişi öldürülmüştü.

Véra Alman gazetelerini takip ediyordu ama idamlarla ilgili –aslında dünyanın her yerine yayılmış olan– haberler, Nabokov'un dikkatinden kaçmış olabilir. *Yetenek*'i yazarken, ona çarpıcı bir ilham geldi. Romanın tamamını iki hafta içinde tamamlamak için vites değiştirerek, on yıldan fazla sürecek Nazi iktidarının temelini atan üç günlük tutuklamalar ve infazlar arasında çılgınca yazıp durdu.

Bu ilhamın neticesi, yerinden oynamış bir evrende "gnostik ahlâksızlık" suçundan ötürü ölüm cezasına çarptırılmış Cincinnatus'un hikâyesini anlatan, *İnfaza Çağrı* oldu. Cincinnatus'un hüküm giyişiyle idam edilişi arasındaki süreçte serimlenen roman, ilk mahkûm olarak bu karakterin yerleştirildiği bir kalede geçer; burası sahne dekoru misali değiştirilebilen, tamamlanmamış ve doğaçlama bir binadır. Cincinnatus'un bireyselliğinin karşısında, ona komplo kurmuş hapishane çalışanlarının entrikaları, yazgısı sebebiyle kendisini yabancılaşmış hissettiği karısı ve ailesiyle, önüne gelenle yatağa giren kırmızımavi toplu küçük bir kız vardır.

Yoz düşüncelerinden ötürü Kafkaesk bir cezaya çarptırılan Cincinnatus (bu ceza, George Orwell'deki düşünce suçunu önceler), ne zaman idam edileceğini hiç bilemez halde kalır. Yazgısından kaçmanın bir yolunu bulup bulamayacağının merakı içindeyken, başka bir mahkûm ona "ancak masallarda insanların hapisten kaçtığını" söyler.[28]

Hapishanede bir sirk atmosferi vardır; aynı mahkûm amuda kalkıp başaşağı halde marifetlerini sergiler. Kimliği çok geçmeden tersine dönecektir, çünkü kendisi aslında Cincinnatus'un müstakbel cellatıdır. Cincinnatus kalan günlerini dönüp duran, değişken bir evrende geçirir, fakat idamından hemen önce bu hikâyenin dışına çıkabileceğini, zihninin kendisini özgürleştirecek güçte olduğunu anlar. Tam da başı kesilmek üzerey-

28 *İnfaza Çağrı*, 114.

ken, onu hapse atanların hiddetli çığlıkları arasında idam sehpasından iner; tiyatro dağılmakta, evren çözülüp gitmektedir.

Cinnet ve *Yetenek*'ten sonra gelen *İnfaza Çağrı*, eylemleri yüzünden değil, fikirleri ya da kimliği yüzünden hapse atılmış bir ana karakterin yer aldığı üçüncü Nabokov romanıydı. Katışıksız tarihten katışıksız kurmacaya kadar uzanan, birçok hapisteki karakter hikâyesi vardı; fakat polis devletinin deliliğini yansıtan Nabokov yeni bir izleğin sancılarını çekmeye başlamıştı ve daha birçok senelerini bu izleğe adayacaktı.

5

1930'ların Berlini'nde bir distopya kurgulamaya ihtiyaç yoktu; her gün bir polis devletinin canavarca komedisi yaşanıyordu. Fakat Nabokov kendi varyantını yazmakla bu hikâyeyi şekillendirebilir, koşullar üzerinde hayalî de olsa bir tür denetim sağlayabilirdi.

Nabokov'un kitaplarından, hikâyelerinden gelen para hâlâ yetersizdi; Véra için de iş bulmak karmaşık hale gelmişti. Amerikalılara şehirde gezi rehberliği yapmıştı. Bir ara Berlin'deki Fransız elçiliğinde çalışmış, babasının nihai hastalığından kaynaklanan hastane borçlarını ödemek için çeviri yapmıştı. Ayrıca her zaman olduğu gibi, Nabokov'un eserlerini daktilo ediyor ve bu eserleri gözden geçiriyordu. Bu sırada aile genişlemiş, bir yandan anneliğin yükümlülükleri, öbür yandan Nazilerin getirdiği kısıtlamalar onu sıkıştırmaya başlamıştı.

Yetkililer bir süreliğine bu kısıtlamaları görmezden gelmeye razıydılar. Bir stenografa ihtiyaç duyan Naziler, onu Berlin'de yapılan bir uluslararası yün kongresinde steno tutmaya davet ettiler. Nihayetinde Véra orada dört bakanın konuşmalarını deşifre etti. Sonradan kendisinin Yahudi olduğunu belirttiğinde, bunu önemseyeceklerini düşünmesine şaşırdıklarını iddia ettiler.[29]

Aslında son derece önemsiyorlardı elbette. Böyle işler gide-

29 "konuşmalarını deşifre etti": *His Life in Part*, 199-200; şaşırdıklarını iddia ettiler: Schiff, 67.

rek azalacak, Véra'nın ne kadar güvende olduğu giderek belirsizleşecekti. Nabokovlar bir noktada ülkeden gitmek zorunda kalacaklarını biliyorlardı; fakat nereye gidebilecekleri sorusunun kesin yanıtını bulamamışlardı. Kız kardeşi Sonya'nın deneyimlerine karşın, Véra Fransa konusunda çekinceliydi; Rus göçmenleri kimlik belgesi ve çalışma izni almak hususunda zorluk çekiyordu bu ülkede. O zaman nasıl yaşayacaklardı?

Nabokov Brüksel'e gidip orada kısa süre içinde üç okuma etkinliği yaptı, Fransa'ya geçmeden önce de kardeşi Kirill'i gördü. Kuzeni Nicholas, karısı ve oğluyla Amerika'ya taşındığından, artık Nabokov'un onun yanında kalması mümkün değildi. Yine Fondaminski'nin yanında kaldı ve nihayetinde, edebiyat dünyasındaki tahtını elinden aldığı için kendisine hem hayranlık hem de kızgınlık duyan İvan Bunin'le akşam yemeği yedi. Nabokov bu yemeğe katılmak zorunda bırakıldığına içerlemişti; karısına yazdığı mektupta, ne kadar berbat bir gece geçirdiğinden bahsediyordu.

Basmakalıp Rus yemeklerinden şaşmamaya çalışan Bunin'in tavırları, Nabokov'u sinirlendirmekten başka bir işe yaramamıştı. Nobel ödüllü edebiyatçı ağdalı ağdalı konuşuyor, tarihin sonunu tartışmak istiyor –o sıralarda tarihin sonuna gelindiği kanısı hâkimdi besbelli– ama Nabokov bu sohbete katılmayı reddediyordu. Masadan kalktıkları esnada Nabokov'a, "Korkunç ıstıraplar içinde, yapayalnız öleceksin" dedi Bunin.[30]

8 Şubat gecesi yine bir okuma etkinliğine katılan Nabokov, müthiş alkış aldı. Vizesi olmaksızın Brüksel'e dönerken, *Çağdaş Yıllıklar*'daki Sosyalist Devrimciler'den öğrendiği bir hileye başvurarak –onlar da geçmişte birkaç kez kaçak geçiş yapmışlardı– yeraltında tren değiştirip, kendini belli etmeksizin Belçika toprağına yeniden girdi.[31]

Nabokov oradan tekrar Berlin'e döndü; Almanya'daki Nuremberg kanunları ortamında, Paris sığınacak bir liman gibi kalmış olmalıydı. Yahudilerin seçme ve seçilme hakları ellerinden alınmıştı. Yahudilerle Germen "Aryanlar"ın cinsel ilişki-

30 *Konuş, Hafıza*, 286-7; *The Russian Years*, 423.

31 *His Life in Part*, 195.

ye girmesi yasaktı. Yahudiler ayrıca devlet hastanelerine, parklara, kütüphanelere, plajlara giremiyorlardı. Gazeteci, doktor olamıyorlardı. Yahudi profesörler üniversitelerdeki bölümlerinden atılmışlardı.[32]

Arka planda, sürekli devam eden ya da tehditi hissedilen şiddetin sancıları vardı. Nabokov'un Fransa'dan dönmesinin birkaç hafta sonrasında, daha karmaşık şeyler hissedilmeye başladı. Hitler Fransız sınırındaki Rhileland'a askeri yığınak yapmaya başlamış ve iki yıllık zorunlu askerlik yükümlülüğü getirmişti. Savaş hazırlığında olduğu aşikârdı.

Lakin sansür o kadar yaygındı ki, Avrupa ve Amerika'da yaşayanların, Almanya'da tam olarak neler olup bittiğini bilmesi zordu. Dehşet verici cinayet ve taciz haberleri duyuluyordu, fakat Almanya'yı destekleyen Batılılar çoğunlukla, böylesi haberlerin mübalağalı olduğunu ya da propaganda maksatlı olarak yazıldığını düşünmekteydi.

6

İmajı (gerçeği yansıtmakla birlikte) iç karartıcı hale gelen Alman hükümeti, gazetecilere daha şefkatli bir görüntü çizmeye çalışarak, kurulmakta olan toplama kamplarının kapatıldığını, Yahudilere karşı uygulanan politikaların yumuşatıldığını söylüyordu. Nazi söylemlerinin ateşi düşürüldü, Yahudilerin lokantalara ve diğer kamusal alanlara girmesini yasaklayan tabelalar kaldırıldı.

Mamafih bu, 1936 Yaz Olimpiyatları'nın hazırlıkları sırasında maksatlı olarak sergilenmiş bir kandırmacaydı. Weimar döneminde Almanya, Kış ve Yaz Oyunları'na ev sahipliği yapma

32 Michael Maar, Victor Klemperer'in Nazi iktidarındaki yaşamını anlattığı 1942 tarihli günlüğünün gücünden bahseder. Klemperer günlüğünde otuz bir yasak sıralar; bunlardan bazıları sigara satın almak, balıkçılık iznine sahip olmak, daktilo bulundurmak ve kitap ödünç veren kütüphaneleri kullanmaktır. Klemperer, "ev baskınları, tacizler, hapishaneler, toplama kampları ve ölümlerle" kıyaslandığında bunların solda sıfır kaldığını belirtir ama kısıtlamaların bayağılığı Nazilerin gücünü büyütmekte, bazen şiddet kadar önemli görülmektedir. Bkz. Maar, "Tagebücher: warum schreibt man sie, warum liest man sie?", *Schriftenreihe der Vontobel Stiftung*, 2012.

yarışını kazanmıştı. Fakat Hitler, toplama kamplarındaki siyasi rakipleriyle ve giderek daha fazla sayıda Yahudinin gözaltına alınmasıyla ilgili haberlerin defalarca Batı gazetelerinde yer alması yüzünden, Almanya'nın ev sahipliği hakkını ve dolayısıyla Üçüncü Reich'ın muzaffer çehresini sergileme şansını kaybedeceğinden korkuyordu.

ABD'de, son hadiselere tepki olarak olimpiyatların boykot edilmesi için bir hareket başlamıştı bile. Fakat Amerika Birleşik Devletleri Milli Olimpiyat Komitesi'nin başkanı Avery Brundage katılımdan yana görüş bildirerek, düşüncesini sporla siyaset arasında bir duvar bulunması gerektiği şeklinde ifade etti. Arkadaşlarıyla özel konuşmalarında, boykot fikrinin Yahudi çıkar gruplarına ait olduğunu söylemişti.[33]

Sonunda Hitler hem kış hem de yaz olimpiyatlarına ev sahipliği yapmakla kalmadı, gözde sinemacıları tarafından olimpiyatların filme çekilmesini de sağladı. 1934 tarihli *İradenin Zaferi* adlı filmiyle Ayzenştayn'ın propaganda filmlerine rakip olan Leni Riefenstahl, yaz oyunlarına davet edildi. Riefenstahl, Nazi estetiğini metheden ve beden kuvvetinde sonsuz güzellikler bulan dramatik görüntüler kullandı.

Riefenstahl'ın kimin gündemine hizmet edeceği, hangi davaya sadık olduğu konusunda hiç kuşku yoktu. Ama yılın önceki döneminde Kış Olimpiyatları'nı çekmek üzere seçilen yönetmene gelince, işin rengi tamamen değişiyordu: Bu yönetmen, Sonya Slonim'in sevgilisi Carl Junghans'tı.

Sinemacı Carl Junghans, komünist köklerine rağmen Sovyetler Birliği'nden Berlin'e gelmişti. Almanya'ya dönerken Sovyetler'i kınamış, bir yıldan kısa bir zaman sonra da, Naziler için propaganda yapmaya başlamıştı. Almanların 1936 Kış Olimpiyatları belgeselini çektikten sonra, aynı yıl Riefenstahl'a Yaz Olimpiyatları'nın çekimine yardımcı oldu.[34]

---

33 Marvin, Carolyn, "Avery Brundage and American participation in the 1936 Olympic Games", *The Journal of American Studies* vol. 16 (1982), 82-3. Brundage sonradan Amerika'ya geldiğinde Leni Riefenstahl'ı ağırlayarak onun Hitler'in olimpiyatları hakkındaki filmini pazarlamaya çalışacaktır.

34 Junghans'ın Langston Hughes ve Sovyet film şirketi Meschrabpom ile işbirliği yapma yönündeki ilk çabaları uluslararası bir felaketle sonuçlanmıştı. Kapita-

Olimpiyatlar Ağustos ortasında bitince, Almanlar Reich'ın muhaliflerini rahat bırakmış gibi davranmaya son verdiler. Yaz boyunca *SS-Totenkopfverbände*, yani SS'lerin Ölümün Kafası Tümeni'ndekiler usulca, toplama kampı gardiyanları ve idarecileri olarak atandılar. Kasım ayında Amerika ve Avrupa'daki gazetelerde, kuzeybatı Almanya'da çalışma kampları açıldığına dair haberler çıkmaya başladı. Altı bin mahkûm, "her tür canlı için ölümcül" olan yüz bin hektarlık bataklık araziyi ıslah etmeye gönderildiler. Naziler bu işçilerin siyasi mahkûmlar değil, sıradan suçlular olduğu iddiasındaydı; zamanın gazeteleriyse, çıkarılan son yasalarla, aradaki farkı belirlemenin imkânsız hale geldiğini belirtiyordu. Rusya'nın Beyaz Deniz Kanalı'nda olduğu gibi, bataklıkta mahkûmlar tarafından görülen iş için de, mevcut mühendislik teknikleri yerine ortaçağ yöntemleri kullanılmış, drenaj hendekleri ve kanallar kürekle kazılmıştı. Almanya'daki diğer kamplarda da benzer işler yapıldığı açıklanıyordu.[35]

Mahkûmlar, pencereleri parmaklıksız barakalarda tutuluyordu. İş yükünden ötürü öğünlerinin standart hapishanelerin öğünlerinden daha fazla olduğu söyleniyordu. Kamplarda mülakat yapılan tutuklular (muhtemelen gardiyanların da bulunduğu bir ortamda), gazetecilere bu çalışma kamplarında bulunmayı, hapishanede bulunmaya tercih ettiklerini söylemişlerdi.

---

list ırkçılıkla ilgili bir film çekmesine yardımcı olmak üzere Hughes'la birlikte Amerika'dan gelen bir grup sofistike, eğitimli Afro-Amerikalı, baskı altındaki Amerikalı siyahi işçilerin böyle görünmesini beklemeyen Sovyetleri hayal kırıklığına uğratmışlı: fazlasıyla genç, güzel tenli ve entelektüeldi bunlar. Junghans'ın *Black and White* filminin çekim denemelerinde şaşkınlık içinde fark ettiği üzere, zenci ilahilerini bile söyleyemiyordu çoğu.

Junghans teslim ettiği senaryoyu gözden geçirmeye çalıştı ama yaptığı değişikliklere rağmen, Hughes proletaryanın (yahut diğer müsveddelerde Kızıl Ordu'nun) Alabama'daki çelik işçilerini kurtarmaya gelmesine "akla yakın bir fantezi" gözüyle bile bakmadı. Hughes film için çalışan herkesin iyi niyetli olduğuna inanıyordu fakat Amerika'daki ırkçılığa dair işe yarar bir kavrayışları yoktu. Bkz. Rampersad, *The Life of Langston Hughes* ve Meredith Roman, "Forging Freedom: Speaking Soviet Anti-Racism", *Critique*, Cilt 39, no. 3 (Ağustos 2011).

Olimpiyat projesinden sonra Junghans, İspanya İç Savaşı hakkındaki faşizm destekçisi filmler ve Hitler iktidarıyla başlayan "Büyük Çağ"a övgü mahiyetindeki *Die Grosse Zeit* için çalıştı.

35 "Reich Reclaiming Huge Moor Region", *The New York Times*, 25 Aralık 1936, 1.

Bu kamplardan bahseden ilk makaleler, sade bir sıhhatlilik kisvesi altındaki belli belirsiz bir huzursuzluğun portresi çizer. Gazetecilere, mahkûmlarla Hollanda sınırı arasındaki bataklık arazi koşullarından ötürü firarların nadiren görüldüğü söylenmiştir. Kampları çevreleyen, "ışıldaklar ve makineli tüfeklerle teçhiz edilmiş gözetleme kuleleri"nin yer aldığı dikenli teller de, kaçmak isteyenleri caydırmaktadır şüphesiz. Gazetecilerden biri çalışma kamplarının görüntüsünün belirgin şekilde, Birinci Dünya Savaşı'ndaki kampları akla getirdiğini belirtmişti.[36]

1936'ya kadar geçen otuz yıl boyunca, Almanlar kendi kamp tarihlerini oluşturmuşlardı; Güneybatı Afrika'daki ölüm dolu zorunlu çalışma kamplarından tutun, savaşın temerküz kamplarına değin; Dachau ve Oranienburg'daki daha yakın tarihli deneyler bunun haricindeydi. Bununla birlikte, Almanya vahşet mekanizmasını kullanmakta başlangıç düzeyinin üzerine çıkıncaya dek, kısa bir süre daha geçecekti.[37]

7

1930'ların başında, Nazi Almanyası'yla ilgili haberlerin giderek korkutucu bir havaya bürünmesiyle tezat oluşturacak şekilde, Sovyetler Birliği hakkındaki haberler sürekli değişim gösteriyordu. Dehşet hikâyeleri dışarı sızmaya devam etse de, popüler basında hâlâ Rusya'nın ekonomik mucizeleri ve geleceğe doğru azimli yürüyüşü anlatılıp duruyordu.

Nabokov'un, Rus İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerine inşa edilmekte olan yeni topluma hiç inancı yoktu. Eserlerinde Sovyetler'in ilerleme hayalleriyle eğlenmişti zaten: *Lujin Savunması*'nda Leningrad'daki öğrencilere sosyoloji öğreten bir komiser vardır; *Cinnet*'te ise Hermann'ın hayalindeki yeni dünyada, makinenin başındaki bir işçi düşüp ölünce, yerini onun tıpatıp aynısı olan başka bir işçi alır.

36 *A.g.e.*

37 Güneybatı Afrika'daki toplama kampları hakkında daha fazlası –ve 20. yüzyıl boyunca toplama kamplarının nasıl evrim geçirdiğine dair kapsamlı bir tarih– için bkz. Kotek vd., *Le Siècle des Camps: Détention, concentration, extermination–cent ans de mal radical* (2000).

Fakat 1929 senesinde borsada yaşanan çöküş ve Büyük Kriz'in başlamasıyla, kapitalizme inanç hızla azalmış, birçok Amerikalıda komünizmin bir seçenek sunacağı ümidi uyanmıştı.[38] Rusya'nın çeşitli yerlerinde oluşan yeni sanayi merkezlerinden –kuzey kutup bölgesindeki Vorkuta'da madencilik yapılıyor, Nova Zembla'da petrol, Kolima bölgesindeki Magadan'da altın çıkarılmaktaydı– Batı'ya haberler ulaşıyordu. Vladimir Nabokov Sovyetler Birliği'ne adım atmayı reddetse de, çok sayıda Amerikan entelektüeli, öğrenci ve muhabir onun yerine doğuya gidip, Sovyet deneyinin ilerleyişini görmeye can atıyordu.

1935 yazında, Amerikan edebiyat eleştirmeni Edmund Wilson, Guggenheim bursuyla Rusya'ya gitti. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kapitalizmin çözülüşüne dair haberler hazırlarken bulamadığı yanıtları, Rusya'da bulmayı hayal ediyordu. Walter Duranty'nin Batı'dan gelen ziyaretçilerini Moskova'daki meskeninde ağırladığı bilinirdi. Vizesini almak için epey çabalayan, bu hususta Gorki'nin de yardımını rica eden Wilson, sonrasında Duranty'yi ziyaret etti ve o tatile çıktığında, apartman dairesinde kaldı.[39]

Daha önemsiz bir gündemle Moskova'ya gelen bazı kişiler, büyük hayal kırıklığına uğruyorlardı. Yazar E.E. Cummings, Sovyetler Birliği'ni ziyaret ettiğinde bir polis devletindeki hüzün ve denetim ortamını görerek, bu yeni palazlanan devlete sempatisini yitirmişti.[40] Ama görünüşe bakılırsa buradaki nüfusun içinde bulunduğu zorlukları, endişeleri ve hatta umutsuzluğu fark etmek, tıpkı Duranty gibi Wilson'ın da temel bakış açısını değiştirmemişti. Amerikan kapitalizminin başarısızlıklarını anlayan Wilson, komünist toplumun niteliklerini büyüleyici bulur gibiydi hâlâ.

---

38 Yoksulların çilesine duyarlılık gösteren, aralarında romancı John Don Passos ile New York'lu eleştirmen Edmund Wilson'ın da bulunduğu bir grup Amerikan yazarı, 1932'de ABD'daki Komünist Parti'yi destekleyen bir mektuba imza atmışlardı. Taylor, *Stalin's Apologist*, 156-157.

39 Duranty'nin ismi, apartman dairesi ve kelimeleri Wilson'ın *The Thirties* adlı günlüğünde birkaç kez anılır.

40 Reef, Catherine, *E.E. Cummings: A Poet's Life* (Houghton Mifflin Harcourt, 2006), 79.

Çevresindeki ıstırabın büyüklüğünden bihaber olan Wilson, Kızıl Ordu'nun bir ziyafetine, tiyatro temsillerine katıldı. Leningrad'da –eskinin St. Petersburg'unda– haberi olmaksızın Nabokov'un eski evinin yakınından geçti, Aziz İshak Katedrali'ni, Petro ve Pavel Kalesi'ni ziyaret etti.[41]

Wilson, baskı ortamını bir nebze anlamıştı; eleştirmen D.S. Mirski'yle görüşmesinde, ülkenin bir hapishaneye benzediğini söylemişti. Lakin başka yerlerde Wilson'ın Sovyetler Birliği günlüğü, Duranty'nin ruhunu yakalıyordu. Kendini Moskova'da, "dünyanın manevi zirvesinde, ışığın hiç sönmediği yerde" otururken bulmuştu. ABD'ye dönüşünde Wilson, Sovyetler Birliği'ndeki otoriterliği önemsemeyerek, bu tarihî anın romantizmine övgü düzmüştü.[42]

Wilson'ın bundan fazlasını görmesi beklenirdi. Ziyareti sırasında, baskı ortamı yeniden dişlerini göstermeye başlamıştı. Stalin'in yardımcısı Sergey Kirov 1 Aralık 1934'de suikasta uğramış, onun ölümü yeni bir davalar ve idamlar dalgasının bahanesi olmuştu. Kirov'un bedeni açık tabutunda –vaktiyle Sosyalist Devrimciler'in yargılandığı odada– yatarken, altmış altı kişi yakalanmış, on sene sonra yeniden hayata geçirilen üç kişilik mahkemelerde yargılanarak hemen idam edilmişlerdi.

Rusya'daki politik temizliğin ilk günlerinden itibaren, göçmenler Stalin'in maharetleriyle Almanya'daki Uzun Bıçaklar Gecesi arasında paralellik kurmuşlardı. Daha Wilson'ın Rusya'ya gitmek üzere ABD'den ayrılmasından önce, romancı John Dos Passos ona, Sovyetlerin gösterdiği tepkinin kontrolden çıktığını belirtmişti. Wilson yanıt olarak bu gaddarlığın imparatorluk döneminden miras alındığını, zaman içinde sönüp gidebileceğini söylemişti.[43]

Ama sonraki günlerde ve haftalarda yeni davalara, düzineler-

41 "Kızıl Ordu'nun bir ziyafetine, tiyatro temsillerine": Dabney, Lewis, *Edmund Wilson: A Life in the Literature* (2005), 209.

42 "bir hapishaneye benzediğini": Dabney, 211; "dünyanın manevi zirvesinde": Taylor, 217.

43 "Uzun Bıçaklar Gecesi": Don Levine, Isaac, "Soviet 'Purge' Condemned", *The New York Times* editöre mektup, 12 Aralık 1934, 22; "zaman içinde sönüp gidebileceğini": Dabney, 201-2.

ce idama dair haberler geldi. Stalin'le ilgili hayranlık dolu nitelemeleri, Duranty'nin "yumurta kırmadan omlet yapılmaz" şeklindeki şen özdeyişini serinkanlılıkla kabul edenler, Rus liderinin farklı görüşte olanları bertaraf etmek hususunda daha ne kadar ileri gideceğini sorgulamaya başladılar. Resmî Sovyet kayıtlarında idam edilenlerin devasa bir komplonun ajanları oldukları ifade ediliyordu; "bu suikastçılar, casuslar çetesinin baş azmettiricisi ve idarecisi, Yahuda Troçki"ydi. Ama bir Sovyet yetkilisi 1934 senesinde New York'ta verdiği mülakatta, gazetecilere yeni bir korku döneminin başlamayacağı teminatını veriyordu; çünkü "temizlenecek hiç kimse kalmamıştı."[44]

Yeni adaylar bulundu. Sonraki aylarda, yıllarda kıyımlar devam etti, ölülerin safları giderek kalabalıklaştı. Stalin otoritesini sağlamlaştırmak için, ulusun çarlara duyduğu sevgiyi yeniden canlandırdı ve kendi etrafında, onların mirasından devşirdiği bir kült oluşturarak, yeni yeni filizlenen Büyük Temizlik'i, ayrım yapmaksızın herkese gösterdiği bir sopa olarak kullandı. En çok ölümün gerçekleştiği 1937 ve 1938'de, 670 binden fazla insan idam edilecek, bir o kadarı hapse atılacaktı; tüm bu insanlar, işçi cenneti olduğu iddia edilen bu kâbusa kurban edilmişlerdi.

Ölenler isimsiz değildi. Maksim Gorki'nin hayatı 1936'da şüpheli biçimde sona erdi. İsmi binlerce insanı Solovki'deki kötü akıbetlerine taşıyan buharlı gemiye verilmiş olan, gizli polis örgütü yetkilisi Gleb Boki, 1937 yılının Kasım ayında Moskova'daki Lubyanka hapishanesinin bodrumunda vuruldu. Berlin'de Nabokov'la buluşarak onu Rusya'ya dönmesi için ikna etmeye çalışan Sovyet romancısı Aleksandr Tarasov-Rodyanov, 1937'de tutuklandı, kısa zaman sonra bir kampta hayatını kaybetti. Tenişev okulunun Nabokov'dan önceki öğrencilerinden Osip Mandelstam, Stalin hakkında iğneleyici bir şiir yazınca tutuklandı, onun da sonu 1938 yılında bir kampta ölmek oldu.

44 "yumurta kırmadan omlet yapılmaz": Taylor, 185; *"Yahuda Troçki": History of the Communist Party of the Soviet Union (Bolsheviks), Short Course* (1948), 324; "temizlenecek hiç kimse kalmamıştı": Konuşmacı, Sovyetler Birliği Devlet Planlama Komisyonu Başkan Yardımcısı Obolenski-Ossinski'dir, "66 Are Executed by Soviet, Accused of Terrorist Plots", NYT, 6 Aralık 1934, 1.

Yazar Maksim Gorki (sağdan ikinci) ve beraberindekiler Gleb Boki gemisiyle Solovki'ye giderken, Haziran 1929.

Haddinden fazla Batılı misafir kabul ettikten sonra tutuklanan Rus tarihçi D.S. Mirski –Nabokov bazen alaya alır, bazen överdi onu– 1939'da Gulag'da ölecekti.

Yazgı nihayet, 1922'de idamları durdurulmuş olan Sosyalist Devrimcileri yakaladı; onların Lenin zamanında görülmüş davaları, sonraki temizlik esnasında kurulan mahkemelere örnek teşkil etmişti. Bu davanın en önemli sanığı Abram Gotz, 1937'de vurularak öldürüldü.

Gotz, hüküm giymesini sağlayanların bazılarından daha fazla yaşamıştı. Sosyalist Devrimcilerin ölene kadar tutuklu kalması fikrini ortaya atanlardan Lev Kamenev, 1936'da idam edildi. Onları mahkûm eden mahkeme heyetinin başkanı Yargıç Georgi Pyatakov, bir şekilde Oslo'ya uçup Troçki ve Nazilerle görüşmek suçundan hüküm giymişti; 1937 Ocak'ında idamı gerçekleşti. Sosyalist Devrimciler'e karşı çete ayaklanmasına önderlik eden Nikolay Buharin de Mart ayında idam edildi. Aynı yılın Temmuz ayında, eskiden baş savcı görevindeki Ni-

kolay Krilenko, sadece yirmi dakika süren bir mahkemenin ardından suçlu bulunarak, oracıkta vuruldu.[45]

8

1936 Yaz Olimpiyatları'nın bitmesinden kısa zaman sonra, Almanya İtalya'yla bir antlaşma imzaladı; birkaç hafta sonra da Japonya'yla ittifak kurdu. Uluslar savaş çıkıp çıkmayacağını değil, savaşın ne zaman başlayacağını tartışıyorlardı artık.

Nabokovlar en az 1930'dan beri Fransa'ya taşınma konusunu tartışıyorlardı; gidip gitmemekteki kararsızlıklarının sebebi, Svetlana Siewert'in ailesinin genç Vladimir'e dair huzursuzluklarının sebebiyle aynıydı: Sağlam bir gelir kaynağının bulunmaması. Almanya'da Véra, teknik çeviri becerisi ve birkaç dil bilmesi sayesinde kolayca iş bulabilmişti. Nabokov, Véra'nın çalışma saatlerinde fiilen Dmitri'nin bakıcısı olmuştu; şımartmaya bayıldıkları küçük oğullarıyla vakit geçirmekten büyük keyif alıyordu.

Dmitri daha bir yaşını doldurmamışken, Véra bir imalat şirketinde işe girmeyi başardı; şirketin yurtdışı yazışmalarıyla ilgileniyordu. Lakin birkaç ay sonra Naziler hem Yahudi şirket sahiplerinin hem de Yahudi çalışanların şirketle ilişkisini kesti; böylece Nabokovlar çok ihtiyaçları olan maaştan yoksun kaldılar. Çok geçmeden Véra'nın çalışma izni de kaldırıldı. Bu kaybı dengeleyen tek şey, Nabokov'un Alman atalarının birinden umulmadık şekilde gelen miras oldu.[46]

Geleceğine güvendikleri bir parayı bırakıp göçmen sıfatıyla yasal şekilde çalışamayacakları Paris'e gitme fantezisi, içlerinde tereddüt uyandırıyordu. Ama 1936'nın sonunda vaziyetleri berbat hale geldi. Naziler, Yahudilere ve bazı yabancılara daha zorlayıcı kısıtlamalar getirmişlerdi. Nabokov'un babasının suikastçılarından biri olan Sergey Taboritski'ye, Rus Yahudile-

45 "Oslo'ya uçup": Conquest, *The Great Terror: A Reassessment*, 152; "yirmi dakika": Conquest, 421.

46 "maaştan yoksun kaldılar": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 74; "umulmadık şekilde": *The Russian Years*, 429; *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 75.

rini açığa çıkaracağı umuduyla Hitler'in göçmen işlerinden sorumlu müsteşar unvanı verilmişti. Eylül ayında Taboritski'nin departmanı, ülkede yerleşik Ruslara yönelik bir nüfus sayımı başlattı.[47] Berlin'deki hayat, nahoşluğun, sertliğin de ötesinde uğursuz bir niteliğe bürünmüştü.

Nabokov yine bir dizi edebiyat okumasına ve toplantıya katılmak için, ailesinin Almanya'yı ebediyen terk etmesine imkân sağlayacak bir yazarlık ya da okutmanlık pozisyonu bulmaya çalışarak batıya gitti. Bu on yıl içinde iki kez büyük başarı kazandığı Paris, tasavvur edemedikleri bir şey sunabilirdi; İngiltere yahut Amerika, gizli bir kapı açardı onlara belki.

18 Ocak 1937'de, henüz her şey belirsiz haldeyken, Nabokov trenle Belçika'ya doğru yola çıktı. Véra, Dmitri'yle birlikte, Berlin'deki kuzini Anna Feigin'in yanında kaldı. Eşiyle sürekli mektuplaşan Véra, o bahar buluşmalarını sağlayacak bulanık bir plan hazırladı; Belçika'da, Fransa'da, İngiltere'de veya annesinin Prag'daki meskeninde bir araya gelebilirlerdi. Hangi kaçış rotasını seçerlerse seçsinler, tarihten daha hızlı hareket etmenin vakti geliyordu yine.

47 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 77.

YEDİNCİ BÖLÜM

Araf

1

Nabokov Londra ve Paris'ten, Nazi Almanyası'ndaki Véra'ya her gün yazıyordu. Yurtdışında belli bir üne kavuştuğunu görmüş, fakat bu şöhretin çalışma koşulları açısından kendisine fayda sağlayacak türden olup olmadığı henüz netleşmemişti. Okuma etkinliklerini dolduran kalabalıklarda tanıdık yüzler vardı: İvan Bunin, eleştirmen Mark Aldanov ve Nabokov'un Parisli destekçisi Vladislav Hodaseviç; bunların her biri, şu ya da bu şekilde, Sirin'in dehasını takdir ediyordu.[1]

Diğer çehreler daha az tanıdık olmakla birlikte, tamamen yabancı sayılmazdı. Nabokov'un önceki sene çay içtiği bir anne-kız, bu kez kendisi ve Fondaminski için düzenlenen bir yemeğe gelmişlerdi. Nabokov annenin, kızı için bir kısmet aradığını önceki seyahatinde anlamıştı; yine de onlara eşlik etmekten geri durmadı.

St. Petersburg'un eski sakinlerinden olan kadının kızı İrina Guadanini, Nabokov'dan altı yaş küçüktü ve Aldanov'un deyişiyle, insanın "yüreğini yakıyordu". Birçok Beyaz Rus göçmen gibi İrina da tepetaklak olmuş bir sosyal sınıfın mensubuydu;

1 "her gün": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 78.

alt üst olmuş, hem köpek kuaförü, hem de şair olma heveslisi, bir toplumsal sınıfa mensuptu. Tıpkı Nabokovlar gibi onun ailesi de çocuklarını Kadet idealleri doğrultusunda yetiştirmiş, fakat devrim sonrasında bunun karşılığı sadece ölüm ve sürgün olmuştu.

İrina şöhretli bir duldu. Tıpkı Véra gibi güzeldi, sofistikeydi ve birkaç dil biliyordu. Tıpkı Véra gibi, Sirin'in dizelerine hayrandı. Véra'dan farklı olarak, saldırıya uğrama ya da tutuklanma tehlikesi içinde değildi. Aklını yitiren bir ülkede kısılıp kalmış değildi. Kaderi babasının kelimeleri paraya dönüştürme yetisine bağlı olan küçük bir oğlu yoktu. Nabokov, okuma etkinliğinin sonrasında, hafta içinde üç kez İrina'ya uğradı. Sinemaya gittiler, kafelere gittiler; sevgili olmuşlardı.[2]

Véra, Berlin'den yolladığı mektuplarda Nabokov'a, Dmitri'yi Prag'a getireceğine dair annesine söz verdiğini hatırlatıyordu. Dmitri doğalı üç yılı geçmiş, Elena Nabokov henüz torununu görememişti. Fakat Nabokov doğuya gitmeyi reddediyordu. Kendisiyle güney Fransa'da buluşması için yalvardı Véra'ya. Çekoslovakya'da kısılıp kalmak istemediğini yazdı. Véra, Nabokov'un yeni planlarına ayak diriyor, her seferinde ona karşı çıkıyordu.

Kulağına gelen, İrina hakkındaki söylentilerden bahsetti Véra. Nabokov alaycı bir dille, bunların dedikodudan ibaret olduğunu söyledi. Birlikte olduğu iddia edilen başka birinin ismini verdi; söylentiler havuzunu genişletmek suretiyle sığlaştırmanın, kusurlu kılmanın peşindeydi sanki. Onu görmek için Berlin'e gelerek para harcamak tehditinde bulundu; parasız olduklarını hatırlatmayı da unutmadı. İrina'yla seyrettiği filmlerin, yediği yemeklerin parasını kimin ödediği belli değildi.[3]

Nabokov ne kadar mutlu bir evliliği olduğunu, sevgilisine bile anlatmadan duramıyordu. Ama gidişatında bir değişiklik olmadı. Aynı yılın şubatında, acı verici bir sedef hastalığı gelişti vücudunda; hastalık deride kaşıntı, döküntü ve pullanmay-

2 "şöhretli": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 87; "İrina'ya uğradı": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 86; "sevgili olmuşlardı": *The Russian Years*, 433.

3 "parasız olduklarını": *The Russian Years*, 434.

la kendini gösterir.[4] Yasadışı bir aşk macerasını bu arazlardan herhangi birinin eşliğinde yürütmek, belli bir güven gerektirir; fakat çektiği hastalığın ve geleceğe dönük kasvetli beklentilerinin yanında, İrina'ya duyduğu kara sevda da, Nabokov'a aylarca eziyet etti. Karısını, oğlunu ihmal ediyordu. Fondaminski'nin dairesinde yaptıkları özel bir okuma etkinliğinde, Nabokov Almanya'da şartların kötüye gittiğinden bahsederken, İrina onun yanında oturdu. Trajedisi geçmişe mal olmuş, tarihin ağzında kısılıp kalmamış, kendisinin hiçbir şey borçlu bulunmadığı birinin hayranlığına mazhar olmak, Nabokov'u rahatlatıyordu belki.

Nabokov şimdi, kurmacalarında anlatmaya başladığı ayrık dünyalarda yaşıyordu. Bir düzlemde, eserleri gittiği her yerde alkışlanıyor ve Nabokov insanlarla kaynaşmaya devam ediyor, edebiyat akşamlarındaki sohbetlerde, okuma etkinliklerinde kendini benimsetmeye çalışmayı sürdürüyordu. Son dakikada başka bir romancının yerine çağrılınca, kendini aralarında Rus Bölgesel Hükümeti'nin eski başbakanı Aleksandr Kerenski, bir Macar futbol takımı ve James Joyce'un da bulunduğu küçük bir topluluğa hitap eder halde bulmuştu.[5]

Başka bir düzlemde, daha sert bir gerçeklik saklıydı. İngiltere'ye geçen Nabokov, bu seyahat için para kazanmak amacıyla Rusça dersleri verdi. Arkadaşlarının yardımlarına karşın, İngiltere'deki üniversitelerde kendine pozisyon bulamadı. Göçmen siyasetinden ve dinî törenlerden uzak durması, anti-Bolşevik ve Ortodoks toplulukların üyelerini ondan soğutuyordu.[6] Yeteneği inkâr edilemese de, bu yetenek ona sadece dost değil düşman da kazandırıyor, ayrıca sivri esprileri her zaman insanların hoşuna gitmiyordu.

Seyahatleri ekonomik durumlarını kurtarmamakla birlikte, tamamen başarısız da değildi. *Cinnet*'in İngilizce baskısının son

4 U.S. National Library of Medicine'e PubMedHealth tarafından yapılmış sedef hastalığı girişi: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmedhealth/PMH0001470/

5 *The Russian Years*, 434.

6 "para kazanmak amacıyla": *The Russian Years*, 435; "ondan soğutuyordu": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 83.

hazırlıklarına yardımcı oldu. Cambridge'i ziyaret ederek eski öğretmenini gördü. Okuma etkinlikleri beklediğinden daha fazla ilgiye mazhar oldu ve sonuç olarak, Fransa'ya cebinde fazladan biraz parayla döndü.

Ama seyahat sorunsuz geçmiyordu. Savaş tehditinin yarattığı kaygının, Véra ve Dmitri'nin Almanya'daki tatsız durumunun, ağır cilt hastalığının ve metresiyle yaşadığı gizli saklı hayatın üzerine, bir de pasaport sorunu çıkmıştı. Nabokov Sovyet vatandaşı değildi, Alman vatandaşı da değildi. Hukuken ülkesizdi. Göçmenlerin sadece, eskiden Rus vatandaşı olduklarını onaylayan, itibarsız yeşil Nansen mülteci pasaportları vardı. Bu pasaportlar devrim ertesinde Rusya'dan sürülenler ve 1915 sonrasında katliama uğrayan ya da Türk hükümeti tarafından tehcire tabi tutulan yüz binlerce Ermeni için çıkarılmıştı. Nansen pasaportlarının çoğunlukla her yıl yenilenmesi gerekiyordu ve bunlar geçici ikametin ötesinde, otomatik olarak çalışma hakkı ya da başka herhangi bir şey sunmadıkları halde, pasaportu bulunmayan mülteciler sınır dışı edilebiliyordu.

Nabokov da Paris'te süresi dolmuş bir Nansen pasaportuyla kalakaldı; pasaportunu yenilemek için Almanya'ya dönmesi gerekiyordu, bunu ise hiçbir koşulda arzu etmiyordu. Nabokov'un yeni belgeler için yaptığı başvuruyu kaybeden bir Fransız yetkili, eski pasaportu pencereden atmaya dair bir espri yapmıştı. Yıllar önce bir kafeteryada çıkan hırgürde adaleti yumruklarıyla yerine getiren Nabokov, bu kez öfkesine hâkim olmayı bilmişti. Ülkesiz olmak sadece vatanının kaybetmek anlamına gelmiyordu; bulunduğu konum itibarıyla, işleri küçük bürokratların insafına kalmıştı artık.

2

Nabokov, İrina'yla ilişkisi konusunda hiç ağzı sıkı değildi ve Paris'teki göçmen topluluğu, onun niyetlerinin farkındaydı. Nisan ayında Véra, kocasının inkâr etmeye çalıştığı şüphelerine dolaysız bir yanıt aldı: İmzasız bir mektup, Guadanini'nin Nabokov'la tüm ilişkisini özetliyordu. Kocasının yaşadığı ilişkiyi

kâğıda dökülmüş halde görmek, onun haftalar boyunca kendisine yalan söylediğini öğrenmek, Véra'nın Berlin'deki hayatını iyice acıklı hale getirmiş olmalıydı. Ama o, bir an önce Dmitri'yle beraber Almanya'dan kaçmaya odaklanmak zorundaydı.

Véra ülkeden ayrılma hazırlıklarının ortasındayken, Nicholas Nabokov'un kayınbiraderi Yon Şakovski onu ziyarete geldi. Nabokovların ülkeyi terk etmek üzere olduklarını fark etmişti. Véra Yahudilerin yüz yüze oldukları tehlikeler nedeniyle yer değiştirmek istediklerini belirtmiş, bir Ortodoks rahibi olan Şakovski ise, belki kalıp çile çekmeleri gerektiğini söylemişti.[7]

Nabokov'un çevresinde, böylesi çileye kucak açma çağrılarından etkilenenler olabilirdi ama yıllar önce politik suikastla cilveleşen Véra, artık tarihin çilecisi olmaya da, oğlunu bu tarihin zalimce kaprislerine teslim etmeye de hevesli değildi. Berlin'de şiddet yükselip, Fransa'da kocası onu aldatırken, daha fazla gecikmek istemiyordu. Nabokov'a mektup yazarak, derhal Paris'e geleceğini bildirdi. İlya Fondaminski'ye sıkıntı vermemek için, Dmitri'yle ikisi kız kardeşi Sonya'nın yanında kalabilirlerdi. Kararını vermiş gibiydi.

Véra böyle bir düzenlemenin hoş olacağını umamazdı. Birkaç yıldır Paris'te bulunan Sonya orada işlerin nasıl yürüdüğünü daha iyi biliyordu gerçi, ama Véra da Vladimir de, ondan pek hazzetmezlerdi. Sonya kendini haddinden fazla önemseyen biriydi, üstelik Véra kadar inatçı olabiliyordu.

Maalesef o sırada, Slonim ailesindeki kızların hiçbiri akıllıca evlilikler yapmış gibi görünmüyordu. Nabokov'un işi de, geleceğe dönük bir beklentisi de yoktu; üstelik başka bir ülkede, başka bir kadınla yaşıyordu. Lena'nın bir Rus prensi olan eşi, daha evliliklerinden önce, karşılıksız çek yazdığı için hapse girerek gazetelere haber olmuştu. Çok geçmeden, ondan ayrılacaktı Lena. Sonya ile 1932'de evlendiği, Avusturyalı bir Yahudi olan Max Berlstein *sekiz ayın sonunda ayrı yaşamaya başlamışlardı*, boşanmak üzereydiler. Bu arada Sonya bir otelde kalıyordu ve görünüşe göre, ahbabı çoktu.[8] Yahudi kimliğinden

7 *His Life in Part*, 228; *The New York Times*, 83.

8 "karşılıksız çek": "Ex-Prince Declares He Can Beat Roulette", *The New York*

vazgeçmemesi haricinde –Lena'nın katolikliği seçmesi Véra'yı perişan etmişti– Sonya'nın hayatında Véra'nın onaylayacağı bir yön bulmak zordu. Sonya'nın yanında kalma kararı, Véra'nın o esnadaki çaresizliğine işaret eder gibidir.

Fakat Nabokov, eşiyle metresinin aynı şehirde olmasını kabullenmek istemedi. Kısa vadede bir araya gelecekleri yerin neresi olduğu, uzun vadede yaşamlarını nerede sürdürecekleri konusunda mektuplaşmaya devam ettiler; ifadeleri giderek gerginleşti. Véra ona İrina'yı sordu; her gün yazdığı mektuplarda Paris'teki herkesten istihzayla bahsederken, onu niçin bunun dışında tutuyordu acaba?

Véra Mayıs'ın ilk haftasında nihayet Almanya'dan kaçarak, Dmitri'ye birlikte Prag'ın yolunu tuttu. Nabokov lüzumlu belgeleri edinerek, iki hafta sonra onunla buluşmaya gitti; Almanya'ya girmemek için, İsviçre ve Avusturya üzerinden geçmişti. Yeniden bir araya gelmeleri, işleri karıştırmıştı. Véra mutsuzdu, romatizmaya yakalanmıştı. Nabokov'un annesi iyice çökkünleşmişti. Nabokov, İrina'ya mektup yazmayı sürdürüyordu; kendisine cevap yazması için gizli bir posta adresi vermişti ona.

Aile Çekoslovakya'da bir aydan biraz fazla kaldıktan sonra, Fransa'ya geçti. Nabokov'un annesi, Yevgenya Hofeld, kızları Elena'yla Olga, eşleri ve altı yaşındaki Rostislav'la orada kalmıştı. Nabokov Prag'dan ayrılırken, artık annesinin asla Berlin'e dönemeyeceğini söylemeye gerek yoktu.

Nabokovlar Paris'e varınca, Vladimir yine Fondaminski'yle kaldı, Véra'yla Dmitri bir aile dostlarına gittiler. Temmuz başında güneye, Cannes'a geçtiler; orada Nabokov'un ilişkisi ifşa oldu. Nabokov her şeyi itiraf ederek, İrina'ya yazmaktan vazgeçeceğine söz verdi. Véra'nın sonradan iddia ettiğine göre, kocasına, İrina'ya âşıksa çekip gitmesi gerektiğini söylemişti. Anlaşıldığına göre aralarında, Nabokov'un sadakatsizliği hakkında sert tartışmalar geçti.[9] Nabokov sözünü tutmayarak, İrina'ya

Times, 23 Temmuz 1926, 13; "çok geçmeden, ondan ayrılacaktı": Schiff, 100; "bir otelde kalıyordu": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 83 ve 100.

9 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 85 ve 90. İlk ifadeyi Véra, Nabokov'un ilk biyografisini yazan kişiye aktarmıştı; sonraki ifade ise Nabokov'un o zamanki mektuplarına dayanıyor.

Nabokov'un kız kardeşi Olga, oğlu Rostislav ve Nabokov'un annesine uzun süre yoldaşlık eden Yevgenya Hofeld 2. Dünya Savaşı'nın başlarında Prag'da.

mektup yazmayı sürdürdü; İrina trene atlayıp Cannes'a geldi, sahilde Nabokov'a doğru koştu.

Durum aile için yeterince sıra dışıydı kuşkusuz; ama aynı tema başka bir yerde de yaşanmaktaydı. Atlantik'in öte yakasında Nabokov'un kuzeni Nicholas Nabokov, benzer bir dram sahnelemekteydi: Ülkesini yitirmiş, gözü dışarıda olan büyüleyici bir sanatçı, eşi, çocuğu ve metresi. O kadar beylik bir hikâyeydi ki bu, Nabokov'un edebi kâinatında yer almaya uygun hale gelmesi için, bazı dehşetli eklentilere ihtiyacı vardı (cinayet, delilik, kanatlı bir yaratık). Ama Nicholas'ın eşi Natalya –tıpkı Véra gibi, kocasını çok iyi tanıdığından– o yaz artık bıçağın kemiğe dayandığına karar vermişti. Boşanma davası açarak, Nicholas'ı, evliliğine yeğ tuttuğu öğrencilerine teslim etti. Nicholas sinirsel çöküntü yaşayarak akıl hastanesine yattı.[10] Nabokov'un kurmacalarında baskın bir yer tutacak akıl hastalığı olgusu, ailesinde kendini göstermişti.

Véra'dan ayrılmaya gönlü el vermeyen, ancak İrina'yı aklından çıkaramayan Nabokov da, akıl sağlığını koruma mücadelesi veriyordu. Babasının öldürülüşünden beri hayatının geldiği en kötü hal içinde çalışırken –öncekinin aksine, bu kriz tamamen kendi eseriydi– İrina'yla ilişkisini bitirerek, kaldığı yerden *Yetenek*'i[11] yazmaya devam etti.

Romanın ilk bölümü, Fondaminski'nin dergisinde yayımlanmıştı zaten; bu bölüm genç bir Rus şairin, 1920'lerin Berlin'inde kendine yer arayışını anlatıyordu. Sonraki bölümlerde yazar Fyodor, 1919 senesinde Sibirya'da kaybolan babasının biyografisini yazmayı tasarlar. Fakat babasının abidevi yaşam öyküsü karşısında gözü korkar.

Birkaç kez yazmaya başlayıp bıraktıktan sonra, Zina'yla tanışır; Zina, eserlerine hayran olan güzel bir yarı Yahudi göçmen-

10 Nicholas'ın hayatı Vladimir'in 1937'deki dramından farklı bir senaryo ortaya koyuyordu: sadakatsizliğinden ötürü karısı onu boşadıktan sonra, eski bir öğrencisiyle tekrar evlenmişti Nicholas. Evliliği yedi yıl kadar sürmüş, nihayetinde ikinci eşi, onun kendisini terk ettiği gerekçesiyle boşanma davası açmıştı. Nicholas'ın, toplamda beş karısı olacaktı. Nicholas Nabokov'un FBI dosyası.

11 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 85.

dir. Aslında Rus devrimcisi Nikolay Çernişevski'nin yaşam öyküsünü yazmak istediğini anlayan Fyodor, yenilikçi bir biyografinin içine gömülür; Nabokov'un yıllar önce araştırıp oluşturduğu biyografidir bu.

Rus devrimci hareketinin azizini ele alan Fyodor, biyografi çıktığında şiddetli tenkitlere maruz kaldığını görür. Nabokov'un dünyasında –bizim dünyamızda– Çernişevski sembolik olarak idam mangasının karşısına çıkarılmış, ardından çalışma kamplarına ve sürgüne gönderilmişti. Ama *Yetenek*'in kurmaca dünyasında, Çernişevski sembolik olarak değil, gerçekten idam edilir. Fyodor onun kısıtlanmış, ıstıraplı ömrüne yirmi yıldan fazla ilavede bulunmuştur.

Fyodor'un romanında kurmaca olarak yer alan şey, bizim dünyamızda tarihî bir gerçektir. Fyodor, Nabokov'un bildiği şeyi tasavvur eder: Çernişevski'nin hayatının geri kalanı, ona idealleştirilmiş bir siyasi simge değil de siyasi baskıya maruz kalmış bir insan gözüyle bakmak isteyenlere, çok daha fazla şey sunmaktadır.

Nabokov, Fyodor'un tecrübeleri aracılığıyla, göçmenliğin küçük dünyasını ve bunun eleştirisini yeniden yaratmıştı. Rus göçmen topluluğuna bir jest niteliğinde olmak üzere, insanlar Fyodor'u kınasalar da, onun yeteneğini yadsımazlar. Ama Fyodor'un aleyhinde olanlar bile ona dokunamaz artık; onun Zina'sı vardır ve yeteneğiyle yoluna devam edecektir.

Temmuz ayında Cannes'a vardıkları esnada, *Yetenek*'in ikinci bölümü tamamlanmış gibiydi ama Nabokov, yazdıklarını yeniden gözden geçirmemişti henüz. Anlık bir kararla, ikinci bölüm yerine elinde bulunan dördüncü bölümü –Çernişevski'nin biyografisini– gönderdi Paris'e.[12]

12 O ay Nabokov, kendisinin izini süren eski bir sınıf arkadaşına mektup yazmıştı. Arkadaşlık anılarından ve Nabokov'un çocukken kendisine nasıl iyi davrandığından bahseden mektuba cevap olarak, Nabokov üç sayfalık sıcak bir yanıt yazmıştı. Yanıtında, sınıfın zorbasından, arkadaşlarının ağlattığı bir öğretmenden, alüminyum kaşıklarla yedikleri yoğurtlardan, Neva Bulvarı boyunca yürüdükleri bir gün ilk kez, seksin bazen satın alınabileceğini anlayışından söz etmişti. Dünya yüzünde iki tür insan bulunduğunu söylemişti Nabokov: Hatırlayanlar ve hatırlamayanlar. *His Life in Part*, 125-6.

Gönderilen bölümü Fondaminski'nin çalışma arkadaşlarından biri teslim aldı ve romanı bölüm sırasını bozarak basmayı kabul etmedi. Önce İkinci Bölüm'ü talep etti. Sonra Nabokov'un *göndermiş olduğu* bölümü okuyarak, korku içinde yanıt verdi. Bölümleri sırayı bozarak basmayı reddetmekle kalmıyorlardı; dergi Çernişevski'nin biyografisini hiçbir şekilde basmayacaktı.[13]

Nabokov ne düşünüyordu? *Çağdaş Yıllıklar*'ın editörleri için Çernişevski, hayatı çalınmış bir şehit, ülküleri ve memleketi için her şeyini vermiş bir efsaneydi. Serflerin özgürleşmesi için kavga vermiş, Rus tarihindeki en yetenekli yazarlardan kimilerinin ilerleyişine destek olmuş, ülküleri uğruna tutuklanmış, idam mangasının karşısına çıkarılmış, çalışma kamplarına, sürgüne gönderilmişti. Nabokov ise, herhalde editörlerin açıkça farkında olduğu üzere büyük bir yeteneğe ve ayrıcalığa sahip olarak doğmuş, Çernişevski'nin aksine, yurduna elem veren gaddarlık karşısında ülkesi uğruna hiçbir şeyi riske atmamış, siyasi bir duruş benimsemeyi reddetmiş, dönemin fırtınalı siyasetinden çok uzaklarda bir konum seçen yazar grupları içinde sosyalleşmek haricinde, bir edebi harekete dahi katılmamıştı. Nabokov Çernişevski'nin hayatına ait olguların doğruluğu konusunda çok titiz davranmıştı; ama bu devrimcinin kusurlarına dair değinmelerinde, bir kahramanın dar kafalılığını ve acıklı yanlarını merhametsizce vurgulayışında, hep bir alaycılık vardı.

Nabokov, az sayıda gelir kapısının bulunduğu bir dönemde, en güvenilir destekçilerinden birine hakaret etmişti. Ama yazdığı mektupta, yolundan dönmeyeceğini söyledi. Dördüncü Bölüm reddedildiği takdirde, *Yetenek*'in kalan kısımlarının *Çağdaş Yıllıklar*'da basılmasına izin vermeyecekti. Aldığı karardan ötürü müteessirdi; bağımsızlığı, siyasi yelpazesinin genişliği ve bastığı edebi yapıtların tarzı dolayısıyla dergiyi takdir ediyordu. Ama tek bir kelimeyi bile değiştirmeyecekti; tek bir satırı atmayacaktı.[14]

13 "Fondaminski'nin çalışma arkadaşlarından biri": Vadim Rudnev.

14 *The Russian Years*, 441-43.

Taraflar geri adım atmadan iki hafta geçti. Nabokov'un kazanma şansı yoktu, gururlu tutumunu sürdüremedi. Ya Véra onu ikna ettiğinden yahut durumu yeniden düşünerek, sonunda teslim olup İkinci Bölüm'ü postaya verdi. İşi yoktu, metresini kaybetmiş, evliliğine zarar vermişti ve şimdi, başyapıtı sansürlenip içi boşaltılacaktı. Gecikmeli gönderilmiş bölüm, son teslim tarihinde matbaaya ucu ucuna yetiştirildi.[15]

3

Nabokov 19. yüzyıl Rus tarihini editörleriyle birlikte tekrar ele alırken, 20. yüzyıl Rusyası, Stalin'in yaptığı temizliklerin acısıyla kıvranmaya devam ediyordu. Davalara dair açığa çıkarabildikleri ne varsa haberleştiren muhabirler, Sovyet yayınlarından şaşırtıcı miktarda doğru bilgi ediniyorlardı; bu yayınlar her mahkemeyi halkın yeni bir zaferi olarak duyurmaktaydı; Basın Bürosu'nun temizlenmesi bile bu zaferlere dahildi. *New York Times*'ın muhabirlerinden biri, önceki yıl bertaraf edilen grupları hulasa etmişti; bertaraf etme süreci 1917 devriminin kahramanlarından başlayarak, Kızıl Ordu'nun generalleri, NKVD'nin gizli polisleri, Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey görevlileri, ülkenin değişik yerlerindeki komünist parti liderleri, Genç Komünistler Birliği, tarım müdürleri ve binlerce demiryolu idarecisiyle devam etmişti. Habere göre temizlik her yere öyle bir yayılmıştı ki, yeni sabotajcıların peşine düşen yetkililer, bazen aşçılarla, hemşirelerle yetinmek zorunda kalıyorlardı. 1937'nin Ekim ayında geçilen bir habere göre, Moskova Hayvanat Bahçesi'nin baş sorumlusu casuslarla bağlantı kurmak, parkta yüksek sesle müzik çalmak ve porsukları striknin doldurulmuş sosislerle beslemek suçlamasıyla yargılanmıştı.[16]

Savcıların iddasına göre, devrimi sabote etme amaçlı karma-

15 *A.g.e.*, 443.

16 "Basın Bürosu'nun bile temizlenmesi": Denny, Harold, "Soviet 'Cleansing' Sweeps Through All Strata of Life", *The New York Times*, 13 Eylül 1937, 1; "aşçılarla, hemşirelerle yetinmek zorunda kalıyorlardı": Denny, 1; "striknin doldurulmuş sosislerle": "Thirty-one Are Executed", *The New York Times*, 5 Ekim 1937, 10.

şık çabalar içindeki doktorlar hastalarına frengi mikrobu enjekte ediyorlar, sokaktaki insanlar yabancı suikastçılarla, casuslarla, keskin nişancılarla ortak komplolar kuruyorlardı. Halis muhlis komünistmiş gibi görünenler, on yıllardır gizlice, Sovyet Rusya'yı içeriden yıkmak için çalışıyorlardı.

Dışarıda kalanların kafası karışıktı. Stalin'in temizlik hareketi öylesine yayılmıştı ki, meşruiyetleri her geçen gün biraz daha azalıyordu. Fakat suçlananlar niçin, kıdemi çok yüksek Sovyet yetkililerinden bazılarının mahkemelerinde olduğu gibi, herkesin önünde itiraflarda bulunuyorlardı? Sol kanattan sempatizanlar ve Rusya'yı yükselen Alman tehditine karşı potansiyel bir müttefik olarak görenler, filizlenen canavarlığı mazur kılacak bir hakikatin mevcudiyetine inanmaya pek hevesliydi.

Göçmenler Moskova'da nelerin olup bittiğini, çoğu insandan daha iyi anlıyordu; bunun nedeni biraz da, tutuklananlar arasında vurulmayan, ömür boyu kamplara gönderilmeyenlerin de bulunmasıydı. Suçlanan yabancılar bazen serbest bırakılıyor ya da kısa süreli cezalara çarptırılıyorlardı. Bunlar SSCB'den ayrılmayı başardıkça, suçlamaların uydurma olduğunun kanıtları ve sorgulamalara, itiraflara, idamlara dahil ayrıntılar dışarı sızmaya başladı.[17]

Nabokov siyasi etkinliklerin dışında kalırken, çevresindeki bazı kişiler için aynı şey söz konusu değildi. Aleksandr Kerenski Paris'te Sovyet karşıtlarının sözcüsü olarak açıklamalar yayımlamayı sürdürüyordu. 1938'de, Rusya'nın istikrarı ve Almanya'nın saldırganlığıyla ilgili kaygılara yanıt veren Kerenski, Amerika'da bir dizi konferans verdi. Alabros tıraşı, altın çerçeveli monoklüyle, Sovyet ve Nazi diktatörlüklerinin esasen aynı olduğunu anlattı. Kerenski'ye göre geleceğin yolu faşizmle komünizm arasında bir seçim yapmaktan değil, demokrasiye dönüşten geçiyordu. On yıldan fazla süredir söylediği üzere, Rusya'ya demokrasinin döneceğini öngörüyordu. Bir tarih vermesi istendiğinde, Kerenski peygamber olmadığını fakat Rus halkı-

17 Scammel, Michael, *Koestler: The Literary and Political Odyssey of a Twentieth-Century Skeptic* (2009), 158-9.

nın dört ay ila dört yıl içinde özgürlüğü tadabileceği kanısında olduğunu belirtmişti. Kerenski ayrıca o Kasım ayında, Rus devrimini Yahudi aktivist ve bankacıların bir komplosundan sorumlu gören Katolik rahip ve radyo programcısı Peder Coughlin'e şiddetle karşı çıkmıştı.[18]

Rusya'daki insanlar, yurtdışına sürülmüş kişilerden hem daha fazla hem de daha az şey biliyorlardı. Stalin ve gizli polisi tarafından uydurulan komploların eleştirel analizi, Sovyet basınında yer almıyordu. Ama temizlik hareketinin kapsamına – ve saçmalığına– dair işaretler her yerdeydi. Öğleden sonra şeref payesi takdim edilen bir yetkili, aynı gece tutuklanabiliyordu. Temizlik hareketinde hedef seçilmiş kişilerle birlikte anılmak istemeyen Sovyet vatandaşları, arkadaşlarına ya da meslektaşlarına ortadan kaybolanlarla ilgili soru sormamayı öğrenmişlerdi.[19]

Güneydeki Rus şehri Rostov-na-Donu'da, on dokuz yaşındaki Aleksandr Soljenitsin ve yurttaşları –hepsi ateşli Sovyetlerdi– bu göstermelik mahkemelerin ardında neler olduğunu görüyorlar, devletteki sorunlardan Stalin'i sorumlu tutuyorlardı. Onlara göre, devrim Lenin'in ışık tuttuğu yoldan gitmiş olsa, Rusya asla bu kadar büyük sıkıntılar çekmeyecekti. Bu görüş ancak alçak sesle ve güvenilir arkadaşlar arasında dile getirilebiliyordu.[20]

1930'ların sonunda, Rusya'da yaşayıp devrime gerçekten inanan kişilerin yanı sıra, Sovyetlerin ilerleyişini alkışlayan yahut

---

18 "Coughlin In Error, Kerensky Asserts", NYT, 29 Kasım 1938, 20. Kerenski ilk Bölgesel Kükümet'te tek bir Yahudi bile bulunmadığını belirtiyordu. O sırada Coughlin her hafta milyonlarca kişi tarafından dinleniyordu ve *Social Justice (Toplumsal Adalet)* adlı gazetesinde *Siyon Liderlerinin Protokolleri*'ni yeniden tefrika etme sürecindeydi (USHMM: http://www.ushm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007244).

19 Bir makalede söz konusu karmaşa G. K. Chesterton'ın *The Man Who Was Thursday* romanına benzetiliyordu; romanda polisin anarşist, anarşistlerin ise polis olduğu bir kâbus vardır. "Purge of Red army Hinted in Removal of Four Generals", *The New York Times*, 10 Haziran 1937, 1.

20 "bu göstermelik mahkemelerin ardında neler olduğunu görüyorlar": Scammell, 94-95. İroniktir, Soljenitsin Rostov Devlet Üniversitesi'ndeki son yılında öğrenci gazetelerini dönüştürmüş, bu gazetelerin belli konuları işlemesini sağlayarak prestijli bir Stalin bursu kazanmıştı.

Komünist Parti'ye sempati duyan Avrupa ve Amerika'daki solcular da, sistemin yoldan çıkışının kanıtlarıyla yüzleşmeye başlamışlardı. Edmund Wilson'ın Rusya seyahati üzerine kurulu *Travels in Two Democracies* (*İki Demokraside Geziler*) kitabı, 1936'da çıktı. Kitaptaki eleştirel ayrıntılar Sovyetler Birliği'nde memnuniyet yaratmadı –Walter Duranty'yi de zor duruma soktu– ama Komünist Parti yetkililerinin belki de minnettar olmaları gerekirdi. Wilson övücü olmayan gözlemlere yer vermekle birlikte, SSCB'nin totaliter bir devlete dönüştüğü gözlemini de sansürlemişti.

Avrupa'ya sadece komünist Rusya'yı yahut Nazi Almanyası'nı model olarak öneren bir kutuplaşma ortaya çıktı (bir süreliğine Mussolini'yi örnek gösterenler olduysa da). 1936'nın Haziran ayında sola kayar gibi görünen Fransa, ilk kez bir sosyalist ve Yahudi'yi, Lèon Blum'u devlet başkanlığına seçti.

Blum'un işçi haklarıyla ilgili keskin çekişmelere sahne olan bir yıllık görev süresinin ortasında, Nabokov Fransa'ya taşınmıştı. Fransa'da muhafazakârlar, "Hitler Blum'a yeğdir" sloganıyla, ırksal ve politik kaygıları istismar ediyorlardı. Blum Paris'te doğmuştu ama Milli Meclis üyelerinden biri onun aslında Fransız değil, "kurnaz bir Talmudcu" olduğunu söylemişti. Buna karşılık, Stalin tarafından sürgün edildikten sonra şimdi Meksika'da olan Troçki, Blum'u *yeterince* devrimci olmamakla suçluyordu. Troçki, başkalarının da tekrarladığı bir ifadesinde, Blum'u Fransa'nın Kerenski'si olarak nitelemişti.[21]

Nabokov, Fransız Rivierası'ndaki metresine son kez veda ederken, Léon Blum ekonomik ve siyasi baskılar altında istifa etmişti. Avrupa'nın çeşitli yerlerindeki solcu yazarlar nihayet Sovyet sistemini açıkça kınamaya başlamışlardı. André Gide 1936'da *SSCB'den Dönüş* adlı kitabında Sovyetler Birliği'ndeki insan hakkı ihlallerini ayrıntılı olarak anlattı. Edmund Wilson da, Sovyetler Birliği'ni dünyanın manevi zirvesi olarak ni-

21 "Hitler Blum'a yeğdir": Haas, Mark, *The Ideological Origins of Great Power Politics* (2007), 130; "kurnaz bir Talmudcu": Judt, Tony, *The Burden of Responsibility* (2007), 76; "Fransa'nın Kerenski'si": Trotsky, Leon, "Whither France? The Decisive Stage", 5 Haziran 1936.

teleyişinden bir yıl sonra, Sovyet adaletinin bir kandırmaca olduğunu kabul etti. Stalin'in yalancı ve hain olduğunu söyleyen komünizm sempatizanı bir grup yazara o da katıldı.[22]

John Dos Passos ve E.E. Cummings, Sovyet devletini ziyaret ettikten sonra sempati hislerini gözden geçirmişlerdir belki ama Sovyet iktidarı hakkında hiç güzel şey söylememiş olan Vladimir Nabokov'un geri alacak lafı yoktu. Sürgünde geçirdiği yirmi yıl boyunca Bolşevik yönetiminin meşruluğunu asla kabul etmemiş, eserlerini hiçbir siyasi partinin emrine de vermemişti. Babasının ülkülerine hayranlık duyuyor, fakat V. D. Nabokov'dan farklı olarak, mücadele alanından uzak duruyordu.

1937'de İngiltere'ye gittiğinde, öğrencilik yıllarında Bolşevikleri desteklemiş eski bir sınıf arkadaşıyla öğle yemeğinde buluşmak üzere, mezun olduğu Cambridge'i ziyaret etti. Arkadaşının her şeyi nasıl akla uygun hale getireceğini biliyor-

22 "istifa etmişti": Dreyfus davasındaki Yahudi karşıtlığından esin alarak siyasete girmiş olan Blum, Rusya'dan gelen yeni temizlik haberlerine rağmen, Sovyet hükümetiyle sıkıntılı bir ittifak içindeydi; fakat bir Sovyet maliye bakanının Paris'te, tam da göstermelik mahkemelerle ilgili ifşaatlarda bulunacakken öldürülmesine içerlemişti. Mali sıkıntılarla, aşırı sağın ve kendi partisinin saldırılarıyla yüz yüze kalan Blum'un, Fransa'da bir sosyalist devrim gerçekleştirmesi bekleniyordu ama iktidara hangi kurallar ve şartlar altında geldiyse, aynı kurallar ve şartlar altında bu iktidarı devretmek zorunda kaldı. Bkz. "Foreign News: Stalin, Navachine ve Blum", *Time* dergisi, 8 Şubat 1937. "Sovyetler Birliği'ndeki insan hakkı ihlallerini ayrıntılı olarak anlattı": Gide'in fikrî dönüşümü, Nabokov'un bu yazarın eserleri hakkındaki izlenimini değiştirmeyecekti: sonradan Gide'i, en çok nefret ettiği üç yazar arasında sıralayacaktı (*Wellesley College News*, akt. *The American years*, 122).

"bir grup yazara": Hep birlikte Lev Troçki'nin Savunması Amaçlı Amerikan Komitesi'ni oluşturdular. Eski devrimci idealizmlerinin parçacıklarına tutunan komite üyelerinin yürüttüğü soruşturma, Sovyetler tarafından isnat edilen komplolar karşısında, Troçki'nin masumiyetini kanıtlamayı amaçlıyordu. Komite üyeleri Troçki'yle Meksika'da bir araya geldiler. Komisyon, sürgündeki devrimciyi kucaklama eğilimine karşın, idam edilen Sovyet parti liderlerine yönelik temel kanıtların uydurma olduğunu, kesin olarak ispat etmeyi başardı. Çok önemli bir komplonun tasarlandığı söylenen otelin, bahsedilen buluşma tarihinden seneler önce yıkıldığı ortaya çıktı. Troçki'yle buluşmak için gizlice Norveç'e gidenlerin uçağı, seyir tarihinde, aylardan beridir hizmete kapalı olan bir havaalanına inmişti. Yüzlerce sayfalık bir rapor, göstermelik mahkemelerdeki delillerin hileli olduğunu ortaya koyuyordu.

du: Bir cerrahi müdahaleyle Stalin'i Lenin'den ayırmaya çalışacak, güncel temizlik hareketinin kurbanları için matem tutmaya razı olacak, fakat Nabokov'un sonradan ifade edeceği üzere, "Lenin'in zamanında Sorovski zorunlu çalışma kampından ya da Lubyanka zindanından gelen onca inilti"yi duymaya yanaşmayacaktı.[23]

Yazarların dünyası iki kampa ayrılacak olsa –bir yanda edebiyatı yeniden keşfetmeyi hayal edenler, diğer yanda toplumu yeniden yapılandırmayı hedefleyenler– Nabokov ilk kampı seçmekte tereddüt etmezdi. Ama *Yetenek*'te, bu seçimi yapmaktan kaçınmıştı. Olağanüstü bir edebi yenilik gerçekleştirmenin yanında, Rus devrim tarihinin köklerini konu edinmiş, bu mirasın 20. yüzyıldaki sonuçlarına –göçmen topluluğunun ortaya çıkmasının sebebine– işaret etmişti.

Ayrıca Berlin'deki Rus göçmenlerinin hayatını ölümsüzleştirmişti, kitap bittiği sırada bu insanların çoğu Berlin'den vazgeçmiş durumdaydı. Lakin göçmenler dünyalarının böyle şeffaf şekilde resmedilmesine ve Nabokov'un, kendi dublörü gibi görünen deha sahibi roman kahramanına atfettiği öneme gücenmişlerdi.

Yetenek'te, bir takma isimle olmasına karşın, Nabokov'un nefret ettiği eleştirmen Georgi Adamoviç'i hedef aldığı anlaşılan bir yergi vardır. Bir yazara kötü niyetli hakaretlerde bulunmakla suçlanan Nabokov, ölümsüz bir edebiyat eseri yaratırken "ücret talep etmeksizin yanına aldığı", böyle yapmasa tarihin hiç hatırlamayacağı çağdaşlarının, şikâyetçi olmaması gerektiğini söylemişti.[24]

Nabokov edebiyatçı yurttaşları için, ya da *onlara*, Fyodor adlı karakterinin Çernişevski'ye yaptığı şeyi yapmaktaydı. Berlin'deki sürgünlerin insani acayipliklerini ve küçük dünyalarını, aşırı duygusallık ve yüceltmenin indirgemeciliğine kapılmadan ölümsüzleştirmişti. Onları nostaljiyle anmıyordu ama geçmişte kaybolmalarına da müsaade etmeyecekti.

---

23 *Konuş, Hafıza*, 272.

24 *The Russian Years*, 480.

4

1937'nin Eylül ayında Adolf Hitler ve İtalyan diktatörü Benito Mussolini, Berlin'de bir milyon kişinin önünde, bir geçit töreniyle ittifaklarını kutladılar. İki ay sonra Münih'te, "Ezeli Yahudi" adlı bir sergi açıldı. Gezgin Yahudi efsanesinin Almanca ismi olan bu başlık, yurdundan atılmış, ahlâken ve siyaseten kokuşmuş, Bolşevik devriminin dümenine geçerek dünyayı tehdit eden ölümsüz Yahudi fikrini pekiştiriyordu. Söz konusu sergi doğrudan doğruya, New York'ta açılan ve Yahudilerin tarih içinde çektikleri zulmü konu edinen "Ezeli Yol" sergisine yanıt niteliğindeydi.[25]

Aynı yıl Nazi Partisi tarafından çıkarılan (yine "Ezeli Yahudi" isimli) bir kitapta, "kötü kokuları ve pislik yığınları" içinde sözümona "suç eylemleri" yürüten, "sapkınlığın parıltılı dünyasını başkalarının cesaretini kırmanın ve onları köleleştirmenin bir yöntemi olarak kullanan" getto Yahudilerinin görüntülerine yer verilmişti. Naziler Ari Irk'ın erdemlerini öven kitlesel propaganda projelerinden vazgeçip Yahudi karşıtı eylemlerinde kendilerine hareket imkânı tanıyacak denli sağlam bir destek yaratma çabasına girişmişlerdi. Sergi Avrupa ve Amerika'daki gazetelerde yerilmiş, fakat Almanya ve Avusturya'da turneye çıkmadan önce yüz binlerce Alman tarafından ziyaret edilmişti.[26]

Sergideki ayrıntılar ve kitaptaki Gezgin Yahudi izleği, Nabokov'un on dört yıl önce bu efsaneye dair yazdığı *Agasfer*'i akla getirmekle birlikte söz konusu klişeyi daha kaba bir tarzda ele alıyor, temsilî Yahudiyi siyasi istikrarsızlığın habercisi, bin yıldan fazladır kokuşmuşluğun tacirliğini yapan bir cinsî sapık olarak niteliyordu. Ama yirmi üç yaşındaki Nabokov gözden düşmüş seyyahı için kurtuluş ve sevgi ihtimalini açık tutarken, Naziler bu efsaneyi Yahudilerin doğuştan özürlü, selamete er-

25 "Nazis to Answer 'Eternal Road'", *The New York Times*, 14 Şubat 1937, 35.

26 "bir kitap": *Der Ewige Jude*, Munich: Zentralverlag der NSDAP, Franz Eher Nachfolger GmbH, 1937; "gazetelerde yerilmiş": "Boycott of Jews Reviving in Reich", *The New York Times*, 29 Aralık 1937, 6.

me imkânı bulunmayan insanlar olduğunu, tüm dünyaya tehdit oluşturduklarını göstermek için kullanıyordu.

Genç Nabokov 1920'lerin ortamında dolaşan kültürel efsanelerden her ne şekilde yararlanmış olursa olsun, 1937'nin sonbaharına dek hayatında birçok şey değişmişti. *Yetenek*'te Fyodor, Zina'nın başlangıçta sinir bozucu, fakat sonra daha ikna edici biçimde, kendisinin Yahudi karşıtlığıyla ilgili duyarsızlığını derin bir duyarlılığa dönüştürmesini anlatır; bundan dolayı, daha önce dostlarının, iş arkadaşlarının nefret dolu yorumlarını görmezden geldiğine pişman olur Fyodor.[27] Nabokov da benzer bir dönüşüm geçirmişti. On yıldan uzun süredir, Yahudiliğinden gurur duyan Véra'yla evliydi; kamusal bir nefret kampanyasının merkezinde oturan ve dipsiz bir kötülük haznesinin muhtemel hedefi haline gelen üç yaşında bir oğlu vardı.

1937'nin sonunda Naziler bu kötülüğü değişik biçimlerde göstermeye başlayarak, toplama kampı ağlarını genişlettiler. Dachau'daki 4800 kişilik tesis yıkılarak, yerine daha büyük bir kompleks dikildi. 1937'de, Weimar'ın hemen kuzeybatısındaki ormanlık tepelerde Buchenwald açıldı. Oranienburg'un varoşlarında, Sachsenhausen toplama kampı da mahkûm kabul etmekteydi.[28]

Hikâyelerinde zaten Rus kamplarına ve cezaevlerine göndermelerde bulunmuş olan Nabokov, Alman karabasanını da eserlerinde işlemeye başladı. O yaz kaleme aldığı bir öykü olan "Bulut, Kale, Göl"de ("*Cloud, Castle, Lake*") şiddetin hayaleti gerçek bir kan dökme eylemine dönüşür. Yardım amaçlı balodan tatil kazanan bir Rus, Almanlardan oluşan grupla kırlardadır. Yanındakilerin nahoş ve nezaketsiz insanlar olduğunu anlasa da, bu seyahatin kendisine büyük şeyler vaat ettiğine, harikulade şeylerin ortaya çıkacağına inanmaktadır. Almanların kırlarda nasıl korkusuzca dolaştıklarını anlatan gürültülü şar-

27 Shrayer, Maxim D. "Jewish Questions", *Nabokov and His Fiction: New Perspectives*, 86.

28 Sachsenhausen kısa zaman sonra, Yahudileri savunarak Nazi iktidarına karşı çıkan bir Lutherci rahip olan Martin Niemöller'i tutacaktı.

kılara eşlik etmeye mecbur bırakılsa da, dünyaya kendi gözleriyle bakmayı başarmaktadır. Hikâyenin başlığını oluşturan seçkin manzarayı ve bu manzarayı izleyebileceği odayı bulur; oraya yerleşip kalmayı planlar.

Fakat Almanlar onu kendi haline bırakmayı reddeder. Rusu zorla tekrar trene bindirip, ona ağır botlarıyla tekmeler savurur, bir tirbüşonla ve Sovyetler Birliği'nde gördüklerinden esinlenerek oracıkta yaptıkları kırbaçla işkence ederler. Adam hayatını kaybetmez ama yazarın yanına tekrar geldiğinde, hikâyenin devamını anlatmaya isteği ya da mecali yoktur. Artık insanların arasında duramayacağını söyleyerek affını rica eder, yazar da gitmesine izin verir.

Nabokov "Bulut, Kale, Göl"ü 1937'de, Véra ve Dmitri'yle Çekoslovakya'daki Marienbad kasabasında bulundukları sırada yazmıştı. Almanya'ya çok yakın olmalarına karşın –sınıra sadece birkaç kilometre mesafe vardı– güvendeydi Nabokovlar. Fakat Avrupa'nın geri kalan bölümünün ne müddetle güvenli kalacağı şüpheliydi; Almanya'daki Yahudi karşıtlığı ve siyasi değişim, sınırın ötesine geçmişti bile. Mart ayı içinde Hitler'in baskısıyla Viyana'da, Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesini sağlayan bir askeri darbe yapıldı ve böylece Sigmund Freud'un da aralarında bulunduğu 185 bin insan mülteci durumuna düştü.

Kısa zaman sonra, Başkan Franklin Delano Roosevelt Yahudi mülteciler meselesinin bir konferansta tartışılması için çağrıda bulundu. Temmuz ayında otuz iki ülkenin temsilcileri Fransa'daki Évian-les-Bains'da, Yahudilerin kaderini değerlendirmek üzere toplandılar. Hitler kurnazca, "bu suçlulara böylesine derin yakınlık gösterenler"in nihayet eyleme geçeceğini ümit ettiğini belirtti. Almanya'nın Yahudilerini onlara, icap ederse lüks yolcu gemileriyle göndermekten büyük memnuniyet duyacağını söyledi.[29]

En azından bazı gözlemciler, toplantının ne kadar önemli olduğunu anlamıştı. 4 Temmuz Bağımsızlık Günü'nde –Évian konferansından iki gün önce– *New York Times* muhabiri Anne O'Hare McCormick Amerikalıları ve Amerikan delegasyonu-

29 "Hitler is Pleased to Get Rid of Foes", *The New York Times*, 27 Mart 1938, 25.

nu, neler olup bittiğini açık seçik görmeye davet etti. "Amerika bu imha siyasetini Almanya'nın yanına bırakırsa, bir adamın fanatizminin akla galebe çalmasına izin verirse, barbarlığa karşı savaş açmayı reddederse," demekteydi McCormick, "hayatına nasıl devam eder?" Söz konusu durumda doğru olanı yapmak için, savaşmaya istek duymak bile gerekmiyordu ona göre; muhtaç duruma düştüğü aşikâr olan mazlumlara barınak bulma gayreti yeterliydi. Bu bir "medeniyet sınavı"dır diyordu McCormick.[30]

Konferansın açığa çıkaracağı gibi, medeniyet bu sınavdan geçemeyecekti. Amerika kısa bir süre boyunca, 25 binden fazla Alman Yahudisini ülkeye kabul ederek yıllık kotasını dolduracaktı. Fakat vize sürecini kontrol eden ve memlekete anarşistlerin girmesinden endişe eden Dışişleri Bakanlığı, çok geçmeden, sadece ABD yasalarının izin verdiği sayının bir kısmı kadar Alman Yahudisini göçmen olarak kabul etmeye başlayacaktı.[31]

Évian'da İsviçre'yi temsil eden Heinrich Rothmund, ülkelerinin istenmeyen Yahudi mültecilerle dolacağından korktuklarını açıkladı. Arjantin temsilcisi, mültecilerin sağladığı faydalardan hoşnutlukla bahsetti; ancak tam da konferansın ertesinde bu ülke, göçü sınırlandıran ve "asimile olabilecek göçmenlere" öncelik tanıyan yeni bir yasa çıkardı. Ülkeler mültecileri barındırma sorununu sıcak bir patates gibi birbirlerine atıp dururken, bir grup kaçak Avusturyalı Yahudi Tuna nehrinin ortasında kalmış, Çekoslovakya da Macaristan da onları kabul etmemişti. Sadece Dominik Cumhuriyeti, sahillerinin mültecilere açık olduğunu duyurmuştu.[32]

Almanya'nın neşe ve Makyavelci bir doğrulukla belirttiği gibi, dünyanın geri kalanı, Yahudi mültecilere dair endişelerinden bahsetmeksizin Almanya'yı tenkit etmek niyetindeydiler.

---

30 McCormick, Anne O'Hare, "Europe", *The New York Times*, 4 Temmuz 1938, 12.

31 Newton, Verne, *FDR and the Holocaust* (1996), 131-4.

32 "asimile olabilecek göçmenlere": "Reich Again Urged to Assist Emigres", *The New York Times*, 30 Temmuz 1938, 5; "bir grup kaçak Avusturyalı Yahudi": "Cold Pogrom in Vienna", *The New York Times*, 9 Temmuz 1938, 12.

Évian konferansı durumu düzeltmek yerine, iyice kötüleştirmişe benziyordu.[33]

Dünya demokrasilerinin Üçüncü Reich'a boyun eğmeyi seçmelerinin gerek Almanya'da gerekse dışarıda neticeleri olmuştu. Nabokovların güney Fransa'da bir yıl kaldıktan sonra Paris'e dönmelerinin üzerinden az zaman geçmişti; on yedi yaşındaki bir Yahudi olan Herschel Grynszpan Paris'te, Alman Elçiliği çalışanlarından Ernst vom Rath'ı vurdu. Saatler içinde, Fransa'nın caddelerinde Yahudi karşıtı konferansların el ilanları dağıtılmaya başladı; Yahudilerin ülkeden çıkarılmasını amaçlayan ve halen sürmekte olan bir kampanya için hazırlanmış çıkartmalar, bu ilanlara eşlik ediyordu. Almanya'nın resmî haber ajansı hemen, Alman Yahudilerinin misilleme için cezalandırılacağını ileri sürdü.[34]

Ertesi sabah haberi duyuran Alman gazeteleri, bu saldırıyı "Beynelmilel Yahudilik"in bir komplosuna bağladılar. Vom Rath iki gün sonra ölünce, ülkede Yahudilere yönelik örgütlü bir hiddet patlak verdi. Kristal Gece olarak bilinen 6 ve 10 Kasım'da, Almanlar ve Avusturyalılar camları indirdi, iki yüzden fazla sinagogu ateşe verdi, Yahudilere ait binlerce iş yerini yağmaladı. Yüz kadar Yahudi oracıkta öldürüldü; otuz bin Yahudi erkek tutuklanarak toplama kamplarına gönderildi.[35]

Véra, Dmitri'yle birlikte tam zamanında Almanya'dan kaç-

---

33 Konferansın ardından o sonbahar, İsviçre ve Almanya bir sınır anlaşmasına vardılar; buna göre Alman mıntıkalarındaki tüm Yahudilerin pasaportlarına kırmızı bir "J" harfi damgası vurulacaktı. Pasaportunda "J" damgası bulunanların İsviçre sınırını geçmesine izin verilmezken, Almanlar Ari ırka mensup kişilerin hususi bir vizeye gereksinim duymaksızın iki ülke arasında gidip gelebileceklerini öngörmüştü (bkz. *Antisemitism: A Historical Encyclopedia of Prejudice and Persecution*, 363).

34 "Alman Elçiliği çalışanlarından Ernst vom Rath'ı vurdu": Bir hafta kadar önce, Grynszpan'ın bir Polonya Yahudisi olan babasına, Almanya'nın Hannover kentindeki bir yerel polis karakoluna bilgi vermeye çağrılmıştı. Gece boyunca alıkoyulan baba, binlerce başka adamla beraber, zorla Polonya'ya gönderilmişti. Bkz. Nicholson Baker, *Human Smoke* (2008), 94; "cezalandırılacağını ileri sürdü": "Reich Embassy Aide in Paris Shot to Avenge Expulsions by the Nazis", *The New York Times*, 8 Kasım 1938, 1.

35 *ABD Yahudi Soykırımı Anma müzesi*: http://ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005201

mış, ardından kuzini Anna Feigin'i de ülkeden çıkarmıştı. Sonya Slonim çok önceden Paris'e gitmişti. Fakat Véra'nın diğer kız kardeşi Lena Massalski Almanya'da kaldı.

V. D. Nabokov'u öldüren Taboritski'nin arkadaşları, resmî görevle ya da eski günlerin hatırına, bir koku almaya çalışarak dolaşıyorlardı. Lena Katolikliğe geçmişti ama Yahudi olduğunu Taboritski'den gizlemek mümkün değildi. Nabokovlar dostlarına mektup yazarak, onu ülkeden çıkarmak için yardım istediler. Fakat dışarıdan yardım gelmiyordu ya da böyle bir yardım imkânsızlaşmıştı, o yüzden Lena Almanya'da kaldı.[36]

Dünya Kristal Gece'ye tanıklık etmiş, yabancı muhabirler Berlin'den ve diğer şehirlerden ölüm ve yıkım haberlerini geçmişler, bazı Almanların Yahudi komşularına yönelik bu aşağılamadan ötürü nasıl coşkuya kapıldığını da anlatmışlardı. Alman hükümeti, ülkeye verilen zarardan ötürü Alman Yahudilerine bir milyar *Reichsmark* (o zamanın parasıyla aşağı yukarı dört yüz milyon dolar) para cezası kesti. Birkaç hafta sonra, Hamburg yakınlarındaki eski bir tuğla fabrikasının arsasında, Sachsenhausen toplama kampı kompleksinin bir alt kampı olan Neuengamme açıldı.[37]

5

O ay Nabokov, İngilizce olarak yazdığı ilk romanıyla parıldamak üzere, kamp, hapishane ve cani anlatıcılar izleğinden uzaklaştı. *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*, aralarında duygusal bir mesafe bulunan, vatanlarından uzak iki kardeşin hikâyesidir ve 1930'ların ortasında, Batı Avrupa'da geçer. Ünlü yazar Sebastian Knight otuz altı yaşında ölünce, üvey kardeşi V. bu vefat sonrasında aralarındaki mesafeyi kapatmak için, Sebastian'ın hayatından geriye kalanları eşeleyerek bir biyografi yazmaya çalışır. Nabokov İngiltere ya da Amerika'ya taşınmayı dü-

36 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 100.

37 *ABD Yahudi Soykırımını Anma Müzesi*: http://ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005539

şünüp istikbalini uluslararası bir yazar olarak kurmasını sağlayacak bir dilde kendisini denerken, kurmaca karakter Sebastian da kendi okurlarını bulma çabasıyla, anadili olan Rusçadan İngilizceye geçer. Beklendiği üzere, V. kardeşini (ve yazarını) suçlu görmez; Sebastian'ın kaybettiği diline ve vatanına duyduğu sevginin bir bütün teşkil ettiği, İngilizce yazmasının bir ihanet olmadığı hususunda ısrarlıdır.

Nabokov'un Paris'teki dairesinin banyosunda, taharet haznesinin üzerine konmuş bir valiz üzerinde yazılan *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*, Nabokov'un kendi ilişkilerinden parçalar da içeriyordu. Çocukken bağları kopuk olan, yetişkinlikte dahi birbirlerini anlayamayan V. ile Sebastian, Vladimir ve Sergey Nabokov'dan tamamen ayrı değildir. Nabokov kendisini ya da Sergey'i tam anlamıyla aksettirmeden, her ikisinden parçaları romana sıkıştırmayı başarır: Sebastian da Cambridge'deki Trinity College'e gider, orada Nabokov'un alametifarikası olan kanarya sarısı kazağı giyer. Yaşadığı bir ilişkiyle, ilham perisi ve sevgilisi olan kadına duyduğu aşka ihanet eder. Ancak Sebastian, Sergey'e dair bir şeyleri de akla getirir: Onun spordaki beceriksizliğini ve "kadınsı işvebazlığı"nı. Sanki Nabokov bir karakterde doğrudan kendisini ya da Sergey'i temsil etmenin değil de, ikisinin dünyalarını kaynaştırarak aralarındaki mesafeyi kapatmanın peşindedir.

Gerçek dünyaları ise, o kadar pürüzsüzce birleşmiyordu. Sergey 1930'larda Paris'le, sevgilisi Hermann'ın Avusturya'daki büyük evi arasında habire gidip geldi. Kardeşler Paris'te sıklıkla görüşüyorlar, Sergey bazen ağabeyinin dairesine çat kapı geliyordu. Ama ilişkilerinin temelindeki tutukluk hiç ortadan kalkmadı. Nabokov hâlâ kardeşinin üşengeç, başarısız biri olduğunu, yeteneklerini heba ettiğini düşünüyordu. Sergey ise Véra'yı geçimsiz buluyor, onunla evli olmanın Vladimir'e zarar verdiğine inanıyordu. Sergey bazı göçmenlerce ortaya atılan, Véra'nın Yahudiliğinin Nabokov'u ya da eserlerini kötü etkilediği düşüncesini kabul ediyor muydu, yoksa mesele Véra'dan hoşlanmayışından mı ibaretti? Her halükârda Sergey, Véra ve Dmitri'nin Almanya'yı terk etmelerinden duyduğu iç ferahlığı-

nı ifade etmiş, kız kardeşi Elena'ya, kaçmamış olsalar onların da zor durumda kalabileceklerini söylemişti.[38]

Nabokov'un iki kardeşle ilgili romanının sonunda V. şöyle der: Ben Sebastian'ım ya da Sebastian benim; yahut belki biz, ikimizin de tanımadığı bir başkasıyız. Nabokov'un anlatısı, geçmişi geri getirmenin lüzumu ve maalesef bunu yapamayacak olmamız, hafızayı koruyan hikâyeler, hatta kısmen kendi içimizde eğirdiğimiz hikâyeler uyduruşumuz üzerinde durur. Anlatıcı bir şekilde, ölümün araya soktuğu uçurumu kapatmayı başarır; kardeşi hakkındaki düşünceleriyle öylesine kaynaşır ki, nihayetinde, kimin hikâyesini aktardığından emin olamaz hale gelir.

Lakin Nabokov yine, *Yetenek*'te olduğu gibi, sonraki nesiller için siyasi tarihi korumuştur. *Sebastian Knight*'ta Silbermann isimli yan karakter, tesadüf eseri trende V. ile karşılaşır. Deri simsarı olan Silbermann, İngilizceyi ağır bir aksanla konuşur. Başka birkaç dil bilir; hatta çok önceleri Rusçayı da öğrenmiş, sonra unutmuştur. Belli bir maksatla, "*Yolcusunuz mu?*" diye sorar ona ve hemen ardından, anlatıcı için hayati önem taşıyan bilgiler bulmayı öneren, âdeta sihirli bir yardımcıya dönüşür. Birkaç gün sonra Silbermann, Sebastian'ın mahvına sebebiyet veren gizemli sevgili olması muhtemel dört kadının isim ve adresleriyle gelir.

Silbermann'ın gelişi, *Sebastian Knight*'ın tarihe dönüşünü imler. Koca burnu, geçmiş seyahatleri ve unuttuğu dillerle Gezgin Yahudi'nin aziz misali bir çeşitlemesi olan Silbermann'ın mistik varlığı, romanı daha büyük meselelere yönlendirir.[39] Silber-

38 "ilişkilerinin temelindeki tutukluk hiç ortadan kalkmadı": Elena Nabokov, Grossman'ın "The Gay Nabokov" kitabı içinde; "onunla evli olmanın Vladimir'e zarar verdiğine": Schiff, Sergey tarafından Nabokov'un eski nişanlısına yazılmış mektuptan alıntı yapar; Sergey'e göre Nabokov onunla evlenmiş olsa, "Bu kadar kötü duruma düşmezdi" (99); "zor durumda kalabileceklerini": Schiff, 99.

39 Jacques de la Cretelle'in 1922'de basılan ödüllü kitabı *Silbermann*, Yahudi düşmanlığını inceliyordu. Meseleyi sorunlu şekilde ele alsa da, o günlerde insancıllığı nedeniyle methedilmiş ve 1950'de *Le Figaro* tarafından, yirminci asrın ilk yarısında yazılmış en iyi romanlar arasında sayılmıştı. Hikâyenin, Yahudi karşıtlığı ve babasına karşı açılan dava sebebiyle saldırılara maruz kalan kahramanı Silbermann, amcasının işyerinde çalışmak üzere Amerika'ya gider.

mann'ın tedarik ettiği isimlerden birini kullanarak Berlin'e giden V., 1936'nın Nazi Almanyası'nda, genç bir Yahudi-Rus kadın ve ailesiyle görüşür. Aile yastadır. Kadının kayınbiraderi yakın zaman önce ölmüştür; sebebini öğrenemeyiz. Anlatıcı, Sebastian'ın zalim âşığının bu kadın olamayacağını hemen anlar; hayal edilemeyecek denli güzel, zarif ve cömerttir kadın. Nabokov Kristal Gece sonrası bakış açısıyla, iki yıl öncesine ait sevecen, idealize edilmiş bir Yahudi ailesi tasvir eder; bu tasvir gerçek dünyadaki Alman propagandasıyla açıkça zıtlaşır. Nabokov'un aksine, aile onları nelerin beklediğini bilemez; tıpkı Nabokov'un 1938'de, Kristal Gece'nin ardından gelecek her şeyi tasavvur edememesi gibi. Ama Nabokov bu aileye hikâyesinde yer vermekle, onları ölümsüzleştirmiş ve Nazilere, onların hayatı üzerinde son sözü söyleme hakkını tanımamıştır.

V. çemberi kapatmak üzere geri dönmez, o yüzden ailenin yazgısını ancak hayal edebiliriz. Romanın içinde açıkça görülür şekilde dururlar; ama *Cinnet*'te olduğu gibi, Nabokov gerçek dünyanın trajedisini hikâyesinin kenarlarında öyle bir işler ki, geçmiş, görünüşte başka bir şey anlatan hikâyenin görünmez binicisi haline gelir.

Kitabın sonuna doğru bir telefon kulübesinde, anlatıcının gözüne, o günlerin politik cehennemini hemen görmemizi sağlayan duvar yazısı takılır. Biri Léon Blum koalisyonu için bir slogan yazmıştır (*"Vive le front populaire"*); yanıtı da oracıktadır: "Yahudilere Ölüm." Polonya, Avusturya ve Almanya'nın kendi Yahudi topluluklarına vahşice saldırmalarını takip eden iki ayın akkor sıcağında yazılan *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*'na, ucundan kıyısından, giderek yayılan zulmün gölgesi vurur.

Nabokov bu gölgeyi İngilizce olarak, İngilizce okuyanların önüne düşürürken, insanlar yaklaşmayı sürdüren kıyametin daha büyük işaretlerini görmezden gelmeyi başarıyordu. Elli bin mülteci çocuk almaya söz veren İngiliz hükümeti, sürecin ortasında taahhüdünden vazgeçti. Amerika Birleşik Devletleri'nde Şubat ayında, yirmi bin mülteci çocuğun ülkeye kabul edilmesini sağlayacak bir yasa tasarısı hazırlandıysa da, bir ka-

muoyu yoklamasında Amerikalıların yüzde altmıştan fazlasının bu düzenlemeye karşı olduğu ortaya çıkınca, tasarı komitede tam olarak oylanamadan iptal edildi.[40] Çok geçmeden, Filistin'de üçüncü yılına giren Arap isyanıyla karşı karşıya olan İngilizler de, Orta Doğu'ya Yahudi göçünü sınırlandıracaklardı. Birkaç istisna dışında, Yahudilerin gidecek hiçbir yerleri yoktu.

Dünya, izlemeyi ve pek bir şey yapmamayı sürdürüyordu. Avusturya'nın Üçüncü Reich'a dahil edilmesinden yaklaşık bir yıl sonra, Alman orduları Prag'a girdi. Hitler Çek mirasının üç bin yıllık simgesi olan Prag Kalesi'ne gitti; şeref kıtasının ağır çizmeleri, miğferleri ve uzun silahlarıyla, düpdüzgün sıralar halinde bir dikdörtgen oluşturarak, sevinç içindeki önderlerinin karşısına dizilişlerini izledi. Hitler kaleye girip üçüncü kattaki bir pencereden el salladı, basamaklarda durdu, Bohemya ve Moravya Protektorası'nın artık Alman kontrolünde olduğunu bildirdi. Nabokov'un annesinin yaşadığı binaya, sadece birkaç kilometre mesafedeydi.

İlhak, Çeklerin tedarik ettiği mütevazı konutun elden gitmesine yol açtı. Bu da, zatülcenbe yakalanmış olan Elena Nabokov'un, elde ettiği gelirden yoksun kalması anlamına geliyordu. Sağlığı giderek bozuluyordu.

Her zamankinden de umutsuzca iş arayan Nabokov, yine Londra'ya gitti. Arkadaşı Gleb Struve'den (ve aklına gelen diğer tanıdıklarından) tavsiye mektubu isteyen Nabokov, Fransa'nın dışında bir iş bulmanın kendisi için "ölüm-kalım meselesi" haline geldiğini söylüyordu.[41]

Londra'ya gitmek, başka bir dünyaya geçmek gibiydi. Nabokov yine eski bir Rus diplomatının evinde kaldı, çocuklu-

40 "Amerikalıların yüzde altmıştan fazlasının bu düzenlemeye karşı olduğu": Newton, Verne, *FDR and the Holocaust* (1996), 57; "komitede tam olarak oylanamadan": 1939'un Şubat ayında hazırlanan Wagner-Rogers mültecilere yardım kanun tasarısı, Amerika Birleşik Devletleri Senatosu'nda Senatör Robert F. Wagner tarafından desteklenmişti (D-N.Y.). Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin Yahudi karşıtı eğilimleri de, mevcut kotalar altında "daha fazla mülteci kabul etmeyi başaramama"nın sebepleri arasında görülmektedir (http://www.ushmm.org/outreach/en/article.php?ModuleId=10007698).

41 *The Russian Years*, 506.

ğundan aşina olduğu bir konfor –ferah odalar, bir kâhya, tenis maçları, British Museum ziyaretleri ve kelebekler– dolduruyordu boş zamanını.

Bütün bunlardan müthiş şekilde hoşlanıyordu, fakat muhtemelen Véra'nın ona, vazifesinin aciliyetini ya da nelerin tehlikede bulunduğunu anımsatmasına gerek yoktu; bununla birlikte düzenli olarak, her ihtimale karşı onu sıkıştıran mektuplar geliyordu. Kendini sevdirip bir Rus edebiyatı öğretmenliği pozisyonu bulmak için yer aldığı sosyal ortamlar, okuma etkinlikleri ve sohbetler, Nabokov'a fayda sağlamadı; ayın sonunda, geleceğe dönük pek ümidi olmaksızın Londra'dan ayrıldı.

Paris'e döndüğünde duyduğu haberler, daha da kötüydü. Elena Nabokov 2 Mayıs günü Prag'da ölmüştü. Nabokov cenaze için, artık Alman toprağı olan Çekoslovakya'ya dönmeyi göze alamadı. Onu endişelendiren sadece Taboritski değildi; Berlin'deki Nazi destekçisi Rus gazetesi *Yeni Sōz*, hakiki Rus edebiyatının gelişmesi için Nabokov'un da Yahudi sanatçılarla birlikte "kaynayan kazanlara" konulması çağrısında bulunmuştu.[42]

Daha az şöhretli bir hedef olan Nabokov'un kardeşi Sergey, Gestapo'dan seyahat izni talep etmişti. Prag'daki cenazeye zamanında yetişmişti ama bu riskli bir hareketti. Sergey Berlin'in eşcinsel camiası içinde tanınan biriydi ve altı yıl önce kütüphanesi yakılan aktivist Magnus Hirschfeld'le yakınlığı vardı.[43] Sergey de, sevgilisi Hermann da, aralarındaki ilişkiyi ailelerinden saklamamışlardı. Öteden beri hep pelerinle, bastonla, yüzü makyajlı gezen Sergey'in cinsel eğilimi gerçek anlamda gizli kalmamıştı hiç. Eşcinsel oda arkadaşları olmuştu; Paris'in gösterişçi eşcinsellikleriyle bilinen çevrelerine girip çıkmıştı.

Nuremberg Yasaları hazırlanırken, Naziler eşcinsellik suçunu düzenleyen hükümleri de elden geçirmişlerdi. Geçmişte, birini eşcinsel etkinlikleri bulunduğu şüphesiyle tutuklamak için bazı kanıtlara ihtiyaç vardı; oysa yeni düzenlemelerle, dediko-

42 Shrayer, "Jewish Questions", 76.

43 Grossman, "The Gay Nabokov".

dular, eşcinsel bir arkadaştan gelen mektuplar, hatta düşünce veya niyetler dahi kanıt kabul edilebiliyordu.[44]

Almanya'da beş yıl önce eşcinsellerle ilgili kovuşturmalar hızlandığından beri, birkaç eşcinsel erkek hadım edilmişti. Bu ameliyatların bazıları, rıza alınmadan gerçekleştirilmişti; bazılarındaysa kişiler, ameliyat olmakla daha uzun bir hapis cezası arasında seçim yapmak zorunda bırakılmıştı. Elena Nabokov'un cenazesinin kalktığı günlerde eşcinsellere yönelik tutuklamalar doruktaydı; suçlu bulunanlar çoğu zaman alelade cezaevlerine, fakat bazen de Dachau ve Neuengamme'ye gönderiliyorlardı. Yabancı eşcinseller o kadar sık hedef gösterilmiyordu ama Sergey'in ülkesiz olması onu saldırıya açık hale getiriyordu; eskiden Avusturya, şimdiyse Alman tabiiyetinde olan Hermann'la uzun süreli birlikteliği, ikisi için de riski artırıyordu.[45] Yine de Sergey o Mayıs ayında Prag'a gitti, sonrasında Vladimir'e mektup yazarak cenazeyi anlattı.

6

Nabokov 1939'un Temmuz ve Ağustos aylarını Véra ve Dmitri'yle Riviera'daki bir pansiyonda geçirdi; böylesi, Paris'te kalmaktan daha ucuza geliyordu. Ancak yaz mevsimi, 1 Eylül 1939'da patlak veren savaşla ani ve kasvetli biçimde sona erdi.

Almanya'nın Polonya'yı işgal ettiği günün ertesinde, Nabokovlar Paris'e döndü. 3 Eylül'de İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etti. İki hafta sonra Rusya, Polonya'yı doğudan işgal ederek, ülkeyi Alman ve Rus bölgelerine ayırdı. Nabokovlar Avrupa'dan mümkün olduğunca çabuk ayrılmak istiyordu. Fransız ordusuna çağrılma ihtimalinden ötürü dehşe-

44 175. fıkra, Alman yasalarının eşcinsel davranışlarla ilgili düzenlemesini içeriyordu. V. D. Nabokov on yıldan uzun zaman önce, Hirschfeld'in yasanın bu bölümüne karşı açtığı savaşı desteklemişti (Dragunoiu, 177).

45 Eşcinsel mahkûmlara dair birkaç hikâye günümüze ulaşmıştır; zira bu insanlar savaştan sonra bile, 175. fıkraya göre (Nazilerin sertleştirdiği yasa) kovuşturmaya uğramaktaydı. Karl Gorath 1939'da tutuklanarak Neuengamme'ye, ardından Auschwitz'e gönderilmiş ve hayatta kalmıştı: http://www.ushmm.org/wlc/en/idcard.php?ModuleId=10006529.

te düşen kırk yaşındaki Nabokov, Amerikan vizesi alma çabasına hız verdi.

Lakin diğer göçmenler, ayrılma baskısını bu kadar hissetmiyordu. Eleştirmen Mark Aldanov Paris'te kalmak niyetindeydi; İvan Bunin'in ayrılma düşüncesi yoktu. Sonya Slonim de yola çıkmak için acele etmiyordu. Véra ve Vladimir'den farklı olarak, neredeyse on yıldır Fransız kimlik belgelerine sahipti ve sürekli bir işi vardı. Çevirmenlik kariyerinin bir parçası olarak, Paris'teki mülteci sinemacıların tretmanları üzerinde calışıyordu. Fransız istihbaratı için de çalıştığı idda ediliyordu.

Durum böyleyken, arkadaşlarına açıkladığına göre, kendisinden yakın zaman önce Paris'e gelen, sahte belgeler taşıyan bir Alman mülteciyi dikkatle izlemesi istenmişti. Bu hikâye, onun yeni arkadaşını tanıyanları şaşırtmıştı muhtemelen: Komünizm propagandacısı iken, bir Nazi sinemacısı haline gelen Carl Junghans.

Junghans, Olimpiyat filmleri çalışmasının yanı sıra, Nazi-Faşist sinema ortaklığı için birkaç film ve Nazi liderliğine övgü mahiyetinde iki yapım da çekmişti.[46] Fakat belli ki Junghans, bir senaryo hakkında Goebbels ve Propaganda Bakanlığı'yla münakaşa etmişti. Güvenliğinden öylesine endişe eder olmuştu ki, Almanya'yı İsviçre'den geçerek terk etmek için sahte belgeler edinmişti.

Junghans ayrılmak için iyi bir zaman belirlemişti. Tam da Goebbels'in, filmleri insanların Yahudiler ve Musevilik hakkındaki düşüncelerini yeniden tanımlamak üzere kullanmaya başladığı anda, Nazi propagandasını bırakmıştı. Tıpkı Nazilerin iki yıl önce, New York'taki bir serginin tesirine karşılık vermek üzere "Ezeli Yahudi" sergisini kullanmaları gibi, Goebbels de yakın senelerde çekilmiş, Yahudileri sempatiyle betimleyen üç İngiliz filmini yeniden yapıp biçimlendirecekti. Bu üç filmden biri olan, *Gezgin Yahudi*'nin 1933 tarihli çekimi, Nabokov'un Cambridge yıllarında sahnede ve sinemalarda olan İngiliz piyesine dayanıyordu.[47]

46 *The Hour of Decision* ve *The Great Age*.

47 "üç İngiliz filmini": Bu üç film *The Rothschilds*, *Jew Süss* ve *The Wandering Jew* idi. Friedlander, Saul, *The Years of Extermination: Nazi Germany and the Jews*

Goebbels kendi *Gezgin Yahudi*'sini –Almancasıyla *Der Ewige Jude*– çekmek niyetindeydi bu film Nazilerin tasavvuruna daha fazla uyan bir Musevilik betimlemesi olacaktı. İki yıl boyunca "belgesel" film projesine takıntılı bir ilgi gösterecek, günlüğüne bu proje hakkında notlar düşecek, konuyu Hitler'le müzakere edecekti. Planı, filmi halkın Yahudilere karşı duyduğu gizli güvensizliği uyandırmak için kullanmaktı; Yahudiler ne kadar yabansı, ne kadar rahatsız edici görünürse, onlara insanlık dışı politikaların uygulanması o kadar kolay olacaktı.

Filmde Tevrat okuyan kişi, İbranice olarak "Bugün Salı," der; böylece Alman subaylarının ona bu okumayı yanlış günde zorlamayla yaptırdığına dikkat çekerek, söz konusu sahtekârlığı sonraki kuşaklara bildirir.[48] Filmde Musevi usulünce kesilen hayvanların rahatsız edici çekimleri, Albert Einstein'ın, Charlie Chaplin'in görüntüleri (Nazi liderleri bu iki adamı tehlikeli görüyordu), bunun yanı sıra hileli istatistikler ve meymenetsiz bir anlatım üst üstedir; bunların amacı, Almanları Yahudi milletinin hainliğine tam anlamıyla ikna etmekti.

Ezeli Yahudi film ekibinin yarısı, daha önce Junghans'a Olimpiyat belgeselinde yardımcı olmuşlardı.[49] Junghans Berlin'den gitmeseydi, bu filmde çalışmasının isteneceği kuvvetle muhtemeldi. Junghans hem Sovyetler'in, hem de Nazilerin davasına hizmet etmişti. Fakat Almanya'nın şan ve şerefinin putlaştırılmasıyla, bütün bir halkın şeytan gibi gösterilmesi birbirinden

---

1939-1944, 20-23. Hedef alınan üç film de belgesel ögeler içeriyordu ve bunların ikisinde, Nazi karşıtı Alman film yıldızı Cordan Veidt başrol oynamıştı.

Veidt 1930'ların başında Yahudi eşiyle birlikte Almanya'yı terk ettikten sonra, derhal sinemada Yahudi karşıtlığına hücum etmeye koyulmuştu. İlginçtir, 1937'de Nazilerin Ezeli Yahudi sergisini açmasına vesile olan "Ezeli Yol" da, Nazi politikasına karşı sesini yükseltebilmek için ülkesinden ayrılan diğer büyük Alman yıldızı Max Reinhardt tarafından çekilmişti. Belli ki Naziler, film yıldızlarının basın-yayın alanındaki gücüne karşı hassastılar.

Gezgin Yahudi'nin son sahnelerinden birinde, Veidt akıllardan çıkmayan bir monologla, acımasız Engizisyoncularını azarlar. İsa'ya karşı işlediği suçu kabul etmekle beraber, karşısındakilerin de nefret ve cehaletleri nedeniyle, onu yargılayacak durumda olmadıklarını beyan eder.

48 Friedlander, 21-2.

49 Erich Stoll, Hans Winterfeld ve Heinz Kluth, *Ezeli Yahudi*'nin ekibindeydiler; *Youth of the World* (*Dünya Gençliği*) filminde de Junghans için çalışmışlardı.

çok farklıydı. Junghans, bunlardan ikincisine geçmeye arzulu olup olmadığı netleşmemişken, ülkeden ayrıldı.

Junghans'ın Paris'te Sonya Slonim'le tekrar bir araya gelişi çok ironikti: Junghans, ailesini tehdit eden her iki totaliter rejimle de ittifak kurmayı başarmıştı. Junghansların seçtiği yol, Nabokov'un seçtiği yolla taban tabana zıttı. Her ikisi de yetenekli sanatçılardı –Junghans'ın 1929'da bağımsız olarak çektiği *Such is Life* (Hayat Böyledir), en muhteşem sessiz filmlerden biriydi– fakat Nabokov siyaset alanında taahhütlere girmeyi reddediyordu, Junghans ise sanatını defalarca, uç noktadaki ideolojilerin hizmetine sunmuştu.

Elbette Sonya'nın Fransız istihbaratı tarafından Junghans'ı izlemek üzere görevlendirilmiş olması mümkündür. Ama öyle olsa bile, Sonya bu işi memnuniyetle ve çok yakından yerine getirmişe benziyor. Bununla birlikte, açılan arşivlerdeki belgeler, Fransız istihbaratının Junghans'ı takip etmek için çok uğraştığını ortaya koyuyor. O sırada Fransa'da komünistler, hatta eski komünistler pek sevilmiyordu. Savaş ilan edilir edilmez Fransız Komünist Partisi, Sovyetleri izleyerek, Fransa'nın emperyalist şekilde savaşa girmesini kınadı. Bunun sonucunda parti yasa dışı ilan edilerek, kırk dört parlamento üyesi hapse atıldı.

Bekleneceği üzere, Nazi işbirlikçilerinin de Paris'te iyi bir şöhreti yoktu. Sabık bir komünist ve Nazi sinemacısı olarak Junghans, benzeri zor bulunur biriydi gerçekten. Sonya'yla tekrar bir araya gelmesinin öncesinde Fransız gizli polisi onun peşine düşmüş, Junghans'ı bulmak için umutsuzca çabalayıp arkadaşlarıyla, tanıdıklarıyla konuşmuştu. Ayın sonunda Junghans, Fransız hükümeti için propaganda filmleri çekmeye başlamıştı.[50]

Yaptığı işbirliği ona hürriyetini kazandırdı; kendi ifadesine göre, para da. Fakat Paris'te kalması istenmişti. Ayrılmaya kalktığı takdirde vurulacağını anlamıştı. Gittiği her yerde birlikte

50 Ayrıca sağcı nasyonalist gazete *Aux Ecoutes*'ye katkıda bulunuyor, Fransız film endüstrisi için de ufak tefek işler yapıyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Fransız hükümeti aracılığıyla FBI'a yardımcı olmuş, Nazi ajanı ve Hermann Goering'in arkadaşı olan birinin New York'a geleceğini onlara bildirmişti. (Carl Junghans'ın tutukluluk dosyası, *United States National Archive*.)

çalıştığı kişilere bir mektup gösteriyordu; anlaşılan bu mektup, onun polis himayesi altında olduğunu, hükümet için çalıştığını tasdik ediyordu. Fakat Fransızlar, Junghans'ın yularını elden bırakmamaya niyetliydiler.

7

Nabokov da kendisine daha fazla özgürlük sağlayacağını umduğu mektuplar toplamıştı. Kendi eliyle yazıp Bunin'e imzalattığı mektup, "gayet müstesna yeteneklere sahip romancı" Vladimir Nabokoff'un, "herhangi bir İngiliz ya da Amerikan üniversitesinde gayet müstesna bir okutman olabileceğini" belirtiyordu. Bunin başka bir yerde Nabokov'a "canavar" demiş, "sirk palyaçosu" diye söz etmişti ondan; fakat sirk palyaçolarından da az çok hoşlandığını kabul etmişti. Hayat memat meselelerinde yardımcı olmaya gönüllüydü Bunin.[51]

1939'un yokluk günlerinde İngiltere'de okutmanlık yapma hayallerinin gerçekleşmemesi, Nabokov'un şansınaydı; çünkü İngiltere, savaşa girdikten sonra tüm vizeleri iptal etmişti. Fakat olaylar beklenmedik şekilde gelişmiş, hiç yoktan yeni bir kurtuluş umudu ortaya çıkmıştı. Nabokov, göçmen arkadaşı Mark Aldanov'dan –Aldanov, tesadüfün tarihte oynadığı rol üzerine epeyce yazı yazmıştı– California'daki Stanford Üniversitesi'nde yaz dönemi için bir Rus edebiyatı dersi açılacağını öğrenmişti. Aldanov ders vermek üzere buraya davet edilmişti, ama Avrupa'dan ayrılmayı düşünmüyordu.

Stanford, Nabokov'la ilgilenirdi belki? Nabokov, Stanford'la ilgileniyordu şüphesiz. Belalı vize yolu birden düz ve pürüzsüz hale gelmiş, henüz bir hayal olan gelecek, yüzünü sekiz bin kilometre uzakta, Amerika'daki bir kampüse doğru çevirmişti.

---

51 "Bunin imzalı bir mektup": *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 30; Gaiton-Marullo, Thomas, *Ivan Bunin: the twilight of émigré Russia* (2002), 69 ve 203; "sirk palyaçosu": Bunin ile Nabokov'a derinlikli bir bakış için, bkz. Maxim D. Shrayer, "Vladimir Nabokov and Ivan Bunin: A Reconstruction", 339-411; "yardımcı olmaya gönüllüydü": O zamana kadar Bunin'in ismi, Yahudi sempatizanlığıyla birlikte anılıyordu. *Renaissance* gazetesindeki Parisli Yahudi karşıtları, ona "Yahudi baba" diyorlardı. Gaiton-Marullo, 210.

Amerika'dan gelen bir iş teklifi ilk adımdı; ama gidecek yer belli olduktan sonra bile, Nabokov'un aylarca hazırlık yapması gerekiyordu. Amerika vizesinin yanı sıra ülkeden çıkış izni de alması gerekiyordu ve Amerika cephesinden edinmesi gereken başka onay belgeleri de vardı. Aleksandra Tolstoy (Rus edebiyat devinin kızı) Boston Senfoni Orkestrası'nın şefinden bir destek mektubu almasını sağlamıştı. Hatta mültecilere yardım toplulukları içinde, Véra Nabokov'un ev içi hizmetlerdeki hünerini tasdik eden bir bonservis temin edebileceğini söylemişti. Göç etmek isteyenlere karşı uygulanan kotalar iyice sıkılaşmışken, İngiltere ve Amerika'daki ucuz işgücü talebine karşılık vermeyi istemek (en azından istiyormuş gibi davranmak), Yahudiler için çoğu zaman bu ülkelere girmenin en hızlı, bazen de tek yoluydu.[52]

Bu arada yoksullukla ve savaşla başa çıkmak gerekiyordu. Önceki yıl Amerika'ya yazdığı rica mektuplarının ardından, Nabokov'a besteci Sergey Rahmaninof'tan 2.500 frank, ABD Edebiyat Fonu'ndan da yirmi dolar geldi.[53] Savaş patlak verdiği sırada, bir arkadaşından ayda bin frank alıyordu. Eski alışkanlıklarına döndü, İngilizce öğrenmek isteyen öğrencilere yönelik ilanlar verdi. Üç öğrencisi oldu; bunlardan birisi işadamıydı, bir diğeriyse Maria Marinel adlı genç bir arp sanatçısıydı.

Bu kadarı yetmiyordu. Nabokov'un oğlunu içinde bulundukları fakirliğe karşı korumak için gösterdiği çabaya rağmen, beş yaşındaki Dmitri, Marinel'e ailesinin "çok zor bir hayat" sürdürdüğünü açıklama ihtiyacı hissetmişti.[54]

Nabokov hâlâ yazmaya devam ediyordu; o yılın sonbaharında, *Yetenek*'teki bir yan konuya dayanan yeni bir hikâyeye başladı. Hikâyedeki nahoş üvey baba, geçkin bir kadınla evlenerek

---

52 "Véra Nabokov'un ev içi hizmetlerdeki hünerini": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 103; "Yahudiler için çoğu zaman bu ülkelere girmenin": İngiltere özelinde tarihsel çözümlemeler durumu daha açık şekilde ortaya koymakla beraber, gerek ABD gerekse İngiltere için aynı şey geçerliydi. (örneğin London, "böyle işler için, kadınlara yönelik tükenmez bir talep vardı," diye yazmış. Bkz. Louise London, *Whitehall and the Jews*)

53 *The Russian Years*, 486-9.

54 *The Russian Years*, 104.

onun kızına ulaşmaya çalışır. Bu yeni hikâyenin rahatsız edici tabiatı, adamın derinlerdeki düşüncelerine dokunur, sübyancı duygularının ıstırabını hissettirir.

Nabokov'un isimsiz baş kahramanı, Orta Avrupalı bir kuyumcudur; Fransa'da dolaşmakta, genç kızlarla ilgili fanteziler kurmaktadır. Sonradan saplantı nesnesi haline gelen kızı, patenle kayarken görür. Kızın yatalak annesiyle evlenir, kadın evliliklerinden sonra vefat eder. Artık dul kalmış olan adam, çocuğu pençelerine düşürmek için manevralar yapar, onu deniz kıyısına götürmeye söz verir. Yola düştükleri sırada, önce arzularını yerine getireceği bir oda bulmayı başaramaz; başka bir otelde oda tutmaya çalışır. Şüphe uyandıran ismi yüzünden, resepsiyon görevlisi onun aranan bir adam olduğunu sanarak polisi arar. Polis gelir, aradıkları kişinin bu adam olmadığına ikna oluncaya dek onu sorguya çeker.

Nabokov kahramanını ve okuru, bu fantezinin otelde o gece gerçekleşmesinin kıyısına kadar getirir. Fakat kız uyanınca, üvey babanın planı suya düşer. Adam odadan kaçar; hayatını sona erdirmeyi istemektedir, adamın arzusu, gece vakti cadde boyunca hızla giden koca bir kamyonun onu öldürmesiyle yerine gelir.

"Büyücü" ("*The Enchanter*"), sonraları yazılacak *Lolita*'nın tohumlarını barındırıyordu. Bu novella Fondaminski ve diğer üç arkadaşa, loş bir odada, kalın perdelerin ardında, Alman hava taarruzlarına karşı önlem olarak uygulanan karartma çerçevesinde lambanın etrafına kelle şekeri kâğıdı geçirilerek okunmuştu.[55] Nabokov, *Çağdaş Yıllıklar*'ın geri çevirdiği hikâyeyi en azından bir editöre daha gösterdikten sonra, savaşın yayın dünyasında yarattığı aksaklıklara boyun eğdi.

Savaşın başlaması, göçmen topluluğunun da ölgünleşmesine sebep oldu. Doğuda Çin'e ve batıda Avrupa ülkelerine uzanan, Berlin ve Paris'teki göçmen basını sayesinde korunan bağlantılar ağı, giderek zorlanıp sonunda koptu.

Savaşın öncesinde Nabokov, sürekli olarak şiirlerini yeren eleştirmen Georgi Adamoviç'e, iyi düşünülmüş ağır bir şaka yapmıştı. Vasili Şişkov adıyla yazdığı şiirleri, önde gelen dergi-

55 *The Enchanter*, xvi.

lerin birinde yayımlatmayı başarmıştı. Bu şiirleri, Nabokov'un yazdığından hiç haberi olmaksızın öven Adamoviç, "büyük bir şair"in gelişini müjdelemişti.[56]

Nabokov'u aylar sonra aynı dergide çıkan öyküsü "Vasili Şişkov", aynı adı taşıyan, artık yazmayı bırakmış yetenekli bir şairden bahseder; şair ortadan kaybolmasının öncesinde, iki kez anlatıcıyla buluşur. Müstear isimle yazılmış şiirler bu öyküyle – öykü Nabokov'un imzasını taşıyordu– bir araya gelince, her şeyin, Adamoviç'te Nabokov'un eserlerine karşı haksız bir önyargı bulunduğunu kanıtlamak için tertip edilmiş bir katakulli olduğu anlaşılmıştı.

Nabokov her zamanki hürmetten yoksun tavrıyla, eleştirmeni tuzağa düşürüp onun kendisine karşı peşin hükümlü olduğunu mükemmelen açığa çıkarmaktan keyif almıştı. Fakat Mark Aldanov, Nabokov'u uygunsuz tutumundan ötürü azarlamış, o kaba şakalar hazırlamakla meşgulken bir savaşın patlak vermek üzere olduğuna dikkat çekmişti.[57]

"Vasili Şişkov", Nabokov'un en bayağı, en yüzeysel halini temsil eder gibidir. Yazar sırf birini mahcup etmek için, müthiş bir edebi çaba ve yazı alanı harcamıştı. Öykünün yegâne numarası da, müstear isimle yazılmış şiirlerle yan yana gelince ortaya çıkıyordu.

Fakat Aldanov yanılıyordu; Nabokov ufak tefek unsurlarla da olsa, belirgin şekilde savaşa değiniyordu. Anlatıcının kurmaca şairiyle her buluşmasında, hikâyenin arka planında bir grup Alman Yahudisi mülteci belirip, Fransız kimlik belgeleriyle ilgili dertlerini tartışırlar, pasaport sorunlarına dair kaygılarını dile getirirler. Nabokov asıl hikâyenin gerisine, Yahudi mültecileri bekleyen tehlikeyi sıkıştırmıştır.[58]

Öyküde, kurmaca karakter Şişkov, anlatıcıya kendi edebi tekniğini açıklar: Herkesin bahsettiği "büyük, yakıcı meseleler"e

---

56 "Vasili Şişkov": Şişkov, Nabokov'un büyük büyükannesinin kızlık soyadıydı; "büyük bir şair": *The Stories of Vladimir Nabokov*, 667.

57 *The Russian Years*, 511.

58 "Vasili Şişkov" hakkında daha fazla bilgi için, Shrayer'in *The World of Nabokov's Stories* kitabında bu konuya ayrılmış bölüme bakınız (1999).

dönük sıkıcı yaklaşımları bırakıp, dikkatini çoğu insanın fark etmediği küçük anlara, "göz önündeki canavarların embriyolarını" taşıyan ufak tefek şeylere yöneltmek.[59] Bu söz adeta Nabokov'un edebiyat misyonunun ifadesi, son yıllarda eserlerine musallat olan tarihî hadiseler, toplama kampları ve cezaevlerine dair neler yaptığının açıklamasıydı. Ama hikâyenin kolayca fark edilmeyen mesajları, daha geniş bir okur kitlesine hitap eden oyunların gölgesinde kalıyordu.

Nabokov, daha Adamoviç'i rezil etmeden önce, edebiyatçı Sosyalist Devrimcileriyle, entrikacı monarşistleriyle, casusluk şebekeleriyle Rus göçmen topluluğuna veda etmeye niyetliydi. Söylendiğine göre, tahtına oturduğu Bunin, artık rakibinin ismi anıldığında hiddetleniyordu; onun gidişine yazıklanmayacak başkaları da vardı.[60]

Önceden Sovyetler Birliği'nde siyasi değişimler olacağına dair beklentiler varken, sürgünler artık Rusya'ya demokrasi gelmesini ümit etmiyorlardı. Yurda dönemezlerdi, Berlin ve Paris'te ne kadar tutunabilecekleri de belirsizdi.

Rusça eserlerini takip edenler rüzgârla savrulup giderken, Nabokov *Sebastian Knight*'la açtığı yoldan giderek, kendisini İngilizcede yeniden keşfetmesi gerektiğini biliyordu. Ama Rusya'yı tamamen geride bırakmak, bambaşka bir şeydi. Stanford Üniversitesi'nin onu yazın açılacak Rus Edebiyatı dersi için istihdam etmek istediği anlaşılınca, Nabokov sanki bu arzuyu içinden söküp atmak, uzun uzun vedalaşmak ister gibi, hararetle ana dilinde yazmayı sürdürdü. "Büyücü"yle birlikte, diğer ürünlerinden daha gizemli yeni bir romana, *Solus Rex*'e başladı.

Geriye kalan ve öykülere dönüşen iki bölümden biri, hamileyken hayatını kaybetmiş karısına seslenen bir Rus göçmeninin monoloğudur. Göçmen, evrenin gizemine ve eşinin yazgısına dair bir yanıt ister. Eski bir tanışını arayıp bulur; adam gaipten haber veren biri haline gelmiştir ve evrenin bilmecesini çözdüğü iddiasındadır. Yarı deli, yarı peygamber görünümlü bu mistik, üvey kız kardeşinin uzak ve korkunç bir ülkede

59 *The Stories of Vladimir Nabokov*, 497.

60 "rakibinin ismi anıldığında": Berberova, Nina, *The Italics Are Mine* (1999), 258.

öldüğünü duyduktan sonra, insanlığın geri kalanından şiddetli biçimde kopmuştur.

İkinci öyküde, göçmenin kendisi delirir; uzak kuzey adası Ultima Thule'deki hayalî krallığın hükümdarı olduğuna inanır. Penceresinin dışında, onu Fransa'ya bağlayan neon "Renault" yazısı parlar; ama adam kendi hayallerinin, tutuklamalar, mahkemeler, komplolar ve sahte itiraflarla dolu karanlık dünyasında yaşamaktadır. Göçmen kurtulmaya çalıştıkça, kendi gerçekliği onu tekrar, epey zaman önce kaçtığı Rusya'nın güncel hadiselerine batmış bir dünyaya fırlatıp atar. Öyküye toplama kamplarının, göstermelik mahkemelerin, Solovki'nin dehşeti –başka bir kederli ve uzak kuzey adasında, başka bir kasvetli kale– hâkimdir; nasıl ki yaslı dul, sevdiği şeyleri eskisi gibi bulacağı bir hayata yeniden kavuşamazsa, Nabokov ve anlatıcı da artık kayıp vatanlarına dönemeyeceklerdir.

O yılın baharında Paris'te hem umut hem de endişe vardı. Nabokov'un daha önceki kaçışında, gemisinin ardından makineli tüfeklerle ateş edilmişti. Artık babasının koruması altındaki bir yeniyetme değildi, yaşça çok daha küçük ve kendisinin Rusya'dan ayrıldığı zamankine göre tehlikelere çok daha açık durumdaki bir çocuktan sorumluydu. Nasıl kaçacaklardı?

Véra bir yetkiliyle yaptığı gergin görüşmede, ülkeden çıkış izni almak için teslim ettikleri pasaportların kaybolduğunu öğrendi. Pasaportların bulunması için 200 frank rüşvet vermeleri gerekti ama pasaportlar tamamen ayrı bir bakanlıkta ortaya çıktı. Véra, bir görevliye rüşvet verdikleri için tutuklanacaklarından korkmasına rağmen, Vladimir'i pasaportları ve çıkış izinlerini almaya yolladı.[61] Nabokovların Amerika vizeleri, 23 Nisan'da nihayet onaylandı.

Ancak vizeleri ellerindeyken bile, ülkeden ayrılmanın yolunu bulmak kolay değildi. Bilet fiyatları fahişti ve Nabokovların parası yoktu. Ama New York'taki Yahudilere yardım derneğinin başkanı Yakov Frumkin, Nabokov'un babasını ve onun Rus Yahudileri için durup dinlenmeksizin çalıştığını unutmamıştı.

61 *The Russian Years*, 515.

Frumkin Mayıs sonunda Fransa'dan yola çıkacak bir gemide, Nabokovlar için üç kişilik yer ayarlamayı başardı; büyük bir indirim de yaptırdı. Ama fiyatın yarıya inmesine rağmen, ödenmesi gereken 560 dolar efsanevi bir hazine gibiydi; yaşam mücadelesi veren bir mülteci yazarın bu parayı bulması mümkün değildi.

Geçmişte Nabokov'la ilgili birçok organizasyonun gerçekleşmesine destek veren Yahudi ailelerden, daha fazla yardım rica edildi. Son bir okuma etkinliği düzenlendi. Bilet ücreti toparlanıncaya dek, göçmen cemaatinin diğer mensupları da küçük katkılarda bulundular.[62]

Fakat Nabokovlar gitmeye hazırlanırken, Almanlar ciddi şekilde ilerlemeye başlayarak Hollanda, Lüksemburg ve Belçika'yı işgal edip, Sedan'dan Fransız topraklarına girdi. Üç gün süren savaşın ardından, harap olmuş Müttefik Kuvvetler geri çekildi; böylece Almanya İngiliz Kanalı'na değin ilerleyişini sürdürdü. Fransızlar propagandalarında Almanların zafer kazandığını reddediyor, sivillere oldukları yerden ayrılmama çağrısında bulunuyorlardı ("Fransa yüz kere işgal edilmiş ama yenilmemiştir"). Ama komşu ülkelerden, hatta kuzey Fransa'dan akın akın gelen mülteciler, bir toplu göçü tetikledi. İngiltere ve Fransa'nın teknik olarak Almanya'yla sürdürdüğü fakat göze görünür bir çatışmaya girmediği "yapmacık savaş", aniden gerçek hale geldi.[63]

Almanların toprak kazanımları, Nabokovların yola çıkacağı yer olan Le Havre'ı güvenilmez kılmıştı. Onlara yüzlerce kilometre güneybatıdaki St. Nazarie sahilinden gemiye binecekleri söylendi. Aylara yayılmış onca hazırlığı, bir dizi son dakika düzenlemesine indirgemek zorunda kaldılar. Nabokov kâğıtlarını ve kelebek koleksiyonunu toparlayıp, İlya Fondaminski'nin dairesine bıraktı. Ayrıca Kerenski'yi ziyaret etti, orada Bunin'i ve vaktiyle babasına kendisinin asla yazar olamayacağını söyleyen şair Zinayda Hippius'u gördü. O sırada Paris'te bu-

62 *A.g.e.*, 521-2.

63 "Fransa yüz kere işgal edilmiş ama yenilmemiştir": Diamond, Hannah, *Fleeing Hitler: France 1940* (2007), 8.

lunmayan Sergey Nabokov, kardeşinin ülkeyi terk etmekte olduğunu, birbirlerine veda etmeye bile fırsat çıkmayacağını hiç bilmiyordu.

Tam yola çıkacakları sırada, Dmitri'de vücutta döküntülere sebep olan bir ateş baş gösterdi. Seyahate çıkıp çıkamayacağı yahut buna izin verilip verilmeyeceği belirsizdi. Nabokovlar doktorlarını ziyaret ettikten sonra, Dmitri'deki arazları tedavi etmek için sulfonamit hapları alarak, trene bindiler. Yataklı vagonda altı saatlik bir yolculuğun ardından limana vardıklarında, Dmitri iyileşmişti.

Champlain 19 Mayıs 1940'ta rıhtımdan demir alarak, bir kıtayı arkasında bıraktı. İki hafta sonra bombalar düşecekti Paris'e. Sonraki ay Fransa teslim olacak, St. Nazaire üzerinde uçan Luftwaffe* uçakları, bölgeyi boşatmakta olan dört binden fazla İngiliz askerini öldürecekti.

Fakat Nabokovlar, savaşın yıkımı gerçekleşmeden kaçmayı başardılar. Geminin listesine Nabokov Rus, Véra İbrani, Dmitri de Rus olarak kaydedildi; gemilerini kaçırmış olsalardı, bu ayrımlar önemli hale gelecekti. Ama gemilerini kaçırmadılar ve bir anlığına, Yeni Dünya'nın sunabileceği imkânları düşünüp sevinebildiler. Orayı hiçbiri görmemişti; bununla birlikte şüphesiz bu ülke, bir zamanlar Amerika ismini verdikleri, Nabokov'un annesinin Rusya'daki arazisinin yosunlarla dolu bölgesinden fazlasını vaat ediyordu.

Hayalinde ne vardı? Elbette Nabokov gelecekte onu bekleyenleri bilemezdi. Ama bu geleceğe hazırlanırken, eserlerinin bir kısmını Fondaminski'nin evinde bıraktı. Gemiye binerken yanında, genç kızlara tutkun bir Orta Avrupalı mültecinin hikâyesi, trajedilerin ezdiği bir Rus göçmenine dair bir anlatı, ayrıca iki kardeşe ve ölümün aralarına koyduğu mesafeye dair bir roman vardı.

Champlain'in yolcuları artık Avrupa'yı gözden yitirdikleri sırada, 1600 kilometre ötedeki Polonya'da, Auschwitz toplama kampı kompleksinin ilk binası açılmıştı. Üç hafta sonra bir tren dolusu Polonyalı ve Yahudi mahkûm buraya gelecekti. Nabo-

(*) Alman Hava Kuvvetleri – ç.n.

kov hayatının ilk kırk bir senesi boyunca yaşadığı kıtayı terk etmekle, bir kez daha tam zamanında ortadan kaybolmuş oluyordu. Ama geçmişin coğrafyasından kurtulmak kolay değildi; Nabokov ikinci defa olmak üzere, eriyip hayaletlere dönüşen bir dünyanın ağırlığını yüklenecekti.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Amerika

1

Champlain'de mürettebat, düşman denizaltısı sandıkları bir balinaya ateş açarken, Nabokov Atlantik Okyanusu'nda altı bin deniz milinden fazla sürecek yolculuğu geçireceği, birinci mevki kamaradaydı. Bu seçkin seyahat, yolcunun umutsuzluğuyla karşıtlık teşkil ediyordu. Almanya ve Rusya daha derin bir kargaşaya doğru ilerliyordu; Nabokovların ayrılmasından sonra Fransa çalkantı içine girmişti. 26 Mayıs'ta New York'a varan gemi, rıhtıma girmeden önce bir günlüğüne açıkta demirleyip karantinada tutuldu.[1]

Rus göçmenlerinin önde gelen yazarı, pek şüphe uyandırmadı; pek de iltifat edilmedi gelişine. Sadece New York'un Rusça yayımlanan bir günlük gazetesi, "Vladimir Sirin"in Amerika'ya geldiğini yazdı. Nabokovlar da gemidekilerin çoğu gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nde kalıcı ikamet izni alabilmek için, geliş sebeplerini beyan eden belgeleri doldurdular. Muhtemelen oradaki hiç kimse için karmaşık değildi bu karar; Yahudi yolcula-

1 "bir balinaya ateş açarken": *The American Years*, 11; "New York'a varan gemi": "French Liner *Champlain* Here", *The New York Times*, 27 Mayıs 1940, 25; S.S. *Champlain*'in 1940 yılına ait gemi kayıtları.

rın doğup büyüdüğü şehirler, asrın ilk çeyreğinden beri gaddarlığın haritasını çiziyordu adeta: St. Petersburg, Viyana, Krakow, Berlin.[2]

Nabokov kendisini yazar, Véra ise ev hanımı olarak kaydetmişti belgelere. Göçmenler ayrıca çok eşlilik eğilimleri, bedensel kusurları, ruhsal sağlık sorunları hakkında bir dizi soruyu cevaplamak zorundaydılar ve anarşist olmadıklarını, hükümeti devirmek gibi bir niyetlerinin bulunmadığını defalarca belirtmeleri gerekiyordu. Amerika savaşta değildi ama ülkeye giren Komünistler ve devrimcilerden yana büyük endişe duyuyordu.[3]

Ülkeye kabul edilmelerinin ardından, Nabokov'un bavulunu gümrükten geçirmeleri gerekti; fakat Véra bavulun anahtarını bulamıyordu. Çilingir beklenirken Nabokov nerede gazete bulabileceğini sorunca, bir taşıyıcı ona *The New York Times*'ı verdi. Çilingir elindeki demir çubukla kilidi açmayı başardıysa da, hemen ardından yanlışlıkla tekrar kilitledi. Bavul nihayet açıldığında, gümrük görevlileri Nabokov'un paketlediği ölü kelebeklere baktılar, iç kısımda buldukları boks eldivenleriyle birbirlerine sataşmaya başladılar.[4] Vladimir Nabokov, Amerikalı olma yolundaydı.

Lakin dostlarıyla ailesinin durumu, tarihin insafına kalmıştı. Öğretmenlerinin Fransa'dan ayrılmasına yardımcı olan Marinel kardeşler Nabokov'un zihnini çok meşgul ediyordu. Véra'nın kuzini Anna Feigin önceleri ayrılmayı düşünmüyordu, fakat çok geçmeden, Amerika'ya gitme düşüncesiyle Nice'e doğru yola çıkmıştı. İvan Bunin, İlya Fondaminski ve Sergey Nabokov, şimdilik Avrupa'da kalmak niyetindeydiler. Hessenler de hâlâ oradaydılar; bununla birlikte Nabokov'un ülke-

2 "New York'un Rusça yayımlanan bir günlük gazetesi": *The American Years*, 13; "Yahudi yolcuların doğup büyüdüğü şehirler": ABD Vatandaşlık ve Göçmenlik Bürosu dosyaları ve S.S. *Champlain* gemisinin kayıtları. Nabokov'un ABD Vatandaşlık ve Göçmenlik Bürosu dosyası: C-6556567; Véra'nın: 3027265.

3 Amerika henüz savaşta olmamakla birlikte, ülkede Sosyalist İşçi Partisi'nin üyeleri hapse atılmaya başlamıştı bile; bunlar, açık şekilde savaş karşıtı tutum benimseyen ve demokrasi karşıtı konuşmalar yapan Troçkist bir gruptu. Baker, *Human Smoke*, 351.

4 *His Life in Part*, 231; *The American Years*, 12.

den çıkmasını sağlayan Mark Aldanov, Paris'te kalmanın akıllıca olup olmadığını tekrar düşünmeye başlamıştı bile. Bunların bazıları, kaçmanın bir yolunu bulacaktı.

Véra'nın kız kardeşi Sonya, Carl Junghans'la beraber Paris'te kalmıştı, fakat şehir Vladimir ile Véra'nın ayrılmalarının sonrasında bir ay bile direnemedi. Muzaffer Alman tanklarının Seine nehrinin köprülerinde ve Champs-Élysée üzerinde takırtılarla ilerlediği 15 Haziran günü gelmeden, Carl ve Sonya şehri terk ettiler. Güneye, Almanların ilerleyişinden kaçan birçok insan için geçici bir sığınma yeri olan Casablanca'ya gittiler.[5]

Yakın zaman sonra başka mülteciler, daha zor koşullarda denize açıldılar. Askerî yenilgilerin ardından İngiltere'de, işgal tehditi ve ülkede saklanan Nazi casuslarından duyulan endişe, bir saplantı haline gelmişti. Savaş patlak verdiğinde, düşman ülke vatandaşlarının kayıt altına alınması istenmişti zaten. Ve Nabokov'un gemisi St. Nazaire'dan demir almadan bir hafta önce –Churchill'in başbakanlığının ikinci gününde– tüm mültecilerin tutuklanması emredilmişti.[6]

Ardından haftalarca, dikkat çekici tartışmalar yapıldı. Nobel Barış Ödülü sahibi Norman Angell, tutuklamaları kınadı.[7] Ona göre düşman ülke vatandaşlarının çoğunun zararsız olduğu biliniyordu ve bunların birçoğu Nazilerin zulmüne uğramıştı. Ama Fransa'nın işgali korkuları büyütmüştü; tutuklamalar devam etti. Basın-yayın organlarında, toplumun her tabakasından yabancıların İngiliz toplama kamplarına gönderiliş haberleri yer alıyordu.

Kamplara gönderilenler arasında müstakbel Nobel ödülü sahibi Max Perutz, beş yıl önce Nazilerden kaçan ünlü Yahudi orkestra şefi Peter Gellhorn, hatta Sigmund Freud'un oğlu ve torunu vardı. Nabokov Amerika'ya adım atıncaya kadar

---

5 Oraya, *Kazablanka* filminin çekilmesinden iki yıl önce varacaklardı. Film, biri evli iki bahtsız âşığın tekrar bir araya gelişini anlattığı gibi, Sonya Slonim'in Berlin drama okulundaki baş eğitmenlerinden biri olan Ilka Gruening'in oynadığı bir sahneyi de içeriyordu.

6 Reston, James B., "Arrestes in Britain", *The New York Times*, 12 Mayıs 1940, 1.

7 Leysmith, W. F., "Britons in Dispute over Enemy Aliens", *The New York Times*, 7 Nisan 1940, 33.

11.000'den fazla sivil gözaltına alınmıştı. Bunların binlercesi mülteci kadınlardı; birçoğu İngiltere'de hizmetçi olarak çalışmaktaydı.[8]

Bu mahkûmların önemli bölümü Yahudiydi ama paranoyanın ve savaşın ortasında, hangi mahkûmun ne olduğu konusunda karmaşa hüküm sürüyordu. Liverpool yakınlarındaki Huyton'da kamp emir subayı, ele geçirilmiş Alman askerleri sandığı, fakat aslında sivil mülteciler olan adamların gelişini teftiş ediyordu. Yeni mahkûmların giyim kuşamındaki farklılığı ayırt edince, şöyle dediği söyleniyor: "Bu kadar çok sayıda Yahudinin Nazi olduğundan haberim yoktu."[9]

İşgal korkusu içindeki İngilizler, mahkûmları kıta dışına, artık Almanya'ya yardımcı olamayacakları yerlere taşımaya başladılar. Nabokov'un Fransa'yı terk etmesinden yaklaşık bir ay sonra İngiltere'den, yan yana gelmemesi gereken yolcular taşıyan gemiler demir aldı. Aralarında bazı Yahudilerin ve önceden Alman toplama kamplarından kalmış kişilerin de bulunduğu sivil mülteciler, hapsedilmek üzere Kuzey Amerika'ya götürülürken, kendilerini Nazi subayları ve askerleriyle aynı kamaralarda buldular. Yolculuk sırasında gerçekleşen birkaç ölüm ve sonraki intihar girişimleri, mahkûmların uzun vadede başlarına neler geleceğine dair kafa karışıklığını artırdı. Çok geçmeden New Brunswick'ten Alberta'ya dek Kanada'ya dağıtılacaklar, eski toplama kamplarında, cezaevlerinde yahut onlar geldiği sırada henüz inşaatı bitmemiş yeni tesislerde tutulacaklardı.[10]

Mültecilerin Kanada'daki durumuna kıyasla, Nabokovların Amerika'ya varışı bir keyifti. İşler planlandığı gibi gitmiyordu; kuzen Nicholas'ın eski karısı Natali Nabokov onları karşılamaya gelmedi; ama aile taksi tutarak onun apartmanına ulaştı.[11]

---

8 "Alien Arrestes Net Women in Britain", *The New York Times*, 28 Mayıs 1940, 7.

9 Koch, Eric, *Deemed Suspect: A Wartime Blunder* (1980), 17.

10 "yan yana gelmemesi gereken yolcular": Auger, 23; "uzun vadede başlarına neler geleceğine": Auger, 52-3. Birçok mahkûm Kanada'ya gitmiş ama bazıları Avustralya ve başka uzak mevkilere yollanmıştı.

11 *The American Years*, 12.

Véra Nabokov ve Vladimir Nabokov'un ABD'ye göçmen olarak gidiş vizelerinin fotoğrafları.

Gidecek yerleri vardı, onlara yardımcı olabilecek kişilerin adını verecek tanıdıkları bulunuyordu. Kısıtsız bir hürriyete (elbette anarşi propagandası yapmamak şartıyla) kavuşan Vladimir ile Véra, ellerinde 100 dolar ve gelecekten yana beklentilerle Manhattan'a gittiler.

Yeni bir kıtaya varmanın heyecanına rağmen, burada geçirdiği ilk birkaç hafta, Nabokov'a cesaret kırıcı şekilde tanıdık gelmiş olmalı.[12] Birbiri ardına geçici olarak yerleştiği bölgelerde, kendini ve edebi yeteneklerini –dünya yüzünde en çok güvendiği şeyi– bunların kıymetinden habersiz bir topluluğa pazarlamanın gayretindeydi yine.

Fakat en azından bir ziyareti, yardım arayışı kapsamında değildi. Fransa'da bulundukları sırada gönderdiği para için teşekkür etmek üzere, besteci Sergey Rahmaninov'un West End Avenue'daki apartmanına uğradı. Ziyaretinde, Stanford'da okutmanlık işi bulduğundan bahsetti Nabokov; fakat üzerinden yoksulluk aktığı için olsa gerek, besteci ona, derslerinde giyebileceğini umduğu modası geçmiş resmî bir ceket gönderdi. 1940'ın yazında Nabokov pek de gururlu davranacak durumda değildi, buna rağmen ceketi iade etti.[13]

12 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 108.

13 *Strong Opinions*, 290.

Ortada hiçbir beklenti yokken, geçmiş yıllar cömertliğini ortaya koyuyordu hâlâ. V. D. Nabokov'un senelerce edebiyatı ve sanatı desteklemesinin (ve oğlunun müthiş eserlerinin) karşılığı olarak, Nabokov Amerika'daki ilk gelirini, burada bulunan Rus Edebiyat Fonu'ndan elde etti. Bir zaman kiralık odalarda kalan aile, kısa süreliğine Kontes Panin'in yeğenine ait meskeni kiraya vermeyi başardı; devrimden sonra Nabokov ailesi Kırım'da, Kontes Panin'in malikânesine sığınmıştı. Ayrıca Harvard'da profesör olan arkadaşları Mihail Karpoviç'in, onları yaz boyunca Vermont'daki kır evinde kalmaya çağırması sayesinde endişelerini biraz öteleldiler.[14]

Fakat Avrupa'daki sürgün hayatının yankıları, mali endişelerle yahut başlarını sokacak bir yer bulmak için başkalarına muhtaç kalmalarıyla sınırlı değildi. Nabokovlar çok geçmeden, kimileyin benzer kaynaklardan gelen Yahudi karşıtlığının, başını Yeni Dünya'ya da uzatabileceğini öğrendiler. New York'a varışından kısa zaman sonra Nabokov, güzel Rusçasından ötürü Columbia Üniversitesi'ndeki bir göçmen öğretmenin övgüsüne mazhar olmuştu; öğretmen sonra da, Rusçayı sadece Yahudilerin ağzından işittiği için dert yanmıştı. Başka bir gün de göçmenler için verilmiş bir partide, Yahudi karşıtı konuşmalar geçince, normal şartlarda topluluk içinde çekingen davranan ve ağzını pek bozmayan Nabokov, küfrederek çıkıp gitmişti.[15]

2

Amerikalı olarak geçirdikleri ilk yaz mevsiminde Vladimir, Véra ve Dmitri, kelebeklerin ve Rus arkadaşlarıyla birlikteliğin tadını çıkarmak üzere ülkenin kuzeyine gittiler. Avrupa'dan kaçışlarının mevsimi, armağanlarla doluydu.

Union Pacific balesi için yaptığı besteyle 1930'ların Amerikası'nda ismini duyuran Nicholas Nabokov, Massachusetts'teki komşusu Edmund Wilson'a, yetenekli kuzeninden bahsetmişti. Sovyetler Birliği seyahatinden sonra Rus edebiyatı-

14 *His Life in Part*, 234.

15 *A.g.e.*, 235; *The American Years*, 22.

na ilgisi artan Wilson, o günlerde Amerika'nın önde gelen eleştirmenlerinden biriydi. O kış vefat edecek olan F. Scott Fitzgerald'la arkadaştı; *Vanity Fair* ve *The New Republic* için yazıyordu. Dergilerle, yayınevleriyle güçlü bağlantıları vardı ve ülkeye yeni gelmiş, Amerikan edebiyatçısı olmaya namzet birine yardım etmek için biçilmiş kaftandı.

Nicholas Nabokov'un ABD'ye göçmen olarak gidiş vizesinin fotoğrafı.

Nicholas kuzeni için elinden geleni yapıyordu ama dünyevi işlerin teferruatları konusunda hiç başarılı olmayan Vladimir, Wilson'ın telefon numarasını kaybetmişti.[16] Aramak yerine Wilson'a bir not gönderdi; o Ekim ayında New York'ta buluşmak üzere bir saat belirlemeyi başardılar. İki adamın arkadaşlığı böyle başladı.

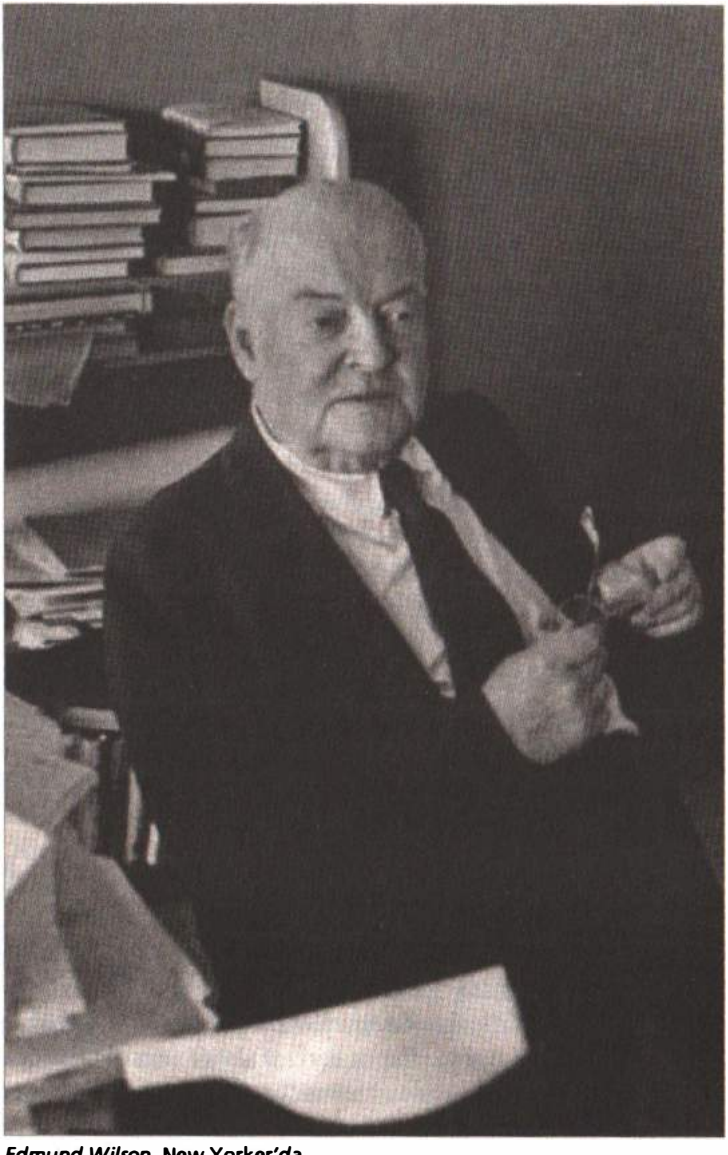
Başından itibaren tuhaf bir çift oldular. Duygularını göstermeyi daha az seven Nabokov'un, içtiği sigaralar ve yaşadığı zorluklar sebebiyle iyice incelmiş zarif bir bedeni vardı. O yılın baharında, bir seksenlik boyuna karşılık 56 kilo ağırlığındaydı. Daha çabuk samimiyet kuran Wilson, başında azıcık saçı bulunan, soluk benizli, narin çehreli ve keskin bakışlı bir adamdı. Wilson hemen Nabokov'un kitap tanıtım dergilerine yazmasını sağladı, *The New Yorker* ve *The Atlantic* ile ilk bağlantıları kurdu. Nabokov başka ilişkileri sayesinde, *The New York Times* ve *Sun*'da yazmaya başladı.[17]

Bu ilk yazılar harika bir tanınma olanağı sunmakla birlikte, New York'ta yaşayan bir ailenin serbest dergi yazarlığıyla geçinemeyeceğini açıkça ortaya koymuştu. Nabokov hâlâ umutsuzca iş arıyordu ama yerleşik düzene geçmekten yana değildi.

---

16 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 110.

17 "56 kilo": Vladimir Nabokov ABD Vatandaşlık ve Göçmenlik Bürosu, C-File; "yazmasını": *Dear Bunny Dear Volodya*, 12.

Edmund Wilson, New Yorker*'da.*

Daha önce yaptığı gibi Scribner's dergisi için bisikletli kuryelik yapmayı reddetmek başkaydı, ona yaz boyunca çalışacağı bir iş öneren Yale Üniversitesi'ni reddetmek başka. Ancak bu pozisyon edebiyat için değil, dil derslerinde yardımcı okutmanlık yapmak içindi ve Nabokov baş okutmanın ağır şekilde aksanlı Rusçasının bu işe hiç uygun olmadığını düşünmüştü.[18]

Nabokov, edebiyatla yaşama tutkusundan vazgeçmeksizin Almanya'daki enflasyona ve Fransa'daki fakirliğe rağmen hayatta kalabilmişti. Véra bu hedefe destek vermek için bir mühendislik firmasında çalışmaya gönüllü olmuş, Almanya'daki toplantılarda stenograflık yapmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde de eşinin kariyerini desteklemeye gönüllüydü.

Nabokov'un Edmund Wilson'la kurduğu arkadaşlık, ona fayda sağlamaya devam ediyordu. Wilson –yakınları "Bunny"* derdi ona– Rus edebiyatına karşı geliştirdiği tutkuya böyle hevesli bir ortak bulduğu için çok memnundu. Başkalarına yazdığı mektuplarda Nabokov'dan "göz alıcı biri" olarak bahsediyor, çeviri ve yorumculuk alanında onunla işbirliği yürütmeyi tasarlıyordu.[19]

İki adamın, edebiyata adanmış hayatları dışında da ortak yönleri vardı. İkisi de araba kullanmayı bilmezdi; şoförlüklerini yapacak kadınlara muhtaçtılar. İkisinin de beden güçleri, görünüşleriyle uyuşmuyordu: Nabokov'un ince yapısı, onu boks ve futboldan alıkoymamıştı; Wilson'ın da –ufak olmasına rağmen güçlü bir yüzücüydü– *Vanity Fair* binasının ortasında attığı perendeyle bir arkadaşını şaşırtmışlığı vardı. Ama Wilson gut hastalığına yakalanmak üzere olan bir içki düşkünüydü. Başından iki evlilik geçmişti, üçüncü evliliği de iyi gitmiyordu; hızlı bir bedensel çöküş içine girmişti.[20]

---

18 "bu ilk yazılar": Ballets Russes kurucusu Sergey Diaghilyev ve John Masefield adlı bir yazarın biyografisi üzerine *The American Years*, 18; "Scribner's dergisi için": *His Life in Part*, 234; "ağır şekilde aksanlı Rusçasının": *His Life in Part*, 247; *The American Years*, 44.

(*) "Tavşancık" – ç.n.

19 *The American Years*, 18.

20 "attığı perendeyle": Meyers, Jeffrey, *Edmund Wilson: A Biography* (2003), 73; "bedensel çöküş": Dabney, *Edmund Wilson*, 174.

Nabokov'la Wilson ayrıca, başkalarından ayrı duran kişilerdi. Her iki adam da gruplara bağlı olmayı sevmiyordu. Ancak Wilson'ın hayatı bir dizi tutku, dinî itkiye benzer süreğen bir siyasi adalet özlemi içinde geçmişti. (Hemingway, Wilson'ın bir kitabından bahisle, arkadaşı için, keşke "ruhunu kurtarmak zorunda kalmayıp da, haber yapmaya devam etseydi" demişti.)[21] Nabokov'dan dört yaş büyük olan Wilson, edebiyat ekolleri ve siyasi hareketlerle flört etmeye çok daha yatkındı; yine de çoğu zaman bir davayı, o davayla daha etkin şekilde çekişmeye başlayabilmek için benimser gibiydi. Sembolist şiirle olan romantik ilişkisinde durum böyleydi. Birlikte içtiği Fitzgerald ve Hemingway söz konusu olduğunda böyleydi. Stalin söz konusu olduğunda da.

Wilson Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mali çöküşü görmüş ve 1930'larda, ülkenin ahlâki zaaflarını yakından tanımıştı. Amerika'daki Büyük Bunalım'ı yaşamış, Amerikan adalet sistemi tarafından haksız yere mahkûm edilen Scottsboro grubunun* mahkemesini haberleştirmişti. Virginia'daki madencileri görmek için seyahate çıkmıştı; Kentucky'deki Harlan ilçesinde greve giden sendika liderleri ve Komünist parti üyeleri polis memurlarıyla çatışmaya hazırlanırken, Wilson oradaydı.[22]

Stalin dönemindeki kıyımların üzerinden on yıldan fazla zaman geçmişti; artık Stalin'in kusurlarını fark etmiş olan Wilson'ın gönlü, devrimin vaat ettiği imkânlardaydı hâlâ. Bunalım sonrasının Amerikası'nda yaşanan ıstıraplardan ötürü yeise kapılmış, fakat Rusya'da savunduğu toplumsal değişimin sonuçlarını tecrübe etmek zorunda kalmamıştı. Wilson ve birçok solcu Amerikalının nazarında, Lenin ile Troçki Rusya'yı çarlardan

---

21 "ruhunu kurtarmak zorunda kalmayıp": Dabney, *Edmund Wilson*, 174.

(*) "*Scottsboro Boys*"; 1931'de, iki beyaz kadına tecavüz ettikleri suçlamasıyla hapse tıkılan dokuz genç siyahi erkek. ABD yargı tarihinin karanlık sayfalarından biri olarak kabul edilir – ç.n.

22 NNACP Scottsboro sanıklarına yardımcı olmak hususunda tereddüt ederken, Komünist Parti onlara davada danışmanlık ve destek sağlamaktan memnuniyet duymuştu. Wilson'ın haberine ilişkin daha fazla bilgi için bkz. "Edmund Wilson: Letters to John Dos Passos", NYRB ve Dabney, *Edmund Wilson*, 177.

kurtarmış, ülkeyi eşitlikçi bir topluma giden yola sokmuştu.[23] Nabokov'un anlam veremediği bir görüştü bu.

İki arkadaş, ilk buluşmalarından iki gün sonra, Nabokov'un eski bir öğrencisiyle yemek yediler. Wilson Moskova'da, bu eski öğrencinin kız kardeşiyle tanışmıştı. Yemeğin ertesinde Wilson, son kitabını Nabokov'a gönderdi. *To The Finland Station* [*Finlandiya Garı'na*], 17. yüzyıl sonlarındaki tohumlarından, Wilson'ın "büyük adamların en diğerkamı" olarak nitelediği Lenin'e kadar, devrimin tarihini ve evrimini anlatıyordu.[24] Altı yılda tamamlanan kitap, Lenin'in 1917'nin Nisan ayında, ülkesini istikbale taşımaya hazır halde St. Petersburg'a varışıyla noktalanıyordu.

Finlandiya istasyonuna üç kilometre mesafede, 1905 ve 1917'deki kritik olayların hemen yanı başında büyüyen Nabokov'un, Lenin'le ilgili fikirleri vardı zaten. İlk yemeklerinde bu fikirleri ifade etmiş olacak ki, Wilson kitabı arkadaşı için şu sözlerle imzalamıştı: "Bu kitabın, Lenin'e dair düşüncelerini değiştireceği umuduyla".[25]

Wilson kitabını, güçlü bir anlatımsal kavis sağlayan dramatik bir dorukta bitirmişti. Böylece ilk korku dalgasından, onu izleyen ikincisinden ve on yıllarca devam edecek yenilerinden bahsetmek zorunda kalmamıştı. Wilson daha bitirmeden, bu kitabın kusurlu ve miadı dolmuş olduğunu biliyordu; tam da Sovyetler Finlandiya'yı işgal etmek üzereyken bir arkadaşına yazdığı mektupta, *Finlandiya Garı* projesini bitirmekte olduğunu bildirmişti.[26]

Wilson'ın sempati sahibi kaynakları ezici ağırlıkla kullanmasına rağmen, *Finlandiya Garı'na*, Lenin'e dair şaşırtıcı derecede çok şeyi açığa çıkarır; 1917'de nasıl tekrar Rusya'ya gönderildiğinden tutun, Jeykll ile Hyde romanı hakkındaki yorumuna ka-

23 İngiltere'deki Sovyetler Birliği'ne verilen benzeri destekler için bkz. *Koba the Dread*, Martin Amis'in kaleminden, babası Kingsley Amis'in Komünist Parti'ye olan on beş senelik bağlılığının değerlendirilişi.

24 Wilson, *To the Finland Station*, 386.

25 *The American Years*, 20.

26 Wilson'ın biyografisini yazan Jeffrey Meyers daha sonra, bu anlatının müsadereden bahsederek bitmesinin daha dürüstçe olacağını belirtecekti (223).

dar: Lenin'e göre, güzel sanat eserleri ortaya koyanlar, "aptalca hoş şeyler söylemeyi istetir" size; oysa "ülkünüz hiç kimseye karşı güç kullanmamak olsa bile, merhametsizce kafalarına vuruvermek" daha iyidir.[27]

Wilson her nasılsa, yukarıdaki ifadeyi Lenin'in sanatları takdir etmesine rağmen, kendini hayata dönük meselelere adamışlığına yoruyordu. Lakin Nabokov'un Lenin'i anlamasına yardımcı olma fikri, Lenin'le ilgili yorumundan daha gerçekçiydi. Wilson arkadaşlıkları için halihazırda, bu girizgâhı kaldırabilecek denli sağlam bir minnet ya da muhabbet tesis etmiş olmalıydı.

Sonraki senelerde Nabokov, Avrupa'da olduğu gibi serbest çalışarak, öğrencilere Rusça dersleri verdi. Ayrıca Doğa Tarihi Müzesi'nde gönüllü olarak çalışıp, pulkanatlılara dair ilk gerçek makalelerini yazdı ve kelebeklerin üreme organlarını kesip biçmeyi öğrendi. Nihayet gerçekleşen Stanford Üniversitesi'ndeki yaz okutmanlığı için edebiyat dersleri hazırlamaya başladı. Yakın tarihteki gelişmeleri yansıtması amacıyla tekrar gözden geçirdiği eski öyküsü "Bulut, Kale, Göl", *The Atlantic* dergisinde yayımlanarak okurların beğenisini kazandı. Biçare hikâye kahramanının Alman yürüyüşçülerle birlikte söylemeye zorlandığı şarkının sözleri, bir cinayet ve yıkım çağrısına dönüşmüştü. *Atlantic*'in editörlerinden biri, Nabokov'dan böyle dahice eserleri dört gözle beklediklerini yazmıştı. Nabokov da memnuniyetle buna zorladı kendini.[28]

Nabokov Amerikan edebiyat dünyasına ilk adımlarını atarken, Véra da Dmitri'yi okula yerleştirmiş ve bir süreliğine, kocasıyla yarışan bir seçicilikle iş aramıştı. Tam zamanlı çalışmanın da ötesine geçen bir teklifi reddetmişti (çalışma saatleri faz-

27 Wilson, *To the Finland Station*, 379.

28 "pulkanatlılara dair ilk gerçek makalelerini yazdı": *The American Years*, 24; "eski öyküsü": Boyd eski öyküyü, Nabokov'un Nazi Almanyası'na "ilk saldırısı" olarak nitelemişti. Zaman içinde ve çeviri sırasında, "Bulut, Kale, Göl" iyiden iyiye Nazi karşıtı bir hale evrildi. Maxim D. Shrayer'ın *The World of Nabokov's Stories*'de belirttiği gibi, Nabokov öyküyü basıma hazırlarken çeviri sürecinde, şarkı sözlerini rahatsız edici zorlama bir yoldaşlıktan, apaçık cinayet ve yıkım çağrılarına kaydırmıştı (136).

"dört gözle beklediklerini": *The American Years*, 26.

laydı); aynı çeviri işini yarı zamanlı olarak yapmayı da kabul etmemişti (ücret çok düşüktü). Fakat o kış, İngiliz istihbaratı tarafından mali olarak desteklenen, Charles de Gaulle'le ittifak içindeki bir kuruluş olan France Forever bünyesindeki bir Özgür Fransa* gazetesinde sekreter olarak işe girmeyi başardı. Vichy** politikalarını kınayan ve Amerika'yı savaşa girmeye çağıran bir örgütte, Véra yerini bulmuştu; işini çok severek yapıyordu.[29]

3

Tam da Nabokovların önünde birtakım fırsatlar belirmişken, Véra'nın kız kardeşi Sonya *S.S. Guadeloupe* ile New York'a vardı. Çevirmen vizesi alana dek birkaç ay Casablanca'da kalan Sonya, 1941'in Ocak ayında New York'taydı artık.

Slonim kardeşler irtibatlarını kesmemişlerdi. Sonya gideceği adres olarak, Véra'nın Batı Caddesi 87 numaradaki evini belirlemişti. Gemi kayıtlarına göre Sonya otuz iki yaşında, 1.68 boyunda, sarı saçlı, kahverengi gözlüydü; fakat Sonya'nın kamusal kimliğinin geri kalanı, fizikî yapısı kadar net değildi. Önce geminin kayıt defterinde ve belgelerinde, ikinci adı Sofya yer aldı. Medeni durumunu bekâr olarak kaydedip, sonra üzerine boşanmış (*divorced*) anlamında D yazdılar ve el yazısıyla, evlilik soyadı olarak "Bernstein"ı eklediler.

Sonya'nın ismiyle ilgili karışıklık kolayca çözüldü ama diğer insanlar, onun sakladığı başka şeyler bulunduğu kanısındaydılar. *Guadeloupe* New York limanına girerken, geminin son denizaşırı durağından, Dışişleri Bakanlığı'na bir telgraf ulaştı.

(*) "*Free French*" / "*Françaises Libres*" kuvvetleri, 1940 yılında Charles de Gaulle tarafından Londra'da kurulmuş bir direniş örgütüydü – ç.n.

(**) 1940'taki Alman işgalinden, 1944'teki kurtuluşa dek Fransa'yı yöneten hükümet, bu adla anılıyordu – ç.n.

29 "sekreter olarak": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 111; "Vichy politikalarını kınayan": Cull, Nicholas John, *Selling War: the British Propaganda Campaign against American "Neutrality" in World War II* (1996), 131; "Amerika'yı savaşa girmeye çağıran": White, Dorothy Shipley, *Seeds of Discord: De Gaulle, Free France and the Allies* (1964), 119, 122; "işini çok severek yapıyordu": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 111.

Carl Junghans ve Sonya Slonim'in ABD'ye göçmen olarak gidiş vizelerinin fotoğrafları.

ABD Dışişleri Bakanı'na hitaben çekilmiş telgraf, Sonya Slonim'in bir Alman casusu olduğundan şüphelenildiği uyarısında bulunuyordu. Sonya ülkeye girdiği anda, mektupları denetim altına alındı.[30]

Carl Junghans da Sonya'dan sadece birkaç gün sonra vize alabilmiş, fakat Almanların onu yargılamak üzere Casablanca'dan getirmeye çalıştıklarını öğrenince, Amerika'ya giden daha erken tarihli bir gemiye binmişti. Sahte belgelerle Almanya'dan kaçmasının ardından, Casablanca'da bir yabancı pasaportu edinmişti. *S. S. Carvalho Araujho* ile Lizbon üzerinden seyahat etti; gemi kayıtlarında tabiiyetsiz görünüyordu. Sonya gibi onun da sarı saçları, kahverengi gözleri vardı.[31] Sonya'dan farklı olarak sürekli ikâmet izni elde etmeye çalışan Junghans, altı aylık bir çalışma vizesiyle yetinmek zorunda kalmıştı.

30 Sonia Slonim, FBI dosyası No. 121-HQ-10141: "27 Ocak 1941 tarihinde Fort de France'dan Dışişleri Bakanlığı'na çekilen telgraf: '29 Ocak civarında Fransız gemisi Guadeloupe ile New York'a varan Rus uyruklu Sofia Slonim'in, Alman casusu olabileceği yolundaki gayri resmî rapora bağlı olarak gözlem altında tutulması gerekir.' Ayrıca bkz. Sonia Sophia Slonim hakkındaki Department of the Army dosyası.

31 Carl Junghans'ın ABD Vatandaşlık ve Göçmenlik Bürosu A-dosyası 7595300 ve *S.S. Carvalho Araujho*'nun gemi kayıtları.

ABD halen savaşın dışında olsa da, Amerika'daki vatandaş olmayan herkesi kayıt altına alıyor, bunlardan etnik bilgilerini ve parmak izlerini istiyordu. Anarşiye bulaşan kişileri ağır hapis cezaları bekliyordu. Yüksek risk teşkil ettiği düşünülen göçmenlerin tutulacağı tesisler inşa edilmişti; fakat Kanada'dan farklı olarak, ABD'nin toplama kampları sistemi henüz etkinleşmemişti.

Bu durum, J. Edgar Hoover idaresindeki FBI'ın uykuda olduğu anlamına gelmiyordu. Savaş başladığından beri ajanlar, şüpheli görülen yabancılar hakkında bilgi ve dosya topluyor, ABD'nin savaşa girme olasılığı doğrultusunda onları izliyordu. Kısa zaman önce Adalet Bakanlığı'na bağlanan ABD Göçmen Bürosu, şüpheli olabilecek mültecilerin ve yabancı ziyaretçilerin gözlenmesi işini, kanun uygulayıcılarla birlikte koordine etmekten memnundu. Bunların birçoğu saptanmış, gelecekte izlerinin sürülmesi ihtimaline karşı, güzergâhları kaydedilmişti.

Eski bir komünist Nazi sinemacı olan Junghans, birçok kişinin ilgisini çekiyordu. Ellis Adası'ndan çıkmak için bile acele etmemişti. Tersine, sınır dışı edilmeyi bekleyen kişilerle –siyasi radikaller, suçlular ve casus olduğundan şüphe duyulan kendisi gibilerle– paylaştığı yatakhaneleri, ortak kafeteryayı Amerika'daki ilk evi olarak görmüştü.[32] Sonya üç hafta sonra geldi, fakat yapabileceği hiçbir şey bulunmadığını gördü. Junghans'ın sınır dışı edilmesi emri çıkmıştı; bir dilekçe verip, göçmenlik bürosundaki yetkililerin durumu tekrar gözden geçirmelerini ummaktan başka şansı yoktu.

Nihayetinde Sonya yardım için, Berlin'de tanıştıkları bir mülteci profesörle bağlantı kurdu. Yaklaşık dört ay gözaltında tutulan Junghans'ın, 500 dolarlık kefaletle, resmen özgür olarak Ellis adasını terk etmesine izin verildi. Ama yetkililer, Carl Junghans'ı unutmamıştı.[33]

Sonya, Madison Avenue'deki Uluslararası Dil Okulu'nda Fransızca ve Almanca dersleri veriyordu; Vladimir'le Véra'ya birkaç blok ötede bir daire bulmuştu. Bu yakınlık hoşa git-

32 *S.S. Carvalho Araujho*'nun gemi kayıtları.

33 Carl Junghan'ın gözaltı dosyası, *United States National Archive*.

memiş olabilir; Vladimir'le Véra'nın başka bir ülkede, Junghans'ı Sonya'yla birlikte görmekten memnuniyet duyacaklarını düşünmek zor. Ama yüz yüze gelmemiş olabilirler. Ardından Nabokovlar, Junghans'ın salıverilmesinden kısa süre sonra, Stanford'daki okutmanlık pozisyonu için California'ya gittiler.

O sıralarda Véra, France Forever'daki çok sevdiği işinden ayrılmıştı zaten; fakat Junghans onun ayrılışından sonra bu kuruluşa girerek, onların enformasyon acentalarına metinler yazmaya, Dışişleri Bakanlığı'nın propaganda istasyonu olan, işgal altındaki Fransa'ya yönelik Nazi ve Vichy hükümeti karşıtı WRUL için program metinleri hazırlamaya başladı.[34] Amerika, Junghans'ın siyasi propaganda ürettiği dördüncü ülkeydi.

Junghans kısa bir süre Nazi karşıtı konferanslar verdi, Alman denizaltılarının sabotaj tehditi hakkında yazdı; hususi sohbetlerde, Hitler ve Goebbels'le kurduğu yakın ilişkiye dair hikâyeler anlattı.[35] Lakin sinemacı olarak, Amerika'da gerçekten gitmek istediği bir tek yer vardı: Hollywood.

Ama Nabokovlar Amerika'nın batısına, Sonya ile Carl'dan birkaç ay önce varacaktı. 1941'in Mayıs'ında, Amerika'ya gelişlerinden yaklaşık bir yıl sonra Véra, Vladimir ve Dmitri, Nabokov'un Rusça öğrencilerinden birinin yeni Pontiac'ıyla ülkeyi katettiler. Nabokov bahar aylarında Wellesley College'de konferanslar vermiş, kendisine sonbaharda başlayacak bir yıllık bir iş önermek istediklerini daha yeni öğrenmişti; batıya doğru seyahate çıkarken, yığılmış faturalara dair endişeleri azalmıştı böylece. Aile okumak, yürümek, bitimsiz koleksiyona kelebekler eklemek için molalar vere vere, yeni bir arabada üç hafta geçirdi.

Tennessee, Arkansas, Texas, New Mexico ve Arizona'yı dolaştılar; Amerika'nın topografyası ve sosyal yapısına dair bir ders olan, iki sahil arasındaki bu geziden çok memnun kaldılar. Ama yeni dünyaya dair hayalleri ne olursa olsun, hâlâ mül-

34 *A.g.e.*

35 *A.g.e.*

teciydiler. Dmitri, nerede yaşadıklarını soran berbere, evinin olmadığını fakat "yol kenarındaki küçük evlerde" yaşadığını söylemişti.[36]

4

Nabokov Amerika'daki ilk yılında, sonradan edindiği vatanının topraklarını, Rusya'yı görmediği kadar görmüştü. California yazında, halihazırdaki yaşamıyla geride bıraktığı insanlar arasındaki boşluk, bu ikisini ayıran fiziksel mesafenin çok ötesine geçti. Aylar önce, hâlâ Paris'te bulunan Marinel kardeşlere mektubunda, iki gerçekliği uç uca getirmenin imkânsızlığından bahsetmişti. Bu gerçekliklerin birinde "lüksün zirvesinde, adeta bir milyonerin kaba saba rüyasında", çiçekli çayırlarda uzanmış haldeydi; diğerinde, sevdiği insanlar hâlâ tehlike içindeydi.[37]

Nabokov'un yoluna çıkan her iyi şeyi, daha kasvetli bir gerçeklik gölgeliyor, Avrupa'dan gelen haberler giderek kötüleşiyordu. Dünya henüz Batı Avrupa'daki çöküşün, Fransa'nın kolayca küçük düşürülmesinin şaşkınlığı içindeydi; ülkenin Compiègne'de, Paris'in seksen kilometre dışında teslim olmasının etkisi sürüyordu. Bu kasaba Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın silahları bırakmasına dair antlaşmanın imzalandığı yerdi; ama 1941'de Compiègne'de bir toplama kampı kuruldu.[38]

Nabokov Fransa'da kaldığı süre içinde, bu ülkenin bürokratlarını pek sevmemişti; sonraları hepsini aynı kefeye koyup, onlardan Almanya ve Fransa'nın "sıçan bıyıklı konsolosları, polisleri" diye bahsedecekti.[39] Vize almak onun için kâbus gibiydi elbette; ama lüzumlu belgelerin peşindeki gümrük yetkilileriyle ilgili şahsi, tecrübelerinden kaynaklanan hislerini, daha büyük hadiseler haklı çıkaracaktı.

36 "çok memnun kaldılar": *The American Years*, 28; "küçük evlerde": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 116.

37 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 25 Ağustos 1940, 33.

38 Rutkowski, Adam, "Le Campe de Royallieu à Compiègne, 1941-44", *Le Monde Juif* 101 (81), 124.

39 *Concluive Evidence*, 205-6.

Fransa'daki polislerin birçoğu, yabancıları, bilhassa yabancı Yahudileri topluluklarından kazımaya fazlasıyla istekliydiler. Fransa'nın işgalinden sonra Vichy hükümeti Almanlarla işbirliği yaparak, Yahudilerin haklarına ağır kısıtlamalar getiren, Nazi Nuremberg Yasaları'na benzer hükümler kabul etti. Yetkililer Fransız yasalarının bazen daha kısıtlayıcı olduğunu belirtiyordu, fakat Vichy hükümeti 1941'de, Fransız kanunlarının Alman kanunlarından farklı olduğu durumlarda, Fransız kanunlarının kullanılmasına karar verdi. Gerçekte çoğu zaman, hangi kanun daha ağırsa o kanun uygulanıyordu.[40] Nabokov ailesi Fransa'dan kaçmasaydı, muhtemelen sadece Véra'nın değil, Dmitri'nin de Yahudi olduğu ilan edilecekti; oysa Nazi kanunlarına göre, böyle bir şey olmazdı. Çok tehlikeli sonuçları olan, ince bir bürokratik ayrımdı bu.

Fransa'daki Yahudi karşıtı düzenlemeler kayıt altına almalarla, nüfus sayımıyla başlayıp, tutuklamalarla, gözaltlarıyla devam etti. Yahudi mahkûmların çoğu, Paris'in Drancy banliyösündeki apartmanlarda kurulu yeni açılmış toplama kampında tutuluyordu. Düşük gelirlilere yönelik bir konut projesi olarak inşa edilirken askeri amaçlarla el konulan Drancy, henüz o kadar yeniydi ki su tesisatı ve kanalizasyon sistemleri tamamlanmamıştı daha.

1941 yazında Fransız yetkililer, işgalci Nazilerle işbirliği içinde Paris'in 11. Bölgesi'ne girerek, yaşı on sekizle elli arasındaki Yahudi erkekleri tutuklamaya başlayınca, Drancy'nin resmî açılışı yapılmış oldu. Tutuklanacak erkek bulunamayınca, ailenin başka bir mensubu alınıp götürülüyordu. Binlerce adam otobüslere tıkılıp Drancy'ye taşındı.[41] Sonradan anneler ve çocuklar da onları takip etti. Bu daha başlangıçtı; o sırada Paris'te bulunan talihsiz Yahudiler arasında Sonya Slonim'in eski kocası Max Berlstein'la, Nabokov'un edebiyat hamisi İlya Fondaminski de vardı.

---

40 Poznanski, Renée, *Jews in France during World War II* (2001), 202-3.

41 Poznanski, 208.

5

Nabokov ailesi 14 Haziran'da, derslerin başlamasından on gün önce Palo Alto'ya vardı. Stanford kampüsünün hemen karşısındaki ufarak bir villaya taşındılar; Nabokov bir grup lisans öğrencisine Rus edebiyatı ve yazarlık dersleri verme hazırlığına başladı.[42]

Fakat savaş haberlerinin ardı arkası kesilmiyordu; daha dersler başlamamışken Almanlar, Polonya ve diğer ülkeleri kendi aralarında bölen saldırmazlık paktını bozarak, Sovyetler Birliği'ni işgal etti. Almanya'nın ilerleyişi şaşkınlık verici ve acımasızcaydı. Hitler'le Stalin'in ittifak kurmaya çok uygun olduklarını düşünen Nabokov, bunların arasındaki yeni husumetten yana çelişkili duygular içindeydi. Önce Hitler'in, sonra da Stalin'in yenilmesini sağlayacak çok cepheli bir İngiliz zaferinin fantezisini kuruyordu; fantezisinde iki diktatör Jakarta'nın üç yüz kilometre açığındaki Christmas Island'a sürgün edilip orada baş başa kalıyorlardı.[43]

Almanlar denizaltı üslerini bombalıyor, tankerleri batırıyor, Dinyeper Barajı'nı ele geçiriyor ve Leningrad'a yaklaşıyordu; bu sırada Nabokov yaz mevsimini Stanford'da, nasıl uzlaştıracağını bilemediği ikiye ayrılmış bir gerçeklik içinde geçiriyor, savaşın pençesindekileri düşünüyor, fakat aynı zamanda Palo Alto'nun tepelerinde dolaşıp kelebek yakalıyordu.

Nabokov, "Bunny" diye hitap etmeye başladığı Edmund Wilson'la mektuplaşarak, Almanya'yla Rusya'nın artık savaşıyor olmasından duyduğu rahatsızlığı itiraf etti. "Neredeyse 25 yıldır," diye yazmıştı, "sürgündeki Ruslar Bolşevikleri yok edecek bir şey –herhangi bir şey– olmasını arzu ettiler; kanlı bir savaş mesela. Şimdi ortaya bu trajik fars çıktı."[44]

Almanların durdurulamaz gibi görünen ilerleyişinden kaygı duyan, resmî olarak tarafsız konumdaki Amerika'da, halk he-

---

42 *The American Years*, 29.

43 *Dear Bunny Dear Volodya*, 53.

44 "kelebek yakalıyordu": *The American Years*, 33; "trajik fars": *Dear Bunny Dear Volodya*, 53.

men Stalin'i desteklemeye başladı. On yıldan fazla süredir Moskova ve ABD'de, Sovyet diktatörü Joe Amca olarak anılmıştı; fakat bu takma ad aniden, birçok Amerikalının gözünde duygusal bir pırıltı kazanmıştı. Artık Manhattan'da bulunan, Bölgesel Hükümet'in eski lideri Aleksandr Kerenski bile Rusya'ya telgraf çekmiş, Sovyetler toplama kamplarındaki tutsakları özgürleştirme fırsatını kullandığı, devletleştirmeyi durdurduğu, Polonya'da eski durumu tesis ettiği takdirde Stalin'e destek verme vaadinde bulunmuştu.[45]

Kerenski bunlara bir midilliyle kraliyet mücevherlerini de ekleyebilirdi, nasıl olsa bir şey değişmezdi. Stalin'den bir yanıt alamayan Kerenski'nin, Amerika'daki Sovyet büyükelçisine ulaşma gayretlerine de ses veren olmadı.[46]

Nabokov'un duyguları çelişkiliydi ama Sovyetler Birliği'ndeki Rusların birçoğu, daha basit vatanperverce hisler içindeydiler. 1941 yazında mezuniyet sınavlarına girmek için Moskova'ya giden Aleksandr Soljenitsin, oraya tam da işgal başlamışken ulaşmış, ancak sınavların iptal edildiğini öğrenmişti; ülke savaşa giriyordu. Oracıkta askere kaydolmayı denediyse de Rostov'a dönmesine söylediler ona. Eve dönüş yolculuğundan sonra bedensel durumu incelenince, şimdilik askerlik hizmetine uygun olmadığı bildirildi. Çağrılıncaya dek beklenmesi söylendi ama o bu gecikmeye öfkelendi.[47]

Bu sırada Alman ordusu, Sovyet topraklarında korku verici ölçüde ilerlemişti. Nabokov Stanford'daki yaz derslerini bitirip Wellesley'de ders vermek üzere doğuya döndüğü esnada, Rusya'nın tüm ihtiyat kuvvetleri seferber edilmişti; fazlasına da ihtiyaç vardı. Vatanını savunmak, tarihin bir parçası olmak isteyen Aleksandr Soljenitsin, üçüncü denemesinde başarılı oldu. Savaşa gitmesine izin verilecekti.

Soljenitsin elinde bir evrak çantasıyla birliğine teslim oldu;

45 Abraham, Richard, *Alexander Kerensky* (1990), 371.

46 Abraham, *Alexander Kerensky*, 371. Kerenski ölmüş bir dünyanın hayalini kuran tarihi bir kalıntı haline gelmiş ve Nina Berberova'nın deyişiyle, aslında 1917'de kendisi de ölmüş ama bir şekilde zırhını –gagasını, pençelerini ve dişlerini– güçlendirerek var olmaya devam etmişti. Bkz. *The Italics Are Mine*, 301.

47 Scammell, *Solzhenitsyn*, 124-5.

Nabokov, Wellesley College'de, 1942.

askerlik kariyerine, ahırları gübreleyip atlarla ilgilenerek başladı. Atlara dair pek bir şey bilmediğinden, hayatlarını at sırtında geçiren Kazakların alaylarına maruz kaldı; en basit görevleri bile gereğince yerine getiremediği için aşağılandı. Ama yavaş yavaş kendisine yüklenen işleri öğrenip belli bir saygınlık kazandı. Lakin karısına mektubunda, gübre küreleme işinden yeis içinde bahsediyordu; "1941-43 arasında Rusya'da yaşamış biri, cephede bulunmamışsa, büyük bir Rus yazarı olamaz," demişti.[48]

48 *A.g.e.*, 112-3.

Gösterdiği şevkle ve birtakım hilelerle –bir de hızlandırılmış kurs alarak– topçu bataryasına geçmeyi başardı. Tolstoy da neredeyse bir asır önce Kırım Savaşı'nda topçu bataryasında görev yapmıştı; Soljenitsin'in en büyük arzusu, ustanın izinden gitmekti. Tolstoy'un savaş deneyimleri, Soljenitsin'in hayranlık duyduğu, gıpta ettiği *Savaş ve Barış* romanına temel teşkil etmişti. Tarihin ve askerlik hizmetinin bir araya gelerek kendisini de hakiki bir Rus yazarı yapacağından kuşkusu yoktu.[49]

6

Edmund "Bunny" Wilson savaş konusunda Soljenitsin'den, hatta Nabokov'dan daha az heveskârdı. 1940'da *The New Republic*, İngiltere'nin mücadelesine Amerika'nın da katılmasını savunan bir pozisyon benimseyince, Wilson bunu protesto ederek ayrıldı ve bir daha asla bu dergiye yazı yazmadı.[50]

Wilson, bu dramatik istifaya karşın derginin yayın kurulu başkanıyla eşgüdüm tesis ederek, kendisinin yokluğunda Nabokov'un dergiden iş almaya devam etmesini sağladı. Bu profesyonel ilişkinin sona ermesinden sonra dahi, Wilson'la Nabokov birbirlerine mektup yazmayı sürdürdüler. Soljenitsin savaş alanındaki Tolstoy gibi olmaya özenirken, Nabokov daha güvenli bir mevkiden bakarak ve daha az hürmetkârca, Wilson'a *Savaş ve Barış*'ın ayrıntılarından bahsediyordu.[51]

Wilson'ın Rus edebiyatını özgün metinlerden okumaya hiç mi hiç hevesi yoktu; Rus şiiriyle ilgili edebi hipotezlerini sı-

---

49 Soljenitsin'in bataryası, telefon teliyle birleştirilmiş dinleme karakolları boyunca dağıtılmıştı. Telefon şebekesi, her bir istasyonda yirmi dört saat boyunca izleme yapmayı gerektiriyordu. Kütüphaneden küçük bir kitap koleksiyonu temin eden Soljenitsin, topçuların uyanık kalması amacıyla, operatörlerin telefon hattı üzerinden öyküler, şiirler –elbette Tolstoy ve hatta çağdaş Sovyet şiirleri– okumasını sağlamıştı. Scammell, *Solzhenitsyn*, 124-5.

50 Meyers, 36-7 ve 244.

51 "dergiden iş almaya devam etmesini": *Dear Bunny Dear Volodya*, 42; "daha az hürmetkârca": Nabokov'un Tolstoy'a hayranlığı büyüktü; fakat Wilson'a yazdığı mektupta, *Savaş ve Barış*'taki Bolkonski ve Nataşa'yı tekrar birleştirmeye çalışan yazarın verdiği mücadeleyi izlemenin, ne kadar acı verici olduğuna değinir.

namak için Nabokov'u kullanıyordu. Fikirlerini açıklamaktan asla çekinmemiş olan Nabokov, onun çabasını takdir eder gibiydi; Wilson'a görüşlerini yanlışlayan fakat sevencen yanıtlar yazıyordu. ("Maalesef sana сволочь [pislik] kelimesinin *cheval*'den [Fr. At] geldiğini söyleyen Ruslar, eşekmiş.")[52]

Amerika'nın etkili eleştirmenlerinden olan Wilson, insanları edebiyat dünyasında yüksek mevkilere taşımaya alışkındı. Hemingway ve Fitzgerald'ın 20. yüzyılın zirvedeki yazarları olarak şöhretini pekiştiren oydu; kimisi ölümsüz, kimisi orta halli başarı sahiplerinin kariyerleri, onun eseriydi. Nabokov için de Wilson, doğal olarak geleneksel rolünü oynadı; çalışabileceği yerlere ismini önerdi, Amerikan yayın dünyasının soğuk sularına nasıl gireceğine dair tavsiyelerde bulundu ona. Wilson, "ciddi gazetecilikten büyük ölçüde dışlanmış" olduğunu düşündüğü kelime oyunlarına "acınası ölçüde zaafiyet gösterdiği" için Nabokov'u azarlayacak denli rahattı.[53]

Nabokov o yılın Ekim ayında Wellesley'deki yeni görevine başlarken, *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*'nı almayı kabul eden bir yayıncıyla bağlantı sağlayan Wilson, kitaptan övgüyle bahsediyordu. Mektubunda şöyle yazıyordu: "Tam olarak bilemediğim kadar uzun bir zamandır, okuduğum hiçbir yeni kitap beni bu kadar hoşnut etmemiş, bu kadar uyarmamıştı." Aynı mektupta Wilson, Nabokov ailesini Massachusetts'deki Wellfleet kasabasında vereceği Şükran Günü yemeğine davet ediyordu.[54]

Nabokov tatil için tek başına Welfleet'e gidene dek, iki arkadaş birbirlerine düzinelerce mektup yazmışlardı. Üç kadeh içkiden sonra "patates çuvalı gibi çöken" çenebaz, münakaşacı Wilson'ın karakteri, Nabokov'un alaycılığıyla keskin bir karşıtlık içindeydi.[55] Tanıştıkları günden itibaren az bulunur, yakın bir dostluk geliştirmişlerdi; buna rağmen, sağlam kanaatlere sahip oldukları hususlarda ayrı düşmeyi sürdürdüler.

---

52 *Dear Bunny Dear Volodya*, 54.

53 *A.g.e.*, 56 ve 34.

54 *A.g.e.*, 56.

55 *The American Years*, 47.

Avrupa'yı saran savaş meselesinde, yaşadıkları tecrübeler Wilson'la Nabokov'u çok farklı konumlara sürüklemişti. Wilson Birinci Dünya Savaşı'nda er olarak Fransa'da bulunmuş, bir askerî hastanede geçirdiği aylar boyunca yaralananları, ölenleri çok yakından görmüştü. En azından askerî hususlarda Amerika'nın soyutlanma politikasını destekleyen bir pasifizme sahip çıkan Wilson, sonradan ifade edeceği üzere, "kendi insanlarını kurtarmak için" ABD'yi savaşa girmeye zorlayan Amerikalı Yahudilere büyük bir kuşkuyla bakıyordu.[56]

Wilson, annesinin onu çocukluğunda maruz bıraktığı Yahudi karşıtlığını reddetmek için bilinçli bir çaba içindeyken, savaş karşısındaki tutumu, bu mesele üzerinde yeterince düşünme eğiliminde olmayan başka Amerikalılar tarafından da benimseniyordu. O sonbaharda ABD senatosu, Hollywood stüdyolarını yöneten yabancıların sayısından telaşa kapılarak, Amerikan sinema endüstrisindeki savaş yanlısı propagandanın varlığını araştırmak üzere özel bir alt komite oluşturmuştu. Başkan Franklin Delano Roosevelt, senatonun zımni mesajını görmezden gelmeyerek, İncil'in de neredeyse bütünüyle yabancılar ve Yahudiler tarafından yazıldığını belirtmişti. O günün Amerikası'ndaki pasifist ve soyutlanmacı tepkiler, Yahudi karşıtlığıyla kronik bir bağ içinde görünüyordu.[57]

Ailesine duyduğu sevgi, bir grup olarak Yahudi mültecilere olan sempatisi ve Nazi siyasetinin dışlamadan imhaya doğru evrilişine tanıklık etmişliği dolayısıyla, Nabokov yüzyıl ortasındaki Amerika'nın kayıtsız bağnazlığına karşı çok hassastı; fakat ülkenin savaşa girmesini destekliyordu. Stalin'den nefret etmesine karşın, vatanına koşullu, geçici bir destek verme-

56 "bir askerî hastanede geçirdiği aylar": Meyers, 39; "kendi insanlarını kurtarmak için": Meyers, 247. Wilson'ın başka hemen her konuda Yahudi karşıtlığına direndiğini belirten biyografi yazarı Jeffrey Meyers, ülkeyi Amerikan Yahudilerinin savaşa sürüklediği –ve bunun bir işe yaramadığı, çünkü ABD savaşa girdiği sırada kitlesel kıyımların zaten başlamış olduğu– ifadesini, "şüphesiz Wilson'ın yazdığı en aptalca cümle" olarak nitelemişti.

57 "annesinin onu çocukluğunda maruz bıraktığı": Dabney, 176; "yabancılar ve Yahudiler": Gordon, "America First: the Anti-War Movement, Charles Lindbergh, and the Second World War, 1940-1941", 26 Eylül 2003'te Historical Society ve New York Military Affairs Ortak Sempozyumu'nda sunulan bildiri.

sini önerdi; "Rusya her şeye rağmen Almanya'yı yenmeli yahut tamamen ortadan kaldırmalı[ydı] – dünya yüzünde tek bir Alman kalmayıncaya değin."[58]

Nabokov'un yorumu, karşı tarafın Wilson'ı çileden çıkaran olumsuz genellemesini temsil ediyordu; Wilson bunu, neye mal olacağına bakmaksızın savaş çılgınlığına boyun eğmek olarak görüyordu. Ancak Nabokov, aralarındaki farklılıklara karşın bazen Wilson'ın tavsiyelerini dikkate alırdı. *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı* romanının müsveddesi üzerinde arkadaşının yaptığı düzeltmeleri aldıktan sonra, ona mektup yazıp "Gayet, gayet haklısın bu hatalar konusunda," demiş, Wilson'ın önerdiği birkaç değişikliği de yerine getirmişti.[59]

Nabokov savaşa sempatiyle baksa da savaşa dair çalışmalardan olabildiğince uzaktı. Wellesley'de yazı yazmakla, arada bir derslere girmekle geçen zamanının arasında, Harvard Karşılaştırmalı Zooloji Müzesi'ne gidiyordu. Avrupa kaosun içinde çözülmeye devam ederken, Nabokov müzenin Avrupa kelebekleri koleksiyonunu organize edip düzenliyordu. Wilson bundan hoşlanmışcasına, bir süreliğine böcekbilimle ilgilenmişti.[60]

İki adam edebiyat, savaş ve tarih meselelerinde farklı görüşlere sahip olmakla beraber, birbirlerini takdir ediyorlardı. Ama ilişkilerinin ilk evresinde bile, Rusya hassas bir noktaydı onlar için; dostlukları ilerledikçe derinleşen bu yaraya dokunmaktan kaçınamaz gibiydiler. Nabokov müşterek bir arkadaşlarına yazdığı mektupta Wilson'a olan muhabbetinden bahsetmiş, fakat Amerikalılarda, Rusların gösterdiği sevginin birebir karşılığının bulunmadığını belirtmişti. İlişkilerinde kendisini teselli eden birçok şey bulunduğunu, fakat Wilson'a gerçek anlamda içini dökemediğini yazmıştı.[61]

Nabokov'un yüreğini bütünüyle açamayışına şaşmamak lazım. Rusya'nın ve Rus edebiyatının kendisi için önemi büyüktü; o sonbaharı, her ikisinin de özlemini çekerek geçirdi. Vé-

58 *Dear Bunny Dear Volodya*, 53.

59 *A.g.e.*, 57.

60 *The American Years*, 37-38, 47.

61 Roman Grynberg'e mektup; Aralık 1944, *The American Years* içinde, 48.

ra'ya söylediğine göre, onunla birlikte olmasaydı, askere yazılıp Fas'ta Almanlara karşı savaşmak isterdi. Daha sonra bu ifadesini düzelterek, Rusça bir kitap yazmayı Almanlara karşı savaşmaktan daha fazla arzu ettiğini belirtmişti. Sanki İngilizce yazma taahhüdünden vazgeçip Rusçaya dönmesinin hâlâ bir yolu varmış gibi, Fransa'daki son senesinde yazdığı "Ultima Thule" adlı öyküyü, Rusça olarak yayımlanan yeni bir dergiye gönderdi.[62]

Lakin iş yeni şeyler üretmeye gelince, İngilizceyi kullanıyordu Nabokov. Sonradan edindiği vatanının diliyle yazdığı ilk şiir, yıl bitmeden *The Atlantic*'in sayfalarında yerini aldı. Fakat bu şiir bile daimi sürgünün acısını yansıtır ("sonsuzca çekilip giden sonsuz bir toprak hattı") ve Nabokov'un anadilini kaybedişine yerinme içerir.[63]

Wilson çok geçmeden Rus şiirine derinlemesine dalarak, Nabokov'un son derece yanlış bulduğu bir vezin araştırmasına girişti. Nabokov buna cevap olarak, ölçü, fonetik ve vurguları simgelere dökerek oluşturduğu Rus şiiri cebri aracılığıyla, bir dizi şema ve grafik üretti. Bunlar görüş ayrılıklarının silahlarıydı ama meselenin özü, daha önceki mektuplaşmalarında Lenin'in ne ölçüde arzıendam ettiğine bakmak suretiyle görülebilir.

Nabokov *Finlandiya İstasyonu*'nu okuduktan sonra dostunun Marx'a olan yaklaşımını övme gereği hissetti ama Wilson'ın çizdiği Lenin portresini eleştirdi. Lenin'in güzel bir tilkiyi vurmaktan imtina edişine dair iç açıcı hikâyeden bahisle, "ne yazık ki Rusya çirkindi," yorumunu yapmıştı. Nabokov toplumsal bir deney uğruna yok edilen milyonlarca hayatın matemini tutuyor, Lenin'in hoş bir insan gibi resmedilmesi onu bilhassa hoşnutsuz kılıyordu. Wilson'ın "bir kova iyilikseverlik sütüne" bakarken, "kovanın dibindeki ölü sıçanı" fark etmemesinden ötürü hayal kırıklığına uğramıştı.[64]

---

62 "Rusça bir kitap yazmayı": *His Life in Part*, 250; "'Ultima Thule' adlı öyküyü": *The American Years*, 39.

63 Nabokov, Vladimir, "Softest of Tongues", *Selected Poems*, 158.

64 *Dear Bunny Dear Volodya*, 38.

Wilson ise kendini İmparatorluk Rusyası'ndaki mazlumlarla öylesine özdeşleştirmişti ki Lenin'in bu insanların kurtarıcısı olmayabileceğine inanmakta zorlanıyordu. Devrim tarihinin tüm veçhelerinden büyük ölçüde habersiz görünüyordu. Başlangıçta Nabokov'un, kendisinin Rusçadaki yetersizliğini sorguladığını zanneden Wilson, bazı hatalar yapmış olabileceğini itiraf etti. Ama kaynaklarının eleştirilmesine kesin bir dille karşı çıktı. "Gorki'nin fikirleri Lenin'le bu kadar ciddi şekilde çelişirken, senin tasavvur ettiğin gibi birine bu kadar yakın olabileceğine inanmıyorum."[65]

Nabokov'un Wilson'a olan sevgisi ya da bağımlılığı, tepkisini frenlemesini sağlayacak denli büyüktü. Bundan sonraki bir mektubunda, kendisinin tüm Rus yöneticileri "aslından daha gayri insani ve gülünç" tasvir etme eğiliminde olabileceğini söylüyordu. Wilson, dışarlıklı birini Rus tarihini yorumlarken görmenin rahatsız edici olabileceğini kabul ediyor, "insanın, konuyu ilk elden bilmeyen kişilerin kendi memleketleri hakkında yazdığı kitapları okumaktan tedirginlik duymasını" anlıyordu.[66]

Ancak konu Rusya olunca beklentiler fazlasıyla yükseliyordu; her iki adamın kendi anlatılarına duygusal bağlılığı, meselenin gerçek anlamda tartışılmasına maniydi. Nabokov'un politik savunuları, Batı'da pek bilinmeyen tarihe dayanıyordu. Ama onun Sovyet ülkülerini bile takdir etmemesi, sınıf meselesiyle ve bir grup olarak emekçilerle hiç ilgilenmemesi, Wilson'ın kendi konumunda direnmesine, Nabokov'un ortaya koyduğu olguları reddetmesine yol açıyordu. Servetini kaybetmiş bir aristokrat, edebiyat açısından romantik bir potansiyele sahipken, Wilson kendini çok önemseyen insanlardan genel olarak hoşlanmazdı; Nabokov ise şartlar ne kadar zorlaşırsa zorlaşsın, özbenlik duygusu yönünden asla utangaç değildi.[67]

Wilson'ın Rusya'ya dair her şeyi tartışma hevesini ve iki adamın eski mektuplarında ortaya çıkan, Rus tarihiyle Rus ede-

65 *A.g.e.*, 40.

66 *A.g.e.*, 41.

67 *A.g.e.*, 3.

biyatı hakkındaki görüş ayrılıklarını düşününce, Nabokov'un Şükran Günü ziyaretinde Rusya konusunun açılmamış olması mümkün görünmüyor. İkisi de ne günlüklerinde bu tatilden bahsettiler, ne de oradaki sohbetlerden alıntıda bulundular; ama söz konusu ziyaretin edebi yadigârı –bir şiir– kaldı geriye.

"Buzdolabı Uyanıyor" adlı şiir *Çatırt!* diye başlar; bobinler uçucu kimyasalları ("dikloro-kimbilir ne-metan") kaynatırken, gürültücü buzdolabı görevini yerine getirmek için kendini zorlar, serinliğini muhafaza etmek için devlere yaraşan bir gayret sergilediği anlaşılmaktadır. Ama haddinden fazla ısınmış, çökmenin eşiğine gelmiş buzdolabı, mücadeleyi bırakmaz. Nabokov jambonların, meyvelerin, sütlerin arkasındaki, daha rahatsız edici hayatta kalma ve muhafaza etme çabasına dair imgeleri tasvir eder: Bir işkence evini, elli yıldır mavi buzun içinde donmuş halde bekleyen bedenleri, "titreyen beyaz bir yüreği" ve anlatılması gereken bir hikâyeyi. Rusya'nın kutup bölgesindeki Nova Zembla adalarını, oraya giden Ernest Shackleton'ı anar ve 1569 senesinde bu adaların yakınındaki umutsuz bir kış seyahatinde kısılıp kalan kâşif Willem Barentsz'ın hikâyesine göz kırpar. Kutup serüvencilerinin efsanelere konu olan (kimi zaman başarıya ulaşamamış) hayatta kalma denemelerine bir dizi göndermeyle bitirir şiirini.[68]

Nabokov 1941 tarihli Wellfleet ziyareti esnasında yabancı bir coğrafyada sıkıştığını, belki hiç anlatılamayacak bir hikâyenin yükü altında ezildiğini, yahut kendi serinliğini kaybetme tehlikesi içinde bulunduğunu hissetmişse eğer, bunu neredeyse en iyi şekilde, böylesi bir şiirle ifade edebilirdi. Şiirin olanca örtüklüğüne karşın Wilson'ı incitebileceği endişesiyle, bir hafta sonra mektup yazarak şöyle demişti: "Benim 'Buzdolabı'nı okuyup, evinizde kötü bir gece geçirdiğimi sanmazsın dilerim. Hiç değil. Evinizde kalmaktan ne kadar memnun olduğumu, en azından İngilizce olarak, anlatmamın imkânı yok."[69]

---

68 Nabokov, Vladimir, "The Refrigerator Awakes", *The New Yorker*, 6 Haziran 1942, 20.

69 *Dear Bunny Dear Volodya*, 59.

7

Şükran Günü'nden sonra Nabokov Wellesley'ye dönerek, *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*'nın basılacağı Aralık ayını beklemeye başladı. Wilson kitap için harikulade bir tanıtım yazdı ama Şükran Günü'nden kitabın basıldığı Aralık ortasına kadar geçen zamanda, Amerika'nın manzarası değişiverdi.

Nabokov Devrim sonrası gelişen olaylardan bir yeniyetmeyken kaçmış, yetişkinliğinde tarihin gerçek bir Houdini'sine dönüşerek Hitler'in Polonya'ya girmesinden önce Almanya'dan, kılpayıyla da Fransa'dan kaçmıştı. Fakat 7 Aralık 1941'de yüzlerce Japon uçağı Pearl Harbor'ı bombalayınca, çatışmalar onu bir diğer ülkede yakalamış oldu.

Bu beklenmedik saldırı Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş ilan etmesi anlamına gelmiş, ABD 8 Ağustos'ta bu saldırıya aynı şekilde karşılık vermişti. Üç gün sonra Adolf Hitler de Kroll Opera Binası'nda Reichstag üyelerinin önünde kürsüye çıkarak Amerika'ya savaş ilan edildiğini duyurmuş, bu konuşma dünyanın değişik yerlerindeki radyo ve gazetelerde yayımlanmıştı. "Elbette biliyoruz," diyordu Hitler, "bütün bunların gerisinde Ezeli Yahudi var.[70]

Ülke bir gece içinde, İngiltere'nin önceki yıl tüm sivil düşman yabancıları ülkeden çıkarmasına yol açan paranoyanın pençesine düşmüştü. Afallamış haldeki ABD, İngiltere'nin izinden giderek kendi toplama kamplarını kurdu. Pearl Harbor'ın bombalanmasını takip eden birkaç gün içinde, ABD'nin Almanya'ya savaş ilan etmesinden önce, FBI ajanları binlerce İtalyan, Alman ve Japon vatandaşını, çoğu zaman keyfi sebeplerle toplayıp gözaltına aldılar.[71] Mahkümlar önce, ilçelerdeki hapishanelerden tutun, New York ve California'daki göçmen merkezlerine kadar, kimi yerleşik, kimi derme çatma kurulmuş

70 "Textual Excerpts from the War Speech of Reichsfuehrer in the Reichstag", *The New York Times*, 12 Aralık 1941, 4.

71 Küçük bir yüzde gerçekten casus olduğundan şüphe edilen kişilerdi; ama bunların büyük çoğunluğu hiçbir yanlış iş yapmamıştı ve Amerika'nın askeri düşmanlarına yardım etmekle ilgilenmiyorlardı.

mekânlarda tutuldular. Sahillerde casuslardan ve sabotajlardan duyulan korku, taşınabilir kameralara kısıtlama getirilmesine ve kısa dalga radyolara el konulmasına yol açmıştı. Amerikalı kadın varislerle evlenen Avusturyalı kayakçıların tutuklanması, şaşkın haldeki basın-yayın organlarının dikkatini çekmişti; işverenler "yabancı çağrışımlı" isimleri olan çalışanlarını işten kovmaya başlayınca, Amerikan Adalet Bakanı Francis Biddle bu uygulamaya karşı çıkan bir açıklama yapmıştı.[72]

Amerika'da alelacele, bir toplama kampları sistemi –ölüm kampları değil, fakat gözaltı tesisleri– kuruldu. Sistemin en büyük zayiatı, savaş boyunca gözaltında tutulacak olan 110 binden fazla Japon ve Amerikalı Japondu. Fakat daha önce, kaçan casusları yakalamaya odaklanıldığı ve hızlı davranmanın hayati önem taşıdığına inanıldığı günlerde, toplama kamplarından kurtulan bazı Yahudiler ve Almanya'dan kaçan mülteciler de – bilhassa radikal siyaset geçmişi olanlar– Nazi savaş suçlularıyla birlikte tutuklanmışlardı.[73]

Edmund Wilson savaşa şüpheyle bakmaya devam etti. Bazılarının aksine, Pearl Harbor'ın bir tertip olduğunu düşünecek kadar komplo meraklısı bir zihni yoktu; ama Japonları hayvan gibi betimleyen Amerikan propagandasından irkiliyordu. Almanya'nın kendi Yahudilerine uyguladığı şiddetin yükselişini izlemiş, ailesi Alman bölgesinde sıkışıp kalmış olan Nabokov, Amerika'yı savaşın dışında tutmanın sebeplerini dinlemeye pek hevesli değildi. Yasa gereği, askerliğe elverişli olduğunu bildirdi; Sovyet ve Nazi totalitarizminin yansımalarıyla dolu yeni bir romana başladı.[74]

Pearl Harbor ne Wilson'ın ne de Nabokov'un savaşla ilgili düşüncelerini ya da kişisel şartlarını değiştirdi; fakat etkile-

---

72 "Two Austrian Skiers at Sun Valley Are Seized", *The New York Times*, 8 Ocak 1942, 19; "Short-Wave Sets of Aliens Curbed", *The New York Times*, 21 Aralık 1941, 4.

73 "Brief Overview of the World War II Enemy Alien Control Program", *United States National Archive* Web site: http://www.archives.gov/research/immigration/enemy-aliens-overview.html.

74 "Japonları hayvan gibi": Dabney, 304; "askerliğe elverişli olduğunu bildirdi": *The American Years*, 43; "yeni bir romana başladı": *The American Years*, 40.

ri başka yerlerde ortaya çıktı. Nabokov'un kuzeni Nicholas, savaş için kendi seçtiği alanın dışında bir şeyler yapma zorunluluğu hissetti. Gün içinde Annapolis'teki St. Johns College'de müzik yönetmenliği görevini sürdürmekle beraber, çok geçmeden Adalet Bakanlığı için çevirmen ve analist olarak çalışmaya başladı.[75]

Japonlar saldırdığında, Sonya Slonim Hollywood'daydı; Paris'teyken senaryolarının çevirisine yardım ettiği, ünlü yönetmen Max Ophüls için çalışıyordu. Yahudi olan Ophüls, 1933'te Almanya'dan kaçmış, Fransa'da film yönetmeni olarak başarı kazanmış fakat sonra oradan da kaçmak zorunda kalmıştı. Pearl Harbor'dan sonra film endüstrisi Amerika'nın savaşını destekleyen vatanperverce filmlere odaklanınca, kariyeri üçüncü kez bozulmuş oldu.[76] Ophüls'ün kariyeri düşüşe geçince, Slonim işsiz buldu kendini.

Carl Junghans, Ophüls'ün Hollywood hayallerini paylaşıyordu; Amerika'nın Batı Yakası'ndaki Alman sürgünleri şebekesiyle bağlantı kurdu hemen. Gerekli ilişkilere geçip, o yılın sonbaharında senaryo fikirlerine yardım etmeye başladı. Ama Pearl Harbor'dan iki gün sonra FBI tarafından alındı, Alman casusu olduğu şüphesiyle Los Angeles County hapishanesine atıldı.[77]

Bazı mahkümlar haftalar sonra, bazıları bir-iki yılın ardından salınıverdi; diğerleriyse savaş boyunca tutulmak üzere, saptanan kamplara gönderildiler. Junghans'ın koğuş arkadaşlarından biri inceleme komitesini, kendisinin Alman değil İsviçreli olduğuna ikna etmeyi başararak özgürlüğüne kavuşacaktı. Junghans o kadar şanslı değildi.

O sıralarda New York'taki küçük gazetelerinden birine ya-

75 Nicholay Nabokov FBI dosyası No. 77-2199.

76 Fakat 1941'den sonra savaş çalışmaları, Ophüls'ün çekmeyi umduğu daha samimi ve incelikli filmlere öncelik kazandı. Amerika'da bir stüdyo filmi çekme fırsatı bulana kadar yıllar geçecekti. Bkz. Lutz Bacher, *Max Ophüls in the Hollywood Studios* (1996), 29.

77 Junghans, New York'tayken kendisine para gönderen, Oscar sahibi yönetmen William Dieterle'yi aramıştı. Ayrıca yeni yeni yıldızı parlayan Rita Hayworth için bir projeyi henüz bitirmiş olan, senarist Jan Lustig'le tekrar bağlantı kurmuştu. Junghans'ın gözaltı dosyası, *United States National Archive*.

zan bir Yahudi mülteci, "Nazi'nin önde gideni" demişti Junghans için. İftira ve İnkârla Mücadele Birliği* Amerikan Adalet Bakanlığı'nın dikkatini, onun Goebbels'le birlikte yaptığı çalışmalara çekmişti. Junghans'ın zaten, incelenmesi lüzumlu epey malzeme içeren bir FBI dosyasının bulunduğu anlaşılmıştı.[78]

Sorgu esnasında Junghans, varlığının kıymetini ispatlamaya çalışmıştı hemen. Bir şekilde Kristal Gece'den sorumlu olan tahta bacaklı adam hakkında konuştu. Nazilerin Müttefik ülkelere göndereceksleri Yahudileri, şantaj zoruyla ajan olarak yetiştirdiği özel bir casusluk okulundan ya da Yahudi gibi görünmek üzere gizlice eğitilen Ari Irk mensuplarından bahsetti.[79]

(*) *Anti-Defamation League*; Yahudi toplumuna karşı yapılan karalamaları durdurmak ve gerektiğinde bu eylemleri yargıya taşımak amacıyla 1913 yılında ABD'de kurulmuş sivil toplum örgütü – ç.n.

78 "Nazi'nin önde gideni": Hans Kafka onun filmlerini ve Hollywood'daki sürgün topluluğunu New York'taki *Aufbau* gazetesinde ele almıştı. Onun 19 Aralık 1941 ve 9 Ocak 1942 tarihli makalelerinin kopyaları ve tanıklığı, Junghans'a ait ABD Vatandaşlık ve Göçmenlik Bürosu A-dosyası No: 7595300'de yer alır.

"İftira ve İnkârla Mücadele Birliği": 12 Mayıs 1941 tarihli mektup. Carl Junghans'ın ABD Vatandaşlık ve Göçmenlik Bürosu dosyası.

"FBI dosyasının": Junghans 1930'ların başında Sovyet hükümeti için bir film çekmek üzere Rusya'ya gittiğini kabul etmişti. FBI ajanlarının görüştüğü tanışları, Junghans'ın tamamen güvenilmez biri olduğunu, Fransız gizli polisi için yaptığı işler ve Hitler'le olan bağlantısı hakkında övünmeyi sevdiğini, öte yandan da Amerikan hükümeti için çalıştığı iddiasında bulunduğunu anlatmışlardı. Dosyasından anlaşıldığına göre, ev sahibi kira borcunu ödemeden kaçmasın diye otobüs biletine el koyduğu için, Sofya Slonim'in ancak birkaç hafta sonrasında New York'tan ayrılabilmişti. Bir tanıdığının ifadesiyle, "tam bir blöfçü"ydü Junghans.

Junghans sorgu esnasında, komünist yahut Nazi olduğunu kabul etmemiş, France Forever'a hizmetlerinin, Paris'teki Fransız gizli polisiyle yürüttüğü çalışmaların, Avrupa'dayken ABD bürolarına ilettiğini söylediği istihbaratın ve Amerika'ya vardığından beri FBI'la kurduğu temasın üzerinde durmuştu. Junghans'ın, Komünistlerle ve Nazilerle bağlantıları konusunda yanlış ifade verdiği aşikârdı.

Fransız istihbarahatı için yaptığı çalışmalara dair hikâyeleri de abartılı görünüyor. Hükümet için propaganda yaptığı doğruydu ama en azından iki tanışı, istihbarat anlamında Junghans'ın sadece alt düzeydeki bir muhbir olup, Fransızların insanları toplama kamplarına göndermesine yardım ettiğine inanıyordu. Junghans'ın gözaltı dosyası, *United States National Archive*.

79 Junghans casusların Odessa ve Varşova diyalektiyle eğitildiklerini, hatta Hitler'in emirlerini yerine getirmek üzere pasaportlarında "J" damgasıyla Batı'ya gönderilmeden önce, kendilerini daha iyi gizlemeleri amacıyla Alman toplama kamplarına yerleştirildiklerini iddia etmişti.

Almanların kutup bölgesinde inşa ettiği gizli meteoroloji istasyonları hakkında konuştu; Komünist casusların isimlerini sundu. Bilhassa Amerika'ya İsviçre pasaportuyla gelenlerin, asıl kimliklerini saklıyor olabileceği uyarısında bulundu. Kişisel bir referans olarak Charlie Chaplin'in adını verdi.

İfadesinin çoğu uydurmacalar, komplo meraklılarına özgü saçmalıklar yahut yakın zamanlı gazete haberlerinden alıntılardı. Ama ifadesine gömülü bazı küçük ifadeler doğru gibi görünüyordu, dolayısıyla FBI onunla işbirliği yapmak istedi.

Ocak 1942'nin sonuna doğru, çelişkili bilgilerle karşılaşan sorgu kurulu, Junghans'ın salıverilmesini tavsiye etti. Fakat Adalet Bakanlığı'ndaki biri, daha şüpheciydi. Junghans'ın salıvermesine değil de şartlı tahliyesine karar veren Adalet Bakanı, onu hürriyetini denetleyecek bir hamiye emanet etti. Los Angeles'ta kalması ve uzunca bir süre düzenli olarak imza vermesi gerekecekti.

Junghans 1942'de, birkaç hafta gözaltında tutulduğu San Pedro Gözaltı İstasyonu'ndan şartlı olarak tahliye edilince, Hollywood'da kendisine parya gözüyle bakıldığını ve büyük stüdyolarla çalışamayacağını gördü. Sonya Slonim'in durumu da neredeyse aynı ölçüde umutsuzdu; Junghans'tan ayrı olarak New York'a döndü.

Junghans, Amerikan halkının göz hapsinde tutulmasını umacağı türden biriydi. Ama gözaltına alınan ve biraz daha anlayışlı davranılmayı hak eden başka kişiler, pek bir başvuru yahut yardım imkânına sahip değildiler. Sivil mahkûmlara genellikle düşmanca davranılıyordu. Amerikan halkını Japonlara ve Almanlara karşı tavır almaya yönlendiren savaş zamanı propagandası, masumların da zarar görmesine yol açacaktı.

8

Okyanusun ötesinde, Almanya ve Avusturya'da Yahudileri şeytan gibi gösteren Alman propagandası, Nazilere bu çabalarını işgal edilmiş ülkelere de taşıma cesaretini vermişti. Ama Fransa, Yahudi karşıtlığına ve çoğu zaman bu doğrultuda hareket

eden polis kuvvetlerine karşın, Nazi tedbirlerini benimsemeye o kadar hevesli davranmayacaktı.

Fransız polisinin Paris'teki Yahudileri toplu halde tutuklamasından iki hafta sonra, Almanlar yenilgiye uğrattıkları bu komşu ülkede ciddi şekilde propagandaya başladılar. Alman Sefareti, Almanya'da çok etkili olmuş "Ezeli Yahudi" sergisinin Fransa'da da açılmasına yardımcı oldu. Bu serginin 200 bin biletli ziyaretçisi olacaktı. Irksal yozlaşmaya ve tarihin tahrif edilişine dair dikkatli açıklamalarda bulunan Fransa sergisinde, *Paris Soir* gazetesi tarafından desteklenen konferansların yanı sıra, Marksizmi Yahudiliğe bağlayan, "bir Yahudi ürünü olarak komünizm"i tartışan başka konferanslar da vardı.[80]

Almanlar konuşmakla kalmıyorlardı. Elli biri Yahudi olmak üzere doksan beş mahkûm, Alman subaylarına yapılmış bir saldırıya misilleme niteliğinde olmak üzere, umuma da duyurularak bir Batı Paris banliyösünde idam edildi. Gestapo teknisyenleri, Fransa'daki Yahudi karşıtlığını körüklemek maksadıyla, Yom Kippur zamanında Bolşevik grupların yedi Paris sinagogunda bomba patlatmasına yardımcı oldu. İlhak ettikleri Avusturya ve işgal altındaki Çekoslovakya'da 1938'de vuku bulduğunun aksine, Kristal Gece tarzı bir yangını tetiklemeyi başaramamak onları şaşırtmıştı. Umutsuzluğa düşen bir Alman propagandacısı, "Fransızlar Yahudileri sevmedikleri halde", diyordu, "onların kıyıma uğradığını ya da ibadet yerlerinin havaya uçurulduğunu görmekten memnun olmuyorlar."[81]

Yahudiler için Fransa'dan ayrılmak giderek zorlaşmıştı ama savaş bitene kadar beklemeyi planlayanların birçoğu, şimdi kaçmayı arzu ediyorlardı. Tüm engellere rağmen, Nabokov'un sevdiği insanlardan bazıları kaçmayı başardı. Marinel kardeşler Lizbon üzerinden giderek –burası geçiş imkânı arayan Yahudilere anlayışlı davranan son limanlar arasında-

80 "200 bin biletli ziyaretçisi": Poznanski, Renée, *Jews in France during World War II*, 211; "bir Yahudi ürünü olan komünizm": Poznanski, 211-2.

81 Poznanski, 209 ve 212.

dı– 1941'de New York'a vardılar. Véra'nın kuzini Anna Feigin de erkek kardeşiyle seyahat etmek için gereken belgeleri edinerek, Lizbon üzerinden ABD'ye kaçıp, 1942'nin ortalarında Baltimore'a vardı.[82] Hessenler daha dolambaçlı bir yol tutarak Fransa üzerinden İspanya'ya ulaşacak, Yakov Frumkin'in yardımıyla Noel'den hemen önce Fransa'dan İspanya'ya geçecekti; Frumkin, Nabokov ailesini de Amerika'ya taşıyan devindirici güç olmuştu.[83]

Nabokov'un dostlarından ve ailesinden, Nazilerin eline düşenler de vardı. Nabokov'un en küçük kardeşi Kirill tutuklanmış, sorgulanmış fakat nihayetinde serbest bırakılmıştı. Fransa'nın düşmesinden sonra Sergey Nabokov ile Hermann Thieme doğuya doğru gitmişlerdi. Savaşın başından itibaren eşcinsellere yönelik davaların hızla azalmış olmasına rağmen, aralarındaki mesafeyi korumaya başladılar.[84]

Koydukları mesafe, aldıkları tedbirler işe yaramadı; çok geçmeden ikisi de tutuklandılar. Hermann, Afrika'daki Alman ordusuna katılmak üzere serbest bırakıldı. Sergey eşcinsellik suçlamasıyla konulduğu cezaevinde birkaç ay kaldıktan sonra salıverildi. Nazileri kınamaya başladı ve yine de her nasılsa, Kasım ayının sonunda yeğeninin Berlin'deki düğününde sağdıçlık yapmaya muvaffak oldu. Noel'den önce tekrar tutuklandı. Sonunda, 1944'ün baharında, Hamburg'un güneydoğusundaki bir toplama kampı olan Neuengamme'ye gönderildi.[85]

Hessen ailesi batıya doğru yol almışken, yüz binlerce Yahudi, Alman siyasetindeki biçimsel değişikliğin parçası olarak ters istikamette ülkeden çıkarılmanın kâbusuyla yüz yüzeydi. Dokuz yıl boyunca süren saldırıların, Polonya'nın içlerine korkunç şekilde yayılan toplama kamplarının, solcuların, eşcinsellerin, Çingenelerin hedef alınmasının ardından Alman hü-

82 Geminin yolcu kayıtları.

83 Geçiş kayıtları. Frumkin ABD'deki bağlantıları olarak kaydedilmiş: onlara Amerika'ya gelişleri için referans olacak kişi.

84 Plant, Richard, *The Pink Triangle: the Nazi war against homosexuals* (1988), 149.

85 *Dear Bunny Dear Volodya*, 174; Grossman, "The Gay Nabokov"; Neuengamme Toplama Kampı Anma Merkezi'nin arşivcisi Reimer Möller'le yapılan, Kasım 2011 tarihli mülakat.

kümeti katlanılmaz ıstıraplar çektirmenin ve ıstırabı artırmanın yolunu bulmuştu. Yahudilerin bir ırk olarak –artık belagatli sözlerin prangasıyla da bağlı olmayan bir siyasetle– kökünün kazınması gerekiyordu.

Bu yeni siyaset, Polonya'daki altı kampın ölüm fabrikaları haline getirildiği ya da çok geçmeden getirileceği anlamına geliyordu; buradaki tesisler kışın karında, baharın çamurunda, yazın çayırlarında ve sonbaharın viranlığında, akla hayale gelmez korkular içinde ölmek üzere nakledilen milyonlarca insanın çabucak imha edilmesini sağlayacaktı. Alman propaganda bakanı Goebbels, 1942'nin yazında bu imha stratejisini cüretkârca dünyaya ilan edecekti; sözümona, Müttefikler'in hava akınlarının intikamı olarak bu adımı atmışlardı.[86]

Bunun gerçek anlamda ne demek olduğu, Batı'da o sıralar tam anlamıyla kavranamamıştı elbette; geriye dönüp bakınca dahi, olup biteni anlamak zor. Almanların Yahudileri imha siyaseti açık hale geldikten sonra, Paris'te Fransız hükümetiyle Nazi yetkilileri arasında, Fransa'da bulunan yaşları on altıyla altmış beş arasındaki tüm Yahudilerin, *Bahar Rüzgârı* (*Vent printanier*) adlı bir proje kapsamında tutuklanıp ülke dışına çıkarılmasına dair müzakereler yapıldı. Fransa Devlet Başkanı Pierre Laval Yahudi Fransız vatandaşlarını teslim etmek istemediyse de, kotaları doldurmak için Almanlara, talep etmedikleri bazı mültecileri verdi: yabancı Yahudilerin çocuklarını. Sonraki günler ve haftalarda, dünyayı şaşkına çeviren umutsuzluk ve kargaşa görüntüleri ortaya çıktı; Fransız yetkililer, yetişkin ve çocuk on binden fazla Yahudiyi yakalayıp hapse atmıştı.

Laval bir grup Fransız diplomata (ve hatta belki kendi kendine), bu işlemlerin Fransız toplumundaki "tehlikeli bir bileşen"i temsil eden ülkesiz Yahudilerin geri gönderilmesini amaçladığını ileri sürmüştü. "Ulusal sağlık ve temizliğe ilişkin kaygılarla" alınan bir önlemdi bu. Ancak diğer insanların nazarında, ahlâki meseleler çok daha netti. Savaşan Fransız kuvvetleri, tutuklamalara karşı çıktıkları için kovulan üç yüz Fransız poli-

86 "Nazis Blame Jews for Big Bombings" (United Press aracılığıyla), *The New York Times*, 13 Haziran 1942, 7.

sine, Yahudilere sempatiyle yaklaştıkları için görevden alınan yöneticilere dair hikâyeleri yayıyorlardı.[87]

Otobüslere bindirilerek bir yarış stadyumu olan *Vélodrome d'hiver*'e götürülen aileler, berbat koşullarda beklemeye zorlandı. Bazıları kendini tanıtamayacak denli küçük olan çocukların giysilerine, metal isimlikler dikildi. Anne-babaları Drancy'ye götürülürken, çocuklar stadyumda kaldı. Birkaç gün aç bilaç tutulan çocuklar da başka kamplara, ardından yine Drancy'ye nakledildiler.[88]

1944'ün ortasına kadar altı binden fazla Yahudi, Drancy üzerinden doğuya nakledilmişti.[89] Her hafta kamptan, sınır dışı edilen bin kişinin doldurulduğu üç tren kalkıyordu. Trenlerin bir imha merkezine gittiği yolunda söylentiler vardı ama bunu kesin olarak bilmek imkânsızdı.

Yola çıkmadan önce mahkûmların kafası traş ediliyor, üzerleri ve eşyaları etraflıca aranıyordu. Onlara son kez yiyecek ve sevdiklerine yazsınlar diye kartpostal veriliyordu. Nereye gittikleri söylenmiyordu. Çocuklar da çok geçmeden aynı kaderi paylaşacaklar, kırsal bölgeler boyunca bilinmeyen bir istikamete doğru ilerleyen trenlere doldurulacaklardı; bazen anne-babalarından haftalar sonra, onlarla aynı demiryolu hattında gidecekler, yolculukları aynı noktada son bulacaktı.[90]

Bu ülkesiz Yahudiler, Alman ya da Polonya mültecilerinden ibaret değildi; onlara hiçbir koruma sağlamayan Nansen pasaportlarına artık ihtiyacı kalmamış, küçüklü büyüklü Rus Yahudileri de vardı aralarında. George ve Joseph Hessen'in İspanya üzerinden dolanarak güneye inmelerinden birkaç hafta önce İlya Fondaminski, Drancy'den alınıp trene konmuştu. İki hafta geçmeden, Eylül ayında, Sonya Slonim'in sabık kocası Max Berlstein da 37 Numaralı Nakliyat dahilinde Drancy'den doğu-

87 "Ulusal sağlık ve temizliğe": Poznanski, 255-6; "Yahudilere sempatiyle yaklaştıkları için": "Anti-Jewish Move Is Harming Laval", *The New York Times*, 6 Eylül 1942, 14.

88 Poznanski, 265.

89 USHMM Web sitesi: http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005215.

90 "French Jews Sent to a Nazi Oblivion", *The New York Times*, 1 Nisan 1943, 2.

ya gönderilecekti.[91] İki adam da kendilerini, Paris'ten çıkarılmış birçok Yahudinin vardığı nihai noktada buldular. O sonbahar dalga dalga Auschwitz'e gönderilen insanların arasında onlar da olacak, muhtemelen buraya varışlarından kısa süre sonra, Véra ve Dmitri Nabokov'un kurtulmayı başardığı yazgıyla yüzleşerek, Birkenau'nun gaz odalarına tıkılacaklardı.

9

Akıllarında hâlâ zorunlu çalışma kampları bulunan, gözlerinin önünde olup bitenlere karşın, nelere yardımcı olduklarını kavramayan veya kavramak istemeyen Fransız işbirlikçiler, yalnız değildi. Sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, dünyanın her yerinde aynı tasavvur sorunu söz konusuydu. Kitlesel imhaların gerçekleşmek üzere olduğu anlaşılınca, 1943'ün eylülünde Katolik Polonyalı direnişçi Jan Karski tarafından Roosevelt'e, tarihî bir görgü tanığı raporu sunuldu. Karski, tanıklığının ikna edici olması için Varşova gettosuna girmeyi göze almış, Belzec'teki imha kampının *içine* sızmıştı; kısa tutsaklığında geçirdiği işkencelerden sağ kurtulmayı başarmıştı. Gördüklerini anlatmak üzere sürgündeki Polonya hükümeti adına İngiltere'ye, ardından ABD'ye giden Karski, Yüksek Mahkeme Yargıcı Felix Frankfurter'in, hikâyesine inanmadığını gördü. Karski, yargıcın verdiği yanıt karşısında şaşkına dönmüştü; Frankfurter'in o sırada odada bulunan Polonya büyükelçisine yaptığı izahı onlarca yıl sonra aktaracaktı: "Yalan söylüyorsunuz demedim, ona inanamadığımı söyledim. İkisi farklı şeyler."[92]

Karski'nin hayatını tehlikeye atarak gerçekleştirdiği tanıklık, hükümetin üst kademelerinde pek etkili olmadı. Yokluğunda Nazi radyosu tarafından yerilen Karski, bu yüzden Polonya'daki direniş teşkilatına dönmekten vazgeçirildi. Amerika'da kaldı.

---

91 Shoah kurbanları için Yad Vashem merkezi veri tabanı; Klarsfeld, Beate et Serge. *Le Memorial de la deportation des juifs de France*, Paris 1978.

92 Rashke, Richard, *Escape from Sobibor* (1995), 79-80; Patenaude, Bertrand. *A Wealth of Ideas: revelations from the Hoover Institution Archive* (2006), 156.

İşgal altındaki Avrupa'da, başka Katolikler de kavgaya katıldı. Nabokov'a Belçika'daki okuma etkinlikleri için yardım eden Zinayda Şakovski, Fransız direnişine destek veriyordu. Véra'nın kız kardeşi Lena, küçük yaşta bir oğlu bulunmasına karşın, Berlin'deki Cizvitlerle çalışmaya başlamıştı.[93] İçeri atılarak iki defa Gestapo tarafından sorgulandı.

Savaştan önce Gestapo'nun sert muamelesine maruz kalan, Nabokov'un edebiyatçı rakibi İvan Bunin, Fransa'nın güney bölgesinde, parfüm üretim merkezi Grasse'nin dışındaki sarp dağların ortasında yaşıyordu. İşgal sırasında Bunin birkaç Yahudiyi Almanlardan saklamıştı; bunlar arasında, neredeyse savaş boyunca onunla birlikte yer altı direnişinde kalan piyanist Aleksandr Bahrah da vardı.[94]

Prag'da, Nabokov'un annesinin yirmi beş yaşındaki arkadaşı Yevgenya Hofeld, başka bir hareket yolu bulmuştu. Ailesi, Hofeld'in ayrım gözetmeksizin Prag'daki Yahudilere nasıl yardım ettiğini ve kimlik belgelerine, bu belgeyi taşıyan kişinin Yahudi *olmadığına* dair şehadet imzası atan bir Ari sıfatıyla tanındığını hatırlayacaktı.[95]

Ama doğu cephesindeki insanlar Hitler'le Stalin arasında sıkışmışlar, birçokları faşist ve komünist kuvvetler arasında seçim yapmak zorunda kalmışlardı. Nabokov o esnada Hitler'in daha ciddi bir tehlike arz ettiğini düşünüyordu belki; fakat ailesindeki herkes aynı fikirde değildi. Olga'nın eşi Boris Petkevič, Nazilerin açıkça desteklediği bir grup olan anti-Bolşevik kuvvetlerle iyice sıkı fıkıydı.[96]

---

93 "Fransız direnişine yardım ediyordu": Şakovski Ailesi'nin Evrakları, Amherst College Rus Kültürü Merkezi; "Berlin'deki Cizvitlerle çalışmaya başlamıştı": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 265; "küçük yaşta bir oğlu bulunmasına karşın": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 100. Lena savaş başlamadan önce kocasından ayrılmıştı.

94 Bunin, Ivan. *The Liberation of Tolstoy: a tale of two writers* (2001), 21 ve 160'taki onunla ilgili not.

95 Olga Nabokov'un torunu Vladimir Petkevič ile mülakat, Prag, Kasım 2011.

96 Vladimir Petkevič'le Kasım 2011 tarihli mülakat; ayrıca önceki bir tarihte İvan Tolstoy'un Petkevič'le Rusça olarak yaptığı bir mülakata bakınız: "Vladimir Nabokov'un 110. doğum yıldönümü", *Myths and Reputations*, Radio Svoboda, Nisan 2009.

Boris Petkevič, Olga Nabokov'un eşi; Sovyet karşıtı etkinliklerinin Nazilere destek sağladığı belirtiliyordu.

Savaş sırasında Nabokov, arkadaşları ve onların aileleri hakkında pek bir şey bilmiyordu ama kendisi de ufak sorunlarla mücadele etmekteydi. Wellesley ile sözleşmesi yenilenmemişti; bunun biraz da Sovyet karşıtı tutumunun bilinmesinden kaynaklandığı kanısıyla, endişeliydi. Ne de olsa Amerika artık savaşa girmişti ve Sovyetler Birliği'yle ittifak içindeydi. Karşılaştırmalı Zooloji Müzesi ona, kelebek koleksiyonlarıyla ilgili çalışmalarını sürdürmesi için küçük bir gelir bağlamıştı ama bu gelir, üç kişilik ailenin Cambridge'deki ufak odalarda yaşamasına bile yetmezdi. Umutsuzluk içinde, Uluslararası Eğitim Enstitüsü'yle bir konferans turuna çıktı. Bu örgüt daha çok yurtdışında Amerikan demokrasisini tanıtmakla bilinirdi, ama kendi yurtlarında demokratik ülkülerden yana çıkan yabancı entelektüelleri tanıtmak da misyonunun bir parçasıydı.[97]

Hâlâ sağlam bir iş bulmak için çırpınsa da, Nabokov'un yazarlık yıldızı belli belirsiz parlamaya başlamıştı. *Sebastian Knight*'ı basan New Directions yayınevi, Rus şiirlerini tercüme etmesi ve Rus yazarı Nikolay Gogol hakkında kısa bir kitap yazması için onunla sözleşme imzaladı; Nabokov bu kitabı savaş döneminin ortasında tamamladı. Edmund Wilson'ın tavsiyesiyle 1943'te Guggenheim Bursu'na başvurdu; kırk yaşın üstünde olup da bursu alan ilk kişi oldu. Hatta ertesi yıl Wellesley'de Rusça dersi vermek üzere yeni bir sözleşme imzaladı.[98]

97 *The American Years*, 48; Belletto, Steven, *No Accident, Comrade: Chance and Design in Cold War American Narratives* (2011), 4.

98 *The American Years*, 69.

Véra'nın teşvikiyle, kelebeklere ayırdığı zamandan kısarak, ABD savaşa girdiği sırada başladığı romanına yoğunlaştı. Kâh duraklayıp kâh ilerleyerek, bir Sovyet-Alman polis devleti distopyası olan romanını kurmaya devam etti. Romanda, fikri hür (Nabokov'un evvelki kahramanı Cinninnatus'a benzeyen) bir filozof, otoriteye düşünmeden uymaya zorlanan bir totaliter toplumun hapishane sistemine çekiliyordu. Nabokov, daha romanı bitirmesine epey zaman bulunmasına karşın, ilk dört bölümü toparlayarak bir yayınevine gönderdi.[99]

Müttefik Devletler'in beklentileri de iyiye gidiyordu; çok geçmeden Doğu Avrupa cephesindeki gidişatı değiştirdiler. Nabokov'la Edmund Wilson, on yaşındaki Dmitri'nin acilen geçirmesi lüzumu bulunan apandisit ameliyatının hazırlıkları için New York'ta Sonya Slonim'le buluştukları sırada, Normandiya Çıkarması yapılmak üzereydi.

Véra ve Carl Junghans'ın adımlarını takip eden Sonya da, France Forever'a katılarak savaş çalışmalarına destek verdi. Birkaç arkadaşına söylediğine göre, Fransızların davasına hizmet etmeye gönüllü olmak için, önceden haber vermeksizin Washington'daki Fransız Askeri Ataşesi'nin bürosuna gitmiş, ancak geri çevrilmişti.[100]

Müttefikler Normandiya'dan sonra geri çekilen Almanları kovalayarak ilerlemeye devam ettiler; savaşın yakında biteceği anlaşılmıştı. Amerikan kuvvetleri Paris'i kurtararak Fransa topraklarında ilerlerken, Sovyetler doğudan Polonya, Macaristan ve Avusturya'ya girerek 9 Mayıs'ta Prag'a vardılar. Aynı gün Sovyet kuvvetleri, savaşta kaybeden tarafı seçen, Olga Nabokov'un eşi Boris Petkevič'i aramaya başlayacaklardı. Onun çoktan İngiltere'ye gittiğini öğrendiler. Fakat Olga sorgulanmak üzere içeri alındı.[101] Birçok insan sorgularının ardından Gulag'ın uzak köşelerine gönderilirken, Olga üç gün sonra serbest bırakıldı.

---

99 *A.g.e.*, 68.

100 "Fransızların davasına hizmet etmeye gönüllü olmak için *ve* ancak geri çevrilmişti": Sonya Slonim'in FBI dosyası.

101 Petkevič'le mülakat, Prag, Kasım 2011; ayrıca Tolstoy, 2009.

Yaz içinde Sovyetler, Belzec'te bulunan, Jan Karski'nin gördüğü ölüm merkezinin yanı sıra, Sobibor ve Kreblinka'daki imha merkezlerinden geçtiler. Temmuz ayında dinî komiteler Birkenau ve Auschwitz'de ölüm kampları bulunduğunu kabul etmiş, bir buçuk milyondan fazla kişinin idam edildiğine dair kanıtları görmüşlerdi.[102]

Stalin'in gerçekleştirdiği temizliğe inanç duyanların gerçek ruhunu, yıllar önce *Gün Ortasında Karanlık* romanında çözümleyen Arthur Koestler, üç yıl boyunca konuştuğu askerlerde gördüğü inanmazlık tavrına yazıklanıyordu: "Toplama kamplarına inanmıyorlar, Yunanistan'ın açlık çeken çocuklarına inanmıyorlar, Fransa'da vurulan esirlere, Polonya'daki toplu mezarlara inanmıyorlar; Lidice, Treblinka ya da Belzec'i hiç duymamışlar."[103] Çok geçmeden, Jan Karski gibi tanıkların verdiği ifadelerin, olup bitenin dehşetini anlatmakta yetersiz kaldığı anlaşıldı.

Karski'nin kendi kitabı olan *Gizli Bir Devletin Hikâyesi* (*Story of a Secret State*) 1944'ün sonunda çıkmış, ABD'de muazzam ilgi görmüştü. Karski gördüklerine tanıklık etme görevini sadakatle yerine getirmişti, fakat artık bu tanıklığın tarihi değiştirmek için yeterli olmadığını anlıyordu. Kitabında, Varşova gettosundaki yaşlı bir Yahudi elbette Hitler'in yenileceğini, Karski'nin ülkesinin küllerinden tekrar doğacağını söyler. Fakat o zamana kadar, Polonyalı Yahudi kalmayacaktır yaşlı adama göre. "Size bunu söylemenin faydası yok," der. "Dış dünyadan hiç kimsenin bunu anlaması mümkün değil. Ben bile anlamıyorum; çünkü insanlarım ölüyor, bense hayattayım."[104]

10

O bahar, Varşova gettosunda ölenler Nabokov'un aklından hiç çıkmadı. Almanların kökünün kazınması gerektiğine da-

102 Brigham, Daniel, "Inquiries Conform Nazi Death Camps", *The New York Times*, 3 Temmuz 1944, 3.

103 Koestler, Arthur, "The Nightmare That Is A Reality", *The New York Times*, 9 Ocak 1944, *Konuş, Hafıza*, 5.

104 Karski, Jan, *The Story of a Secret State* (1944), 322.

ir –yıllar önce bir ara Wilson'a ifade ettiği– inancı azalmamıştı. 1944'te New York Browning Society'nin başkanına yazdığı mektupta, onun konuşma davetini reddetti ve bu davetle birlikte gelen, ıstırap çeken Alman sivillerine anlayış ve merhamet gösterilmesi çağrısını içeren belgelere yanıt verdi.

Nabokov'a göre, Almanların yardıma ihtiyacı yoktu; Varşovalı Yahudilerden çalınmış kanlı eşyalar, konforlu bir hayat sürmelerine yeterdi. Yanlış anlaşılmamak için, bazen kısırlaştırma ve geliştirilmiş üreme tekniklerinin, kronik bir sorunu çözmekte yetersiz kaldığını açıkladı. Elinden bir şey gelmese de, nihai çözümü doğrudan Almanların üzerinde uygulamayı hayal ediyordu. Almanya'nın –ülkeyi mi, kültürü mü yoksa insanları mı kastettiği belli değildi– hakkının kloroform tatbiki olduğunu söylüyordu Mrs. Hope'a.[105]

Kendi göçmen topluluğundaki Yahudi karşıtlığından da aynı derecede tiksiniyordu. Amerika'ya varışının üzerinden çok geçmemişken, George Hessen'e bu yeni ülkede durumu nasıl idare edeceğine dair tavsiyelerde bulunmuştu: "Yapman gereken tek şey, sadece hakiki Amerikalılarla ilgilenip, yöredeki Rus göçmenleriyle içli dışlı olmamak."[106]

Nabokov bunların tümünü yazıya dökecekti. Özgün ismi "*Double Talk*" olan, *The New Yorker* için yazdığı ilk öyküde bir Rus göçmeni, nasıl sürekli olarak, aynı ismi taşıyan bir bağnazla karıştırıldığını anlatır. Bu ikiz karakter on yıllar önce *Siyon'un Âkil Adamlarının Protokolleri*'ni kütüphaneye geri vermemiş, suç anlatıcının üstüne kalmıştır. İkizinin fitneci hareketleri yüzünden anlatıcının sınırdan geçişi zorlaşır; anlatıcının kışkırtıcı yazıları ise diğer adamın iki kez Almanlar tarafından tutuklanmasına yol açar.

Savaş zamanının Boston'ında, anlatıcı yanlışlıkla, aslında ikizine yönelik bir daveti kabul eder; ikizi –bu noktada okurların şaşmayacağı üzere– Almanya'yı ayıplayan bir gruba dahildir; bu gruptakiler "Amerikan basınını denetleyen Yahudi yanlısı parlak hayal gücüne" ve "Yahudilerin uydurduğu canavarlıkla-

105 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 47-8.

106 *His Life in Part*, 235.

ra" şiddetle karşı çıkar.[107] Anlatıcı kendisini tiksindiren fikirler dile getirenlerin arasında otururken, gerilim altında dili dolaşıp kekeleme eğiliminde olduğu için, konuşmaya çekinir. Ama nihayetinde diyeceğini demeyi başararak aceleyle dışarı çıkar; maalesef çıkarken, başka birinin şapkasını almıştır.

"*Double Talk*", Auschwitz'in 1945'in Ocak ayında Sovyetler tarafından ele geçirilişinden hemen önce yazılmıştı. O yılın baharında Amerikan birlikleri Alman mıntıkasına girerek, yollarına çıkan yüzlerce kamp ve alt düzey kampı ele geçirdiler; bunların arasında askerlerin Nisan ayında eriştiği Buchenwald da vardı. Birkaç gün sonra gazetelerde yer alan haberlere göre Amerikan birlikleri, yakın yerdeki Weimar'da yaşayanları, oraya gelmeye zorlamışlardı. Onlara krematoryumu, ölüleri, çocuklara tifüs mikrobu enjekte etme deneylerinden geriye kalanları, işkence odasını, darağaçlarını ve yarı ölü halde kurtarılan insanları göstermişlerdi.[108]

Sovyet askerleri, Almanların kaçarken kamplardaki ambarların birçoğunu tahrip ettiklerini gördüler. Yine de bir milyondan fazla takım elbise ve giysi kurtarılabildi; gerçekten de Nabokov'un Mrs. Hope'a mektubunda belirttiği gibi, yardım amaçlı olarak Alman şehirlerine gönderilmesi amaçlanmış elbiselerdi bunlar.

Ancak Drancy'den çıkarılanlar doğuya doğru giderken, yanlarına çok az eşya alabilmişlerdi. Sovyet kuvvetleri 1945'in Ocak ayında nihayet Polonya'ya vardıkları zaman, muhtemelen Auschwitz'in bulunduğu yerde, İlya Fondaminski ya da Max Berlstein'dan tek bir iz kalmamıştı.

Toplama kamplarının en büyüğü olan Auschwitz, kapatılıncaya dek yaklaşık bir milyon Yahudiyi, yüz binlerce Polonyalıyı, Çingeneyi ve Sovyet savaş esirini ölüme göndermişti. Şaşkınlık verici olan sadece kamplarda ortaya çıkanlar değil, bu sayıların kabarıklığıydı da. Ölenlerle –sevilenlerle, nefret edilenlerle, unutulanlarla– ilgili haberler, yaşayanların yolları üze-

107 *The Stories of Vladimir Nabokov*, 593.

108 Currivan, Gene, "Nazi Death Factory Shocks Germans on Forced Tour". 16 Nisan 1944, 1.

rine hayalet ağlar gibi yayıldı. Nabokov'un eski öğrencilerinden, sonradan şair olmuş Mihail Gorlin, Auschwitz'e bağlı bir maden kampında ölmüştü. Yine şair olan, yazdıklarıyla bir Berlin dergisinde Nabokov'un alay konusu olan karısı da ölmüştü. (Sonraları, "Raisa Blokh," diyecekti Nabokov. "Korkunç davranmıştım ona.") Yahudi olduğu için, geçmeye çalıştığı hududta İsviçreliler tarafından durdurulan Blokh, yetkililere teslim edilmiş ve Drancy'ye gönderilmişti."[109]

Blokh Doğuya götürülürken, trenin penceresinden atmayı başardığı bir not yazmıştı.[110] Lakin bu iletişim tek yönlüydü. Sevgiler ve özürler için geç kalınmıştı; şefkat, ufak tefek şeyler, nazik davranışlar, zalimlikler, ne varsa sonsuza dek donup kalmıştı.

Neuengamme, Almanya'nın doğu kısmında, Hamburg yakınlarındaydı. Son SS üyelerinin kampı terk etmesinden sadece birkaç saat sonra, bir keşif kolu vardı buraya. Üç gün sonra Müttefik Kuvvetler, bir grup eski mahkûmla birlikte tesisleri inceledi. O zamana kadar tren raylarıyla, barakalarıyla, morgu ve krematoryumuyla hemen hemen boşalmıştı kamp.

İngilizler geldi. Hayatta kalan mahkûmlar serbest bırakıldı. Ama hürriyet Sergey Nabokov'a vaktinde eremedi; onun ismi dört ay evvel Neuengamme Ölüler Defteri'ne geçirilmişti.

109 *His Life in Part*, 29. Shrayer, Maxim D., "Saving Jewish-Russian Émigrés", International Nabokov Conference in Kyoto, Japonya, Mart 2010: http://www.bc.edu/SL-V/ShlayerSavingJRE.pdf.

110 Shrayer, Maxim D., *An Anthology of Jewish-Russian Literature* (2007), 462-3.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Savaştan Sonra

1

O sonbahar, savaş bitmişken, Nabokov rüyasında kardeşini gördü. Bu rüyaya kadar, Sergey'in Hermann'la beraber bir yerlerde saklandığını düşünmüştü. Ama rüyasında farklı bir görüntü vardı: Sergey yalnızdı ve ismi belli olmayan bir toplama kampında, ıstırap içindeydi.[1]

Çok geçmeden Avrupa'dan, hakikati açığa çıkaran iki mektup geldi. Nabokov'un diğer erkek kardeşi Kirill *The New Yorker* aracılığıyla kendisine ulaşmış, Sergey'in Neuengamme'de mide fesadından öldüğünü yazmıştı. Yevgenya Hofeld'in yolladığı, aynı haberi içeren bir diğer mektup da aşağı yukarı eş zamanlı olarak gelmişti.[2]

Sergey dışındaki herkes hayattaydı. Halen Prag'da olan Hofeld, Nabokov'un yeğeni Rostislav'la ilgilenmeye devam ediyordu. Nabokov'un kız kardeşi Elena, kocası ve oğlu da selametteydi. Nabokov ailesinin mektuplarını cevaplayarak, hayatta olduklarını duymanın kendisini ne kadar sevindirip rahatlattığını ifade etti. Kısa bir konuşma esnasında öğrendiğine göre,

1 *The American Years*, 88.

2 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 63.

Kirill, Berlin'deki Amerikan ordusu için çevirmenlik yapıyordu. Elena'yla ilişkisinde daha cana yakın olan Nabokov, Amerika'daki hayatını ona anlatmak için neredeyse bin kelime kullanmıştı: İki sandviçle sütten ibaret öğle yemeğini, "yine böcekbilime sığınmasını" ve aldığı kiloların onu fena halde şişman bir 19. yüzyıl şairine benzetmesini. Elena'ya Sergey'den bahsetmişti ("zavallı, zavallı Seryoja"); Kirill'e mektubunda da, Nicholas'dan Sergey'in yazgısına dair ek bilgiler bulmasını talep eder misin, demişti; kuzenleri Nicholas o sırada, Almanya'daki ABD kuvvetleriyle bir görevdeydi.[3]

Nabokov aynı ay içinde Edmund Wilson'a yazdığı mektupta, her iki erkek kardeşini de andı. Sergey'den bahisle, kardeşinin "(Hamburg yakınlarındaki) en kötü toplama kamplarından birine gönderildiğini, orada helak olduğunu" söyledi. Kardeşinin İngiliz sempatizanı olduğu için tutuklandığını duyunca hayrete düştüğünü itiraf ediyordu. Sergey'e siyasi mahkûmluğu da içeren bir kimliği konduramayan Nabokov, onun "hayatını Quartier Latin* ve bir arkadaşıyla paylaştığı Avusturya'daki büyük ev arasında mekik dokuyarak geçiren, zararsız, üşengeç, acınası bir insan" olduğunu belirtmişti.[4]

İç savaşın patlak vermek üzere olduğu istikrarsız Yunanistan'dan yeni dönmüş olan Wilson, üzüntüsünü bildirdi. "İnsan hayatının," diye yazmıştı, "Avrupa'da hiçbir anlamı yok şu günlerde." Lakin Wilson, Nabokov'un tersine Almanya'ya sempati duyuyordu; kullandığı ifade savaştaki tüm taraflar içindi. Ülkesinin Dresden'i yıkmak ve "Nazilerden de ileri giderek tüm Japon kentlerini yıkmak" yönündeki hevesinden ötürü dehşete düşüyordu.[5]

Wilson'ın da verecek haberleri vardı; trajik olmasa da yeterince üzücü haberler: Üçüncü eşi Mary McCarthy'den boşanıyordu. Nabokov, çiftin çalkantılı ilişkisinin çöküşüne dair söy-

---

3 *A.g.e.*, 60-64; bahsettiği şair Aleksey Apukhtin'di.

(*) Paris'in bir semti – ç.n.

4 *Dear Bunny Dear Volodya*, 173.

5 "İnsan hayatının": *Dear Bunny Dear Volodya*, 175; "tüm Japon kentlerini yıkmak": Dabney, 304.

Vladimir ve Véra Nabokov Paris'te, 1959.

lentilerden haberdardı zaten. McCarthy kısa süreliğine bir psikiyatri hastanesine yatmıştı. Wilson'ın onu dövdüğünü söylüyor, Wilson ise böyle bir şey yapmadığını savunuyordu. Avrupa'dayken, karısını istismar eden birini cezalandırma konusunda arkadaşlarıyla rekabete girmişliği olan Nabokov, Wilson'ın doğrudan kendisine bir açıklamada bulunmamasından "büyük üzüntü duyduğunu" beyan etti.[6]

Ama 1945'te, karşılıklı sevgileri yok edilemez görünüyordu. Nabokov boşanmadan sonra Wilson'la dost kaldığı gibi, Véra da ondan hoşlanır oldu; içinde bulunduğu yasal kargaşanın ortasında, Wilson'ı Boston'a davet etti. Hatta Vladimir ile Véra, boşanma işlemlerinin içine sürükleneceğinden korkan evin aşçısına gönül ferahlığı vermek için, Wilson'ın isteği üzerine bir haftalığına onun evine yerleştiler.[7]

---

6 *Dear Bunny Dear Volodya*, 173.

7 *A.g.e.*, 174. Dabney'nin belirttiği gibi, Mary McCarthy bile sonradan Wilson'la arasını düzeltmişti (296); *The American Years*, 78.

Gelgelelim dostlukları, ideolojik farklılıklarını silemiyordu. Savaş geçmişe gömüldükten sonra bile, iki arkadaş bu savaşa farklı gözlerle baktılar. Wilson onca ölümün ışığında, artık kıyımların durması gerektiğini düşünüyor ve Nazi liderlerinin idam edilmesine karşı çıkıyordu.[8]

Lakin Nabokov'un nazarında, Hitler'in intiharı, olanları tazmin etmeye yetmiyordu. Almanların yenilgiye uğramasına karşın, Nabokov'un içinde merhamet uyanmamıştı. Noel zamanı Dmitri'nin okulundan gelen, Alman çocuklarına gönderilmek üzere giysi talep eden mektuba verdiği uzun yanıtta, ilkesel olarak eski düşmanlara yardım etme idealini desteklemekle beraber, umutsuz "Yunan, Çek, Fransız, Belçikalı, Çinli, Hollandalı, Norveçli, Rus (ve) Yahudi" çocukların ihtiyaçları söz konusu olmadıkça, okulun isteğini yerine getirmeyeceğini söylemişti.[9]

Bununla birlikte Nabokov, Sovyet birliklerinin halihazırda Almanlara günahlarının bedelini korkunç şekilde ödettiğini biliyordu. Gazetelerde, Almanya'nın yenilmesinden sonra batıya doğru kaçan mültecilere dair haberler vardı. Başyazılarda Sovyet kuvvetlerinin, "işgal ettikleri memleketleri soyup soğana çevirdiklerinden" bahsediliyordu. Binlerce insan Sovyetlerin işgal ettiği bölgelerden kaçmıştı; vatanlarına dönmeyi reddediyorlardı. Başlangıçta bazı Doğu Avrupalılara, geri dönmekle dönmemek arasında bir seçim yapma imkânı tanındı; diğerlerine ise tanınmadı. Müttefiklerin Yalta'da aldığı karara göre, Sovyet vatandaşları isteseler de istemeseler de Rusya'ya geri gönderilecekti. Almanya'da bulunan birçok Sovyet askeri, vatana dönmektense firar ederek, kaçak yaşamayı ya da çıkarılan kişilerin yerine kamplara yerleşmeyi seçti.[10]

---

8 *Dear Bunny Dear Volodya*, 175.

9 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 63.

10 "bedelini korkunç şekilde ödettiğini": *Conversation Piece* (özgün adıyla *Double Talk*) öyküsünde Nabokov, Kızıl Ordu Almanya'ya geldiğinde hiç kimsenin zarar görmediği hususunda ısrar eden çok sevimsiz bir Rusa yer verir. Grup, Sovyetlerin "entelektüelleri ve sivilleri Doğu'nun geniş arazilerinde mahkûmlar gibi çalışmaya" göndermesinden duydukları endişe hakkında tartışır. *The Stories of Vladimir Nabokov*, 594.

2

Sovyet ordusunda yüzbaşı olan Aleksandr Soljenitsin, Kızıl Ordu'nun ilerleyerek ele geçirdiği topraklarda seyahat etmişti. Vatana doğru yürüyüşe geçen serbest bırakılmış Sovyet savaş esirleriyle birlikte taban tepmişti. O zamanki masumiyetiyle, bu esirlerin Rusya'ya dönmekten ötürü morallerinin son derece bozuk olmasına şaşıp kalmıştı.

Stalin'in ilerleyen birliklere gönderdiği mesajda, onları Almanya'dan istedikleri şekilde intikam almaya teşvik etmesinden daha büyük rahatsızlık duymuştu. Askerlerin isteklerininse çok korkunç olduğu ortaya çıkacaktı.[11]

Sovyetler Almanya'nın içine pervasızca daldıklarında, sınırın yüz on kilometre batısındaki Könisberg'e kadar gitmişti Soljenitsin. NKVD'nin bir mahkemesine ve ele geçirilen topraklardaki misillemelere şahit olmuştu. Ayrıca işbirlikçilerden en az birinin idamında hazır bulunmuştu; bu olay dört başı mamur bir eğlencenin başlangıç etkinliği olmuş, Soljenitsin bu eğlenceye katılmayı reddetmişti.[12]

Soljenitsin, Nabokov'dan farklı olarak savaşı bizzat görmüştü; ama tıpkı yurttaşı gibi, o da yazarlıkta karar kılmıştı. 1944'te, belki karışık etkenlerle, gizli bir ajan aracılığıyla sahte bir ordu pasaportu ve askerî bir kıyafet göndererek karısı Natalya'yı yanına, cepheye getirmeyi başarmıştı. Natalya üç hafta boyunca siperlerde iş görmüş, önceki sene Véra Nabokov'un Cambridge'de yaptığına çok benzer şekilde eşinin müsveddelerini temize çekmiş, onunla Rus edebiyatını tartışmıştı. Soljenit-

"işgal ettikleri memleketleri çırılçıplak soyduklarından": McCormick, Anne O'Hare, "Abroad: When the Policemen Want to Go Home", *The New York Times*, 14 Ocak 1946, 18; Hill, Gladwin, "Flow of Displaced Tangled in Europe", *The New York Times*, 30 Mayıs 1945, 12. Artık birçoğu Amerikan vatandaşı olan New York'taki Rus göçmen cemaati, Sovyet vatandaşlarını Rusya'ya dönmeye zorlayan Yalta kararını protesto ettiler. Bkz. "Russian Exiles in U.S. Censure the Soviet", *The New York Times*, 1 Ağustos 1945, 9.

"vatana dönmektense": Clark, Delbert, "Soviet Deserters Said To Be Hiding to Avoid Forced Return To Russia", *The New York Times*, 26 Mart 1947, 12.

11 Scammell, *Solzhhenitsyn*, 136.

12 *A.g.e.*, 132.

Soljenitsin, İkinci Dünya Savaşı sırasında topçu yüzbaşı olarak.

sin karısının uzun zaman kendisiyle kalacağını umsa da, işler her zaman pürüzsüzce yürümüyordu. Soljenitsin'in bakış açısıyla aralarında çatışmaya yol açan bir husus, eşinin kendisi sipere girdiğinde esas duruşa geçmeyi kabul etmemesiydi.[13]

O sırada Soljenitsin hâlâ devrim inancını koruyordu ama Stalin'e olan saygısını tamamen kaybetmişti. Ordudaki arkadaşlarıyla konuşurken, askeriyenin sansürcülerini pek düşünmeksizin, sürekli olarak Sovyetlerin "posbıyıklı" yüzünden yaşadığı sorunlara değiniyor, yahut benzeri üstü örtük terimler kullanıyordu.[14] Arkadaşları ise, gereken devrimci gayret gösterilirse, elindeki imkânlara yaraşır şekilde yaşayan, Stalin'in hatalarından arındırılmış bir Sovyetler Birliği'nin yaratılmasına yardımcı olabileceklerine inanıyorlardı.

Soljenitsin, orduya girdiği halinden çok farklıydı artık. İlk zamanlardaki yetersizlik ve kederine karşın, disiplini, liderliği öğrenmeyi başarmıştı. Kazandığı saygı ve ünden memnundu.

Fakat Berlin'e taarruz edilmesinin arifesinde –savaş istendiği şekilde sonlanmıştı ama daha kazanılmış sayılmıyordu– Soljenitsin tuğgeneralinin bürosuna çağrıldı. Özel bir görev için çağrıldığını sanarak raporunu verirken, kendisini tugay personeli ve Sovyet karşı-casusluk ajanlarıyla aynı odada buldu. Ta-

13 Nabokov muhtemelen Véra'dan böyle bir istekte bulunmamıştı. Natalya oradayken Soljenitsin ona tabancayla ateş etmeyi öğretmişti; Véra'nın on yıllar önce edindiği bir beceriydi bu (*Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 55).

14 Scammell, *Solzhhenitsyn*, 136.

bancası alınıp kepindeki yıldız çıkartılınca ve ceketindeki apoletler sökülünce, tutuklandığını anladı.[15]

3

Vladimir Nabokov'un bir askerî eyleme en yakın durduğu zaman, sigarayı bırakmaya çalıştığı günlerdi. (Véra'nın biyografisinde Nabokov'un kendisiyle nasıl dalga geçtiği aktarılır: "Tepelerde savaşacağız. Asla teslim olmayacağız.")[16]* Nabokov, diğer yazarların şöhretlerinde yara açmaya meraklı olmak bir yana – genellikle bu amaçla, ünlülere ya da ölmüşlere sataşırdı– şiddetini edebiyatla ya da onu kışkırtan örgütlere mektup yazmakla sınırlardı. Wellesley'de ders veriyor, Guggenheim bursunu (ikinci yılında olmak üzere) almaya devam ediyor ve Harvard'ın kelebeklerini yeniden düzenliyordu. Bu arada oğlunu el üstünde tutuyor, Véra'yla birlikte çalışıyor, Wellesley'de yarı yaşındaki kadınlarla flört ediyordu. Avrupa'daki sürgünlüğünde, bu kadar süre boyunca yarım düzine kitap çıkarmıştı; oysa Amerika'da geçirdiği zaman için sergileyecek çok daha az şeyi vardı.

Sonuç olarak, iki dünya savaşı ve bir devrim gören Nabokov hiç askere çağrılmadı, askerlik yapması gerekmedi. Ailesinin doğuda kalan bireylerinin aksine, faşizmle komünizm arasında sıkışıp kalmamayı başarmıştı. Hiç madalyası yoktu ve belki sadece, Avrupa'dan kaçırdığı eşiyle oğlunun gözünde bir kahramandı. Savaş boyunca ABD'de kalmış, vize almak isteyen arkadaşlarına destek veren mektuplar yazmış, Amerika'ya gelmeye çabalayanların kaderine hayıflanmıştı.

Nabokov savaştan sonra da aynı şekilde, hâlâ Doğu'da sıkışık kalmış haldeki aile üyelerini, batıya giderek tehlikelerden uzaklaşmaya ve özgürlüklerine kavuşmaya teşvik etti. Hâlâ mali sıkıntı çeken Nabokov, buna rağmen, Harvard'la Wellesley'den ve *Karanlıkta Kahkaha* ismini alan *Camera Obscura*'nın film hakla-

15 *A.g.e.*, 142.

16 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 137.

(*) Nabokov burada, Winston Chirchill'in ünlü bir konuşmasına gönderme yapmış – ç.n.

Vladimir ve Véra Nabokov, Wellesley'deki bir kız öğrenci kulübünde, 1942.

rı satışından gelen parayla, her zamankinden daha varlıklıydı. Yevgenya Hofeld'e Rostislav'ın bakımında yardımcı olmak için para ve giysi paketleri göndermeye devam etti; bir yandan da, göç edebilmeleri için kulis faaliyetinde bulunuyordu.[17]

Savaş sonrasında ortam hızla değişmişti. Çatışmalar biteli bir yıl olmamışken, Missouri'de bir konuşma yapan Winston Churchill, Baltık Denizi'nden Adriyatik'e kadar "kıta boyunca çekilen demir perde"nin milyonlarca orta Avrupalıyı Sovyet baskısının tehlike alanı içine sıkıştırdığını duyurdu.[18] Ertesi yıl duyurulan Marshall Planı, demokrasiyi güçlendirmek amacıyla, Avrupa'daki ekonomileri ve altyapıları yeniden kurmaya milyarlar tahsis etti.

Nabokov, Sovyetlerin yeni etki bölgelerine, kendi vatandaşlarından farklı davranmayacağını anlamıştı. Sovyetler işgal altındaki bölgelerde otoritelerini daha saldırgan biçimde uygularken, Polonya'da vaat edilen özgür seçimler, 1947 yılında hile ve fesat karıştırılarak gerçekleştirildi. Macaristan'da yapılan iki seçimde de benzer bir süreç işledi; Komünistler az sayıda oy almalarının ardından, halkın sevdiği liderleri yıldırmaya, tutuklamaya, sürgün etmeye başladılar. Nabokov ailesini nasıl sınır dışına çıkaracağını düşünmeyi sürdürerek, Birleşmiş Milletler'de işe girmeye çalışan Elena için bir tavsiye mektubu yazdı.[19]

Nabokov kendisinin sadece Sovyetlere değil, göçmen topluluğunun bazı bölümlerine de karşı olduğunu belirtiyordu. Edmund Wilson, Ruslar söz konusu olduğunda Nabokov'un seçmeci davranabildiğini öğrenmişti. Rus sanatçı Pavel Çiliçev, Wellfleet'e Wilsonları ziyarete geleceği zaman, Nabokov'u uyarmayı akıl etti bu yüzden. Diaghilev balesinde Nicholas Nabokov'la birlikte çalışan Çiliçev, Paris'te Sergey Nabokov'un oda arkadaşı da olmuştu. Ziyarete geldiği takdirde karşılaşabi-

17 *Dear Bunny Dear Volodya*, 173; *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 66-7.

18 "Mr. Chirchill's Address Calling for United Effort for World Piece", *The New York Times*, 6 Mart 1946, 4.

19 *The American Years*, 126.

leceği bu kişi konusunda Nabokov'u uyaran Wilson, "Bu yüzden bana uğramazlık etmezsin umarım," demişti.[20]

Nabokov Rusya'ya ilişkin düşüncelerini Wilson'la paylaşmaktan çekinmiyordu; Amerika'ya dair gözlem ve anlatılarını da biriktirmeye başlamıştı. Güneydeki konferans turunda W. E. B. Du Bois'yla* tanışmış, bu seçkin "zenci âlim ve örgütçü"nün, pasaportunda yer alan "Koyu Tenli" ("*Colored*") manasındaki *Col.* ibaresi nedeniyle, İngiltere'de bir albay (*colonel*) sanılarak hoşça karşılandığını öğrenmişti. Pulman vagonunun tuvaletinde rastladığı, Nabokov'a çocukluğundaki gerici milisleri anımsatan pasaklı adam o kadar eğlenceli değildi; Yahudi karşıtı laflar gevelemeye başlayınca, Nabokov'un gördüğü benzerlik daha da artmıştı.[21]

Nabokov Yahudi karşıtlığını Avrupa'ya ait bir kalıntı olarak geride bırakacağını umduysa, acı bir hayal kırıklığına uğramış olmalıydı; bu hayal kırıklığı Pulman vagonundaki karşılaşmayla sınırlı değildi üstelik. 1945 yazında New Hampshire'a seyahat etmeyi kafasından geçirirken, ABD'nin kendisine yabancı gelen mekân terimlerini deşifre etmeye başladı. "Modern konfor" teriminin tuvaleti olmakla birlikte banyo küveti bulunmayan odalar için kullanıldığını öğrenmişti. Konfora ilişkin abartılardan daha kötü olmak üzere, Yahudilere hizmet sunulmadığını belirten ibareler vardı. Wilson'a mektubunda, sadece "Hıristiyan Müşteriler"in istendiğini beyan eden mekânları alaylı bir dille kötülemişti.[22]

Ertesi yıl New Hampshire'da, Yahudi müşterileri yasaklayan tabelaları bizzat görerek hayal kırıklığı yaşayacaktı. Dmitri'yle Véra'nın sonradan anlattıklarına göre, girdikleri lokantada böyle bir not fark ederek öfkelenen Nabokov, müdüre şöyle sormuştu: "Diyelim yaşlı, sakallı İsa Mesih eski Ford arabasını buraya çekti; yanında da annesi var (kara eşarplı, Polonya aksanlı),

20 *Dear Bunny Dear Volodya*, 144.

(*) William Edward Burghardt Du Bois. (1868 - 1963), ABD'li sosyolog-tarihçi. ABD'deki siyah özgürlük hareketinin önemli lideri – ç.n.

21 *A.g.e.*, 97-8.

22 *A.g.e.*, 171.

ne olacak?" Eşeklerini girişe bağlayarak kucaklarındaki bebekle içeri girmiş genç çifte hizmet sunacaklar mıydı? Nabokov'un Yahudi olduğu bilinen kutsal aileye yaptığı atıflar, lokantadaki personeli afallatmıştı; Nabokov lokantayı hiddetle terk ederken, ne demek istediğini açıklamak zorunda kalmıştı.[23]

Nabokov "Double Talk"ta Amerika'daki Yahudi karşıtlığına temas etmişti. Ancak bu öyküde kötücül olanlar esasen göçmenler –Alman doktor ve Beyaz Rus Albay– iken, karşılarındaki Amerikalılar, coşkulu gafiller rolündeydi. Ancak Nabokov'un seyahatleri, ülke içindeki önyargıları da açığa çıkarmıştı.

Sevdiği ülkede bağnazlık kök salmışsa, bunu ifşa etme yükümlülüğü bulunduğunu babasından öğrenmişti. Yeni bir kıtada Yahudi karşıtlığını gözlemliyor, bunun bölgeden bölgeye nasıl değiştiğini inceliyordu. Bu iyi bildiği bir familya olsa da, alt türleri sınıflandırması gerekiyordu. Olayları değerlendirip sabırla bekleyerek, çok geçmeden, neredeyse gördüğü her şeyi kullanmanın bir yolunu bulacaktı.

4

ABD ile SSCB karşıt kamplar haline gelirken, Nabokov'un aile üyeleri savaş zamanı etkinliklerinden barışa geçiş yaptı. Ama çoğu siyasi nitelikli işlerde çalışmaya devam etti. Nicholas Nabokov, savaş zamanı bir süre Adalet Bakanlığı'nda çalıştıktan, 1945 yılında da ABD Stratejik Bombardıman Araştırması'nda* analistlik yaptıktan sonra, müzakere eşgüdümcüsü ve kültürel danışman olarak Almanya'ya gitti. Sonya Slonim iki yıl *La Voix de France* dergisinde kalmış, sonra New York'ta Birleşmiş Milletler için serbest çevirmenlik yapmıştı. Ama istikrarlı bir iş bu-

23 *The American Years*, 107; *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 134; *The Annotated Lolita*, 436.

(*) ABD Stratejik Bombardıman Araştırması (*The United States Strategic Bombing Survey*), İngiltere ve Amerika'nın stratejik bombardımanlarının Nazi Almanyası üzerindeki etkisini kestirmek üzere oluşturulmuş bir kurulun raporuydu. Kurul bu raporu yayımladıktan sonra, dikkatini Japon İmparatorluğu'na karşı savaşta yapılanlara çevirmiş, kısa zaman önce atılan atom bombalarını ayrı bir bölümde ele almıştı – ç.n.

lamadığı için şehirden ayrılmak zorunda kalarak kuzey Virginia'ya taşınmış, orada ABD Ordusu'nda kriptocu olarak çalışmaya başlamıştı.[24]

Junghans'la ilişkisi, Sonya'nın başına dert olmuştu. Askerî İstihbarat formalite icabı, güvenlik amacıyla Sonya'nın geçmişini araştırırken, onunla ilgili sürüyle suçlama içeren bir mektup ortaya çıkmıştı. Mektuba göre Sonya, "AYNI ANDA birkaç yabancı hükümet için çalışıyordu", "para için yapmayacağı şey yoktu", ağzı gevşekti, cakacıydı ve "çok sinsi" bir şantajcıydı. Olur da ajanlar ne denmek istendiğini anlamazsa diye, onun "pek sağlam ahlâklı olmadığı" da belirtiliyordu. Altı ay süren iç soruşturma, 1941'de Dışişleri Bakanı'na çekilmiş, Sonya'yı Alman casusu olmakla suçlayan telgrafı açığa çıkardı. Askerî İstihbarat, FBI'a kapsamlı bir sadakat soruşturması yaptırdı.

FBI'ın araştırması bir yıldan uzun sürdü ve biraz da Slonim'in Junghans'la uzun bir ilişki yaşamışlığından ötürü, Fransa ve Almanya'ya uzandı. Sonya, Nazi karşıtı olmakla biliniyordu ama bir Nazi propagandacısıyla birlikte olmuştu. Sovyet karşıtı olarak tanınırdı, ama Junghans'ın aynı zamanda komünist olduğuna inanılıyordu. Savaş sırasında New York ve Hollywood'da işvereni olan birkaç adam da komünizm sempatizanı olarak soruşturulmuşlardı. Fransız istihbaratıyla çalıştığını iddia etmesi –aslında ajanlara böyle bir şey söylememişti; bunu onlara, tanıdıkları iletmişti– Sonya'yı fırsatçılıkla suçlayan mektubu haklı çıkarmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Massachusetts'li ajanlar sürecin bir parçası oldular, dedektiflerin hiç de şüpheli bulmadığı Vladimir ve Véra Nabokov'un güvenilirliğini araştırdılar.

Sonya'nın herhangi bir kabahat işlediğine dair somut delil bulunamadı, ama ilişkileri sorunluydu. Onunla ilgili bürokratik işlemlere Amerikan Yahudi karşıtlığı parmağını sokuyor, Sonya'nın çevresindekilerden kimin Yahudi olduğuna, kimin olmadığına bilhassa dikkat ediliyordu (ve bu kimlik saptama sürecinde sıklıkla hata yapılıyordu). Hatta muhbirlerden biri

24 Sonya Slonim'in Amerikan Ordusu Askerî İstihbarat dosyasından alınmış bilgi.

Vladimir Nabokov, kız kardeşi Elena ve Véra'nın kız kardeşi Sonya'yla.

–sadece hatalı değil, aynı zamanda saçma biçimde– Sonya'nın, Yahudi olduğunu saklamak için soyadını Levin'den Slonim'e çevirdiğinde ısrar etmişti.[25]

Sonya hakkında birbiriyle çelişen o kadar çok rapor vardı ki, onun sadakati hakkında karara varmak imkânsızdı. Sonuçta, hiçbir nihai karar alınamadı. Süreç uzayıp gitti; en sonunda, 1949 yılında Slonim, soruşturma tamamlanmamışken ordudaki görevinden ayrılıp Birleşmiş Milletler'de çalışmaya başladı.

Nabokov da kısa süreliğine savaş sonrası jeopolitiğinin zorlamasını –bunun yanı sıra kendi mali durumunun tehlikeye girişini hissederek, Dışişleri Bakanlığı'nın Amerika'nın Sesi radyosundan yapacağı Rusça yayınları idare etme girişiminde bulunmuştu. Bu iş için, Edmund Wilson ona çok iyi bir tavsiye mektubu yazmıştı; geçmişiyle ilgili araştırmadan da geçer not alacak gibiydi ama Nicholas Nabokov'un da aynı işe başvurduğunu öğrendi. Nicholas, ondan kendisine referans olmasını istemişti. Nabokov'un referansı Wilson iken, Nicholas'ın referansları üç kez Pulitzer ödülünü kazanan Archibald MacLeish, ABD'nin eski Sovyetler Birliği büyükelçisi George Bohlen ve

25 Sonya Slonim'in FBI dosyasından alınmış bilgi.

Dışişleri Bakanlığı'nın politika planlama biriminin nüfuz sahibi yöneticisi George Kennan'dı.[26]

Nicholas bu iş başvurusunda Vladimir'in önüne geçmişti, ama Sonya Slonim gibi o da çok geçmeden detaylı inceleme altına alındı. Sekiz ay sonra Nicholas yeniden güvenlik soruşturması gerektiren bir işe başvurunca, Soğuk Savaş'ın ilk senelerinin Amerika'ya olan sadakatin yeniden tanımladığını keşfetti. Nicholas'ın 1948 yılındaki başvurusu gözden geçirilirken, hayatı Sonya'nınkinden daha endişe verici ölçüde didiklenmişti. Psikiyatri hastanesine yatışları, ona manik-depresif teşhisi konuluşu, boşanmaları, birkaç eski arkadaşı ve iş ortağıyla husumetleri ve çeşitli Amerikan üniversitelerindeki kız öğrencilerle ilişkileri hep araştırılmış ve anlaşıldığı kadarıyla gerçekliği ortaya çıkmıştı. Uyuşturucu alışkanlığı bulunduğu, zührevi hastalık taşıdığı, Stalin'e hayranlık duyduğu, Fransız Komünist Parti'sine üye olduğu ve 1930'larda Sovyetler Birliği'ne dönmeye çalıştığına dair söylentiler ise doğrulanmamıştı. (Gizli muhbirler, ifadelerindeki fesatlık bakımından gemi azıya almışlardı.)

Ama onun bunca gerçek ya da hayalî kabahati bir yana, görünüşe bakılırsa FBI'ın gerçekten kaygı duyduğu tek mesele vardı: Nicholas Nabokov'un eşcinsel olup olmadığını bilmek istiyorlardı. Paris'teyken eşcinsel balet Diaghilev'le yakın olduğunu ve "cinsî sapık"lığıyla bilinen başka arkadaşları bulunduğunu duymuşlardı. Ne *olmadığını* kesin olarak saptamak mümkün müydü acaba? Birlikte çalıştığı kişilerle, eski oda arkadaşlarıyla, işverenleriyle, eski eşleriyle görüştükten sonra odaklandıkları mesele buydu artık. Sergey'in eski oda arkadaşı Pavel Çiliçev'i ziyaret edip, Nicholas'a dair ne bildiğini sordu-

---

26 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 72-3. Programın ya da Nicholas Nabokov'un yetersizliğini anlatmak üzere, bir kompozisyon öğrencisinin sonradan aktardığına göre, Nicholas Nabokov bu görevde yaptığı en önemli işin, " 'Savaşta ve Barışta FBI' adlı radyo dramasındaki tema şarkısının, bir komünist tarafından bestelendiğini açığa çıkarmak" olduğunu öne sürmüştü. Bkz. Argento, Dominick, *Catalogue raisonné as memoir* (2004), 2-3.

"Nicholas'ın referansları": Nicholas Nabokov'un referansları, FBI dosyasında sıralanmıştır.

lar. Ajan, Çiliçev'in de eşcinsel olduğunu anlamış mıydı acaba; bunu rapordan çıkarsamak mümkün değildir. Eşcinselliğinden şüphe duyulan beş yüzden fazla başvuru sahibiyle görüşmüş bir muhbir –konu kendisinin uzmanlık alanı gibi görünüyordu– Nicholas'ın aslında eşcinsel olduğuna inandığını söylemişti.[27]

Bakanlıktakiler kararsızlık içindeydi; Nicholas'ın vereceği hizmeti çok arzu ediyorlardı ama cinsellik meselesi yeterince açıklığa kavuşmamıştı. Dışişleri Bakanlığı'ndan bir çalışan, bunu bizzat Nicholas'a sordu. O sıralarda ABD'nin deniz aşırı ülkelerdeki gizli operasyonlarını biçimlendiren George Kennan da, sonradan bu meseleyi Nicholas'la konuştu.

Nicholas soruşturmacıların acımasızlığından ötürü korkmuş, sinirlenmiş gibiydi. Yanlış anlaşıldığını söyledi Kennan'a. Elbette tanıdığı eşcinseller vardı –Paris'teyken *ballet*'de çalışmıştı– ama kendisi onlardan biri değildi. Belki onu Paris'teki bir akrabasıyla, yani Sergey Nabokov'la karıştıranlardan bir şeyler duymuşlardı; Sergey de Diaghilev ve Cocteau ile içli dışlıydı. Eşcinsel olan kendisi değil, Sergey'di. Kennan'a göre Nicholas, Sergey'in eşcinsel edimlerinin Nabokov ailesine utanç getirdiğini kabul ediyordu; ama bu utancın sorumlusu Nicholas değildi.[28]

Soruşturma başlayalı bir yıl olmuşken, Kennan derin üzüntülerini ifade eden bir mektup yazarak, Nicholas'a meselenin soruşturmacıları tatmin edecek şekilde açıklığa kavuşturulmasının mümkün görünmediğini söyledi. Kennan, hükümetin davranışından mahcubiyet duymakla birlikte, başvurusunu geri çekmesinin en doğru davranış olabileceğini belirtti, Nicholas da öyle yaptı.[29]

Savaş sonrasında, geçiş yolu herkes için bu kadar zorlu olmadı. Prenses Lena Slonim Masalski İsveç'e yerleşti, çevirmen ola-

27 Buradaki Nicholas Nabokov'a dair tüm malzeme, 1948'de FBI'ın George Kennan'la yaptığı görüşmenin özeti dahil olmak üzere, onun FBI dosyasından alınmıştır (No. 77-2199).

28 Nicholas Nabokov FBI dosyası.

29 Stonor Saunders, Frances, *The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters* (2000), 43.

rak iş buldu.[30] Uzun zaman Nabokov'un eserlerinin destekçisi olan, Nicholas'ın eski baldızı Zinayda Şakovski, Fransız direnişi için yaptığı çalışmalardan ötürü şöhret kazanmıştı. Şakovski Nuremberg Davaları'nı haberleştirmeye devam etti ve Edmund Wilson gibi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından patlak veren şiddeti izlemek üzere Yunanistan'a gitti.[31]

Nicholas Nabokov bile sonunda durumunu düzeltecek, 1950'de Almanya'daki Kültürel Özgürlük Kongresi'nde yeni adımlar atarak, "savaş için bir organizasyon oluşturmalıyız" diyecekti. Kongreye katılanlar arasında bulunan, Akademi Ödülü sahibi aktör ve savaş gazisi Robert Montgomery de aynı düşünceyi savunmuş, "Sanatçı titrini taşıyan hiç kimse, zamanımızın savaşlarında tarafsız kalamaz," demişti.[32]

Konferansın başlamasından önceki gün Sovyet egemenliği altındaki Kuzey Kore, Amerikan egemenliğindeki Güney Kore'yi işgal edince, Sovyetlerin taarruzuna karşı demokratik propaganda yapılması yönündeki çağrılar, fazlasıyla haklı göründü. Bu da aylardır planlanan şeyin uygulanmasını iyice basit hale getirdi: Kültürel Özgürlük Kongresi'nin kalıcı bir mevcudiyet haline getirilmesi. Kısa vadede, Nicholas Nabokov bu en yeni komünizm karşıtı propaganda girişiminin genel sekreterliğine seçildi.[33]

5

Vladimir Nabokov, Amerika'nın Sesi radyosuna yaptığı iş başvurusunun dışında, hayatındaki birçok insanın dahil olduğu siyasi aktivizmden uzak bir yolda ilerledi. Bununla birlikte siyaset bir biçimde, Amerika'da yazdığı ilk romanın baskın unsuru olacaktı.

Nabokov'un savaşın ortasında başladığı ve son Alman kuv-

30 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 332.

31 Şakovski Ailesi'nin Evrakları, Amherst Üniversitesi Rus Kültürü Merkezi.

32 "savaş için bir organizasyon oluşturmalıyız": Stonor Saunders, 93; "Sanatçı titrini taşıyan hiç kimse ... tarafsız kalamaz": Atomic Physicist Scraps Defense of Reds at Cultural Talk as Result of Korea Attack", HYT, 28 Haziran 1950, 9.

33 Stonor Saunders, *The Cultural Cold War*, 93.

vetlerinin koşulsuz-şartsız teslim olmasından bir ay sonra bitirdiği *Bend Sinister*,* Karakurbağası** lakaplı bir yöneticinin zorba yönetimi altında, bağımsız filozof Adam Krug'un başına gelenleri anlatır. Hikâye başka bir dünyada geçer; bununla beraber, Nabokov'un kendi dünyasından yansımalarla doludur.

Karakurbağası'nın siyaset felsefesi olan Ekwilizm, kimliğin otoriteye boyun eğmeyi sağlayacak biçimde silinmesini öngörür. Krug entelektüellerin "mutlu ve kitlelerle birlikte yürümekten gururlu" olduklarını göstermeye teşvik edilir. Habisliğin ahmaklıkla başbaşa gittiği bir hükümete başkanlık eden Karakurbağası, Krug'dan iktidarını desteklemesini ve bu iktidara entelektüel meşruluk kazandırmasını ister. Ama Karakurbağası'nın Krug üzerinde galibiyet kazanma ihtiyacının, daha derinde yatan sebepleri vardır. Krug'un, diğer ahlâki zaaflarının yanı sıra, çocukken Karakurbağası'yla aynı sınıfta olduğunu ve beş yıl boyunca okulda ona kabadayılık ettiğini öğreniriz. *Bend Sinister*'ın komik, sadist, eşcinsel kötü adamı, romandaki kahramanın çocukluk döneminde gösterdiği zalimliğin ürünüdür.[34]

Karakurbağası, Krug'u kendisine katılmaya ikna edemeyince, gözünü korkutmayı da başaramayınca, filozofu ve genç oğlunu tutuklar. Krug oğlunu kurtarmak için itaat etmeye hazırdır ama hatasızca gaddarlık etmeyi dahi beceremeyen yetkililer, Krug'un oğlunu başka bir çocukla karıştırıp, kazara onu öldürürler.

Babanın bu ölümün dehşetini taşıması mümkün olmadığından, anlatıcı Krug'a merhamet göstererek, aklını kaybetmeyi ihsan eder ona ve kendisinin bir hikâye karakteri olduğunu görmesine imkân tanır. Krug'un tanıdıkları ve arkadaşları ara-

---

(*) "*Bend sinister*", kraliyet armalarında üstten alta doğru çaprazlama inen şeritin adıdır – ç.n.

(**) Özgün metindeki "The Toad", Karakurbağası demektir; aynı zamanda "nahoş kimse" anlamında da kullanılır – ç.n.

34 "diğer ahlâki zaaflarının": Krug, oğluyla birlikte tutuklandığı sırada (137 ve 197), kendisinin üçte biri yaşında "çok genç bir kız"a cinsel tacizde bulunmanın eşiğindedir; "beş yıl boyunca": Krug, çocukken her gün Karakurbağası'na çelme takıp düşürdüğünü, sonra da onun yüzüne oturduğunu anlatır (50-1).

sından toplanan rehineler Krug'a, Karakurbağası'nın buyruğunu yerine getirmediği takdirde vurulacaklarını söylerler. Gelgelelim Krug, olup bitenleri anlayamayacak denli çıldırmış haldedir. Gücünün doruğunda olduğu çocukluğuna, okul arkadaşını yakalayıp küçük düşürdüğü günlere döndüğü hezeyanı içindedir. Dünya bir yanılsamaya dönüşür gibiyken, Karakurbağası'nı yakalamaya koşan Krug vurulur. Sonra hikâyenin perspektifi Krug'dan uzaklaşarak, Vladimir Nabokov'a çok benzeyen, gece vakti kelebek kepçesiyle pencerenin kıyısındaki güveleri yakalayan bir anlatıcının görüntüsünü sunar.

Önceki romanlarından *İnfaza Çağrı*'da, Nabokov'un anlatısı daha soyut ve daha umutluydu. Cincinnatus idam ediliyor gibi görünse de, aynı zamanda cellatlarına galebe çalıyordu; *Bend Sinister*'ın anlatıcısı ise, Krug'a bahşettiği ölümsüzlüğün sadece bir "kelime oyunu" olduğunu açıkça kabul eder. *İnfaza Çağrı* ile *Bend Sinister* arasında Sovyetlerin temizlik harekâtları ve Yahudi soykırımı gerçekleşmiş, zorbalık karşısında sanata ve bireyin zihnine duyulan inancı muhafaza etmek zorlaşmıştır.

Kitabın başlarında, Krug doğru belgelere sahip olmadığı için bir nehrin üzerinde, iki bekçi istasyonu arasında mekik dokumak zorunda bırakılır; bu da sayısız mültecinin başına gelenleri çağrıştırır. Sonradan hapishanede, İngilizce gramer çalışması yapan mahkûmların sesini duyar ("Teyzemin vizesi var, Saul Amca Samuel amcayı görmek istiyor. Çocuk cesur").[35] Bu da "Vasili Şişkov" öyküsünün arka planındaki Yahudi göçmenleri akla getirir.[36]

Nabokov'un önsözü, *Bend Sinister*'ın dünyasını doğrudan doğruya onun yaşadığı totaliter devletlere, "zorbalığın ve işkencenin, faşistlerin ve Bolşeviklerin, *philistine* düşünürlerin ve asker botu giymiş babunların dünyasına" bağlar. Romanındaki karabasan dünyasını inşa etmek için Lenin'in konuşmala-

35 *Bend Sinister*, 233.

36 Amerika'ya bir gönderme söz konusu olsa da – Boyd'un belirttiği üzere son cümle, yani "Çocuk cesur", Nabokov'un 1945'te girdiği vatandaşlık sınavından alınma bir satırdır. The American Years, 87.

rından ve Sovyet anayasasından küçük alıntılar kullanır, "Naziciliğin verimlilik safsatasına" da göndermede bulunur.[37]

Bend Sinister'da Sovyet çalışma kamplarına, dört bir yanı sarmış Nazi mitlerine dair çağrışımlar vardır. Kötü karakterin "Yahudi-Latin Cladius" olduğu bir piyeste, *Hamlet*'in bozulmuş halini izleriz. Fortinbras, Hitler'in yakınmalarını hatırlatacak şekilde "yüksek finans kurumlarındaki Shylockların" entrikalarına maruz kalır, fakat Hamlet'in babası tarafından çalınmış ata topraklarını, yeniden kazanmayı başarır.[38] Nabokov'un varyantında, zorbalık dünya görüşlerini doğru yoldan saptırmakla kalmaz, sanatı da yok edebilir.

Karakurbağası gibi bir diktatör niçin Krug'a ihtiyaç duymaktadır? Belki en azından bir süreliğine Lenin ve Stalin'in Gorki'ye ihtiyaç duymasıyla aynı sebepten – bir incir yaprağı niyetine; olup bitenlere övgü düzsün, yahut bütün bunlar hiç olmuyormuş gibi davransın diye. Nabokov'un Amerika'da yazdığı ilk roman, zorbalığı şahsi bir mesele, kahramanın herhangi bir muhalif harekete katılmadan, fakat gözü boyananlara katılmaya *direnerek* tepki verdiği bir ahlâki açmaz olarak sunar. Krug başkaları gibi davranmayı da, yalan söylemeyi de reddeder.[39]

Bend Sinister, Sovyetler Birliği'nin yarattığı tehlikeyi anlamlandırmaya çalışan bir Amerika'nın tam ortasına iniş yapmıştı. *The New Republic*'te yazan Richard Watts, romanın benzer totaliter rejimlere yönelik ithamlarını karışık duygularla değerlendirmişti. 211 kelimeden mürekkep bir cümleyle yapılan öz tatmin niteliğindeki edebi akrobasiye dikkat çekse de, hikâyeyi övüyor, "bazen tekrar ısıtılmış bir Arthur Koestler olmanın eşiğine gelmekle beraber, bundan epey fazlası" olduğunu söylüyordu.[40]

---

37 *Bend Sinister*, xii.

38 Anlatıcı "gulyabaniler musallat olmuş Perm ili"ne derken, kötü namlı bir Gulag merkezi olan Perm'e atıfta bulunur (*Bend Sinister*, 38); *Bend Sinister*, 108-9.

39 Lakin Krug, ilkelerine bağlı kalmakla çocuğunu kurtarmak arasında bir seçim yapmak zorunda kalınca (tıpkı Nabokov'un bir zamanlar kendisi için söylediği gibi), boyun eğmeye razıydı.

40 Watts, Richard, "Comic Strip Dictator", *The New Republic*, 7 Temmuz 1947.

Bu Koestler benzetmesi, romanın, fantezi ürünü bir dünyada geçmesine karşın o esnada ne kadar güncel göründüğünü ortaya koymaktadır. Koestler, Franco döneminde tutuklanıp İspanya İç Savaşı esnasında casusuluktan ölüme mahkûm edildikten sonra, devrimci kimliğinden sıyrılarak hararetli bir antikomünist olmuştu. Macaristanlı bir Yahudi olarak, Nabokov'dan çok daha ümitsizce kaçmıştı Avrupa'dan. Savaş sırasında hem İngilizler, hem de Fransızlar tarafından bir düşman yabancı sıfatıyla içeri alınmıştı. Başyapıtı ve komünist zorbalığa yönelik bir tenkit olan *Gün Ortasında Karanlık* basıldığında bile hücre hapsindeydi.[41] Sanatı ideolojiye teslim etmeyi açıkça reddeden Nabokov'un aksine, Koestler kendini insan özgürlüğüne hizmet eden bir edebiyata adamıştı; hangi ideolojiyi seçeceği, sürekli olarak karşısında duran bir mesele olsa da.

Bend Sinister edebi-politik bir melez olmak sıfatıyla, Nabokov'un her iki başlığa da denk düşen ilk kitabıydı. Belki bu sebeple, en inişli çıkışlı kitabıydı aynı zamanda. Nabokov bu kitabın hem Nazi hem de komünist bileşenleri bulunan "bir diktatörlüğe yönelik, şiddetli bir itham" olmasını istemişti.[42] Ama haklı şekilde şiddetli duygular, açık saçık diyaloglar, Nabokov'un alametifarikası olan nüktedanlık, bir çocuğun öldürülmesine dair şatafatlı dil, kitabı hantal kılıyordu; bilhassa da, totaliter bir devletin saldığı dehşete dair benzeri eserlerin gücüyle kıyaslandığında. Koestler'ın son romanı, Yevgeni Zamyatin'in yirmi yıl önce yazdığı *Biz* ve George Orwell'in *1984*'ü, gerek yönelttikleri ithamlar düzeyinde, gerekse anlatım açısından, *Bend Sinister*'dan daha başarılıydı. İnsana sanki Nabokov açık sözlü olmaya utanıyormuş yahut hâlâ politikayla sanatı nasıl kaynaştıracağının mücadelesini veriyormuş gibi geliyordu.

Ancak Nabokov'un gerçek yaşamında, siyaset alanındaki hadiselere dair aciliyetler hissettiği açıktı. Kriz hissiyatıyla birlik-

41 *Gün Ortasında Karanlık*, Koestler kuzey Londra'daki Pentonville Hapishanesi'nde tutukluyken bir İngiliz yayınevi tarafından basılacaktı. Scammell, *Koestler*, 196.

42 Nabokov bunu, 14 Ocak 1948'de Albay Joseph Greene'e yazdığı mektupta belirtmişti. *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 80.

te, sözleri acılaşıp, bazen politik olanın şahsi olanın önüne geçtiği, kuşku verici bir tona bürünüyordu.

Savaşın son aylarında, Nabokov bir partide, eski arkadaşı (aynı zamanda Véra'nın uzak kuzeni) olan Marc Slonim'e küçük düşürücü biçimde davranmıştı. Nabokov'un Paris'teyken iyi geçindiği bu Yahudi eleştirmeni sağ ve salim olarak görmekten memnuniyet duyacağı zannında olan ev sahibesi, bu kaba davranışa şaşırmıştı besbelli. Nabokov daha sonra Edmund Wilson'a yazdığı bir mektupta bunun sebebini açıklamış, Slonim için "her ay Stalinistlerden 250 dolar alıyor, çok para değil, fakat bu adam o kadar bile etmez," demişti.[43]

Nabokov Stalin'in numaralarını anlasa da, casusları tanımakta pek başarılı değildi. Marc Slonim muhbir olmadığı gibi, Sovyet karşıtıydı da. Fakat ortalıkta dolaşan söylentiler, Sarah Lawrence College'de görev yapan Slonim'i gerçekten olumsuz etkilemişti. American Legion'ın* amansız saldırıları karşısında, üniversitedeki profesörlerin dörtte birine şüpheyle bakılır olmuştu. Potansiyel komünist olarak görülüp, eziyet edilmek üzere mimlenen fakülte üyelerinin kovulması için muazzam baskı uygulanmıştı. Birkaç yıl boyunca çeşitli üniversitelere yönelik suçlamalar devam etmiş, bu suçlamalar Capitol Hill'deki Jenner Komisyonu'nun oturumlarında zirveye ulaşmış, nihayet Slonim burada ifade vermek zorunda kalmıştı. Sarah Lawrence umumi baskıya direnerek, onu kovmayı reddetmişti.[44]

Dolara vurulduğunda Slonim'le aynı maaşı aldığını düşünen Nabokov, hâlâ mali durumundan yana endişeliydi. Savaş sonrası dönemde, Nabokov'un Sovyet karşıtı tutumu, artık onun işe girmesine engel değildi. Bununla beraber Wilson'a yazdığı

---

43 Nabokov'un Edmund Wilson'a yazdığı Şubat 1945 tarihli mektup. *The American Years*, 85 içinde.

(*) *The American Legion*: Gazilere yönelik yardım ve dayanışma amaçlı olarak kurulmuş, gazilerin çıkarları doğrultusunda siyaset sahnesinde etkili lobi çalışmaları yürüten örgüt – ç.n.

44 Slonim 20 Mart 1953'te Jenner Komisyonu önünde ifade vermişti. "Sarah Lawrence Under Fire: The Attacks on Academic Freedom During the McCarthy Era", 14. Bkz. Sarah Lawrence'ın çevrim içi sergisi: http://archives.slc.edu/exhibits/mccarthyism/14.php.

mektupta, Wellesley'nin haftada on saatlik çalışma karşılığında ona 3.000 dolar teklif etmesinden duyduğu "kederi" dile getirmişti.[45] (Nabokov belirtmemişse de, bu yıllık olarak, Slonim'in Sovyetlerden aldığını farz ettiği maaştan azdı.)

Nabokov, göçmen edebiyatı üzerindeki hâkimiyetinin, bir düzine roman ve novella, oyunlar, şiirler ve eleştiriler yazmışlığının yanı sıra, dünya çapındaki yüksek öğrenim kurumlarında yıllarca çalışmış, Amerika'nın en iyi dergilerinden birkaçına yazı yazmıştı. Bununla birlikte, hâlâ yıllık sözleşmeleri uç uca ekleyerek yaşayan, ellisine merdiven dayamış bir adamdı. Senaryo yazmak üzere Hollywood'a gitmesi teklifinden de bir şey çıkmamıştı.[46]

Nabokov, kronik sorununun çözülmek üzere olduğunu bilmiyordu. Cornell Üniversitesi'nin bir Rus edebiyatı profesörüne ihtiyacı vardı; eleman arama komitesinin başkanı Morris Bishop bir mektup yazarak, bu pozisyonla ilgilenip ilgilenmediğini sordu Nabokov'a.[47]

Nabokov, kendisine kalıcı bir pozisyon teklif etsinler diye Wellesley'dekilerin gözüne sokabileceği bir iş önerisi almayı umuyordu. Ama Wellesley böyle bir karşı teklifte bulunmaya yanaşmadı. Amerika macerasında sekiz yılını dolduran Nabokov, yirmi altı sene önce Berlin'deki bankada geçirdiği üç saatten beri ilk kez, yarı zamanlı işlerle idare etmeyi bırakıp, tam gün çalışacağı bir işe başladı.[48]

6

Sarah Lawrence College gibi Cornell de, Sovyet sempatizanı olarak görülen profesörlere dair tartışmalara sahne olmuştu.

45 *Dear Bunny Dear Volodya*, 187.

46 Savaşın ertesindeki durumun hüsrana uğrattığı Nabokov, bir Hollywood ajanına mektup yollayarak, senaryo yazarı olma arzusundan söz etmişti. *The American Years*, 77.

47 *The American Years*, 123; Diment, Galya, *Pniniad* (1997), 31.

48 Nabokov 1923 yazını güney Fransa'da meyve toplayarak geçirmişse de, babasının arkadaşı olan işverenin, arada bir kelebek kovalamak için kaçamak yapmasına izin verdiğinden bahsetmiştir. *His Life in Part*, 202.

Daha savaş bile bitmemişken, ABD hâlâ Sovyetler'le müttefikken, New York'ta yayımlanan *World-Telegraph*'ta, "Cornell Bolşevikleşiyor" başlıklı bir makale çıkmıştı. Devrim sonrasındaki Rusya'ya sempati duyduğu düşünülen profesörler savaş sırasında makbul iken, şimdi azarlanmaya başlamışlardı. Üniversite mütevellileri, *Catholic Information Society* ve hatta *Collier's* dergisi, Cornell'deki Kızılların ve müttefiklerinin isimlerini vererek kampüsü, kendilerini entelektüel düşüncenin savunucuları olarak görenlerle, Amerika'ya komünist sızıntısını önlediğini düşününler arasında kutuplaştırmıştı.[49]

Devrimin gasp edildiğini düşünen radikal solculardan tutun, Birleşmiş Milletler işgalinden korkan, tıbbi aşılara dair komplo teorileri üreten marjinal yabancı düşmanı gruplara kadar siyasi yelpazenin değişik kesimlerini, antikomünist kaygılar sarmıştı. Fakat Amerika'da komünizm karşıtı hareketin kamusal yüzü, düzenlediği oturumlarda, ABD hükümetine sızmış casuslara suçlamalar yönelten Senatör Joseph McCarthy olacaktı. McCarthy her nerede Komünist etkiler görse (ya da gördüğünü sansa) taarruza geçiyordu.

McCarthy'nin hedefleri arasında, sonradan "komünizm yanlısı pornografi" diye yaftalayacağı, Edmund Wilson'ın "*The Memoirs of Hecate County*" kitabı da vardı. Bu kitaba siyasi tehlike gözüyle bakarak saldıran ilk kişi McCarthy değildi. Kitaptan yapılmış iç gıcıklayıcı alıntılar 1947'deki bir oturumun odak konusu olmuş, bir Temsilciler Meclisi üyesi, Amerikan kültürünü yurtdışında tanıtmak amacıyla *Hecate County*'yi seçmelerinden ötürü Dışişleri Bakanlığı'ndaki kütüphanecileri paylamıştı.[50] Bundan da önce, bir ahlâk dışı davranışlarla mücadele derneğinin şikâyeti üzerine harekete geçen New York polisi, Manhat-

---

49 "Red Cornell", Glenn Altschuler ve Isaak Kramnic, *Cornell Alumni Magazine*, 8 Haziran 2010.

50 Bkz. *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 192 ve Belmonte, Laura, *Selling the American Way: U.S. Propaganda and the Cold War* (2008), 25-26. Böylesi bir seçimin Amerika'daki vergi mükelleflerine 31 milyon dolara mal olacak bir zarara yol açabileceği uyarısında bulunan meclis üyesi, daha oturumlar başlamamışken kitabın seçilmiş eserler listesinden çıkarıldığı gerçeğini görmezden geliyordu besbelli.

tan'da kitabın nüshalarına el koymuştu. Nihayet 1948'de New York'ta Yüksek Mahkeme *Hecate County*'nin müstehcen olduğunu beyan edince, Boston ve Los Angeles'ta da kitap yasaklanınca, Wilson bütün bu kamusal tartışmalardan ötürü ağır bir mali zarara uğramıştı.[51]

Antikomünist hareketin belgelenmiş aşırılıklarına –tacizlere, işten çıkarmalara, kara liste hazırlıklarına ve Wilson'ın gördüğü muameleye– karşın Nabokov, McCarthy'yi alenen tenkit etmek niyetinde değildi. Véra da bu konu açıldığında rakiplerine hiç merhamet göstermiyor, McCarthy'nin aşırı uçta olduğunu kabul etmekle beraber onu kınamayı reddediyordu.[52] Nabokovlar, ABD'den çok önce kurulmuş ve komünizm marifetiyle istikrarsız hale gelmiş ülkelerde otuz yıl geçirdikten sonra, Bolşevik casusların naif Amerika'daki kalplere ve zihinlere ulaşan tüneller kazabileceklerine kâniydiler zaten. FBI'ın şube çalışanlarından başlıca Amerikan üniversitelerindeki komünist mevcudiyetine dair rapor hazırlamalarını talep ettiği sırada, Nabokov ve Véra akademik özgürlük mevzuunda sessiz kalmış ve Ithaca'da ikamet eden FBI ajanıyla ahbaplık etmişlerdi.[53]

Komünist casuslara karşı bilhassa dikkatli olan Véra, *Cornell Daily Sun*'a, McCarthy'nin ABD'deki en üst düzey Sovyet ajanı olarak ismini verdiği Owen Lattimore'a saldıran bir mektup yazmıştı. Lattimore nihayetinde Dışişleri Bakanlığı'na yaptığı

51 "müstehcen olduğunu beyan edince": Dabney, *Edmund Wilson*, 340/1.

52 Véra, "ehemmiyetsiz bir figür" demişti McCarthy için (*Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 193). Daha sonra McCarthy kültür insanlarına, Stalin'i açıkça reddedenlere bile yaylım ateş açmaya başladığında, Kültürel Özgürlük Kongresi'nin Nicholas Nabokov liderliğindeki Amerika branşı bu meselede çamura saplanmıştı. Amerika branşı, kongrenin misyonu konusunda sert bir tartışma başlatmıştı. Eğer mesele gerçekten kültürel özgürlükse, Stalin karşıtı birçok solcu, McCarthy'nin Amerika için komünizmden daha büyük bir tehdit oluşturduğunu savunuyordu. Kongrenin daha sağda yer alan üyeleri, McCarthy'nin komünizm karşıtı taarruzlarını engelleyen genel tenkitleri engellemeye çalışıyorlardı. Nabokov bu tartışmalara kıyısından dahil oldu; kuzeni (örgütün yönetimindeydi), Amerika'daki en yakın arkadaşı (McCarthy'nin saldırılarına maruz kalmıştı) ve en yakın arkadaşının eski karısı (o da Wilson'ı savunuyordu) dolayısıyla.

53 Bkz. şu başlık altındaki FBI dosyaları: "Communist Infilteration into Education - Yale University", Nisan 1953 ve tümü üniversitelere yönelik benzeri başlıklar.

danışmanlık işinden uzaklaştırılacak, yalancı tanıklıkla suçlanacaktı; ancak sonradan bu suçlamalar düşecekti.[54]

Lattimore'u Sovyet ajanı olarak görmek için bir zemin mevcut değilken, Véra'yı harekete geçiren neydi, anlamak zor. Lattimore, savaş sırasında Çin'de yaptığı çalışmaların yanı sıra, ABD Başkan Yardımcısı'yla birlikte bir görevle Sibirya'daki Kolima çalışma kamplarına gitmiş, her iki adam da burada Dalstroy şirketinin öncü madencilik projelerine hayran kalmışlardı. Sovyet topraklarına yayılmış yüzlerce kampın en haşinlerinden bazıları Kolima'daydı ve bu kamplardaki çalışmaları yürüten Dalstroy şirketi, NKVD'nin bir kolundan, Rus gizli polisinin bir cephesinden ibaretti.

The Unquiet Ghost'ta Lattimore'un seyahatinden bahseden Adam Hochschild, muhafız kulelerinin geçici olarak söküldüğünü ve mahkûmların, ziyaretçiler görmesin diye üç gün barakalarında tutulduğunu anlatır: "Sovyetler, Wallace grubu neşeli altın arayıcılarıyla dolu bir Rus Klondike'ına geldikleri izlenimine kapılsın diye çok çaba harcadılar; gayet de başarılı oldular."

Lattimore'un 1944'teki seyahatinden birkaç yıl sonra, eski mahkûmların yazdığı, Kolima'daki dehşet verici koşulları –açlığı, sadizmi, tecavüzleri ve üzücü çalışma koşullarını– teferruatlı olarak anlatan kitaplar, İngilizceye çevrilip yayımlanmaya başladı. Kamp ziyaretine tanıklık eden mahkûmlar, Amerikalıların nasıl böyle kolayca kandırıldığını anlayamamışlardı.[55]

Amerika'nın bu naifliği içinde, Véra ve Vladimir Nabokov, McCarthy'yi ayıplamayı reddediyorlardı. St. Petersburg'da çift taraflı Çarlık ajanları arasında geçen bir çocukluktan, muhbirlerle dolu Berlin'de yaşadıkları on yıldan fazla süreden ve gö-

---

54 Newman, Robert, *Owen Lattimore and the "Loss" of China* (1992), 215; *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 191-2,

55 Vladimir Petrov'un *Soviet Gold* kitabı 1949'da basılmış, Elinor Lipper'ın *Eleven Years in Soviet Prison Camps* kitabı ise 1951'de yayımlanmıştı. Başkan Yardımcısı Wallace, kandırıldığını anladıktan sonra Petrov'dan özür dilemişti. Wallace ve Lattimore'un seyahatine dair daha fazla bilgi için, bkz. Adam Hochschild, *The Unquiet Ghost: Russians Remember Stalin* (2003).

"anlayamamışlardı": Hochschild, *The Unquiet Ghost*, 269.

rünüşe bakılırsa Nabokov'un tüm kardeş ve kuzenlerinin istihbarat çalışmalarıyla bağlantılı olduğu savaş sonrası dönemden sonra, yalnızca Washington D.C.'nin değil Ithaca şehrindekilerin de, casuslara, hainlere karşı tetikte durmaları insana son derece makul geliyordu. Cornell'de yayılan söylentiye göre Véra, bir komünist saldırısı ihtimaline karşı, kampüste tabancayla dolaşıyordu.[56]

7

Nabokov *Hecate County*'nin komünist bir kitap olduğunu düşünmüyordu ama içindeki seks sahnelerini itici bulmuştu. Kitap kahramanının yaşadığı bir dizi nahoş ilişki karşısında Nabokov, "Hemen gidip penisimle bir sardalya kutusu açmayı deneyesim geldi," diye yazmıştı.[57]

O sırada iki adam birbirlerinin eserleri hakkında olduğu gibi, genel olarak edebiyat hakkında da anlaşamadıkları halde, Wilson Nabokov'u en yakın arkadaşları arasında sayıyordu. Nabokov *Hecate County*'yi yermekle, Wilson'ın iki kitabını dobra dobra eleştirmiş oluyordu; oysa Wilson, *Sebastian Knight* için coşkulu bir tanıtım yazısı kaleme almıştı. Böylesi dengesizliklere direnç gösteren, ender bir dostluktu onlarınki.

Wilson, Nabokov'un siyasi görüşlerini daha dar açıdan görüyordu artık, dostuna tahsis ettiği yer azalmıştı. Arkadaşlıklarının ilk birkaç haftasında Nabokov'un "ne Beyaz Rus ne de komünist" olduğunu söylemişti.[58] Ama yıllar geçtikçe, eskisinden farklı olarak, Nabokov'u gerici bir kimliğe sıkıştırmak ister gibi görünmeye başladı.

Nabokov kendisine biçilen kimliği kabullenmiyordu. 1947'nin Ocak ayında Wilson, Nabokov'a yazdığı mektupta, bir Noel partisinde onun Trinity College'deki oda arkadaşı Mi-

56 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 198.

57 *Dear Bunny Dear Volodya*, 188.

58 Wilson ve Nabokov, ilk yıllar: "Bakış açısı ne Beyaz Rus, ne de komünist. Ailesi toprak sahibi liberallermiş ve entelektüel açıdan, sınıflarının en üst noktasında yer alıyorlarmış" (Meyers, 260).

hail Kalaşnikov'la tanıştığından bahsetmişti. Nabokov uzun bir cevap yazarak Wilson'ın yine maziden kalma bir "ölü balık" bulduğunu söyledi; adam faşistin, Yahudi karşıtı budalanın tekiydi; bir dönem aynı odayı paylaşmışlardı sadece. Ayrıca Wilson'ın, arkadaşları Nina Çaçavadze'ye bundan bahsetmemesi gerektiğini söylemişti; Nina nedense, Nabokov'la Kalaşnikov'un eskiden samimi oldukları yanılgısına sahipti. Nabokov'un yaşam öyküsünü yazan Brian Boyd'un sonradan açıklayacağı üzere, Nabokov'un Kalaşnikov'la iki yıl süren arkadaşlığı için, bu pek doğru bir niteleme değildi.[59]

Kalaşnikov'la ilgili çürütmesinin yanı sıra, yayımlanmak üzere olan *Bend Sinister*'ın bir nüshasını mektuba eklemişti Nabokov. Arkadaşının eleştirilerine aynı şekilde karşılık verme fırsatını kaçırmayan Wilson, kitabı okudu ve uğradığı hayal kırıklığına dair ayrıntılı açıklamalara girişti. Wilson, Nabokov'un siyasete –bilhassa da Nabokov'un betimlemekte son derece usta olduğu belirgin gerçeklikten soyutlanmış bir dünyanın siyasetine– temas etmesinden etkilenmemişti. Nabokov'a hayrandı ama onun kartondan yapılmışcasına gerçek dışı şeytani bir diktatörü ele almakla, işin kolayına kaçtığını, elindeki sihri gereğince kullanmadığını düşünüyordu.

Yıllar önce *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*'nı okumuş olan Wilson, Nabokov'un bu hikâyesinde, keşfetmenin kıyısına kadar geldiği bir oyunun saklı olduğuna kâniydi; ama *Bend Sinister*'da böyle bir oyun aramak çabasını harcamamışa benziyordu. Değerlendirmeleri kavrayıştan uzak değildi; Nabokov bilerek ya da bilmeyerek, insani inandırıcılığı olan bir kötü adam yaratmakta yetersiz kalmıştı. Ama Wilson da anlatıcıyla okur arasındaki oyunu –*Sebastian Knight*'ı okurken hikâyenin etrafında şekillendiğini fark ettiği dansı– gözden kaçırıyordu.

Wilson'ın odağında, Nabokov'un totaliter devlet parodisi vardı. Ona mektubunda, "Politik ve toplumsal değişim meselelerini içeren konularda iyi değilsin," demişti, "çünkü bu hadiseler hiç mi hiç ilgini çekmiyor; onları anlamaya hiç

59 *Dear Bunny Dear Volodya*, 208; *The Russian Years*, 179.

uğraşmadın."[60] İki adamın karşılıklı eleştirileri, dostluklarında yeni çatlaklar açtı ama Wilson'ın yorumları etkili olmuştu. Nabokov, doğrudan doğruya bir polis devletinin dehşetine odaklanan bu komik hikâyeden sonra artık asla, bariz şekilde güncel olaylara dayalı bir roman yazmayacaktı.

Yıl boyunca birbirlerinin eserleri hakkında tartışmayı sürdürdüler; Nabokov Wilson'ın Hemingway, Kafka ve Sartre'la ilgili çözümlemelerini övüyordu. Fakat giderek birbirlerine kulak asmaz oldular. Nabokov 1948'de Wilson'a yazdığı, *Bend Sinister*'daki her şeyden daha tahrip edici bir mektupta, devrim öncesi Rusya'daki liberallerin, Amerikan İç Savaşı sonrasındaki amacına ulaşamamış Konfederasyon yanlılarına benzetilmesine itiraz ediyordu. Nabokov'un nazarında babasının, Kadetler'in ve diğer Bolşevizm karşıtı siyasi partilerin çalışmaları, Rusya'nın önüne çıkmış yegâne demokrasi ve özgürlük şansını temsil ediyordu. Bu erkek ve kadınların, kendi kültürel ve ekonomik iktidarlarını kurtarmak için ülkeyi yok etmeye hevesli köle sahipleri olduğu iması, fazla ileri gitmekti.

Wilson ve arkadaşlarının, Sovyetler Birliği'nde 1930'ların sonunda gerçekleşen cinayetlere, Lenin'in kafadarları olan kişilerin yargılanarak Stalin tarafından öldürülmelerine dikkat çekmesinin, gayet yerinde olduğunu yazmıştı Nabokov. Ama bu sistem Lenin döneminde kurulurken, neredeydi o yufka yürekli insanlar? İlk Kızıl Terör* döneminde, Solovki'de veya Moskova'nın Lubyanka Hapishanesi'nde sivil polis eliyle işkence edilenlerin figanlarını duymamışlardı. Nabokov'a göre, duymamalarının sebebi, devrimin nasıl gerçekleştiğine ve ne anlama geldiğine dair romantik düşüncelerine fazlasıyla gömülmüş olmalarıydı. İlk öğrendiklerinde olup biteni yanlış anladıkları için tenkit etmiyordu onları; fakat açıkçası, sorun Rus sürgünlerinin tarihî nostaljisi değildi. Sorun, gençken "St. Lenin"e duydukları aşka dönüp bakınca, bunun ne yapmacık, ne utan-

60 *Dear Bunny Dear Volodya*, 210.

(*) Kızıl Terör, Ekim Devrimi'yle iktidara gelen Bolşeviklere karşı saldırı ve suikastlerin başlaması üzerine başlatılan toplu tutuklama ve infaz gibi eylemlere verilen isimdir – ç.n.

dırıcı bir aşk olduğunu göremeyen Amerikan solunun nostaljisiydi.

Kendisinin de, düştüğü kötü hale üzülen aristokrasinin bir parçası olması hususuna gelince: Nabokov, sempati duymadığı her türden radikalin anti-Bolşevik görüşlerinin bundan farklı olmadığına dikkat çekiyordu; bunlar arasında bilhassa Sosyalist Devrimciler'i ve İlya Fondaminski'yi sayıyordu. Yine de, Rusya hakkında bilgi edinmek için Troçki'yi okuyanların pek bir şey bilmesini bekleyemiyordu.[61]

Nabokov'un mektubu, kendi politik duruşunun kesin, dikkatli bir ifadesi ve Wilson'ın öteden beri Devrim'e duyduğu sevgiye yönelik yıkıcı bir ithamdı. Ülkesi için kederlenen Nabokov'un gerginliği ve Wilson'a öfkesi, ayrıca her konuda çok zeki, kavrayışlı olan arkadaşının bütün bunları kavrayamayışına hayreti belirgindir.

Gazetelerde çeyrek asır boyunca Rus toplama kamplarına dair haberler yer almış, bu kamplar Demir Perde'nin gerisindeki manzaranın değişmez parçası haline gelmişti. Fakat bilinenler hakkında sesini yükselten bazı kişilerin gerici tabiatı, kamplarla ilgili tartışmaların, sulara florür eklenmesine** ve komünistlerin ilköğretim okullarını ele geçirmesine dair komplo teorileriyle iç içe geçmesi sonucunu doğurabiliyordu. Rusya'nın geçmişine dair kavrayışın yokluğu, ülkenin bugününe dair kavrayışı iyice zehirliyordu.

Rusya'nın başına gelen felaketin Yahudi soykırımı trajedisinin gölgesinde kaldığını, Nabokov çoğu kişiden daha iyi anlıyordu; o da Hitler'i mağlup etsin diye Stalin'e çağrıda bulunan koroya eşlik etmişti. Ama koşullar ve ayrıntılar aynı olmasa da, inanılmamak ve anlaşılmamaktan –kendisini bile anlayamamaktan– ötürü hissettiği keder ve hüsran, aynı ölçüde büyüktü. Halkı ölüyordu, şimdiden unutulup gitmişlerdi; oysa kendisi hayattaydı.

61 *A.g.e.*, 222-3.

(*) Nazilerin kamplardaki tutsakları aptallaştırıp daha kolay denetlenir hale getirmek amacıyla içme sularına florür ekledikleri iddia edilmiş, bu komplo teorisi nedeniyle, Amerika'da dişleri güçlendirici etkisinden ötürü şebeke suyuna katılan florür, tartışma konusu olmuştu – ç.n.

ONUNCU BÖLÜM

Lolita

1

Vladimir Nabokov, onca zamandır imrenip durduğu eğitmenlik kariyerine başlamakla, 1917'den beri ilk kez istikrarlı bir gelire kavuşmuştu. Masrafların baskısı hep üzerinde olsa da –Dmitri'yi New Hampshire'daki pahalı bir yatılı okula vermişlerdi– yoksul, yerinden yurdundan olmuş mültecinin hayaleti, otuz yılın ardından çekip gitmişti.

Dmitri'nin yokluğunda Nabokov'un dersleri takım çalışmalarına dönüşmüştü. Véra, öğretim üyesi asistanı ile büyücü çırağı arası bir konumdaydı; yakın yerde durup, kocasına not alacağı kâğıtları veriyor, eksiği gediği tamamlamak için koşuşturuyor, Nabokov hastayken derslere o giriyor, sınavları puanlıyordu. İkisi de derslere mükemmelen hazırlanırdı. Nabokov, yapacağı şakalar dahil her şeyi metne döker, bu metinleri dramatik bir tavırla aktarırdı. Eski öğrencilerinden birinin anlattığına göre, karlı bir günde Nabokov, hiçbir açıklama yapmaksızın sınıfı karanlığa gömmüştü. Işıkları teker teker yakarken şöyle diyordu: "Bu Puşkin! Bu Gogol! Bu Çehov!" Sonra odanın arka tarafına gidip panjurları açmış, güneş içeri dolmuştu: "İşte bu da Tolstoy!"[1]

1 Alfred Appel'in "Remembering Nabokov"undan, *Vladimir Nabokov: His Life, His Work, His World* içinde, Quennell, Peter, der. (1980), 18. Appel'ın Nabo-

Nabokov Wellesley'deki derslerinden önce dahi, öğretmenlikle geçen bir istikbal öngörerek, Amerika'daki ilk sonbahar ve kışını yüz civarında ders hazırlayarak geçirmişti. Derslerle, konuşmalarla geçen senelerde kuramını ve sunumunu inceltmişti. Cornell'e gelinceye kadar, yazarları tartışma konusundaki yaklaşımını iyiden iyiye etraflı hale getirmişti.

Nabokov'un tarzı, edebiyat derslerini heyecanlı kılıyordu. Ona göre yazarları, hikâye anlatıcılar, öğretmenler ya da büyücüler olarak analiz etmek mümkündü. En iyiler bu üçünden de bileşenlere sahipti elbet; dâhiler, bilhassa büyücü olarak aradan sivrilirdi. Dinleyenler bu meseleleri muhakeme etmekte zorlandığı takdirde, öğrencilerden Nabokov'un yazarlar hiyerarşisini ve her bir yazara verdiği notu hatırlamaları beklenirdi. Turgenyev'in notu A-, Dostoyevski'nin notu C- ya da belki D+'ydı.[2] Dostoyevski, ıstırap çekmenin ahlâkı geliştirdiğini tasavvur etme cüretini göstermişti; Nabokov'a hiç sıcak gelmemişti bu fikir.

Roman yazmayı şeytani satranç problemleri kurmaya benzeten Nabokov, edebiyat okumasının ağır iş olduğu kanısındaydı. En iyi romanlarda "asıl çatışma karakterler arasında değil, yazarla dünya arasındadır," diyordu. Edebiyat, yazarın bir evren, bir gezegen, bir coğrafya yarattığı alandır Nabokov'a göre; okur da bu alanda yolunu bulma mücadelesi verir. Deha ürünü edebiyatın geleneksel hakikatleri yeniden ifade etmeye, hayattan alınmış gibi duran ayrıntıları tekrarlamaya rıza göstermediğini savunur. Böylesi bir edebiyat, daha önce hiç ifade edilmemiş şeyleri daha önce hiç yapılmamış biçimde yaratmak için, bu hakikat ve ayrıntıları yeniden yapılandırır. Elde edilecek ideal sonuç, bitap düşmüş, mutlu okur ile yazarı romanın kurmaca dağının tepesinde buluşturmak, "kitap sonsuza dek sürecekmiş gibi birbirine bağlanmış halde" kucaklaşmalarını sağlamaktır.[3]

---

kov'la eğitim gördüğü yarıyıldan önceki tarihe ait, başkalarının şahit olduğu bir doğaçlamayı anlattığı anlaşılıyor. Ayrıca bkz. *The American Years*, 172.

2 *Edebiyat Dersleri*, 5; *The American Years*, 115.

3 "asıl çatışma": Sonradan "yazarla okur arasında" olarak değiştirilen bir ifade. *Strong Opinions*, 183; *Concluive Evidence*, 220; "birbirine bağlanmış halde": *Edebiyat Dersleri*, 2.

Derslerini hafiyece bir soruşturma olarak tasarlayan Nabokov, mikroskop gerektirecek türden okumalara tutkundu. Biyolojinin, tarihin, siyasetin, bir kitaptaki en küçük lahzaları aydınlatabilecek ince noktalarını amansızca bir araya getirirdi. Sürekli olarak haritalar kullanırdı: *Anna Karenina*'daki trenin yataklı vagonu, Austen'in *Mansfield Park*'ındaki ev ve Joyce'un *Ulysses*'i için Dublin şehrinin kendisi. *Madame Bovary* hakkındaki bir sınavda, öğrencilerden Flaubert'in *ve* kelimesini kullanışından bahsetmelerini istemişti. Ona göre Kafka'nın "Dönüşüm" romanındaki anatomik ayrıntılar, Gregor Samsa'nın hamamböceğine değil de, aslında uçmaya elverişli kanatları olan bir başka böceğe dönüştüğünü gösteriyordu.[4]

Nabokov'un "tüm kadın yazarlara karşı önyargılı" olduğunu iddia etmekle beraber Austen'i derslerine dahil etmesinden Edmund Wilson sorumluydu.[5] Her ne kadar dikbaşlı olsalar da, iki adam ufak noktalarda ödün vererek uzlaşabiliyorlardı. Ayrıca Wilson, *Bend Sinister*'dan hoşlanmamasına karşın, Nabokov'a editörlerle ilgili tavsiyelerde bulunmayı ve yayıncılara onun kitaplarını önermeyi sürdürdü.

Nabokov'la Wilson birbirlerinin eserlerini övmeye ve eleştirmeye devam ettiler, fakat fikir ayrılıkları noktasında eskisinden daha açık sözlü ve dövüşken oldular. Nabokov Wilson'ın Keats ve Puşkin tartışmasını methediyor ve onun metnindeki başka zekice ifadelere dikkat çekiyor, ama sosyo-ekonomik bakış açısının hikâyelerine hükmetmesine izin verdiği için de paylıyordu dostunu. Bir yerde de Wilson'a, "(ideolojik içeriği) az tut, az tut gözünü seveyim," diye yazmış, "sosyolojik girişimlerin yavan ve yüzeysel," demişti.[6]

Rus siyaseti gündem teşkil etmekteydi hâlâ. FBI'ın 1951'de konuştuğu Wilson, ajanların karşısında Devrim'in başarısız olduğunu seve seve kabullenmişti. Fakat hâlâ Devrim'in baş-

4 *Edebiyat Dersleri*, 385, 259-60.

5 *Dear Bunny Dear Volodya*, 268.

6 "az tut": *Dear Bunny Dear Volodya*, 237. Nabokov mektubunda, ideolojik içerik anlamındaki Rusça terimi kullanmıştı.
"yüzeysel": *Dear Bunny Dear Volodya*, 245.

langıç günlerine dair romantizminden yahut Lenin'e duyduğu hayranlıktan vazgeçmeye hazır değildi. Wilson'ın eski karısı Mary McCarthy'nin sonradan açıklayacağı üzere, "Edmund'un Lenin'den hazzetmesi bir hataydı, ama onun Rus Devrimi'ne inanabilmesinin tek yolu buydu."[7]

Nabokov'la Wilson her şeye rağmen, bu taşlı topraklı yolda muhabbetle ilerlemeyi sürdürdüler. Wilson 1950'nin Mayıs ayında yazdığı mektupta, "Hayranlarından biri olmadığımı söylerken ne demek istedin bilmem," demişti; tam da karşılıklı mektuplarında, *otomobil* kelimesinde hangi seslerin vurgulanacağına dair hararetli bir tartışmaya girişmelerinden önce.[8]

2

Kelebek araştırmalarına gömülmüşlüğü ve ABD'de bir eğitmenlik pozisyonu bulma çabaları içinde, Nabokov'un edebi üretimi hızlı bir düşüşe geçmişti. Amerika'ya gelişinden Cornell'deki yıllarının başına kadar geçen sekiz yılda sadece bir yeni roman çıkarabildiği gibi, ancak birkaç kısa öykü yazabilmişti.

Ama *yazdıkları*, infilaklara gebe bir zaman ve mekânın izlerini taşıyor, Nabokov'un tanık olduğu Yahudi karşıtlığını amansızca kayda geçiriyordu. Hitler'in gelişinden önce Fransa'dan kaçmaya çalışan bir Rus anlatıcı, "kötü yazgılı akrabalarının cehenneme giden trenlere doldurulduğundan" söz eden Yahudi yurttaşlarının sözlerini duyar. Avrupa tarzı Yahudi karşıtlığının Amerika'da nasıl dal budak saldığını anlatan "*Double Talk*", Maxim D. Shrayer'in nihayetinde belirteceği üzere, Yahudi soykırımının reddedilişinin edebiyatta ilk temsilidir belki; daha savaş sona ermeden yazılmıştır.[9]

7 Dabney, *Edmund Wilson*, 287.

8 *Dear Bunny Dear Volodya*, 271.

9 "bir Rus anlatıcı": "That in Aleppo Once", *The Stories of Vladimir Nabokov*, 563; *Yahudi soykırımının reddedilişinin edebiyatta ilk temsilidir*: Author'ın Maxim D. Shrayer ile mülakatı, Şubat 2012.

Ayrıca "Time and Ebb" öyküsü, çocukluğunda Fransa'dan ve Yahudi soykırımından kaçan, yirmi birinci yüzyıla kadar hayatta kalan bir Yahudi bilgini anlatıyordu. Onun yaşamaya devam etmesi bir utkuydu ama geçmişi –

1948'in Mayısı'nda *The New Yorker*'da basılan "*Signs and Symbols*", Amerika'daki Yahudi mültecilerin yazgısını sergiler. Bir çift, oğullarının durumundan kaygılanmakta, onu bulunduğu enstitüden alıp almamayı tartışmaktadırlar. Ailesi Almanya'dan kaçtığında henüz çocuk olan genç adam, orada duvar kâğıdından dahi korkmayı öğrenmiştir (belki sebepsiz değildir bu korku). Çok geçmeden korkuları büyüyerek, onu insanlardan tamamıyla koparmıştır. Devrim trajedisinden ve Almanların "durumundan endişe ettiği herkesle birlikte" öldürdüğü Rosa Teyze'den sonra, genç adamın anne-babası asrın kederi içinde kendilerine bir yol bulmayı başarmışlar, fakat oğullarını bulutlardan ve ceketlerden bile sızan felaket hissine bağışık kılamamışlardır. Anne-baba, hikâyedeki amansız endişeyle tezat içeren bir hediye seçerler oğulları için: on küçük kavanoz meyveli jöle – ayva, kayısı, yaban elması. Onu eve getirmeyi konuşurlar, o zamana kadar kendini öldüreceğinden endişe duyarlar; bu sırada baba, kavanozların mücevher misali güzelliğine hayranlık duyarak isimlerini –üzüm, erik– sayar.

Nabokov, en ünlü öyküsü olarak kabul edilecek "*Signs and Symbols*"ın ayrıntılarını, kendi deneyiminin parçalarından devşirmişti. Kırılgan bir erkek evlat, soykırımın çalkantısı içindeki apaçık şekilde kötücül, Yahudi karşıtı bir evrenin tehditi altındadır; anne-babası ona hediye olarak, Vladimir ve Véra Nabokov'un arkadaşlarıyla, bebek bakıcılarıyla paylaştığı jöle kavanozlarının aynısından alır. Nabokov hikâyelerinin, yüzey seviyesinde, kurulu oldukları zaman ve mekândan bağımsız birer edebi anlatı olarak işlev görmesini sağlayan göz alıcı, unutulmaz imgeler ve dramatik olay dizileri kurar. İşte bu yüzden birçok okur, hatta bazen dikkatli okurlar bile, daha derinde bekleyen hikâyeleri ya da Nabokov'un karakterlerindeki ateşli delilik ya da şiddet aracılığıyla tarihe yüklediği destekleyici rolü, nadiren fark eder.[10]

Hitler ve "yozlaşmış bir ülkenin, mensup olduğum ırka reva gördüğü ... anlatılmaz işkenceleri"– değiştirmek mümkün değildi artık (583).

10 "jöle kavanozlarının aynısından": *The American Years*, 115; "göz alıcı, unutulmaz imgeler": Nabokov öğrencilerine, sanatın "okuru geliştirip aydınlatabileceğini" fakat bunu ancak "kendi usulünce" yapabileceğini söylüyordu; sanatın "yegâne gayesi iyi, üstün sanat olmak"tı (*The American Years*, 111).

Edmund Wilson 1948'de Nabokov'a mektubunda şöyle demişti: "Nasıl olup da ... toplum ve çevreye dair hiçbir şeyi hesaba katmadan insanlar hakkında yazmak mümkünmüş gibi davrandığını asla anlayamadım. Gençliğinde, *fin de siècle** Sanat İçin Sanat sloganını benimsediğin ve üzerinde hiç enikonu düşünmediğin sonucuna vardım. Yakında, bu sorunları düzeltmene yardımcı olabilecek bir kitabımı yollayacağım sana."[11]

Wilson zeki, ileri görüşlü bir eleştirmendi; o yüzden bu noktadaki miyopluğu iyice şaşırtıcıdır. Yahudi karşıtlığı çok yakın zaman önce milyonlarca insanın ölümüne yol açmış, insanın canavarlık kapasitesini yeniden tanımlamış, Nabokov da Wilson'ın okuduğu İngilizce eserlerinde ısrarla bu duruma atıfta bulunmuştu. Ama Nabokov'un anlatısı o kadar dolaylıydı ve Wilson diğer adaletsizliklere –ya da kendisinin bunları sunma biçimine– öylesine odaklanmıştı ki, Nabokov'un metinlerindeki ahlâki veçhe, gözüne hiç görünmüyordu.

Başkalarının eserlerindeki Yahudi karşıtlığı da Nabokov'un zihnini meşgul ediyordu. Ailesini Amerika'ya getirmekte kendisine yardımcı olmasına rağmen, romanlarından birinde Yahudi karşıtlığı gördüğü Aleksandra Tolstoy'u ağır şekilde cezalandırmıştı. Hatta *Ulysess*'e duyduğu hayranlık azalmış, bu kitaptaki zihin akışını abartılı ve Leopold "Bloom'un Yahudiliğini fazlasıyla klişelerle yüklü" bulmaya başlamıştı.[12]

Cornell'e girişinden sonraki sene Nabokov, Jean Paul Sartre'ın *Bulantı*'sını da *The New York Times Book Review* için değerlendirmişti. Yaklaşık 600 kelimelik eleştirisi, romanı şahane biçimde parçalarına ayırır. Yazısının ilk kısmında, art arda yanlış dişi çeken bir dişçiye benzettiği çevirmene saldıran Nabokov, sonra oklarını Sartre'ın kendisine yöneltir; bilhassa da, Manhattan'ın yüksek katlı binalarından birinde çalışan ka-

(*) "19. yüzyıl sonuna ait" anlamına gelir – ç.n.

11 *Dear Bunny Dear Volodya*, 238.

12 "Aleksandra Tolstoy'u ağır şekilde cezalandırmıştı": Maxim D., "Jewish Questions", *Nabokov and His Fiction: New Perspectives*, 90, n11; "Bloom'un Yahudiliğini fazlasıyla klişelerle yüklü": *The American Years*, 170.

ra kaşlı, parmağı yüzüklü bir Yahudi besteciden bahsettiği bölümü kötüler.[13]

Nabokov Yahudi meselesiyle ilgili hassasiyetini, beklenmedik yerlerde, hatta mizahi şekilde gösteriyordu. Cornell'deyken, 19. yüzyıl Rus edebiyatının mücevherlerinden *Yevgeni Onegin*'in çeviri ve açıklaması üzerinde çalıştı. Açıklamalarının bir yerinde, üç asır boyunca dört kıtada anlatılan Gezgin Yahudi efsanesine değinir. Bu efsanenin bir Hıristiyan propagandası olarak rolünden bahseden ve hikâyenin *on yedi* farklı varyantının ayrıntılarına giren Nabokov, söz konusu varyantlardan çoğuna "uzun uzun değinmeyi" gerekli görmez; çünkü bunların *Yevgeni Onegin*'le alakası yoktur. Bununla birlikte, yorum bölümünün dizini boyunca Gezgin Yahudi'ye değinilir; latifeli, açıklanması zor bir biçimde, söz dönüp dolaşıp Yahudi *blintz*lerine* gelir.[14]

3

Nabokov Cornell'e vardıktan sonra, yaz zamanı yine arabayla gezilere çıkmaya, tatillerini ülkenin değişik yerlerinde kelebek avlayarak geçirmeye başladı. Montana, Utah, Wyoming, Minnesota, Ontario, Alabama, Arizona, Oregon, New Mexico, Colorado ve daha nice yerde, Véra 1946 model siyah Oldsmobi-

13 *Strong Opinions*, 228; On yıl önce *Cinnet* hakkında olumsuz bir eleştiri yazıp Nabokov'u ikinci sınıf bir Dostoyevski olarak niteleyen Sartre, bunun bedelini aynı şekilde ödemişti. Aynı eleştiride Nabokov, belli bir küçümsemeyle, söz konusu şarkının (şarkı gerçek dünyadan alınmaydı) Yahudilere değil Kanada'ya ait olduğunu belirtmişti. Nabokov'a göre, ana karakterin bu şarkıyı söylediğini sandığı "zenci kadın", aslında göçmen bir Rus Yahudisi olan Sophie Tucker'dı. Nabokov sert eleştirisinin merkezinde bu aşikâr hataların altını çiziyordu fakat aslında, Sartre'ın bu şarkıyı iyi biliyor olması gerekirdi; on sene önce, *Bulantı* Fransızca olarak basıldığında bu şarkıya Yahudi karşıtlığı bağlamında göndermede bulunmuştu. Nabokov, kendisini eleştirenlerde hor gördüğü hataya –karakterin nahoş özelliklerini yazara atfetme hatasına– kendisi de düşmüş olabilir. Bkz. Judaken, Jonathan, *Jean-Paul Sartre and the Jewish Question* (2007), 44.

(*) *Blintz*: Yahudilere özgü bir krep-börek – ç.n.

14 "Hıristiyan propagandası": *Eugene Onegin*, Commentary, 354-7; "'uzun uzun değinmeyi' gerekli görmez": *Eugene Onegin*, Commentary, 354; "*blintz*ler": *Eugene Onegin*, Commentary, Index, 43.

le'lerini alacakaranlığa doğru sürerken, Vladimir yolcu rolündeydi. On yıl önce kıtayı baştan başa geçtikleri seyahatte olduğu gibi, bu kez de yeni türler toplayan Nabokov, Amerika'da seveceği birçok şey bulmuştu. Buraya kendi memleketi deme noktasına gelmişti; Véra ise yerel halkla etkileşiminde daha temkinli, gardını yukarıda tutmaya meyilliydi.

Nabokov gördüğü geniş manzaraları zapt ederek, olduğu gibi bir sonraki romanına taşıyacaktı. Fakat Amerikan coğrafyasını özümserken, 1951 tarihli otobiyografisi *Conclusive Evidence* [Kesin Delil] için yüzünü geçmişe döndü. Fransa ve Almanya'daki savaş öncesi yıllarına, Rusya'daki gençliğine dönerek kurduğu hikâyenin her bir bölümü, tarih sırasına göre dizildiğinde, teker teker kendi tarihsel sarmalına yerleşiyordu. "Mükemmel" çocukluğuna dair her şey oradaydı: aristokratik geçmişi, kır evlerinde babasını neşeyle havaya fırlatan köylüler, annelerinin duvardaki kasasından alıp oynadıkları mücevherler, düzinelerce hizmetkâr, art arda bir dizi özel öğretmen, devrimden sonra elinden giden milyonlarca dolarlık mirası ve Riviera'da, kolunda çürük bulunan bir Fransız kızla yaşadığı aşk macerası.

Otobiyografinin birçok bölümü *The New Yorker*'da basılmak üzere ayrıca kaleme alınmıştı; ancak Nabokov'un çocukluk mürebbiyesi Matmazel Cécile Miauton hakkındaki bölüm, Fransa'da ve Fransızca olarak, daha Nabokov Amerika'ya varmamışken yazılmıştı.[15] Bu parça parça yazma yaklaşımı, bir bölümün tamamıyla Matmazel'e ayrılmasının ve dolayısıyla, çok daha önemli olması muhtemel birçok kişinin kitabın kıyısına köşesine itilmesinin sebebini açıklayabilir.

Ama Matmazel hakkındaki bölümün açığa vurduğu üzere, önemli olan ve olmayan şeylerin tersyüz edilmesi, Nabokov'un anlatımının belirleyici veçhelerindendir. Nabokov'un ona ayrılmış bölüm boyunca anlattığı gibi, sorumluluğundaki çocuğun entrikaları karşısında çaresizdir Matmazel. Ellerinde kahverengi benekler vardır; şişmandır, içe dönüktür; kendi dertlerini fazla önemseyen, melodrama meyilli bir kadındır; kandır-

15 *Konuş, Hafıza*, 9.

ması kolaydır onu. Fakat anlatım içindeki rötuşlar –mutsuz bir aşk macerasının izleri, Matmazel'in zarif bir genç kadınken çekilmiş, olgun yaşındaki haline hiç benzemeyen bir fotoğrafı, güzelim Fransızcası– bölümün sonlarında her şeyi tersine döndüren bir doruğa ulaşır; Nabokov'un yaşlılığında ziyaret ettiği Matmazel'in ona, kendisinin hiç göstermediği bir insaniyetle davrandığını öğreniriz.

Her şeyi böyle tersyüz etmek, Nabokov'un hususi taktiği haline geliyordu. Son anda, o zamana kadar olup bitmiş ne varsa farklı bir çerçeveye oturur; anlatıcının katı yürekliliğini ve okurun onunla yaptığı işbirliğini kınayan ifadeler marifetiyle, hikâyenin kurulumu, keskin gözlemlerin ya da şatafatlı güzelliklerin uzun kavisi, değerini yitiriverir.[16] Yazar sayfalar boyunca Matmazel'le eğlendikten sonra, Matmazel'in sırf Nabokov yaptığı iyilikten hoşnut kalsın diye giriştiği "parlak kandırmaca"yı takdir eder.

Nabokov, yazdığı öyküleri istikrarsızlaştırmaya bayılıyordu; olup bitenler, en başta karakterlere ya da okurlara göründüğünden farklıydı; hatta öyküler, bahseder gibi göründükleri şeyden *bahsetmiyor* olabilirdi. Tamamıyla Matmazel'e ayrılmış bölüm dahi, Nabokov'un babasının sarsıcı ölümünü idrak edişiyle sonlanır; ıstırap, "çocukluğumun emniyetli ortamında ziyadesiyle sevdiğim eşyalar ve varlıklar küle döndükten ya da kalbime gömüldükten sonra, ancak değerini bilebildiğim bir şey" der Nabokov.[17]

Kesin Delil'de yanılsama, insanların birbirine insaniyetlice davranma sanatı olarak sunulur; ama kandırmacanın hayatta kalmayı sağlayan rolü de kitabın temalarından biridir. Nabokov, çocukken kardeşi Sergey'le, çorapların içindeki Noel armağanlarını zamanından önce nasıl açtıklarını anlatır. He-

16 Richard Rorty *Contingency, Irony and Solidarity*'de, Dickens gibi romancılardan farklı olarak Nabokov'un bize, "ne tip zalimlikler etmeye muktedir olduğumuza dair ayrıntılar verdiğini ve böylelikle, kendimizi yeniden tarif etmemizi mümkün kıldığını" söyler (xvi). Leona Toker, Rorty'nin bazı argümanlarını geliştirmiş, "Liberal Ironists and the 'Gaudily Painted Savage'" içinde, bunlara yeni argümanlar eklemiştir, *Nabokov Studies*, Cilt 1, 1994, 195-206.

17 *Concluive Evidence*, 78.

diyeleri tekrar paketleyip, sonradan bir kez daha açtıklarında, şaşırmış gibi yaparlar; lakin, onlardan beklemelerini talep etmiş olan annelerini kandıramazlar. O, yanılsamaların böyle dağılıp gidişini "en büyük felaketler boyutunda yaşayan bir kadındır.[18]

Yeniyetmeliklerinde St. Petersburg'dan trenle kaçtıkları sırada, gerçek bir felaket harekete geçmişken, güvenlikleri başkalarını kandırma yetilerine bağlıdır ve artık eskisinden çok daha mahirdirler: Sergey tifüs hastasıymış numarası yaparak, cepheden dönen gürültücü askerlerin kompartımanlarına girmesini engeller.[19] İki erkek kardeşin şehri terk etmesinden ve babalarının güneye kaçmasından haftalar sonra, V. D. Nabokov soyadını değiştirmeksizin ama bir doktormuş gibi davranarak, Kırım'da yaşamaya başlar.

Ancak kitabın tek izleği kandırmaca değildir. Köylü kılığına girmiş olarak Petrograd'dan kaçan bir adam, Nabokov'un babasından ateş ister. Bu adamın, bir keresinde Nabokovların Morskaya Caddesi'ndeki evlerinin oturma odasında, divanın üzerine dizdiği kibritlerle Nabokov'a bir oyun gösteren general olduğu anlaşılır.

Nabokov öykünün bileşenleri arasındaki, kibrit figürünün yeniden ortaya çıkışı gibi tematik bağlantıların, sanatın temeli olduğunu savunur. Ama *Kesin Delil*'de Nabokov'un yarattığı sanat, Devrim Rusyası'nın hikâyesini iktisatlı kelimelerle ve üstü kapalı olarak anlatan yaşantılardan, anlardan inşa edilmiştir. Kitap pür dikkat okunduğunda, Rusya'nın 1904'te Japonya karşısında uğradığı yenilgi ve Rusya'nın kaybedilmesine giden yolda gerçekleşen diğer olayların ayrıntıları açığa çıkıyordu. Anlaşılan Nabokov, aile tarihinin aynı zamanda ülkesinin tarihi olduğunu gayet iyi biliyordu.

Esasen bu biyografi, başta fark edilenden daha fazla tarihsel referans içerir. Bir dönem bitmiş, Lenin'in "kan dökme rejimi, toplama kampları, tutsaklıklar" başlamıştır. Nabokov ileriki sayfalarda, sonradan "Sosyalist-Devrimci Parti'nin üyeleri"yle

18 *A.g.e.*, 26.

19 *Conclusive Evidence*, 177.

birlikte idam edildiğini açıkladığı radikal köy öğretmenin yazgısına hayıflanır.[20] Ama tüm bu çarpıcı toparlamalara, hikâyesinin kıyıcığında kimi felaketlere değinmesine karşın –Aziz İshak Katedrali'nin "köleler tarafından cilâlanmış" sütunları ve 1905'te gözlerinin önünde "rastgele vurularak" ağaçlardan düşürülen çocuklar– geride bıraktığı tarihin en acı anlarına daha yeni sıra gelmektedir.

Nabokov'un aristokratik gençliğinden onca ayrıntı içermesine karşın, Edmund Wilson *Kesin Delil*'in "harika bir ürün" olduğunu beyan etmişti; ancak ismi kafasını karıştırmıştı. Acaba Nabokov ne tür bir kanıt sunuyordu? On yıllık deneyimine dayanarak, bunun bir bakıma Bolşevikler aleyhine bir delil olup olmadığını merak ediyordu.[21] Wilson'ın övgüsünün tadını çıkaran, bu övgünün ister istemez kendisini memnun ettiğini kabul eden Nabokov, söz konusu suale gücenmemişti. Küçük teveccühler, kora dönmeye başlayan dostluklarını yeniden alevlendirmeye yetiyordu; birbirlerini giderek daha az anlasalar da, sonraki birkaç sene boyunca mektuplaşmaya devam ederek, kişisel havadislerini ve fikirlerini karşılıklı olarak cömertçe paylaşacaklardı.

Ancak *Kesin Delil*, Nabokov'un göçmen yurttaşlarının hoşuna gitmedi. Nabokov birlikte neredeyse yirmi yıl geçirdiği sürgün Rus edebiyatçılarına, metnin aşağı yukarı yüzde üçünü ayırmıştı; o yüzde üçlük kısımda da, onların "insan ruhunun kurtarılması" ve "birbirlerine övgüler düzme" hususundaki takıntılarıyla alay etmiş, ayrıca yazar arkadaşı Vladislav Hodaseviç'e davranışlarını şiddetle eleştirmişti. Ayrıcalıklı bir geçmişin hikâyeleriyle, çocukça aşkların aşırılıklarıyla dolu bu kitap, onların kuşağını temsil eden dahiye, Sovyetler'e teslim olmayı reddeden Rusya'nın sesine mi aitti gerçekten? Kendisiyle ilgili bir bölümden incinen İvan Bunin, kitabın kapağında Nabokov'un isminin üstüne kondurulmuş "Çarlık Tacı"nı ve edebi rakibinin kendisi hakkındaki "vahşi yalanla-

20 *A.g.e.*, 10. İlginçtir, Nabokov Jernosekov'un idam edildiğini sanmakla yanılmıştı. Bu hatayı *Konuş, Hafıza*'da düzeltmiştir.

21 *Dear Bunny Dear Volodya*, 287.

rını" yermişti.[22] Nabokov'un hâlâ Rus arkadaşları vardı tabii; fakat göçmen cemaati artık onu kaybettiklerine, Nabokov'un bundan sonra hakiki anlamda Rus sayılamayacağına biraz daha kâni olmuştu.

4

Moskova'daki hücresinde oturan Aleksandr Soljenitsin, ilk kez, Vladimir Nabokov'un vatanına bağlılığından şüphelenmek için kendince sebeplere sahipti.

Soljenitsin cephede tutuklanmasından sonra, kendisinin iyi bir Sovyet vatandaşı olduğunu, bir hata yapıldığını düşünmüştü. Onu tutukladıktan sonra neredeyse bir düşman kampına sürükleyen, çevrelerinde bombalar patlarken nihayet eline haritayı veren kişilerin liyakatsizliğine karşın, sisteme inancını kaybetmemişti. Brodnica ve Bialystok'un yıkıntıları arasında Almanya'dan Polonya'ya geçerken, Minsk garının platformunda, Rusya'ya dönüş yolunda, Moskova'yı hiç görmemiş tecrübesiz ve kafası bulanık karşı casusluk memurlarını şehirde, ihtişamlı metroda gezdirirken –memurlar mağlup Almanlardan çaldıkları ganimetlerle dolu valizlerini sürükler, Soljenitsin ise günlüklerini, yazılarını tıkıştırdığı evrak çantasını taşırken; evden işe, işten eve gidip gelenlerle birlikte yürüyen merdivenlerden inip çıkarlarken– Soljenitsin hep itaatkârlığını sürdürmüştü. Kederlerle yüklü kırk senelik mirası yarım dünya ötedeki Nabokov'un aklından çıkmayan Lubyanka Hapishanesi'nin kapısına, sorgusuz sualsiz gitmişti.[23]

Lubyanka, devrimden sonra gizli polisin karargâhı haline gelmişti; işlemeli parke zemini, açık yeşil duvarları ve süslü bir dekorasyonu olan beş katlı binaya, önce Çeka talip olmuştu. Burayı daha zorlu bir yer haline getirmek için bir dizi yenileme yapılmış, ama içeri girenler günlerin ve saatlerin kimin ida-

22 Shrayer, Maxim D., "Vladimir Nabokov and Ivan Bunin: A Reconstruction", *Russian Literature XLIII* (1998), 392.

23 Scammell, *Solzhenitsyn*, 144-48; Solzhenitsyn, *The Gulag Archipelago*, Cilt 1, 15-17.

resinde olduğunu anlasın diye, sarı tuğlalarla örülü dış cephedeki büyük saate dokunulmamıştı. Bayatlamış bir fıkrada şöyle deniyordu: Lubyanka Moskova'nın en yüksek binasıymış, öyle ki bodrumundan Sibirya'yı görmek mümkünmüş.

Sovyet ceza sisteminin koridorlarına, hücrelerine inen Soljenitsin, vücut içi arama, uykusuz bırakma, sorgulama tekniklerini öğrendi. Karşı devrimci faaliyetler hususunda bir sihirbazın çantasına benzeyen 58. maddenin kapsamlı hükümlerine göre, propaganda yaymakla ve Sovyet karşıtı bir örgüt kurmakla suçlandı. Eşini ve arkadaşlarını tutuklanmaktan nasıl koruyacağını düşünüp ıstırap çekiyordu. El konulan ve şimdi sorguculaın elinde olan, kâğıtlarla dolu evrak çantası için de endişeliydi. Servet gözüyle baktığı öyküler, gelecekte kullanmayı düşündüğü malzemeler vardı çantada; ama savaşla ilgili olarak not ettiği hikâyeler, olaylar gerçek isimleri barındırıyor, bahsettiği herkesi tehlikeye atıyordu.

Bir süre hücrede tek başına tuttuktan sonra, başka mahkûmların yanına koydular onu. Vardığı yer altı dünyası hakkında ilk formel eğitimini eski bir Bolşevik'ten, demokrasi yanlısı bir avukattan ve bir polis muhbirinden aldı.[24]

Başka koğuş arkadaşları da oldu. Masum bir hayalperest, yazgısında 1953'te monarşiyi tekrar kurup yeni Çar olmanın bulunduğunu sanıyordu. Haftalar sonra koğuşa gelen, Soljenitsin'in Yuri dediği bir adam da, aynı derecede şaşırtmıştı onu. Bir Sovyet subayıyken Almanlara esir düşüp Nazi kampında iki yılını geçiren Yuri, zaman içinde Sovyet davasına karşı çıkmaya başlamıştı. Keskin bir komünizm karşıtına dönüşerek Nazi subayı olmuş, Kızıl Ordu'yla çarpışmak üzere savaşa dönmüştü. Soljenitsin bu adamın kendi ülkesine karşı silaha sarılmaya gönüllü olmasına hiç anlam verememişti.

Yuri yurtdışındayken Almanya'ya gitmiş, Berlin'deki Rus göçmenlerinin eserlerini okumuştu; bunlar arasında Bunin, Aldanov ve Vladimir Nabokov da vardı. Yuri'nin okuduğu hikâyeler inanılır gibi değildi. Özgür Rus göçmenlerinin, "Rusya'nın canlı yaralarından akan kana" dair eserler yazacaklarını

24 Scammell, *Solzhenitsyn*, 156.

sanmıştı; ama öyle olmamıştı. Yuri'nin onlar için söyleyecek iyi sözü yoktu: "Paha biçilmez özgürlüklerini neye adamışlar? Kadın bedenine, esrikliğe, günbatımlarına, soylu kaşların güzelliğine, toz tutmuş yıllara geri gitmeye. Sanki Rusya'da devrim olmamış ya da olanlar izah edilemeyecek denli karmaşıkmış gibi yazmışlar."[25] Hayatlarının en önemli olaylarına hiç değinmemişlerdi. Halklarının çektiği ıstırabı görmezden gelmişlerdi. Yazdıkları hiçbir şey, Rusya'yı kurtarmayacaktı.

Gelgelelim Soljenitsin de, kendisinin bu bakımdan ne yapabileceğini düşünmeye başlamıştı. Yazmak istediği bir roman vardı; parçaları bir bomba gibi, sorgucularının elindeki evrak çantasında bekliyordu. Not ettiği hikâyeler ve isimler, yolunda gitmeyen her şeyi ele alacak bir öykü ortaya koymak için kullanılabilirdi. Ama bunlar, tanıdıklarının tutuklanıp hüküm giymesine de sebep olabilirdi.

Dostlarının şansına, Soljenitsin'in sorguda geçirdiği dört ay boyunca tüm bu notlar ve kâğıtlar, Lubyanka'nın ocak ateşine atılmış, mahpushanenin en yüksek bacasından, "kurumdan yapılma siyah kelebekler" misali uçup gitmişti. Hikâyelerini kayda geçirdikleri aleyhine tanıklık etmekten kurtulmuştu. Fakat evrak çantasındaki kanıtların yok edilmesiyle, yazacağı destansı Rus romanının hammaddesi de elden gitmişti.[26]

Lakin yeniden yazmayı hayal ediyordu. Yuri'nin Nabokov'a ve diğer göçmenlere serzenişini on yıllarca unutmayacak ve bir gün, Rusya'yı terk etmişe benzeyenlere karşı teessür ve öfkesini ifade etmek için, onun sözlerini kullanacaktı. Kendi eserlerinin, onların duyarsızlığından mustarip olmasını istemiyordu. Devrim'e ya da Rus halkına doğrudan atıfta bulunmaktan çekinmeyecekti. Onun edebiyatı, tamamıyla tarihe adanmış bir edebiyat olacaktı. Devrim'in, milyonlarca ve milyonlarca yurttaşının, onların kaybolan güzel utkularının hikâyesini anlatacaktı.

Sorgulamanın sonunda, Soljenitsin sekiz yıl çalışma kampında kalmaya mahkûm edildi. Bu cezanın tümünü çeken Soljenitsin, üç yılını akustik ve insan sesi analizleri yaptığı, vaha

25 Solzhenitsyn, Alexander, *The Gulag Archipelago*, Cilt 1, 220.

26 Solzhenitsyn, *The Gulag Archipelago*, 136.

gözüyle bakılabilecek bir *şaraşka*'da* geçirdi. Geri kalan yılları kereste taşıyarak, sırılsıklam halde kil kürekleyerek, iyi bir ranza bulmaya çalışarak, bir içimlik sigara özlemiyle yanarak, elleriyle çorba içmek zorunda kalmamak için alüminyumdan kaşık imal edip, bu kaşığı ayakkabısında saklayarak geçirdi. Bir dökümhanenin dumanla dolu cehennem gibi ortamında çalışıp artık inandığı hemen her şeyden kuşkulanmaya başlarken, kendini nasıl koruyacağını öğreniyordu.[27]

Yazılı kelimeler yasadışı olmakla kalmayıp tasarlaması fazla tehlikeli hale gelince, her şeyi sadece kafasında kurgulamaya başladı. Şaşılası hatırlama yeteneği, diğer mahkûmları şaşkına çeviriyordu; bunlardan biri Soljenitsin'in, *Yevgeni Onegin*'in iki katı uzunluğunda destansı bir şiir yarattığını –ve hatırladığını– söylemişti.[28] Soljenitsin, suya batırılıp kurutulmuş ekmeklerle yaptığı boncukları tespih şeklinde dizmişti; her bir boncuk bir kısım kelimeyi temsil ediyordu. Rusya'nın ve insanlarının hikâyelerini birbirine bağlayan bu tespihle, on iki bin mısrayı ezberlemişti.

5

Vladimir Nabokov'un bir sonraki kitabında Rus tarihine atıfta bulunacağını umanlar fena halde hayal kırıklığına uğradılar. 1950'lerin ilk romanı, Nabokov'un yazdığı her şeyden daha uzak düşecekti Rusya'ya.[29]

Nabokov, Viking Press'ten Pascal Covici'ye yazdığı mektupta, elindeki projenin özetle, "on üç yaşındaki üvey kızına çok ahlâk dışı biçimde âşık olan, gayet ahlâklı bir orta yaşlı beyefendinin

(*) *Şaraşka*, Sovyet Gulag çalışma kampları sistemindeki gizli araştırma ve geliştirme laboratuarlarının ismiydi – ç.n.

27 Scammell, *Solzhenitsyn*, 257, 377 ve 305.

28 *A.g.e.*, 325.

29 Nabokov'un Rusya'yla ilgili değinmeleri başlığı altında, *Lolita* en az adı geçen metin olacaktı. Bu kitapta sadece Maksimoviç adlı bir Beyaz Rus vardı. Maksimoviç şimdi taksi şoförlüğü yapan, geçmişte Çar'ın danışmanı olmuş eski bir albaydır; Humbert'ı boynuzlar, tuvaletine gürültüyle işer, sonra da Polonyalı karısını elinden alır.

sorunları"na dair olduğunu söylüyordu.[30] Bu sıra dışı tek cümlelik özet üzerine, çok şeyler inşa edecekti Nabokov.

Başlangıçta ismini *Deniz Kıyısındaki Krallık* koyduğu roman, Nabokov'un bir çocuk tacizcisini ele aldığı eski kitabından çok farklı bir coğrafya barındırmaktaydı. Nabokov yeni hikâyesi için, Amerika'yı bir yabancının gözüyle yeniden kuracak ve aşkın zaman dışılığını, bir pedofilin anladığı şekliyle keşfedecekti.

Nabokov'un birçok ilham kaynağı vardı. 1939 tarihli hikâyesi "Büyücü"den sonra, Wilson'la ikisi, çocuklarla cinsel ilişki kurma dürtüsünün mahvettiği Ukraynalı bir adamın hatıralarını ele almışlardı. Buna kaçırılan, tecavüze uğrayan, Amerika'da karayolu yolculuklarına çıkarılan genç kızların hikâyeleri eklenmişti; Nabokov bu sonuncu tipteki hikâyeleri, kitabında doğrudan kullanacaktı. Stanford'daki bir meslektaşının, *nymphet*'leri* saplantı haline getirdiği ortaya çıkmıştı. Nabokov, otobüs yolculuklarında ergenliğe ermemiş kızların konuşmalarına kulak kabartarak, Dmitri'nin genç arkadaşlarının çeşitli yaramazlıklarından ve kızların cinsel gelişimiyle ilgili güncel kuramlara dair ders kitaplarından edebi malzeme devşirerek, araştırmasını tamamladı.[31]

Nabokov, okurların (Véra'nın belirttiği üzere, bilhassa Amerikalıların) anlatıcıyı Nabokov'u temsil eder gibi görme eğiliminde olacaklarını bildiğinden, kitabın kendi adıyla basılmasını istemiyordu. O zamana kadar İngilizce olarak yazdığı iki romanda böyle bir karışıklığı bile isteye teşvik ettiğinden, varsaydığı şeyin gerçekleşmesi şaşırtıcı olmazdı.[32]

---

30 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 128.

(*) Nabokov'un "orman perisi" anlamına gelen "*nymph*"ten türeterek *Lolita*'da kullandığı bir terim. Sonradan İngilizce sözlüklere, "cinsel açıdan erken gelişmiş yeniyetme kız" tanımıyla girmiştir – ç.n.

31 "Ukraynalı bir adamın": *Dear Bunny Dear Volodya*, 229-30; "kaçırılan": Nabokov, roman üzerinde çalışırken gazetelerde yer alan gerçek bir bir olaya, Sally Horner'ın kaçırılışına atıfta bulunur. Bkz. Dolinin, Alexander, "What Happened to Sally Horner?" *The Times Literary Supplement*, 9 Eylül 2005, 27-8.
"Stanford'daki bir meslektaşının": *The American Years*, 33; "genç arkadaşlarının çeşitli yaramazlıklarından": *The American Years*, 211.

32 "eğiliminde olacaklarını": *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, Véra Nabokov'dan Katharine White'a, 142; "o zamana kadar İngilizce olarak yaz-

Bend Sinister'ı yazma geriliminin yarattığı "yoğun asabi tükenmişlik"in üstesinden gelen Nabokov, bir küçük kızla gardiyanını resmederken neredeyse mağlubiyete düşecekti. Ithaca'daki ilk senesinde, romanın zorlukları ve tehlikeleri kendisini o kadar endişelendirmişti ki, evin arkasındaki galvaniz çöp kutusunda ateş yakıp kâğıtları alevlerin içine atmaya başlamış, ama Véra koşup duruma müdahale etmişti. Birkaç kez kitabı yok etmeyi tasarlamış, her seferinde vazgeçip, elindeki materyalle savaşmayı sürdürmüştü. *The New Yorker*'dan Katharine White'a mektubunda, dehşetli vehimler içinde romanıyla boğuştuğunu söylüyordu. "Bu muhteşem ve karmakarışık şeyin," diyordu, "edebiyatta örneği görülmedi."[33]

Nihai biçimiyle Nabokov'un *nymphet* romanı niteliğindeki Lolita, karısından ayrılmış orta yaşlı bir Avrupalı olan, genç kızlara kafayı takmış Humbert Humbert'ı anlatır. Savaş sonrasının New England'ında Humbert, çocukluk aşkı Annabel Leigh'yi aklına getiren ve daha sonra onun yerini alacak olan, on iki yaşındaki Lolita'yı görür. Genç kızlara dair saplantısının kıvılcımını çakan Leigh 1923'te, o zamanlar yeniyetme olan Humbert'la geçirdiği yaz tatilinin sadece dört ay sonrasında, tifüsten hayatını kaybetmiştir.

Lolita'ya abayı yakmış haldeki Humbert, kiracı olarak onların evine taşınır; lakin kızın o yaz, uzak yerdeki Q Kampı'na gönderileceğini öğrenir. Kızla daha kolay yakınlaşmak için, annesi Charlotte'la evlenir ama birkaç hafta sonra Charlotte'a araba çarpınca, Lolita Humbert'ın kontrolü altına girer. Humbert, eninde sonunda sırrını tahmin edecek meraklı gözlerden sakınmak için, üvey kızıyla muhteşem, unutkan Amerika boyunca dolaşmaya başlar; Nabokov'la Véra'nın kendi ülke içi seyahatlerinden ötürü çok iyi bildiği yol üstü otellerde kalırlar.

Humbert bir otelde Lolita'ya ilaç vererek onu okşama planını uygularken, kız uyanıp ataklığıyla adamı şaşkına çevirir.

dığı iki romanda": Bunlardan birinde V. İsimli bir anlatıcı, diğerinde güve koleksiyoncusu olan bir anlatıcı vardır.

33 "süreğen asabi tükenmişlik": *Dear Bunny Dear Volodya*, 194; "Véra müdahale edene kadar": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 166; "edebiyatta örneği görülmedi": *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 140.

Lolita iki yılını Humbert'ın seksüel tutsağı olarak geçirdikten sonra, onları takip eden kimliği belirsiz biriyle kaçar; Humbert sonradan bu adamı bulup öldürecektir. Lolita'nın çocukluğunu mahvettiğini anlayan Humbert, daha da sonra, Lolita'yı olduğu gibi sevdiğini idrak eder; onun artık aynı *nymphet* olmamasına rağmen. Bütün bunlar Lolita'yla tekrar bir araya gelmeyi denemekten, rakibinden intikam almaya çalışmaktan alıkoymaz Humbert'ı. Hücresinde cinayet suçundan yargılanmayı beklerken, ölümünden sonra basılmak üzere, sevdiğine methiyesini kaleme alır.

Nabokov, Burma-Shave'e* yol kenarı reklamlarında kullanmaları için bir şiir göndermek üzere verdiği kısa aranın ardından (yolladığı şiiri kullanmadılar), 1953'ün Aralık ayında *Lolita*'yı tamamladı. Véra, Katharine White'a mektup yazarak, Nabokov'un eserine ilk olarak göz atma imkânını *The New Yorker*'a tanıdıklarını bildirdi; aslında White'ın, muhtemelen romanın herhangi bir bölümünü yayına uygun bulmayacağını anlamıştı. Véra ondan, romanı başka hiç kimseye göstermemesini, en azından yazarının kim olduğunu başkalarına söylememesini istemişti.[34]

Nabokov, *Lolita*'nın İngilizce olarak yazdığı en iyi şey olduğunun farkındaydı; kitabı anlamak Amerika'ya kalmıştı artık. Ama Humbert'ın fantezilerinin teferruatlı şekilde betimlenmiş ve birkaç sahnede bu fantezilerin gerçekleşmiş olması dolayısıyla, başyapıtının yayımlanacağından emin olamıyordu.

6

Nabokov travma yaşayan bir kızla onun açık sözlü tacizcisi hakkındaki romanını bitirdiği sıralarda, Aleksandr Soljenitsin de Gulag'daki cezasını doldurmuştu. Kanser ameliyatı geçirmiş, ölümlü bir kamp grevine katılmış ve karısı Natalya'nın

(*) Burma-Shave, bir Amerikan tıraş kremi markasıydı. Otoyol kenarına koyduğu birbirini izleyen tabelalara uyaklı mizahi şiirler yazmayı, reklam yöntemi olarak benimsemişti – ç.n.

34 *The American Years*, 73.

onu boşadığını öğrenmişti.[35] Kökleri çocukluğunda bulunan Hıristiyanlık, içinde filizlenmişti yine. Toplama kampları ona Sovyet sistemi hakkında, hayatının ilk yirmi altı yılında özümseyemediği kadar çok şey öğretmişti.

1953'ün Şubat ayında, kalıcı bir sürgüne gönderildi Soljenitsin. Ömrünün kalanını Moskova'dan binlerce kilometre uzakta geçirme cezasına çarptırılmıştı; başka mahkûmlarla birlikte tren yolculukları yaptı, sonra yürüdü ve sırtında hâlâ hırpani ordu paltosu olduğu halde, nihayet Kazakistan'daki metruk kasaba Kok-Terek'e giden bir kamyona bindi; kasabaya Josef Stalin'in ölümünden iki gün önce vardı.

Yeni sürgünler buradaki ilk gecelerinde polis karakolunun avlusunda yatıp dinlendiler. Lakin Soljenitsin'in uyumaya niyeti yoktu. Yakın yerdeki ahırda duran atların gölgelerini izliyor, ılık havada eşeklerin anırışını dinliyor, bahtının böyle açık olmasına inanamıyordu. Saatlerce huşu içinde, özgürce, yıldızların altında yürüdü.[36]

7

Kitabın olası yayıncıları Humbert Humbert'ın gece vakti kurduğu hayalleri ("her şey kirlenmiş, yırtılmış, ölmüş, bitmiş") okurken, Nabokov bir sonraki romanına başlamıştı bile. Azaplar içindeki küçük kızı geride bırakarak daha kısa, daha basit bir hikâye kurdu. Sansürcülerin canını sıkma riski taşımaması gereken bu hikâye, şimdiden *The New Yorker*'da bölüm bölüm yayımlanmaya başlamıştı.

Profesör Timofey Pnin'in hikâyesi, günlük hayatını idare edemeyen beceriksiz bir Rus sürgününü anlatır. Zavallı Pnin Amerika'ya varır varmaz, anarşi hakkında giriştiği gülünç bir tartışma yüzünden Ellis Adası'nda gözaltına alınır. İngilizce-

35 Scammell, *Solzhenitsyn*, 253. Natalya, Soljenitsin'den boşanmıştı çünkü gizli olduğu ilan edilmiş bir laboratuarda çalışıyordu ve yeni personelin doldurduğu soru listesine karşı devrimci bir mahkûmla evli olduğunu yazdığı takdirde, işini kaybederdi. Davranışının sebebini açıkladıysa da, aldığı bu kararı öğrenmek Soljenitsin'e pek ağır gelmişti.

36 Solzhenitsyn, *The Gulag Archipelago*, Cilt 3, 420.

nin üstesinden gelemez. Cansız nesneler onu baştan çıkarıp, sonra ihanet ederler. Kahve makinesi patlar; ev sahibesi çamaşır makinesine yaklaşmasını yasaklar, çünkü içine bir çift papuç koymuştur.

Kurmaca Waindell College'de yardımcı doçent olan Pnin, onun bu kurumdaki konumunu sarsan anlatıcının gelişiyle zor durumda kalır. Vladimir Vladimiroviç adlı, Vladimir Nabobov'a dikkat çekici şekilde benzeyen yeni profesör, kitabın anlatıcısıdır aynı zamanda. Pnin'in yerini gasp eden kişinin söyledikleri, kahramanın hayatına dair söylenenlerle çelişir; kitabın kritik sahnelerini kalıcı biçimde kuşkulu hale sokar.[37]

Pnin'in gündelik yaşamın engellerini aşma gayretlerinin gerisinde, muazzam bir keder vardır. Anne-babası 1917'de tifüsten ölmüştür; fakat bilhassa ilk aşkı olan, Buchenwald'da öldürülmüş Yahudi kızı Mira Beloçkin'i kaybetmekten ötürü sıkıntı içindedir. Kızın son anlarına dair bilgi edinmek için Washington'daki bir dedektifle konuşur ama hiç yanıt bulamaz. Onun ne şekilde öldüğünü düşünmeyi, defalarca yasaklar kendine; bu konudaki olasılıklar, bir daha çözülmesi mümkün olmayan bir yumak halinde ebediyen dönüp duracaktır: Tetanoza mı yakalanmıştır, fenol mü enjekte edilmiştir ona, canlı canlı yakılmış mıdır, yoksa sahte bir duşta mı sona ermiştir hayatı? Mamafih, onu düşünmemek imkânsızdır Pnin için. Onu nasıl öptüğünü hatırlar; kız bir daha, bir daha ölür.[38]

Pnin, yüzeyde akademik bir hiciv içerir; fakat derinlerde Na-

37 Cornell'deki Yahudi-Rus göçmen Profesör Marc Szeftel, *Pnin* için edebi ilham vermiş olabilir. Szeftel, fakültenin gökkubbesindeki, o kadar parlak olmayan ışıklardandı. Nabokov'a Cornell'deki ilk dersleri öncesinde programını hazırlamakta yardımcı olan ve *Prens Igor Destanı*'yla ilgili çalışmasında onunla birlikte çalışan Szeftel, Nabokov'un kitabın kapağı için hazırladığı taslak portreye, çarpıcı şekilde benziyordu. Szeftel annesini bir Alman kampında yitirmişti ve gerek Amerika'daki, gerekse akademideki hayatını yönetmek hususunda, Nabokov'daki güvenin yakınından bile geçemiyordu. Pnin'de Szeftel'in keder ve yersiz yurtsuzluğunu görmek zor değildir. O da iş arkadaşlarının alaylarına maruz kalır, kibirli yurttaşları onun hep arka planda kalmasına yol açarlar. Szeftel Nabokov'un gelişiyle işini kaybetmemişse de, iyiden iyiye gölgede kalmıştır. Galya Diment, *Pniniad* kitabında Szeftel-Pnin paralelliklerini enikonu incelemiştir.

38 *Pnin*, 135.

bokov yine, soykırıma uğrayan ve Amerika'da bulunan Yahudilere atıfta bulunmaktadır. Pnin de bir gün "Zorbalık Üzerine" başlıklı bir ders vereceğini söyler; bu ders korkunun ve zulmün, Çar Birinci Nikolay'dan Afrika'daki emperyalist dehşete, Ermeni kıyımına kadar uzanan bir dökümü olacaktır. "İnsanın tarihi," der Pnin, "acının tarihidir."[39]

Nabokov'un Timofey Pnin'i gülünç gösterme niyetini ortaya koyan ifadelere karşın, son derece sevilesi bir ana karakterdi Pnin ve Humbert'tan çok daha az endişe uyandırmıştı. Ama bu kitabın da yüzleşmesi gereken başka meseleler vardı. Nabokov'un *nymphet*'i *The New Yorker*'ın sayfaları için fazla rahatsız ediciyken, Pnin'in maceraları ise bazen çok önemsiz ya da çok politikmiş gibi algılanıyordu. Katharine White romanın birkaç bölümünü bağımsız parçalar olarak yayımlamayı kabul etti. Bununla birlikte dergi, Mira Beloçkin'in ölümünü –kitabın en önemli hadisesini– içeren beşinci bölümü kabul etmedi. Söylendiğine göre bunun sebebi, Sovyetlerin baskı ve işkencelerine defalarca atıfta bulunulmuş olmasıydı; Nabokov bu atıfları çıkarmayı reddetti.[40]

Pnin başka yerlerde de mücadele vermişti. Viking yayınevinden Pascal Covici kitap için erkenden avans ödemiş, fakat nihai elyazmasını uzun süre kararsızca gözden geçirdikten sonra, kitabı değişiklik yapmaksızın basmayı kabul etmemişti. Nabokov dostça yazılmış bir mektupta Covici'nin eleştirilerine karşı çıkmış, kitabın bir dizi kısa hikâye, Timofey Pnin'in de "bir palyaço" olmadığını ısrarla söylemişti.[41]

Talep edilen değişiklikleri yapmaya gönlü varmayan Nabokov, avansı iade etti. Romanı açıklamak zorunda kaldığı için hayal kırıklığına uğradığı belliydi, ama *Lolita*'yla ilgili ahlâki tavırlarla kıyaslanınca, *Pnin* ona rahatlama sağlamış olmalıydı. Yayıncı bulmak yine aylarını aldı; *Pnin*'in tamamlanmasından basımına kadar bir buçuk yıl geçti.

39 *A.g.e.*, 136 ve 168.

40 *The American Years*, 270.

41 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 178.

8

Lolita'yı Amerika'ya getirmek çok daha uzun zaman alacaktı. Yayıncıların tereddüt etmesine şaşmamalı; cinsellikten uzak, muhterem görünümlü Timofey Pnin'den sonra, *Lolita* ile bir canavar gelivermişti ve bu canavarlık, romanın merkezî veçhesiydi. Yayıncılar belki Humbert Humbert'ı yarattığı için Nabokov'u affedebilirdi; şayet her şey başka bir odada, okurun gözünden uzak yerde gerçekleşseydi, yahut Lolita "bir oğlan, bir inek ya da bisiklet" olsaydı.[42] Ama rafine bir dille kandırmacaların tuhaf melezliği, okuru Humbert'ın yörüngesine çekiyordu. Humbert'ın karmaşık rasyonalizasyonlarıyla açık sözlü ifadeleri birbirini izliyor; tedirginlik uyandıran hüsnütabirleri ("tutkumun asası", kızın "kahverengi gülü"), komedyenliği ve şüpheli duygudaşlığı, kitabı okuma sürecinin bütününü rahatsız edici kılıyordu.

Nabokov Amerikalıları konforlu alanlarından çıkıp romanla didişmeye çağırıyor idiyse eğer, Amerikalı yayıncılar henüz bu meydan okumayı kabul etmeye hazır değillerdi. 1954'ün Şubat ayında Viking, Mart ayında da Simon & Schuster, kitabı reddetti. Nabokov o sonbahar "saatli bomba"sını bir kez daha, *Sebastian Knight*'ın yayıncısı olan James Laughlin'e önerdiğinde, Laughlin kitabın "son derece yüksek nitelikli bir edebi eser" olduğu yanıtını verdi; fakat söz konusu risklerden yana endişeliydi.[43] Doubleday'den Jason Epstein ve Farrar, Straus & Young'dan Roger Straus da kibarca geri çevirdiler kitabı.

Nabokov çok satan romanların –dedektif öyküleri, yol hikâyeleri ve aşk maceralarının– standart anlatım usullerini almış, bunların her birine yakın mesafeden ateş ederek, Amerikan edebiyatının en kokuşmuş aşk öyküsünü aktırmıştı. Anlatı "Bunu kim yaptı?" formundan çıkıp, "Bunu kim anlayabilecek?"e dönüşmüştü. Basmakalıp bir yol hikâyesi, uzayıp giden bir kaçırma hikâyesi haline gelmişti. Ama Humbert, kuşkulu okurları gönül rahatlığına sevk etmek için ulvi bir keman sonatı ser-

42 *The American Years*, 288.

43 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 143-4 ve 153.

gilese de, bu tecavüzden bir aşk hikâyesi çıkarmayı başaramıyordu.[44]

Nabokov romanın nasıl bir patlamaya sebep olacağına yahut okurları nasıl bir açmaza sürükleyeceğine dair yanılsamalar içinde değildi. Humbert'a anlamlı bir sempati duyduğumuz takdirde, canavarız demektir. Kitabı bir sapkınlık kataloğuymuş gibi okursak, röntgenci oluruz. Birkaç ağırbaşlı sahnenin arasına yerleştirilmiş sayısız komik an boyunca, Lolita'yı açık şekilde görürüz; mesela keyifle yeni elbiseler denerken ya da sokakta arkadaşıyla yürüyüp, ölmenin en kötü tarafının ölüme yalnız gitmek olduğuna dair konuşurken.[45]

Pnin'i okuyanlar Timofey Pnin'in dramının, yakın geçmişle ilgili bir şeylerin örtüsünü kaldırdığını hemen anlayacaktı. Pnin'in Ellis Adası'nda yanlışlıkla anarşist sanılarak gözaltına alınması dahi, hikâyeyi savaşa bağlar; savaşın olaylara egemen olmasına izin vermeksizin. Pnin'in Mira Beloçkin'le ilgili hatıraları kitabın kıyısına itilir; bunun sorumlusu sadece anlatıcı değil, geçmişiyle ve ölenlerin acılarıyla arasına mesafe koymadığı takdirde akıl sağlığını nasıl koruyacağını bilemeyen Pnin'dir aynı zamanda. Olağanüstü bir trajedi –bu örnekte Rus Devrimi ve Yahudi Soykırımı– sadece ufak, ayrıksı anlık görüntülerle gerçeklik kazanır.

Geçmişten kaçılamaz; geçmiş bugünü şekillendirir. *Sebastian Knight*'ta V., kardeşinin izini takip ederek çok geç olmadan aralarındaki mesafeyi kapatmaya çalışır; dolaylı olarak, Berlin'deki tüm Yahudilerin hayatları sonsuza kadar değişmeden önce, bu şehirdeki güzel bir aileyi anar. (Nabokov'un hayatında bu kitap bir çifte andaca dönüşür elbette; Sebastian hikâyenin içinde ölürken, hikâyenin dışında da Sergey hayatını kaybetmiştir.)

Nabokov, kurmaca karakterlerinin hayatlarını aydınlatan gerçek dünya tarihinden tekrar tekrar yararlandı; bunu, okur-

---

44 Nabokov'un daha sonra Rusça çeviride kendisinin vurguladığı üzere günde üç kez gerçekleşen tecavüz (*The American Years*, 490). Azıcık haylaz bir küçük yaş hazzına sahip, gönüllü, baştan çıkarıcı bir *Lolita*'nın lügate girmiş olmasına karşın, anlaşılan o ki Nabokov bu kız çocuğunu, canavarlığın bir kurbanı olarak sunmak istemişti.

45 *The Annotated Lolita*, 284.

larının yaşadığı dünyada sonuçları görülmeye devam eden olaylar aracılığıyla yaptı. Profesör olarak öğrencilere ısrarla, Austen ya da diğer parlak yazarların eserlerinden tarihî bilgiler edinmeyi ummamaları gerektiğini söylese de, derslerinde tam da bu tarihe parmak basıyordu: Austen'in *Mansfield Park*'ta, Antigua'nın köle çalıştırılan tarlalarına nasıl değindiğinden bahsediyordu; sınavlarda, belli bir kitabı ait olduğu yer ve zamana bağlayan ayrıntıları soruyordu.[46] Nabokov'un dünyasında, yüzeydeki hikâyeyi destekleyen ve geçmişi gelecekteki keşifler için muhafaza eden tarih, aşkın edebiyatın ayrılmaz bir parçasıydı.

Lolita'da saklı bir tarih vardı; söz konusu tarih Nabokov'un yaşadığı günlerin en ivedi meselelerine ışık tutuyor, babasının mirası olan ilkelerin kalbine uzanıyordu. Ama *Lolita*'nın ahlâki merkezi olan bu tarih, neredeyse hiç fark edilmedi.

9

Amerikan yayıncıları *Lolita*'ya ellerini sürmeyeceklerdi. Edmund Wilson'ın *Hecate County* kitabı New York'ta yasaklanmakla kalmayacak, Nabokov'un Cornell'deki ilk senesinde ABD Yüksek Mahkemesi de bu kararı onayacaktı. Yayıncılar, kitapların toplanıp imha edilmesiyle zarara uğramaktan çekiniyorlardı.

Nabokov, *Lolita*'yı dış dünyaya, üzerine kendi ismini yazarak göndermesi gerekebileceğini anlamaya başladı. Kitap pornografik olmadığına göre onu saklamaya ne gerek var, demişti bir editör; hem saklamak, kitabın yasaklanması gerektiği savunusuna destek sağlamaz mıydı? Nabokov ümitsizliğe kapılıyordu artık; fakat Edmund Wilson'ın son eşi Elena, yayınevlerinin sansürle ve ABD Yüksek Mahkemesi kararlarıyla cebelleşmek zorunda kalmayacağı Avrupa'da, *Lolita* için bir yayıncı arandığı takdirde, muhakkak bulunacağı kanısındaydı.[47]

---

46 *Edebiyat Dersleri*, 2; *The American Years*, 175.

47 "üzerine kendi ismini yazarak": *The American Years*, 264; "Avrupa'da *Lolita* için bir yayıncı arandığı takdirde": *Dear Bunny Dear Volodya*, 321.

Elena Wilson'ın öngörüsü doğruydu. Nabokov'un Fransa'daki temsilcisi, o yılın Nisan ayında Olympia Press'ten Maurice Girodias'la görüştüğü sıralarda bu yayınevi, Samuel Beckett ve Jean Genet'nin eserlerini basmıştı. Girodias başka yayınevlerinin, yüksek edebi niteliğe sahip olduğu halde uygunsuz yahut pornografik bulduğu eserleri basmaya, istekli davranmıştı. *Lolita* onlara çok uygun görünüyordu. Birkaç hafta sonra Girodias bir teklifte bulundu, Nabokov da ailesinin sözleşme şartlarıyla ilgili uyarılarına ve yeni yayıncısının Humbert'ın sübyancılığına açık bir sempatiyle yaklaşmasına karşın, bu teklifi hemen kabul etti.[48]

Nabokov işini kaybetme korkusuyla, Olympia ile müzakereler ilerleyinceye kadar Morris Bishop'a kitabın konusundan bahsetmedi. *Lolita*'nın bir nüshası kendisine sunulduğunda dehşete kapıldı Bishop; romanın sonuna gelemedi. Kızlarının namusundan yana endişe duyan hiddete kapılmış anne-babalara, geri çekilen bağışlara, kıymetli profesörünün ahlâki zafiyetinden ötürü görevden alınışına dair senaryolar kurmaya başladı.[49]

Olympia baskısının, *Lolita*'nın ismini lekelemeksizin ona bir edebi ışıltı kazandıracağını uman Nabokov, Girodias'ın yakın zaman önce *White Thighs* [Beyaz Butlar], *Rape* [Tecavüz] ve *Whip Angels* [Kırbaç Melekleri] adlı bir dizi kitap çıkardığından habersizdi. Lakin *Lolita*'nın Fransa'da yayımlanmasının öncesinde, büyük endişeler içindeydi; bu gerilim, mektuplarında fazlasıyla hissedilir. Girodias bir tanıtım nüshası hazırlamayı tasarlarken, Nabokov onun Cornell'le bağlantı kurmaktan kaçınmasını sağlamaya ve üniversite profesörü olarak konumunu önemsiz göstermeye çalıştı. Hâlâ kendi ismini romanın dışında tutmayı umuyordu, fakat sonunda pes etti. Bu projeye bir sanatsal çaba gözüyle baktığını vurguluyordu. "Bir *succès de scandale*,"* diye yazmıştı Girodias'a, "canımı sıkacaktır."[50]

48 *The American Years*, 267.

49 *A.g.e.*

(*) "Skandal sayesinde edinilen başarı" anlamına gelen, Fransızca bir deyim – ç.n.

50 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, Vladimir Nabokov'dan Girodias'a, 18 Temmuz 1955, 175.

Nabokov nihayetinde, *Lolita*'nın Olympia Press'teki şehvetli arkadaşlarını keşfetti. Aynı yıl benzer bir şaşkınlık yaşayan Olympia yazarı J.P. Donleavy, bir pornocunun çatısı altında bulunmaktan ötürü o kadar dehşete kapılmıştı ki, o sırada elinden bir şey gelmemekle beraber, Girodias'tan intikam almaya ahdetmişti.[51] Ancak Nabokov, bağlı kalmak zorunda bulunduğu şirkete karşı daha az hiddet ifade etmişti; *Lolita*'yı yayımlatmak için tek yolun Olympia olduğuna inanıyordu.

Ancak o sonbahar Fransa'da yayımlanan kitap, fazla tantana koparmadı; hatta Nabokov bir süre, romanın çıktığından emin olamadı. Üstüne üstlük, müstehcenlik suçlamalarına maruz kalma endişesi sebebiyle, Amerikan baskısının zeminini hazırlamak için *Partisan Review*'da kitaptan alıntılar yayımlama planı suya düştü.[52] Nabokov'un kendini hazırladığı dram, gerçekleşmeyecekmiş gibi görünüyordu.

10

Edmund Wilson sansüre meyilli değildi; Nabokov'la mektuplaştıkları yıllar boyunca, arkadaşına birkaç Olympia kitabı ödünç vermiş ya da hediye etmişliği vardı. Fakat *Lolita*'nın müsveddesini okuyunca, tatsız buldu: "Okuduğum diğer metinlerin kadar hoşlanmadım bundan." Kitabı Mary McCarthy'ye ve karısı Elena'ya ödünç verdikten sonra, Elena'nın bunun önemli bir kitap olacağına inandığını eklemeyi ihmal etmemişti.[53]

Lakin Wilson, Nabokov'u öyle kolayca başından atamayacaktı. Nabokov arkadaşının yeni bir Çehov çevirisi için sınıf tabanlı bir tanıtım yazmasını eleştirirken dahi, ondan *Loli-*

51 Donleavy sonunda intikamını misliyle alacaktı. Yirmi yıl boyunca romanın İngiltere'deki satışı için Girodias'la davalı kaldıktan sonra, yayınevi iflasını duyurduğunda Olympia Press adını satın alarak Girodias'ı bütün bütün dışarıda bırakacaktı. Bkz. James Campbell, "The Spice of Life", *The Guardian*, 25 Haziran 2004.

52 *The American Years*, 293.

53 "birkaç Olympia kitabı": *Historie d'O* ve Jean Genet'nin *Notre-Dame-des-Fleurs*'ü; *Dear Bunny Dear Volodya*, 320.

ta'nın "gayet ahlâki bir hadise" olduğunu göz önünde bulundurmasını istemişti. (Birkaç ay sonra tipik bir Nabokovyen tavırla, *Lolita*'nın "hiçbir ahlâki ders taşımadığını" beyan edecekti okurlara.)[54]

Nabokov çoğu zaman eski hikâyelerini tekrar gözden geçirir, yeniden işlerdi. Yaşı büyük adam/genç kız birlikteliğini işlemeyi, ilk olarak 1930 tarihli kurmacasında, Berlin'de Véra'nın kız kardeşi Sonya'yla Carl Junghans çıkmaya başladığında denemişti. Birkaç yıl sonra *Yetenek*'te, üvey kızıyla ilgili fanteziler kuran adam fikrine el atmıştı. Bu hikâyeyi daha sonra "Büyücü"yle, bir novella biçiminde hayata geçirmişti.

Zaman içinde yaş farkı büyüdü ve kızın masumiyeti daha belirgin hale geldi. Lolita'nın da Humbert'ın kokuşmuşluğunu paylaştığı yorumunu yapanlar olmasına karşın, Nabokov kamu önünde Humbert'ı Lolita'ya davranışından ötürü kınama fırsatını hiç kaçırmadı; ona "kendini beğenmiş, zalim alçak" dedi. Véra ise Lolita'ya iyiden iyiye sahip çıkarak, okurlara onun geceleri döktüğü gözyaşlarını anımsattı; Humbert'tan kaçışının ardından kurduğu hayatı takdir ettiğini belirtti.[55]

Ama Humbert'a bir şekilde acımamız söz konusuysa, Nabokov onunla duygudaşlık kuracağımız tek bir nokta bırakmıştır: 1923'te Humbert sadece on üç yaşındayken Corfu'da ölen Annabel Leigh; Humbert'ın ilk sevgilisi. Nabokov'un hiç açıklamamış olmasına karşın, buraya da gerçek tarih gizlenmiştir.

Okurların muhtemelen hayal ettiği güneşli, enfes liman, 1923'teki Corfu gerçeğiyle keskin bir karşıtlık arz ediyordu. Gerçek dünyada, kurmaca karakter Annabel Leigh'nin öldüğü günlerde, bu adada birkaç salgın hastalık boy göstermişti. Savaş ve Ermeni soykırımı sebebiyle yerinden yurdundan olmuş binlerce mülteci, Corfu'daki kamplara sığındı. Yardım kuruluşları, anne-babası idam edilen ya da taşıma esnasında ölenler için yetimhaneler açtı. O dönemde tarihin en büyük insanlık krizi olarak nitelenen bir tifüs ve çiçek salgını, yıl boyunca

54 "gayet ahlaki bir hadise": *Dear Bunny Dear Volodya*, 331; "hiçbir ahlaki ders taşımadığını": *The Annotated Lolita*, 314.

55 "kendini beğenmiş, zalim alçak": *Strong Opinions*, 94.

sürdü. Bir İtalyan generalin suikasta kurban gitmesine misilleme olarak, sonbaharda İtalya doğrudan Corfu'daki mültecileri bombalayınca, çileler katmerlendi, yeni bir dünya savaşının çıkacağı korkusu doğdu.

Annabel Leigh'nin Corfu'daki ölümü, Humbert'a yirmi dört yıl boyunca musallat olur; "büyüyü bozana", onu kendi Lolitası'nda yeniden dünyaya getirene kadar. Humbert'ın sapkınlığını tetikleyen kaybın kökeninde, dünyanın unuttuğu bir trajedi vardır. Zorbalık hakkındaki dersinden bahseden, Ermeni trajedisini ve Afrika'daki sömürge güçlerinin gaddarlığını anımsayan Pnin gibi, Humbert da asrının hudutsuz zalimliğini ortaya koymaktadır; bazen Nabokov'un yaşadığı tecrübelerin çok ötesine geçen biçimde. Ama Corfu'nun ölülerine bu selam, Nabokov'un *Lolita*'ya sakladığı kayıp tarihin sadece başlangıcıdır.[56]

56 "büyüsünü bozana": Sözler Humbert'a aittir: "... ta ki, yirmi dört yıl sonra ben onu başka bir küçük kızın bedeninde canlandırıp büyüyü bozana kadar." *The Annotated Lolita*, 15.

"kökeninde, dünyanın unuttuğu bir trajedi vardı": Nabokov bu tarihi biliyordu, çünkü yaşamıştı onu. Aynı yazı, yani 1923 yazını, bombardımandan hemen önce güney Fransa'da elma toplayarak geçirmişti; Humbert'la Annabel Leigh'nin o kurmaca yaz mevsiminde karşılaştığı Riviera sahil hattına çok yakın bir yerde. O yıl mülteci krizi deniz ötesine taşmış, binlerce Ermeni mülteci de Marseille ve Fransa sahili boyunca otellere, kamplara yerleştirilmişlerdi.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Şöhret

1

1955'in sonunda, Vladimir Nabokov hayatının en güzel Noel hediyesini aldı. Roman yazarı (bazen kitap eleştirmenliği de yapan) Graham Greene, *Lolita*'nın bir nüshasını edinmiş ve bunu, yılın en iyi üç kitabından biri olarak nitelemişti.

Nabokov, Greene'in seçiminden haberdar olana dek haftalar geçti; oysa bu eleştirinin ateşlediği fünye, Atlantik Okyanusu'nun her iki yakasında patlamalara sebep olacaktı. Londra'da yayımlanan *Sunday Times* tarafından duyurulan Greene'in değerlendirmesi, kitabı "gemi azıya almış halis bir pornografi" olarak niteleyen *Sunday Express* köşe yazarı John Gordon tarafından kıyasıya tenkit edildi.[1] Graham Greene buna cevaben, tehlikeli "kitapları, piyesleri, heykelleri ve seramikleri" saptayarak Britanyalıları koruyacak bir John Gordon Derneği'nin kurulmasını öngördü. Hatta daha ileri giderek bu derneğin ilk toplantısını yaptı; henüz birçoğu *Lolita*'yı okuyacak durumda olmayan fakat bu edebi kavgayı takip edebilecek Amerikan eleştirmenlerini bir araya getirerek, münakaşayı daha da popüler hale getirdi.

1 *The American Years*, 295.

Şüphecilerin tümü, erdemlilik taslayan dar kafalılar değildi. Nabokov'un *The New Yorker*'daki editörü Katharine White bile *Lolita*'yla mücadele ediyordu. Humbert'ı Othello ve Raskolnikov'la aynı kefeye koyan Nabokov, "yeniyetme kızlarımızın tanışmasını istediğimiz" kurmaca karakterlerin muhtemelen çok sayıda olmadığını düşünüyordu.[2]

Romanın gizlice ABD'ye sokulmaya başlayan nüshaları gümrük görevlileri tarafından iki kez müsadere edilip geri verildi. *The New York Times, Lolita*'yı denetleme dürtüsüyle alay ediyor, bu kitabı kuşatan gazabı, Joyce'un *Ulysses*'i için koparılıp zamanla dinen fırtınaya benzetiyordu.

Kitaba bunca iltifat gösterilince, Amerikan yayınevleri *Lolita*'yı yurda getirme planları yapmaya başladılar. Nabokov romanı bir edebiyat eseri olarak kabul ettirme umuduyla, kitaba gayet edebi bir sonsöz yazdı. Doubleday de bir araştırmacıdan önsöz talebinde bulundu. *Partisan Review* 1957'nin sonbaharında Amerika'daki ilk *Lolita* değerlendirmesini yayımladı; John Hollander bu yazıda roman için, "okuduğum neredeyse en komik kitap" deme cüretini gösterdi.[3]

Sorunun bir parçası, *Lolita* ile yayıncısı arasında ayrım yapma gereğiydi. Maurice Girodias sanatsal meziyete sahip kitapları hevesle yayımlarken, kimin neyi kalıcı kabul ettiğiyle pek ilgilenmiyor, kâh yumuşak ve etkileyici edebiyat tartışmaları yürütüyor, kâh kasıtlı olarak pornografik yayınlar yaptığına dair açıksözlü ifadelerde bulunuyordu.[4]

Avrupa'nın her yerinden yayınevleri, kitabı kendi ülkelerinde basmak için çırpınıyordu. Sözleşmeler imzalandı, çeviriler başladı fakat karışıklıklar çıkıyordu. Şirketlerden biri cinsellik içeren tüm bölümleri işaretleyip, bazı bölümleri romandan atmaya girişti. Daha önemlisi, *Lolita* İngiltere ve Fransa'da yasaklandı; Arjantin ve Avustralya'ya girişi de engellendi.

---

2 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 4 Nisan 1957, 215.

3 John Hollander'ın *Partisan Review* Sonbahar 1957 sayısında çıkan *Lolita* eleştirisi; akt. Page, *Vladimir Nabokov* (83).

4 Popking, Henry, "The Famous and Infamous Wares of Monsieur Girodias," *The New York Times*, 17 Nisan 1960, BR4.

Nabokov *Lolita*'nın istikbalini öngörerek, Edmund Wilson'a yazdığı bir mektupta, kitabın nihayetinde "şaibeli bir şirket tarafından" basılacağından korktuğunu belirtmişti. Tabii uzun vadede ayıplanan, yayıncıdan ziyade Nabokov'un kahramanının tabiatıydı. Bununla birlikte Nabokov, Olympia Press'in iki düzine kitabını yasaklayan bir Fransız kararnamesinin pençesinde buldu kendini. Bu arada Londra'daki yetkililer, kitapları şehirdeki kütüphanelerin raflarından indirmişlerdi bile. Her nasılsa *Lolita*, yazarından daha fazla büyümüştü; Nabokov'un elinden, yazdığı en muhteşem kitabın yazgısına üzülmekten öte hiçbir şey gelmiyordu. Sanatçı olarak bırakacağı mirası bu kitap belirleyecekti şüphesiz.[5]

2

Nabokov'un Humbert'ı yaratarak ne yapmaya çalıştığı sorusu, en baştan itibaren okurların merakını uyandırmıştı. Kitap genç Amerika'yı baştan çıkaran yaşlı Avrupa'yı mı temsil ediyordu? Yoksa genç Amerika mı yaşlı Avrupa'yı yozlaştırıyordu? Fakat bu meseleyi değerlendiren eleştirmenler Humbert'ın yaşadığı dünyadaki olaylara dikkat etmiyor, ona mecazi açıdan yaklaşıyorlardı.

Nabokov sonraları Humbert'ın günahlarına atfen, onu *Cinnet*'teki Hermann'a benzetecekti; iki adam arasındaki bazı farkları belirterek. Her iki adam da kendileriyle ve onları cinayet işlemeye iten olaylarla ilgili hikâyeler yazar. İkisi de partnerleri tarafından aldatılır; her ne kadar Humbert'ın perdeleme çabalarına karşın, Lolita'nın yaşı ve ağlamaları, onun zaten bu birlikteliğe gönüllü olmadığını ortaya koysa da. İkisi de uzun bir cinayet sahnesinde, gölge ikizleri olduğuna inandıkları, saplantı haline getirdikleri bir adamı öldürürler. Her iki adamın hayatı da, asker olarak içinde yer almadıkları dünya savaşları yüzünden tepetaklak olmuştur. Humbert, tıpkı Hermann gibi arada bir sabuklar; Lolita'ya rastlamadan önce, sa-

5 "şaibeli bir şirket tarafından": *Dear Bunny Dear Volodya*, 322; "kütüphanelerin raflarından indirmişlerdi": *The American Years*, 300.

vaş sırasında, delilikle ve akıl hastaneleriyle nasıl mücadele ettiğini anlatır.

İkisinin yolları ayrılır gibi görünürken, Humbert'ın geçmişi bulanıklaşır. Hermann Birinci Dünya Savaşı'nda düşman yabancı sıfatıyla dört yıl mahpus tutulmuştur; Humbert ise İkinci Dünya Savaşı esnasında Fransa'dan kaçmıştır. Yine de savaşın izleri, Humbert'ın hikâyesinin tutarlılığını zedeler.

Humbert'ın kendi savaş yıllarına dair sözlerini gerçek dünya tarihiyle birleştirince, Nabokov'un hezeyan içindeki Humbert'ın anlattıklarının arka planına, Hermann'ın savaş tecrübelerini kopyalamayı düşündüğü anlaşılır. Humbert ABD'ye vardıktan sonra, evvela herhangi bir bozgun yaşamadan durumu idare etmeyi başarır. Romanda ilk kez akıl hastanesine yatışı, 1942'nin başındadır. O sırada ABD savaşa girmişti ve gerçek hayatta, Humbert gibi yabancı anarşistler yakalanıp içeri atılıyor, çok farklı bir muameleye maruz kalıyorlardı.[6] Esasen Humbert'ın romanda ilk kez akıl hastanesine yatırılışı, Carl Junghans'ın gerçek dünyadaki tutukluluğunun sona ermesinden sadece bir-iki ay sonrasına denk gelir.

Humbert, 1940'ların başında Amerika'da akıl hastanesine yatırılmasının ardından, kuzey Kanada'ya seyahat ettiğini söyler. Humbert'ın kutup bölgesine yaptığı, hava durumu istasyonlarının ve meteorologların bulunduğu "çok gizli" geziyle ilgili anlatısı, Junghans'ın FBI'ya bildirdiği ve savaş sırasında propaganda makalelerine konu ettiği yarı gerçek, yarı uydurmaca kutup bölgesi "istihbaratı"nı akla getirir.[7]

Humbert, hiçbir şekilde Junghans değildir; ama Junghans, Humbert'ın kısmi prototipi olabilir. O da etkileyicidir, kozmopolittir ve (bazen kuşku uyandıran) casusluk bağlantılarına dair imalarda bulunmayı sever. Junghans'ın Sonya Slonim'le Berlin'de yaşadığı aşk macerasının *Camera Obscura*'nın öncesin-

6 Nabokov, *Lolita*'nın Amerika'da basılmasından önce eklediği sonsözde, Humbert'ın anarşist olduğunu açıkça ifade eder (315).

7 Aslında kutup bölgesindeki meteoroloji istasyonlarıyla ilgili birçok keşif gezisi (ve savaş zamanı çatışması) vardı; bunların anahatları o dönemdeki haberlerde belirsizce yer alıyordu. Fakat Junghans, bu başlık altında FBI'a verdiği ayrıntıları ve isimleri uydurmuşa benziyor.

de gerçekleştiği düşünülürse, belki de Nabokov, Junghans'ın renkli hayatından devşirdiği malzemeyi kullanmaya alışkındır.

Fakat Junghans'ın abartılı hikâyelerini bir kenara bıraksak bile, Humbert'ın kuzey Kanada seyahatinin ayrıntıları akla sığmaz görünmektedir. Başka talihsiz ve dertli insanlarla birlikte "yirmi ay boyunca soğukta" çalıştığından, kendisine "bir sürü ayak işi" yaptırıldığından bahseder. İddia ettiği gibi savaş zamanında çok gizli bir keşif gezisi için Kanada'ya gitmek, akıl hastanesinden yeni çıkmış dengesiz bir yabancı için tuhaf bir imkândır. Ama 1943'te başka yerinden edilmiş insanlarla birlikte yirmi ay boyunca ayak işleri yapmak, anarşist olan yabancılar için tipik bir savaş zamanı yazgısıydı.[8]

1943'te Kanada topraklarının çeşitli yerlerinde, yirmi ikiden fazla toplama kampı vardı. Bu kamplarda anarşistler, komünistler, Nazi savaş tutsakları, Alman sempatizanları ve tamamen masum binlerce mülteci tutuluyordu. Tesadüf müdür bilinmez, bu kampların en kuzeyde bulunanı Q Kampı'ydı; Humbert tarafından Lolita'nın yaz kampına takılmış isimdi bu.

Q Kampı Ontario'nun vahşi topraklarına kurulmuştu. 1940'tan 1946'ya kadar açık kalan kampa, 6.700'den fazla mahkûm getirilmişti.[9] Çoğu Avusturya ve Almanya'dan gelen sivil Yahudi mülteciler, Nazi subaylarıyla aynı çatı altında kalmak zorundaydılar. Hatta mültecilerden bazılarının Alman toplama kamplarında kalmışlığı vardı; kaçıp kurtulduklarını sanarken, bu kez aynı insanlarla birlikte hapsedilmişler, onların tehditi altına girmişlerdi.

Savaş sırasında *The New York Times*'ta, kuzey Ontario'da tutulan siviller ve Naziler hakkında onlarca haber çıkmıştı; Kanada'nın başka yerlerinde tutuklanan siviller hakkında da. Bunlar arasında Yahudilerin Avrupa'dan kaçmasına yardımcı olmak üzere Başkan Roosevelt tarafından yetkilendirilen fakat kendi-

---

8 "soğukta çalıştığından": *The Annotated Lolita*, 34; "ayak işi": 33; "anarşist olan": Nabokov savaş zamanının Amerika'sında anarşistlerin başına nelerin geldiğini iyi biliyordu. Bunu bir sonraki kitabında vurgular; Pnin anarşist olduğu sanılarak gözaltına alınır.

9 DHH 90/237, Directorate of History and Heritage, Canadian National Defence Headquarters.

ni İngilizler tarafından tutuklanmış olarak bulan bir mahkûm da vardı.[10]

The New Yorker'da savaş döneminde, Q Kampı'nın ünlü mahkûmlarından Ernst Hanfstaengl hakkında bir haber çıkmıştı. "*The Talk of the Town*" başlıklı metinde, tıpkı Junghans gibi, Joseph Goebbels'le tartıştıktan sonra kendi hayatından endişe ederek Almanya'dan kaçtığını iddia eden, Hitler'in bu eski sırdaşıyla dalga geçiliyordu. *The New Yorker* küçümseyici biçimde, Hanfstaengl'in toplama kampında kitap okuyacak bol bol zaman bulduğunu ve oradan yazdığı mektuplarda, "yeni bir çift siyah, ağır, 44 numara iskarpin" talep ettiğini belirtmişti.[11]

Nabokov pekala, Humbert'ın Kanada'da geçirdiği aylar bahsiyle, Hermann'ın *Cinnet*'teki tutukluluğunu tekrarlamaya niyetlenmiş olabilir. Kanada'da 1917'den itibaren siyasi radikallerin tutulduğu kampları biliyordu şüphesiz; Rus Geçici Hükümeti, bunlardan birinde tutulan Troçki'nin salınmasını talep edip etmemeye dair, Rusya açısından yıkıcı sonuçları olacak kararın ıstırabını çekmişti.

Ayrıca Nabokov, Avrupa'daki son günlerinde İngiltere'de başlayan, Amerika'ya varışından sonra da gazetelerde çıkmayı sürdüren, mültecilerin tutuklanmasına dair hararetli tartışmala-

10 "British move assailed: 'Congress is Told Jewish Relief Worker Is Interned,'" *The New York Times*, 3 Mart 1945, 8. Q Kampı'na gelen sivil tutuklular kampa varınca, tüm eşyalarına el konulduğu, anlaşılan barakalarda yer olmadığı için ıslak zeminde, geçici olarak kurulan çadırlarda uyumak zorunda kaldıkları bildiriliyordu. Lakin çadırda uyumak, bazılarının askerî tutuklu olmadıklarını açıklamaya çalışmanın beyhudeliğine kıyasla bir hiçti. Onlara hain diyen bir kamp komutanı, dört başı mamur Nazilerle uğraşmayı, mültecilerle uğraşmaya tercih ettiğini söylemişti. Bkz. Koch, *Deemed Suspect*, 92.

Gazete haberi ağırlıklı olarak firar teşebbüslerine eğiliyordu. Siviller nadiren kaçmayı deniyorlardı. Nazi subay gruplarının olağanüstü teşebbüsleri vardı; mesela yirmi sekiz kişilik bir çete, evvela başarı kazanmıştı. Ancak sadece bir kişi, henüz tarafsız konumda bulunan Amerika'ya ulaşmaya ve sınır dışı edilmemeye muvaffak olmuştu. Bazıları, çıkardıkları sorun sebebiyle vurulmuşlardı. (Örneğin bkz. "28 Nazi Fliers Tunnel to Liberty in Canada", *The New York Times*, 20 Nisan 1941, 1; "2 Nazi Airmen Slain in Canadian Break", *The New York Times*, 22 Nisan 1941, 3; "German Flier Escapes in Canada", *The New York Times*, 9 Ocak 1943, 4; vs.)

11 "Putzi's Progress", *The New Yorker*, 1 Kasım 1941, 12; *The New York Times*'da Hanfstaengl'ın sıradışı vaziyetine dair beş-altı yazı çıkmıştı; fakat bunların hiçbirinde Q Kampı, ismen anılmıyordu.

rı duymuş olmalıydı. Nabokov 1940'ın Mayıs ayında New York yerine Kanada veya Londra'ya gitseydi, ailesi özgür kalabilirdi; fakat birlikte kaçtığı bazı Yahudi yolcular, vardıkları limanda Müttefik Kuvvetler'in toplama kamplarına gönderilirdi.

3

Graham Greene'in tanıtım yazısından sonra *Lolita*'nın isminin iyice duyulmasıyla, Amerika'daki birçok yayınevi romanla ilgilenmeye başladı; fakat Nabokov'un Olympia'ya karşı yasal yükümlülükleri, kalıcı bir engel teşkil ediyordu. Girodias kitabın Amerika'daki yayın hakları için afallatıcı yüzdeler talep edince, birkaç yayıncı bu işten vazgeçti. Nabokov kontrolü tekrar ele geçirmek için, ihlal edildiğine inandığı bir sözleşme maddesine değinerek, iki ayrı zamanda, Girodias'la sözleşmesinin geçersiz hale geldiğini beyan etti.[12]

Fakat nihayetinde, önceki tartışma ve çekişmelerin hiçbirinde yer almamış olan G. P. Putnam's Sons, yayıncılarının bir partide tanıştığı Copacabana revü kızından bu kitap hakkında tüyo alması üzerine devreye girdi.* Aynı revü kızı, daha sonra Girodias'ın gözleri önünde, Paris'teki bir gece kulübünde yayıncıyla tekme tokat kavga edecekti; fakat mucize eseri, o arada belgeler imzalanıverdi. Girodias parasını, Walter Minton *Lolita*'yı alacaktı; Nabokov da ölümsüzlüğe kavuşacaktı.[13]

Bu arada Nabokovlar Amerika'da, normal sayılabilecek son günlerini yaşamaktaydılar. Dmitri, Boston'daki bir konservatuarda iki yıl şarkıcılık eğitimi gördükten sonra askere çağrılmıştı. Temel eğitimini alıyor, fakat düzenli olarak Ithaca'ya dönüyordu. Edmund Wilson da onları ziyaret etmek için Cornell'e

---

12 *The American Years*, 301 ve 357.

(*) Minton *Lolita* hakkındaki tartışmaları duymuş, fakat kitabı okumamıştı. Kendi anlatısına göre, bahsedilen revü kızı Rosemary Ridgewell romandan övgüyle bahsedince, Minton onun apartman dairesinde oturup *Lolita*'yı okumuştu – ç.n.

13 Putnam'ın yayıncısı Walter Minton'dı; revü kızı ise Rosemary Rigdewell'di (*Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 237n). Ridgewell'in vaat edilen komisyonunu alıp almadığı belli değildir.

Dmitri ve Vladimir Nabokov, 1959.

gelmişti; gut hastalığı yüzünden bacaklarını bastonla desteklediği halde, yemeğin yanında viski içiyordu. Sonya Slonim, Véra'ya mektubunda, Elena'yı görmek için İsviçre'ye gittiğinden bahsediyordu. Nabokov da yakın zaman önce ölen Yevgenya Hofeld için başsağlığı dilemek üzere Elena'ya mektup yazmış, Yevgenya artık hayatta olmadığına göre Prag'daki aileye nasıl yardımcı olabileceklerini sormuştu.[14]

1958'in Ağustos ayında *Lolita* nihayet, Humbert Humbert'ın romandaki yolculuğunu tersine çevirerek, Fransa'dan Amerika'ya ulaştı. Ocak ayında Fransa'daki ilk yasak kaldırılsa da, Temmuz ayında yeni bir yasaklama kararı alınmıştı; daha muhafazakâr olan Amerika'da yayımlanacak roman için hayra alamet değildi bu.[15]

14 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 226. Dmitri ilk defa üniformasıyla kapıdan çıktığında, Nabokov neredeyse kırk yıl önce Kırım'da tabutuna omuz verdiği, kuzeni Yuri'yi anımsamıştı.

15 Girodias potansiyel satışlardan elde edeceği serveti kaçırdığının farkındaydı; 1958'in Kasım ayında Fransız hükümetine dava açarak 32 milyon frankın üzerinde (o zamanın 75.000 doları tutarında) para talebinde bulundu. Potan-

Vladimir ve Véra Nabokov o sırada, kasıtsızca başlamış, giderek hızı artan sinir bozucu bir tanıtma kampanyası yaşamaktaydılar; kitap yasaklanacak mı, toplanacak mı, imha mı edilecek, hiç bilemiyorlardı. Adının giderek kötüye çıkması romanı hedef haline getirirken, Nabokovların tek umudu şöhretin onu kurşun geçirmez kılmasıydı.

Amerika Birleşik Devletleri, McCarthy'den ve on yıl önce *Hecate County*'yi mahveden kuşkucu sanat anlayışından usanmışa benziyordu. Böyle hikâyeler hâlâ kamu ahlâkını rahatsız ediyordu ama belki Amerikalılar şimdi, bu hikâyelerin sayfalarında pornografiden gayrı şeylerin de saklı olduğunu kabullenmeye razıydılar. O yaz Nabokovlar 1957 model Buick'leriyle ABD'nin kuzey sınırı boyunca batıya doğru yol alıp Montana'ya vardılar; birkaç günlüğüne Kanada'ya geçip Black Hills üzerinden geri döndüler. *Lolita*'nın Ağustos ayında Amerika'da basılmasından önce, tekrar Ithaca'daydılar. Her şeyin değişmek üzere olduğunu idrak eden Vladimir ve Véra Nabokov, olup bitenleri daha iyi anımsamak için birer günlük tutmaya başladılar.[16]

Lolita'nın kitapçılarda yerini aldığı Pazartesi, büyük bir hızla art arda siparişler geldi; gün bitmeden binlerce nüsha satılmıştı. Cuma sabahı kitap üçüncü baskıya girdi.

Artık Atlantic'in iki yakasını da gazap sarmıştı. Amerika'dan dönen bir turist, elindeki nüshaya İngiliz gümrüğünde el konulduğunu gördü. Yetkililerin basına verdiği bilgiye göre, "hanım bu karara karşı çıktığı takdirde, dilekçe verme hakkı var"dı. Pazar günü Avam Kamarası'nda, eşcinselliği ve alkollü içkileri de kapsayan bir tartışma kapsamında *Lolita* hakkında konuşulacak, vaktiyle Pazar günü krikete gittiği için Başbakan'ı paylayan bir grup, Nabokov'un romanına karşı çıkacaktı.[17]

Amerika'da da kitabın aleyhtarları vardı. *New York Times* eleştirmeni Orville Prescott "Books of the Times" köşesinde

---

siyel ya da reel gelişmelerden hissesini almadan, *nymphet*'inin elinden gitmesine izin vermeyecekti.

16 *The American Years*, 362.

17 "dilekçe verme hakkı": "British Seize *'Lolita'* ", *The New York Times*, 5 Mayıs 1959, 36; "krikete": Middleton, Drew, "Blue-Law Reform Sought in Britain", *The New York Times*, 12 Ocak 1959, 12.

roman için "sıkıcı, sıkıcı, sıkıcı" ve "tiksindirici" demişti. *Boston Herald*'dan Alice Dixon da aynı şekilde kitabı beğenmemiş, şöyle yazmıştı: "Bu romanın iyi yazıldığı gerçeğini vurgulayabilirsiniz ... ama bitirdiğiniz zaman, elinizde düpedüz pornografiden gayrısı kalmayacaktır."[18]

Roman direnişle karşılaşmış, Newark, New Jersey Halk Kütüphanesi kitabı reddetmişti. Cinninnati Halk Kütüphanesi de benzer şekilde, kitabın raflarında yer almasını istememişti; kütüphane seçim kurulu üyesi Mrs. Campbell Crockett'in bu yasağı protesto için istifa etmesi, çalışanları öfkelendirmişti.[19]

Onca hiddete rağmen, bir kitabın satışa çıktığı gün bu kadar övücü tanıtımlara mazhar olduğu, Dorothy Parker'dan Lionel Trilling'e, William Styron'a kadar bir dizi edebiyat devi tarafından methedildiği az görülmüştü. Bunca satış, eleştirel görüşlerin öncüsü de, takipçisi de olsa şaşırtıcıydı. Nabokov'un yeni edindiği Hollywood temsilcisi, *Lolita*'nın *Rüzgâr Gibi Geçti*'den bu yana en hızlı satılan roman olduğunu beyan etti.

Fakat havai fişekler patlarken, Sylvia Berkman'ın *The New York Times Book Review* için yazdığı kısa bir yazı, daha az ses getirdi. 1958'de basılan bir öykü derlemesi olan *Nabokov's Dozen*'dan yola çıkan Berkman'ın, on yıl önce Wellesley'de birlikte çalıştığı bu adam hakkında farklı görüşleri vardı; başkalarının gözden kaçırdığı bir şeyi görmüştü. Nabokov'un, insanı umursamayan siyasi güçlerin "çarpıp" geçtiği küçük bireye, böylesi çarpışmaları izleyen "şahsi kayıplara, alt üst oluşlara, kırılan ümitlere" dair kaygılarını fark etmişti. Berkman'a göre Nabokov'un sıra dışı yanı, tarihin ezdiği insan evladında "ıstırabın o basit, tekil tınısını" bir şekilde duyup, kayda geçirebilmesiydi.[20]

---

18 "sıkıcı, sıkıcı, sıkıcı" ve "tiksindirici": Prescott, Orville, "Books of the Times", *The New York Times*, 18 Agustos 1958, 17; "düpedüz pornografiden gayrısı": akt. Lewis Nichols, "In and Out of Books", *The New York Times*, 31 Agustos 1958, BR8.

19 "aynı şekilde davrandı": " *'Lolita'* Shunned in Newark", *The New York Times*, 8 Ekim 1958, 19; "personeli kızdırmıştı": "Library Bans *'Lolita'* ", *The New York Times*, 19 Eylül 1958, 23.

20 Berkman, Sylvia, "Smothered Voices: Nabokov's Dozen", *The New York Times*, 21 Eylül 1958, BR5.

4

Lolita'da Humbert, savaş zamanında, New York'taki amcası için parfüm reklamları tasarlamak üzere Avrupa'dan kaçtığını anlatır. Ancak savaş bittikten sonra bile, Avrupa rüyalarına girer. Uyuyan zihni trajik viviseksiyon görüntülerine kayar. Tecavüz kuyruğuna girmiş yirmi asker hayal eder. Kâbuslarında, "az önce gaz odalarında zehirlenmiş kadınların kahverengi perukları"nı görür.[21] *Lolita* unutulmaz görüntülerle doludur ama ölü kadınların perukları, belki zihinde en çok yankılanan andır. Görünüşte başka bir şey hakkında olan bu kitapta Nabokov, Yahudi soykırımını ve ölüm kamplarını canlandırarak, bir kez daha okuru gafil avlar. Bir yüzyıl ortası mültecisi olarak Humbert, Nabokov'un ellerinde savaştan yalıtılmış halde kalamaz.

O kahverengi peruklar şüphesiz, tıraş olduktan sonra başlarını örten Yahudi kadınlara aittir; fakat romanda Yahudi oldukları açıkça söylenmez. Aslında kitabın herhangi bir yerinde ne "Yahudi", ne de "Yahudilik" kelimeleri geçer; bu söylediğimiz, Nabokov'un otuz iki yıllık süre boyunca yazdığı romanlar içinde, yalnız bu roman için geçerlidir. Şayet Humbert ve diğer karakterler, bu terimleri kullanmamak için bin bir çeşit yönteme başvurmasalardı, bu çok dikkat çekici olmayabilirdi. Lolita'nın arkadaşı Eva Rosen, "yurdu olan Fransa'dan ayrı düşmüş bir ufaklık" olarak anılır. Okulundaki İngiliz özentisine karşın, Brooklyn aksanıyla konuşmaktadır. Nabokov bu aksanın, yüzyıl ortası Amerikası'nda hemen Yahudi olarak damgalanmanıza yol açtığını, o yüzden imkânları elveren Brooklyn Yahudilerinin aksanlarını gizlemek için (çoğu zaman nafile yere) güzel konuşma kurslarına gittiğini söylemez. Humbert'ın otel odasında uyanan bir yabancı da onun kim olduğunu unutarak, aynı şekilde "katıksız Brooklyn ağzı"yla konuşur.[22]

---

21 *The Annotated Lolita*, 32, 262 ve 254.

22 "otuz iki yıllık süre boyunca": Aslında bir novella olan "Büyücü" dahil olmak üzere tüm romanları sayarsak. "Büyücü" 1939'da, *Saydam Şeyler* 1972'de tamamlanmıştı.

Humbert savaştan kaçan mültecilerin durumu konusunda son derece hassastır, savaş sonrası Amerika'yı saran kaygısız Yahudi karşıtlığı konusunda da. Lolita'nın annesi, "Talbot'ların sözünü ettiği Alman kız gibi gerçek bir hizmetçi" tutma isteğini dile getirir; gerçek dünyada çoğu zaman, Yahudi mültecilerin Amerika'ya girmelerinin tek koşulu, becerilerine yahut eğitimlerine bakılmazsızın, ev işlerinde çalışmayı kabul etmeleriydi. Aleksandra Tolstoy çaresizce Nabokovlar için vize temin etmeye çalışırken, çok dilli Véra'ya gereken yeminli beyanları sağlayacak kariyerin, hizmetçilik olabileceğini düşünmüştü.[23]

Bu hususun daha açık işlendiği bir bölümde, Humbert Büyülenmiş Avcılar oteline, yani Lolita'ya ilk kez tecavüz ettiği yere gittiğinde, otel müdürünün "kafasında bazı karanlık kuşkularla" onun yüz hatlarını incelediğini fark eder. Humbert zar zor müdürün fikrini değiştirmesini sağlar. Daha sonra postayla yer ayırtmaya çalışır, fakat Profesör Hamburg'a hitaben yazılmış

"yalnız bu roman için geçerlidir": Aynı dönemde yazılmış iki öyküde, Nabokov'un Yahudi olduğu anlaşılan fakat bu açıkça söylenmeyen karakterler yarattığı da doğrudur. "*Time and Ebb*"de anlatıcının ağzından, "yozlaşmış bir ülkenin mensup bulunduğum ırka uyguladığı anlatılmaz işkenceler" ifadesi geçer. "*Signs ve Symbols*"da, ailenin Rosa halası Almanlar tarafından öldürülür; ipucu niteliği taşıyan ve ailenin kimliğini açığa vuran, Rosa'nın hikâyesi ve aile bireylerinin Minsk'deki kökenlerinin yanı sıra, öyküdeki diğer isimlerdir – Isaac, Rebecca.

"aksanlarını gizlemek için": *Femininity*'de (1985) Susan Brownmiller, Brooklyn'deki Yahudi göçmenlerin, kızlarının istikbalini düşünerek, imkân bulduklarında onlara güzel konuşma dersleri aldırdıklarından bahseder (108).

Nabokov *Lolita*'yı yazdığı sırada, Brooklyn ağzı açık bir toplumsal işaretti ve kişinin ayrımcılığa uğramasına yol açabilirdi. *Underground to Palestine*'da I. F. Stone, yurdundan edilmiş Avrupalı Yahudileri İsrail'e götüren yasadışı bir konvoyun parçası olan Amerikan gemisinde, Amerikalı Yahudilerin "koyu Brooklyn ağzı"yla konuştuğunu söylemişti (116). Cornell Üniversitesi'nden C. K. Thomas, 1932 tarihli *American Speech*'te Yahudi diyalektinden bahsederken, Musevi öğrencilerin "konuşmalarının belirgin şekilde düşük seviyeli olduğunu ve bu düşük seviyeden ötürü, New York Yahudilerine özgün açıkça tanımlanmış bir diyalektin bulunup bulunmadığı sorusunun belirdiğini" ifade etmişti. Ayrıca bu öğrencilerden bazılarının, "New York'taki üst sınıf Yahudiler arasında revaçta olduğu üzere", güzel konuşma okullarına gönderildiğini belirtmişti. "Jewish Dialect and New York Dialect", *American Speech*, Cilt 7, No. 5, Haziran 1932, 321.

23 "gerçek bir hizmetçi": *The Annotated Lolita*, 82; "hizmetçi olarak çalışmak": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 103.

bir mektupla, kendisine red cevabı verilir.[24]

Humbert ayrıca Büyülenmiş Avcılar'ın antetli kâğıtlarında "KÖPEK YASAKTIR" ve "KİLİSELERE YAKINIZ" yazılarını fark eder. "Köpek Yasaktır", Yahudilerin ve zencilerin hoş karşılanmadığını ima eden yaygın bir kısaltmaydı; "Köpekler, Zenciler, Yahudiler Yasaktır" şeklindeki tam ifade, ABD'de 1960'ların sonrasına kadar kullanılmıştı aslında.[25] Humbert hemen, buraya Lolita'yla ilk geldiklerinde lobide gördüğü köpeği hatırlar; acaba köpek vaftiz edilmiş miydi, diye meraklanır.

"Köpek Yasaktır" ibaresi çok üstü kapalı gelebilir; o dönemde "Kiliselere Yakınız" ifadesi doğrudan doğruya, Yahudilerin bir yere girmesinin yasak olduğunu anlatırdı.[26] Nabokov'un, *Lolita* üzerinde çalıştığı günlerde –yazar Véra'yla birlikte yazın kelebek avı gezilerine çıktıklarında kalabilecekleri yerleri tararken– sadece *The New York Times*'da, bir milyondan fazla tatil yeri reklamında bu ifade yer alıyordu.

Daha ayrımcı ifadeler yasadışı ilan edildikten sonra, söz konusu ifadelerin kullanımı yaygınlaşmıştı. Bunlar öylesine açık bağnazlık işaretleriydi ki, Nabokov Ithaca'da *Lolita* için çalışırken, İftira ve Karalama ile Mücadele Birliği* New York Eyaleti'nde bunu resmî şikâyet konusu yapmıştı. Dört ay boyunca gazete sayfalarında sürüp giden çatışmalarda, Katolik kiliselerinin temsilcileri bu sözlerin Yahudilere zarar vermediğini iddia etmiş, karşı görüşteki bir grup seyahat acentesi ise, "halkın kullanılan ifadelerde saklı 'şifre'leri anladığını ... ve Yahudi tatilcilerin, buralara konaklama başvurusunda bulunmamaları gerektiğini söylemişlerdi."[27]

---

24 *The Annotated Lolita*, 261.

25 "antetli kâğıtlarında": *The Annotated Lolita*, 261; "yaygın bir kısaltmaydı": Kendal, Diana Elizabeth, *Members Only: Elite Clubs and the Process of Exclusion* (2008), 59.

26 Alfred Appel romandaki "kiliselere yakınız" ifadesinin gizli anlamını açıklayan ilk Nabokov okuru olacaktı.

(*) *Anti-Defamation League* (ADL); İftira ve Karalama ile Mücadele Birliği anlamına gelir. ABD'de, Yahudi toplumuna karşı yapılan karalamaları durdurmak amacıyla 1913 yılında kurulan örgüt – ç.n.

27 "New York Eyaleti'nde bunu resmî şikâyet konusu": "State Ban Asked against Ad 'Bias' ", *The New York Times*, 21 Kasım 1952, 52; "Yahudi tatilcilerin": "Discrimination by Hotels Seen", *The New York Times*, 17 Mart 1953, 28.

Lolita'da, Amerikan Yahudi karşıtlığına yapılmış dolaylı göndermelerin listesi kabarıktır. Lolita'nın annesi, Humbert'ın ailesinde "yabancı bir ırsi özellik" bulunup bulunmadığını sorar ve onun Hıristiyan olmadığını öğrenmesi halinde kendini öldürme tehditinde bulunur. Lolita'nın kendisine bir mektup göndermesinin ardından Coalmont kasabasında çaresizce onu arayan Humbert, yanlışlıkla bir dükkâna dalar; "tedbirli" dükkan çalışanı, onun ağzını açmasına izin vermeksizin başını iki yana sallar. Humbert nihayet Lolita'nın gizemli âşığını Clare Quilty'yi evinde yakaladığında, ona dışarı çıkması söylenir; çünkü burası "bir Hıristiyanın"* evidir.[28]

Romanda Humbert'ın ilk jestleri hemen göze çarpmazken, Nabokov daha sonra onun iyice zor anlaşılır Semitik göndermelerini vurgular. Bir ara Humbert, Lolita'nın sınıf arkadaşı Irving Flashman için üzülür. Nabokov sonradan Lolita'nın dipnotlarının hazırlayıcısına, "Zavallı Irving," demişti. "Onca Hıristiyanın arasında yegâne Yahudiydi." Bir tanıdığı, Humbert'a küçük kasabalarında ne çok İtalyan tüccar bulunduğundan yakınır; "en azından şeyler yok–" diye eklerken, adamın karısı lafın nereye geleceğini anlayarak, onun sözünü keser. Fakat Nabokov kitabı Rusçaya çevirirken bu kadar çekingen değildir; konuşmacı cümlesine, "Yahudiler" kelimesini açıkça söyleyerek başlar.[29]

Romandaki altı kişinin Humbert'la ilgili kuşkuları vardır; ama ilk yorumculardan biri buna isim koyup, romandaki diğer karakterlerin Humbert'ın mirasıyla ilgili kafa karışıklığın-

---

(*) Özgün metindeki kelime "*Gentile*"; Musevi olmayanları anlatır – ç.n.

28 "yabancı bir ırsi özellik": *The Annotated Lolita*, 75. *Lolita*'nın yenilikçi öğretmeni ayrıca Humbert'ın dinini öğrenmeye çalışır; ancak ona kendi işine bakması söylenir (194); "ağzını açmasına izin vermeksizin": *The Annotated Lolita*, 268; "bir Hıristiyanın": *The Annotated Lolita*, 297. Ayrıca anlaşıldığına göre Quilty, Humbert'ın Alman ya da "Avustralyalı" olduğunu düşünmektedir (297); muhtemelen Quilty onu Avusturyalıya benzettiğini söylemeye çalışmıştır. Nabokov *Look at the Harlequins!* romanını yazdığında, bu dil sürçmesine bir kez daha yer verecektir (bkz. bu kitabın 14. Bölüm, 2. kısmı).

29 "yegâne Yahudiydi": *The Annotated Lolita* 363 (romanın 53'üncü sayfasındaki 3. not); "'Yahudiler' kelimesini": Shrayer, Maxim D., "Yevriske vaprose v jizni tvorçestiye Nabokova", *Weiner Slawistischer Almanach* 43 (1999), 112.

dan bahsedene kadar, on yıldan fazla zaman geçecektir.[30] Lakin başka bir açıklama vardır; okurların gözünden kaçacak denli tuhaf bir açıklama: Belki Nabokov, Humbert Humbert'ın Yahudi olmasını niyetlemiştir.

5

Vladimir ile Véra, *Lolita*'nın basılmasından önce batıya doğru yaptıkları son seyahatte, Montana'dan Wyoming'deki Bighorn Dağları'na giden yolda, önceden planlamadıkları bir mola verip, geceyi geçirecekleri bir kulübe aramaya koyuldular. Bir mülk sahibi onlara elindeki yerleri gösterdi; nereden geldiklerini sordu. New York şehrinden değil de eyaletin kuzeyinden olmalarına memnun olduğunu belirterek, "Yahudice" tavırlara dair bir yorumda bulundu.

Véra, Yahudiler'le ne derdi olduğunu sorunca, "bunlar hep sizi arkanızdan bıçaklar, sizi aldatmaya çalışırlar," dedi ev sahipleri. "Pekâlâ, ben Yahudiyim," diye yanıtladı Véra, "ve sizi dolandırmak gibi bir niyetim yok." Nabokovlar verdikleri parayı bile geri almadan, apar topar orayı terk ettiler.[31]

Kötü şöhret de, övgüler de bağnazlığa karşı koruma sağlamıyordu; Nabokov'un *Lolita*'da Humbert Humbert'ı maruz bıraktığı önyargı daha uzun zaman, yazarın hem ünlü hem de adı kötüye çıkmış kitabına sakladığı gerçek dünyada süregelmeye devam edecekti. Véra tüm bunlara karşın, yüzünde kimliğini gururla taşıyordu. Biyografisini yazan Stacy Schiff'e göre, *New York Post*'taki bir haberde Rus aristokratlarından biri olarak anıldığı zaman, gazeteye mektup göndererek geçmişinden "çok gurur duyduğunu", kendisinin "aslında Yahudi" olduğunu açıklamıştı.[32]

Lolita, Amerika'daki Yahudi karşıtlığına eğilmesi dolayısıyla yazarına hiçbir övgü kazandırmadı. Aslında *Lolita*, yazarına hiç-

30 "altı kişinin": Büyülenmiş Avcılar'daki iki otel görevlisi (yıllarca arayla), Clare Quilty, Jean Farlow, *Lolita*'nın okul müdiresi ve Charlotte Haze.

31 *The American Years*, 363.

32 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 26.

bir ödül kazandırmadı; oysa *Pnin*, National Book Award finalisti olmuştu. Fakat *Lolita* bu durumu satış rakamlarıyla telafi edecek, 1958'in ilk yarısında ve sonraki yılın büyük kısmında, basının ilgisi hep üzerinde olacaktı. Film haklarının 1958'in Eylül ayında 150 bin dolara James Harris ve Stanley Kubrick'e satılması, neredeyse kitabın kendisi kadar dikkat çekmişti; insanlar *Lolita*'nın nasıl olup da *filme* uyarlanacağını merak ediyorlardı.[33]

O noktada Nabokov sadece tanınmış bir yazar olmaktan çıkıp şöhretler arasına katıldı. Kış gelmeden, romanın karton kapak baskısının yayın hakkı, 100 bin dolara satıldı; Nabokov'un yarattığı küçük kız, Steve Allen, Milton Berle ve Arthur Godfrey'in televizyon parodilerine konu oldu. Groucho Marx zaten Lolita'yla tanışmıştı fakat onu okumak için "altı yıl boyunca, kız on sekiz yaşına gelene dek" bekleyecekti. *Lolita* 1959'un en çok satan iki romanından biri olmaya devam edecekti.[34]

Fakat yüksek satış rakamları tüm eleştirmenlerin *Lolita*'yı desteklemesine yol açmayacaktı. Kitaba daha önce de saldıran fakat bununla tatmin olmayan *New York Times* eleştirmeni Orville Prescott, romanın başarısına tükürüp geçmişti. Ona göre bu başarı sadece, "yeni bir tür cinsel sansasyonculuğun, edebi başarıyı ve refahı garantilediğini" ispat ediyordu. *Times*'da yazan Donald Adams da romanı defalarca eleştirecek, hatta daha da şahsi bir dil kullanarak, "mide bulandırıcı" olduğunu söyleyecekti. Tarihî bir alıntı yaparak, onca yeteneğine karşın Nabokov'un "yozlaşmışın biri" olduğunu ve "ay ışığının altındaki bayatlamış uskumru gibi hem parlayıp hem de kötü kötü koktuğunu"söylemişti.[35]

---

33 "*Lolita*'yı nasıl olup da filme uyarladılar?", filmin afişlerinin sloganı ve tanıtım fragmanının izleğiydi.

34 "100 bin dolara satıldı": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 237: "televizyon parodilerine": *The American Years*, 373; *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 233; "altı yıl boyunca, kız on sekiz yaşına gelene dek": *The American Years*, 376; "1959'un en çok satan iki romanından biri": Prescott, Orville, "A Critic's Holiday Toast", 29 Kasım 1959, *The New York Times*, BR3. Diğer kitap, yine önceki yıl basılan, Leon Uris'in *Exodus*'ıydı.

35 "yeni bir tür cinsel sansasyonculuğun": Prescott, Orville, "Books of the Times", 23 Ekim 1959, 27; "ay ışığının altındaki bayatlamış uskumru": Adams, J. Donald, "Speaking of Books", *The New York Times*, 26 Ekim 1958, BR2.

Eleştirmenler o sonbahar beklenmedik biçimde, başka bir güçlü romanı, Rus yazarı Boris Pasternak'ın *Doktor Jivago*'sunu destekledi. Hikâye, Devrim'i ve iki dünya savaşını gören, sevgiyi, manayı kaybetmiş toplumda bu iki mefhumu arayan kahraman ruhlu bir doktoru anlatıyordu. Vladimir Nabokov'un ziyadesiyle takdir ettiği yenilikçi bir şairken, yazar olarak çok farklı bir istikamet seçen Pasternak'ın elinden çıkmış, etkileyici bir yapımdı.

Pasternak 1920'lerin başında, Nabokovlar Berlin'deyken bu şehirde yaklaşık altı ay geçirmiş, anne-babası Batı'da kalırken kendisi Sovyetler Birliği'ne dönmeyi seçmişti.[36] Metinleri Sovyet tarzına hiç uymuyordu; yine de her nasılsa Stalin'le arasını bozmamıştı.

Lakin 1957'de *Jivago* tamamlandığında, Stalin hayatta değildi artık. Pasternak eserini, basılması için Sovyet Yazarlar Birliği'ne teslim etmişti ama kitap yeterince Sovyet bulunmadı. Müsveddeyi el altından bir İtalyan yayıncıya verdi; o da metni tercüme ettirdi. Kitap dünyanın her yerinde beğenildi ve art arda başka dillere çevrildi. İngilizce baskısı, *Lolita*'yla çok satanlar listelerinde çarpışmak üzere tam zamanında yetişti.[37]

Ancak Nabokov, Pasternak'ın romanını beğenenlerden de-

"Ancak [Nabokov] *Lolita*'da hiçbir önemli şey yazmaz; önemli olduğunu söyleyebileceğimiz cüzam dışında. Ufak tefek şeyler için ortaya konmuş, hayranlık verici bir sanat var karşımızda. Mr. Nabokov ısrarla kitabının pornografik olmadığını söylemekte haklı. Lakin ben kitabı mide bulandırıcı buldum ve John Randolph'un Edward Livingstone'ı nasıl haşladığını anımsadım: "Müthiş yetenekleri bulunan bir adam, fakat yozlaşmışın biri. Ay ışığının altındaki bayatlamış uskumru gibi hem parlayıp, hem de kötü kötü kokuyor."

36 Nabokov böylesi geri dönüşleri pek takdir etmiyordu. Yurda dönme hasretine karşı bağışık olmasa da, gerçek bir sanatçının Sovyetler Birliği'nde yaşayabilmesini tasavvur edemiyordu. Lakin her nasılsa Pasternak dayatmaların ve beklentilerin etrafından dolanmış, yetkililer de, temizlik dönemlerinde başkalarının hayatını karartmış bir üslup ve bağımsızlık içinde yazmasına müsamaha göstermişlerdi. Pasternak bir orta yol bulmaya çalışarak şiirlerinde kısıtlamalara gitmiş, savaş sırasında vatanperver şiirler yazarak, özgün eserleri fazla tenkitle karşılaştığında çevirinin görece güvenli ortamına sığınmıştı. Defalarca, Stalin'in onu kampların ve mahkemelerin vahşetinden esirgediği söylentileri çıkmıştı. Barnes, *Boris Pasternak*, Cilt 1, 304-13.

37 Birisi *Jivago* şiirlerini Nabokov'un çevirmesini önerdiğinde, Pasternak buna itiraz etmişti. Barnes, Cilt 2, 432n.

ğildi. *Jivago* Sovyet devletini ve yaşamı kötürüm kılan iç karartıcı korkaklığı eleştiren tarihi bir anlatıydı; fakat Nabokov bu romanın, Devrim'e dair basmakalıp olgulara dair nostaljiyle dolu olduğu kanısındaydı. Bir gazeteciyle konuşurken, "Pasternak'a kıyasla," demişti, "Mr. Steinbeck bir dahi."[38]

Nabokov uzun zaman önce hak ettiği onayı nihayet görmenin tadını çıkarırken, *Jivago*'nun başarısını kabullenememiş, Wilson'ı bezdirinceye dek telefonda kitabın kusurlarını anlatıp durmuştu. Véra bu projenin aslında komünistlerin bir komplosundan ibaret olduğunu düşünüyordu; ona ve kocasına göre, kitabın Rusya'dan "kaçırılması" bir kandırmacaydı zaten. Buna kananlar düpedüz, "komünizm destekçisi" aptallardı.[39]

Nabokovların görüşleri, kitaba büyük bir ihanet gözüyle bakan Sovyet yetkililerini şaşırtmış olabilir. *Jivago*'yu Rusya'nın içinde ve dışında bütün bütün sansürlemek için bıkmak bilmeden çalışmışlardı. Pasternak'ın "Rus Devrimi'ni kabul etmemesi" büyük bir utanç haline gelmişti; fakat ona odaklanmış tanıtımların yoğunluğu nedeniyle, tutuklanmasının daha fazla zarar getireceğine karar verilmişti.[40]

Gelgelelim Nabokov kendi yorumundan o kadar emindi ki, hiç yumuşamadı. Ona göre *Jivago* o kadar beceriksizce ve melodramatikti ki, belki de Pasternak'ın metresi Olga İvinskaya tarafından yazılmıştı; İvinskaya'nın, romandaki kadın kahramana ilham kaynağı olduğu kabul edilmekteydi.[41]

Aslında kitabı İvinskaya yazmamıştı ama tıpkı Nabokov gibi Sovyet yetkilileri de, kabahati ona yıktılar. İvinskaya bunun bedelini ağır ödedi. Pasternak *Jivago* üzerinde çalışırken, Olga onun üzerindeki kötü etkisinden dolayı üç yıl çalışma kampında kaldı. Roman basıldıktan sonra dört yıl daha mahkûmiyet çekti.[42]

---

38 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 244.

39 *A.g.e.*, 243.

40 Shrayer, Maxim D., *An Anthology of Jewish-Russian Literature*, 593.

41 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 243, n2.

42 "Olga Ivinskaya, 83: Pasternak Muse for 'Zhivago' ", *The New York Times*, 13 Eylül 1995.

Jivago nihayetinde çok satanlar listesinde *Lolita*'nın önüne geçmiş olsa da, Nabokov'un kutlayacak çok şeyi vardı. Bazı insanlar onu ayıplasa bile, diğerleri romanın muhteşemliğini kabul etmişti. Kitap filme çekilecekti. Nabokov'un istikbali aydınlıktı. Şimdi ne yapacaktı? Şaşırtıcı biçimde, *Lolita*'yı, *Pnin*'i, şimdiye kadar altına girdiği en büyük proje olan, Puşkin'in manzum romanı *Yevgeni Onegin*'in çeviri ve açıklamasını bitirmişti; bu arada Cornell'deki profesörlüğünü de sürdürmüştü.

Lolita'nın yazarı ve uzun zaman bilinen ismiyle "Kirli Edebiyat"ın öğretmeni *Profesör* Nabokov'u arayan, korku içindeki bir sürü baba hiç eksik olmadı tabii. Morris Bishop daha önce, bitirmeyi bile başaramadığı bir kitabı hararetle savunmak zorunda kalmamıştı. Bunca karmaşanın ortasında, Nabokov izne çıkmak istedi. Véra eşinin üniversiteden ayrılmayacağını belirtmiş olsa da, Cornell'deki meslektaşlarından biri onun geri dönmeyeceğinden şüpheleniyordu.[43]

Gelgelelim, eline yeterince para geçmiş olan Nabokov'un isteği, yazmaktı. Nihayetinde, *Lolita*'nın basılması yüzünden işten ayrılmak zorunda kalacağı endişesi, haklı çıktı – korktuğu sebeplerle olmasa da. Çok geçmeden, Tolstoy'un dikkatini övüp Dostoyevski'yi delilerle ilgili duygusal hikâyelerinden ötürü ayıplayarak geçirdiği ders saatlerini, ebediyen sonlandıracağı anlaşıldı. O kadar ünlenmişti ki, 1959'un Ekim ayında Cornell'den ayrılacağını duyurması bile Amerikan gazetelerine haber oldu. On yıllar boyunca kendi hayal dünyasında özgür olan Nabokov, artık bu özgürlüğü yaşayabileceği dünyadaki olası geleceğini tasavvur etmeye başlamıştı.

6

Vladimir ve Véra Nabokov, *Jivago*'ya kızgınlıklarını paylaşacak pek kimse bulamıyorlardı. Edmund Wilson *The New Yorker*'daki değerlendirmesinde, "muhteşem bir kitap" demişti *Jivago* için; okurların ilk defasında atlamış olabileceğini düşünerek, yazısının sonunda da romanı, "insanlığın edebi ve ahlâ-

43 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 233.

ki tarihinde yer alan büyük hadiselerden biri" olarak isimlendirmişti.[44]

İncinmekle kalmayıp hakarete uğradığını da düşünen Nabokov, Edmund Wilson'ın değerlendirmesine şiddetle karşı çıktı; Wilson meseleyi tersinden anlamıştı: İyi bir kitabın kötü bir çevirisi değil, kötü bir kitabın iyi bir çevirisiydi söz konusu olan. Üstelik Wilson'ın yazısı, sosyo-simgesel eleştiriler ve düzmece bir âlimlikle yüklüydü.[45] İçi dostuna karşı öfkeyle dolan Nabokov, Putnam's yayınevinden talepte bulundu; bir daha asla, Wilson'dan onun herhangi bir kitabına destek vermesini istemeyeceklerdi.

Wilson'la arasının açılmasının sebebi, *Jivago*'nun yanı sıra *Lolita*'ydı aynı zamanda. Nabokov Wilson'a ısrarla, *Lolita*'sının ahlâki derinliğe sahip bir kitap olduğunu söylemişti; fakat arkadaşı bunu kabul etmemiş, hatta Nabokov'un üstelemelerine rağmen romanı bitirmemişti. Gururlu Nabokov, ilk defa olarak bu konuda, neredeyse Wilson'a yakarma noktasına gelmişti.

Nabokov şayet Wilson'ın, Humbert ve *Lolita*'yla ilgili destanını bir kez daha dikkatli bir eleştirmen gözüyle inceleyip, başkalarının gözden kaçırdığı şeylerin farkına varmasını beklediyse, hayal kırıklığına uğramış olmalı. Humbert'ın karmaşık geçmişindeki incelikler, tiksintinin pusu içinde kaybolup gidiyordu: "Kirli mevzulardan iyi kitaplar çıkabilir," diye yazmıştı Wilson, "fakat bu kez paçayı kurtaramamışsın gibime geliyor."[46]

Okur üstüne okur kitabı satın aldıkça, Nabokov'un Humbert'ı yorgun argın ilerlemeyi, şahsi ıstırabının, coşkusunun delilini kaleme almayı sürdürdü. Lolita yıllar boyunca, onlarca dilde, milyonlarca kere onun gözetimi altında acı çekti, kaçtı ve öldü. Arka planda, savaş sonrası Amerikası'nın Yahudi karşıtı aşağılamalarına Humbert'ın tanıklığı saklıydı: Charlotte'un bir Alman mültecisi hizmetçi arzu etmesi, motellerden

44 Wilson, Edmund, "Doctor Life and His Guardian Angel", *New Yorker*, 15 Kasım 1958, 216 ve 238.

45 *The American Years*, 386.

46 *Dear Bunny Dear Volodya*, 320.

dışlanmalar, Yahudilere (*kikes*) yönelik iftiralar, küçük kasabaların Yahudiler tarafından istila edilme kaygıları. Lolita onu esir alan orta yaşlı adamla birlikte ülke boyunca seyahat ederken, Nabokov dışlanma ve bağnazlık koordinatlarında bir gölge harita çizer. Bunu üç ayrı kıtada görmüştür ve nereye varacağını bilmektedir.

Humbert, *Lolita*'nın başlarında, kökeninde farklı ırkların bulunduğunu, aile ağacındaki kolların Fransa, Almanya, İsviçre, Avusturya ve İngiltere'ye uzandığını itiraf eder. Bir "Avusturyalı terzi"nin parmak uçlarıyla, baba tarafındaki üç neslin aile meslek alanlarını imler: şarap, mücevher ve ipek. Bu seçimler tesadüfi görünmemektedir; her üç uğraşın gerisinde uzun bir yasal zorunluluklar tarihi ve nerede yaşayacağı söylenmiş, ayrı yerde tutulmuş, geleceğe dönük planları kurallarla sınırlandırılmış insanlar vardır.[47] Büyülenmiş Avcılar'daki gece görevlisi şüphelerinde haklıysa, Humbert, ailesinin göçünü yeni bir dünyada –Amerika'da– yeni bir seviyeye taşımaktadır.

Humbert *Yahudi*'yse şayet, soykırım sonrası dönemin Gezgin Yahudi'sidir. Ama soykırım sonrası dünyada hiçbir şeye inanmak mümkün olmayabilir. Humbert bazı günahların affedilemeyecek denli sıra dışı olduğu belirtir, ancak bunların affedilmesinin gerekmediği bir yaşam, kötü bir taklit gibi görünmektedir.[48]

Nabokov bir keresinde, Humbert'ın günahlarının, cehennemde ebediyen kalması için yeterli olduğunu yazmıştı.[49] Yahudi bir Humbert, Nabokov'un Yahudilerin ıstırapları husu-

---

47 "şarap, mücevher ve ipek": *The Annotated Lolita*, 9; bütün bunlar yüzyıllarca Avrupalı Yahudilerin yapmasına izin verilen meslekler olmakla kalmayıp, Yahudilerin yoğunlaştığı alanlardı da.

48 Humbert bir noktada "Bir protestanın yeknesak tanrıtanımazlığı"ndan vazgeçip (annesi iki İngiliz rahibinin torunudur), Roma Katolik Kilisesi'ne yönelmeyi düşünür (282).

49 Nabokov'un, *Cinnet*'in İngilizce çevirisine yazdığı önsöze bakınız. Nabokov Humbert'ın, yılda bir akşam Cennet'teki yeşil bir hatta yürümesine izin verileceğini söyler. Ölümünden sonra Yahuda'ya verilen kaçış imkânına paralel bir şeydir bu; her Noel arefesinde Yahuda'nın Cehennem'den çıkıp dünyaya dönerek, kutup bölgesinde dolaşmasına izin verilir, çünkü bir keresinde harmanisini bir cüzamlıya vermiştir. Bkz. Matthew Arnold'ın "Saint Brandan" şiiri.

sundaki abidevi gönüldaşlığına mukavemet teşkil edecekti; soykırımın ertesinde, pedofil bir Yahudi yaratmak canavarca görünecekti.

Nabokov rahatsız edici bir şeyle oyun oynamaktaydı ama söz konusu tasarım, *Lolita*'yla birlikte doğmamıştı. Nabokov'un savaş zamanı Fransası'nda yazdığı, *Lolita*'nın kaba müsveddesi niteliğindeki "Büyücü", yazarın daha o zamandan, sonraları nihai durumuna getireceği bileşenler üzerinde çalıştığını gösteriyor. Yarattığı ilk pedofil, Orta Avrupalı bir kuyumcu ve Fransa'da dolaşan bir "gezgin"dir; o da evvela otel odası bulmakta zorlanır, yanlış sebeplerle kendisinden kuşkulanan otel görevlisi, nihayetinde kaydını yapar.

Nabokov, tanıdığımızı düşündüğümüz bir karakter hakkında beklenmedik yeni bilgiler sunarak, beklentilerimizi sarsmaktan hoşlanır. *Lolita*'nın bir yerinde Humbert, hayatta da kurmaca karakterlerde bulduğumuz türden bir istikrarın mevcut olduğunu kabul ettiğimizden bahseder. Kral Lear bir daha asla, üç kızıyla neşe içinde kadeh kaldıramayacaktır. Madam Bovary aldığı arseniğin ardından, asla hayata dönmeyecektir.[50] Fakat Nabokov, Humbert'ın yanıldığı gerçeğine dikkat çekmektedir; o da biraz önce kendisini şaşırtan bir roman karakterini yanlış değerlendirmiştir.* Ama Nabokov da okurlarını benzer biçimde şaşırtabilen bir karakter yaratmıştır. Hikâyesinin dokusuna tarihi nasıl sıkıştıracağını öğrenmiştir Nabokov; bu tarih ancak geri dönüp tekrar bakınca görünür hale gelmektedir. Söz konusu kayıp, tekrar ortaya çıkarılmış tarih, özgün hikâyeyi tersyüz ederek bir başka anlatı önerir. Böylece Humbert bize önce Lolita hakkında bir hikâye anlatır, sonra da kendimizle ilgili bir hikâye.

Nabokov 1923'te genç bir adamken, basmakalıp bir Gezgin Yahudi anlatısı olan *Agasfer*'le yola çıkmıştı; bu tamamen yozlaşmış bir karakterdi: Kederinin, sürgününün sebebi olan affedilmez günahtan arınmaya çalışan bir devrimci, sapkın ve hain. Nabokov eskilere ait bu karakteri tamamıyla reddedecek-

50 *The Annotated Lolita*, 265.

(*) Burada kastedilen karakter, John Farlow'dur. Humbert romanın bir yerinde, onun hakkında yanıldığından bahseder – ç.n.

ti ve gençken söz konusu hikâyede çirkin kalıpların tuzağına düşmüş olsa da, *Sebastian Knight*'taki mutlu, cömert Silbermann'ın ve bir ölçüde de "Signs and Symbols"daki aynı derecede eli açık anne-babanın cisminde, Gezgin Yahudi'yi adeta sihirli yardımcılara dönüştürerek, bu tarihî efsanenin lekesini tersyüz edecekti.

Nabokov giderek daha karmaşık karakterler oluşturmayı öğrenmiş ve tekrar tekrar, Gezgin Yahudi fikrine dönmüştü.[51] Fakat Nabokov Üçüncü Reich'ın zehrine karşı çıkmak için on yıldan fazla süreyle kutsal Yahudi karakterlerini sunduktan sonra, nihayetinde, Dostoyevski'nin ahlâki aşkınlığa çıkan yol olarak ıstırap ve aşağılanmaya inanmasının yanlışlığını vurguladı. Istırabın ve aşağılanmanın da geriye dönüşü olmayan hasarlara yol açabileceğini biliyordu.[52]

---

51 Olga Skoneçnaya, Nabokov'un Rusça ve Fransızca eserlerinde Gezgin Yahudi'yi kullanışına bakmış, *Agasfer*, *Yetenek* ve denemesi "Pouchkine ou le vrai et le vraisembable"yi birbiriyle ilişkilendirmişti; bunların üçü de az ya da çok, Gezgin Yahudi hikâyesini yeniden anlatan ya da farklı şekilde yorumlayan metinlerdi.

Gezgin Yahudi'ye, *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*'ndaki temsilî Silbermann karakterinin yanı sıra, *İnfaza Çağrı*'nın kahramanı tarafından okunan bir kitaptaki basmakalıp bir karakter olarak, daha açık şekilde yer verilir. *Rua, Dam, Vale*'de otomankenlerin mucidi Almanya'ya yeni varmışur; kendisi "kozmopolit isimli, kökeni belirsiz, gösterişsiz bir yabancı"dır. Anlatıcı onun Çek, Yahudi, Bavyeralı ya da İrlandalı olabileceğini belirtir.

Elbette, tabu sayılan yahut yasaklanmış davranışları ortaya koymak için, oradan oraya gezen roman kahramanları kullanmanın klasik anlatısal sebepler vardır. Böyle dolaşıp duran, mazlum bir figür, açık şekilde, Nabokov'un kendisine göz kırpan biraz bozulmuş bir özportredir. Fakat Nabokov, kariyeri boyunca apaçık şekilde Gezgin Yahudi'nin anlamına bakmış, bunu yaparken aynı zamanda Yahudi kültürüne ve onların ıstırabına eşlik etmişti.

Yahudi-Rus sürgünü Marc Chagall aynı karakteri alarak sanatında sürekli olarak işlemişti; R. B. Kitaj gibi başka sanatçılar da. Nabokov Chagall'ın sonraki eserleriyle ilgilenmemişti. Bununla birlikte ilk zamanlarında yaptığı "Yeşil Yahudi" resmine hayranlığını belirtmişti; ressamın Devrim'den önce yaptığı, hırpalanmış bir Gezgin Yahudi portresiydi bu. Bkz. *Strong Opinions*, 170 ve Richard Cohen, "*The Wandering Jew*: from Medieval Legend to Modern Metaphor", *The Art of Being Jewish in Modern Times* içinde (2008).

52 Nabokov *Rus Edebiyatı Dersleri*'nde, "bedensel çile ve aşağılanmanın ahlâklı insanı geliştireceğini" düşünen Dostoyevski'nin hatalı olduğunu iddia eder. Nabokov'a göre Dostoyevski, Sibirya'daki mahpusluğunun kendisine zarar verdiğini kabul etmemektedir; hiçbirşeyini kaybetmediğinde, oradan "daha iyi bir adam" olarak kurtulduğunda ısrarcıdır.

Avrupa'dan kaçmış bir savaş mültecisi yaratan Nabokov, Gezgin Yahudi hikâyesini bir bütün olarak ele almıştı.[53] Asırlar boyunca siyasi araç olarak kullanılmış efsanelerin yanı sıra, klişeleri iyice güçlendirip çarpıtan *Siyon Liderlerinin Protokolleri*'nden ve nefret dolu Nazi propagandasından faydalanan Nabokov, Gezgin Yahudi'ye toplumsal bir yorum getirmeye çalışan 1920'lerin iyi niyetli Broadway melodramının bileşenlerini de kullanmıştı. Humbert'ı yaratmak için bütün bunları birleştiren Nabokov, okura efsanenin hemen her klişesini işaret eder: Devrimci siyaset, kolay elde edilmiş bir gelir, kozmopolit entelektüellik, cinsel sapkınlık ve gerçekten canavarca bir günah – Nabokov'un yorumuyla, İsa'ya yönelik bir küfür değil de, bir çocuğun acımasızca, biteviye taciz edilmesi.

Yine de Humbert bir insandır; Gezgin Yahudi sergisinde, Yahudilerin insanlıktan uzak olduğunu iddia eden Nazi nefret taciri Julius Streicher'in inadına. Dahası Humbert Humbert, çevresindekiler (hiç şüphesiz Nabokov'un 1950'ler ve 1960'lardaki okurları bunlara dahildir) olup bitene gözlerini kapamışken, Amerika'daki ikiyüzlü Yahudi karşıtlığını açıkça görür. Nabokov'un Cambridge yıllarında gösterimde olan İngiliz yapımlarının son sahnelerinde, Gezgin Yahudi'nin Engizisyoncular a yaptığı gibi, hapse atılan Humbert Humbert da doğrudan jüri üyelerine seslenerek günahını kabullenir. Görünüşte kitabın tamamı, Humbert'ın kendisini yargılamak üzere atanmış kişilere hitabıdır. Fakat onun da, sunacak başka delilleri vardır. Jürinin yozlaşmışlığını belgeleyerek, onların hüküm vermeye hakları bulunmadığını söyler.

Nabokov *Lolita*'nın sonsözünde kurmaca kasaba Gray Town'a, yani Lolita'nın öldüğü yere, "kitabın baş şehri" der.

53 Humbert Yahudiyse, İsviçreli olması tesadüfi değildir. Savaş sırasında İsviçre hükümeti, Fransa'daki Yahudi vatandaşlarını korumak hususunda herhangi bir sorumluluk almaktan kasten ve açıkça vazgeçmişti. 1942'de, Fransa'da hapse atılan İsviçre Yahudilerine dair haberler dolaşmaya başlamış, gazeteler İsviçre'nin kendi Yahudi vatandaşları için, onları diğer yabancı Yahudilerden ayıran özel bir muamele talep etmekten geri durduğunu belirtmişti. Yahudi bir Humbert hâlâ Fransa'da kaldığı takdirde, Raisa Blokh'un –Nabokov'un çok zalimce alay ettiği kadın, sınırdan geri çevrilmişti– kaderini paylaşabilir, Drancay ya da Gurs'a gönderilebilirdi.

Tuhaf bir seçimdir bu; çünkü ne Humbert ne de okur gider oraya.[54] Fakat İngilizcede özel bir anlamı olmayan "Gray Star" (Gri Yıldız), Humbert'ın bildiği bir lisan olan Almancada *grauer star* ile karşılanır; kör nokta, katarakt, bir hastalık sonucunda gözümüzün önündekini göremeyişimize yol açan boş alan demektir. Okur, Humbert'ın hikâyesine dikkat etmeksizin onu suçladığı ölçüde yargılanacaktır; Humbert masum ya da temiz olduğu için değil (elbette böyle bir şey söylenemez), fakat onun da kendine ait suçlamaları bulunduğu için.

Nabokov Gezgin Yahudi hikâyesini tersine çevirmenin ironisine bir katkı yaparak, Yeni Dünya'yı, içinde yaşayan Yahudileri açığa çıkarmak hususunda Eski Dünya kadar –vahşi değilse de– takıntılı kılar. Amerikalılar, işlerine ya da cemaatlerine Yahudilerin bulaşmasını engellemek için kararlı bir ihtiyat içindeyken, gözlerinin önündeki gerçek trajediye –bir kızın istismara uğrayışına– kör kalırlar.[55] Nabokov *Lolita*'yı tasarlarken *nymphet*'ine Juanita Dark adını vermeyi düşünmüştü. Söz konusu ismi Jeanne d'Arc'tan (ya da kendi tercih ettiği şekliyle *Joaneta Darc*'tan) türetmişti; ahlâki körlüğü örten sofuluğun, masum bir yeniyetmenin yıkımına el verdiği tarihsel olaylardan devşirilmiş bir efsaneydi bu da.

Humbert'ın günahlarının kendisine ait ve affedilmez olduğu kadar, kendisinin tarih tarafından kırıldığı, parçalandığı da doğrudur. Istırapları onu yüceltmeyip, delirtmiştir; tıpkı on yıllar önce tarihî olayların *Cinnet*'teki Hermann'ı ve Nabokov'un sonraki roman, hikâye kahramanlarını harap etmesi gibi. Annabel Leigh'nin ölümünden, Avrupa'dan kaçıştan, soykırıma dair görüntülerden ve savaş sonrası Amerika'da süregiden taassubun ardından, Humbert'ın hezeyanları ve suçları, çektiği zulmün sadece sebebi değil, bir ölçüde sonucudur da.[56]

54 *The Annotated Lolita*, 316. Nabokov'un romanına yazdığı, "*Lolita* Adlı Bir Kitap hakkında" başlıklı sonsözden.

55 *Juanita Dark*: *The Annotated Lolita*, 312.

56 Nabokov bir keresinde Alfred Appel'e, "Humbert kendisini mazlumlarla özdeşleştiriyor", demişti.

Lolita'da Gri Yıldız vardır. *Pnin*'in zalim anlatıcısı, genç Timofey'le karşılaştığı esnada, gözüne bir kömür tozu zerresi kaçmış haldedir; görünüşe bakılırsa bu kömür zerresi, çıkarılmış olsa da, sonraki on yıllar boyunca onun Pnin'i açık seçik görmesine engel olacaktır.[57]

Nabokov da aynı şekilde, insanların sakat yargılarına maruz kalacaktı. *Yetenek* –Nabokov'un Rus sürgünleri ve onların arasından çıkan deha hakkındaki romanı– 1952'de nihayet Rusça olarak basıldığında, göçmenlerin neredeyse hiç ilgisini çekmemişti. Fakat altı yıl sonra *Lolita*'nın Amerika'ya varmasının ardından bir Rus şairi, önde gelen göçmen gazetelerinden birine verdiği ilanda, ana dillerine ihanet eden yazarları kınamıştı.[58]

O sıralarda Nabokov, başarı şansının bulunmadığını düşünmüş olmalı. *The New Yorker*, eserlerinin açıkça Sovyet karşıtı olan bölümlerini yayımlamaktan kaçınmıştı. Amerika'nın akademik ortamında kendisine gerici gözüyle bakılıyordu; sonraları, Wellesley'deki arkadaşı Isabel Stephens, onun Stalin'den ne kadar nefret ettiğini ve Rusya'ya olan tutkusunun derinliğini, insanların anlamadığından yakınmıştı.[59]

Gelin görün ki bazı göçmenler, bu sevgiyi Stephens'ın gözlemlediği ölçüde hissetmiyor, fark etmiyordu. Nabokov onların edebiyat ortamında bulunmakla birlikte, *Yetenek*'te cemaatlerini alaya almış, yerden yere vurmuştu. *Conclusive Evidence*'ta, sanki Çarcı nostaljiden yana durup onları görmezden gelmişti. *Lolita*'da ise ahlâki ölçütlerini yitirmiş, Rusya'yla bağını tamamen koparmış gibi görünüyordu.

Nabokov'un *Jivago*'dan hoşlanmaması bile, aleyhine kullanılabiliyordu. Gleb Struve –babası V. D. Nabokov'la birlikte çalışmıştı ve Nabokov onu Cambridge yıllarından beri ta-

57 *Pnin*, 174. Michael Maar, *Speak, Nabokov*'da kömür zerresi meselesini, Christian Andersen'in "Karlar Kraliçesi" masalı üzerinden tartışır (19).

58 *His Life in Part*, 250.

59 Stephens'a göre Nabokov'un yüreği Rus halkıyla idi; sadece onu destekleyen "liberal kibar tabaka"yla değil. Isabel Stephens'ın Barbara Breasted'a mektubu, 25 Şubat 1971, 3, Fakülte dosyaları, Wellesley.

nırdı– ona mektup yazıp, *Doktor Jivago*'yu Yahudi karşıtı bulduğuna dair söylentilerin doğru olup olmadığını sormuştu. "Nasıl bir budalanın size bunu söylemiş olabileceğini bilseydem keşke," demişti Nabokov; dini bütün Struve'un, romandaki "ucuz, ağdalı kilisecilikten" rahatsız olmamasına şaştığını da eklemişti.[60]

Fakat göçmen cemaatinde, Nabokov'un Yahudilere yahut uluslararası şöhretine dair kaygılar yüzünden Rusluğunu arka plana attığı izlenimi vardı ve bu izlenim bir mektupla, hele hele Ortodoksların dindarlığına hakaret eder gibi görünen bir mektupla silinemeyecek denli kuvvetliydi. İstedikleri kitabı yazarak Rusya'larını ölümsüzleştirmiş olsa, belki bu kibri, mesafeyi ve başarıyı affedebilirlerdi.

Lakin göçmenler, öclerini aldılar. *Lolita*'nın yayımlanmasından sadece birkaç hafta sonra *Jivago*, yazarına Nobel Edebiyat Ödülü'nü getirdi. Pasternak bu ödülü kazanan ikinci Rus yazarıydı; ilki, Nabokov'un edebiyat alanında görüp göreceği tek rakip olan İvan Bunin'di. Hâlâ SSCB'de bulunan Pasternak, ödülü kabul ettiğini telgrafla bildirdi ("Muazzam derecede minnettar oldum, hislendim, gururlandım, şaşırdım, mahcup oldum."); beş gün sonra ise, Sovyetler'in baskısıyla yazdığı mek-

60 Daha iyi tetkik edilirse, Nabokov'un tarih içinde Yahudilerin çektiği acılara olan hassasiyeti ışığında, *Jivago*'nun bölümlerini hayal kırıklığı yaratıcı *bulmaması* daha şaşırtıcı olur. Kısmen Yahudi olan Pasternak, tamamen Ruslukla ve Rus Ortodoks Kilisesi'yle özdeşleşmişti. En ünlü romanında, bir Yahudi karakterin ağzından Yahudi entelektüel liderleri eleştirir, onların fazlasıyla "basit" düşünceli olduğunu, Devrim'in otomatik birleştiriciliğine ve dünyanın her yanında baskın olan Yahudilere tutsak düştüklerini söyletir. Pasternak Yahudilerin çektiklerine defalarca değinir ama bir karakterin uzun monologunda, Yahudilerin binlerce yılda yaşanan onca trajediye ve ıstıraba rağmen, tam ortalarında İsa'nın gerçekleştirdiği mucizeyi kabul etmedikleri ifade edilir. Asimile olmamışlardır; din değiştirmemişlerdir; bu işkenceleri çekmeyi kendileri *seçmiştir*. Roman kahramanıyla *Lolita*'nın yazarı arasına keskin bir çizgi çekme çabasına karşın, Nabokov'un yukarıdaki kısmı kolayca hazmetmesini beklemek zordur. Yine de Pasternak'a kara çalınmıştı; *Jivago*'nun ardından kendisine karşı başlatılan kampanyanın bir bölümü, açıkça Yahudi karşıtlığı çerçevesindeydi. Bu konuda Pasternak'a dair daha fazla bilgi, ayrıca Soljenitsin ve Dostoyevski'yle karşılaştırmalar için, *Doktor Jivago*'nun Everyman's Library'den çıkan ciltli baskısına John Bayley'nin yazdığı önsöze ve Maxim D. Shrayer'in *Anthology of Jewis-Russian Literature* kitabına bakınız.

tupta, ödülü reddettiğini ve törene katılmayacağını bildirdi.[61] Dünyanın elinde *Jivago* olsa da, Pasternak yoktu.

Ancak dünyanın elinde Nabokov da vardı. *Lolita*'nın dünya çapında heyacan yaratmasının ardından Véra ile Vladimir, kelebek avlamak ve Stanley Kubrick'le müzakerelerde bulunmak üzere batıya, California'ya gittiler. Sansürcülerin talep ettiği değişiklikler, sanatsal açıdan kabul edilebilir nitelikte bir *Lolita* filmi çekmeyi zorlaştırabilirdi. Nabokov olası çözümler üzerinde dururken, Vladimir ile Véra Los Angeles'tan ayrıldılar ve New York'a dönmeden evvel Tahoe Gölü'nde Dmitri'yle buluştular. Sonbaharda Avrupa'ya gitmek üzere lüks bir yolcu gemisinde yer ayırtan Nabokov, görüşme planları yaptığı kardeşleri Elena ve Krill'le mektuplaşıyordu.

Nabokov sürgündeki ellinci yılına girerken, birçok göçmen onun ülkesine sırtını döndüğüne kâniydi ve bunu ifade etmekten çekinmiyorlardı. Onun hatırlamadığını, hatırlamak *istemediğini*, yok olup giden Rusya'larının asla onun tarafından anlatılmayacağını kabullenmişlerdi.

Ama onlar Nabokov'u dünyanın ellerine bırakırken, mazi oyalanarak kendi vaktini bekliyordu. Sovyet liderleri, Sosyalist Devrimciler, kutup bölgesindeki kamplar, dağılıp giden bir aile ve hayatını kaybetmiş onca Rus. Nabokov hiçbir şeyi unutmamıştı.

61 "ödülü kabul ettiğini telgrafla bildirdi": Barnes, *Boris Pasternak: 1928-1960, A Literary Biography*, Cult 2, 342; "katılmayacağını bildirdi": Barnes, Cilt 2, 346.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Solgun Ateş

1

Vladimir ile Véra doğu istikametinde yedi günlük bir deniz yolculuğuyla, savaş zamanındaki göçlerini tersine çevirip Avrupa'ya döndüler. Yokluklarında fethedilmiş Eski Dünya, onların varışını sabırsızlıkla bekliyordu.

Şöhretle birlikte yeni yükümlülükler gelmişti. Nabokov hâlâ *Lolita*'nın sinemaya nasıl aktarılacağına kafa yoruyordu. Baskısı tükenen *Sebastian Knight'ın Gerçek Yaşamı*, tekrar hayata dönmüştü. Epey zaman önce Harvard'dan mezun olan Dmitri, *İnfaza Çağrı*'yı İngilizceye çevirmişti. Nabokov'un tüm geçmiş eserlerini İngiltere'de yayımlama planları, yakında kesinleşecekti. Birçok toplulukta hâlâ Lolita yasaklıyken, çeviriler Japonya'dan İsveç'e, İsrail'e kadar dünyanın her yanında tartışılıyordu. Olympia Press'in sahibi Maurice Girodias'la Nabokov'un, romanın hakları konusundaki kan davası yıllarca devam edecekti; fakat Gallimard tarafından basılan Fransızca çeviri, o bahar Paris'te fişek gibi patlayıp gitmişti.

Bütün bunların arasında Nabokov, İngiltere'deki yayıncısına mektup yazarak, Sovyet Rusya'nın tarihi konusundaki yazar tercihini protesto etmişti. Bu adamın komünist olduğun-

Mary McCarthy ve Edmund Wilson, Wellfleet, Massachusetts, 1942.

dan haberi var mıydı? En azından "gerçek bir araştırmacı" eliyle, bu adamın yaratacağı kesin görünen "tarihî efsaneye" açıklayıcı notlar eklenebileceğini belirtiyordu Nabokov; böylece Sovyet propagandasının İngiltere'de iyice yayılmasının önüne geçilebilirdi.[1]

O yıl *Nouvelle Revue Française, Libération, Arts, L'Express, L'Aurore, l'Observateur littéraire* gibi yerlerde Nabokov hakkında makaleler çıkmıştı zaten; hem de sadece iki hafta içinde. Bir eleştirmen *Lolita*'nın erotik sayılamayacağını, bununla birlikte "esas itibarıyla sadistçe" olduğunu söylemişti. Bir diğeri *Lolita*'nın aslında "Amerika'ya, onun önyargılarına, ahlâki değerlerine, riyakârlığına, mitlerine tamamen müstehzi bir bakış" olduğunu söylemişti.[2]

Bu esnada Avrupa, Mr. Nabokov'u bizzat görmeye can atıyordu. Paris ona ve karısına doyamıyordu. 23 Ekim'de Véra ile Vladimir, Gallimard tarafından onurlarına düzenlenen bir kutlamada boy gösterdiler. Véra ipeklere, vizon kürke bürünmüş, inciler takmıştı. Gri flanel elbiseli Nabokov, önce gözlüklerini arayarak, sonra kalemini unuttuğunu fark ederek kalabalığı büyüledi; daha bunun lafını eder etmez, karşısındakilerin birkaçı birden ceplerindeki kalemi uzatıverdiler. Kutlamaya iki bin kişi katıldı, şampanya vardı. Véra kocasının geç de olsa böylesine kabul görmesinden mest olmuş, gülümsüyordu. Sonya Slonim uzaktan, Avrupa'ya harika bir baloyla muzaffer biçimde döndüklerini hayal ediyordu.[3]

Fakat Nabokov'un yokluğunda, kendisiyle Rus göçmenler

1 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 302. Nabokov bu değerlendirmesinde hatalı değildi. Louis Aragon o sırada Fransız Komünist Partisi'nin merkez komite üyesiydi ve zaman zaman Parti çizgisinin dışına çıkmakla birlikte, on yıllarca bu üyeliğini sürdürecekti.

2 "Letriomphe de *Lolita*"; Maurice Couturier'nin *Nabokov ou la tentation française* (2011) eserinden. Bu alıntı için bkz. NABOKV-L, Ocak 2011. İlk ifade *l'Express*'in 8 Mayıs 1959 tarihli sayısında Madeleine Chapsal'dan; ikincisi *L'Aurore*'nin 12 Mayıs tarihli sayısında Jean Mistler'dendir.

3 "onurlarına düzenlenen bir kutlamada": *The American Years*, 294; Couturier, *Nabokov ou la tentation française*. Bunları o günlerde *Figaro*'da *yeni* yeni edebiyat eleştirmenliğine başlayan Bernard Pivot aktarıyor; kariyerinin sonraki günlerinde Nabokov'la efsanevi bir mülakat yapacaktı.

"harika bir baloyla": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 254.

arasındaki uyuşmazlık ortadan kalkmamıştı.[4] Paris'teki resepsiyonda Nabokov, Zinayda Şakovski'yle karşılaştı; Zinayda ilk zamanlar onun eserlerine inanmış, Nabokov umutsuzca yoksulken defalarca ona yardım etmişti. Nabokov sanki bir yabancıymışçasına, resmî bir selam verdi ona.

Kalabalık yüzünden Nabokov'un dikkati mi dağılmıştı, yoksa Şakovskiyi bilerek mi hakir görmüştü? Bazı insanlara göre gerçek durum, ikincisiydi. Véra 1939'da Şakovski'yi Yahudi karşıtı bir yorumda bulunmakla suçlamıştı; Nabokov böyle nezaketsizlikleri kolay kolay affetmezdi. Ama kaba davranmaya itildiğini düşündüyse, bunun sebebi Şakovski'nin o günlerde takma isimle yazdığı –ve kendisinin gördüğü– kışkırtıcı bir makale de olabilirdi; makale Nabokov'un eserlerine saldırıyor, hikâyelerindeki her şeyin "karabasan ve aldatmaca" olduğunu iddia ediyordu. Nabokov'u "en karanlık günlerindeki dostları unutmaya" yönelten, sürgünlüğün derin yaralarına esef ediyordu.[5]

Şakovski, Natali Nabokov'un kız kardeşiydi; dolayısıyla Nabokov'un kuzeni Nicholas'ın eski baldızıydı. Bu itibarla uzak bir akrabaydı ama Nabokov'un daha yakın aile üyeleriyle ilişkisi de aynı ölçüde sorunlu olabiliyordu.

Véra'nın kız kardeşleri Lena ile Sonya, on yıllardır birbirleriyle konuşmuyorlardı. Véra hâlâ aralıklı olarak ablasıyla mektuplaşıyordu ama görünüşe bakılırsa sürekli olarak ya birbirlerine hiddetleniyorlar ya da soğukça suçlamalar yöneltiyorlardı. Véra, Lena'nın Musevilikten çıkmasını sorgulamaya devam ediyordu; bu hareketi yüzünden ondan iyice soğumuştu. Azarlanmak istemeyen Lena, Berlin'de şahit olduğu ölümlerden, iş-

---

4 Nabokov'un iki yılı aşkın süre önce sözleşmesini geçersiz saydığı, Olympia Press'in idarecisi Maurice Girodias'la da işler iyiye gitmemişti. Girodias da resepsiyona katılmış, daha sonra Nabokov'un resepsiyonda kendisini hakir gördüğünü iddia etmişti; yazar ise bırakın Girodias'la konuşmayı, onu hiç görmediğini söylüyordu. Girodias'ın tavrı, Nabokov'un küçümseme eğilimi ve sosyal ortamlarda başkalarını hiç umursamaması düşünülünce, güvenle şu söylenebilir ancak: 1) o gece ikisi de odadaydı ve 2) oradan dost olarak ayrılmadılar. (Bkz. Boyd, *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)* ve Girodias'ın anlatıları.)

5 "böyle nezaketsizlikleri kolay kolay affetmezdi": *The American Years*, 396; "karabasan ve aldatmaca" ve "en karanlık günlerindeki dostları": *The American Years*, 396.

Nabokov'un yeğeni Rostislav, eşi Milena Svobodova'yla, Prag, 1954.

kencelerden bahsederek, Véra'nın hayatının onlarınkine kıyasla ne kadar "kolay ve basit" olduğundan dem vuruyordu. Ayrıca Véra'nın İngiltere'deki bir Nazi'yle mektuplaştığını duyduğundan söz ediyordu.[6]

Véra bu suçlamayı reddetti, ama belki suçlamada bir zerre gerçeklik vardı. Nabokovlar ve Elena, Nabokov'un yeğeni Rostislav'ı Prag'dan çıkarmaya uğraşıyorlardı (çok geç kaldıkları anlaşılacaktı; Rostislav, Gallimard'ın düzenlediği resepsiyonun üzerinden bir ay geçmemişken ölecekti). Vladimir ya da Véra, Rostislav'ı kurtarma çabaları esnasında pekâlâ, onun Rus babası Boris Petkevič'i aramış olabilirlerdi; Boris Petkevič aslında İngiltere'ye kaçmadan önce, Nazilerle işbirliği yapmıştı.[7]

6 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 265.

7 "ölecekti": Nabokov'un, Batı'ya gelmesini sağlamak için hakkında yeminli beyanda bulunduğu yeğeni Rostislav (*The American Years*, 126), 1960 senesinde

Kirill ve Vladimir Nabokov, kız kardeşleri Elena'yla, İsviçre, 1959.

Nabokov'un Cenevre'de Elena ve Kirill'le buluşması, çok daha az endişe yüklüydü. Birleşmiş Milletler'de kütüphaneci olarak çalışan Elena, her iki Nabokov'la da sıcak yazışmalarını sürdürmüştü; Vladimir'i doğrudan kendisine yazmadığı için azarladığı oluyordu gerçi. Seyahat acentalığı yapan Kirill, ağabeyini görmeyeli yirmi seneden fazla olmuştu. Nelerden konuştular? Malzeme boldu. Yevgenya Hofeld göçüp gitmişti; Elena'nın ikinci eşi evvelki sene ölmüştü. Kardeşler, ağabeylerinin otobiyografisinde birkaç düzeltme yapmayı uygun gördüler.[8] Hâlâ Demir Perde'nin arkasındaki Prag'da bulunan kız kardeşleri Olga hakkında tartışmış da olabilirler. Nabokov'un Olga'yla teması azdı, fakat oğlunun bakımı için ona para göndermeye devam etmişti. Ayrıca şimdi Olga'nın bir torunu olduğunu biliyordu; onun ismi de Vladimir idi.

Yanlarında bulunmayan diğer kardeşleri Sergey'den de bahsettiler mi, bilmiyoruz. Ama Sergey ölümünden önce *Sebastian*

29 yaşında, Demir Perde'nin gerisinde ölecekti. Oğlu sonraları onun ölümünü, derin bir umutsuzlukla birleşen birkaç etkene bağlayacaktı.

"Nazilerle işbirliği yapmıştı": Vladimir Petkevič'le Kasım 2011'de yapılmış mülakat.

8 *The American Years*, 394.

Knight'taki kayıp kardeşte ortaya çıktığı gibi, Neuengamme'de hayatını kaybetmesinden çok sonra da, Nabokov'un metinlerinde kendini göstermeyi sürdürdü.

Sekiz-on yıl önce bir partide Nabokov, yemek masasındakilere, Siyam ikizleri olan iki kardeşin hikâyesini yazmayı tasarladığını söylemişti. ("Yazmayacaksın," demişti Véra.)[9] Nabokov yine de, Karadeniz'de yaşayan birleşik kardeşler Floyd ile Lloyd'un öyküsünün bir bölümünü kaleme aldı.

Üç bölümlük bir trajedi olacak öyküde, kardeşler zorunlu yakınlıklarına karşın kendi kimliklerine olabildiğince sahip çıkmaya –hatta birbirlerinden sakınmaya– çalışıyorlardı. İlk bölümde Floyd, çok az paylaşım içinde bulunduğu ikizinden kesilip ayrıldığını hayal eder. Kâbuslar içinde bu ayrılığın sonrasını tasavvur eder; sağlıklı ve bütünlüklü halde yalnız başına kaçarken, kardeşinin bulunması gereken sol yanında sembolik bir nesne –bir yengeç, bir yavru kedi– tutar.[10] Ama düşlerinde, kardeşi kaçmayı başaramamıştır; hâlâ bir şekilde ikizi tarafından kösteklenen Lloyd, sendeleyerek yürüyüp durur.

Üçlemenin diğer bölümlerinde, kardeşler aşkı bulacaklar ve birbirlerinden, Lloyd'un ölmesine sebep olacak biçimde ayrılacaklardır. Ama Nabokov öykünün sadece ilk kısmını oluşturmuştur. Gerçek hayatta önce Sergey'den ayrılan, sonra da onun ölümünü haber alan Nabokov, bu olayları bir kurmaca içinde yeniden ele almayı istememiş ya da bunu yapmayı başaramamış gibi görünmektedir. Hayatta kalan kardeşle ölen ikizinin hikâyesini hiç bitiremeyecektir Nabokov. Yazdığı "Scenes from the Life of a Double Monster" ["İkiz Bir Canavarın Hayatından Sahneler"] *The New Yorker* tarafından geri çevrildikten sonra

---

9 *A.g.e.*, 171.

10 "bir yengeç, bir yavru kedi": *The Stories of Vladimir Nabokov*, 616. Nabokov ile Sergey'in "İkiz Bir Canavarın Hayatından Sahneler"deki yansımalarına dair daha fazla bilgi için Elizabeth Sweeney'nin *A Small Alpine Form* (1993) içindeki "The Small Furious Devil" yazısına bakınız. Sweeney'ye göre Nabokov Siyam ikizleri trajedisinde o kadar kaygı verici bir şeyle uğraşıyordu ki, bu yüzden onun, duygusal mücadelelerini "aşkın bir edebiyat"a dönüştürmeyi başaramadığı ender vakalardan biri gerçekleşmişti (198).

sekiz yıl boyunca basılmadan kalacaktır; *Lolita* sayesinde yazarın cürufu bile altına dönüşünceye kadar.[11]

Nabokov yıllar evvel biyografisinde, Sergey'e daha açık biçimde yer vermiştir. *Conclusive Evidence*'ta "kardeşim" diyerek onlarca kez Sergey'in çocukluğuna ve yeniyetmeliğine değinmiştir; yer yer kardeşine belirgin bir öncelik tanımıştır. "Erkek kardeşim ve ben," der, "İmparatorluk Rusyası'nın başkenti olan St. Petersburg'da doğduk."

Sergey tekrar tekrar ortaya çıkarak, Volodya'yla birlikte mürebbiyelerden kaçar, özel öğretmenler değiştirir, Devrim'den sonra Petrograd'ı onunla birlikte terk eder. Ama Nabokov, "İkiz Canavar"daki gibi, yine hikâyeyi bitirmemiştir. Geçmişi değiştirmek için rötuşlanan Sovyet dönemi fotoğrafları misali, Sergey *Conclusive Evidence*'tan yavaş yavaş silinir. *Kardeşim* Cambridge'e giderek Christ College'e kaydolur. Üniversite eğitimleri sürerken *kardeşim*, Vladimir'le birlikte Berlin'deki anne-babalarını görmeye gider. Sonra ise hiçbir şey. Önemsiz olmayan bir ölüme, *Conclusive Evidence*'ta evvela şöyle bir değinilip geçilir ("şimdi ölmüş olan bir kardeşim,"); tamamen inkâr edilemeyecek bir ayrılık, böylelikle olabildiğince silinir.

Nabokov otobiyografisini bitirdiğinde, kurcamacada yapamadığı şeyi başarmıştı; yani iki kardeşin hikâyesini, bunlardan birini kaybederek biçimlendirip kontrol etmeyi. Nabokov'un özyaşam anlatısında, iki delikanlının Cambridge'de birlikte geçirdiği yıllar, Sergey'in Paris yılları ve onları bütün bütün ayıran Neuengamme'deki olaylar hiç yoktur. 1919'dan sonra Sergey yok oluvermiştir sanki.

2

Milan ve Londra'yı fetheden –bu arada Graham Greene'le yemek de yiyen– Nabokovlar, 1960'ın Şubat ayında Amerika'ya döndü. *Lolita* için bir senaryo yazmak üzere şartlarda anlaşıp Mart ortasında California'da olmayı kararlaştırdılar.

11 *The American Years*, 185.

Ülke topraklarını geçtikleri sırada, kelebek toplamak üzere Utah'ta mola verdiler. California'ya varmalarının ardından Nabokov altı ay boyunca bir yandan yazıp, bir yandan yazdıklarını elden geçirdi; Kubrick devamlı olarak, kısaltmalar yapma gereğini vurguluyordu. Filmin nihai halinde, Nabokov'un yazdıkları ancak parça bölük yer alabilecekti; neredeyse daha senaryoyu teslim ettiği dakikada, eserinin sağı solu kırpılmaya başlamıştı.[12]

Dolayısıyla Amerika'ya döndükleri 1960'ın en parlak anı California'da değil, Ekim ayında, Nabokov'un bir sonraki romanını ne şekilde kuracağına açık seçik karar verdiği, New York'un Central Park'ı gören bir otelinde yaşandı. Yıllardır bu projeyle uğraşıyordu ve hikâyenin kökleri çok daha eskilere, İkinci Dünya Savaşı'nın ilk aylarına uzanıyordu. Kral olduğunu hayal eden bir deliyi işlediği 1940 tarihli yarım kalmış *Solus Rex*, Nabokov'un Rusça yazdığı son kurmaca eserdi. *Bend Sinister* için *Solus Rex*'in kederli dul motifini ve distopyacı çerçevesini ödünç almıştı zaten; fakat henüz, bu eski çalışmasındaki uzak kuzey krallığı fikrini olgunlaştırmamıştı.

Nabokov 1957'de Doubleday'deki editörü Jason Epstein'a yazdığı mektupta, ABD'ye kaçarak Başkan Kennedy için politik sorunlar yaratan bir kuzey kralına dair bir roman önermişti.[13] Kral darbeyle tahtından indirildikten sonra –darbeyi düzenleyenler komşu ülke Nova Zembla'dan yardım almış olacaklardı– okyanusu aşarak ruhsal bir arayış içine girecekti; peşinde, dünyanın çevresini dolaşarak gitgide kendisine yaklaşan bir suikastçı olacaktı.

Doubleday teklifi kabul etmişti ama Nabokov, sadece üç aylık araştırmanın ardından romanı bir kenara bırakmıştı. İki yıl sonra, hâlâ nasıl ilerleyeceğini bilemezken, mukavele gereği aldığı avansın işi karıştırmasından endişe ederek parayı geri vermiş ve "Bu romanı yazabilecek miyim, emin değilim," demişti.[14]

---

12 *A.g.e.*, 415.

13 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 212. *Başkan Kennedy*: Tuhaftır, Nabokov bu mektubu yazdığında Kennedy henüz başkanlığa seçilmemişti.

14 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 297.

Fakat taahhüdünden vazgeçmesi bir atılıma yol açtı. İki yılını *Yevgeni Onegin*'le ilgili 1.300 sayfalık çalışmasına ayırmış, Puşkin'in şiirine dair baş döndürücü, takıntılı bir açıklama metnine gömülmüştü. O sırada içinde çakan ışık sayesinde, tüm ömrün bir şiirle ilgili açıklamalara yedirildiği bir roman tasavvur etmişti. Sabık kralının hikâyesini *Onegin* projesinin ışıltısıyla kaynaştırdı ve ilham bir kez gelince her şey çözüldü. Nabokov birkaç gün sonra Fransa'ya gidip Nice'e yerleşti ve romanının fırlatma rampası olacak 999 mısralık bir şiir yazmaya koyuldu. On hafta çalıştıktan sonra, Paskalya tatilini Elena'yla geçirmek üzere Cenevre'ye geçti.

Bahar gelirken Nice'ten ayrılan Véra ile Vladimir, *La Bohème*'le ilk kez opera sahnesine çıkacak olan Dmitri'yi görmek üzere, kuzey İtalya'ya gittiler. Sonra İsviçre sınırı yakınındaki Stresa'ya geçtiler. Nabokov orada tekrar, zaman içinde *Solgun Ateş* ismini alacak şiir-romanına daldı. Yedi buçuğa on iki santimetrelik kartoteks fişlerine yazıyor, kelimeleri siliyor, değiştiriyor, bazen bölümlerin üzerini olduğu gibi çiziyordu. Haziran'da İsviçre'ye gitti Nabokovlar; Temmuz ortasında yazar, kitabın yarısına geldiğine kâni oldu; 7 Ağustos'ta Montreux'ye geçtiler.[15]

Cenevre Gölü'nün kıyısından uzak yerde bir oda tutarak, Nabokov'un yerleşip romanını bitirebileceği bir yer aramaya başladılar. Rus oyuncu Peter Ustinov –kısa zaman önce *Spartaküs*'teki rolüyle Akademi Ödülü'nü kazanmıştı– yemekte onlara, kendisi gibi Montreux Palace Oteli'nde kalmalarını önerdi. Mekânı ziyaret edince, göl kıyısındaki bu tatil yerini kendilerine uygun buldular. Eylül başında Palace'taki odalar için mukavele imzaladılar ve Nabokov, o zamana kadar yazdığı en yenilikçi romanı bitirmek üzere hazırlanmaya başladı.

3

Solgun Ateş tamamlanmış haliyle, iki adamın hikâyesini anlatacaktı: Bir Amerikan şairi olan ve cinayete kurban giden John Shade ile, Shade düştüğü yerde ölümle cebelleşirken onun şii-

15 "kitabın yarısına geldiğine": *The American Years*, 421.

rini çalan, Charles Kinbote. Nabokov'un kitabın geri kalanına başlamadan önce bitirdiği, Shade'in şaheseri olan 999 mısralı şiir, romanda bir bütün olarak yer alır. Hikâyenin kalanı Charles Kinbote'un şiir hakkındaki giderek tuhaflaşan açıklamaları arasında gelişir; bu açıklamalardan, Kinbote'un gerçekler ve genç oğlanlar hususunda güvenilecek biri olmadığı anlaşılır.

Nabokov *Solgun Ateş*'te, iki ana karakterin yanı sıra, Zembla adlı gizemli bir ülkeye de başrollerden birini verir. Karakterler Nabokov'un Cornell'ine çok benzeyen sıradan bir kampüste çalışırlar ama Kinbote kendisinin aslında hayalî Zembla ülkesinin sürgündeki kralı olduğuna inanır; muhafızlarla korunan bir hapishaneden kaçarak Amerika'ya gelmiştir. Kinbote sadece Shade'in başyapıtı olacağını düşündüğü şeyle ilgilenmektedir: Kayıp Zembla'nın ve saklı kraliyet mücevherlerinin hikâyesi. Mücevherler o kadar iyi saklanmıştır ki, Sovyet tarzı ajanlar Zembla'daki krallık şatosunun her yerini kazıyor olsa da, hiçbir zaman bulunamayacakları kanısındadır Kinbote.

Kinbote'un vatanına dair hikâyelerinde, mutlu hükümranlığını yıkan Komünist tarzda bir devrimin yanı sıra, gerçek dünya edebiyatından, tarihten, hatta bir Marx Kardeşler filminden alınma karman çorman bölümler yer alır.[16] Kraliyet şeceresi, cinayet, Kinbote'un eşcinsel arzuları ve oğlancılığıyla, masa tenisindeki mahareti, akılda kalan unsurlar arasındadır. Romanın yaklaşık on üç sayfası, onun Zembla'dan kaçışının dramatik anlatımına ayrılmıştır; Kinbote'un geçtiği tünel onu bir tiyatronun kulisine çıkarır; bir yarış arabasına biner, dağları aşar ve bir tekneye ulaşır, sonra Paris'e varır.

Kinbote, Shade'le aynı üniversitede profesör olmasına karşın hayalî bir dünyada yaşamaktadır. Sesler duyar, komplolar hayal eder, Shade'in şiirini yanlış anlayarak bozup tanınmaz hale sokar. Shade'in karısına olan sevgisini ve kızının intiharını anlattığı şiir, Kinbote tarafından Zembla tarihinin güncesine dönüştürülür.

Kampüstekiler Kinbote'in arkasından konuşur, yüzüne karşı delinin teki olduğunu söylerler; aslında Kinbote'un paranoyaya

16 *Duck Soup*. Bkz. *Strong Opinions*, 165.

kapılmak için onların desteğine ihtiyacı yoktur. Aslında nefesinin koktuğunu ima eden kafa karıştırıcı bir not görünce, birinin halüsinasyonlarından haberdar olduğunu sanır. Shade kalp krizi geçirse de ona yardım etme fırsatı bulsam, diye düşünebilen tipte biridir Kinbote.

Görünüşe bakılırsa Shade, Kinbote'a yakınlık duyan tek kişidir; Shade'in karısı bile görmekten kaçınıp kış kışlar onu. Kitabın akışı boyunca sabık kralın ilişkileri hep ters gider, genç kiracıları yanından ayrılır. Kitaptaki diğer karakterler Kinbote'un gülünçlüğünün farkındadır, okurlar da onun ne kadar zavallı olduğunu kolayca görür; fakat Kinbote durumun ayırdında değildir.

Ancak Kinbote, tıpkı Pnin gibi, komik bir figürden fazlasıdır. Okurların ona dair öğrendiği her şeyin eğreti ya da acayip bir yanı vardır sanki: masa tenisine düşkünlüğü, solaklığı, çalıştığı üniversitedeki delikanlılarla yaşadığı bedbaht ilişkiler, daha da genç oğlanlara olan ilgisi; tıpkı Humbert'ın kızlara olan eğiliminden kurtulmak istemesi gibi, o da bu eğilimden kurtulmak ister. Ama bu abartılı melodramın gerisinde, Kinbote'un krallık fantezilerinde, bir keder yükü söz konusudur. İntihar etmeyi, taşıdığı korkudan azat olmayı hayal eder. Tabancayla hayatına son vermenin cezbediciliğinden söz eder ama Zembla hikâyesinin sonraki nesiller için kayıt altına alınmasını temin edecek süre boyunca kendisini hayatta tutmayı başarır.[17]

Kinbote'un böyle delice bir tavırla, ölen arkadaşının şiirini üstlenmesi, Nabokov'un *Yevgeni Onegin*'i yorumlama mücadelesine paralellik teşkil eder. Devrimin mahvettiği bir ülkeden sürgüne gittiği için duyduğu yeis, doğrudan Nabokov'un Rusya'ya dair kederini yansıtır. Ancak Zembla'nın gerçekliğini çözümlemek daha kafa karıştırıcıdır; Nabokov bunun böyle olmasını istemiş gibidir. Yazar *Solgun Ateş*'in basım öncesi tanıtımı konusundaki planlardan yana kaygılıyken, Véra onun adına

17 "bu eğilimden kurtulmak": Model uçak uçuran bir çocuğu izleyen Kinbote, "Sevgili İsa, bir şeyler yap," diye yalvarır (*Solgun Ateş*, 93); "taşıdığı korkudan azat olmayı": *Solgun Ateş*, 258; "tabancayla hayatına son vermenin": *Solgun Ateş*, 220; "temin edecek süre boyunca": Dolbier, Maurice, "Nabokov's Plums", Vladimir Nabokov'la mülakat, *New York Herald Tribune*, 17 Haziran 1962, B2; Nabokov'un günlüğünde de bahsi geçer – bkz. *The American Years*, 709 n6.

yayıncıya yedi maddelik bir liste göndermiş, bu hayalî ülkenin tam olarak ne şekilde sunulması gerektiğini bildirmişti. Nabokovlar bilhassa Zembla'nın "var olmayan" bir yer olarak nitelenmesine karşı çıkıyorlardı; "Zembla'nın gerçekten var olup olmadığını kimse –hatta Kinbote dahi– bilmiyor, bilmemeli," diyorlardı ısrarla.[18]

Nedir Zembla? Okur bu yeni anlamlandırmaya çalışıp durur: Romanda gerçek bir yer olarak mı tasarlanmıştır Zembla, yoksa sadece Kinbote'un şiddetli özlemi içinde ürettiği bir hayal midir? Kitaba dair ilk değerlendirme yazılarından birinde *New Republic* eleştirmeni Mary McCarthy, "Kuzey Buz Denizi'nde, Arkhangelsk'in kuzeyindeki bir grup ada olan gerçek bir Nova Zembla"dan bahseder. Bağlantı isabetsiz değildir; McCarthy ayrıca *Zembla* isminin asırlar önce Alexander Pope tarafından, bu adalar kastedilerek, garip ve uzak kuzey topraklarına dair bir istiareyle kullanıldığını belirtir.[19]

Fakat sonraki elli yıl boyunca okurlar kitabı inceden inceye didiklerken, *Solgun Ateş*'in deli anlatıcısının Zembla'nın ilk kralı olmadığını anlamaz. Charles Kinbote'un Nabokov'un gözündeki vahşi bir kıvılcım olmasından asırlar önce, gerçek bir insan bu unvanı taşımış ve onun da hem gerçek hem de hayalî bir krallıktan yürek parçalayıcı bir firarı olmuştu. Görünüşe bakılırsa, Nabokov'un on yıllardır bildiği bir firardır bu.[20]

---

18 *The American Years*, 463-4.

19 "bir grup ada": McCarthy, Mary, "A Bolt from the Blue", *The New Republic*, 4 Haziran 1962, 21; "Zembla isminin asırlar önce": Alexander Pope "An Essay on Man"de ["İnsana Dair Bir Deneme"], Nova Zembla'nın kuzeydeki konumuna, onunla meşgul olan insanlara ilişkin bir çürümüşlük ve ahlâki bozukluk manasıyla, hep daha uzaktaki bir yermişcesine değinir:

> Kuzey neresi? – York'tayken Tweed nehri üzerinde;
> İskoçya'dayken Orkney adalarında; oradayken de
> Grönland'da, Zembla'da, Tanrı bilir nerede.

Pope'un şiirinden daha uzun bir alıntı için 14. Bölüm, 128. nota bakınız.

20 "on yıllardır bildiği": Nabokov 1941'de yazdığı "Buzdolabı Uyanıyor" hikâyesinde, gerçek ve hayalî kutup kâşiflerine göndermelerde bulunur ve "bonesinde o B harfiyle" derken Nova Zembla'ya selam gönderir. O B, 1596-97 kışında Nova Zembla'nın kuzey ucunda mahsur kalmış Willem Barentsz'dir. Kaşiflerin hayatta kalma hikâyesi Hakluyt Derneği tarafından yayımlanmış, Nabokov ile Véra seyahatle ilgili anlatıları okuyup hayran kalmışlardı.

4

Gözüpek Hollandalı denizcilerin 16. yüzyılın sonunda Nova Zembla'ya yaptıkları üç yolculuğun ilki talihli, ikincisi bahtsız geçmişti; üçüncü yolculukta ise talihle bahtsızlık eşit ölçüdeydi. Her üç yolculuğa da, Avrupa'yla Çin arasında bir kuzeydoğu ticaret yolu bulmayı hayal eden Willem Barentsz önderlik etmişti. İlk yolculukta denizciler büyük bilinmezliğe ulaşıp adaların kuzey ucu yakınlarında karaya çıkmayı başarmışlardı. İkinci yolculukta denizcilerden biri gafil avlanarak kutup ayılarına yem olmuş, ardından Zembla'nın güney ucundaki buzlar, filonun yolunu kapamıştı.[21]

1596'da Barents üçüncü kez Amsterdam'dan yola çıktığında, Kutup Denizi'nin açıklarına ulaşma denemesinde, sadece buz kütleleriyle karşılaştı. Gökyüzüne bakan denizciler, üç gökkuşağının çevrelediği üç ayrı güneş gördüler.[22] Gökteki yanılsama yeni ve tuhaftı; fakat suyun üzerindeki vaziyete korkutucu şekilde aşinaydılar: giderek daha fazla buz ve yine kutup ayıları. Neredeyse bir ay boyunca ne tarafa gideceklerini tartıştılar; nihayetinde iki gemi ayrı ayrı yönlere yelken açtı. Onlar ilerlerken, ayılar geminin etrafındaki buzları ölçüp biçip, habire güverteye çıkmayı deniyorlar veya teknenin etrafında dolana dolana yiyecek arıyorlardı.

Kayalık sahili izleyerek Nova Zembla'nın kuzey ucunu buldular. Fakat o mevsim buzlar erkenden oluştu. Çok geçmeden buzlar, dümeni ve dümen yekesini kırarak, küçük teknelerinin gemiye çarpıp parçalanmasına sebep oldu. Barentsz beş gün boyunca donmuş denizde mücadele etti, ama bulunduğu yerden çıkamadı.

Buz kütleleri, büyük gürültülerle tekneyi yan yatırdı. Gemi de parçalanacak gibiydi; daha büyük buzdağları geldikçe, artık suyla teması kesilip, buzların üzerinde yükselmeye başladı. İki

21 Barentsz'in seyahatiyle ilgili bu anlatı Gerrit de Veer'in *The Three Voyages of William Barents to the Arctic Regions (1594, 1595, and 1596)* kitabından alınmıştır.

22 "üç ayrı güneş gördüler": İlgi çekici biçimde, *Solgun Ateş*'in ilk sayfasında anlatıcı Charles Kinbote, yalancı güneşler olarak bilinen *parhelia*'dan bahseder.

haftayı geminin yok olacağı korkusuyla geçirse de ufacık bir kaçış umuduna sarılan Barentzs, kış boyunca Nova Zembla'da kalmaktan başka çarelerinin bulunmadığını anladı.

Önlerinde dondurucu soğukla geçecek altı ay bulunan adamlar, bir kulübeye ihtiyaç duyduklarını biliyorlardı. Bu adalarda ağaç yoktu; bununla birlikte gemilerini tamamen parçaladıkları takdirde, eve dönmeleri mümkün olmayacaktı. Suların sürüklediği ağaç dallarını ararken, bir armağan çıktı karşılarına: birtakım ağaç gövdeleri anakaradan Nova Zembla'ya doğru sürüklenmişti. Ağaçlar gemiden millerce uzaktaydı; adamlar onları taşımak için kızaklar yaptı.

Açık havada mesafe katedebiliyorlar, ama görüş kısıtlı olduğunda fazla uzağa gitmiyorlardı; kokularını alan kutup ayılarının, onlar göremeden yanlarına gelebileceğinin farkındaydılar. Daha kulübenin inşasına başlanmamışken, geminin marangozu öldü. Toprak mezar kazmaya imkân tanımayacak denli sert olduğundan, bir tepedeki yarık, mecburen kabir vazifesi gördü.

İki haftalık emek sonunda, barınaklarının ana kirişlerini kurabildiler. Yedi gün daha evin inşası için çalıştılar; gemideki malları derme çatma yapıya taşıdıkları esnada, kutup ayıları peşlerindeydi. Aç ayılarla uğraştıkları yetmezmiş gibi, geceleyin kutup soğuğunda donan bir bira fıçısının tabanı patladı. Ayıları kaçırmak için gürültü yapıyorlar, mermi atıyorlardı; ikinci olaydan ise zarar görmediler: Hava o kadar soğuktu ki bira fıçıdan akarken donmuştu, dolayısıyla tümünü toplayıp muhafazaya alabildiler. Yapının içine bir saat ve lamba koydular; lambayı yakmak için, kutup ayılarından elde edip erittikleri yağı kullanıyorlardı.

Tipiden iyi kötü korunaklı kulübede otururken, kutbun semasından gece gündüz eksik olmayan Ay'a bakıyorlardı. Yapının iç duvarlarını yaklaşık iki buçuk santimetre kalınlığında buz tutmuştu. İki ay süren kutup geceleri başlayınca saatleri dondu; gemiden getirdikleri, bir günde boşalan kum saatinin akışını takip etmeseler, geceyi gündüzden ayıramayacaklardı.

Aralık ayının ortasında çıraları bitti, fakat evin dışında bıraktıkları odunları kazıp çıkarmayı başardılar. Noel zamanı geldi geçti, beraberinde getirdiği rezil rüzgâr adamları kulübeye hap-

setti ve yığılan karlar yapının boyunu aştı. Donup kaskatı kesilen papuçları işlevsiz hale geldi; pöstekiden imal ettikleri gevşek sandaletlerinin altına kat kat çorap giymek zorunda kaldılar. Çok geçmeden yine odunları bitince, ellerinde zaruri olmayan ne varsa yakmaya başladılar. Dışarıyı görebildikleri tek yer baca deliğiydi.

Rüzgâr durulunca kulübenin pisliğini temizleyip, mümkün olduğunca çok odun topladılar. 5 Ocak gününde, On İkinci Gece'de olduklarını anımsadılar: Hollanda'daki geleneksel inanca göre o gün dünya tepetaklak olmuş, hayatın olağan düzeni tersine dönmüştü.

Adamlar ellerinde kalan şarapla bunu kutladılar, krep yaptılar; kaptanın bisküvilerinden paylarına düşeni şaraba batırıp yediler. Eve döndüklerini hayal edip, bir kraliyet festivalinde olduklarını varsaydılar. Bayram âdetleri gereğince, aralarında kura çektiler. Böylece 5 Ocak 1597'de, kurayı kazanan Willem Barentsz'in üçüncü keşif gezisinin topçu subayı, saatler geceyarısını vuruncaya dek –söz konusu isim tarih içinde kaybolup gitse de, bu zaman dilimi dört yüz yıl boyunca unutulmayacaktı– Nova Zembla'nın ilk kralı olarak hüküm sürdü: Buzların ve ölümün diyarındaki hayali bir hükümdar, umut ve yeis ülkesinin yöneticisi, hiçliğin kralıydı.

5

Vladimir ve Véra Nabokov 1 Ekim 1961'de Palace Hotel'e taşınırken, Batı dünyasını dehşetli korkular sarmıştı; Nova Zembla'da farklı türden bir tarih yapılıyordu.

Sovyetler Birliği'nde epeyce reklamı yapılmış bir dizi nükleer siyah denemesinin hazırlığı vardı ve Nabokovların sözleşmelerini imzalamalarıyla, otelin eski kanadında, üçüncü katta yer alan odalarına taşınmaları arasında geçen üç hafta zarfında, on patlama gerçekleştirilmişti bile. Ardından gelen iki ayda, bir düzineden fazla yeni patlama olacaktı.[23]

23 Khalturin, Vitaly ve diğ., "A Review of Nuclear Testing by the Sovet Union at Novaya Zemlya 1955-1990", *Science and Global Security*: 13 (2005),

Rakip taraflar 1951'den 1958'e kadar düzenli olarak denemeler yapmış, Amerikalılar ve Sovyetler'in karşılıklı olarak büyük patlamalar gerçekleştirdiği bu denemelere, bir ara İngilizler de katkıda bulunmuştu. Fakat 1961'in sonbaharında Sovyetler kendi denemelerini, ABD'nin gözünü korkutma amaçlı bir tür propaganda olarak kullanmaya ve bu ülkenin mühimmatıyla yarışır gibi görünmeye başladılar. O sırada Sovyetler Birliği'nin sadece dört kıtalararası balistik füzesi mevcuttu; ABD'nin füze sayısı bundan çok daha fazlaydı.[24]

Patlamaların oluşturduğu radyasyon bulutları rüzgârın etkisiyle komşu ülkeler üzerinden batıya ve güneye doğru sürüklenince, bunun uzun vadede insanlar, çiftlik hayvanları ve tarım üzerinde yaratacağı etkiden korkulmaya başlandı. Birleşmiş Milletler'de denemelerle ilgili kaygılar gündeme geldi. Ülkelerin tepkileri, Soğuk Savaş sırasındaki bölümlenmede ABD'yle müttefik oluşlarına ya da Sovyetler'in nüfuz alanında bulunuşlarına göre şekilleniyordu; üye olmayan ülkeler ise taraf tutmamayı tercih ettiler.[25]

İsviçre hükümeti resmî olarak tarafsız kalsa da, İsviçre'nin yeni sakini tarafsız değildi. Nabokov'un yol gösterici ilkesi, "Kızıllara ve Russell'lara en fazla rahatsızlık verecek şekilde hareket etmek"ti.[26] Rus başbakanı Nikita Kruşçev'in bir yumuşatma başlatması ve Stalinci mitlere saldırması, Nabokov'un ona ya da Sovyet hükümetine ısınmasını hiçbir şekilde sağlamamıştı. Nabokov sergilenen nükleer dramadan da etkilenmemişe benziyordu.

1-42; "Parameters of 340 UNT's Carried Out at the Semipalatinsk Test Site", Lamont-Donerty Earth Observatory internet sitesi, Columbia Üniversitesi: http://www.ldeo.columbia.edu/~richards/340STS.html.

24 Day, Duane. "Of myths and missiles: the Truth about John F. Kennedy and the Missile Gap", *The Space Review*, 3 Ocak 2006.

25 ABD Pasifik'te Bikini ve Rongelap mercan adalarında yaptığı patlatma denemelerinin ardından kanser ve bedensel bozukluk oranlarının artması sonucunda, benzer kaygılarla yüzleşecekti. (Bkz. 2009 Newsday projesi *Fallout*)

26 Burada kastedilen, Nabokov'un solcu politikalarından hazzetmediği meşhur filozof, barış eylemcisi Bertrand Russell'dır. Bkz. Herbert Gold'un mülakatı, "The Art of Fiction, No. 40, Vladimir Nabokov", *The Paris Review*, Yaz-Sonbahar 1967.

Termonükleer denemeler o yıl yaşanacak krizlerin sadece biriydi. Ağustos ayında Berlin duvarı yükselmeye başlamış, Ekim ayının sonlarında Sovyet ve Amerikan tankları şehri bölen hatta doğru ilerlemiş, hat üzerinde on altı saat boyunca karşılıklı olarak mevzilenerek dünyanın dikkatinin buraya yönelmesine yol açmışlardı.[27] Hal böyleyken, Eylül ve Ekim aylarında birkaç gün arayla yeni bombalar patlatılıyordu; günler boyunca üst üste denemeler yapıldığı da oluyordu.

Sovyetler ilk infilakları doğu Kazakistan'da, Soljenitsin'in sürgüne gönderildiği yere yakın bir mevkide gerçekleştirmişlerdi. Ama 1958'de, Nabokov'un *Solgun Ateş* için "çer çöp" toplamaya başlamasından bir yıl sonra, gazetelerde Sovyetlerin Rus anakarasının hemen kuzeyinde yeni bir deneme başlatacağı duyuruldu.[28] Nabokov'un yeni romanının müsveddesi üzerinde çalıştığı zaman boyunca, Sovyetlerin birincil deneme alanı, Nova Zembla'ya konuşlandırılmıştı.

Ancak Nabokov daha oradaki nükleer denemeler başlamamışken, yeni romanı bağlamında Nova Zembla hakkında düşünüyordu; 1957'de Doubleday'e gönderdiği bir mektupta bundan bahsetmişti. Bu mektubu göndermesinden iki yıl sonra, adaların tarihî rolüne kafa yormak için başka sebepler de bulmuştu: bu yerle kişisel bir bağlantısının bulunduğunu öğrenmişti. Bir kuzeni ailenin soy kütüğünü araştırmıştı ve büyük büyükbabalarının 19. yüzyılda adalara yapılan keşif gezisine katıldığına inanıyor, Nabokov Irmağı'nın isminin buradan geldiğini söylüyordu. Nabokov cevabi mektubunda, Nova Zembla'da böyle bir ırmak bulunmasının "gizemli bir anlamı" olduğunu hissetmekten duyduğu memnuniyeti belirtmişti.[29]

Ama Nabokov Montreux'deki ilk haftalarında, dünyanın bu adalardan pek haberdar olmadığını da öğrenecekti. Nabokov'un *Solgun Ateş* üzerinde çalıştığı son üç ay boyunca gün-

27 Gruson, Sidney. "U.S. and Russians Pull Back Tanks from Berlin Line", *The New York Times*, 29 Ekim 1961, 1.

28 "çer çöp": *Strong Opinions*, 31; ilk olarak *The American Years*, 306'da belirtildiği gibi; "yeni bir deneme": "Arctic Called Soviet Test Site", *The New York Times*, 9 Mart 1958, 41.

29 Alıntı yapılmış Mart 1959 tarihli bir mektuptan, *The Russian Years*, 17.

lük gazetelerde çıkan haberler ışığında, onun romanına nükleer işaretler, simgeler yerleştirdiğini görmek şaşırtıcı gelmiyor. *Solgun Ateş* Nabokov'un hiç hoşlanmadığı barış aktivisti Albert Schweitzer'le dalga geçer ve solcu profesörlere dair sert bir yorum içerir; bunlar, sanki Rusya da kendi mühimmatını denemekle meşgul değilmiş gibi, "sadece Amerikan yapımı bombaların sebep olduğu Nükleer Serpinti"den yana kaygılanmaktadır. Şair Shade televizyonda "atom bombası karşıtı bir sohbet" olduğundan söz ederken, Nabokov (ya da Kinbote veya Shade; bu açık değildir) ve "her düzenbaz kendini Ay haritacısı diye yutturabilir"ken nükleer gösterileri etkileyici bulanlarla alay eder. SSCB'nin Nova Zembla'daki nükleer denemelerle tehlikeli bir oyun oynadığı dönemde, romandaki şiir Mars'ın nasıl ışıldadığından bahseder: Roma'nın savaş tanrısına göndermedir bu.[30]

Nabokov müsveddesinin üzerinden geçerken, Nova Zembla'daki nükleer patlamalara dair yığınla haber geliyordu. İsviçre'de günlük olarak okuduğu *New York Herald Tribune*'da Nova Zembla'dan bahseden bir düzineden fazla ön sayfa haberi görecekti. Nova Zembla, dünyanın her yerinde çıkan gazetelerin yayımladığı haritalarda, nükleer serpinti örüntüleri not edilmiş halde yer buluyordu. Sütler, çocukların içmesine uygun durumda olup olmadığını anlamak için teste tabi tutuluyor, Kruşçev Moskova'da yapılan Yirmi İkinci Parti Kurultayı'nda 50 megatonluk bir hidrojen bombası patlatma planlarını duyuruyordu. Birleşmiş Milletler bu konuyu ele almış, uzun tartışmalardan sonra nihayet, Sovyetler Birliği'nden bu korkunç bombayı infilak ettirmemesini istirham etme kararı çıkmıştı.[31]

---

30 "Amerikan yapımı bombaların sebep olduğu Nükleer Serpinti": *Solgun Ateş*, 266; "anti-atoma dair bir sohbet": *Solgun Ateş*, 49.

"her düzenbaz kendini": *Solgun Ateş*, 270. Kimin konuştuğuna ilişkin belirsizlik, kasıtlıdır. Şiir, Kinbote'un kendi açıklamalarında yer verdiği, sonradan atılmış bölümler içermektedir. Bunların bazılarıyla oynandığı bellidir (Kinbote kendi katkılarını ortaya koyacak denli ileri gider), kalanları kimin yazdığı da kuşkuludur; onları da Kinbote'un yazmış olması kuvvetle muhtemeldir.

"Mars'ın nasıl ışıldadığından": *Solgun Ateş*, 58.

31 "50 megatonluk bir hidrojen bombası": Topping, Seymour, "Policies Outlined", Kruşçev'in Yirmi İkinci Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmanın özeti,

Buna rağmen 30 Ekim'de, tarihte görülmemiş ölçüde büyük bir bomba olan Çar Bombası, Nova Zembla üzerinde patlatıldı. Bombanın kasası, uçağın bölmesine sığmayacak denli büyüktü. Uçağın bazı parçaları sökülerek bomba alt kısma, yarıdan fazlası aşağı sarkacak şekilde yerleştirildi. Bomba salıverildiği zaman, ardısıra devasa bir paraşüt açıldı; rivayete göre paraşüt o kadar büyüktü ki, imalatı Sovyetler Birliği'nde çorap kıtlığı yaşanmasına sebep olmuştu.[32]

Bomba, yere varmadan infilak ederek 120 kilometre yarıçaplık bir alandaki binaları yerle bir etti ve 800 kilometreden daha uzak mesafedeki pencereleri çatlattı. İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan tüm patlayıcıların toplamından on kat güçlüydü bu bomba. Dünyanın öteki ucundaki hamile kadınlar, çocukları özürlü doğmasın diye tentürdiyot içiyorlardı. Patlama, dünyanın her yerinde gazetelerin ön sayfasından duyuruldu. İzlenebilen seviyedeki radyasyon, kıtayı aşıp Nabokovların Montreux'deki süitine kadar ulaşmıştı.[33]

Bir hafta içinde diplomatik girişimler yoğunlaştı, dünyanın siyasi baskısı çoğaldı. O zaman Nova Zembla'daki çılgınca bombalama durdu. Bir ay sonra Montreux'de Nabokov, Zembla ismindeki kuzey krallığına dair büyülü bir romanın müsveddesini postaladı. *Solgun Ateş*, takip eden bahar ayında çıktı.

Tarihin bir acayipliğiyle, Sovyetler bir süreliğine güney Rusya'da yer alan başka bir deneme alanını kullanmaya başladılar; *Solgun Ateş*'in basımının öncesindeki ve sonrasındaki aylarda Nova Zembla'ya hiç bomba atılmadı. Nova Zembla'daki denemelere dair, 1961'in sonbaharında daha belirgin olabilecek anıştırmalar, on yıllarca eleştirmenlerin dikkatini cezbetmeden

---

The New York Times, 18 Ekim 1961, 1; "istirham etme kararı": Telsch, Kathleen, "U.N., 87-11, Appeals to Soviet on Test", *The New York Times*, 28 Ekim 1961, 1.

32 DeGroot, Gerard, *The Bomb: A Life* (2005), 254.

33 "800 kilometreden daha uzak": Khalturin ve diğ., 18; "İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan tüm patlayıcıların": DeGroot, 254; "çocukları özürlü doğmasın diye": Sullivan, Walter, "Bomb's Fall-Out Moving To Urals", *The New York Times*, 31 Ekim 1961, 14; "izlenebilen seviyedeki radyasyon": Khalturun ve diğ., 19.

öylece kitapta kaldı.[34] Romandaki Zembla'yı doğrudan gerçek dünyadaki Nova Zembla'ya bağlayan yol, kaybolmuştu. *Solgun Ateş*'e kafa yoran okurlar bu adaların 20. yüzyıldaki tarihini araştırmayı hiç düşünmediler; araştırsalardı Nova Zembla'nın isminin, bir Sovyet nükleer deneme alanı olmanın yanı sıra, çok farklı bir sebepten ötürü de kötüye çıktığını göreceklerdi.

6

Çar Bombası'nın Nova Zembla'da göğe ateş salmasından beş gün sonra, kısa romanını bastırabilmeyi hayal eden Aleksandr Soljenitsin, trenle Moskova'ya doğru yola çıktı. Rusya'nın içindeki ve dışındaki milyonlarca insan gibi o da, Yirmi İkinci Parti Kurultayı'ndaki Ekim konuşmalarını dinlemiş, duyduklarına şaşırmıştı.

Ancak onu sarsan, Kruşçev'in korkunç bir bomba patlatma tehditi değildi. Aklından çıkmayan sözler çağdaş Sovyet dergilerinin en dürüstü olan *Novi Mir*'in editörü Aleksandr Tvardoski'ye aitti. Tvardoski Kurultay'da, Sovyet edebiyatının halkların zaferlerini övdüğünü ama onların acılarını yansıtan eserler de ortaya koyması gerektiğini beyan etmişti. Tvardovski hâlâ "tamamen dürüst ve yaşama sadık" bir edebiyatı beklediğini söylemişti.[35]

Soljenitsin, kampların dışında kendisini bu ana hazırlayarak, neredeyse on yılını geçirmişti; tekrar kamplara gönderilme olasılığından ötürü ıstırap çekecek denli uzun bir süreydi bu. Artık uzak yerlerde sürgün dahi olmayan yazar, iyi bir hayat kurmuştu; Moskova'dan bir öğle vakti treniyle varılabilecek mesafedeki Ryazan kasabasında yaşıyordu. Karısı Natalya onunla yeniden evlenmişti. Soljenitsin'in kanser hastalığı yeniden nüksetmiş, ama başarıyla tedavi edilmişti. Mucizevi denebilecek biçimde, Kruşçev'in yumuşama politikaları kapsamın-

34 *Solgun Ateş*'teki soğuk savaş göndermelerinin gücüne ilk kez dikkat çeken ve kitap kurgulandığı sırada Nova Zembla'nın (Rusça'da Novaya Zemlya) önemli bir nükleer test alanı olduğunu belirten kişi, Steven Belletto idi. Bkz. "The Zemblan Who Came from the Cold", *ELH*, Cilt 73, no. 3, 755-80

35 Scammell, *Solzhenitsyn*, 407.

Aleksandr Soljenitsin, 1946.

da, devlet tarafından itibarı iade edilmişti.[36]

Özgür bırakılan ya da toplumun tekrar bağrına bastığı birçok kişi vardı; fakat Soljenitsin hâlâ o kadar şanslı olmayanların bulunduğunu fark ediyordu. Ryazan'ın tren garı yakınındaki, mahkûmların yolculardan ayrı olarak indirildiği noktayı fark etmişti. Yerel bir ıslah tesisinde fizik üzerine konferans vermişti; bu konuşmanın ardından hücrelerine dönen onca kişi, aklından çıkmıyordu.[37]

Soljenitsin özgür bir adamken, birkaç öykü ve minyatürler* yazmıştı. Kişiliğin düzeltilmesini konu edinen bir tiyatro oyunu yazmayı denemişti. Bilimsel bir araştırma *şaraşka*sında geçirdiği yıllara dayanan *İlk Çember* adlı romanı, üç kez elden geçirmişti. Otobiyografiye karşı çıkan bir denemeyi,** Sovyet Yazarlar Birliği'nin resmî yayını *Literary Gazette*'ye göndermiş, fakat yazısı hemen reddedilmişti.[38]

Eserlerinin basıldığını görmeye can atıyordu; bir çalışma kampı hakkında, basılmaya uygun gördüğü bir öyküsü vardı. Okuyanlar, bu öykünün yazdığı en iyi şey olduğunu düşünmüşlerdi; bir arkadaşı ağlamıştı hatta. Bir diğer arkadaşı, öyküyü okuduktan sonra, üç atom bombasının dünyaya doğru yol

---

36 İvan Bunin'in de itibarı iade edilmiş, fakat yazarın ömrü, eserlerinin Sovyetler Birliği'ne dönüşünü görmeye vefa etmemişti – Bunin 1953'te öldü. (Scammell, *Solzhenitsyn*, 401).

37 Scammell, *Solzhenitsyn*, 378.

(*) Soljenitsin'in kısa şiirsel düzyazıları – ç.n.

(**) Michael Scammel'in aktardığına göre Soljenitsin, yazarların otobiyografi kaleme almasına karşı çıkıyordu. " 'Yaratmaya' muktedir bir yazar niçin basit bir otobiyografi yazmaya ihtiyaç duyar ki? Bunu hak edenlerin biyografileri, çağdaşları ya da 'edebiyat araştırmacıları' tarafından yazılacaktır," demişti – ç.n.

38 *A.g.e.*, 390.

aldığını söylemişti: "Biri Kennedy'nin, biri Kruşçev'in, üçüncüsü de seninki."[39]

Soljenitsin'in arkadaşlarını bu kadar heyecanlandıran hikâye, *Shch-854* gibi biçimsiz bir başlık taşıyordu; İvan Denisoviç Şukov'un cezaevi numarasına göndermeydi bu. Öyküde Soljenitsin, çalışma kampındaki bir adamın bir günde başından geçenleri anlatmaktan öte pek bir şey yapmamıştı. İvan Denisoviç'in başına kamp hayatının en üzücü olayları –işkence, tecavüz yahut idam– gelmez, fakat en düşük düzeydeki hayatın ve sıradan bir mahkûmun hayatta kalmak için çare arayışının vehameti, hikâyeye güçlü bir anlatım sağlar. Kalk borusundan yemekhaneye gitme zamanına dek günün her anını geçirmek için gerekli stratejiler, hayatta kalmanın yanı sıra insanlığını da kaybetmemeyi başarmış İvan Denisoviç'in aşkın niteliklerinin farkına varmamızı sağlar.

Soljenitsin, itibarı iade edilmiş, ismi bilinmeyen bir yazar olarak gizlilik içinde yaratabiliyordu. Tüm eserleri, son şekli verildikten sonra gizlenmek zorundaydı. Kalan müsveddelerin sayfalarını toplayıp, komşuları uykuya daldıktan sonra, komünal mutfakta birer birer yakıyordu.[40]

Soljenitsin gerçek eserlerini –sadece başka birinin yazdıklarının eleştirisini değil, gördüklerinin ve söylediklerinin yüreğine kadar uzanan hikâyeleri– açığa çıkardığında, siyasi gündemi bulunan bir yazar olarak kamuya mal olacağını biliyordu. Sovyet liderleri istedikleri takdirde, gelecekte yazmaktan men edebilirlerdi onu.

1958'de, kendi gördüklerine ve başkalarının tecrübelerine dayanarak Sovyet çalışma kampları sistemine dair geniş bir anlatı yazma fikri belirdi kafasında. Tek bir mahkûm hakkındaki hikâyesini yayımlatma yönünde adım attığı takdirde, daha büyük projesini tehlikeye sokma olasılığı yüksekti. Soljenitsin, çağdaşı olan en yetenekli Rus yazarları arasında kamp izleği üzerine çalışanlar bulunduğundan, fakat bu çalışmaların henüz

39 *A.g.e.*, 400. Soljenitsin'in cephaneliği, Fransızlarla İngilizlerin atomik kabiliyetlerini gölgede bırakıyordu besbelli.

40 "ismi bilinmeyen bir yazar": Sovyet posta sistemi hakkındaki öfkeli makalesi, muhtemelen kimsenin dikkatini çekmemişti.
"birer birer": Scammell, *Solzhenitsyn*, 377 ve 385.

resmî onay görerek basılmadığından habersizdi.[41] Tvardoski konuşmasında ciddi miydi acaba: Sovyet liderleri Rus halkının çektiklerine dair gerçekleri duymaya hazır mıydılar?

Soljenitsin tekrar Moskova'daki arkadaşlarına danıştıktan sonra, doğru zamanın geldiğine karar verdi. Kırk iki yaşındaydı; kırk üçüne basacaktı yakında. Arkadaşı olan eski bir mahkûmun karısı, İvan Denisoviç'in hikâyesini *Novi Mir* bürosundaki Tvardovski'ye götürdü. Soljenitsin'in dünyaya açtığı ilk kurmaca eseriydi bu.

7

Lolita'dan sonra, Nabokov'un eserlerini nereden çıkaracağı hususunda belirsizlik kalmamıştı. Putnam's *Solgun Ateş*'i bekliyordu; müsvedde beş ay içinde son şekline getirilip basıldı.

Kitap çıktığında Edmund Wilson hiçbir yorumda bulunmadı; ancak Mary McCarthy *The New Republic*'in sayfalarında, "bu asrın en büyük sanat eserlerinden biri" dedi roman için. Kitaptan onun kadar etkilenmeyenler de vardı; bir eleştirmen, "bu mevsim cebelleştiğim en okunamaz roman," diyordu.[42] Nabokov'un karmakarışık hikâyesi, anlaşılması güç yapısına ve kafa karıştırıcı gizemlerine karşın, çok satanlar listesine alt sıralardan girmeyi başardı. Bir şiir ile açıklamasından ibaret roman olur muydu? Anlatıcı kimdi? Zembla neydi? Kraliyet mücevherleri ne anlam taşıyordu?

Araştırmacılar, hayranlar ve diğer yazarlar kitapta saklı şifreleri bulup deşmeye çalıştılar. Belki de sabık kral, şairin uydurmasıydı – yoksa şair mi sabık kralın uydurmasıydı? Yazar *New York Tribune*'a cilveli cilveli, "kitap birinin bulacağını umduğum tatlı ödüllerle dolu" diyerek, okurların spekülasyonlarını ve edebi otopsilerini teşvik ediyordu.[43]

41 "geniş bir anlatı": Scammell, *Solzhenitsyn*, 379; "kamp izleği üzerine çalışanlar bulunduğundan": Scammell, 410-1.

42 "Mary McCarthy": "A Bolt from the Blue"; "Macdonald, Dwight": *Solgun Ateş* değerlendirmesi, *Partisan Review*, Cilt 39, no. 3 (Yaz 1962), 437- 42.

43 Dolbier, Maurice, "Nabokov's Plums", *New York Herald Tribune*, 17 Haziran 1962, B2.

Nabokov, okurların *Solgun Ateş*'te gizli bir mesaj bulmak için uğraşmasını istiyorsa şayet, ipucu vermekten de geri durmuyordu. Aynı mülakatta, Charles Kinbote'un aslında bir kral ya da Zembla'nın sabık kralı olmadığını, aslında deli olduğunu söylemişti. Üstelik Kinbote, Dizin'deki *Zembla* başlıklı son maddeyi tamamlamadan önce –kronolojiyi takip eden okurların göreceği üzere kırk dört yaşında– intihar etmişti.

Nabokov, belki yorumculara başka yemler atmak için, fantastik hikâyesini gerçek dünyaya bağlamıştı. *Solgun Ateş*'te nükleer anıştırmaların ve Soğuk Savaş göndermelerinin yanı sıra, *The New York Times*'a önemli bir rol verilmiş, bir buçuk sayfa boyunca bu gazetede yer alan ve bazıları Zembla'dan bahseden makalelere değinilmişti.[44] Bu haberler gazetenin Temmuz 1959 içinde çıkan sayılarından alınmış gerçek yazılardı; fakat Kinbote romanda dokunduğu birçok şey gibi, bu haberleri de kayıp ülkesine olan iptilasını yansıtacak şekilde eğip büküyordu. Kinbote uluslararası bir gençlik değişim programında şarkılar söyleyen Zemblalı çocukları hayal ediyor ve Kruşçev'in İskandinavya'ya ziyaretini iptal edişine dair bir habere, Zembla'yı sokuşturuyordu.[45]

Solgun Ateş'in içindeki *Times* gazetesi, Zembla'yla ilgili haberler için bir kaynak teşkil ediyordu ama gerçek dünyadaki *Times*'ın –dünya bir göz atmış olsa– gerçek Nova Zembla hakkında söylediği daha çok şey vardı. 1955'te, Nabokov'un romanıyla ilgili notlar almaya başlamasından sadece iki yıl önce, John Noble isimli bir Amerikalının hikâyesinde, bu kutup adalarına kısaca değinilmişti.

Noble İkinci Dünya Savaşı sırasında ailesiyle Almanya'daydı. Sovyet kuvvetleri savaşın sonunda Almanya'ya girince, Noble (Rusların kontrolü altındaki) Buchenwald'a gönderilmiş, son-

---

44 Birçok Soğuk Savaş göndermesi vardır. Zembla'ya varan Sovyet generallerinden bahsedilir; söz arasında (215), bir ülkenin Sovyet bölgesinin Batı'nın etkisinden yalıtan Demir Perde'nin gerisinde olduğunu ifade eden güncel politika terimi BIC kullanılır.

45 "uluslararası bir gençlik değişim programında": Haberin aslı şudur: "30 Children Join Picnic of Nations", *The New York Times*, 20 Temmuz 1959, 12; "Kruşçev'in İskandinavya'ya ziyaretini iptal edişine": "Khruschev Calls Off Plan for Visit to Scandinavia", *The New York Times*, 21 Temmuz 1959, 1.

ra da beş bin kilometre kuzeydoğudaki Vorkuta çalışma kampına yollanmıştı. Kuzey Kutup Dairesi'nin üstünde binlerce mahkümla birlikte kömür madenlerinde çalışmış, daha sonra mahkümların isyanına katılmıştı.[46]

Kutup bölgesinde kömür madenciliği yapmak zaten büyük bir talihsizlik olsa da, Vorkuta'daki mahkümlar, durumun iyice kötüye gidebileceğinin farkındaydılar. En büyük korkuları, Noble'ın büyük suç işlemiş kişiler için nihai tatil mekânı olarak nitelediği mevkiydi: Nova Zembla; "dönüşü olmayan yer".[47] Noble, üç gün boyunca *Times*'a yazdığı Vorkuta tecrübesini *I Was A Slave In Russia* [*Rusya'da Bir Köleydim*] adıyla kitaplaştırmış, kitap o yıl Amerika'da çok satanlar listesine girmişti.

Fakat adaların unutulmuş tarihi hakkındaki *Times* yazıları, Noble'ın kamp yıllarından öncesine uzanır. 1942'nin başında Rus ordusu, acil olarak savaş desteğine ihtiyaç duyarak Polonya kuvvetlerine başvurmuştu. *Times*, Sovyetlerle Polonyalıların anlaşmasını engelleyen tartışma konularını haberleştirmişti. Bu meselelerden biri on binlerce kayıp Polonyalı subay (bunların cesetleri daha sonra Katyn Ormanı'ndaki bir toplu mezarda bulunacaktı), bir diğeri ise "ıssız ve çorak Nova Zembla adalarına" götürülen Polonyalı tutsakların içinde bulunduğu dehşet verici koşullara dair raporlardı.[48]

---

46 Noble bir berberin gizlice dışarı çıkardığı kartpostal aracılığıyla, başına gelenleri Almanya'ya duyurmayı başarmış, Başkan Eisenhower'ın serbest bırakılması için yaptığı çağrıların ardından, salıverilmişti. Ölümünün ardından Adam Bernstein'ın yazdığı makaleye bakınız: "John H. Noble Survived, Denounced Soviet Captivity", *The Washington Post*, 17 Ekim 2007.

47 "iyice kötüye gidebileceğinin": Joseph Scholmer ve Edward Buca, Vorkuta'da geçirdikleri zamana ait hatıralarını da yazmışlardı. Buca'nın *Vorkuta* (1976) ve Scholmer'in *Vorkuta* (1954) adlı kitaplarına bakınız.

"dönüşü olmayan yer": Noble, John, "Varied Groups Found in Vorkuta, Arctic Slave Camp of the Soviet", *The New York Times*, 5 Nisan 1955, 12. Nova Zembla'nın neredeyse birebir betimlenişi için bkz. Buca (325-6) ve Scholmer (82).

48 "Katyn Ormanı'ndaki bir toplu mezarda": Kayıp Polonyalı subaylar, kamplarda savaş esiriyken ortadan kaybolmuşlardı. Bir yıl sonra cesetlerin birçoğu, Rusya'daki Katyn Ormanı ve birkaç benzeri yerde gün yüzüne çıkarılacaktı. Alman ordusunun bu cesetleri bulması, kısa ömürlü Sovyet-Polonya ittifakının dağılmasına yol açtı. 1990'da Rus hükümeti nihayet, Sovyetlerin söz konusu kıyımdaki sorumluluğunu kabul etti.

Times'daki Nova Zembla tarihi daha bile eskilere, savaş öncesine gider; 1934'te orada bir kutup bölgesi tatil yeri kurma planlarına, 1931'de gizemli uçakların görülmesine değinilir;[49] 28 Ağustos 1922'de Walter Duranty'nin bir haberinin yanı başında, Sosyalist Devrimci mahkûmların ilk defa olarak Nova Zembla'ya götürüleceklerine değinilir.

Sosyalist Devrimciler'in mahkemesinin ertesinde, sanıkların ortadan kayboldukları belirtilmişti. Entelektüeller ve profesörler tutuklanıyordu; birçoğu Arkhangelsk'teki toplama kamplarında tutuluyordu. Ama bazı tutuklular, Çarlık döneminde uzun süre hapiste kalmış olanlar, anakaradaki kamplardan kaçmışlardı. Bu yüzden geride kalan mahkûmlar, "çarların bile suçluları hiç yollamadığı Nova Zembla'ya, Kuzey Buz Denizi'nde bulunan iki büyük adaya" gönderileceklerdi.[50]

Bu haber *Times of London*'da da çıktı. Şüpheye yer bırakmayacak şekilde ölüme gönderilen mahkûmların haberi Avrupa ve Amerika'da yankı bulmuş, tekrarlanmış, iki gün sonra da Almanya'da en çok okunan ve Nabokov'un birçok eserinin yayınlandığı Rusça gazetede yer bulmuştu: Bu, Nabokov'un müteveffa babasının gazetesi *Rul*'du. Çalışma kamplarında, Rusya sınırları dahilinde, Avrupa ve Amerika'da Nova Zembla, kamp sisteminin en amansız karakolu olmak sıfatıyla korku uyandırıyordu; Nabokov'un yetişkinlik dönemi boyunca burası bir dehşet mekânı olarak kaldı.

8

Aleksandr Soljenitsin'in çalışma kamplarındaki hayata dair anlatısı, *Novi Mir*'in yazı işleri müdürü Aleksandr Tvardovski'nin

---

"ıssız ve çorak Nova Zembla adalarına": Post, Robert. "Nazi Spring Drive in Russia Expected", *The New York Times*, 10 Ocak 1942, 6.

49 "bir kutup bölgesi tatil yeri kurma planlarına": "An Arctic Resort for the Russians", *The New York Times*, 22 Nisan 1934, XX12; "gizemli uçakların görülmesine": "Plane Shown Clearly in Arctic Photograph", *The New York Times*, 22 Ağustos 1931, 5.

50 "Exiled Russians to Leave This Week", *The New York Times*, 28 Ağustos 1922, 10.

masasına hemen ulaşmadı. Metni ilk eline alan kişi derginin editörlerinden biri oldu ve okudukları onu afallattı. Başkaları basımını engelleyebilir yahut yanlış kişilerin eline geçebilir endişesi içinde, olağan hiyerarşiyi atlayarak metni kendi eliyle Tvardoski'ye götürdü.

Tvardovski o akşam müsveddeyi evine götürüp okumaya başladı. Gece boyunca uyumayıp metnin üzerinden iki kez geçti. Şafak vaktini zor ederek, kendisine teslim edilen bu hazineyi kimin yazdığını öğrenmek üzere sağı solu aramaya başladı. *Novi Mir*'in bürosuna döndüğünde yardımcı editörün odasına dalarak, diğer kopyaları aradı; bunları bir arkadaşının evine götürerek votka istedi ve "Yeni bir dâhi doğmuştur!" dedi. Söylediğine göre artık hayattaki yegâne hedefi, İvan Denisoviç'in basılmasını sağlamaktı.[51]

Soljenitsin derginin yayın kuruluyla görüşmeye çağrıldı. Yazar, dışarlıklı konumunu vurgulamak için bilhassa pespaye elbiseler giyerek gitti oraya. Tvardovski, Soljenitsin'in hikâyedeki seçimlerine övgü üstüne övgü düzdü; gruba eserden bölümler okudu. Ona göre Dostoyevski'nin seviyesindeydi bu eser; belki daha bile iyiydi.

Novi Mir, artık *İvan Denisoviç'in Bir Günü* olarak anılan kitap için bir sözleşme hazırladı. Dergi Soljenitsin'e avans olarak bin ruble ödedi; bu onun bir yıllık öğretmen maaşından fazlaydı.[52]

Soljenitsin heyecan içinde olmakla beraber, dergi hikâyeyi kabul etse de Parti'nin basıma izin vermeyebileceğinin farkındaydı. Kruşçev'in Ekim konuşmasında değindiği adımlar, Kongre'de tam anlamıyla destek bulmamıştı. Soljenitsin'in kitabında değindiği tarihî olaylar on yıl önceye ait olmasına ve o günden bu güne en yüksek seviyede kınanmasına karşın, Sovyet edebiyatı henüz, insanlara devlet eliyle çektirilen acıların böylesine canlı biçimde betimlenişine hazır görünmüyordu. Tvardovski metni onaya sunmadan dört ay bekletti.[53]

Bununla birlikte hikâyeyi el altından, değer verdiği kişilere

51 Scammell, *Solzhenitsyn*, 411-4.

52 *A.g.e.*, 416 ve 418.

53 *A.g.e.*, 422.

göndermeye başladı; kabul görmüş yazarlardan, kitabın önemini onaylayan sözlerini esirgememelerini istedi. Onun vaktini boşa harcadığını düşünenler vardı; onlara göre bu eser asla gün ışığını görmeyecekti. Başkalarıysa tutkuyla, Soljenitsin'i Tolstoy'la mukayese ediyorlar, "kitabı okurlardan saklamanın affedilmez bir şey olacağını" düşünüyorlardı. Fakat az sayıdaki yazara sadece birkaç saatliğine vermek bile, bu yazarların metni koplayayıp saklamalarına, sonra da kendi arkadaşlarına iletmelerine yol açtı. *İvan Denisoviç*'in beş yüz civarında kopyası gayri resmî kanallarda dolaşıma girmişti; Moskova'da herkes, henüz resmî olarak mevcudiyeti bulunmayan bir novella hakkında konuşuyordu.[54]

Nihayetinde bu kopyalardan biri, Nikita Kruşçev'in özel sekreterinin eline geçti; esere hayran olan sekreter, metni doğrudan patronuna götürmek arzusundaydı. Bazı düzeltmeler talep edildi, bunlardan bazıları Soljenitsin'in ayak diremesine yol açtı; halihazırda on yıl beklediğini, bir on yıl daha bekleyebileceğini beyan etti.[55] Sonunda bazı küçük değişiklikler üzerinde mutabakata varıldı ve gözden geçirilmiş müsvedde, Tvardovski'nin sunum mektubu eşliğinde Kruşçev'in sekreterine gönderildi.

Kruşçev metni okudu ve şimdiye kadar niçin basılmadığını merak etti. Ancak Merkez Komite bu kadar ivedilikle hareket etmekten yana değildi; tüm üyeleri için birer kopya istedi. Roman kapalı kapılar ardında tartışılırken, Kruşçev'in şöyle dediği söylenir: "Hepinizin içinde bir Stalinist var; bir nebze benim içimde bile. Bu musibeti söküp atmalıyız."[56]

İvan Denisoviç en sonunda editörlerin, Moskova'daki münevverlerin, Nikita Kruşçev'in ve hatta Merkez Komite'nin onayını aldı. Halk *Novi* Mir'in bir sonraki sayısında hikâyenin yer alacağını duydu; sabırsızlıkla beklemeye başladılar. Fazladan

---

54 "affedilmez bir şey": Scammell, *Solzhenitsyn*, 425. Aktarılan görüş, şair ve ünlü çocuk kitapları yazarı Samuil Marshak'a aittir.
"beş yüz civarında kopyası": Scammell, *Solzhenitsyn*, 428.

55 Solzhenitsyn, Alexander, *The Oak and the Calf* (1980), 38.

56 Scammell, *Solzhenitsyn*, 435.

binlerce nüsha basılmasına karşın, birkaç gün içinde Moskova'daki kitapçılara gelen tüm dergiler tükendi. *Pravda* ve *İzvestia*, hikâyeye övgüler düzdü. Kruşçev, Merkez Komite'nin bütün üyelerinin hazır bulunduğu bir oturumda, onlara *İvan Denisoviç*'i okumaları gerektiğini söyledi. Derginin 95 bin nüshasının hepsi satılmıştı.

Birkaç gün sonra yurtdışındaki Kremlinologlar* romanı tartışmaya başladılar; Sovyet edebiyatında yeni bir açılımı müjdeliyorlar, bunun siyasi sonuçlarını merak ediyorlardı. Birkaç hafta sonra Batı'da, büyük beğeni kazanan İngilizce çeviriler ortaya çıktı. Sovyet enformasyon bakanı, ülkesindeki yazarlardan –artık bunların birçoğu Stalin'in kamplarındaki hayatı anlatmaya hevesliydiler– ele alabilecekleri başka konuların da bulunduğunu unutmamalarını isteme zorunluluğu hissetti.[57] Batı gazetelerine böylesi yorumlar şaka gibi geliyordu. Moskova'da ise bunlar, uyarı olarak algılanıyordu.

9

İvan Denisoviç açık sözlü, edepli anlatımıyla okur kazanmıştı; *Solgun Ateş*'in canavar karakterli Charles Kinbote'u ise insafsız keşifleriyle ele geçirmişti onları. Aralarındaki tüm farklara karşın, iki adamın ortak bir yanının bulunması mümkündü.

Romanın değişik yerlerine serpiştirilmiş ufak yorumlarda Kinbote, kolu bacağı kopmuş birinin hayalet parmaklarından, kalbindeki "donmuş çamur ve korku"dan bahseder. Shade'in anlatacağını umduğu Zembla hikâyesini, "berelenmiş, çizik çizik olmuş semaya açık seçik yazılmış ıstıraplı bir hikâye"ye benzetir. İntihara eğilimlidir; ölümün sağlayacağı ruhsal sevinç, marazi bir cazibeye sahiptir onun nazarında.[58]

(*) Sovyet hükümetinin siyaset ve uygulamalarını inceleyen uzmanlar – ç.n.

57 Salisbury, Harrison, "Books of the Times: Changes Perception Surviving a Triumph", *The New York Times*, 22 Ocak 1963, 7. İşler şimdiden Kruşçev için, dolayısıyla Soljenitsin için kötüye gitmeye başlamıştı (Scammell, *Solzhenitsyn*, 468-470.

58 "donmuş çamur ve korku": *Solgun Ateş*, 258; "ıstıraplı bir hikâye": *Solgun Ateş*, 289; Kinbote ölme arzusundan bahsederken, bir çocuğun hikâyesine

Solgun Ateş'in sonraki sayfalarında, bir tarih profesörü kendisini tanır gibi olunca, Kinbote'un umutsuzluğu daha açık hale gelir. Profesör birilerinden, Kinbote hakkında epeyce şey duymuştur: Aslında Rustur, ismi Kinbote değil Botkin'dir. Kinbote her şeyi inkâr eder, profesörün onu bir başkası sandığını söyler. "Beni Nova Zembla'dan gelme bir mülteciyle karıştırıyorsunuz," der ısrarla. Okurlar romanda *Nova Zembla* adının ilk kez geçtiğini fark etmeyebilir diye, Kinbote aynı satıra "Nova"yı tırnak içine aldığı bir cümle daha ekler; hâlâ profesörün kafasındaki insanla kendisi, güzel Zemblası'yla profesörün onu sabitlemek istediği coğrafya arasındaki her tür bağlantıyı reddetmektedir.[59]

Kitabın basılmasından sonraki mülakatlarda, Nabokov tarih profesörünün haklı olduğunu açıkladı. Kinbote, söylediği kişi değildi; romandaki ipuçları gerçekten onun Rus, isminin Botkin olduğunu açığa vurmaktaydı.[60] Ama *Solgun Ateş*'in yayımlanmasından sonraki elli yılda, Nova Zembla hakkında sızan haberleri hiç kimse hatırlamadı. Hiç kimse Kinbote'un sadece kendi uydurduğu Zembla'dan değil, aynı zamanda tarihî Nova Zembla'dan gelmiş bir mülteci olabileceğini düşünmedi. Böylesi bir geçmişin ne anlama geleceği, Kinbote açısından nasıl trajik bir hikâyeye işaret edeceği anlaşılmamıştı.

Romandaki delinin fantezisi, bir zerre gerçeklik taşır. Kinbote sabık bir kral değildir ama gerçekten Zembla'dan kaçmıştır. Nova Zembla'nın ilk kralı gibi onun hükümranlığı da buzlar ve ıstıraplar arasında, ölümü alt etmenin mümkün olduğu-

---

değinir; ona ailesinin uzak bir koloniye göç etmek üzere olduğu, babasının ömür boyu çalışmak üzere orada görevlendirildiği söylenmiştir. Bu söze güvenen çocuk, ailesinin yaşayacağı bu yeni ülkenin, şimdiki vatanlarından bile daha iyi olacağına inanmıştır (219).

59 "Kinbote değil Botkin": Nabokov *Solgun Ateş*'te birçok oyun oynar. Bunların bazıların romanın dizininde yer alır; dizin, kitabın geri kalanından tamamıyla bağımsız ya da onunla çok az bağlantılı bir içeriğe sahiptir. *Botkin* elbette, *Kinbote*'un harfleri karıştırılmış halidir; Dizin'de *Botkin V.* isimli biri, Rus asıllı bir âlim olarak boy gösterir. Kitabın ana metninde Botkin, giyabında, başka bölümde ders veren bir profesör olarak anılır.

"'Nova'yı tırnak içine aldığı bir cümle daha": *Solgun Ateş*, 267.

60 Dolbier, "Nabokov's Plums."

nu hayal etme çabası içinde başlamıştır. Nabokov'un paranoyak, ruhu örselenmiş anlatıcısı, Gulag karabasanının bir köşesinden selamlar bizi.[61]

Pnin'de Timofey Pnin, bir Alman kampında korkunç şekilde ölen Mira Beloçkin'i unutmaya çalışır; çünkü akıl sağlığını korumasının tek yolu, bu olayı bilincinden uzaklaştırmaktır. *Bend Sinister*'ın anlatıcısı, cezaevine atılan Krug'u oğlunun öldürülmesinin ertesinde yüzleşeceği dehşet ve kederden esirgemek için, ona delilik bahşeder. *Cinnet*'in toplama kamplarında aklını yitirmiş kahramanı Hermann, kendisiyle aslında var olmayan kurbanı arasında benzerlik bulunduğunu hayal etmektedir. *Yetenek*'te, "çalışma kamplarında geçirdiği yılların yarı yarıya ezdiği" Nikolay Çernişevski, "herhangi bir şehevi düşünceden ötürü kendini ayıplamaktan aciz" yaşlı bir adam haline gelmiştir. Humbert, çocukluk aşkının Corfu mülteci kamplarının ortasındaki ölümüyle kötücül bir ruh yapısına sürüklenmiştir; kâbuslarında, Alman kamplarında gazla öldürülen kadınları görür ve daha da kötü itkilere direnmekten vazgeçer. *Solgun Ateş*'in yazarı merhametli davranarak Kinbote'a hayalî Zembla ülkesine sığınma imkânı vermiştir; Kinbote orada kendisinin Nova Zembla geçmişini silerken, "fauncuklara olan düşkünlüğünden" kurtulmak için yalvarır.[62] Nabokov'un olgunluk dönemi repertuarında yer alan neredeyse tüm romanlarda, ana

61 Richard Rorty'nin hipotezine göre, okur daha önce Nabokov'un romanlarında fark edemediği ıstıraba dikkatini verdiğinde, "kendi ikiyüzlülüğünün değilse bile, en azından kayıtsızlığının ayırdına varır" ve "Humbert ve Kinbote'ta *benzerini*, kardeşini" görür (*Contingency, Irony and Solidarity*, 163). Ben buna bir seviye daha ilave eden bir *Solgun Ateş* okuması öneriyorum. Kinbote'un kayıtsızlığını kendi içimizde ayırt ettiğimizde, sadece ozan Shade'in kızının (Rorty'nin bilhassa üzerinde durduğu) ölümüne değil, Kinbote'un kendisine de dikkat vermek gerektiğini anlarız. Kinbote'a basmakalıp bir karakter, "çirkin mi çirkin bir parazit" (*Solgun Ateş*, 172), deli, eşcinsel, oğlancı deyip geçmek yerine merakımızın izini sürersek, daha zengin bir tarihle ödüllendiririz.

62 "kendini ayıplamaktan aciz": *The Gift*, 228; "daha da kötü itkilere direnmekten vazgeçer": Humbert bir yerde, yirmili yaşlarında ve otuzlu yaşlarının başında, *nymphet*'ler hususunda zihninin bedeniyle savaştığını (ve belli ki her zaman bu savaştan galip çıkamadığını) anlatır (*The Annotated Lolita*, 18). Keza, *Lolita* ondan kaçtığı zaman, bir Katolik rahibinden yardım ister.

"fauncuklara olan düşkünlüğünden": Nabokov *Strong Opinions*'da, *Solgun Ateş*'teki "Sevgili İsa" satırının bu anlama geldiğini açıklamıştır.

karakter mahpuslukta harap olmuştur ya da kamplarda çürüyüp gidenlere dair hatıralar başından eksik olmaz.

10

Ama *Solgun Ateş*'teki kraliyet mücevherleri neyin nesiydi? Zembla şayet Nova Zembla'nın dönüştürülmüş hali, Kinbote'un kendi gerçek tarihini aşma çabasıysa, orada ne tür kraliyet mücevherleri bulunabilirdi? Kinbote kendi adına, Zembla'daki ajanların onları bulamayacağından kesin olarak emindir. Bu mesele okurların peşini bırakmamıştı; bununla birlikte kimileri bu mücevherleri, okurun Kinbote misali aklını kaçırmasını amaçlayan bir sürükleyici motif olarak görüyordu.

Tarih buraya da yansır. Sovyetlerin Devrim ertesinde Rus kraliyet mücevherlerini toplama arayışına girmeleri, Batı gazetelerinde epeyce yer bulmuştu. Bolşeviklerin bu arama sırasında işkence edip öldürdükleri kişiler olduğu bildiriliyordu. Hatta Sovyetler, Solovki adalarına saklanan imparatorluk hazinesini aramak için bir Kazı Kurulu oluşturmuşlardı.[63] Fakat Nabokov, Nova Zembla'daki hangi hazineye işaret ediyordu?

Zaman içinde okurlar *Solgun Ateş*'teki Dizin'in onlara türlü oyunlar oynadığını, bu oyunlardan birinin, *Kraliyet Mücevherleri* maddesiyle başlayıp okuru bir çember içinde dolaştırdığını fark ettiler. Nabokov, bir mülakatta kendisine kraliyet mücevherlerinin nerede saklı olduğu sorulunca Dizin'e atıfta bulunmuş fakat aynı zamanda bu soruyu doğrudan yanıtlayarak, mücevherlerin Zembla topraklarında, "eski bir barakanın yıkıntıları arasında" durduğunu söylemişti.[64]

---

63 Robson, *Solovki*, 229. Solovki manastır kompleksi, toplama kampı olarak bile, Nabokov'un Kinbote'un kaçışını kurgularken kullandığı birçok bileşeniyle meşhurdur: bir kale hapishanesi, gizli tüneller ve bir tiyatro topluluğu.

64 "türlü oyunlar": Kraliyet Mücevherleri okuru *Gizlenme yeri*'ne, *Gizlenme yeri* ise *potaynik*'e yönlendirir; *Potaynik*'ten *taynik*'e ulaşırız; *Taynik* maddesi "*Rus.*, gizli yer" tanımını verdikten sonra bizi *Kraliyet Mücevherleri* maddesine döndürür. *Potaynik*, *taynik*'in eski biçiminden ibarettir. Bkz. Brian Boyd, *Pale Fire: The Magic of Artistic Discovery* (1999), 124.

"eski bir barakanın yıkıntıları arasında": *Strong Opinions*, 92. Nabokov ayrıca bu yıkıntıların Kobaltana yakınlarında olduğunu söylemişti. Kitabın ana

Gerçek bir Zembla'da gerçek barakaların bulunma ihtimalinin –ya da bunların yıkıntıları arasında nasıl bir hazine saklı olabileceğinin– üzerinde durulmamıştı. Fakat gerçek dünyadaki 1922 tarihli bir *New York Times* başyazısında, aşağı yukarı bu fikir işlenmişti.

Rusların ıssız kuzey topraklarına sürgün edildiğinin dünyada duyulduğu hafta, gazetede çıkan yazıda Bolşeviklerin, aynı zamanda ülkenin her yerinde imparatorluğa ait değerli taşları aradıklarını, "kraliyet mücevherlerini ve diğer paha biçilmez hazineleri titizlikle korudukları" yazılıyordu. Fakat gazetenin editörleri, bütün bunların trajediyle sonuçlanacağından korkuyordu. Rus liderleri cehalet içinde, "biriktirilmiş mücevherlerden daha kıymetli bir kültürü Kuzey Buz Denizi'ne ya da Sovyetler Birliği sınırlarının dışına atmaktaydılar." Makalede, Rusya böyle devam ettiği takdirde ülkedeki tüm dahilerin sürgüne, hapse ya da mezara gideceği ve ülkenin "bomboş bir Nova Zembla" haline geleceği uyarısında bulunuluyordu.[65]

Solgun Ateş'teki kraliyet mücevherleri, onları arayan Ruslar tarafından asla bulunamayacaktır; çünkü asıl hazine liberal Rus toplumunun yaratıcıları ve mirasçılarıdır; "işkence odalarında, kan bulaşmış duvarlar önünde", "Lenin tarafından onaylanmış vahşice bir teröre" kurban edilen insanlardır.[66] Zembla'nın –Rusya'nın– gerçek kraliyet mücevherleri sadece uzak, gizemli kuzey topraklarındaki barakaların yıkıntıları arasında değil, Sovyetler Birliği'nin sayısız yerindedir: sürgünde ölenler, idam edilen mahkümlar, yok edilen güzel bir kültür.

Soljenitsin kampları görmüş, oradaki dehşeti yaşamıştı. Lakin Nabokov, ödünç alınmış bilgilerle bu kampların günlük gerçekliğinden bahsedemezdi. Hayal etmesi bile zor bir korku

---

metninde hiç anılmayan Kobaltana, dizinde, uzak ve ıssız bir yerde bulunan, asker ailelerinin hâlâ aşina olduğu dağlık bir tatil yeri olarak geçer. Belki burada okurların, hayalî Zembla ile gerek dünyadaki karşılığı olan Nova Zembla arasında bağlantı kurması istenmektedir; Nova Zembla'da Kobaltana misali bir tatil yeri kurulması tasarlanmıştı, burası da uzak ve ıssızdı ve bir askerî varlığı, ayrıca barakaları vardı.

65 "Russian Academic Freedom", *The New York Times*, 1 Eylül 1922, 9.

66 *Konuş, Hafıza*, 262.

mekânının hikâyesini nasıl anlatabilirdi? Bilinmesi mümkün olmayan hadiselerin tepesine fantastik, inanılmaz bir masal kurarak. Nabokov tüm büyük romanların, esas itibarıyla bir tür masal olduğuna inanıyordu zaten; tarihsel olayları kendi edebi tasavvuru içine yerleştirerek Zembla'yı yaratmak üzere kurduğu masal da böyleydi.

Solgun Ateş'in Charles Kinbote'u, çorak kutup arazilerinin bu hayalî kralı, Sovyet kamplarında ölen sürgünlere, mahkümlara bir övgüdür aslında. Kinbote gördüklerine tanıklık etmeyi arzulayan, ama aklını kaybettiği için hikâyesini anlatamayacak duruma düşmüş, kurmaca bir firaridir. Nabokov da Soljenitsin gibi, vatanında çekilen ıstıraplara değinen bir başyapıt ortaya koymuştur; fakat maziyi deliliğin içinde öylesine derinlere gömmüştür ki, bu ağıdın hiç mi hiç farkına varılmamıştır.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Konuş, Hafıza

1

Ülkeler mevzubahis olduğunda, Nabokov'un en büyük bağlılığı, belli bir mesafeden sevdiklerineydi. Montreux'deki Palace Hotel'de kaldığı süre uzadıkça, kendisine sıkıntı veren şeylerle uğraşmak zorunda kalmaksızın, Amerika'ya olan desteğini sürdürmesi kolaylaştı.

Hararetli antikomünist duruşunun kendisini Batı'nın politik yelpazesinde nereye yerleştirdiğinin epeydir farkındaydı: aşırı muhafazakâr dar kafalıların yanına. Nabokov bir ülkeyi severken, nefret ettiği uluslararası kardeşliğin yerel türlerinden –"Fransız polislerinden, ismi ağza alınmaz Alman mamullerinden, dini bütün Rus ya da Polonyalı *pogromshchik*'ten,* sıska Amerikan linççilerinden" ve Sovyetler Birliği'ndeki eşdeğerlerinden– uzak durmayı, araya koyduğu coğrafi mesafe sayesinde başarıyordu.[1]

Sosyal çevresi daraldıkça, siyasi görüşleri katılaştı: Vietnam'a her koşulda evet, radikal öğrencilere hayır. Véra'yla birlikte göreceli bir yalıtılmışlık içinde yaşamak, herhalde görüşlerini yu-

(*) Yahudi kıyımlarını örgütleyenler anlamında – ç.n.

1 *Konuş, Hafıza*, 264.

muşatmamıştı –Véra eşinden de sertti– ve 1960'larda Amerika'daki toplumsal karışıklığa dair haberler, ikisini de rahatsız etmeye yetmişti.

Böyle riskli bir ortamda Véra, idamı ve ömür boyu hapis cezasını savunur olmuştu; fakat Nabokov babasının konumuna sahip çıkarak, ölüm cezasına karşı gelmeyi sürdürdü.[2] Kennedy suikastından sonra Nabokov, suikastın görüntülerini ve daha yeni yakalanmış Lee Harvey Oswald'la ilgili haberi izlemişti. Daha yirmi beşini doldurmamış ufarak bir adam olan Oswald geceyarısı, üzerinde eski bir fanila, alnında bir kesikle ve gözü morarmış halde basının karşısına çıkarılmıştı. Ne cevap vereceğini bilemez gibiydi; sakince hukuki yardım talebinde bulundu. ("Gözünüz nasıl bu hale geldi?" "Bir polis vurdu bana.")[3] Dmitri Nabokov sonraları, polisin masum bir adamı dövdüğünden endişe eden babasının, o an tamamen Oswald'dan yana durduğunu anlatmıştı.[4]

Güçlü şahsi kanaatlerine rağmen, kamusal siyaset alanında parmağını bile oynatmayacaktı Nabokov. California Ölüm Cezasına Karşı Mücadele Komitesi 1960'ta kendisinin yardımına başvurduğunda, Nabokov onların amacını bütünüyle desteklediğini, fakat bunu ifade eden bir makale yazmayacağını söyledi. Zaten "bu konuya değinen bir kitabı"nın bulunduğunu belirtti.[5]

Nabokov'un nazarında siyasi görüşlerinin ifadesi, kelimenin tam anlamıyla, yazdığı kitaplardı. Amerika'nın kaba sabalığını yakından görüp tanımasına ve bu ülkenin kitap kulüplerini, çikletlerini, önyargılarını hikâyelerine sokmadan edemese de, sevdiği hemen her şeye yönelik tutumu böyleydi zaten. Fakat Amerika'ya açıktan açığa saldırmayı tatsız ve rahatsız edici buluyordu. Siyasi sistemler söz konusu olduğunda, Nabo-

---

2 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*'e göre Véra "vatandaşlık haklarını sonuna kadar savunuyordu, fakat 'kabadayılar' ortadan kaldırılmalıydı – tamamen" (336). Kocasının aksine Véra, idam cezasını savunuyordu. Bkz. Alan Levy, "Understanding Vladimir Nabokov."

3 CBS News, "Oswald Midnight Press Conference", kayıt tarihi 22/23 Aralık 1963.

4 Dmitri Nabokov'un sonradan söylediğine göre, haberi seyreden babası, "Bu garibanı lüzumsuz yere pataklamışlarsa..." demişti (*The Russian Years*, 22).

5 Muhtemelen *İnfaza Çağrı*. *The Russian Years*, 35.

kov bunlar arasındaki rekabeti görmüş, hangi atın kazanmasını istediğine karar vermişti ve hiçbir koşulda onun ayağına çelme takmayacaktı.

1964 baharında Nabokov, *Yevgeni Onegin*'in tanıtımını yapmak üzere bir aylığına Amerika'ya döndü. Bu eleştirel baskı, gün ışığına çıkmak için *Lolita*'dan daha fazla süre beklemiş, nihayet özel bir vakfın himayesinde yayımlanabilmişti. Nabokovlar Amerika'da bulundukları sırada, Ithaca'daki depodada saklanan bazı malzemeleri almak üzere Cornell'e gittiler. Eski arkadaşları Nabokov'u, anımsadıklarından daha buyurgan gördüler; Véra'nın ise her zamankinden daha enfes göründüğünü belirttiler.[6]

Nabokov iki yıl önce Kubrick'in *Lolita*'sının prömiyeri için New York şehrine kısa bir ziyarette bulunmuştu; fakat döndüğü ülke, onun yokluğunda değişmişti. Mississippi Üniversitesi'nde ırk ayrımının zorla kaldırılmasını takip eden ayaklanmaları bastırmak için federal birlikler gönderilmişti. Önceki yaz, otuz yedi yaşındaki vatandaşlık hakları mücadelesi lideri Medgar Evers, bir gericinin suikastına kurban gitmişti. Cornell'deki bir Afrikalı değişim programı öğrencisi, Eylül ayı içinde Alabama'da çok fena dövülmüş, Dışişleri Bakanlığı Gana'ya uluslararası bir özür mektubu göndermek zorunda kalmıştı. Nabokov'un Ithaca'dan son kez ayrılmasının iki hafta sonrasında, oradaki bir dekan yardımcısı bir eğitim programı kapsamında, "Zenci İsyanı" ve bunun Amerika için ne ifade ettiği hakkında konuşmuştu.[7]

Nabokov 1942 gibi erken bir tarihte Spelman College'da, ayrımcılığa karşı bir argüman olarak Puşkin'in melezliğinden bahsetmişti;[8] siyah Amerikalılara yönelik ırkçılık onu dehşete düşürüyordu. Muhafazakâr ve liberal politikaları kendince ilginç şekilde birleştirmiş olan yazar, bir yandan Vietnam savaşını, diğer yandan vatandaşlık haklarını destekleyişiyle mükem-

---

6 *His Life in Part*, 278-9.

7 "Gana'ya uluslararası bir özür mektubu": Smith, Hedrick, "U.S. Apologizes to Ghana", *The New York Times*, 11 Eylül 1963, 33; "Zenci İsyanı": "News Notes: Clasroom and Campus", HYt, 19 Nisan 1964, E7.

8 *The American Years*, 50.

mel bir Nabokovyen karışım sergileyen Başkan Lyndon Johnson'la, beklenmedik bir ruhsal akrabalık kurmuştu.

Johnson 1965'in sonbaharında apandisit ameliyatı olup, yarasını gazetecilere gösterdiğinde (önceki sene aynı ameliyatı geçirmiş olan Véra'nın tasavvur sınırları dışında hareketti bu), Nabokov nekahet dönemindeki başkana telgraf çekerek geçmiş olsun demiş, başardığı "HAYRANLIK VERİCİ İŞLERDEN" ötürü övgülerini iletmiştir.[9] Johnson önceki sene Yurttaş Hakları Yasası'nı ve o sene de Oy Verme Hakkı Yasası'nın desteklemiş, bunlar muhakkak ki Nabokov'u memnun etmişti. Aynı yıl başlayıp devam eden (ve üç yıl boyunca devam edecek) Kuzey Vietnam'daki bombardıman da Montreux'de onay görmüştü; hem de Nabokov'un telgrafından birkaç gün sonra on binlerce protestocu, Berkeley'den New York'a kadar her yerde sokakları doldurduğu halde.

Véra gösteri düzenleyen öğrencilere bilhassa hiddetleniyor, naif Amerikalıların Amerika'daki eğitim sistemine sızıp onu yok etmeyi başaran Komünistlerle ilgili uyarılara kulak asmadığına inanarak, üniversitelerin bu göstericilere karşı daha sert önlemler almasını arzu ediyordu. O ay sürpriz şekilde New York belediye başkanlığına adaylığını koyan aile dostları William Buckley de aynı fikirdeydi. Protestoculardan, kadınsı bir öfke içinde kasıla kasıla yürüyen hödükler diye bahseden Buckley, "Küçük Anne Frank'in işkencecileri Naziler değil de Komünistler olsa, onu yüzüstü bırakıp giderlerdi," demişti onlar için.[10]

Buckley Nabokovların komünizm hakkındaki görüşlerini paylaşırken, Vladimir ile Véra, Amerikan dış politikasını o derece desteklemeyen birkaç kişiyle de dostane ilişkilerini sürdürdüler. Edmund Wilson'ın 1940'larda ve 1950'lerin ilk yarısında gelir vergisi bile ödemediği ortaya çıkmıştı. Eşi Elena'nın ısrarı üzerine Wilson 1955'te IRS'le* uzlaşmaya çalışmış, ama

9 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 378.

10 "sızıp onu yok etmeyi başaran": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 336; "onu yüzüstü bırakıp giderlerdi": Buckley protestoculara "genç hödükler" diyor, onların "çıtkırıldım duruşlarını", "kadınsı hırçınlıklarını" yeriyordu. Burks, Edward, "Buckley Assails Vietnam Protest", *The New York Times*, 22 Ekim 1965, 1.

(*) *The Internal Revenue Service*; ABD Federal hükümetinin gelir idaresi – ç.n.

yazdığı çek karşılıksız çıkmıştı. Nihayet 1958'de mahkeme, Wilson'ın telif gelirlerinin ve annesinden kalan küçük tröst fonunun haczedilmesine hükmetti.[11]

Wilson intikamını, başından geçenleri anlatan *The Cold War and the Income Tax: A Protest* [Soğuk Savaş ve Gelir Vergisi: Bir Protesto] adlı kitapla almış, bu kitapta prensip olarak vergi vermekten vazgeçmeyeceğini, fakat IRS'e ve entrikalarına baktıktan sonra, bu kurumun labirent gibi karmaşık yapısından son derece rahatsız olduğunu ve bundan sonraki yıllarda mümkün olduğunca az para kazanarak, söz konusu ajansın ve onun fonlarından beslenen Amerikan emperyalizminin açlıktan kıvranmasını sağlayacağını yazmıştı.

Kennedy hükümeti yine de Wilson'a sahip çıktı. Kennedy 1963 yılında ona Başkanlık Hürriyet Madalyası'nı vermeyi kararlaştırdığında, IRS Beyaz Saray'a on altı sayfalık bir protesto yazısı göndererek, Wilson'ın gelir vergisi ve savunma bütçesi üzerine, hem IRS'i hem da Amerikan bütçe politikasını yeren bir hiciv yazmakla meşgul olduğunu belirtti. Başkan Kennedy seçiminden geri adım atmayarak, "Bu ödül iyi hal ve tavırlar için değil, edebi meziyetler içindir," yanıtını verdi.[12]

Wilson, Kennedy'nin gösterdiği yakınlıktan rahatsız değildi ama Vladimir Nabokov'un Lyndon Johnson'la ilgili olumlu fikirlerini paylaşmıyordu. ABD'nin Hitler'e karşı savaşması hususunda bile ikircikli olan Wilson, Vietnam'daki Amerikan varlığını bir yüz karası olarak görüyordu. Johnsonlar tarafından bir yaz dönemi sanat festivaline davet edildiği zaman, çalışanları şaşkına çeviren ve başkanı çileden çıkaran bir kabalıkla yanıt verdi. Beyaz Saray festivali, çeşitli saygın düşünür ve sanatçıların başkanı alenen madara etmesiyle dağılıp gidince, Johnson burnundan soluyarak entelektüel hasımlarının "piç kuruları" ve "hainlere yakın kişiler" olduğunu söyledi. Bir daha onlarla hiçbir şey yapmamaya yemin etti.[13]

---

11 Dabney, *Edmund Wilson: A Life in Literature*, 453-4.

12 Meyers, *Edmund Wilson: A Biography*, 417.

13 "Vietnam'daki Amerikan varlığını bir yüz karası": Dabney, 486; "başkanı çileden çıkaran": Festivale davet edilen bir başka kişinin, şair Robert Lowell'ın

2

Johnson hükümetinin ilk günlerinde, Wilson Nabokov'u ziyaret etmek üzere Montreux'ye gitti. Elena'yla birlikte üç gün orada kaldılar, Véra ve Vladimir'le yemek yediler. İkinci gün Nabokov için bir kutlama yemeği tertip ettiler. Wilson'ın aristokrasiden gelen eşi Elena, Vladimir'in "eski rejimin bir prensi gibi" yaşadığını düşünmüştü. Nabokovların odaları mütevazıydı aslında; fakat mali sorunları hafiflememiş olan Wilson, Palace Hotel'in şatafatından tiksinmişti.[14]

İki adam birbirini yedi senedir görmemişti. Wilson bir arkadaşına laf arasında, *Lolita*'yı beğenmemesinden Nabokov'un "çok şikâyetçi olduğunu" söylemişti; şüphesiz *Doktor Jivago*'yu övmesi de aralarındaki gerilimi artırmıştı. Ayrı kaldıkları yıllarda yazışmaya devam etmişler, fakat mektupları seyrelmişti. Montreux'deki çoğalan yalıtılmışlığı içinde Nabokov, giderek sessizleşen Wilson'la birkaç kez iletişim kurmaya çalışmış, bazen ağlamaklı bir tavır takınmıştı ("Beni unuttun artık").[15]

Nabokov'u yıllar boyunca Wilson'ın edebi fikirleri hakkında geliştirdiği ihtiyatlı tavırdan vazgeçmeye iten, eski günlerdeki yakınlıklarına özlemiydi belki de. Bir süre tereddüt ettikten sonra, Wilson'ın Montreux ziyaretinden aylar evvel, *Onegin* çalışmasının basım öncesi halinin ona gönderilmesine izin vermişti; bu kararından ötürü hiç şüphesiz ikisi de kaygı duymuştu.[16]

Fakat Montreux'deki üç günde, ölü sezonda pek ziyaretçisi bulunmayan yankılı, boş Palace Hotel'de, dostlukları büyük öl-

---

red cevabı, *The New York Times*'ın ilk sayfasında tam metin olarak basılmıştı. Lowell, Johnson'ın yurttaşlık hakları konusundaki siyasetine desteğini ifade ediyor, fakat ABD'nin güncel dış politikası hakkında sadece "dehşet ve güvensizlik" hissettiğini söylüyordu (Bkz. "Robert Lowell Rebuffs Johnson As Protest Over Foreign Policy", *The New York Times*, 3 Haziran 1965, 1).

"hainlere yakın kişiler": Goldman, Eric, *The Tragedy of Lyndon Johnson* (1974), 529.

14 Dabney, *Edmund Wilson: A Life in Literature*, 404.

15 "çok şikâyetçi olduğunu": Dabney, 401. Wilson müşterek arkadaşları Roman Grynberg'e bundan bahsetmişti; "Beni unuttun artık": *Dear Bunny Dear Volodya*, 366.

16 *The American Years*, 496.

çüde eski hoş haline dönmüştü. İki adam "sohbetlerinin havai fişeklerini" ateşleyip Lenin, *Lolita*, *Jivago* gibi keskin hususlarda tartışmışlardı; yirmi dört yıllık mektuplaşmaları, sanki yavaş yavaş ölmemiş gibiydi.[17]

Wilson, Nabokov'un yakın zamandaki eserlerinden *Lolita*'yı sevmemiş, fakat hayranlık duyduğu *Pnin* için, "çok iyi" demişti. Montreux'ye varmadan *Solgun Ateş*'i okumuş muydu, buna dair net bir kayıt yok; çünkü bu kitabı hiç tartışmamıştır. Okumadıysa, bu bir edebi trajedidir. Çünkü Nabokov sadece Wilson'ın anlayabileceği özel bir diyalog yaratırcasına, çılgın Zembla hikâyesine, ikisinin ortak dilini ve tartışmalarını nakşetmişti.

Solgun Ateş'teki sakal tıraşı anlatımı, A. E. Housman ve edebi ilham hakkındaki önemli bir tartışma, Nabokov tarafından okunup eleştirisi yapılan, Wilson'ın *The Triple Thinkers* kitabından bölümlere açık ters yönlü göndermeler içerir. Wilson başka bir yerde T.S. Eliot'ın dizelerinin insanın zihnine yapışıp kaldığını yazmıştı; Nabokov cevaben, bunun *kendisi* için söz konusu olmadığını söylemişti. Nitekim *Solgun Ateş*'te Hazel, Eliot'ın en müphem kelimeleriyle (*grimpen*, *sempiternal*) cebelleşir. Aklını yitirmiş Kinbote, öğrencilerin bir skecinde, Nabokov'un hayranlık duyduğu fakat Wilson'ın kısır bularak eleştirdiği Housman'dan alıntı yapıp duran biri olarak canlandırılır.[18]

Nabokov'un *Solgun Ateş*'te yarattığı ziyadesiyle nazik şair John Shade, eserleri Robert Frost'un gölgesinde yaşayan özbeöz Amerikalı bir şairdir. Kurmaca şairine sevgisini ifade eden Na-

17 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 330; Rowohlt'un Véra Nabokov'a yazdığı bir mektuptan, *The American Years*, 480.

18 "kendisi için söz konusu olmadığını": *Dear Bunny Dear Volodya*, 360; "en müphem kelimeleriyle": *Solgun Ateş*, 46; "Housman'dan alıntı yapıp duran": *Solgun Ateş*, 25. Wilson'ın Housman yazısı *The Triple Thinkers*'ta da yayımlanmıştı. Böyle birçok ortak ilgi noktası söz konusudur; Wilson'ın modernizme dair dönüm noktası niteliğindeki eseri *Axel's Castle* sayesinde Amerikan okurları arasındaki yeri sağlama alınmış olan Proust gibi. *Solgun Ateş*'te Kinbote, başlangıçta Proust'un başyapıtının, geçtiği zaman ve mekânla ya da gerçek insanlarla herhangi bir bağlantısının bulunmadığına inandığını, fakat yanıldığını sonradan anladığını söyler. Nabokov / Wilson / Housman hakkında daha fazlası için bkz. Rorty, *Congingency*, 149, n. 10.

bokov da Frost'la birlikte okumalar gerçekleştirmiş ve bir keresinde, onun için açılış konuşması yapmak gibi çok da imrenilmeyecek bir konumu olmuştu. Fakat Wilson, Frost'u küçümsüyordu; kariyeri boyunca Nabokov'u aratmayacak hakaretler biriktirmişti Frost için. Ona "üçüncü sınıf", "rezil yaşlı sahtekâr", "Amerikan edebiyat tarihinin kendi reklamını en amansızca yapan isimlerinden biri" demişti.[19]

Solgun Ateş'te Wilson'ın, Nova Zembla'ya da kısa bir göndermede bulunan "The Pickerel Pond" şiirinden alınma tersine çevrilmiş kelimeler (*spider*, *redips*)* vardır.[20] Nabokov bu şiiri okuduktan sonra Wilson'a, benzer bir kafiye düzeni içindeki kendi şiirlerinden örnekler göstermişti – *red wop* ve *powder*** *T.S. Eliot* ve *toilest* [çalıştı] gibi. Nabokov bunların her birini *Solgun Ateş*'in sayfalarına yerleştirmişti.[21]

Romanda kaygısız kasaba halkının alaylarına maruz kalan Kinbote çaresizce, tatlı ve güzel Zembla fantezisini evirip çevirmektedir; bu fantezinin gerisine Nova Zembla gizlenmiştir. Nabokov, Kinbote'un korkularına göndermelerin yanı sıra –bu korkular Lenin ve Wilson'ın kabul etmeye çekindiği ilk toplama kamplarıyla bağlantılı görünmektedir– Wilson'la özel edebi paylaşımlarını da, onun dikkatini çekecek bir yem atar gibi, onun kendi sosyolojik-tarihi yaklaşımını ortaya koymasını beklercesine, *Solgun Ateş*'e yerleştirmişti. Ama Wilson bu yeme gelmedi.

---

19 "Robert Frost'un gölgesinde": *Solgun Ateş* 48; "kurmaca şairine sevgisini ifade eden Nabokov": *Strong Opinions* 119. Ayrıca bkz. Socher, "Shades of Frost: a Hidden Source for Nabokov's Pale Fire", *Times Literary Supplement*, 1 Temmuz 2005. Boyd ayrıca Nabokov'un, Cambridge'deki üçüncü bir şahıs aracılığıyla, Frost'un evini kiraladığını belirtir. *The American Years*, 222.

"üçüncü sınıf": Meyers, *Edmund Wilson*, 464; "sahtekâr", "kendi reklamını en amansızca yapan": Bu son iki söz Wilson'ın Lionel Thrilling'e mektubundan olup, şurada anılmıştır: Colm Tóibín, "Edmund Wilson: American Critic", *The New York Times*, 4 Eylül 2005, F1.

(*) Türkçe çeviride *örümcek, kecmürü* – ç.n.

20 Wilson, Edmund, *Night Thoughts* (1961), 233-45. Matthew Roth, Wilson'ın "The Pickerel Pond": A Double Pastoral" şiirini, iki adamın birbirine yazdığı mektuplarla birlikte bulmuş, bu şiiri *Solgun Ateş*'le bağlantılandırmıştır.

(**) Türkçe çeviride *darpu* ve *pudra* – ç.n.

21 *Solgun Ateş*, 45 ve 193.

Aslında Wilson yirmi seneden de önce, Nabokov'un eserlerinin çok iyi şekilde anlayabileceği veçhelerinde, aynı şekilde yemi kaçırmıştı. Nabokov'un 1941'de, arkadaşlıklarının başlarında Wilsonların evindeyken yazdığı "Buzdolabı Uyanıyor" adlı şiire bakınca, kendini işine vakfetmiş bir buzdolabı anlatısının arka planında, daha karanlık bir şeyler bulmak zor değildir. Bir hikâyenin anlatılmasını garantileme yönündeki umutsuz bir çaba olan bu şiir, Wilson'ın dikkatini çekmek için yapılan ilk atıştı; ama Wilson nedense sonradan olduğu gibi o zaman da, elindeki hikâyenin en mühim bileşenlerini kaçırmış yahut yanlış anlamıştı: buzun içindeki ölü bedenler, "titreyen beyaz bir yürek", işkence evi, Nova Zembla göndermesi ve bütün bunları saklama yükünün ıstırabı.[22]

3

Edmund Wilson eleştirel melekelerini *Solgun Ateş* yerine *Yevgeni Onegin* üzerinde kullanıp 1965'te *The New York Review of Books*'un Temmuz sayısına bir makale yazdı. İlk cümlede Wilson, Nabokov'un projesini "hayal kırıklığına uğratıcı" olarak niteliyor, dostluklarının söyleyeceklerine müdahale etmesine izin vermeyeceğini açıklıyordu. Bu ifadeyi izleyen altı bin küsur kelimeyle, darbe üstüne darbe vuruyordu. Nabokov "hem okura hem de kendine işkence etmenin peşinde"ydi. Projenin genelindeki "sağduyu eksikliği", Nabokov'un Rus ve İngiliz kimliklerini birleştirmeye çalışıp başarısız olduğunu düşündürmüştü Wilson'a.

---

22 "The White Heart" ["Beyaz Yürek"], Birinci Dünya Savaşı'nın ve Devrim döneminin ertesine dair duygulu bir öyküdür. Çekilen ıstıraplar karşısında, Tanrı'ya duyduğu inancı ve kuvvetini karşılaştığı kişilere geçiren bir Rus ninesinin gerçek yüreğidir. Öykü, James Joyce'un hayranlık duyduğu fakat Nabokov'un hiç hazzetmediği Aleksey Remizov tarafından yazılmıştı. 1921'de *The Dial* dergisinde bu öykünün çevirisi yayımlanmıştı; aynı yayında Edmund Wilson'ın, T.S. Eliot çok önemli makalesi yer almıştı. Nabokov'un bu öyküdeki edebi tekniği takdir edeceğine inanmak zor olsa da, söz konusu metin Nabokov'un şiirindeki "beyaz yürek"in iyi bilinen sembolizmini gözler önüne serer; sonraki kısmında yer alan "edelweiss" ("soylu beyaz" diye çevrilebilir) göndermesinde de aynı semboluzm vardır.

Freud'dan nefret eden Nabokov, Wilson'ın psikolojik çözümlemesini de hor gördü. Fakat kendisi de önceki yıl aynı şekilde, başka birinin *Onegin* çevirisi hakkında keskin bir dil kullanmıştı ("bu umarsız ölü şairi savunmak için ... bir şeyler yapılmalı");[23] Wilson Nabokov'un yöntemini ona karşı kullanmış, arkadaşının zehri de bunun açık mazereti olmuştu. Şahsi meseleleri gündeme getirirek –Nabokov'un sınırlı Latince bilgisini anarak ve mektuplarından alıntılar yaparak– potu yükseltmişti.[24]

Geçmiş mektuplaşmalarına başvurmaksızın da, dürüstçe eleştirilecek birçok şey vardı. Nabokov'un dört ciltlik çalışması bir yıl önce yayımlanmıştı; eleştirmenlerin değerlendirmeleri birbirinden farklıydı. Birkaç eleştirmen Nabokov'un metne aşırı sadakatine şiddetle karşı çıkıyor, bazıları ise muazzam uzunluktaki açıklamaları başarılı buluyordu. Fakat Wilson arkadaşının Rusçasını da sorgulamaya yeltenmişti ki, bu anlaşılması imkânsız bir seçimdi; oysa arkadaşları, bunu yapmaması için onu ikaz etmişlerdi.[25]

Nabokov *Onegin*'i savunurken, Wilson'ın ilk darbeyi vurduğu şahsi meseleleri iyice deşti. Wilson'ın "Rus diline olan uzun süreli, ümitsiz aşkı" süresince onun hatalarını düzeltmeye çalıştığını anlattı, arkadaşının *Yevgeni Onegin*'i sesli olarak okumayı bir türlü beceremeyerek kendisini kahkahalara boğduğundan bahsetti, sonra da onun bazı "feci gafları"nı ifşa etti.[26] İki adamın tartışmaları, iki yaşayan efsanenin birbirini iğneleyişini şakınlıkla izlemek zorunda kalan okurların nüfuz edemediği, sıkıcı ayrıntılarla doluydu.

Wilson cevaben bazı hatalar yapmış olabileceğini kabul etti ve tekrar dönüp bakınca yazısının, "amaçladığından daha

23 Nabokov, Vladimir, "On Translating Pushking Pounding the Clavichord", NYRB, 30 Nisan 1964.

24 Wilson Nabokov için, "Vergilius'un pastoral şiirlerini, 'Teokritus'un idillerinin bayatlamış taklitleri' olarak anmasına bakılırsa, şairin özgün metinleriyle yakından tanışması mümkün olmamış," diye yazar. Söz konusu ifadenin, yazardan gelmiş bir mektupta yer aldığını belirtir. "Letters: The Strange Case of Pushkin and Nabokov" içinde, NYRB, 15 Temmuz 1965.

25 Dabney, *Edmund Wilson: A Life in Literature*, 406.

26 Nabokov, Vladimir, "Letters: The Strange Case of Nabokov and Wilson", NYRB Letters, 26 Ağustos 1965.

tahripkâr" göründüğünü fark ettiğini söyledi.[27] Nabokov yine uzun bir yanıt yazarak, Wilson'ın hikâyenin maksadını tamamen yanlış anladığını savundu; ona göre *Onegin*'deki ölümlü düellonun sebebi, Puşkin'in *amour propre* gibi bazı şeylerin dostluktan daha önemli olduğunu vurgulamak istemesiydi.[28]

1963'te *Onegin* nüshalarının Wilson'a gönderilmesi iznini veren Nabokov, dostunun Montreux'ye gelmeden önce bu saldırıyı planlamaya başladığına kâniydi. Aslında Wilson bu yayını çok sonraları okumaya başlamıştı ama hakikati bilmeyen Nabokov, 1964'te bir araya geldiklerinde arkadaşının, bir yandan yüzüne gülerken, diğer yandan dostluklarını herkesin gözü önünde baltalamaya hazırlandığına inanıyordu.[29]

Böylece *Onegin*'deki kurmaca düello, başka bir düellonun kıvılcımını çaktı. Bu düelloda kimse ölmedi ama Nabokov'un yetişkinlik dönemindeki en yakın dostluk kalıcı olarak bozuldu. Wilson her nasılsa, arkadaşlıklarının ilk aylarında Nabokov'un "ne Beyaz Rus ne de komünist" olduğunu düşünürken, sonradan Nabokov'u basmakalıp yargılarla değerlendirmeye başlamıştı.[30] Ancak Nabokov romanı konusunda bu kadar gizemci ya da kurmacasının gerçek dünyayla alakasının bulunmadığı hususunda böylesine ısrarcı olmasaydı ve Wilson da *Yevgeni Onegin*'e sarf ettiği dikkatin yarısını *Solgun Ateş*'i okurken sarf etseydi, dostuyla aralarındaki mesafenin özüne dair birçok şeyi değerlendirmenin yeni yollarını bulabilirdi.

Nabokov, aralarında geçen birçok sohbetin, tartışmanın mevzusunu alıp ölümsüzleştirmişti. *Solgun Ateş* Rusya'nın mahkûmlarına ve ölenlerine tanıklık etmekle kalmıyordu; aynı zamanda Wilson ile Nabokov arasındaki yirmi yıllık, hazırcevaplık örneği konuşmaların da güncesi, çok geçmeden kaybedilecek bir arkadaşlığa hiç bilmeden yakılmış bir ağıttı.

---

27 Gerek Nabokov'un, gerekse Wilson'ın yanıtları, NYRB'nin 26 Ağustos 1965 tarihli sayısındandır.

28 *Amour propre*: özsevi, izzetinefis. *Strong Opinions*, 264.

29 *The American Years*, 496.

30 Meyers, *Edmund Wilson: A Biography*, 259-60. Wilson'ın Nabokov'la ilgili bu nitelemesi, 1940'ın Kasım ayında Princeton'daki danışmanı Christian Gauss'a yazdığı mektupta yer alıyor.

Onegin Savaşları, kâh durulup kâh sekteye uğrayarak iki yıldan fazla süreyle devam etti. Bu savaşlar esnasında Nabokov, "Puşkin 1830'larda, neredeyse Mr. Edmund Wilson'ın bugünkü Rusçası kadar İngilizce biliyordu," demişti.[31] Wilson, sanki aralarındaki ilişkinin kopuşunu yeniden yazmak istercesine – takma isimle– çiziktirdiği bir metinde, bu kavganın bir tertipten ibaret olduğunu, ilk hatalarını bilerek yaptığını ve Nabokov'un iğneleyici yanıtının da aslında kendisi tarafından yazıldığını öne sürüyordu. Neyse ki Wilson'ın mektubu, hiçbir yere basılmak üzere gönderilmemişe benziyor.[32]

Bununla birlikte Nabokov, 1966'nın Şubat ayında, *Encounter* dergisine Wilson'ın yazısıyla ilgili uzun mu uzun ve ayrıntılı bir tekzip yolladı. Diğer çevirmen namzetlerini de *Onegin* hususunda yaylım ateşe tutmadan edemedi. Şair Robert Lowell, eleştirisinde bu Puşkin çevirisinin okurla alay ettiğini söyleyince, Nabokov o yılın Mayıs ayında yine *Encounter*'a yazarak, Lowell'dan "savunmasız ölü ozanlara zarar vermekten vazgeçmesini" istedi.[33]

Encounter, uluslararası zihniyetteki Batı entelektüelleri için 1960'lara kadar yayıncılık alanında hareketli bir forumdu. Şair Stephen Spender ve Irving Kingston'ın kurduğu dergi, E.M. Forster, Sylvia Plath, Jorge Luis Borges gibi dikkate değer yazarların eserlerini basmıştı. Edmund Wilson, *Doktor Jivago*'yla ilgili yazısını bu derginin sayfalarında genişletmişti; Mary McCarthy de buraya kitap eleştirileri yazmıştı. Hatta *Encounter*, Soljenitsin'in *İvan Denisoviç*'e devam niteliğindeki "Matryona'nın Evi" hikâyesini basmıştı; bu hikâye, nankör ve kıymet bilmez bir köy için her şeyi feda eden dertli bir kadını anlatıyordu.

1963'te, modern edebiyatın en önemli isimleriyle aynı forumda yer almak, Soljenitsin için bir şans değildi. Sadece Sov-

31 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 424.

32 Barabtarlo, Gennady, "Nabokov in the Wilson Archive", *Cynos*, Cilt 10 n°1, 13 Haziran 2008'de çevrimiçi olarak gönderildi.

33 Nabokov, Vladimir, *Encounter*, Editöre mektuplar, Mayıs 1966, 91.

yetler Birliği'nde *İvan Denisoviç*'in bir milyon nüshası satılmış, raflardaki tüm baskılar tükenmişti. Bununla birlikte Soljenitsin basının dikkatini çekmemeye çalışıyor, bu konuda Nabokov'dan bile kontrollü davranıyordu. Birkaç istisna dışında, hiçbir gazeteciyle konuşmayı kabul etmemişti.[34]

Soljenitsin, çağının dinamik edebiyatından büyük ölçüde yalıtılmış halde büyüyen biri olsa da, kaçırdığı şeyleri görmekle hiç ilgilenmiyordu; neredeyse okumadığı her şeyi reddetme eğilimindeydi.[35] İçinde bulunduğu yalıtılmışlığa rağmen, bunca edebi kudrete sahip olmuştu. Nabokov ise tam tersine Rusya, Avrupa ve Amerika'nın yüzyıllardan gelen kültürüyle sarmalanarak büyümüş, derinlemesine incelediği uluslararası kültürün zirvesine çıkmıştı. İkisi de Tolstoy'u, Çehov'u okuyup hayran olmuşlardı. Fakat Soljenitsin'in üzerine bir şeyler inşa edeceği temel daha zayıftı; bu da Tolstoy'un duygusal kudretini bir bütün olarak benimseyip, onu farklı tür bir destansı tarihe uygulayabilmesini daha olağanüstü kılar.

İvan Denisoviç'in basımından sonra bu kudrete yanıt veren insanlardan haber almaya başladı; kamplarda bulunmuş, hayatlarının sistem tarafından yıkıldığını görmüş insanlardan yığınla mektup geliyordu. Soljenitsin bunların birçoğuna cevap yazdı, hikâyelerine dair daha fazla ayrıntı istedi ve başka sorular sordu.[36]

Mektuplar arasında kamplardan kaçırıldığı anlaşılan küçük notlar vardı; bu notlar Soljenitsin'in, Kruşçev tarafından verilmiş onca söze rağmen, sistemin hâlâ var olduğunu anlamasını sağladı. Var olmakla kalmıyordu; Kruşçev'in daha da gaddarca bir yiyecek kısıtlaması rejimi uyguladığını öğrenmişti Soljenitsin.[37]

Soljenitsin, söz konusu bulguları tartışmak üzere hükümet yetkilileri ve uzmanlarla toplantılar düzenliyor, mahkûmlara merhametle muamele edilmesi çağrısında bulunuyordu: da-

34 Nabokov, *Encounter*, Mayıs 1966, 458.

35 *A.g.e.*, 477.

36 *A.g.e.*, 511.

37 *A.g.e.*, 486.

ha fazla yiyecek, aile ziyaretlerine izin ve haftada bir gün iş tatili. Kendisi gibi düşünen insanlar görüşlerini sempatiyle karşılanırken, mahkûmların üzerine titrediği ve kampların cezalandırma esaslı işlevini yanlış anladığı suçlamasında bulunanlar da vardı.[38]

Soljenitsin'in hayranları bile onu eleştirebiliyorlardı. *Novi Mir*'in editörlerinden biri, yeni bir müsveddenin değerlendirildiği toplantıda, Soljenitsin'in sürekli olarak Sovyet devletinin olumsuz taraflarını vurgulamakla kalmayıp, Devrim'in kıymetini de sorgular gibi göründüğünü belirtmişti. Çernişevski'nin 19. yüzyılda sorduğu ve Lenin'in 20. yüzyılda tekrar atıfta bulunduğu soruya cevap sunmuyordu: "Ne yapmalı?"[39] Soljenitsin de Nabokov gibi, karanlık tarafa odaklanması, ikiyüzlülüğe ışık tutması ve hikâyelerinde olumsuzlukları telafi edici bileşenler bulunmaması sebebiyle azar işitiyordu.

Novi Mir'in editörü söz konusu bölüm için bir mukavele imzaladı ama bunun ardından kurul, bu metni gerçekten basıp basamayacaklarına dair (yine) düşünüp taşınmaya başladı. *İvan Denisoviç*'in basılması, Rusya'nın istikbali üzerindeki kavgada bir silah haline gelmişti. Kruşçev başlangıçta Soljenitsin'in eserinden ötürü öylesine heyecanlanmıştı ki, yazarla kır evinde buluşmayı arzu etmişti; fakat 1964'ün Ağustosu'nda, bu hikâyeyi desteklediğine pişman olmuştu.[40] İki ay sonra, Parti liderliğini kaybetti.

İvan Denisoviç'in ortadan kaldırılması için çok geçti artık; fakat Kruşçev düştükten sonra, Soljenitsin kitabın yeni baskılarından yana endişe duymaya başladı. Karmaşık bir güç oyununun ortasında kalmıştı; eserleri bir tarafın saldırısına maruz kalırken, diğer taraf savunuya geçiyordu; bu durum edebi sebeplerden ziyade, Sovyet siyasi sistemindeki büyük değişikliklere dair münakaşalardan kaynaklanıyordu. Kruşçev'in erittiği buzların yeniden donduğu bir atmosferde, *Novi Mir* basımda ısrar-

38 *A.g.e.*

39 Solzhenitsyn, *The Oak and The Calf*, 83-4.

40 "daçasında buluşmayı": Taubman, William, *Khrushchev: The Man and His Era* (2004), 527. "desteklediğine pişmandı": Solzhenitsyn, *The Oak and The Calf*, 86.

cı olup olmamaya karar veremiyordu. Soljenitsin bazı eserlerini gizlice *samizdat** içinde dağıtmaya ve basılmamış yazılarını, Batı'ya kaçırılmak üzere gezginlere vermeye başladı.

Kruşçev'in kamu hayatından çekilmesinin kışında, Soljenitsin taşraya giderek, kampların tarihini orada bulunmuş insanların tanıklığı aracılığıyla belgeleyen yeni projesi için ciddiyetle çalışmaya başladı. Eserinin başlığını koyarken, Solovki'de iki yıldan fazla kalmış Dmirti Likaçev'in anlattıklarından yararlandı. Likaçev Soljenitsin'e, orada idamlardan sorumlu adamın kendine "Solovetski Takımadaları Kuvvet Komutanı" demekten hoşlandığını söylemişti. Soljenitsin takımada imgesini benimsemiş, bunu GULAG'la birleştirerek kafiyeli bir Rusça isim yaratmıştı: *Arkhipelag GULAG*.[41]

Soljenitsin kendi tecrübelerinin yanı sıra, ona hikâyelerini ileten iki yüzden fazla kişinin anlatılarını kullanarak, hiç betimlenmemiş birçok hadiseyi kaleme aldı. Beyaz Deniz Kanalı projesini öven Maksim Gorki'nin Solovki'ye gittiğinden, orada genç bir oğlanın Gorki'ye hakikati –sivrisinek işkencesini, saatlerce sırıkların üzerine oturmaya zorlananları, Sekirka Tepesi'ndeki eski şapelin yüzlerce basamaklı merdiveninden aşağı yuvarlanan henüz ölmemiş bedenleri– anlatmak için kendi hayatını tehlikeye attığından bahsetti.[42] Gorki buna rağmen kampı beğendiğini, Solovki'nin ceza hücrelerinin bile "mükemmel" göründüğünü belirtmişti. Soljenitsin'in kaydettiğine göre Gorki anakaraya doğru yola çıkar çıkmaz, söz konusu genç vurularak öldürülmüştü.

Soljenitsin de tutuklama kâbusları, kampların geçmişteki kökleri, Lenin döneminde yaşanan dehşet ve insanların gönderildiği uzak yerleşimler hakkında yazmıştı. Her bir noktaya varan ilk grubun genellikle çok az yiyeceği oluyordu; barınacak yer de bulamıyorlardı.

Nabokov'la aralarında üç bin kilometre bulunduğu halde,

(*) Sovyet bloğundaki kaçak yayınları ve bu yayınların el altından dağıtılmasını anlatan terim – ç.n.

41 Scammell, Michael, "Circles of Hell", NYRB, 28 Nisan 2011.

42 Solzhenitsyn, The Gulag Archipelago, Cilt 2 (1997), 62.

onunla aynı tarihe temas etmişti Soljenitsin. Moskova'ya üç saat mesafedeki bir köy olan Soloça'nın yalıtılmışlığında, kampların Solovki'den başlayarak nasıl yayıldığını, yöntemlerini ve deliliğini nasıl ülkenin en ücra köşelerine kadar taşıdığını anlatmıştı:

> *Nova Zembla'da da yıllar boyunca kamplar oldu; ne dehşet verici kamplar hem de – insanlar "mektuplaşma hakkından yoksun" olarak tutuluyordu orada. Bu kamplardan tek bir mahkûm dönemedi. Bugün hâlâ o insanların madenlerde ve inşaatlarda nasıl çalıştıklarını, nasıl yaşayıp öldüklerini bilmiyoruz.*[43]

Bu uzak noktadan hiç ses gelmemesine karşın Soljenitsin – ona kötümser denilse de, kendini esasen iyimser olarak nitelerdi– Nova Zembla'ya gönderilenlerin hikâyesini bir gün dinleyeceğine inanmayı sürdürdüğünü yazmıştı.[44]

5

Stalinist politikalardan vazgeçme sürecinin tersine mi döneceği, devam mı edeceği endişesi bir yıl kadar sürdükten sonra, haberlerin iyi olmadığı anlaşıldı. Serbestleşme sekteye uğramış, *Novi Mir*'deki editörlerin soruşturulması talimatı verilmişti.[45]

O yılın Eylül ayında Soljenitsin, basılmamış romanının derginin bürosundaki kasada durup duran dört kopyasını iade etmelerini rica etti. Uzun bir tartışmadan galip çıktı; kopyaları, eserlerini toplu halde muhafaza eden dostlarına devretti. Ancak iyi hazırlanmış planları boşa çıkacak, KGB bir hafta sonra başka bir araştırma kapsamında bu dostlarını inceleme altına alacak, Soljenitsin'in arşivine el konulacaktı.

Soljenitsin KGB'nin kendisini tutuklayıp tutuklamayacağını,

---

43 Soljenitsin'den alıntı: *Архипелаг ГУЛАГ, 1918-1956: Опыт художественного исследования*, Cilt 2 (Советский писатель, 1989), 68; söz konusu bölümün İngilizce tercümesi, Vladimir Abarinov'un *The Murderers of Katyn* (1993) kitabının 343. sayfasından uyarlanmıştır.

44 Paris'teki baskıdan çıkarılmış olan bu bölüm, İngilizceye eksiksiz olarak çevrilerek nihai metin haline gelecekti. Sonradan sadece bazı Rusça çevirilerde ve Soljenitsin'in toplu eserleri içinde basılacaktı.

45 Scammell, *Solzhenitsyn*, 524.

bunun ne zaman olacağını düşünüp dururken, Batı başka türden bir edebi entrikayla sarsıldı. 1966'nın Nisan ayında, Komünizm karşıtı ama gayet liberal dergi *Encounter*'ın –Soljenitsin'in de, Nabokov'un da eserleri çıkmıştı bu dergide– editörleri bir sabah uyanınca, *The New York Times*'ın, uzun zamandır kendilerine para sağlayan Kültürel Özgürlük Kongresi'ni CIA'den mali destek almakla suçladığını gördüler.[46]

Batı'daki en liberal düşünürlerden kimilerinin bilerek ya da bilmeyerek, Soğuk Savaş'ta potansiyel piyonlar olarak CIA tarafından desteklendiği iddiası, Avrupa ve Amerika gazetelerinde fırtınalar kopardı. Halen Kongre'nin genel sekreteri olan, Nabokov'un kuzeni Nicholas'a doğrudan destek veren George Kennan ile John Kenneth Galbraith, Robert Oppenheimer ve Arthur Schlesinger'in imzaladığı bir mektup, derhal editöre gönderildi. Ertesi gün bunu, halihazırda görev yapan ve sabık *Encounter* editörlerinin editoryal bağımsızlık savı takip etti. Bir hafta sonra Nicholas Nabokov bizzat *The New York Times*'a mektup yazarak, "Kongre'nin CIA'in bir enstrümanı olduğu iddiası, Kongre'yle ve onunla bağlantılı etkinlikler içinde, çağımızın acil meseleleri ve umutları hakkında kısıtlamasızca yazıp konuşma şansını bulan dünyanın çeşitli yerlerindeki entelektüellere, büyük bir haksızlıktır" dedi.[47]

Fakat CIA'den mali destek alındığı suçlamasını doğrudan yalanlayan çıkmayınca, gerçekler belirsiz olarak kaldı. Takip eden Mayıs ayında, eski CIA ajanı Tom Braden kamuya açık bir mektup yazarak, tüm bu örgütlerin elbette kukla vakıflar aracılığıyla CIA tarafından desteklendiğini söyledi. Bu kadarla kalmıyordu; *Encounter*'ın editörleri ve Kültürel Özgürlük Kongresi'nin çalışanları arasında da CIA ajanları vardı. Neden? Çünkü komüniz-

---

46 "Electronic Prying Grows: CIA Is Spying from 200 Miles Up", *The New York Times*, 27 Nisan 1966,1.

47 "editöre gönderildi": "Record of Congress for Cultural Freedom", *The New York Times* editöre mektuplar, 9 Mayıs 1966, 38; "görev yapan ve sabık Encounter editörlerinin": "Freedom of Encounter Magazine", *The New York Times* editöre mektuplar, 10 Mayıs 1966, 44; "Nicholas Nabokov bizzat *The New York Times*'a mektup yazarak": "Group Denies C.I.A. Influence", *The New York Times* editöre mektuplar, 16 Mayıs 1966, 46.

min kültürel saldırılarını görmezden gelmek, Avrupa'nın politik solunu tamamen Sovyetler'e bırakmak, budalalıktı. Onca parayı Kongre'nin idare ettiğini düşünenler naifti Braden'a göre. Capitol Hill'de sosyalizm kirli bir sözcük sayılıyordu; fakat Avrupa sahnesinde asıl desteklenmesi gereken, komünizm karşıtı soldu. Braden'a bakılırsa CIA, *Encounter* dahil olmak üzere her yerde, komünizmin entelektüel ve kültürel alternatiflerini desteklemek için para harcamayı, çıkarına uygun görmüştü.[48]

Ortaya çıkan öfkeden ve suçlamaların doğru olduğu yönündeki kanıtlardan ötürü huzursuzluk duyan bir *Encounter* editörü, istifa etti. Daha bu tertip ortaya çıkmadan CIA fonlarını almayı kesen Kongre, etkin biçimde genişleyip yeniden yapılandı. Nicholas Nabokov 1967'nin Mayıs ayında örgütün yöneticisi (ve göçmen arkadaşı) Michael Josselson aleyhine aldıkları kararı açıkladı; Josselson'un on yıldan fazla süredir çeşitli şekillerde etkin olarak Amerikan istihbaratı için çalıştığı anlaşılmıştı. Nicholas Nabokov'un Josselson'la tanışıklığı 1920'lere dayanıyordu ve onunla yaklaşık yirmi yıllık teşrikimesaisi vardı; fakat Kongre'nin mali kaynaklarıyla ilgili gerçeği öğrendiğinde, kendisinin de herkes kadar şaşırdığını belirtmişti.[49]

Ortaya çıkanlardan sonra *National Review*'a yazan eski bir istihbarat ajanı, zaten antikomünist solu destekleme fikrinin hiç değer taşımadığını, zira komünizme karşı çıkmanın ille de Amerikan çıkarlarından yana olmak anlamına gelmediğini savundu. Başkan Johnson'ın fikirlerine yakın düşen bir bakış açısıydı bu; entelektüellerden ağzı yanmış olan Johnson'ın nazarında, liberallerle komünistlerin "hepsi bir"di.[50]

---

48 Braden, Thomas, "Speaking Out: I'm Glad the CIA Is 'Immoral' ", *The Saturday Evening Post*, 20 Mayıs 1967, 10-14.

49 "etkin olarak Amerikan istihbaratı için": Josselson müsvedde halindeki hatıratında, kendi tarihini ve ulaştığı belgeleri anlatmıştı (Stonor Saunders, *The Cultural Cold War*, 42).

Tuhaf ki, Nicholas Nabokov'un çok kalın FBI dosyasının gizliliği kaldırılmış bölümlerinde, 1948 yılından sayfalar bulunmaz; görünüşe bakılırsa Nicholas o yıl, Kongre'nin fiilen dağılmasından önce hükümetteki görevinden ayrılmıştı.

50 "eski bir istihbarat ajanı": Stonor Saunders, Frances. *The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters* (1999), 401.

Keza Nabokov, uzun zaman Edmund Wilson'a Sosyalist Devrimcileri Çar'ın devrilmesi için çalışan anti-Bolşevik radikallere örnek olarak göstermişse de, böylesi ayrımlara pek meyilli değildi. 1950'lerde Harvard'da dilbilimci Roman Jakobson'la birkaç yıl ortaklık ettikten sonra, üzerinde çalıştıkları edebi projeden el çekmişti.[51] Jakobson önceki yıl bir konferans için Sovyetler Birliği'ne dönmüş, Nabokov ona yazdığı mektupta, "totaliter ülkelere yapılan küçük seyahatler"e müsamaha göstermeyeceğini söylemişti. Nabokov'un ayrıca Jakobson için "Bolşevik ajanı" demeye başladığı söyleniyordu; onun Devrim'den önce, babasının partisi Kadetler'e üye olmasına karşın. Belki tıpkı Lyndon Johnson'ın hiddeti gibi Nabokov'un suçlamalarının sebebi de başka şeylerden ziyade, planlarının engelenmesiydi. Zira Harvard'daki bir pozisyon için Nabokov'un ismi konuşulduğunda, Jakobson onun bu fırsatı kaçırmasına sebep olmuştu.[52]

Nabokov Sovyetler Birliği'ne gitmeme tavrından hiç taviz vermese de, romanlarının bu seyahati onsuz yapmasından yanaydı. Radio Liberty'nin temas kurduğu Nabokov, kitaplarının Rusya sınırları içinde, nereden geldiklerini gizleyen kapaklarla dağıtılması planına hevesle destek vermişti. Kardeşi Kirill'in 1950'lerde Radio Liberty'de çalıştığını bildiğimiz Nabokov, bu radyonun da George Kennan tarafından tasarlanıp CIA tarafından yürütülen kültür savaşının bir parçası olarak yaratıldığını ve desteklendiği bilgisine sahip miydi, belli değildir.[53] Fakat bu misyonun amaçlarından yana gayet memnundu; tek üzüntüsü oraya gidecek ilk kitabın *Lolita* olmamasıydı.

---

51 Hazırladıkları eleştirel eser, Rus edebiyatının bir diğer klasiği olan *Prens Igor Destanı* hakkındaydı. Nabokov ile Jakobson, üçüncü bir kişiyle, Marc Szeftel'le çalışmışlardı. Nabokov / Jakobson / Szeftel işbirliğinin daha bütünlüklü bir anlatımı için, bkz. Diment, *Pniniad*.

52 "küçük seyahatler": *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 216; "Bolşevik ajanı": Diment, 40; "Kadetler'e üye olmasına": Meyer, Priscilla, "Nabokov's Critics: A Review Article", Modern Philosophy 91.3 (1994), 336; "Jakobson onun bu fırsatı kaçırmasına": Diment, 40 ve 167.

53 "A Look Back...", ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın internet sitesi: https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2007-featured-story-archive/a-look-back.html.

Nabokov Soğuk Savaş'ta romanlarının başkaları tarafından silah olarak gönderilmesine izin vermişti, fakat Sovyet karşıtlarının ricası bile onu doğrudan eyleme geçmeye sevk etmedi. Rusya'nın çalkantılı günlerinde Leningrad'dan gelen bir grup öğrenci, bir misafir araştırmacı eliyle ona mesaj iletmeyi başarmışlardı. Ama Nabokov'un stratejisi dolambaçsızdı: Sovyetler Birliği sınırları dahilindeki insanlarla hiçbir koşulda işbirliğine girmezdi; bunun sebebi, kuracağı temasın onlara zarar vereceğinden korkmasıydı.[54] Öte yandan, aracı olan kişiye gönderilen mektupta açıklandığı gibi, Nabokov'la temas kurmak isteyen kişiler muhalif tavırlarında samimi olsalar da, amaçlarının ne olduğu ve özgürlüğe Batı'da anlaşıldığı şekliyle bağlı olup olmadıkları belli değildi. Devrim'den on yıllar sonra doğmuş bir nesil için, zorlu bir yeterlilik sınavıydı bu.

Mektubu, çoğu zaman olduğu gibi Véra yanıtlamış ve "VN'in her kitabı, zorbalığa bir darbedir," demişti.[55] Nabokov'un kendisi Soğuk Savaş entrikalarında rol almaya hazır değilse yahut bu girişimin KGB'nin bir numarası olduğunu düşündüyse de, siyaset alanında genç muhaliflerle bağlantı kurabilecek birçok kişiyi tanıyordu. Ama nihayetinde, kitaplarının bu işi onun adına yapmasını istemiş gibi görünmektedir. *Yaptığı* herhangi bir şey yüzünden hiç kimse tutuklanmayacak ya da ölmeyecekti. Nabokov'un babasının ve müttefiklerinin muazzam siyasi, entelektüel yeteneklerinin, vatanını kurtarmaya yetmediği ortaya çıkmıştı. Nabokov eylemlerin içinde doğrudan yer almayarak, kimseye zarar vermeyeceğine ve tarihin oyununa gelmediğine emin olabilecekti.

Nabokov'un ismi Soljenitsin gibi Rusya'da herkesin dilinde değildi. Ama korktuğu gerçekleşti; kendisine ulaşan fakat yanıt vermediği öğrenciler daha sonra başka sebeplerle, KGB tarafından götürüldü. Sonraki yıllarda bu grubun üyeleri tutuklandı, hapsedildi ya da askere gönderildi. Bazıları da Ural Dağları ya

54 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 431-2. Véra Nabokov'un Lauren Leighton'a mektubu.

55 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 431.

da Kolima'daki üçra noktalara sürüldü; birinin sürülme sebebi, Vladimir Nabokov'un öykülerini bulundurmasıydı.[56]

6

Nabokov *Solgun Ateş*'ten sonra, otobiyografisine döndü. Yıllarca önce metni Rusçaya çevirmişti; şimdi o varyanttan yola çıkarak, hayatının ilk kırk senesini tekrar gözden geçiriyordu. *Konuş, Hafıza*'ya fotoğraflar ve ilave soy ağacı bilgileri koydu, fark ettiği yahut başkalarının dikkat çektiği hataları düzeltti. Henüz *Solgun Ateş*'teki karşılıklı göndermeler çılgınlığından sıyrılamamışcasına, bir önsöz ve dizin ekledi; bu dizinde de kapsamlı, iç referanslı bir *Mücevherler* maddesi vardı. Dizinde ayrıca hem *Nova Zembla*'ya (kendi ifadesiyle, "onca yer dururken"), hem de Rusça ismi *Novaya Zemlya*'ya yer vererek, yine *Solgun Ateş*'e göz kırpıyordu.[57]

Nabokov ayrıca, 1964'de kalp kriziyle beklenmedik şekilde hayatını kaybeden en küçük kardeşi Kirill'i, iki paragrafla onurlandırmıştı. Kardeşinin yazdıkları ve Rus şiirine sevgisi hakkında sevecen sözler sarf eden Nabokov, Kirill'in son yıllarında mutlu biçimde bir araya gelmelerine dek geçen kırk yılın çoğunda, ayrı hayatlar yaşadıklarını belirtmişti.[58]

Fakat Nabokov'un yaptığı en önemli değişiklik, diğer erkek kardeşi Sergey'le ilgiliydi. *Conclusive Evidence*'ta ona yapılmış otuz bir atıfta pek bir değişiklik olmamıştı. Fakat Nabokov,

56 Slav araştırmacı Lauren Leighton, NABOKV-L, Nabokov Listserv'e, Véra Nabokov'la mektuplaşan Leningradlı genç yazarların başına neler geldiğini anlatan bir not göndermişti (Leighton, Lauren, NABOKV-L'e not, Nabokov Listserv, 14 Temmuz 1995: https://listserv.ucsb.edu/lsv-cgi-bin/wa?A2=nabokv-l;54cd537.950y). Mihail Meylakh, 1983'te *Konuş, Hafıza*'nın bir nüshasını bulundurduğu için tutuklanan yazardı.

57 "bir önsöz ve dizin": Nabokov yorumları alanında her an her yerde bulunan tavşan deliklerine dalma niyetinde olanlar için, Nabokov'un önsözünü, dizine değinerek bitirdiğini belirtmek faydalı olabilir: "O Dizin'in penceresinden bir gül tırmanır içeriye" (*Konuş, Hafıza*, 16). Dizinde sıralanan Nova Zembla'nın İngilizce ve Rusça varyantlarının yanı sıra, aslında bir gül türüdür Nova Zembla – dayanıklı, üretimi yaygın ve bir asırdan daha eski bir tür.
"onca yer dururken": *Konuş, Hafıza*, 52.

58 *Konuş, Hafıza*, 256.

on altı sene öncesinden bahseden bölümü erkek kardeşine dair anlatılarla genişletmişti. 1917'de Vladimir'le beraber St. Petersburg'dan kaçmalarının ardından Sergey, daha önce olmadığı şekilde Kırım'da ortaya çıkar; Rusya'da geçirdikleri son aylarda ağabeyiyle birliktedir. Sanki Yalta'da Sergey'e arkadaşlık etsinler diye, "tanınmış bir ressam" ve "bir balet" eklenir Kırım'daki sahnelere.[59]

Nabokov ayrıca, Sergey hakkında tamamen yeni iki sayfa eklemişti. "Çeşitli sebeplerle, diğer erkek kardeşim hakkında konuşmak bana son derece zor geliyor," diye başlayan bölümde, ikinci çocuk olarak dünyaya gelen Sergey'in nasıl gölgede kalmaya mahkûm olduğunu çeşitli şekillerde, teferruatlı olarak anlatır. Anne-babasının daha az üzerine düştüğü Sergey piyano çalışırken, kendisini "bir nevi külhanbeyi" olarak niteleyen Vladimir gelip, onu kaburgalarından dürter.[60] Nabokov daha sonra Sergey'in günlüğünü okurken onun eşcinselliğini keşfedişinden –eşcinsellik kelimesini hiç kullanmadan– bahseder. Anlattığına göre, günlüğü özel öğretmenlerine verdiği için, anne-babaları da nihayetinde orada yazanları görmüşlerdir.

Nabokov, *Conclusive Evidence*'ta bulunmayan daha neler söylemişti? Sergey solaktı; tenis oynardı; hayatı boyunca devam eden ağır bir kekemeliği vardı. Cambridge'te ayrı okullara gitmişlerdi ama bazı ortak arkadaşları vardı ve aynı dereceyle mezun olmuşlardı. İkisi de özel öğretmenlik yapıp İngilizce ve Rusça dersleri verdiler – Sergey Paris'te, Nabokov Berlin'de. Nabokov'un ülkeden kaçmasından iki buçuk yıl önce, Fransa'da "çok yakınlaşmış"lardı. Nabokov hoşça kal demeden St. Nazaire'e ve oradan Amerika'ya gitmişti. Savaş sırasında "dürüst ve korkusuz" Sergey, Berlin'de çevirmenlik yapmış ve çalışma arkadaşlarının önünde Nazileri eleştirmiş, bunun için tutuklanıp Hamburg'daki bir toplama kampına gönderilmiş, 1945'in Ocak ayında orada ölmüştü.

59 *A.g.e.*, 248.

60 *A.g.e.*, 257.

Vladimir Nabokov'un yarattığı dünyalarda, karakterlerin hayatları çok acayip olaylar içinde zirveye tırmanır: Lolita'nın annesine araba çarpar, *Bend Sinister*'ın Mariette'i askerlerin toplu tecavüzüne uğrar, Hazel Shade ve Kinbote intihar eder, Lolita çocuk doğururken ölür. Nabokov'un gerçek hayatında da böyle acı ölümler bulunduğu düşünülünce, belki buna şaşmamak gerekir.

Eserlerinde, hayatındaki birçok olay gibi ölüleri de anmanın yollarını bulmuştu Nabokov. *Yetenek*'te, yazar Fyodor'un sevgili efsanevi babası, Orta Asya'da çıktığı keşif gezisinde kaybolur. Fyodor'la annesi hayatlarını sürdürmeyi başarır ama on yıl sonra, ortak anılarını muhafaza etmek için işbirliğini sürdürürler. Fyodor uykusunda, kaybolan onca şeyin geri geldiğini ve babasının soluk kesen kucaklayışından duyduğu hazzı düşlemeden edemez.[61] Nabokov da, kaybettiği babasını düşlüyordu.

Solgun Ateş'te nazik, cömert John Shade, onu başka biriyle karıştıran akıl hastası bir adam tarafından vurulmadan hemen önce, evrene duyduğu inancı ifade eder. Başka bir beceriksizce suikast girişimine kurban gitmiş V. D. Nabokov gibi o da, kalbine giren bir kurşunla hayatını kaybeder. Brian Boyd biyografisinde, başka aşikâr benzerliklerin yanında, John Shade'in V. D. Nabokov'un doğum gününde vurulduğunu, böylece Nabokov'un "hayatındaki en grotesk ve trajik anı" kitabın yüreğine yerleştirdiğini belirtir.[62]

Ama Vladimir Nabokov'un genişletilmiş otobiyografisi, *Solgun Ateş*'in titrek, tuhaf yüreğinin başka bir odasını açığa çıkarır. Kinbote'un deli işi Zembla'sı gerçek dünyadaki Nova Zembla'dan doğmuş bir fanteziyken, Charles Kinbote ise Sergey Nabokov'un fantastik bir tahrifidir; Sergey de solak, mahpus, eşcinsel, tenis oyuncusu, zorbalığa karşı sesini yükseltmiş ve kırk dört yaşında hayatını kaybetmiş bir Rus sürgünüdür.[63]

61 *The Gift*, 355.

62 *The American Years*, 456.

63 Bu *Solgun Ateş* parellellikleri, *Lolita*'da "Hamburg" kelimesinin tekrar tekrar kullanılmasına (bkz. 109, 261 ve 262. sayfalar), trajik bir açıklama getirir. Bu görünürde Humbert'ın ismine dair bir oyundur, fakat Sergey'in yazgısını da yankılamaktadır. Humbert unutulmuş dünya tarihini anımsarken, yazarının

7

1945'te Nabokov, kuzeni Nicholas'tan, Sergey'in son aylarına dair bilgilere ulaşmasını istemişti. On yıl sonra kurmaca karakter Pnin'i, Mira Beloçkin'in ölümü hakkında bilgi edinmek için Washington D.C.'ye yollamıştı. Pnin, tıpkı Nabokov gibi birtakım bilgileri açığa çıkarmıştı fakat asla öğrenilemeyecek birçok şey vardı.

Söyleyebileceğimiz şudur: Sergey Vladimiroviç Nabokov (kamp kayıtlarında Sergej Nabokoff olarak geçiyor) daha önce bir kez, eşcinsel eylemlerde bulunduğu suçlamasıyla tutuklanmıştı. Fakat bozguncu ifadelerde bulunduğundan ötürü ikinci kez tutuklanışı, ölümcül bir farklılık taşıyordu; 1944'ün baharında onu Neuengamme Toplama Kampı'na gönderdiler.[64]

Sergey Neuengamme'ye vardığı sırada, mahkûmları trenlerle doğrudan kampa taşımak için raylar döşenmişti. Verimliliği artıran bu raylar mahkûmların yararı düşünülerek döşenmiş değildi ama onları en yakın istasyonun bulunduğu, sekiz kilometre ötedeki Hamburg'un Bergedorf banliyösüne kadar yürümekten kurtarıyordu.

Tıklım tıklım tren vagonları kampa geldiğinde, karşılama seremonisi hiç değişmiyordu. Köpekler uluyor, SS'ler gruptan ayrılanları kırbaçlayarak hizaya sokuyor, mahkûmlar taşların ya da toprağın üzerinde ilerlerken (ortada bir platform yoktu), subaylar onların anlayıp anlamadığını umursamaksızın, Almanca emirler yağdırıyordu.[65] Beşerli olarak sıraya girerek kampın güney ucundan tören alanına doğru yürüyen mahkûmlar, o sırada dikenli telleri, etraftaki viraneleri, Grimm Kardeşler'in masallarından çıkmışa benzeyen çatıları samanla örtülmüş evleri ve hiçliğe doğru uzayıp giden köy arazilerini inceleme fırsatı buluyorlardı.

---

amacına hizmet ediyor olabilir. Sergey'in *Solgun Ateş*'teki yerine dair daha fazlası için, bkz. Maar, *Speak, Nabokov*, 40-41.

64 Neuengamme Kamp Arşivleri.

65 "Le cérémonial est toujours le même..." *Neuengamme, Camp de Concentration Nazi* (2010), 185.

SS mensupları yoklamada, Neuengamme Toplama Kampı.

Mahkûmlar ilk yoklamaları yapılmak üzere kampın merkezine yürüyorlar, ölen ya da seyahat sırasında idam edilenlerin hesabı tutuluyordu. Yeni gelenler az sonra büyük binalardan birinin mahzenine sokuluyor, tüm kişisel eşyaları ellerinden alınıyordu. Soyuluyorlar, tıraş ediliyorlar, bitleri temizleniyordu; onlara farklı milletlere mensup bir sürü insandan toplanmış elbiseler veriliyordu –bir Macarın bluzu, kızıl yıldızı hâlâ üzerinde duran bir Sovyet şapkası– ve ayaklarına "Rus çorabı" denen, dikdörtgen biçiminde kesilmiş kumaşları sarıyorlardı.* Tahta tabanlı nalınlarla, köstümleri tamamlanıyordu; daha sonra, çalışmak için kamp alanı dışına gönderildiklerinde, onlara çizgili mahkûm üniformaları verilecekti.

Soykırımın asıl hedef olduğu, imha sürecinin etkili şekilde işlediği Auschwitz ya da Treblinka'dan farklı olarak Neuengamme, bir ölüm kampı değildi. Ama 1942'de Yahudi mahkûmların imhası bir politika olarak ortaya çıktığında bir grup

(*) Söz konusu kumaşlar koruyucu amaçlı olarak, ayağa bandaj gibi sarılırdı. Savaş yıllarında bilhassa Rus ve Doğu Bloğu ülkelerinin askerleri bu sargılama usulünü yaygın olarak kullanmışlardı – ç.n.

Yahudinin, başka mahkûmlarla birlikte idam edilmesine karar verilmişti. 1944'a kadar Neuengamme'ye yeni Yahudi mahkûm gönderilmedi.

Başka yerlerde eşcinsel mahkûmlar üzerinde tıbbi deneyler yapılıyordu; fakat Neuengamme'deki klinik canavarlık, bitlerden geçen tifüsün tedavisi için yapılan deneylerle ve savaşın sonuna doğru, verem mikrobu enjekte etmek suretiyle yirmi Yahudi çocuğun ölümüne sebep olmakla sınırlı kaldı.[66] Ancak, daha birçok ölüm ritüeli vardı. Muhafızlar mahkûmları önce kaçmaya zorluyor, sonra da vuruyorlardı. İnsanlar kendilerini elektrikli çite atarak intihar ediyorlardı. Kamp topografyasının parçası olan bir darağacı vardı. Hepsinin gerisinde, krematoryum saklıydı.

Mahkûmların her birine numara veriliyor, bu numaralar çinko künyelere basılıp zincirle boyunlarına asılıyordu.[67] Sergey, 28631 numaralı mahkûmdu.

Sergey'e ne görev verildiği büyük önem taşıyordu. Yakın yerdeki görevlere verilenler önce kil çukurlarında dehşet verici şekilde çalışıyor, sonra genellikle hafif silahlar fabrikasına, ardından kamp dışındaki projelere gönderiliyor, fabrikalarda kölelik ediyor, Müttefik Kuvvetler'in ilerleyişine engel olmak için antitank siperleri kazıyor, bombardımanların ardından moloz temizliği yapıyorlardı.[68]

Fransa'da Nabokov'a dert kaynağı olan ülkesizlik, kamplarda Sergey'e fayda sağlamış olabilir. Hiçbir tabiyet kaydı olmayan (elbiselerine de böyle yazılan) Sergey, Ruslara ayrılmış en

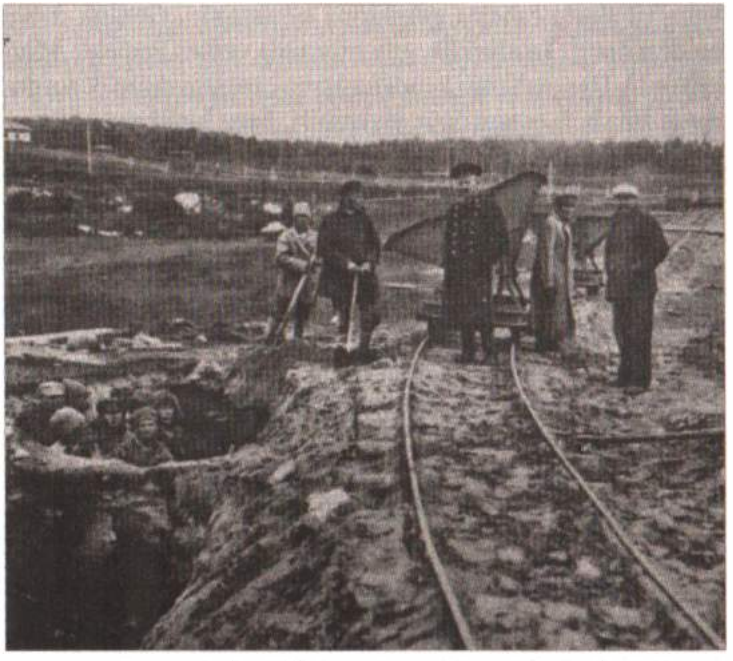
66 "bitlerden geçen tifüsün tedavisi için yapılan deneylerle": Neuengamme kaydı, USHMM internet sitesi, http://www.ushmm.org/wlc/article.php?ModuleId=10005539; "deneylerle": Dr. Heissmeyer tarafından seçilen 20 Yahudi çocuk, burunlarından sokulan tüplerle akciğerlerine tüberküloz mikrobu üflenmek suretiyle enfekte edilmişti. Müttefik Kuvvetler ilerlediği sırada tesisten çıkarılan çocuklar, morfin iğnesi yapılarak asılmıştı. Hiç kimse deneylerden haberdar olmasın diye, onlardan kalanlar yok edilmişti. Deneyi yürüten doktor, savaştan sonra yirmi yıl boyunca Doğu Almanya'da mesleğini icra etmeye devam etmiş (bu ülke eğitimli tıp profesyonellerine muhtaçtı), tesadüfen yerel bir parti yetkilisiyle karşılaşıp mahkemeye çıkarılmış, hayatının geri kalanını cezaevinde geçirmişti.

67 *Neuengamme, Camp de Concentration Nazi*, 197-8.

68 Reimer Möller'le Kasım 2011'de yapılan mülakat.

Tel örgülerin ardındaki mahkûmlar, Neuengamme Toplama Kampı.

Kamp mahkûmları tuğla fabrikasına giden dar demiryolu hattının bir bölümünde çalışıyor, Büyük Solovetski Adası, 1924-25.

sert çalışma ortamlarından ve gaddarca şartlardan kurtulmuştu muhtemelen; onun varışından önce, kamptaki bir gaz odasında Zyklon B gazıyla dört yüzden fazla Rus öldürülmüştü.[69] İkinci tutuklanışı eşcinsel eylemlerinden ötürü değil başka bir suçtan olduğu için, Sergey birtakım tacizlere uğramamış, giysisinde Neuengamme'deki eşcinselleri işaret eden pembe üçgeni taşımak zorunda kalmamıştı.

Tipik bir gün, sabah saat 5:00'te başlıyordu. Mahkûmların el-yüz yıkayıp tıraş olmak için yirmi dakikaları vardı; tıklım tıklım tesislerde temiz su bulabilirse şayet. Ama tıraş olmamak gibi bir seçenekleri yoktu. Kontrolde yakalandıkları takdirde ceza alabiyorlardı. Bir bardak suyla banyo yapmışlığı olan becerikli Sergey, herhalde dişini fırçalama imkânından yoksundu.[70]

Kahve, ekmek ve marmelat bozuntusu yiyecekler barakalarda servis ediliyordu; ardından mahkûmlar sıraya diziliyor, yoklamaları alınıp çalışma gruplarına ayrılıyordu. Günlük mesai on dört saatti. Tekdüzelik, gün ortasında verilen yemekle bölünüyordu. Her mahkûm kendi kaşığını, çanağını taşımak zorundaydı ama herkes tam öğün yiyemiyor, hatta hiç yiyecek alamayanlar oluyordu.

Gün sonunda yine yoklama yapılıyordu. Ama kimi hasta düşmüş, kimi ölüvermiş kişiler olduğundan akşam yoklaması üç saat kadar sürüyor, dolayısıyla yatağa girmeden önce barakalarda geçirecek boş vakit kalmıyordu. Kampın daha önceki günlerinde, Sergey'in gelişinden evvel, akşam sayımı SS'lerin elindeydi. Onlar da ellerinin altındaki on bin kişinin hesabını tutmak hususunda çok beceriksiz ve yavaş oldukları için, hazırolda bekleyen mahkûmlar her defasında sefil oluyorlardı. Fakat 1944'te, personel sayımı konusunda geçmiş tecrübesi bulunan eski bir işadamı yetkilendirilmiş, mahkûmların gün

69 Sergey'in Neuengamme'de geçirdiği aylarda, Ruslar kamp nüfusunun en geniş grubunu oluşturuyordu. Diğer önemli mahkûm grupları arasında Polonyalılar, Fransızlar, Norveçliler vardı; bununla beraber, başka bir çok ülkeden mahkûmlar da mevcuttu. "Death, Neuengamme Concentration Camp". Neuengamme internet sitesi: http://www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de./index.php?id=990

70 Reimer Möller'le Kasım 2011'de yapılan mülakat.

sonunda çektiği sıkıntıyı göz önünde bulunduran bu adam, işi hızlı tarafından halletmek için elinden geleni yapmıştı.[71]

Mahkûmlara ufak tefek imkânlar sağlama yönündeki tuhaf hesaplar çerçevesinde, Nazi kamplarında kalanların bile yardım paketleri almasına izin vardı; Sergey de bu paketlerden almıştı. Savaştan sonra onun Paris'teki kuzenlerini arayan kişilere göre Sergey, aldığı giysi ve yiyecekleri, mahkûm arkadaşlarına dağıtmıştı.[72]

Birçok şeyi kesin olarak bilmek mümkün değildir. Bazen yoklamayla yatağa girme vakti arasında mahkûmlara, giysilerini, alet-edevatlarını temizleyebilecekleri bir saatlik süre veriliyordu. Barakalardan çıkmalarına izin yoktu ama belli bir özgürlük içinde konuşabiliyorlardı. Tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nın kamplarında, Solovki'nin dehşetinde, ilk toplama kamplarının inşa edilmesinin üstünden geçen elli yılda olduğu gibi toplanıp, dışarıdaki hayata, kaybolup giden ve artık geri gelmeyecek şeylere dair konuşuyorlardı. En sevdikleri yiyecekleri söylüyorlar, birbirlerine yemek tarifleri veriyorlardı; yurtlarından, sevdiklerinden bahsediyorlardı; fantezilerini, hatıralarını anlatıyorlardı.[73]

Neuengamme'de numara verilmiş yüz binden fazla mahkûm vardı; bunların ancak yarısı hayatta kaldı. Mahkûmların kampa varıştan itibaren ortalama hayat süresi, on iki haftaydı.[74] Sergey Nabokov buraya geldiğinde, birçoklarından daha sağlıklıydı belki; farklı becerileri sebebiyle kendisine ağır umumi işler yerine, idari görevler verilmiş de olabilir. On ay gibi olağanüstü bir süre boyunca hayatta kaldı. Gelgelelim bu aylar lanet miydi, nimet mi bilinmez; çünkü yeterince uzun değildiler nihayetinde. Sergey 10 Şubat 1945'te öldü.[75]

Amerikan ordusu güneydeki Bichenwald ve Dachau'yu kur-

71 *A.g.e.*

72 Grossman, "The Gay Nabokov", Salon.

73 Reimer Möller'le Kasım 2011'de yapılan mülakat.

74 *A.g.e.*

75 Neuengamme ölüler defteriyle hastane kayıtları, Sergey'in 9 Ocak'ta mı, 10 Ocak'ta mı öldüğü hususunda farklılık arz eder. Fakat kamp arşivcisi Reimer Möller, doğru tarih olarak 10 Ocak'ı belirlemiştir.

tarıncaya dek üç zorlu ay geçti. Ordu öylesine hızlı ilerliyordu ki, bu kamplarda görev yapan personel, suçlarını açıkça ortaya koyan kayıtları gereğince ortadan kaldıramadı.[76]

Ancak Neugamme, kurtarılan son kamp oldu; ilk İngiliz birlikleri oraya ancak 2 Mayıs'ta vardı; böylece, kayıtların imha edilebileceği birkaç hafta daha geçmiş oldu. Kamp dışındaki hayatla kampın içindeki hayatın bağlantısını sağlayacak yönetsel ayrıntıların birçoğu, Neuengamme krematoryumunda yakıldı.[77]

Fakat Neuengamme'den sağ kurtulmuş, olup biteni anlatmaya can atan mahkûmlar, delile ihtiyaç duyacaklarını önceden biliyorlardı. O yüzden kayıtları ellerinden geldiğince sakladılar. Kurtarılanlar arasında, tutukluların vücut sıvıları üzerinde yapılan testlerin sonuçlarını içeren laboratuvar defterleri –kampta ölen binlerce mahkûmun varlığına dair yegâne kanıt– ve *Totenbuch* vardı: Sergey Nabokov'un ölüm kaydının yer aldığı defter.

8

Nabokov'un eserlerinde Hermann'dan Kinbote'a kadar, en çok şey görüp geçirmiş kişiler genellikle deliler, katiller, hayatın kaybedenleri yahut ucube gözüyle bakılanlardır. (Nabokov bir keresinde öğrencilerine, "Ucubeleri kutsayalım," demişti.) Bunlar tarihten kaçmak isterken deliliğe savrulur, yine de geçmişlerinden yakayı sıyıramazlar.

Solgun Ateş'in anlatıcısı melodramatik ve benmerkezcidir; ona genellikle kitabın kötü adamı gözüyle bakılır. Sergey'in bire bir yansıması değildir; ama romandaki varlığı, hikâyenin bütününü değerlendirmeden yargıya varan okurlara yönelik bir azar olduğu gibi, ayrıca Nabokov'un kendi kardeşine göstermeyi isteyip de başaramadığı hoşgörü için özür niteliğindedir. Nabokov *Konuş, Hafıza*'da Sergey'i anarken, "Hayatı boyunca, umutsuzca bir şey talep etti –merhamet, anlayış, ya da her ne

76 Reimer Möller'le Kasım 2011'de yapılan mülakat.

77 *A.g.e.*

idiyse– şimdi bu isteğin farkına varmak, artık hiçbir şeyi değiştirmez ve telafi etmez." diye yazar.[78]

Nabokov *Solgun Ateş*'in yayımlanmasından yıllar sonra, otobiyografisini Sergey'in hayatından ayrıntılar içerecek şekilde gözden geçirmekle, en yenilikçi kitabına dair yeni bir kavrayışın ortaya çıkmasına imkân tanıdı. Nabokov derslerinde, "büyük romanlar büyük masallardır," demişti. "*İnfaza Çağrı*"nın celladı da, "İnsanlar ancak masallarda hapisten kaçar," demektedir.[79] Dolayısıyla Nabokov, frapan tavırlı müteveffa kardeşinden yola çıkarak yarattığı sorunlu karakterin, kamplarla dolu bir kıtadan kaçabildiği bir masal kurgulamıştır. Yeniden dünyaya gelen kardeş, Amerika'ya paraşütle inebilir, çektiği acılara dair şikâyetlerini dile getirmek yerine, dehşetin yerine koyduğu çılgınca fantezileriyle ve şiirle avunabilirdi; sanki (dört ay ya da yirmi yıl gecikmiş olarak) onun günlüğünü yeniden okuyup, kurduğu hayalleri ortaya çıkarmak mümkünmüş gibi. *Solgun Ateş*, kısmen Gulag kurbanlarına bir ağıt, kısmen de Nabokov'un kendi hayatındaki ölülere adanmış bir anıt olarak ışıldamaktadır.

78 *Konuş, Hafıza*, 258.

79 "masallardır": *Edebiyat Dersleri*, 2; "hapisten kaçar": *İnfaza Çağrı*, 114.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Soljenitsin'i Beklerken

1

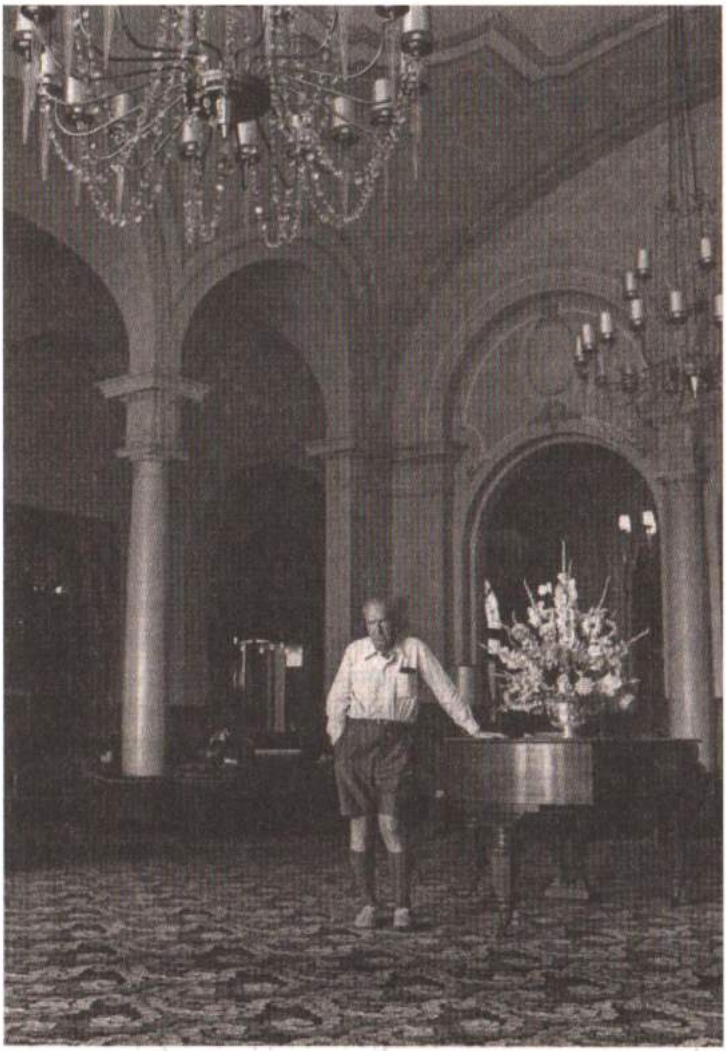
Nabokov *Konuş, Hafıza*'yı yeniden gözden geçirmesinin ardından, ömrünün son on yılında dünyadan iyice uzaklaşacak, yarattığı evrenlere iyiden iyiye gömülecekti. Montreux'deki "portatif Kış Sarayı"nın yalıtılmışlığı, Nabokov'a geçmişi saklayabileceği cazip bir şimdiki zaman sağlayan dünyevi ortamdan ve insani etkileşimlerden, büyük ölçüde ayırmıştı onu.[1] Sonuç olarak geçmişle gelecek, eserleri üzerinde denetim sağlamak için mücadeleye girmiş, bu da tutarlılığın bazen ortadan kaybolmasına yol açmıştı.

Nabokov okurlara, unutulmuş geleceği ve şimdiki zamanın iki yüzlülüklerini anımsatmaktan vazgeçmemişti henüz; ancak bu hususta coşkusu giderek azalmıştı. Son dönemini, en iyi eserlerini biçimlendiren disiplinden yoksun biçimde onlarca yıla yayılmış romanlarıyla, ölüme ve ahirete atıfa bulunan kitapları arasında bölünmüş halde geçirdi.

Annesi gibi Nabokov da işaretlere, kötü alametlere inanır,

---

1 "portatif Kış Sarayı": John Leonard'ın 29 Kasım 2001'de *The Nation*'da, Isaac Babel hakkındaki "The Jewish Cossack" yazısında Nabokov'dan bahisle kullandığı ifade.

Nabokov Montreux Palace Oteli'nde, 1973.

bilhassa rüyalarına önem verirdi. Öteden beri kâbuslar görürdü; son yıllarında gördüğü kâbusların birinde, yatak odasına Véra ve onun için giyotin yerleştirilmişti. Ama *Konuş, Hafıza*'yı yeniden gözden geçirmesini takip eden on yılda, geceleri, doldurulması imkânsız boşluklardan geçen hayallere dalıp dalıp gider olmuştu. Sergey'i düşlüyordu. Edmund Wilson'ın arkasından yaklaşıp onu şaşırttığını, ardından yeniden mutlu bir dostluk kurduklarını tasavvur ediyordu. Başka bir gece Nabokov'un babası onu ziyarete gelmiş, hayal ürünü bir kumsalda suratı asık ve solgun halde oturmuştu.[2]

Düşlerinin arasında, *Ada ya da Arzu: Bir Aile Tarihçesi*'ni tamamladı; Nabokov'un yıllardır üzerinde kafa yorduğu zaman ve mesafe kavramlarından doğmuş bir romandı bu. *Anna Karenina*'nın ilk cümlesini tersine çevirerek başlayan romanda –"Bütün mutlu aileler az çok birbirinden farklıdır; bütün mutsuz aileler ise az çok birbirine benzer"– Nabokov, aile hayatını ters açıdan betimleyen bir bakış sunar.

Şaşkınlık uyandıran cinsel durumlara düşkünlüğünü koruyarak, *Lolita*'daki üvey baba Humbert'ın ensest parodisinden, daha basit bir kardeşler arası birlikteliğe geçer. Romanın âşık kardeşleri Van ile Ada, bizimkinden farklı bir gerçeklikte yaşayan, fasılalı fakat ömür boyu süren bir ilişkiye kapılmış iki karmaşık insandır. Hayatlarına edebiyattan, tarihten alınma, kaybolmuş ve yeniden oluşturulmuş parçacıklar serpiştirilmiştir.

Nabokov'un en eski romanı olan kitap, cinaslarla, kelime oyunlarıyla, alttan ilerleyen olay çizgileriyle ve Çehov'dan Tekvin'e kadar her şeye göz kırpan göndermelerle kurulmuş bir labirent içinde ilerler. Âşıkların elem verici ayrılığına ve sevinçli tekrar bir araya gelişlerine dair gevşek anlatımı içinde her şeyi bir araya getiren *Ada*, Nabokov'un en daldan dala atlayan romanıdır kesinlikle. Ama neredeyse Nabokov'un tüm olgunluk

2 "Öteden beri kâbuslar görürdü": *Konuş, Hafıza*, 108-9; Boyd, "New Light on Nabokov's Russian Years"; "giyotin yerleştirilmişti": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 347; "Sergey'i düşlüyordu": Vladimir Nabokov günlüğü, 1967, Berg; "yeniden mutlu bir dostluk kurduklarını": *The American Years*, 499; "babası onu ziyarete gelmiş": Vladimir Nabokov günlüğü, 1973, Berg Koleksiyonu.

dönemi eserlerinde olduğu gibi, arka planda tehditkâr bir tarih akmakta, Van ile Ada'nın karmaşık hatıralarına bir şeyler gizlediklerini sezdirmektedir. Gizli bir yerdeki kanla şişmiş sivrisineklere, büyük "T" ile yazılan Terör'e, Van'in grotesk biçimde genç bir oğlana tecavüz edişine ve bir okuldaki "ilk hapis cezası"na dair müphem ve bağlantısız sözler, manzarayı iyice istikrarsız kılar.[3]

Van ile Ada'nın dünyası olan Demonia, 19. ve 20. yüzyılın dünya benzeri yerleşimlerinin bir bileşimidir. Demonia'da Tatar imparatorluğu doğuda hüküm sürmektedir; Van ile Ada'nın sülalesinin de içinde bulunduğu Ruslar, yıllar önce Kuzey Amerika'ya yerleşmek üzere taşınmışlardır. Terra adındaki bir başka, yahut gerçek dünyaya dair efsaneler eksik değildir; fakat Terra'ya inanmak bir tür ruh hastalığı olarak kabul edilir. Bir psikiyatrist-psikolog olan Van, böylesi sanrıları bulunan hastaları incelemektedir. Van gençliğinde bir mahlas kullanarak yazdığı *Terra'dan Mektuplar*'da bu hastaların inançlarından bahsetmiş, fakat kitap sadece bir avuç kişi tarafından okunmuştur.

Bununla birlikte, belki Van ile Ada'nın hayal güçlerinin bir ürünü olan şey, Demonia'nın tuhaf dünyasıdır; Van bazen orada baş aşağı, elleri üzerinde yürüyerek dolaşır. Kitabın başlarında Demonia'daki aile hayatlarını anlattıkları esnada, Ada parantez içinde verilmiş bir notla, rüya araştırmaları haricinde hiç var olmamış bir yerden böyle hevesle bahsetmek doğru mu, diye sorar. Romanın ortalarında Van, rüya içinde rüya mı görüyoruz acaba, diye düşünür. Başka bir yerde Ada, Van'a heyecanla şöyle der: "İnanıyor musun, inanıyor musun Terra'nın varlığına?" Söylediğine göre Van'ın, diğer dünyanın gerçekliğini kanıtlamak istediğini bilmektedir.[4]

---

3 "kanla şişmiş sivrisineklere": *Ada*'da sıklıkla sivrisinek mecazı kullanılır (bu, sayfa 108'dedir), fakat gizli bir yaşam alanındaki karnı iyice doymuş böceklere yapılan atıf, Solovki ve diğer kamplardaki en kötü işkencelerden birini yankılar. 1925'lerde Amerika ve Avrupa'daki gazetelerde bu işkenceden bahsedilmiştir. Mahkûmlar, sivrisinekler işkence etsin diye çıplak olarak dışarı gönderilir ya da bağlanırlardı. Robson, *Solovki*, 238.

4 "rüya araştırmaları haricinde": *Ada ya da Arzu*, 15; "Terra'nın varlığına": *Ada ya da Arzu*, 264.

On yıllar sonra ünlü bir yönetmen, eski belgesel filmleri kullanarak Van'ın Terra hakkındaki kitabını son derece popüler bir filme uyarlar. Ancak kitabın son sayfalarında, kısa süre için Van'a şöhret kazandıran Terra hikâyelerinin yarattığı moda hakkındaki bahisten sonra, anlatıcılarımız hükümetin gerçeği kendilerinden sakladığına kâni olmuş binlerce inananın Van'a yolladığı mektupları anlatır. Bu inananların fikirleri Van'ın olaylarla ilgili anlatımına, sanki konuşan kendisiymiş gibi görünmeye başlayıncaya değin sızar; Van ile Ada'nın beş yüzü aşkın sayfa boyunca büyük bir dikkatle kurduğu hikâye, çözülüp gider: "Dünyamız aslında yirminci yüzyılın ortasında *idi*. Terra, Almanya'nın zafer düşlerini gerçekleştirirken kaçınılmaz olarak ürettiği azap ve işkenceye, kabadayılarla canavarlara maruz kaldıktan sonra bir nekahet dönemine girmişti. Rus köylüleriyle şairleri ... sürülüp götürülmemişlerdi; tam şu anda, Tataristan'ın esir kamplarında ölüyorlardı."[5]

Nabokov bir kez daha karakterlerini gerçeklikten koruyan bir sanrı yaratmış yahut karakterlerinin böyle bir gerçeklik yaratmasına imkân tanımıştı; hem de Nabokov'un çağının destansı olayları –Yahudi soykırımı ve Gulag– kitaptan sökülüp atılamazken. Van ile Ada birbirlerine sığınarak tarihin son asırlarını, çarpıtılmış bir dünyada bir araya getirirler; bu dünyada, görünüşte ruh hastası olanlar gerçekliğin en çok farkında olanlardır; hakikati bilenler psikiyatrik inceleme konusudur.

Van ile Ada'nın fantastik tasavvurlarının dönüp durduğu dünya, nihayetinde kamplara döner; belki arka planda hep onlar vardır. Nabokov *Ada* üzerine çalıştığı sıralarda gazetelerin, dergilerin Sovyet muhaliflerini cezalandırmak için kullanılan psikiyatrik analizlerden bahsettiğini belirtmek, yerinde olabilir. Bu uygulama yeni değildi; on yıllardır, itaatsizler akıl hastanelerine sevk edilmekteydi. Fakat Rusya'da yine gündemi meşgul eden davalar görülmeye başlayınca, böylesi psikiyatrik istismarlar kamuya mal olmaya başladı. Rus yazarı Valeri Tarsis eserlerini yurtdışında yayımlattığı için akıl hastanesine gönde-

5 *Ada ya da Arzu*, 582.

rilmiş, ona göçmenlik hakkı tanınıncaya dek, davası Batı'da bir *cause cèlébre** olmuştu.[6]

Sovyetlerin psikiyatrik "tedavileri", komedi malzemesi olacak denli iyi biliniyordu. Kruşçev'in gözden düşmesini takip eden haftalarda hiç ortalarda görünmemesine değinen bir başyazıda, bu eski liderin, tıpkı iktidarda bulunduğu yıllarda birçok insanın başına geldiği gibi, zorla hastaneye yatırılmış olabileceğinden dem vuruluyordu. Nabokov'un *Ada* üzerinde çalıştığı son sene, dünyanın çeşitli yerlerindeki gazetelerde bir grup Sovyet matematikçisinin, muhalif entelektüellerin yargılanmasına karşı çıktığı için akıl hastanesine yatırılan bir meslektaşları hakkında yaptıkları basın açıklaması yer almıştı.[7]

Fakat Nabokov'un *Ada*'sı yayımlandığında, modern Rusya'ya dair bir yorum gibi görülmedi; kasvetli güncel olayları yansıtma yöntemlerinden ziyade, içindeki fantastik bileşenler, gerçekliği karmaşıklaştırmak için seçilmişe benzeyen yordamlar sebebiyle takdir edildi ya da nefret uyandırdı. Bir sürü stüdyo temsilcisi, zihinlerinde *Lolita*'yla Montreux'ye gitti; hepsi metin için şanslarını denedi, her birine kitabın film hakları için teklifte bulunma şansı sunuldu.[8]

Nabokov'un karakterleri farklı bir Rusya yaratırken, yazarın kız kardeşi Elena, gerçek dünyadaki Rusya'yı ziyaret etmeye

---

(*) Çok sayıda insanın ilgisini çeken bir hukuk davası ya da olay – ç.n.

6 "gündemi meşgul eden davalar": 1960'larda, Daniel'in halka açık mahkemesi ve Yesenin-Volpin'in devlet tarafından tekrar akıl hastanesine yerleştirilmesinin ardından, Yuli Daniel ve Aleksandr Yesenin-Volpin'in istekleri dışında akıl hastanesine yatırıldıklarına dair haberler yayılmıştı. 1971'de vakalarla ilgili gerçek kayıtlar Batı'ya kaçırılıncaya değin, Dünya Psikiyatri Birliği bu konuda kamusal duruş sergilememişti. O zaman dahi, birlik Sovyetler'deki uygulamaları resmî olarak kınayıncaya dek altı yıl geçmişti. "Soviets finally condemned for psychiatric malpractice", *New Scientist*, 8 Eylül 1977, 571.

"akıl hastanesine yatırılan": Shabad, Theodore, "Soviet Said to Jail Writer Suspected of Criticism Abroad", *The New York Times*, 19 Ekim 1965, 1.

7 "eski liderin": Sulzberger, C. L. "Foreign Affairs", *The New York Times*, 28 Ekim 1964, 44; "bir grup Sovyet matematikçisinin": Devlet, matematikçi Aleksandr Yesenin-Volpin'i ilk kez akıl hastanesine yatırmıyordu üstelik. 1968'deki bu vakaya dair bilgiler için, bkz. "Action on Dissident Protested in Soviet", *The New York Times*, 13 Mart 1968, 6.

8 *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 330.

hazırlanıyordu. 1969'dan itibaren neredeyse her sene Sovyetler Birliği'ne gitmeye başladı.[9] Seyahatleri sebebiyle Roman Jakobson'la birlikte çalışmayı kesen Nabokov, kız kardeşinin ziyaretlerine gücenmemişe benzemektedir.

Nabokov Sovyetler Birliği'ne gitmedi; bunun yerine İsrail'i ziyaret etme planları yaptı. 1970'in sonunda bu ülkeye davet edilmiş, oradaki kelebekleri görmek istemişti; bununla birlikte Nabokov'un seçimi, onun siyasetinin bir uzantısıydı da. İsrail'i Sovyetler Birliği karşıtı, demokratik bir devlet olarak destekleyen Vladimir ile Véra, 1967'de Fransa'nın Altı Gün Savaşı'na* verdiği tepkiyi protesto etmek için, oradaki tatillerini yarıda kesmişlerdi.[10]

İsrail karşıtı saldırılardan sonra Nabokov, komşularını Bolşevik yardakçıları olarak yaftaladı, Berne'deki İsrail Sefareti'ne para yolladı. Bununla beraber dinî kısıtlamalardan hazzetmediğinden, Tenişev'de birlikte okuduğu, İsrail'deki gayri muhafazakâr Yahudilere daha fazla özgürlük tanınması için uğraş veren bir arkadaşına da destekte bulundu. Kendisine doğrudan yardım etmiş örgütlere para yollamayı sürdürdü; yani Rus Edebiyat Fonu'na ve Rus Yahudiler Birliği'ne.[11]

Arkadaşlarına uluslararası komünizm tehditi hakkında dile getirdikleri hep aynıydı ama olanca katılığına rağmen, bazen sessiz kalmayı seçiyordu. Montreux'ye gelen bir ziyaretçisine, şehirdeki sol eğilimli tanışlarıyla "hiç Vietnam'a dair konuşmadığını" söylemişti. Eski arkadaşlarını davet eden Véra, "hiçbir şekilde Vietnam ya da siyaset konularını tartışmayacaklarına" söz veriyordu.[12]

---

9 *The American Years*, 569.

(*) İsrail ile Arap komşuları Mısır, Ürdün ve Suriye arasında 5 Haziran 1967'de başlayan ve 6 gün süren savaş. Savaş sonunda kesin bir zafer kazanan İsrail, topraklarını dört katına çıkarmıştı – ç.n.

10 "oradaki kelebekleri görmek istemişti": Nabokov'un gerçekleştiremediği İsrail gezisine dair bütünlüklü bir tartışma için, bkz. Yuri Leving, "Phantom in Jerusalem", *The Nabokovian*, Sonbahar 1996, 30-44; "Fransa'nın Altı Gün Savaşı'na verdiği tepkiyi": *The American Years*, 526.

11 *The American Years*, 582.

12 "hiç Vietnam'a dair konuşmadığını": *His Life in Part*, 216; "eski arkadaşlarını davet eden": *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 343.

Fakat siyaset nasıl Nabokov'un bütün hayatını etkilediyse, Soğuk Savaş'ın dinamikleri de her şeyi etkiliyordu. *Ada*'nın 1969 baharında yayımlanmasından birkaç hafta sonra, hem Nabokov hem de Soljenitsin, George Kennan'ın başkan seçildiği Sanat ve Edebiyat Akademisi'nin ödülüne layık görüldüler.

Nabokov törene katılmayı planlıyordu ama Véra'nın gözünde bir rahatsızlık baş gösterince, seyahate çıkması mümkün olmadı. Soljenitsin de yoktu törende; Moskova'da bulunan yazar kısa zaman önce, Yazarlar Birliği'nin onu ülkeden çıkarma düşüncesinin üzerinde durduğunu öğrenmişti.

Kennan hazırladığı konuşmada, sorunlu bir dönemde sanatın taşıdığı öneme değindi. "Esas olan," diyordu Kennan, "zarafet, incelik ve kudretle kendini ifade etme iradesidir."[13] Bahsettiği yazarlardan biri sadece zarafetinden, diğeri sadece kudretinden ötürü övgüye mazhar olsa da, kendini böylesine iyi ifade eden yazarlar tasavvur etmek zordu.

2

Lolita'nın yayımlanmasından sonra, ustanın sözlerini inceleyen, şifreli ifadeleri üzerine düşünen Nabokov meraklıları ortaya çıktı. O zamana kadar kendisi için yarattığı kamusal görüntüye –tarihin ezemediği, sindiremediği nazik, büyüleyici kozmopolit– sıkı sıkıya bağlı kalan Nabokov, eserlerini inceleyen ilk araştırmacıları gözlemleyecek kadar yaşadı.

Nabokov'un Cornell'deki öğrencilerinden Alfred Appel, 1970'te *Lolita*'nın açıklamalı bir varyantını hazırlamış, 200 sayfadan fazla tutan notlarla kitabın edebi referanslarını, yabancı dildeki ifadelerin çevirilerini vermiş, tekrarlanan izleklere dikkat çekmişti. Appel romanı okuyan çoğu kişinin gözünden kaçmış şeyleri yakalamıştı; başka birtakım şeyleri de suç ortağı Nabokov'dan öğrenme şansına sahipti.

Appel *Lolita* boyunca masalsı bir tarihin ve Edgar Allan Poe

13 Fosburg, Lacey, "Art and Literary people urged to look inward", *The New York Times*, 22 Mayıs 1969, 52.

göndermelerinin yanı sıra, "Yahudi karşıtlığı izleği"nin de aktığını saptamıştı. Nabokov Humbert'ın, Lolita'yla aynı sınıftaki bir kıza acıdığına dikkat çekmişti; kız Yahudiydi.[14] Appel ayrıca, önceki veya sonraki eserlerle bağlantılı olarak *Lolita*'ya yansımış ya da kuvvetlendirilmiş fikirlere de parmak basıyordu. Romanı açıklamaya çalışırken, Nabokov'un 1923'te yazdığı Gezgin Yahudi hikâyesinden satırlara başvurmakla beraber, *Lolita*'da Humbert'ın Yahudi olduğuna inanan birçok insanın yanıldığı kanısındaydı.[15]

Nabokov Appel'in, eseri için açıklamalar hazırlamasından memnun olmuşa benziyordu. Kendisini ziyarete gelen bir çevirmenle sohbetinde, neşeli bir tavırla Appel için, "Yazdıklarımı en küçük ayrıntısına kadar inceliyor. ... Her yazara böyle biri lazım," demişti.[16] İlişkileri içinde, Appel'in hamaratça emeğinin karşılığında ona hazineler sunmuştu; bu hazineler, sunduğu dostluk ve *Solgun Ateş*'teki kraliyet mücevherlerinin yerini belirttiği bir mülakattı.

Yetki vereceği bir biyografi yazarı arayan Nabokov için, ilk akla gelecek isim Appel olabilirdi; fakat Rusça bilmiyordu. O yüzden Nabokov, Andrew Field'a yöneldi. Field yüksek lisansını Columbia Üniversitesi'nde tamamlamış ve o sırada Harvard öğrenci değişim programıyla Moskova Üniversitesi'ne gitmişti. Nabokov'un 1964'te Amerika'ya son gelişinde Field ona yaklaşıp, Sovyetler Birliği'ndeki günlerinde eline geçen bir kita-

---

14 Gavriel Shapiro, "*Lolita* sınıf listesi"nde, romanı Rusçaya çevirdiği sırada Nabokov'un, Irwing Flashman'in adını Moisei Fleishman'e çevirerek adamın Yahudiliğini vurguladığından bahseder. Romanın başlarında, bir hakarete "Yahudi" ("*kike*") kelimesinin ilk kısmı eklenmişti; yeni okurlar için Yahudi karşıtlığı izleğini tekrar işleme imkânı bulan Nabokov'un, bu izleği birden fazla yerde vurguladığını anlıyoruz. *Cahiers du Monde Russe*, XXXVII, 3 Temmuz-Eylül 1996, 317-335.

15 *The Annotated Lolita*, liii.; "Vladimir Nabokov": Andrew Field *Vladimir Nabokov: His Life in Art*'ta, Nabokov'un olgunluk dönemi kitaplarının temelinde, 1920'lerde belirginleşen tohumların bulunduğunu gözlemler. Sonradan Appel'in de yapacağı gibi, Nabokov'un *Agasfer*'ini ve bu eserin Gezgin Yahudi izleğindeki köklerini, gelecekte dönüşeceği *Lolita*'ya bağlar (79).

16 Levy, Alan, "Understanding Vladimir Nabokov: A Red Autumn Leaf is a Red Autumn Leaf, Not a Deflowered Nymphet", *The New York Times Magazine*, *31 Ekim 1971*, 20.

bı vermişti: Nabokov'un babası tarafından yazılmış bir ceza hukuku makaleleri derlemesi.[17]

Bu kadar nadir bir hediye Nabokov'un yüreğini ısıtmıştı mutlaka; Field'ın kendi eserleri hakkında hazırlamakta olduğu kitabın müsveddesini dikkatle gözden geçirdi. Field'ı eserlerinin bibliyografyasını hazırlamaya davet etti. 1968'de Field, Nabokov'un yaşam öyküsünü yazıp yazamayacağını sordu. Aldığı yanıt olumluydu.[18]

Field, itibarlı bir isim olmanın yanı sıra, başka sebeplerle de çekici görünmüş olabilir. O zamana dek, birkaç yıl boyunca, Devrim öncesi Rus edebiyatı ve Sovyet kurmacası hakkında metinler yazmıştı. Ayrıca çoğu genç ve okumuş Amerikalıdan farklı olarak, Sovyetler Birliği'ndeki şartlara dair kavrayış sahibiydi. 1964'te eşiyle birlikte Moskova'dan yola çıkan Field, Sovyetler Birliği-Polonya sınırındaki muhafızlarla anlaşmazlığa düştü. Vizesinde bir sorun göründüğü için inatlaşma yaşandı, Field tutuklandı. Bu hadise, uluslararası bir soruna dönüştü. Dışişleri Bakanlığı, Polonyalı yetkililer tarafından esir tutulan genç Amerikalı için bir basın toplantısı düzenledi. Field on gün mahpus kaldıktan sonra kefaletle serbest bırakıldı. Salıverilmesinden iki hafta sonra, bir subaya saldırdığı suçlamasıyla mahkemeye çıkarıldı. Hüküm giyip sekiz ay hapse mahkûm oldu ama cezası ertelendi. Polonya'dan ayrılmasına izin verilinceye dek, iki hafta daha beklemek zorunda kaldı. Bu zorlu hikâye Şubat'ın ilk haftalarında gün be gün gazetelerde yer aldı; Associated Press ve United Press International telgrafla, Field'ın tutuklanmasına dair yarım düzineden fazla haber geçmişti.[19]

17 *The American Years*, 483.

18 *His Life in Part*, 8.

19 "uluslararası bir soruna": "U. S. Student Held by Poland On Issue of Border Transit", *The New York Times*, 1 Şubat 1964, 3; "on gün mahpus": Field, Andrew, "Prime Exhibits", *The New York Times*, 18 Eylül 1966, 419; "mahkemeye çıkarıldı": "Poles Free U.S. Student after Prison Sentencing", *The New York Times*, 16 Şubat 1964, 16; "iki hafta daha beklemek zorunda kaldı": "Poland Allowing Field To GO", *The New York Times*, 3 Mart 1964. Aslında Field, annebabasının postaladığı 3.000 dolarlık kefaleti geri alabilmek umuduyla daha da uzun süre bekledi; fakat sonunda elleri boş ayrılmak zorunda kaldı. Kefalet, dava düştükten sonra mahkeme masrafları kesilerek Field'ın ailesine geri ödendi.

Sonraki yıllarda Field'ın tecrübeleri ona, eserleri Batı'ya taşınmış bazı Sovyet Yazarları hakkında yazabilme konusunda bir tür yetke kazandırdı. 1966'da Sovyetler Birliği'nde iki muhalif yazar mahkemeye çıkarılınca, mahkeme tutanakları yurtdışına kaçırılıp yayımlanmıştı.[20] Sorgulanan sanıklardan biri, Field'ın kendi eserleriyle ilgili sözlerinden alıntı yapmıştı. Bunun üzerine Field *The New York Times* tarafından, muhaliflerin mahkemesinin tutanağını gözden geçirmesi için davet edilmişti. Nabokov bunlardan ve başka sebeplerden ötürü, kendisine yakın bir ruh, Sovyet hayatının kimlik belgeleri ve vize kaygısının da ötesinde tehlikeler içerdiğini anlayabilen, kendisini onun eserlerine adamış çalışkan bir araştırmacı bulduğunu düşünmüş olabilir.

Field'ın Montreux ziyaretleri, yetkilendirilmiş biyografi yazarlığını üstlenmesinden bile önce başladı. Nabokov'un arkadaşlarıyla, akrabalarıyla konuşarak sorular sordu; *Konuş, Hafıza*'da yer almayan bakış açıları yakalamaya çalıştı. Nabokov sohbetlerde şakacı bir tavırla bazı şeyleri ifşa edebiliyor, fakat bazen de gizemli davranıyordu.

Yahudi soykırımı hususunda Nabokov'un söyleyeceği çok şey vardı besbelli; yaşlılıkla gelen güçsüzlüğüne karşın, Field'a olup bitenler hakkında yazmayı bitirmediğini söyledi. Hatta canavarlıkların vuku bulduğu yerleri görmek için bir gün Almanya'ya *gideceğini* beyan etti – daha önce, oraya asla gitmeyeceğini söylemişti. "O Alman kamplarına gidip, o mekânlara *bakacağım* ve *dehşetli* bir iddianame yazacağım." Field, Nabokov'un herhangi konuda böyle heyecanla konuştuğuna hiç şahit olmadığını belirtiyordu.[21]

Ancak Sergey konusunda Nabokov, *Konuş, Hafıza*'da söylediklerinin çok ötesine geçmemiş, sadece kardeşinin müşkülpesentliğinden ve Jean Cocteau ile arkadaşlığından bahsetmişti; Cocteau bir keresinde Sergey'in apartman dairesine uğrayıp, ona telefon hattının dinlendiği uyarısında bulunmuştu.[22]

20 Eserleri Batı'da iyi bilinen Yuli Daniel ve Andrey Sinyavski.

21 *His Life in Part*, 201.

22 *A.g.e.*, 208.

Nabokov tarihe meydan okumuş, kendi hikâyesini yazarken bu anlatım çizgisini vurgulamıştı. Otobiyografisinde, ailesinin gemiyle Rusya'dan kaçışını anlatırken, Bolşevikler gemiye ateş açtıkları sırada bir eski dünya yiğitliği içinde babasıyla satranç oynadıklarını söylemişti. 1919'da Paris'teyken, Cartier çalışanlarının kendisinden şüphelenerek polis çağırdıklarına değinmemişti; kız kardeşi Elena'nın Field'a anlattığı, denizi aşarken bitler içinde yatışlarını, köpek bisküvisi yiyişlerini de anmamıştı.

Nabokov ara sıra kendini nahoş bir ışık altında resmetmekten, hatta "kıymetli" göstermekten çekinmezdi; fakat kurban, yerinden edilmiş kişi, tarihin aşağıladığı adam kimliğini tamamen reddediyordu. Hücre mahkûmiyeti çektiği sırada hücre cezası hakkında bir hukuki makale yazan babası gibi, Nabokov'unki de tarihin ihanetlerine karşın muzaffer olmuş bir insan imajıydı. Yaralarını asla kamuya ifşa etmezdi. Field ona, Devrim'in ertesinde Rusya'dan kaçışlarına dair Elena'dan öğrendikleri hakkında sualler yöneltince, Nabokov bütün bunların muhtemelen doğru olduğunu fakat "böylesi aşikâr mülteci klişelerinden çekindiklerini" söylemişti.[23]

Field'la sohbetlerinin ilk yıllarında Nabokov, sonradan Yahudi soykırımına kurban gitmiş bir şairin eserlerini kıyasıya tenkit ettiğine, hatta on yıllar sonra eleştirmen Georgi Adamoviç'in ismini *Sodomoviç*'e dönüştürmesine vesile olan karşılıklı hakaretlerden pişmanlık duymuş gibidir. Field daha sonraları, 1973'te Adamoviç'e tekrar hakaret eden Nabokov'un, artık bu hususta kendini daha iyi hissettiğinin anlaşıldığını söyleyecektir.[24]

Ancak Nabokov, benimsediği eleştiri tarzının kendisine karşı kullanılmasını istemezdi. Field'la *Yetenek*'te devrimci ikon Çernişevski'nin itibarını nasıl yapıbozumuna uğrattığına dair tartışırlarken, içinde bulunduğu tehlikeyi idrak ederek duraksamış ve Field'a, üzerinde çalıştıkları biyografinin "bu şekilde yazılmaması" gerektiğini söylemişti.[25]

---

23 *A.g.e.*, 135.

24 *A.g.e.*, 30. Nabokov, Adamoviç'in sadece "Rus şiirine ve Fransız denizcilere" tutkun olduğunu belirtmişti.

25 *His Life in Part*, 30.

Fakat her halinden anlaşılıyor ki Field, Nabokov'un buyruğunu kulak arkası etmişti. Görünüşe bakılırsa o da tarihe kalması için biçimlendirilmiş efsanenin gerisine bakmak istemiş, karşısındaki adamın sözleriyle yetinmeyip onu insanileştirmişti. Field ile Nabokov arasında seneler içinde gelişen ilişki soğumaya başladı. Nabokov, Field'ın başkalarından saçma sapan şeyler dinlediğini öne sürüyordu; Field buna karşı çıkarak, çoğu zaman Nabokov'un ona gönderdiği insanlarla konuştuğunu söylüyordu. Zaman zaman garip noktalara değiniyordu Field; mesela V. D. Nabokov'un "İkinci Aleksandr'ın gayrimeşru oğlu olabileceği" hususuna. Nabokov, buluşmalarında kimi zaman güvensiz görünen Field'ın, kendisini yanlış anladığını düşünmeye başlamıştı.[26]

Nabokov nihayet Field'ın metnini gözden geçirdiğinde, hayal kırıklığı büyük oldu. Kendi eliyle seçtiği biyograf, umduğu hikâyeyi anlatmamıştı. Müsveddeye işaretler koymaya, düzeltmeler yapmaya, alıntıları kısaltmaya, değişiklikler talep etmeye, kendisi hakkındaki yorumlara karşı çıkmaya başladı.

Buna tepki verir gibi, bir sonraki romanı olan *Look at the Harlequins!*'de [Palyaçolara Bak!] Nabokov yine akıl hastası bir anlatıcıya ve bir kişi hakkındaki birbiriyle çelişebilen biyografilere yer verdi. Bekleneceği üzere, Nabokov'un seçtiği anlatıcı kendisine çok benzeyen biriydi: Rus sürgünü ve yazar Vadim Vadimoviç.

Anlatıcının yaşamından bölümler tuhaf bir biçim içinde ona geri gelir. Başka insanlar onun hakkında birçok bilgiye sahip gibidir; ama Vadimoviç, bahsettikleri kişide kendini göremez. Lakin Nabokov, yardımcı karakterlerin anlatıcıyla ilgili betimlemelerini tamamen yanlış kılmak yerine, çoğu zaman onlara kendi hayatından mühimmat aktarır.

Vadim Vadimoviç'in gözünde kendisi, kitaptaki karakterlerin inandığından çok farklı biridir. Fakat bu karakterler, şaşırtıcı bir tutarlılıkla, *bizim* Nabokov'umuzu tanımaktadır. Bir kitabevi sahibi, anlatıcının, erkek kardeşi ve Birinci Duma'nın tanınmış bir üyesi olan Anglofil tavırlı babasıyla birlikte, opera

26 "İkinci Aleksandr'ın gayrimeşru oğlu": *His Life in Part*, 13; "buluşmalarında kimi zaman güvensiz": *The American Years*, 619-20,

temsillerine gittiğini hatırlar. Fakat akıl hastası Vadim Vadimoviç, Nabokov'un babasıyla ilgili acı veren hatıralardan esirgenmiştir – erkek kardeş, baba, opera, Duma; hiçbirinin kendisiyle uzaktan yakından ilgisinin bulunmadığını söyler. İfadesine göre, babası onun doğumundan altı ay önce ölmüştür.[27]

Roman Nabokov'un olay akışlarına, izleklerine dokunur; eski kitaplarındaki, okurların kaçırdığı bir dizi olasılığa dikkat çeker; evvelden bıraktığı ipuçlarının on yıllar sonra hâlâ zihnini meşgul ettiğini gösterir. *Lolita*'ya selam gönderen bir bölümde Rus anlatıcı, "Avusturya Yahudisi" olabileceği söylenen bir adamın tecavüzüne uğramış küçük bir kız hakkında müstehcen hikâyeler yazarak, kendi dehasına ve ülkesine ihanet etmekle suçlanır.[28] Nabokov yirmi yıl sonra hâlâ okurları, *Lolita*'nın keşfedilmemiş ayrıntılarına yöneltmektedir.

Okurlar aynı sayfada aynı karakterden, kitaptaki başka iki karakterin –Sovyetler Birliği'nde yaşayan bir çiftin– yıllarca ayrı kaldığını, çünkü bunlardan birinin çalışma kamplarına ve "esrarengiz akıl hastalığı" dolayısıyla psikiyatrik tedaviye gönderilmiş olduğunu öğreniriz.[29] Hasta nihayet "tedavi edilerek" salıverilince, hâlâ birbirine deli gibi âşık olan çift tekrar birleşir. Hiç kimse, geç dönemdeki bu az bilinen Nabokov romanının kısa alt-olay örgüsünü, daha eski bir hikâyenin yankısı ve *Ada*'nın un ufak olmuş harikalar diyarını çözümlemenin bir yolu olarak görmemiştir.

Anlatıcının kendi içine dönük deliliği, Nabokov'un hayatına ve asrına dair zihnî meşguliyetlerinin kayalarına çarpıp durur. Nazik Rus Yahudisi kitapçı, daha sonra "bir Nazi toplama kampının 'deney hastanesi'nden kan bulaşmış iç çamaşırlarıyla" firar etmeye çalışırken ölür.[30] Kitabın sonuna doğru karakter, Sovyetler Birliği'ne gizlice yeniden girmeyi başarır; bu da başka bir Nabokov karakterinin kırk yıl önce giriştiği bir arayıştır.

Nabokov bu dolambaçlı göndermelerin, okurların henüz

27 *Look at the Harlequins!*, 95.

28 *A.g.e.*, 218.

29 *A.g.e.*, 218.

30 *A.g.e.*, 95.

eserlerinde bulamadığı şeyler için ipucu olmasını istediyse, kendisi için böylesine önemli olan şeyleri en başta niye gizlemiştir? Şayet asrındaki canavarlıklara tanıklık ediyorsa, bu gizleme yöntemiyle ne elde edilebilir?

Profesörlük yıllarında Nabokov, deha ürünü eserlere nasıl yaklaşılması gerektiğine dair konuşmuştu:

> Edebiyat, gerçek edebiyat, kalbe ya da beyne –beyin ki ruhun midesidir– iyi gelecek bir iksir gibi hemen yutulmamalıdır. Edebiyatı kırıp parçalarına ayırmak, iyice bir ezmek gerekir; o zaman edebiyatın güzel kokusu elin ayasında hissedilir, çiğnerken dilin üzerinde yuvarlamak suretiyle tadı çıkarılır. Ancak ve ancak o zaman edebiyatın az bulunur tadı gereğince anlaşılır, kırılıp ufalanmış parçaları beyninizde tekrar bir araya gelip, sizin de kendi kanınızdan bir şeyler kattığınız bir bütünlüğün güzelliğini açığa vurur.[31]

Nabokov'un evreninde, meydan okumayan, kan akıtmayan sanat, sanat değildir. Tarihin kalıntılarından, okurları sadece tarihi değil, kendi zaman ve mekânları içindeki kabullerini de incelemeye çağıran bir edebiyat yaratmıştır. Fakat ifade ettiklerinin en güçlü veçhelerini anlamak, kitaplarının ta yüreğine dalmakla, sırlarına vakıf olmakla mümkündür ancak.

Sona doğru Nabokov, belki birtakım bağlantıların kurulup kurulamayacağını bilmediği için, bazı hilelerin gömlek yeninden çıkıvermesine izin vermişti. Ama hâlâ, okurların yarı yolda onunla buluşmasını beklemekteydi; sanatını tüm kandırmacalarından arındırmamıştı. Field'ın onun hayatından yarattığı hikâyeyi reddetmişti ama kendi başına söyleyeceği bir şeyler varsa şayet, bunun için fazla vakti kalmamıştı. *Look at the Harlequins!*, ölümünden önce tamamladığı son romandı.

3

Bitimsiz bir yansıma ve maskeler döngüsü, Nabokov'un son senelerinin nihai romanına uygundur. Field sonraları, yazarın

31 *Rus Edebiyatı Dersleri*, 105.

bazen adeta, hayatı ve kitapları için yarattığı çeşitli özbenlikler arasında kaybolduğunu belirtmişti; o kadar ki yeri geliyor, belli bir sözü ciddiyetle ifade edip etmediği anlaşılmıyordu. Bu bilhassa, Edmund Wilson'ı çok eski bir arkadaşı, "bazı bakımlardan en yakın" arkadaşı olarak niteleme eğiliminde belli oluyordu.[32] Aynı sözü teatral bir tavırla defalarca yineledikten sonra, muhatabına bilmiş gözlerle bakmıştı.

Fakat Nabokov her ne kadar bazen kendini perdelese, bazen açığa vursa da, Wilson'la dostluğuna büyük özlem duyar gibiydi. Seneler boyunca Wilson'la tekrar bir araya gelmeyi hayal ettikten sonra, ikisi de artık günlüklerinde rahatsızlıklarını sıralayan çok yaşlı adamlar haline gelmişken, hastalandığını duyarak ona mektup yazdı. Eski mektuplarını yeni baştan okuduğunu söyleyen Nabokov, "Yaptığın onca iyiliğin sıcaklığını, dostluğumuzun çeşitli heyecanlarını, sanatın ve entelektüel keşiflerin daimi coşkusunu hissetmekten haz duydum," diyordu. Kendisinin artık ona garez beslemediğini bilsin istemişti; "Puşkin'in ve Nabokov'un *Onegin*'ini anlaşılamayacak ölçüde yanlış anlamasını" sorun etmiyordu.[33]

Wilson hemen cevap yazdı; yeni çıkacak kitabında, *Onegin*'deki hatalarını düzelteceğini ve Nabokov'un Rusça eserlere dair yazılarındaki başka hatalara dikkat çekeceğini belirtiyordu. Aslında felç geçirdiğinden ve sağ elini pek kullanamadığından bahsediyordu. Yeni çıkacak başka bir kitabında 1957'de Nabokovların Ithaca'daki evlerine gelişinden söz ettiği uyarısında bulunuyor, bunun ilişkilerini iyice gerginleştirmeyeceği umudunda olduğunu söylüyordu. Nabokov'un mektubunun sıcaklığına ve gelen nazik yanıta karşın, Wilson daha sonra bir arkadaşına yazdığı mektupta Nabokov'a dair duygularını açıklamış, onun "her zaman dostlarının kötü durumda olduğunu düşünmekten keyif aldığını" söylemişti.[34]

---

32 AFHP, 25.

33 *Dear Bunny Dear Volodya*, 372.

34 "ilişkilerini iyice gerginleştirmeyeceği": *Dear Bunny Dear Volodya*, 373; "dostlarının kötü durumda olduğunu": Birkaç gün sonra Helen Muchnic'e yazılan mektup; alıntılayan Meyers, 445.

Wilson'ın Ithaca seyahatini anlattığı *Upstate*, 1971 senesi içinde yayımlandı. Kitap canlı ayrıntıları, Wilson'ın birçok yorumuyla birlikte sunuyordu. Ona göre Nabokov, "birçok kişiyi harap edebilecek, yozlaştırabilecek perişanlıkları, dehşetleri ve zorlukları" yenmeyi başarmıştı. Ziyareti esnasında Nabokov'la içki içtiklerinden, erotik ve pornografik edebiyat eserlerini değiş tokuş ettiklerinden söz ediyordu. Véra'nın kocasından başka hiç kimseyi fazla kaale almadığını, Nabokov'un ise kısmen gerçek Rus aristokrasisi tarafından kabul görmemesi, kısmen de babasının öldürülüşü yüzünden, kavranması zor bir küçük düşmüşlük duygusundan mustarip olduğunu yazmıştı. Ayrıca belki daha keskin bir yorumla, Nabokov'un karakterlerinin onun insafına kaldığını ve yazarın "bir yandan karakterlerine eziyet ederken, bir yandan da kendisini onlarla özdeşleştirdiğini"söylüyordu.[35]

Wilson'ın anlattıklarını okuyunca çileden çıkan Nabokov, *The New York Times Book Review*'un editörüne yazdığı mektupta, o vakitte Wilson'ın düşüncelerini bilmiş olsa, onu evden kovacağını belirtmişti. Çektiği iddia edilen eziyetler, "daha çok [Wilson'ın] çarpık hayal gücünün ürünleri"ydi. Wilson, Nabokov'un hayatını yaşamamıştı (bu doğruydu); Nabokov'un otobiyografisini de hiç okumamıştı (işte bu doğru değildi). Nabokov'a göre *Konuş, Hafıza*, neredeyse doğumdan başlayan uzun, mutlu bir sürgünü anlatıyordu – bir satırında Nabokov'un ziyadesiyle sevdiği eşyaların ve varlıkların küle döndüğünden ya da kalbine gömüldüğünden bahseden kitap için, enteresan bir nitelemeydi bu. Merhametli davranmak adına, hasta düşmüş "bir eski dostun" ifadelerini görmezden gelmek istediğini, fakat Wilson'ın hakaretlerinin bir "kişisel onur" meselesi olduğunu söylemişti.[36]

Müşterek arkadaşları yine saflarını belirlemişlerdi. Nabokov'un yandaşları vardı; fakat Wilson'ınkiler de eksik değildi. Nabokov'un *The New Yorker*'daki eski editörü Katharine Whi-

35 Wilson, Edmund, *Upstate: Records and Recollections of Northern New York* (1971), 162.

36 Wilson, *Upstate*, 219.

te, Wilson'a yazdığı mektupta, bir zamanlar tanıdıkları Nabokov'a ne olduğunu merak ettiğini söylüyordu. Nabokov'un ifade ettiği, onuruna leke sürüldüğü fikrini ayıplıyor, "böylesine baskın bir egonun ve dünya çapındaki başarının, bir adamın kişiliğini bu kadar şaşırtıcı şekilde değiştirmesinden" duyduğu üzüntüyü ifade ediyordu.[37]

Bahar zamanı Nabokov, *Book Review*'un editörüne tekrar yazıp söz konusu düşmanlıkla ilgili yorumlarda bulundu; fakat Wilson hızlı bir çöküş içindeydi. Mayıs ayının başında bir kez daha felç geçirmiş, Nabokovların 1955'te misafirliğe geldiği çocukluk evine dönmüştü. Son günlerinde, *Baba* filmini izlemek üzere gizlice sinemaya gitti. Oksijen tankı ve acil durumlarda kullanabileceği bir telefonla, yeni projelerine yoğunlaşmayı sürdürdü; yayımlanmayı bekleyen günlükleri, gözden geçirmeyi tasarladığı baskılar ve yeni metinleri vardı.[38] Üzerinde pijamalarıyla, başındaki azıcık saç kuş tüyünden bir taca dönüşmüş halde sırtını köşeye dayayıp oturuyor, masaya yaydığı kâğıtlar ve haplar arasında, tül perdelerin gerisindeki manzaraya bakarak çalışıyordu. Haziran ayının ortasında, ölmüştü artık.

Ama Wilson'ın Nabokov'la işi bitmemişti. O yılın sonbaharında çıkan *A Window on Russia*'da [Rusya'ya Bir Pencere] Wilson ilk kez, Vladimir Nabokov'un metinlerini bir bütün olarak ele almıştı. Kavrayış anlamında, kitabın çok şey sunduğu söylenemez. Wilson *Bend Sinister*'ı sadomazoşistik bulur; *Ada*'yı bitiremediğini söyler ama ilginç şekilde, "Soljenitsin'in kaçılması mümkün olmayan kamplarından biri"yle, Nabokov'un bir karaktere hapisten ve ölümden kaçma imkânı tanıması arasındaki karşıtlığa değinir.[39]

Ölümünden sonra yayımlanan bir diğer kitabında, *To The Finland Station*'ın Ağustos ayında çıkan gözden geçirilmiş baskısında Wilson, Nabokov'la ilk çözümsüz çekişmelerinden bi-

37 Dabney, Lewis, *Edmund Wilson: A Life in Literature*, 510, Edmund Wilson'ın 22 Aralık 1971'de Katherine White'a yazdığı mektuptan.

38 Dabney, 512.

39 Wilson'a göre *İnfaza Çağrı*'da Cincinnatus idam edilmez, "ayağa kalkıp, yürür gider." Wilson, Edmund, *A Window on Russia* (1972), 233.

ri olan tarih hususunda, nihayet geri adım atmıştı. Yeni yazdığı Giriş bölümünde, "Fazla cana yakın bir Lenin resmi çizmekle suçlanmıştım," diyordu, "bu eleştiride bir haklılık payının bulunduğuna inanıyorum."[40] Kitabın özgün varyantını niçin öyle yazdığına dair bazı mazeretlerde bulunuyordu; fakat ardından birkaç sayfa boyunca, Lenin'in çok daha karmaşık bir karaktere sahip olduğunu teslim ediyordu.

Wilson'ın hayaletiyle çekişmek, Nabokov'a bir şey kazandırmazdı. Nabokov'un eserlerine dair orta karar bir inceleme, ona dokunmazdı; edebiyatın yüksek divânında Wilson'a baskın çıkmıştı. Fakat iki yıl sonra Wilson-Nabokov mektuplarının yayımlanması yönündeki ortaklaşa plan tartışılırken, Elena Wilson'a yazan Nabokov, "Mektuplaşmalarımızın o eski neşeli döneminde yazdıklarımızı tekrar okumanın, ne kadar ıstırap verici olduğunu sana söylemeye gerek yok," demişti.[41]

Birçok farklarına rağmen, iki adam her zaman görüş ayrılığına düşmüyordu. Son defasında bile, ikisinin de dikkat çekici fakat edebi açıdan ilham vericilikten uzak buldukları ünlü bir yazar konusunda, uzlaşmaya varmışlardı. Bu yazar Aleksandr Soljenitsin'di. Wilson, Montreux Palace'a gönderdiği son mektupta, Soljenitsin'indeki noksanlara belki şaşmamak gerektiğini yazmıştı. "Ne de olsa hastalıkların, mahpusluğun hikâyesinden başka anlatacak şeyi yok," diyordu.[42]

4

Wilson'ın iddiası çarpıcıdır; zira Soljenitsin doğrudan edebiyatla tarih arasındaki kesişmelerle cebelleşmekteydi ve Wilson kendini, o bölgeyi niteleyebilecek bir denklem yaratmaya adamıştı. Fakat sözlerinin pek etkisi olmadı; Soljenitsin'i yerdiği sıralarda, Wilson'ın Amerika'nın edebiyat çevrelerinde büyük bir nüfuzu kalmamıştı ve Stockholm, çalışma kamplarının romancısını Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görmüştü.

40 Wilson, Edmund, *To The Finland Station* (2003), xxiii.

41 *Dear Bunny Dear Volodya*, 2.

42 *A.g.e.*, 373.

Soljenitsin'in arşivine KGB tarafından el konulmasıyla Nobel ödülünü almasının arasında, beş uzun yıl vardı. Hayatının "en büyük talihsizliği" olarak gördüğü bu hadise yüzünden aylarca sersemlemiş, morali bozulmuş halde gezdi; kamp yıllarından bile daha mühim bir darbeydi bu.[43] Onca tehlikeden sıyrılmasını sağlayan tüm hayatta kalma becerilerini kaybettiği için kendini cezalandırıyordu. Toparladığı tarihin tümünü dünyaya ifşa etmeye hazır olduğunda, durum değişecekti; fakat *şimdi* yakalanmış olmak, uğruna her şeyi riske attığı hikâyelerin belki hiç anlatılmayacağını ve yurttaşlarının, "son fısıltıları, son iniltileri bir ceza kampındaki kulübelerin zemininde sonlanmış milyonlarca insanla" yüzleşmek zorunda kalmayacağını bilmek, yıkıcıydı. Bir aralık, intihar etmeyi düşündü.[44]

Nihayetinde Soljenitsin, mümkün olduğunca kamuoyunun gözü önünde bulunmaya karar verdi; görünürlüğü artınca, susturulmasının zorlaşacağını umuyordu. Ancak isminin, tarihî ve edebi misyonlarını tehlikeye atacak hareketlerle birlikte anılmasını istemiyordu. Nabokov gibi Soljenitsin de, katılımcı bir kişilik değildi. *Kurmaca* karakterlerinin ifadeleri yüzünden hüküm giyen iki muhalifin –söz konusu yazarların tutuklanışı, kendi arşivine el konulmasına benziyordu– serbest bırakılması için çağrıda bulunan bir mektubu dahi imzalamadı.[45]

Benzer şekilde Jean-Paul Sartre'ın Rusya'da buluşma talebini de, kısıtlanmış bir Sovyet yazarı olarak onunla eşit koşullarda özgürce konuşamayacağını belirterek geri çevirdi (Sartre'ın hayat arkadaşı yazar Simone de Beauvoir, Soljenitsin'in gururu ve utangaçlığı yüzünden böyle davrandığına inanıyordu).[46]

Soljenitsin başkalarının mektuplarına imza atmasa da, 1967 Yazarlar Kongresi'nin öncesinde, kendi yazdığı bir mektubu dağıttı. Edebiyata sansürün kaldırılması için çağrıda bulunuyordu. Yüksek bahisli bir oyuna koyduğu parayı artırırcasına,

43 Solzhenitsyn, Alexander, *The Oak and the Calf*, 103.

44 Solzhenitsyn, *The Oak and the Calf*, 104.

45 Soljenitsin paradoksal biçimde, bu iki adamı eserlerini Batı'ya gönderdikleri için tenkit ediyor, onların "şöhreti yurtdışında aradıklarını" düşünüyordu. Solzhenitsyn, *The Oak and the Calf*, 557.

46 Solzhenitsyn, *The Oak and the Calf*, 558.

dramatik bir dil kullanmıştı: "Elbette her koşul altında yazar olarak görevimi yerine getireceğime güveniyorum; hatta bunu mezardayken, yaşadığım zamana kıyasla daha başarılı, daha engellenmemiş biçimde yapacağım."[47] Mektup kongrede elden ele dolaşarak, oturumlardan hiçbirinde görülmemiş bir uğultuya yol açtı. Yüz civarında yazar, Soljenitsin'e yazılı destek verdi. Bu olay, dünyanın çeşitli yerlerindeki gazetelerde haberleştirildi.

Bu arada Soljenitsin'in basılmamış müsveddeleri tartışmalara, kınamalara konu oluyordu; kimileri Batı'nın Soljenitsin'i kullandığını, kimileri de onun Rus yazarlarının umudu olduğunu söylüyordu. *Novi Mir*'deki editörler hâlâ, eserleri konusunda ne yapacaklarına karar verememişlerdi.

Sekreterliklerin, komitelerin oturumlarına çağrılıyor, bu oturumlarda sözünü sakınmayarak KGB'yi (dolaylı fakat açık biçimde), kendisine kurduğu komplolardan ötürü kınıyordu. Yeni bir romanın ilk bölümlerinin basılmasını sağlamak üzere bir toplantıya çağrılmış, Moskova'ya doğru yola çıkmak üzere tren garına giderken, belli olmayan bir sebeble dönüp eve gelmişti.[48] Bu meseleyi kendi aralarında tartışabilirler, demişti. Sorularını yanıtlasın diye kendisi yerine eşini yollamıştı. Tek başına ve mümkün olduğunca yalıtılmış halde kalıp, *yazacaktı*.

Soljenitsin'in yaptığı açıklamalar, yeni eserlerinin basılmayacağını kesinleştirdi; fakat yeni eserlerinin basılmaması, ondan daha fazla söz edilmesine yol açtı. *Pravda*'nın editörlerinden biri meymenetsizce, yazarın bir akıl hastalığından mustarip olduğunu ileri sürüyordu; başka kaynaklar, savaş sırasında Almanlarla işbirliği yaptığı söylentisini yayıyorlardı. Vaziyet böyle sürüp gidemezdi. Hakkında yazacağı tek bir izlek kalmıştı; tam da yetkililerin bahsedilmesini istemediği izlekti bu. (Öte yandan Nabokov, aynı izlek hakkında mutlak bir özgürlük içinde yazmış, ancak bunu neredeyse fark edilmeyecek denli örtük biçimde yapmıştı.)

---

47 Kunitz, Stanley, "The Other Country Inside Russia", *The New York Times Sunday Magazine*, 20 Ağustos 1967, 24.

48 Scammell, *Solzhenitsyn*, 606.

Soljenitsin'in şöhreti, onu değiştiriyordu; tarihe kayıt düşmekle kalmayıp, onu etkileyebileceğini de düşünmeye başlamıştı. Sistemin dışındaki az sayıda insana nasip olabilecek bir itibara ve kudrete erişmişti. Fakat bazı arkadaşları ve tanışları, bu yükselişin bir bedeli olduğu kanısındaydı; yazar o sevimli tevazusunu kaybetmeye başlamış, mesafeli ve buyurgan olmuştu onlara göre.[49]

Soljenitsin'in kırk dokuzuncu doğum günü gelip geçti. *Gulag Takımadaları*'nı bitirdi; metni Natalya'yla birlikte çılgınca bir telaş içinde daktilo ettiler. Hazırladıkları mikrofilmler, bir kurye tarafından yurtdışına kaçırıldı; kuryenin yakayı ele verme ihtimali, düşük de olsa vardı. Soljenitsin günlerce, eserlerinin yakalanacağı endişesiyle azap içinde bekledi. Sonunda tüm malzemenin güvenle yerine ulaştığını öğrenince, içinden büyük bir yük kalktı.[50] *Kanser Koğuşu*, *İlk Çember* ve *Gulag Takımadaları*, Sovyet hudutlarının dışında güvendeydi artık. Tarih Soljenitsin'e nasıl bir rol biçmiş olursa olsun, öldürülse dahi eserleri kurtulacaktı. Onu susturamayacaklardı.

Ama Sovyetler bunu denemekten geri durmadı. 1969'un Kasım ayında, Yazarlar Birliği'nin yerel birimi onu bir öğle toplantısına çağırdı ve oylama sonucunda "asosyal davranışları" sebebiyle birlikten çıkarılmasına karar vererek, vatanındaki yazarlık kariyerini bitirdiler.[51] Bu kararın önemli etkileri olacaktı ama birliğin neyi amaçladığını anlamak zordu. O sıralarda *Kanser Koğuşu* ve *İlk Çember* Batı'da yayımlanmış, muazzam başarı kazanmıştı. Soljenitsin büyük bir yetenek, "20. asrın ikinci yarısında birdenbire ortaya çıkmış önemli bir 19. asır yazarı" olarak selamlanıyordu.[52] Yurtdışında, Soljenitsin'in başka bir şeyin yayımlanmasını beklediğine dair söylentiler dolaşıyordu; İngilizce ismi "Gulag Archipelago" olarak bildirilmiş bir şeyi.

Ertesi yıl, Soljenitsin Nobel Ödülü'nü kazandı. Stockholm'e

49 *A.g.e.*, 574 ve 558-9.

50 *A.g.e.*, 629.

51 *A.g.e.*, 675.

52 Salisbury, Harrison, "The World as a Prison", *The New York Times*, 15 Eylül 1968, BR1.

gitmeyi planladığı bilinirken, Rusya'ya dönmesine izin verilmeyeceği korkusuyla bu planından vazgeçti. Ülkeden ayrılmasa da, kazandığı ödül, durumunun değişebileceği umuduna kapılmasını sağlamıştı. Ödül onu neredeyse dokunulmaz kılmışsa da, durumu değişmedi. Batı'da yıldızı parlıyordu şüphesiz; biyografisini yazmaya hevesli birkaç kişi vardı. Fakat Soljenitsin uyarı niteliğindeki bir açıklamayla, bu insanların onunla konuşmadığını, hayatını bilmediklerini söyledi. Anlatacakları hikâyeler, kendilerine aitti.

O sırada *Gulag Takımadaları* hakkında ne yapacağını bilmeyen Soljenitsin, hiçbir şey yapmadı. Mahreminde, hatıratı üzerinde çalıştı; yargılayışlarla cömertlikler arasında ilerleyen bu hatırat, zaman içinde birçok arkadaşını şaşkınlığa uğratacaktı. Ayrıca Devrim'den önce Rusya'da tam olarak nelerin yolunda gitmediğini açıklamayı amaçlayan bir dizi romana başladı.

Hayatındaki yegâne gerilim, Yazarlar Birliği'nin kararı değildi. Evliliği de zarar görmüştü. Elli iki yaşına gelmişken, metresini hamile bırakmıştı. Karısının gönlü, uğruna onca şeyi tehlikeye attığı ve hâlâ sevdiği bir adam tarafından terk edilmeye razı değildi.[53]

Aslında Soljenitsin'in, en büyük silahı niteliğindeki *Gulag Takımadaları*'nı yayımlamakta tereddüt etmesinin gerisinde, birçok olası sebep vardı. Kitabın basılması, hikâyelerini onunla paylaşan insanlara zarar verebilirdi. Tutuklanmadan yahut bir şekilde yazmasına engel olunmadan önce, Devrim hakkındaki romanlarını bitirme kaygısındaydı. Ayrıca elbette, *Gulag Takımadaları*'nı basmanın her şeyi değiştireceğinin farkındaydı.

Nihayetinde bu mesele denetiminden çıktı. İzleniyor, yolda takip ediliyor, telefonu dinleniyor, bulunduğu mekânlara mikrofon yerleştiriliyordu. Bir öğle sonrasında Soljenitsin'in arabasını ona getiren bir tanıdığı, KGB'nin pususuna düşmüş, acımasızca dövülmüştü.[54]

Polisin tacizi yoğunlaştı. Soljenitsin'in yazılarını daktilo eden

---

53 Scammell, *Solzhenitsyn*, 726.

54 *A.g.e.*, 740. Bu tanıdık, Aleksandr Gorlov'du. Soljenitsin'in sınır dışı edilmesinden bir yıl sonra, ABD'ye göç etti.

Elizaveta Voronyanskaya, KGB tarafından götürüldü; elbette aradıkları belgelerin başlığını ve niteliğini (sadece o güne kadar Batı'da yayımlanan birçok makale dolayısıyla da olsa) biliyordu. Voronyanskaya Leningrad'a götürülüp bir hafta boyunca, neredeyse her gün geceli gündüzlü sorguya çekildi. Sonunda, Soljenitsin'in elyazmasını nereye sakladığını söyledi. Ev hapsinde tutulmak şartıyla çıkarıldı; Soljenitsin'i uyarmasına engel olundu. İki hafta sonra, nasıl olduğu belirsiz şekilde öldü. İntihar ettiği söyleniyordu.[55]

KGB bir süre sonra elyazmasını, saklı durduğu yerde buldu. O zaman Soljenitsin telgraf çekerek, *Gulag Takımadaları*'nın Paris'te basılması için işaret verdi.

Kitabın çıkmasından altı hafta sonra KGB kendisi için geldi. Parti liderleriyle dramatik bir yüzleşme hayal etmişti ama kısa, sinir bozucu bir mahpusluktan sonra Sovyetler, onu sınır dışı edip Almanya'ya göndererek, etlerine batmış bu dikenden kurtuldular. Bunun yeterli olacağını umuyorlardı.

5

Soljenitsin Rusya'dan ayrıldığı gün, Vladimir Nabokov yazarın özgür bir hayata başlamasından ötürü, ona bir hoş geldin notu yazdı. Daha önce eline ulaşan bir mektubu yanıtlamadığı için özür dileyerek, yazıştığı insanları tehlikeye atmamak için, Sovyetler Birliği'nde bulunan hiç kimseye mektup yazmama tutumunu benimsediğini açıkladı. "Ne de olsa Bolşevik yetkililerin nazarında, gövdesi pullarla kaplı bir şeytanım; Rusya'da bunun farkında olmayanlar var." Soljenitsin'in eserlerini görmemiş olduğunu tahmin etse de, "Lenin'in rezil döneminden beri, Sovyetleştirilmiş Rusya'daki *philistinizm*le alay etmekten, metinlerinize konu ettiğiniz korkunç zulme veryansın etmekten hiç vazgeçmedim," diyordu.[56]

55 Michael Scammel'in belirttiği üzere, Voronyanskaya'nın yerini ifşa ettiği kopyanın, Soljenitsin'in defalarca kendisine yakmasını tembihlediği kopya olması da ayrı bir trajediydi. Ama Voronskaya, diğer kopyaların ele geçebileceği endişesiyle, bu kopyayı muhafaza etmişti. Scammell, *Solzhenitsyn*, 816.

56 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 528.

Bu konuya dair herhangi bir siyasi açıklama yapmayacağını söylüyordu –asla böyle açıklamalar yapmazdı– fakat şahsen, bu en yeni Rus sürgününe dostça hoş geldin demek istiyordu.[57] Soljenitsin İsviçre'ye geldiği takdirde, kendisini ziyaret etmesinden memnuniyet duyacaktı. Soljenitsin Zürih'e yerleşmesinden kısa zaman sonra Nabokov'a mektup yazarak, iki adam tanışabilsinler diye, kaderin onu da aynı ülkeye getirdiğini söyledi.

Soljenitsin Avrupa'da bir kahraman gibi karşılandı ama bazı yorumcular, bunun devam edip etmeyeceğini sorguluyorlardı. William Safire, "Artık Sovyetler Birliği'nden ayrıldığına, ... çektiği acılar kurnazca yok sayıldığına göre, onun için inşa ettiğimiz kaidede çatlaklar belirecek mi," diye meraklanıyordu. Şimdilerde onu baskıya karşı çıkışından ötürü el üstünde tutan politikacılar, metinlerini propaganda değil edebiyat olarak değerlendirip, dinî tutkuları hakkında daha fazla şey öğrendiklerinde, "seçtikleri simgenin demokratik ilkelere kendileri gibi kıymet vermediğini anlayıp üzülebilecek"lerdi.[58]

Çok geçmeden, Safire'in sözleri isabetli çıktı. Soljenitsin kendisinin bir tür Rus nasyonalist dindarlığının destekçisi olduğunu ortaya koyarak, taraftarlarını şaşkına çeviriverdi. Soljenitsin'e göre Batı, Rönesans'ın yaratıp Aydınlanma'nın katmerlendirdiği "bir çöküş hali" içindeydi. Amerikan hükümeti o kadar güçsüzdü ki, devlet belgelerini çalıp yayımlayan düzenbaz bir gazeteciden, Daniel Ellsberg'den* bile koruyamıyordu kendini. İngiltere, kendi İrlandalı teröristleriyle başa çıkamıyordu. Batı'da, Rusya'nın sorunlarına cevap yoktu. Soljenitsin çok geçmeden, Vietnam'da savaşmaya karşı çıkan genç Amerikalı er-

57 İki hafta sonra *The New York Times Magazine* Nabokov'a, Soljenitsin'e bir açık mektup yazmasını teklif etti; beklenecegi üzere, Nabokov bu teklifi reddetti. *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 529.

58 Safire, William, "Solzhenitsyn without Tears", *The New York Times*, 18 Şubat 1974, 25.

(*) Bir ekonomist ve askeri analist olan Daniel Ellsberg, 1971'de Amerikan hükümetinin Vietnam Savaşı'yla ilgili karar alma süreçlerini inceleyen çok gizli bir Pentagon araştırmasını, *The New York Times* ve başka gazetelere sızdırmıştı. Ellsberg, kendisine karşı açılan davalardan beraat etmişti – ç.n.

keklerin bir gün kendilerini, Amerikan topraklarını savunmak için savaşırken bulacaklarını öngörecekti. Başkanın yardımcıları, onun akli dengesinin yerinde olup olmadığını merak etmeye başlamışlardı.[59]

Soljenitsin kendi şöhretine zarar veriyordu ama *Gulag Takımadaları*'nın Sovyetler'de bıraktığı hasar daha büyüktü. İlk cildi o yaz okuyan Nabokov, Sosyalist Devrimciler'in mahkemesini, Solovki dehşetini ve Lubyanka Hapishanesi'nin ayrıntılarını görecekti. Kaderine yazıklandığı insanlar hakkında, öfkeli bir söylemle yazılmış, onların acılarını tüm ayrıntılarıyla sergileyen satırları okuyacaktı.

Ayrıca Soljenitsin'in, Sovyet halkının neredeyse hiç bilmediği Rus göçmen kültürünün tarihini anlattığını görecekti. "İnanılmaz yazar Sirin-Nabokov"un ortaya çıkışından, İvan Bunin'in on yıllarca sürgünde yazmaya devam ettiğinden bahsetmişti Soljenitsin.[60] Keza, Soljenitsin'in Gulag tanıklarından biri, Nabokov'u ve diğer göçmen yazarları pek övücü olmayan biçimde anar. Eserlerinin okuduktan sonra, "Bunların derdi ne?" diye düşünmüştür. Rus kültürünün bu parıltılı mirasçıları nasıl olup da "anlatılamaz ölçüde kıymetli özgürlüklerini" boşa harcamışlar, yurttaşlarını unutmuşlardır?

Nabokov *Gulag Takımadalarını*'nı okuyunca, Soljenitsin'in bir şekilde KGB'yle işbirliği yaptığına dair kuşkularından sıyrılmışa benzer. Soljenitsin'in gelişinin yol açtığı değişiklikler, yarım asırdır Sovyetler'le ilgili meselelerde felç olmuşçasına eylemsiz kalan Nabokov'un pasifliğini kırmış gibiydi. Belki Nabokov sesini yükseltmenin, sahip çıktığı kişilere susmaktan daha fazla yarar getireceğini, nihayet hissetmişti.

Soljenitsin'in Almanya'ya varışından üç ay sonra Nabokov, Vladimir Bukovski'nin durumuyla ilgilenmeye başladı; belirttiğine göre Bukovski, yıllarca akıl hastanesinde tutulduktan sonra, kısa zaman önce Perm'e gönderilmiş bir muhalifti. Senele-

59 "Vietnam'da savaşmaya karşı çıkan genç Amerikalı erkeklerin": Solzhenitsyn, Aleksander. "The Big Losers in the Third World War", *The New York Times*, 22 Haziran 1975, 193; "akli dengesinin yerinde olup olmadığını": Scammell, *Solzhenitsyn*, 917.

60 *Solzhenitsyn*, Alexander, *The Gulag Archipelago*, Cilt 1, 263.

rini tıbbi tutukluluk içinde geçiren Bukovski, durumuyla ilgili dosyaları Batı'ya göndererek Sovyetlerin psikiyatrik istismarlarına dair su götürmez kanıtlar sunduğu için, yakınlarda hüküm giymişti. Nabokov İngiltere'deki *Observer* gazetesine yazdığı mektupta, "Rusya'yla benden fazla teması bulunan tüm kişi ve kurumlar, bu cesur ve kıymetli adama yardım etmek için ellerinden geleni yapmalı," demişti.[61]

Nabokov aşağı yukarı otuz yıl önce *Bend Sinister*'da, sonradan Bukovski'nin gönderileceği kampları, "gulyabanilerin dadandığı Perm ili" olarak anmıştı. Ama orada bile, çalışma kamplarına yapılan örtük gönderme o kadar dolaylıydı ki, Véra Nabokov bir notla kitabın çevirmenine bu hususu açıklama gereğini hissetmişti.[62] Nabokov ölenlerin ıstırabını Soljenitsin gibi "merak uyandıran bir gazeteci ağzı"yla özetlemek istememişti; ama aşkın bir edebiyat kurarken onların acılarını anıyor muydu, yoksa belirsizleştiriyor muydu sorusu, yanıtsız kalmaktadır.[63]

Soljenitsin 6 Ekim sabahı Nabokov'u ziyaret etmek üzere Montreux'ye doğru yola çıkarken, onun mülakatlarında kendi-

---

61 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 531.

62 BBRy, 316.

63 Kelly Oliver canavarlıklarla bağlantılı bir tanıklığın imkânsızlığı kavramı üzerinde durmuş, yine de bunu yapmanın bizi aracı kıldığını, insancıllaştırdığını savunmuştu. Oliver, Shoshana Felman'ın fikirlerini, Kinbote'un kişilik parçalanmasında yankısını bulacak şekilde özetler:

> Yahudi soykırımına tanıklık etmek ne anlama gelir? diye soruyor Felman. İçeriden, kurbanların deneyimleri üzerinden tanıklık etmeyi mi? Felman'a göre bu öncelikle, içeride *olmama* arzusuna içeriden tanıklık etmek anlamına gelecektir. Kurbanlara, gizli bir dünyanın parçası oldukları hissini veren çok bağlayıcı sırra, içeriden tanıklık etmek anlamına da gelecektir. İnsanları tarihin gerçeğinden, o gerçeği yaşadığı halde koparan radikal aldatmacaya içeriden tanıklık etmek anlamına gelecektir. Dahası, "her şeye karşın gürültü halinde duyulmaya mahkûm bir dilin, yaşayan acınasılığına içeriden şahit olarak", ötelenmişliğin içinden tanıklıkta bulunmak anlamına gelecektir (*Witnessing: Beyond Recognition*, 2001, 90).

> Gulag'ın Yahudi Soykırımı olmadığı, kurmaca bir karakteri psikanalize tabi tutmanın beyhude bir çaba olabileceği, doğrudur. Fakat Nabokov'un kurmacasının, doğrudan anlayıp ifade etme yetimizin ötesindeki şeyleri kabullenmemizi, keşfetmemizi sağlayan benzeri bir sanat anlayışa sahip olduğunu düşünmek mümkündür; hedefimizde hangi tarihî olaylar olursa olsun.

sini alaya aldığından, düşük nitelikli bir yazar olarak değerlendirdiğinden haberdar mıydı, bilinmez. Nabokov'un yakın zaman önce Bukovski lehine girişimlerde bulunduğunu duymuş muydu, onu da bilmiyoruz. Bukovski'ye destek veren onlarca şöhretli kişi vardı; Soljenitsin ise kendi misyonuna odaklanmıştı. Nabokov'un Soljenitsin'e mektubunda, kendisinin Sovyetler'e veryansın etmekten hiç vazgeçmediğini söylediği düşünülürse, Soljenitsin Devrim'den yaklaşık altmış yıl sonra muhalifler lehindeki küçük girişimlere ne kadar ehemmiyet atfederdi, kestiremiyoruz.

Soljenitsin de Nabokov gibi, kendisine yardım edenlere soğuk davranmakla suçlanmıştı. Fakat Nabokov'un Rus tarihiyle ilgili meselelerdeki yazınsal suskunluğunu, olabildiğince, sürgündeki yurttaşının denetimi dışındaki bir husus olarak yorumladı. Sonraları, belki de "hayat koşullarının", Nabokov'u oradaki yıkımdan bahsederek ülkesine hizmet etmekten alıkoyduğu yönünde tahmin yürütmüştü.[64]

Nabokovlarla buluşmak üzere Palace Hotel'in yoluna sapan Aleksandr Soljenitsin ve ismi yine Natalya olan ikinci eşi, hoş karşılanıp karşılanmayacaklarından emin değillerdi. Nabokov onları davet etmişti; o kadarından emindiler. Uğrayacakları tarihi iletmişler, planlarını yapmışlardı. Fakat Nabokovlardan bir teyit alamamışlardı; onlarla temas kurmak için açtıkları telefonlar yanıtlanmamıştı.

Soljenitsin ziyaretler hususunda, sözleriyle insanları harekete geçiren bir peygamberden beklenmeyecek denli hassastı. Yıllar önce eski bir okul arkadaşının, kısmen kendisinin yaptığı yorumlar bahanesiyle, tutuklanmakla tehdit edildiğini duymuştu. Arkadaşı neredeyse hapse girecek olmasından ötürü Soljenitsin'i suçlamıştı; fakat Soljenitsin şöhrete kavuştuktan sonra, mektuplaştılar. Birbirlerinden çok farklı olduklarını anlasalar da, yüz yüze görüşme planı yaptılar.

Arkadaşının apartman dairesine giden Soljenitsin, kapıyı çaldıysa da açan olmadı. Bir saat boyunca lobide bekledikten son-

64 *Solzhenitsyn*, Alexander, *The Gulag Archipelago*, Cilt 1, 220; Scammell, *Solzhenitsyn*, 906.

ra bir not yazdı, kapıdaki mektup deliğinin kapağını açıp, notu içeri attı. O sırada delikten, arkadaşının terliklerini gördü; demek kapıyı açamayan veya açmak istemeyen adam, oracıkta hareketsiz şekilde duruyordu. Soljenitsin kapağı kapayıp oradan ayrıldı.[65] Kendine farklı bir yol seçmişti, fakat geçmişten dolaysızca bahsetmenin verdiği acı, anladığı bir şeydi.

Soljenitsin otele yaklaşırken, Nabokov'un onu Véra'yla birlikte, öğle yemeği için ayırttıkları hususi yemek odasında beklediğinden habersizdi. Karşılıklı eleştirel yorumlarının verdiği küçük hasar, birbirlerinde görüp takdir ettikleri şeylerle kıyaslanınca, önemsiz kalıyordu elbet. Fakat bir şey, Soljenitsin'in duraklamasına sebep oldu.

Sanatını anayurdunun yararı için kullanmamasına esef etse de, Nabokov'un dehasını takdir ediyordu. Bu ziyareti arzuluyordu tabii. Ama karşılaşmaları kolay olmayacaktı. Soljenitsin'in asıl isteği, kırlık yerde bir kulübeye taşınmaktı. Lüks bir mekâna gideceği için tedirgin mi olmuştu? Genç bir adam olmayan Nabokov'un hasta ve hevessiz halde bulunduğunu mu düşünmüştü?

Her ne için endişe ettiyse, durmadı Soljenitsin. Arabadan inmedi. Natalya'yla birlikte otel lokantasının hususi yemek odasına gidip, orada kendisini bekleyen yetmiş beş yaşındaki Nabokov'la buluşmadı.

Bunun yerine –eski arkadaşına gösterdiği hassasiyetle, yahut geçmişte arkadaşının kapıyı açmamasına yol açan endişenin aynısını hissederek– Grand Rue boyunca gitmeye devam etti; sadece yüz-yüz elli metre ilerideki kavşaktan kuzeye, Rue du Lac'a saptı. Bir buçuk kilometre sonra Montreux'den çıkmışlardı bile.

Nabokov tam anlamıyla modern bir yazardı ama kendisi bir anakronizm haline gelmişti. Yeni bir hayata başlayan Soljenitsin, tıpkı Nabokov'un ilk romanında çocukluk aşkını tren garında terk edip kendi başına geleceğe yelken açan asker gibi, yurttaşını bırakıp gitmişti.

Vladimir ve Véra Nabokov, yapıtlarına hayranlık duyma-

65 *A.g.e.*, 593-4.

makla birlikte cesaretini tartışmadıkları adamla konuşma ümidiyle, ayırttıkları odada bekliyorlardı. Bu adamın sürgüne gönderilmesi, Nabokov'u tek bir "kıymetli" hayatın kurtarılması gayretiyle Uluslararası Af Örgütü'nün kampanyasına mektupla iştirak etmeye yöneltmişti. Soljenitsin, Nabokov'un her bir kitabının totaliterliğe karşı çıkmak amacıyla yazıldığını bilse, onun bütün o kitaplarla ne yaptığını anlayabilirdi.[66]

Nabokov'un girift oyunlarını görmeye en elverişli insan, ikisini bir araya getirdiğini söylediği kadere karşı gelerek, bu imkânı kaçırdı. Nabokovlar masada bir saatten fazla bekleyip, sonra kalktılar. İki adam hiç karşılaşmadı.

6

Sovyetlerin tacizlerine maruz kalmaya devam edenler için kamusal mücadeleye giren Nabokov, yılın sonuna doğru bir not daha kaleme aldı. Rusça edebiyat eserlerinde uzmanlaşmış bir yayınevi kuran Amerikalı arkadaşlarının yararına, doğrudan Leningrad'a telgraf çekerek, muhalif hikâye yazarı Vladimir Maramzin'in derhal serbest bırakılması çağrısında bulundu.[67] Maramzin tutuklanmış, *Lolita*'nın bir nüshasının da bulunduğu kütüphanesi yakılmıştı.

Hiçbir yanıt gelmemesi üzerine endişeye kapılan Nabokovlar, Maramzin vakasının tanıtımına katkıda bulunmak amacıyla, *People* dergisinin yeni sayısında çıkacak bir mülakatta bu telgrafın da anılabileceğini belirttiler; dedikleri gibi oldu.[68]

66 Nabokov mektubunda, Viktor Fainberg'in yaptığı bir başvurudan bahsediyordu. Serbest bırakılmış bir muhalif olan Fainberg, Bukovski'nin salıverilmesi için Uluslararası Af Örgütü'nün bürosunda çalışmıştı. Bkz. William Burridge, "How Amnesty is Fulfilling Pope's Holy Year Appeal", *Catholic Herald*, 7 Mart 1975.

67 "Amerikalı arkadaşlarının yararına": Bu arkadaşlar, Carl ve Ellendea Proffer, kendi yayınevlerine Ardis adını vermişlerdi; bu Nabokov'un Ada'sındaki aile malikanesinin adıydı. Proffer'ler ABD'de muazzam sayıda Rus ve Sovyet edebiyatı eserinin basılmasını ya da ülkede kalmasını sağlamışlar ve Nabokovlarla ahbap olmuşlardı.

"telgraf çekerek": *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 540.

68 Telgrafın faydası dokunabilirdi, fakat tanıtımı için çok geç kalındı. *People* tanıtımı 17 Mart'ta, Maramzin'in salıverilmesinden sonra çıktı. "Soviet Writer Gets Suspended Sentence", *The New York Times*, 22 Şubat 1975, 2.

People'da çıkan mülakatın geri kalanında Nabokov, kurnazlık içerdiği belli olan sözlerle gerçekleri çorba etmişti. Eylemci öğrencilerle hippilerden nefret ettiğini öne sürüyordu ki, bu muhtemelen doğruydu. Véra'nın hiç kahkahalarla gülmediğine esef ediyordu ki, bu doğru değildi. Mülakattan önce, Montreux'deyken verdiği hemen hemen tüm mülakatlarda olduğu gibi, basılması planlanan metni gözden geçirip düzeltme hakkını talep etmişti.

Mülakatların yayımlanmasından sonra bile böyle düzeltmeler yapıyordu. Ömrünün sonraki günlerinde *Strong Opinions* kitabının bir parçası olarak basılan derlenmiş mülakatlarda, neleri atmayı tercih ettiğini görmek ilgi çekicidir. Aldığı kilolarla ilgili yorumlarını, Tolstoy'un İsviçreli bir oda hizmetçisinden zührevi hastalık kapmasıyla ilgili sözlerini, Pasternak ve diğer yazarlara yönelik hakaretlerini atmıştı. Kendisiyle konuşan kişiye yazdığı notta, "Kimse bana çağdaş yazarları eleştirtemez," diyordu; sanki bunu zaten yapmamış, yaparken bir gazeteciyle konuştuğunu bilmiyormuşcasına.[69]

Huysuz ya da zalim bir yazar olmaya dair suale cevaben, "Kasaplar zalim midir?" diye sormuş, devamındaki açıklamasında şöyle demişti: "Zalim idiysem, herhalde dünyayı şu günlerdeki kadar zalim görmüş olmamdandır."

Düzenlenmiş yanıtlara, revizyonlara ve bunların önceki hallerine bakarak ipin ucunu takip etmek, zamanın herhangi bir noktasında hangi Nabokov'un tartışıldığını keşfetmek mümkün hale gelir: saygıdeğer yazarın kamusal yüzü; şakacı, muzip ev sahibi; ya da geçmişini sanatına gömüp, okurların onu mezardan çıkarmasını bekleyen sihirbaz.[70] Sonuç olarak *People* mülakatında Nabokov'un şöyle nitelenmesinden muhabirin mi, yazarın mı mesul olduğunu anlamak zordur: "(Nabokov) tarihin akışına, politik eylemlere koşturarak ya da haberlere çıkarak değil, on yıllarca, bir ömür boyunca, sesi ... neredeyse ya-

69 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 359.

70 Michael Wood *The Macgician's Doubts: Nabokov and the Risks of Fiction*'da (1997), Nabokov'un dünyaya sunduğu farklı yüzleri–ve bunların sanatına etkisini– enikonu incelemiştir.

lanlar kadar yüksek çıkıncaya dek sükûnetle çalışarak katıldı. Ülkesinden, dilinden mahrum edilmişken daha büyük bir şeyi zaptetti. ... O kazandı."[71]

Ne kazanmıştı? Ün, para ve sanat alanında ölümsüzlük hiç kuşkusuz. Fakat dünya Nabokov'u, kendisi için maharetle inşa ettiği hapishaneye yollamıştı. Her biri zorbalıkla savaşmak amacıyla yazılmış kitaplarına, bir aynalar galerisindeki, yazarın özbenliğine dönük haylazca oyunlar gözüyle bakılmıştı.[72]

Nabokov, Sovyet Rusya'nın çöküşünü görecek kadar yaşamadı. Fakat Soljenitsin'le buluşamadığı sonbahar aylarında, başka Sovyet sürgünleri Montreux'ye, onu ziyarete geldiler. *Ada*'yı Fransızcaya çevirmek için uzun saatler geçirdi; Amerika'daki yayıncısı olan McGraw-Hill'in temsilcilerinden birini ağırladı. Yeni romanlar tasarlamaya ve *Laura'nın Aslı*'nı yazmaya başladı; bu romanı zihninde tamamlayacak, ama kâğıt üzerinde tamamlayamayacaktı.

1976'ya kadar Andrew Field'ın biyografisine itiraz etmeyi sürdürdü; artık birbirlerine iyice hasım olmuşlardı. Field direniyordu tabii; ikisi arasında gelip giden müsveddeler, Dickens'ın *Kasvetli Ev*'inin edebi eşdeğerine dönüşmüştü. Nabokov eş zamanlı olarak hem faydalı şeyler yapıyor –ayrıntıları netleştiriyor, bazı şeyleri düzeltiyor, Demir Perde'nin gerisindeki insanlara dair şeyleri elden geçiriyor– hem de mülakatlardan (artık avukatlar aracılığıyla) çıkarmayı sevdiği türden ilgi çekici bölümleri, müsveddeden atıyordu.

Field'la cebelleşmekten bıkan Nabokov, ömrünün son haftalarında eleştirmen John Leonard'a sataşmış, hafiften tehditkârca, efsanevi bir kalpazanı "ölçüsüz bir yalancı, Pekinli bir Nabokov" olarak nitelemesinden ötürü ona dava açacağı imasında bulunmuştu.[73] Böyle meselelere harcanmayacak denli az vakti kalmıştı oysa. Şerefine yönelik gerçek ya da kuruntudan ibaret

71 Salter, James, Vladimir Nabokov'un *People* tanıtımı, 17 Mart 1975.

72 Nabokov'un en muhteşem eserlerinin ardından gelen *Ada*'ya merhametli yaklaşılmıştı. *Ada*'dan az zaman sonra çıkan, Nabokov'un bir sonraki romanı *Look at the Harlequins!*'e, daha sert yaklaşmıştı eleştirmenler.

73 *Vladimir Nabokov, Selected Letters 1940-1977*, 564.

saldırıların ortasındaydı; hâlâ devrim öncesi Rusya'da yaşıyormuşcasına. Handiyse oradaydı; en azından oraya olabildiğince yakın bir yerdeydi.

Bir gözünü ebediyete dikmişti; ona oyunbaz deyip geçenlere, karakterlerine eziyet etmekle suçlayanlara karşın, sonunda farklı bir bakış açısının baskın geleceğini öngörüyordu: "İnanıyorum ki bir gün durumu yeniden değerlendiren biri çıkıp, benim havai bir ötücü kuş değil, günahlara tekme savuran, aptallıklara tokatını patlatan, hoyratlıklarla, zalimliklerle alay eden katı bir ahlâkçı olduğumu beyan edecektir – ve şefkati, yeteneği, gururu egemenlik gücüyle donattığımı."[74]

Nabokov'un eserleriyle ulaştığı ölümsüzlük, ömrüne tek bir gün eklemedi. Bir gece, öldüğünü sanarak uyanıp çığlıklar atarak, Véra'yı çağırdı; Véra onu duymadı. O gece bir kostümlü provadan ibaretti; ama ölümün yaklaşmakta olduğu, sır değildi. Önceki sene yürüyüş sırasında düşmüş, ondan sonra yavaş yavaş, aralıklı olarak nükseden hastalıkların dünyasına kaymıştı. Ateşten ve idrar yolları enfeksiyonundan mustaripti. Hikâyelerindeki karakterleri ölüme mahkûm edip anlatısını tamamlanmamış halde bıraktıktan sonra, nihai hikâyesini bitirme ümidi olmaksızın, vadesinin sonuna doğru yaklaşıyordu.

Bu sonda, Gogol'ün vefatını anlatırken başvurduğu grotesk ayrıntılar –önce sıcak, sonra soğuk suyla yıkamalar, hastanın şişkin göbeği, burnundan sarkıp ağzına giren kan emici sülükler– yoktu.[75] Tekrar eden ateşin, bronş tıkanıklığının ve akciğerlerde su toplanmasının önü alınamayınca, en sade biçimde hayata veda etti Nabokov.[76]

Geride kalan Mayıs ayında bir İsrail ziyareti planlamış, fakat bu seyahati ertelemişti; tekrar Amerika'ya gitmeyi umuyordu. Olacağına hiç inanmasa da, Rusya'ya dönmeyi hayal etmişti. Ama küçük kavanozlardaki meyveli jöleleri seven; Pasternak'ın başarısına kendisininkini ortadan kaldıracakmış gibi sinirlenen; babasının katillerini düelloya davet etmek istediği rivayet

74 *Strong Opinions*, 193.

75 *Nikolay Gogol*, 2-3.

76 *The American Years*, 663.

edilen; sonunda dehşet verici, tahayyül edilemez koşullarda ölmüş kişilerle alay eden; bir keresinde Rex Morgan, M.D. çizgi dizisinin olay akışından bahsederek bir araştırmacıyı şaşkınlığa düşüren; metinlerinde kampların ve cezaevlerinin bir yüzyılını –bazen gerçeklere, bazen kurmacaya dayanarak– işleyen Vladimir Vladimiroviç Nabokov, tarzını hiç yansıtmayan biçimde öldü; akşam karanlığından önce, rahatı gözetilerek, eşiyle oğlunun refakatinde, eserlerinin kendisinden daha fazla yaşayacağına hiç kimsenin kuşkusu olmaksızın.

7

Nabokov doğumundan itibaren, siyasetle, entrikalarla kuşatılmış, asrının en önemli olaylarıyla bağlantılı bir hayat yaşamıştı. Sihirli şekilde, ülke değiştirerek, oradan oraya kaçarak hayatını sürdürebilmişti; bunun herkese nasip olmayacağını biliyordu. Geriye dönüp bakınca, eşi ve oğlu başta olmak üzere hayatındaki onca insanın ölümden kurtulmasının, olağanüstü bir durum olduğu görülüyordu.

Dmitri yetişkinliğinin ilk senelerinde, babasının titizlikle uzak durduğu iki şeyle uğraşmıştı: şoförlük ve müzik. Opera şarkıcısı ve yarış arabası sürücüsü olmasının yanı sıra, babasının Rusça eserlerinin İngilizceye çevrilmesi hususunda tercih edilen isimdi. Daha sonra babasının edebi mirasını idare edecek, Nabokov'un eserlerini ve kişisel şöhretini şiddetle savunacak, başkalarının onunla ilgili betimlemelerinde her zaman rastlamadığı temel müşfiklik ve nezaketin gösterilmesi için çaba harcayacaktı.

Eşinin yaşadığı dönemde kendini mümkün olduğunca kamunun gözünden saklayan Véra Nabokov, onun ölümünün ardından on yıldan fazla süreyle hayatta kalarak, Nabokov'un edebi mirasını devam ettirdi, çevirilerini gözden geçirdi, Field'ın metnini silecek bir hayat öyküsü için yeni bir biyografla el ele çalıştı.[77] Meşakkatli günler geçirmekle beraber seksen do-

77 Brian Boyd'un da mücadeleleri olacaktı. Véra ona sarf ettiği ifadelerin, hatta yazdığı şeylerin kullanılmasına karşı çıkacaktı. Boyd Véra'yla, Nabokov'un

kuz yaşını gördü ve sonunda kendisinin de biyografisi yazıldı. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün başlangıcına şahit olacak kadar yaşadı; 1991'de öldü.

8

SSCB çökerken, tarihin kapıları açıldı. Sıkı sıkı korunan kayıtlar erişilir hale geldi ve 20. yüzyıl Rusyası'nın tarihine dair daha geniş bir bakış açısı ortaya çıktı. 1917 ve 1918'in portresi Nabokov'un hoşuna gitmeyecek ölçüde karmaşık bir hal alsa da, Lenin'in başlangıçtan itibaren ne kadar acımasız olduğunu ortaya koyan belgeler, onu neşelendirebilirdi.

Açık arşivler ayrıca mahkûm dosyalarını mevcut sözlü ifadelerle eşlemeyi, *Gulag Takımadaları* ve bireysel hatıralarla anahatları çizilmiş manzaradaki boşlukları doldurmaya başlamayı mümkün kıldı. Elbette bu dosyalar da güvenilmezdi bir bakıma – suçlamalar çoğu zaman asılsızdı; itiraflar çoğu zaman itiraf falan değildi. Anlaşılıyor ki tarih, karmaşık bir şey. Fakat tamamen anlaşılamaz değil.

Nabokovlar 1962'de, *Solgun Ateş*'teki gizemi muhafaza etmek için, Zembla'nın gerçekten var olup olmadığını hiç kimsenin bilmemesi gerektiğini, yayıncılarına açık seçik söylemişlerdi. Peki ya Nova Zembla – Sosyalist Devrimcilerin 1922'de gönderildiği kutup toprakları? Soljenitsin'in de hakkında bir hikâye duymayı hayal ettiği, her yıl bin mahkûmun gönderildiğini ama hiçbirinin dönmediğini Gulag hatıralarını anlatanlardan öğrendiğimiz kamp?

Times of London ve *New York Times* makalelerinin yanı sıra, 1930'lardan itibaren Pennsylvania'nın *Tyrone Daily*'sinden tutun, *Popular Science*'a kadar düzinelerce yayında, Nova Zembla'nın madenlerinden bahsedilmişti. Amerikan İşçi Federasyonu'nun 1951 tarihli Gulag haritası, güneydeki adada iki kamp bulunduğunu gösteriyor; 1972 tarihli Routledge atlasında ise,

---

Irina Guadanini'yle yaşadığı ilişkiyi tartışmayı denediğinde, Véra ortada böyle bir şeyin olmadığını söyleyecekti; mektupların hâlâ durduğu kendisine hatırlatılana değin. *Véra (Mrs. Vladimir Nabokov)*, 344.

kuzeydeki adanın tepesinde tek bir kamp yer alıyor. 1943'te Andrey Stotski isimli bir Polonyalı subay, Nova Zembla deneyimlerini, İngilizceye kısatılmış halde "I Dwelt With Death" ["Ölümle İkamet Ettim"] başlığıyla çevrilen hatıratında anlatmıştı. 1950'lere ait gizli CIA raporlarında Nova Zembla'dan resimler ve savaş sonrasında tutsaklardan sağlanan, oradaki madenciliği, bir bakır priti ocağından tutun, kuzey adasındaki cevher işleme ocağına dek ayrıntılı biçimde anlatan tanıklıklar yer alır. Robert Conquest 1990 tarihli *The Great Terror: A Reassessment* kitabında, Nova Zembla'daki "gerçek anlamda kayda geçirilmemiş 'ölüm kampları'"ndan bahseder.[78]

Ancak Sovyet arşivlerinin açılmasından sonraki yıllarda, insan hakları örgütü Memorial, ana Gulag yerleşimlerini listelemek için kamp kayıtlarını bir araya toplamaya başladı. Savaş tutsaklarının Nova Zembla'ya dair anlattıklarının sorunlu olduğu ortaya çıktı. Sovyet döneminde Rusya'nın içinde ve dışında dolaşan muazzam tanıklık bilgileri yığınına karşın, Nova Zembla'daki kamplar ve madenler hakkında hiçbir savaş zamanı dosyası bulunamadı. Memorial tarafından basılan bir yayın, 1940'lara dair savaş tutsağı anlatımlarındaki madenciliğe dair ayrıntıların, Nova Zembla'yla ilgili coğrafi bilgilerle de uyuşmadığını belirtmekte, bu anlatımlara şüpheyle bakmak gerektiğini söylemektedir.[79]

---

78 "Pennsylvania'nın Tyrone Daily'si": "Gold in Arctic", Tyrone (Pa.) Daily Herald, 4 Şubat 1933; "*Popular Science*": Armagnac, Armand, "New Cities in the Arctic", *Popular Science*, Mayıs 1937, 25-6 (metin ve harita); "Amerikan İşçi Federasyonu'nun 1951 tarihli Gulag haritası": *Dreaded Island: A History of Novaya Zemlya*'nın (2011) yazarı Mike Adler bu haritayı gün yüzüne çıkardı; ayrıca Andrey Stotki'nin Lehçe ve İngilizce olarak yazdığı hatıratının varlığına dikkatimi çekti.

"Routledge atlasında": Gilbert, Martin, *The Routledge Atlas of Russian History, Fourth Edition* (2007), 111-2. İlk baskısı 1972; "Nova Zembla deneyimlerini": Stotski'nin öyküsünün İngilizce çevirisi Isaac Don Levine'in derlediği *Plain Talk* antolojisinde (1976) çıkmış, ilk olarak da aynı isimli dergide 1947'nin Mayıs ve Ağustos ayları arasında yayımlanmıştı.

"gerçek anlamda kayda geçirilmemiş 'ölüm kampları' ": Conquest, Robert, *The Great Terror: A Reassessment* (2007), 330.

79 Larkov, S. ve F. Romanenko. "The Northmost Island of *The Gulag Archipelago*", Memorial internet sitesi: http://www.memorial.krsk.ru/Articles/2007Larkov2.htm.

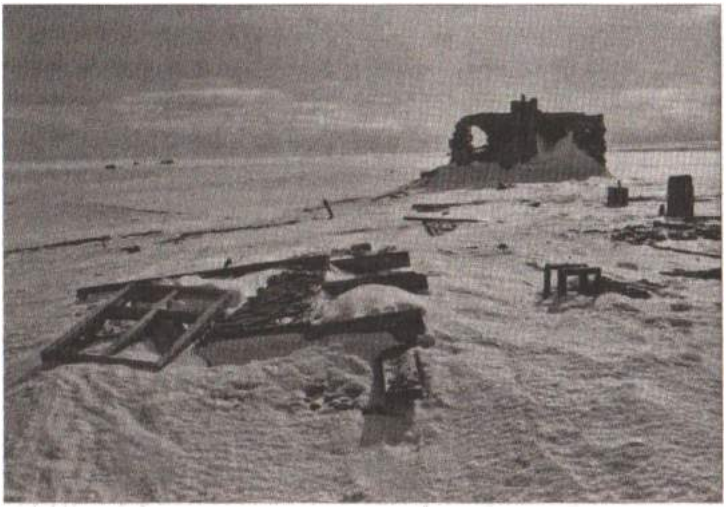
Vaigach keşif gezisindeki mahkûmlar, işçiler ve yerel Nenetler, 1930'lu yıllar.

Kayıtlar gerçekten 1925'te, Nova Zembla'da (*Novozemelskaya*) jeolojik bir keşif gezisi yapıldığını, anakaranın kuzeyindeki birkaç yerde cevher arandığını göstermektedir. Beş yıl sonra OGPU* subayları, maden çıkarmaya başlamak üzere mahkûmları buraya getirdiler. Keşif gezisi sadece Nova Zembla'yla sınırlı olmayıp, takım adaların en güneydeki parçasını da kapsıyordu.

Koşullar sefildi; bilhassa 1930-31 kışında, mahkûmlar bir koyda kamp kurmak zorunda kaldığı zaman. Koyun diğer tarafına madenler açılmıştı; anakaradan buraya gemilerle neredeyse 1500 mahkûm taşındı. Kışın, daralan görüş alanı içinde mahkûmlar yollarını bulabilsinler diye yerleşim yerinden madenlere doğru, iple birbirine bağlanmış bir dizi kazık çakıldı. Bu kötü koşullarda, yolunu kaybedenler ölüp gidiyordu.

Vaygaç adasında çalışmanın temel kazancı, Nova Zembla takım adalarında geçen her gün için, mahkûmların cezasından iki günün eksiltilmesiydi. Kutup ayıları yüzünden, mah-

(*) Sovyetler Birliği'nin ilk dönemindeki gizli polis kuvveti – ç.n.

Nova Zembla takımadalarının en güneyinde, Vaigach keşif gezisinden bugüne kalanlar.

kûmlara bazen kendilerini koruyabilsinler diye tüfek veriliyordu.[80]

Küçük bir isyan çıktı, fakat hemen bastırıldı; kaçma olasılığı söz konusu bile değildi. İklim insafsızdı ama burada bulunanlar, genellikle diğer kamplardaki mahkûmlardan daha iyi muamele görüyordu. Akşamları satranç oynanmasına, gösteriler sergilenmesine izin veriliyordu. Bir keresinde küçük bir bando, bölgenin yerli halkı Nenet'lere "Enternasyonal"i çalmıştı.[81]

Operasyonların dördüncü yılında, madenleri su bastı. 1936'da, Vaygaç deneyi sona erdi. Tüm mahkûmlar, beklentinin daha yüksek olduğu madenlerde ya da kutup bölgesindeki yeni kamplar için yapılacak demiryollarında çalışmaya gönderildiler. Belki Nova Zembla'nın zorlu koşullarıyla ilgili on yıllarca anlatılan efsanelerin temelinde, Vaygaç keşif gezisi vardı; fakat bu gezi asıl Nova Zembla'ya hiç uzanmadı.

---

80 Kizny, Tomasz. *Gulag: Life and Death inside the Soviet Concentration Camps* (2004), 186.

81 "isyan çıktı": Figes, *The Whisperers*, 212; "küçük bir bando": Kizny, 186.

1922'de oraya gönderilen Sosyalist Devrimciler'le ilgili hikâyeler de yanlıştır. Nova Zembla kamp hikâyelerini yeni anlatılarla birleştirince, yapbozun bir parçası daha ortaya çıkar. 1922 hikâyelerinde, Arhangelsk civarındaki kamplardan haddinden fazla insan kaçtığı için, Sosyalist Devrimciler'in toplu olarak Nova Zembla'ya gönderildiği anlatılır. Mahkûmların ölümcül yazgısı, sonbahardan kışa geçilirken duyurulmuştu; fakat o esnada iklim koşulları, muhtemelen böyle bir kuzey seyahatini sıkıntıya sokardı.[82] Anakaranın kuzeyine geçmek tedbirsizlik olurdu; mahkûmlar bahara dek bekletilmiş olmalılar.

Fakat *The New York Times*, *The Times of London* ve Berlin'deki *Rul*'da yer alan haberlere karşın, şimdiye kadar açığa çıkarılmış kamp kayıtları, ertesi yıl Nova Zembla'ya mahkûm gönderildiğine işaret etmemektedir. Peki mahkûmlar nereye gittiler?

Halihazırda kitaplarda yer alan tarihsel bilgiler, bu soruya tatmin edici yanıtlar içeriyor. 1923'te, denizler gemi yolculuklarına el verecek denli açıldığında, Sosyalist Devrimci mahkûmlardan oluşan ilk grup Solovki'ye vardı.[83] Geriye dönüp bakınca, kaybolan mahkûmların Nova Zembla'ya gönderilmiş olduklarına dair söylentilerin, söylentiden ibaret olması akla yakın geliyor. Hikâyeler özünde doğruydu; mahkûmlar gerçekten ıssız bir kuzey adasına gönderiliyorlardı ve bu ada çok geçmeden, dehşet verici kâbuslara mekân olacaktı. Ama gittikleri yer, çok büyük olasılıkla Zembla değil Solovki'ydi.

1930'larda ve 40'larda, kutup bölgesindeki zorlu noktalara yeni madenler açmak üzere gönderilenlere dair haberler sızdığında, yine karışıklık hüküm sürmeye başladı. Ortalıkta *Vorkuta* ismi dolaşıyordu ama 1931 keşif gezisiyle gönderilen mahkûmlar bu şehri yaratana dek, Vorkuta şehri mevcut değildi. İnsanlar Vorkuta'nın nerede olduğunu bilmiyordu. *Tribune de Genève*'den *The New York Times*'a kadar çeşitli Batı kaynakları,

82 Bugün bile, havanın daha ılık ve buz kütlelerinin daha az olmasına karşın, Solovki'ye yapılan rutin seyahatlerin çoğu Eylül'de sona erer.

83 Applebaum, Anne, *Gulag: A History* (2003), 21.

on binlerce mahkûmun yeni madenler açmak için Vorkuta denen bir yerde çalıştırıldığını yazıyordu ki, bu doğruydu. Fakat bir hata yapmışlar, Vorkuta'nın Nova Zembla'da olduğunu sanmışlardı.[84] Böylece Nova Zembla –ki Devrim'den önce dahi keşif gezilerinin, masalların ve açlığın mekânıydı– efsanevi yarı gerçek, yarı hayal ürünü konumunu devam ettirdi.

Ama Vorkuta'daki mahkûmların, daha kuzeydeki Nova Zembla'ya, her yıl bin azgın hırsızın taşındığı yere gönderilme ihtimali karşısında dehşete düşmüş kişilerin başına ne gelmişti? Nova Zembla'ya götürülüp bırakılmış olmaları mümkünse de, işletilen madenlerle ya da bunlara gönderilmiş mahkûmlarla ilgili hiç rapor yoktur. Söz konusu hırsızlar başka çalışma kamplarına yollanmış yahut bulundukları yerde idam edilmiş olabilirler.[85]

Fakat kampların içinde ve dışında anlatılan hikâyeler çoğaldı. Böylece Gulag lügatine Nova Zembla, her şey ne kadar kötüye giderse gitsin, daha kuzeydeki bir yerde vaziyetin beter ol-

84 "Russians Said to Get Coal from New Arctic Mines", 14 Şubat 1947, 3.

85 "başka çalışma kamplarına yollanmış": "... kampın kapanacağına, Buz Denizi'ndeki Novaya Zemlya'ya gönderileceğimize dair dehşet verici bir söylenti duyduk; oraya gidenin dönüşü olmazmış." Buca, 325-6; *her yıl*: Bkz. Noble, *I Was A Slave In Russia* (1960) ve Joseph Scholmer, *Vortuka*; "işletilen madenlere": Nova Zembla'ya daha sonra, burası bir nükleer deneme alanı haline geldiğinde maden kuyuları açılmıştı. Fakat bunlar için insan gücü olarak kullanılmak üzere mahkûm taşındığına dair kayıt yoktur. (Ancak deneme tesislerinin yapımı ve yeraltı patlamaları için maden kuyularının açılması amacıyla, askerî olmayan personel, mühendis ve madencilerin adaya getirildiğine dair kayıtlar mevcuttur.)

Bu durumda Polonyalı Gulag mahkûmu Andrey Stotki'nin Nova Zembla madenlerinde çalıştığına dair anlatı kuşkulu hale gelir. Stotki'nin hikâyesinin, savaşta çarpışmak üzere serbest bırakılmasının ardından hemen ardından yazılmış olması, onu on yıllarca sonra kaydedilmiş kulaktan dolma kayıtlardan daha güvenilir kılar. Ayrıca inanılmaz ölçüde ayrıntılıdır. Fakat Stotski'nin bahsettiği geniş maden şebekeleri, hava basınçlı matkaplar gibisinden karmaşık alet-edevat, gerçek bir madencilik teşebbüsünü yönetmeye yetecek örgüt planlaması ve çeşitli kayıtlarda ortaya çıkacak türden devasa kaynaklar gerektirecektir. Belki bu madenler gerçekten mevcuttu ve onlarla ilgili tüm belgeler, Gulag arşivcileri tarafından toplanmadan imha edildi. Ancak daha yakın görünen ihtimal, Stotski'nin aslında Nova Zembla'da hiç bulunmadığı, yahut oraya gönderilmemiş birçok mahkûm için söz konusu olduğu gibi, hikâyesinin bir şekilde, çok derinden hissedilen Nova Zembla korkusunu da içine alarak Gulag deneyimleriyle kaynaştığıdır.

duğunu hatırlatan isim olarak geçti; Vorkuta'nın şartları pek berbattı oysa.[86]

Nabokov'un çocukluğunda anlatılan Nova Zembla'nın balıkçı köylerindeki açlığa, yamyamlıklara dair hikâyelerle, sonraki yıllarda patlatılan kıyamet alameti Çar Bombası'na dair anlatılar yeniden gün yüzüne çıkınca, Nova Zembla'nın tartışma götürmeyen tarihi bile söylence niteliğine büründü. Bu adaların on yıllar boyunca Nabokov'un ilgisini çekmesine şaşmamak gerek; Nova Zembla'dan bahseden 1941 tarihli şiirinden tutun, *Konuş, Hafıza*'da andığı Nabokov Irmağı'na, *Solgun Ateş*'te bu adaların ıssız sahilinden bizi selamlayan mülteciye kadar.

Nabokov derslerinde, tüm büyük hikâyelerin masal olduğunu söylemişti ama bu hikâyelerdeki dehşetin gerçek olduğunu, o da herkes kadar biliyordu. Rus kamplarının tarihinde Nova Zembla adalarının bir süreliğine, sistemin en kötü şöhretli ve ölümcül karakollarından ikisi olan Solovki ve Vorkuta'nın sahte ikizi olması, duruma ne kadar da uygun düşmektedir.

9

Véra Nabokov öldüğü günlerde, Sovyetler Birliği'nde kocasının itibarı iade edilmiş, eserlerinden birçoğu ülkeye yasal biçimde

---

86 Uç noktadaki korkunun ve coğrafyanın bu bütünleşimi, Alexander Pope'un *Essay on Man*'ini [İnsan Üzerine Deneme] yankılar. *Solgun Ateş*'te Kinbote bu şiirden bir bölüm alıntılar; şiirin başka bir bölümü de Zembla'ya atıfta bulunur.

> Bir canavardır Kuzey ürkünç çehreli
> Nefret edilse de onu görmek gerekli;
> Lakin sık sık görünce, çehresine aşina olunca,
> Önce katlanırız ona, sonra acır, kabulleniriz ardınca.
> Fakat hiç bilinmez Kuzey'in yolu nice,
> Kuzey neresi? – York'tayken Tweed nehri üzerinde;
> İskoçya'dayken Orkney adalarında; oradayken de
> Grönland'da, Zembla'da, Tanrı bilir nerede.
> Hiçbir mahluk elde edemez onu gerçek anlamda,
> Sanır ki komşusu varıp ulaşmış kendisinden uzağa;
> O bölgenin yanıbaşında ikamet eden kişilerle,
> Bu gazabı hissetmemiş, hiç sahiplenmemişler bile;
> Mutlu insanlar korkup büzüşür karşısında,
> Haşin yapılılar kapışır onun için hakkınca.

girmişti.[87] *Gulag Takımadaları* için Soljenitsin'e Solovki günlerini anlatan Dmitri Likaçev, Nabokov'un *Yevgeni Onegin* çevirisinin Rusya'ya getirilmesine yardımcı olmuştu.

Likaçev ayrıca, Bolşhaya Morskaya caddesindeki aile evinin, Nabokov'un oğlu Dmitri'ye iade edilmesi tartışmalarına aracılık etti.[88] Fakat en sonunda, evin birinci katı Nabokov'un hayatına ve eserlerine ayrılmış bir müze haline geldi. Ziyaretçiler müzede, Nabokov romanlarının ilk baskılarını, onun Rusça *Scrabble* oyununu ve kelebek kepçesini görebilirler. Nabokov'un eserlerinin bir zamanlar gizlice elden ele dolaşan iyice hırpalanmış *samizdat* kopyaları, cam altında tutulmaktadır. Evin yüz yıllık mimari planları duvara asılmıştır; seminer odasındaki projektörle gösterilen belgesellerden birinde, Soljenitsin'in Nabokov'la ilgili yumuşak yorumları yer alır. Soljenitsin'in ifadeleri kısadır; Nabokov'un, on dokuzuncu yüzyıl Rus yazarlarının hemen ardından gelen eserlerinin ne kadar beklenmedik olduğunu vurgular. Soljenitsin başka bir yerde, Nabokov'un Batılı okura ulaşmak için geçmişle bağını kopardığını, Rusya'daki köklerini kaybettiğini söylemişti; söz konusu ifade bu belgeselde yer almaz.[89]

Soljenitsin, Nabokov'la buluşmalarının suya düşmesinden kısa süre sonra Vermont tepelerine çekildi; Batı'nın manevi çoraklığına veryansın ederek, geçmiş hakkında yazarak yaşadı, horladığı rejimin sona erişini de gördü. 1994'te muzaffer biçimde, yazdıklarının tarihin akışını değiştirdiğini bilerek Rusya'ya döndü. Düşmanla çarpışmış ve kazanmıştı.

Fakat bu çarpışmanın bir bedeli vardı. Amerika, Batı hükümetleri ve iyi bilmediği dünya tarihi hakkındaki katı görüşleri, uluslararası şöhretine kalıcı zararlar verdi. Gelişen olayların zorlamasıyla, en önemli eserlerinin çevirilerini bir an önce hazırlamanın telaşına düşmüştü; diğer dillerde yayımlanan eser-

87 *The American Years*, 662.

88 NABOKV-L, Nabokov Listserv, 2 Ekim 1999 tarihli Arşivler: https://listserv.ucsb.edu/lsv-cgi-bin/wa?A2=ind910&L=nabokv-l&F=&S=&P=1464. Belediye başkanı yeniden seçilemeyince, bu tartışmaların boşa gittiği söyleniyor.

89 Kramer, Hilton, "A Talk with Solzhenitsyn", *The New York Times Book Review*, 11 Mayıs 1980, BR1.

leri için, Nabokov kadar zaman harcayıp dikkat gösteremedi. Kazandığı Nobel ödülüne karşın –Nabokov'un Nobel'i yoktu– edebi meziyetleri, eserlerindeki siyasi veçhenin gölgesinde kalmaya yazgılıydı.[90]

Soljenitsin'i bir özgürlük sevdalısı olarak gören Batılılar, onun eski bir KGB ajanı olan Vladimir Putin'e sahip çıkmasından ötürü dehşete düştüler. Soljenitsin, birçok kişiyi rahatsız eden Rus milliyetçiliğini temsil etmeyi sürdürdü. 2001'de ölüm cezasının tekrar getirilmesini savunarak, Vladimir Nabokov'un babasının bile, ölüm cezasına karşı çıkan bir aktivist olmakla beraber, 1917'de Rusya'nın durumu tehlikeye girince tam tersi görüş ifade ettiğine dikkat çekti.[91]

Soljenitsin 2008'in Ağustos ayında öldü. Bir yıl sonra Rus liselerinde *Gulag Takımadaları*'ndan bölümlerin okutulması zorunlu kılındı; Moskova'nın eskiden Büyük Komünist Caddesi olarak bilinen yoluna, Rusya'nın en sağlam antikomünistinin adı verildi.[92]

Bugün St. Petersburg'da, şehir manzarası içinde yer tutmuş birkaç anıt ve müze var. Solovki'den getirilmiş bir kaya parçası, Siyasi Mahkûmlar Evi'nin önündeki kaidede duruyor. Sovyet gizli polis örgütlerinin öncüsü olan Çeka'nın kurucusu için yapılan abide, asırlar boyunca Rusya'da çalışmış siyasi polis güçlerinin tarihine dair bir müze şimdi. Neva Irmağı boyunca Nabokov'un babasının yattığı (şimdi başkalarının yattığı) Kresti Hapishanesi'ne giderken, Mihail Şemyakin'in siyasi baskı kurbanlarının anısına yaptığı anıt görülüyor. Anıtta iki sfenks birbirine bakıyor; aralarında taştan bir kitap ve dikenli teller var. Anıta Kresti Hapishanesi tarafından bakmak için birkaç adım atınca, heykellerin yarım yüzlerinin kurukafa görünümünde, kaburgalarının da dışarı fırlamış halde olduğu anlaşılıyor.

---

90 Soljenitsin'in biyografı Michael Scammer, bu yazarın edebi yetilerine yönelik bazı eleştirilerin, özgün metnin zenginliğini tam anlamıyla aktaramayan çevirilerden kaynaklandığını düşünüyor (Scammel'le yazar mülakatı, Şubat 2012).

91 Olağanüstü önlemlerin işe yaramadığını, V. D. Nabokov'un çok geçmeden eski duruşuna geri döndüğünü belirtmeyi ihmal etmişti.

92 Bu isim değişikliği herkesi memnun etmedi. Bkz. Harding, Luke, "Signs of Dispute on Moskow's Solzhenitsyn Street", *The Guardian*, 12 Aralık 2008.

Almanya, kendi kamplarında ölenler için birçok yeri abideleştirdi; bugün Hamburg'un Bergedorf banliyösünden, 2003'e kadar cezaevi olarak kullanılan eski toplama kampının bulunduğu Neuengamme mevkiine hiç tren işlemese de.

Hattın yeniden inşa edilen bölümünden kamp merkezine yürürken, belki en şaşırtıcı şey arazinin bitimsizliği; tek bir insan çok önemsiz bir varlık burada. Kamp sınırlarını belirleyen direkler duruyor; ama dikenli teller, hatta tel örgüler bile gitmiş. Burası yirmi dört saat boyunca ziyaret edilebiliyor. Vandalizm yapanlar olmuyor değil; fakat kamp görevlileri bunun çok nadir görüldüğünü söylüyorlar.[93]

2011'de trenle Almanya'dan Prag'a geçtikten sonra bir araba ve şoför edinip, bir çevirmenin yardımıyla, tepelerde saatler süren inişli çıkışlı seyahatin ardından, epeyce doğudaki Çek kasabası Sümperk'te bulunan huzurevine ulaşmak mümkün oldu. Tesisin üst katında, eskiden kutup bölgesinde Gulag mahkûmu olan bir adam yaşıyor.

Adamın arşivlerde bulunan NKVD dosyası bu söylediğimi kanıtlayacak, şayet kuşku kaldıysa, ordu kayıtları da durumu onaylayacaktır.[94] Belgeler onun yaklaşık iki sene Vorkuta'da kaldıktan sonra askere alınmak üzere salıverildiğini gözteriyor; kampta olmaktansa, İkinci Dünya Savaşı'nın doğu cephesinde yaylım ateş altında olmak evlaydı.

Önceden telefon edince, gelmememi, kimsenin böyle yaşlı bir adamla konuşmak istemeyeceğini söylüyor. Ama ısrar edince yumuşuyor, misafir kabul etmeyi sever gibi görünüyor. Karısını da benimle tanıştırıyor; o da doksan yaşına basmak üzere; savaş sırasında Almanya'da çalışmak üzere ülkeden çıkarıldığını anlatıyor.

Adama Gulag'da geçen zamanını sorduğumda, çeşitli hikâyeler anlatıyor. Mesela Nova Zembla'da asfalt yapımı için kullanılacak cevherler çıkardıklarından bahsediyor; orada mahkûmla-

93 Reimer Möller'le mülakat, Kasım 2011.

94 Çek Cumhuriyeti'nin Prag şehrindeki Totaliter Rejimlerin İncelenmesi Enstitüsü'nün başkanı Adam Hradilek'in yardımıyla elde edilmiş NKVD ve Sovyet Ordusu Kayıtları.

ra bazen fazladan bir öğün balık verilirmiş. Gönülsüzlüğü hepten bir kenara bırakıyor. Ev yapımı turşular ikram ediyor, misafirlerini kalıp dinlemeye teşvik ederek her soruyu cevaplıyor. Kamplara dair bildiği ne varsa paylaşıyor, savaşta geçen zamanından ayrıntılarıyla bahsediyor, hatırlayamadığı ya da söyleyemediği şeyler olunca kendi hikâyelerini uyduruyor, Nova Zembla'da yaptığı her şeyi sayıp döküyor.

Çevirmenle birlikte Prag'a dönüyoruz; Eski Şehir'in merkezine ve Vladimir Petkevič'in ders verdiği Karl Üniversitesi'ne dört saatte varılıyor. V. D. Nabokov'un torununun oğlu ve Nabokov'un kız kardeşi Olga'nın torunu olan Petkevič, bana bol bol zaman ayırıp, tabiatın ya da ayrıcalıklı bir çocukluğun en basit işleri bile yapmaktan aciz kıldığı sevgili büyükannesi ve komünist Moskova'da yirmi dokuz yaşında umutsuzluk içinde ölen babası hakkında konuşuyor.

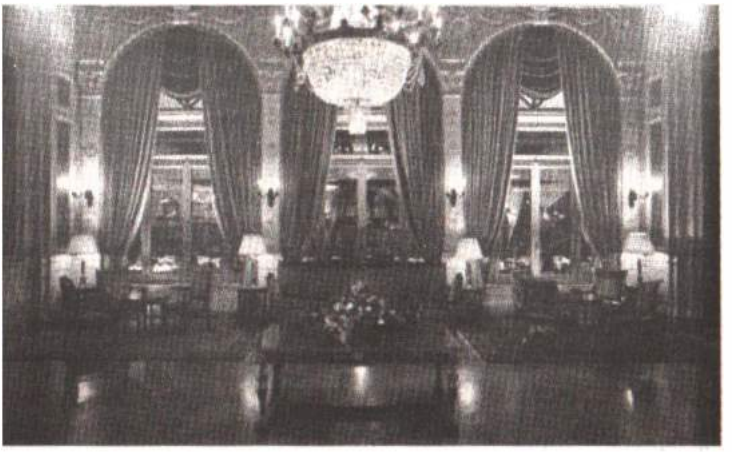
Nabokov'un, çöküşünden önce Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden dilbilimci Roman Jakobson'a sert bir mektup yazdığını hatırlattığımda, Petkevič onun eserlerine derin bir hayranlık beslediği halde, Jacobson'u savunmuyor. "Nabokov'la tamamen hemfikirim," diyor; on yıllar sonra, hâlâ Batılı entelektüellere kızgın. "Onlardan neredeyse nefret ediyordum. Hiçbir şey anlamıyorlardı. Biz orada yaşayanlar, biz anlıyorduk. Nasıl bir şey olduğunu biliyorduk."[95]

Uçakla Cenevre'ye gidip, trenle gölün çevresini dolanıyor, Palace Hotel'in birkaç blok ötesindeki gara varıyorum. Ekim ayında, yani Vladimir Nabokov'la Soljenitsin'in buluşmaya niyetlendiği dönemde, otelde oda bulmak mümkün. Ama herhalde Nabokov Süiti dolu; orası genellikle, buraya gelen Ruslar tarafından önceden rezerve ediliyor.

Lobiden bir kat yukarıda, Salon de Musique'in kapıları açık duruyor; Nabokov'un Soljenitsin'i beklediği oda burası işte. Tarihî binaların korunmasına ilişkin düzenlemeler katı; o günden bu güne fazla bir şey değişmemiş. Şimdiki zaman, geçmişi hatırlatıyor.

Ölü sezonda Salon de Musique, birkaç masa, sandalye ile ko-

95 Vladimir Petkevič'le mülakat, Kasım 2011.

Salon de Musique, Montreux Palace Oteli, İsviçre.

caman avize haricinde bomboş. Edebiyatın hayaletlerinin burada olduğunu düşünmek cazip gelse de, tül perdeleri kaldıran bir esinti yok içeride. Nabokov artık Soljenitsin'in geleceğine inanarak, yahut kışkırtıcı konular işleyen, gururlu, kuşkucu, Devrim karşıtı, alabildiğine bağımsız iki Rus yazarı sıfatıyla ne konuşacaklarını merak edip oturmuyor. İnsanlar Nabokov süitini ayırtıyor, ama hiç kimse Nabokov'u ortalıkta görmeyi beklemiyor; keza Soljenitsin'in, mütevazılık kisvesine bürünmüş gençlik haliyle, yahut Nabokov misali gururuna kapılmış yaşlı bir adam olarak otele geleceğini düşünmüyorlar.

Edmund Wilson, Nabokov'a Soljenitsin'in mahpusluk dışında yazacağı hiçbir şey bulunmadığını söylerken, Nabokov'un enikonu aynı temayı eşelediğini hiç anlamamıştı. Soljenitsin mahkûmların ıstırabına kayıt düşmüş, Nabokov ise kaçmaya çalışırken kullandıkları yöntemleri hayal etmişti.

Sonuç olarak ikisi de, siyasi baskının insan ruhuna çektirdiklerini yazıya dökmüştü. *Yetenek*'te çarlık zamanının ceza kampları, *Cinnet*'te Birinci Dünya Savaşı'nın toplama kampları, *Pnin* ve *Lolita*'da ölüm kampları anılır; Sovyet Gulag'ının "işkence odaları, kan bulaşmış duvarları" hep oradadır. Nabokov birbiri ardına gelen eserlerinde toplama kamplarının gayri insaniliğine değinmiş, bu kampların tarihin kıydığı insanlar üzerindeki ezici etkisini kayda geçirmişti.

Nabokov babasının mirasını sürdürmek için annesinin sanatsal yeteneklerini kullanmış, Yahudi karşıtlığını kınamış, baskıyı lanetlemişti. Karakterlerine zulmetmiş, alaylara ve kötü akıbetlere maruz kılmış, fakat onların hayallerini ve şimdiki zaman üzerinde dehşetli yükü olan örtük geçmişlerini korumuştu. Neredeyse tüm Nabokov hikâyelerinin kökü, "dünyanın hesaplanması imkânsız miktardaki şefkatine" uzanır; bir şefkat ki "ezilmiş, ziyan edilmiş ya da deliliğe dönüştürülmüştür."[96] Nabokov okurlara, hikâyelerle farklı bir etkileşime girmeyi öğreterek, karakterler üzerinden onlara kolayca anlayamayacakları şeyler söyleyerek, toplumu değiştirmeyi hedefleyen toplumsal romanları alaya almıştı; fakat tekil okuru gerçek hadiselerin bıraktığı dolaylı hasarlardan –paramparça edilmiş, unutulmuş insan hayatlarından– haberdar kılmanın mümkün olduğuna inanıyordu.

Nabokov'un stratejisi ancak uzun vadede ortaya çıkar. Tarihin firar yolunu bulmuş bir kurbanı olarak, sihirli biçimde, tekrar tekrar, en ünlü karakterlerini deliliğin paralel sığınağına yollar. O da kendi hazinelerini ve kederini hikâyelerine gizlerken, yarattığı dünyaları, kırılgan maziden devşirmiştir: kamplarda ölenlerden, mahkûmların çılgın hikâyelerinden, geçmişte alay ettiği insanlara dönük şefkatinden, zulme batmış dünyaya dair düşüncelerinden, kaybedilmiş her şey için duyduğu üzüntüden. Nabokov hangi hikâyeleri anlatmak istemişti, hangi tarihin hatırlanacağını umuyordu, öğrenmek gerek. O, hikâyelerinin içinde oturmuş, bizi beklemekte.

---

96 "Signs and Symbols"tan alınmış, aklını kaybeden çocuğun Rus Yahudisi annesinin benimsediği dünya görüşünü açıklayan bir ifade (*The Stories of Vladimir Nabokov*, 601).

Véra'nın ölümünden sonra babasının edebi vasiyetinin taşıyıcısı olan Dmitri Nabokov'un da, alışılmadık deneyimleri, gizemleri vardı. Opera şarkıcısı ve araba yarışçısı olmanın yanı sıra, avantür bir İtalyan filminde rol aldı, ayrıca Nabokov-Wilson mektuplarının okunduğu etkinliklerde babasını canlandırdı. 1980'de geçirdiği araba kazasından, boyun bölgesinde kırıklar ve vücudunun neredeyse yarısını kaplayan üçüncü derece yanıklarla kurtuldu.

Sonraki senelerde gazetecilere ve tanıdıklarına Amerikan hükümeti için yaptığı gizli işlerden bahsetmiş, bazen CIA ajanı olduğunu, bazen de "uzak bir sahilde" yerine getirmekle görevlendirildiği, ne olduğu anlaşılmayan "soylu bir görev"e atıfta bulunmuştu; söylediğine göre, babasının son aylarında onun yanıbaşında olmak için, andığı görevden feragat etmişti.

Dmitri Nabokov ömrü boyunca babasının sanatsal şöhretinin ve mirasının sadık koruyucusu olarak kaldı; fakat babasının siyasi kuşkularıyla cebelleşir gibi görünmemektedir. Bir keresinde Nabokov'un, işkenceyi insanların yapabileceği en kötü şeyler arasında saydığı anımsatıldığında, Dmitri Dünya Ticaret Merkezi'ni yıkmak isteyen intihar bombacıları karşısında, iş-

kencenin meşru bir araç olduğunu savunmuştu.[1] 2012'nin Şubat ayında İsviçre'de, Montreux'nün hemen dışındaki Vevey'de öldü.

Véra Nabokov'un kız kardeşi Sonya, bir daha Carl Junghans'la karşılaşmamışa benziyor. Senelerce New York'ta Birleşmiş Milletler için çevirmenlik yaptıktan sonra, Cenevre'ye taşındı. İkisi de zor insanlar olan kız kardeşler, daha da zor bir insan olan, Véra'nın konuşmalarını çok sinir bozucu bulduğu üçüncü kardeşleri Lena'ya dert ortağı olmayı sürdürdüler.

Üç ayrı kıtada Sonya'nın sevgilisi olmuş Carl Junghans, Hollwood'da Kurt Weill'ın bahçıvanlığını yaptı, Amerika'da ufak tefek belgeseller çekti.[2] Savaştan sonra California'da, Alman casusu olduğundan şüphelenilen birinin çok gündeme gelen mahkemesinde tanıklık etti. Yıllar sonra Berlin'e dönen Junghans, yaşam boyu kazandığı başarılardan ötürü Almanya'nın en büyük sinema ödülü olan Deutschen Filmpreis'a layık görüldü. 1984'te öldü.

Nabokov'un ABD'de boş yere karşı çıkmaya çalıştığı Sovyet rejimi algısını büyük ölçüde, bir diğer yetenekli fırsatçı olan Walter Duranty'nin, SSCB'deki yaşamla ilgili anlatıları şekillendirmişti. Ev sahiplerinin çıkarı doğrultusunda haberlerini çarpıttığı, Gulag projelerinin ilerleyişini övdüğü, tarihin en büyük kıtlıklarından birinin varlığını inkâr ettiği zaman içinde ortaya çıkınca, Duranty gözden düştü. İki ayrı Pulitzer komitesi aylarca, Duranty'nin 1932'de aldığı ödülün, kusurlu haberciliğinden ötürü geri alınmasının gerekip gerekmediğini tartıştı. Nihayetinde ödülü geri almadılarsa da, Duranty'nin gazetecilik standartlarından ne kadar uzaklaştığına dikkat çektiler.

Nabokov'un Prag'da yaşayan kız kardeşi Olga, onun ölümünden bir yıl sonra, 1978'in Mayıs ayında hayata veda etti. Demir Perde'nin gerisinde ölünceye dek, her ay kardeşinin mülkünden kendisine para gelmişti. Sovyet ordusunun savaş-

1 Stringer-Hye, Suellen, "Laura Is Not Even the Original's Name", Dmitri Nabokov'la mülakat, *The Goalkeeper* (2010), 177.

2 Pflaum, H.G., "Film Director Carl Junghans at 75", *Süddeutsche Zeitung München*, 9 Ekim 1972.

ta Prag'a girince arayıp bir türlü bulamadığı, Olga'nın eski kocası Boris, 1963'te İngiltere'nin Halifax şehrinde öldü; bir tekstil fabrikasında yağlayıcı olarak çalışıyordu.[3]

Siyasi uğraşlar ve entrikalar içinde, Nabokov'unkinden farklı bir hayat sürmüşe benzeyen Nicholas, edebiyatçı kuzeninden bir yıl sonra öldü. Kültürel Özgürlük Kongresi'nin mali kaynakları ifşa edildikten sonra, Nicholas *Don Quixote* balesinin müziğini bestelemiş, W.H. Auden'le birlikte, Shakespeare'in *Aşkın Çabası Boşuna* oyununu operaya uyarlamıştı.

Nabokov'un küçük kız kardeşi Elena Sikorski, kardeşinin ölümünden sonra yirmi yıldan fazla yaşadı. Yeni asrın ilk aylarını gören, o zamana dek ağabeyinin mirasına sahip çıkan Elena, Nabokov'un ailesinin Devrim öncesi Rusya'yla son bağlantısıydı. Doksan dört yaşında, Cenevre'de öldü.[4]

---

3 Boris Petkevič'in ölüm sertifikası, County Borough of Halifax, General Registery Office, İngiltere, 29 Ağustos 1963.

4 Dieter Zimmer'in Nabokov Aile Ağacı: http://dezimmer.net/NabokovFamilyWeb/nfw_toc.htm

Andrea Pitzer

VLADIMIR NABOKOV

Yazarın Gizli Tarihi

Vladimir Nabokov savaş yıllarının kendisinden aldıklarını edebiyatla telafi etmiş bir yazar. Yalnızca yarattığı eserlerle değil, sivri kalemiyle yazdığı eleştiriler ve verdiği derslerle de 20. yüzyıl edebiyatını etkilemiş biri. Hayatı boyunca siyasete mesafeli duran Nabokov, bu nedenle edebiyat çevrelerinde çağın acılarını görmezden gelmekle itham edilmişti. Peki durum gerçekte nasıldı? Devrim Rusyası'ndan Hitler Almanyası'na, oradan da Yahudi olan eşi Véra'yla Paris'e kaçan, kardeşi toplama kampında ölen Nabokov, eserlerinde yaşadığı çağın travmalarını göz ardı etmiş olabilir miydi?

Gazeteci yazar Andrea Pitzer, *Vladimir Nabokov: Yazarın Gizli Tarihi*'nde, mektuplaşmaları ve yakın dönemde ortaya çıkan belgeleri kullanarak Nabokov'un kişisel tarihinin resmini çizerken, eserlerinin satır aralarına gizlenmiş tarihî kalıntıların da izini sürüyor ve okura yepyeni bir pencere açıyor. Kitap bu sayede, hem Nabokov'u ilk kez okuyacaklar hem de yeniden değerlendirmek isteyenler için detaylı bir yol haritasına dönüşüyor.

"Nabokov'un yeteneği, bulunduğu her yeri cennete çevirmekti."

John Updike

THG 23861 CLH 20061 CLH

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-1645-0

9 789750 516450